

SENTINTE PENTRU ETERNITATE?

almanah
LUCEAFĂRUL

1981-2

ODĂ

(în metru antic)

Nu credeam să-nvăț a muri vrodată;
Pururi tinăr, înfășurat în manta-mi,
Ochii mei nălțam visători la steaua

Singurătății

Cind deodată tu răsăriși în cale-mi,
Suferință tu, dureros de dulce...
Pin-in fund băui voluptatea morții

Nendurătoare.

Jalnic ard de viu chinuit ca Nessus,
Ori ca Hercul înveninat de haina-i ;
Focul meu a-l stinge nu pot cu toate

Apele mării.

De-al meu propriu vis, mistuit mă vaiet,
Pe-al meu propriu rug mă topesc, în flăcări...
Pot să mai renviu luminos din el ca

Pasărea Phoenix?

Piară-mi ochii turburători din cale,
Vino iar la sîn, nepăsare tristă;
Ca să pot muri liniștit, pe mine

Mie redă-mă !

Al. C. Rădulescu

T45698

1922

Fotografii de Paul Agard

93267

«LITUS MARIS» SI

UN MANUSCRIS DEMN DE REMARCAT DESPRE EMINESCU

Intr-un ceaslov românesc¹⁾ am găsit o însemnare scrisă de mână, care se referă la un episod din viața lui Mihai Eminescu. Evlaviosul posesor al cărții nu s-a bucurat de descoperirea mea, temându-se de arhivari ahtiați de documentare, care l-ar putea lipsi de cartea zilnică de rugăciuni, mai cu seamă fiind vorba și de un dar personal al mitropolitului Gurie al Basarabiei²⁾, care recunoștea posesorului „teama de Dumnezeu, zelul și râvna neostoită pe tărîmul bisericii ortodoxe.” Textul manuscrisului sună astfel :

„Pe ziua de Sf. Voievozi la anul 1886 m'au chemat la M-reă Neamtu la bolniță și l'am spovedit și l'am împărțășit pe poetul M. Eminescu. Și au fost acolo și Gheorghită din Crăcăoani care acum este primar. Iar M. Eminescu era limpede la minte numai tare posac și trist. Și mi-a sărutat mîna și au spus : Părinte să mă îngropați la tărîmurile mării și să fie într-o mănăstire de Maici și să ascult în fiecare seară ca la Agafton cum cîntă „Lumină lină”.

Iar a doua zi“

După părerea experților³⁾, ținînd cont de caracterul scrisului, cerneala folosită, relieful înfloriturii caligrafice, este vorba de o însemnare de cel puțin 40—50 de ani... Este mai mult decît probabil, că textul să fi fost copiat ; deci nu avem de-a face cu formularea originală a cronicarului, ceea ce se poate dovedi prin unele indicii, ca de pildă dispunerea rîndurilor, scrierea cursivă, ezitări ortografice m-au / m'au, rîndul 2 ; seară / sară, rîndul 12 /, dar mai cu seamă întreruperea bruscă a stîrrii / Iar a doua zi / Numai puțin din cei chestionați îmi împărțesc părerea, potrivit căreia, copistul trebuie să fi fost o femeie.

¹⁾ Ceaslov intru slava lui Dumnezeu celui intru Treime slăvit... (1884). Mănăstirea Neamț. Din păcate nu a fost posibil — din motive tehnice — să facem o copie a însemnării pentru reproducerea ei în facsimil.

²⁾ Gurie Grosu, episcop de Chișinău și Mitropolit al Basarabiei (1920—1936), una din cele mai importante personalități din regatul răsăritean, de altfel, un unchi al lui E. Coseriu.

³⁾ Aici aș dori să aduc mulțumirile mele Institutului de istorie al Universității din Iași, în special domnului Caproșu, pentru îndrumările de specialitate.

Conținutul comunicării nu este nici el cu totul lipsit de probleme. Se știe că la începutul toamnei 1886 boala mintală a lui Eminescu s-a făcut din nou simțită. Într-o scrisoare din 12 septembrie M. Pompiliu îl liniștea pe îngrijoratul Maiorescu : „Eminescu e mult mai bine”. (Torouțiu, 1934 : 60). Dar numai la câteva zile după aceea, va deranja atît de tare reprezentanța cu „Venețiana” de la vechiul teatru din Iași, încît a trebuit să fie arestat și dus la sectorul I al poliției (Vintilă 1974 : 677). În baza unei petiții a primului procuror din Iași, Dr. Iuliano și Dr. Bogdan recomandă într-o expertiză din 6 noiembrie 1886 internarea sa imediată într-un sanatoriu închis⁴⁾. Eminescu este transportat sub escortă polițienească prin Pașcani la Mănăstirea Neamț, unde funcționa în secolul trecut o secție de boli nervoase a Spitalului Sf. Spiridon din Iași.⁵⁾

Registrele oficiale consemnează data de 9 noiembrie 1886 ca dată a internării. Sărbătoarea de Sf. Mihail și Gavril amintită în notiță este însă pe 8 noiembrie. Contradicția — dacă ea există — poate fi explicată prin aceea că înregistrarea pacientului nu s-a putut face într-o zi de sărbătoare (data de 9 noiembrie a căzut într-o duminică), mai cu seamă că nici directorul instituției, Onicescu, nu era acolo⁶⁾, înregistrarea făcîndu-se ulterior și eronat. Locuitori mai vîrstnici ai mănăstirii Neamțu mi-au povestit că bolnavii erau adesea găzduiți mai multe zile înainte de internarea oficială, pe la călugări, unde li se citeau de către preoți răspopiți, în special rugăciunile Sf. Vasile cel Mare (Exorcismul).

Precizarea temporală exactă de la începutul notiței „pe ziua de Sf. Voievozi” nu permite nici o altă interpretare asupra momentului celor întîmplate, așa cum cel mai adesea se folosește în asemenea consemnări : pe la, cam pe la, însepe, către, după etc. În afară de aceasta, ziua arhanghelilor se reține nu numai pentru că este o mare sărbătoare reli-

⁴⁾ „...starea lui e periculoasă atît pentru societate, cît și pentru el însuși, și este neapărată nevoie de a fi internat în o casă specială spre cercetare și observare pe un timp limită, după socotința medicului curant”. Apud Nica 1972 : 264.

⁵⁾ Enciclopedia României I (1938) București : 510.

⁶⁾ Nica 1972 : 265.

«LUMEN JUCUNDUM»

Sculptură de Gheorghe Anghel

gioasă, ci în cazul de față și pentru că este onomastica poetului. Iar în România se sărbătorește în mod deosebit zilele onomastice.

O altă informație a însemnării, aceea asupra stării mintale a poetului, se dovedește a fi la fel de plină de probleme. Informațiile contemporanilor coincid: sarea sănătății lui Eminescu era foarte proastă, întunecarea sa mintală era vizibilă.⁷⁾ Autorul însemnării scrie însă, că după spovedanie i-a dat cuminecătura. După regulile bisericii ortodoxe, nebulilor li se interzice împărtășania⁸⁾, excep-tind cazurile, în care, după criză, își revin în minți⁹⁾. Afirmatia „era limpede la minte”, pare a fi, din punctul de vedere al celui ce a scris, informația-cheie, prin care el, preotul, justifica administrarea sfintelor taine, pentru a evita el însuși pericolul de a fi destituit. Starea bolnavului este confirmată de prezența lui Ion Gheorghită — un reprezentant al autorității publice lumești.

Mai generoase sînt canoanele bisericii în legătură cu muribunzii.¹⁰⁾ Astfel, precizarea unui fel de testament al lui Eminescu „să mă îngroapă...” permite și interpretarea că preotul a administrat împărtășania unui om însemnat de moarte, fapt ce nu ar fi contravenit regulilor bisericești.

acă în legătură cu persoana celui ce a scris însemnarea sintem nevoiți a face presupuneri, în schimb martorul a fost identificat în persoana lui Ion Gheorghită, un țăran din Ghidaoani, Neamțu.

În timpul războiului de Independență 1877—1878 el a fost primar în Grumăzești, iar mai înainte fusese locțiitor tot aici.

În aceeași funcție îl găsim la Crăcăoani din 1880—1886, cînd, în sfîrșit, a fost ales primar. Gheorghită nu era în nici o relație personală cu Eminescu. Prezența sa la Neamțu în data de 8 noiembrie 1886, într-o zi în care la mă-

⁷⁾ O sinteză a rapoartelor contemporanilor — oricum tendențioase — se află în Munteanu 1973 : 332 ss.

⁸⁾ „Celor ieșiți din minte... nicidecum nu se cade a le da dumnezeieștiile taine...”, Liturghier 1937 : 377.

⁹⁾ „...fără numai cînd își vor veni în fire, în minte... și cînd vor face cu zdrobire de inimă mărturisire de păcate... atunci să se împărtășească” Liturghier ibid.

¹⁰⁾ „Cuminecătura celor bolnavi de moarte să li se dea, chiar dacă se află sub epitemie, ca să nu fie lipsiți de merindea cea mai de pe urmă. 13 I ; 6 Ancira ; 7 Cartagina ; 73 Vasile cel Mare ; 2,5 Grigorie de Nisa.” În : Legiurile Bisericii Ortodoxe Române (1953), București : 467.

singura dată de la părăsirea satului natal — ne lovim de o atitudine religioasă a poetului. În copilărie, la Ipotești, mersul la biserică sub supravegherea mamei sale evlavioase era o obligație.¹³⁾ Doi unchi, Calinic și Iachiț, frații mamei sale, erau călugări, trei mătuși și o verișoară, Fevronia, Sofia, Olimpiada și Xenia, erau călugărițe. Relațiile cu Agațonul, mănăstirea de maici din districtul Botoșani¹⁴⁾, erau foarte strînse. Acolo locuiau mătușile sale (Olimpiada a fost 12 ani maică stareată); atît familia mamei sale, cît și cea a tatălui se numărau printre ctitori¹⁵⁾ și micul Mihai a petrecut acolo nenumărate săptămîni ca oaspete drag.

De un cu totul alt interes se bucură două motive literare care apar în această însemnare: a) mai am un singur dor și b) lumină lină.

Pentru primul dintre ele, apărut în elegia cu același titlu încă din ediția 1883, Perpessicius prezintă în Opere III¹⁶⁾ nu mai puțin de 40 de variante. Poezia — una dintre cele mai populare ale lui Eminescu, transpusă pe muzică de Bărcănescu, a fost cîntată de un cor la înmormîntarea poetului; în general este considerată, mai simplu, drept testament al poetului.

Mai am un singur dor
în liniștea serii
să mă lăsați să mor
la marginea mării.
Să-mi fie somnul lin...

(III, F. 2261, 112—112 v.)

ste pentru întia dată că întîlnim în însemnarea anonimă ceea ce putem numi o dispoziție testamentară a lui Eminescu. „Litus maris“ ca loc suprem al împlinirii nu a mai fost exprimat nicînd în materialele bogate publicate de Perpessicius în Opere

III¹⁷⁾ prin „tărîmul“, respectiv prin „tărîmurile mării“; în schimb verbul „a îngropa“ / „să mă îngroapați“ apare de mai multe ori. Variantele oferă următoarele versiuni pentru „dorința“ poetului:¹⁸⁾

¹³⁾ Informații detaliate la Nica, op. cit., Cf. rapoartele fratelui său Matei și acelea ale administratorului Crețu.

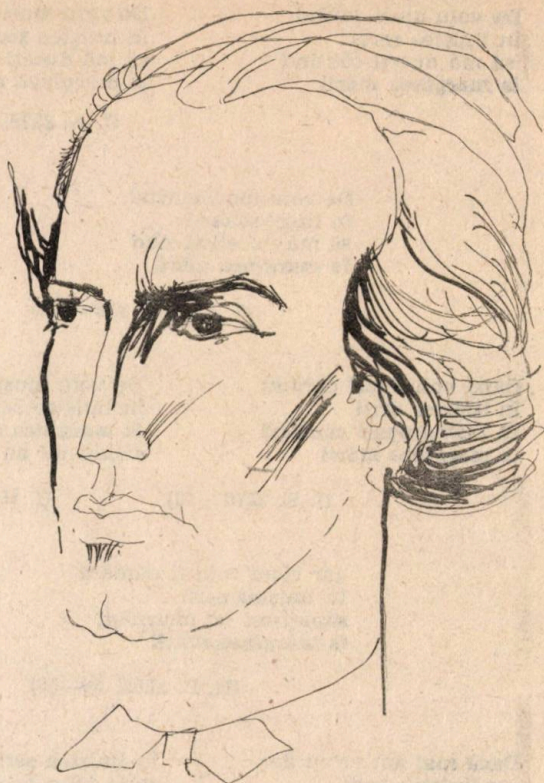
¹⁴⁾ Dizolvată după 1958.

¹⁵⁾ Pop 1970 : 830/1.

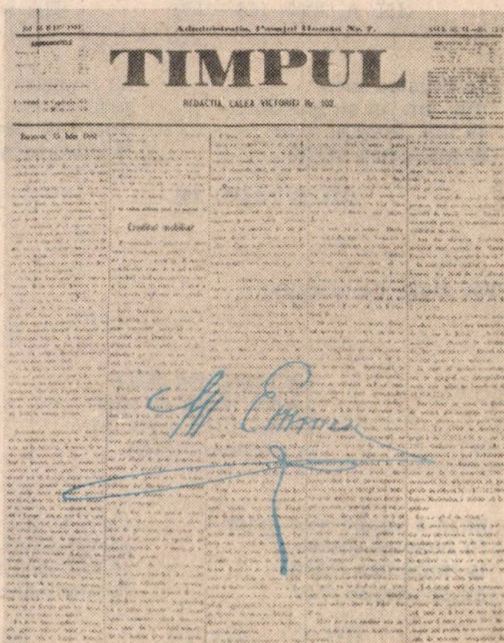
¹⁶⁾ Eminescu III, 1944 : 229—281.

¹⁷⁾ „...un aparat critic deconcertant prin abundența sa.“ Guillermeu 1963 : 409.

¹⁸⁾ Adică acelea care sînt concepute la persoana I singular. Cf. în schimb tipul „vei muri“, ca de pildă I. A. 2279, 97—99.

Desen de Bogdan Stîlț

De voiuri curînd
în liniştea serei
să mă duceţi cîntînd
la marginea mării

De voiuri curînd
în liniştea serei
să mă duceţi vă rog
la marginea mării

(I. A. 2279, 97—99)

De voiuri vâ rog
ca'n liniştea serei
să-mi căutaţi un loc
la marginea mării

De voiuri curînd
în liniştea serii
să mă duceţi tăcînd
la marginea mării

(I. F. 2261, 236—237)

Cînd voiuri curînd
în liniştea serii
să mă'ngropaţi tăcînd
la marginea mării

(I. G. 2262, 211)

Cînd voiuri curînd
în liniştea serii
să mă'ngropaţi cîntînd
la marginea mării

(I. E. 2276¹, 40)

De voiuri curînd
în liniştea serii —
la marginea mării
săpaţi-mi un mormînt

(I. H. 2280, 265—266)

De-oiu adormi curînd
în noaptea uitării,
să mă duceţi tăcînd
la marginea mării

(I. I. 2261, 308—309)

Iar cînd voiuri fi pămînt
în liniştea serii
săpaţi-mi un mormînt
la marginea mării

(II. B. 2282, 56—58)

Iar cînd voiuri fi pămînt
în liniştea serei
îmi veţi săpa mormînt
la marginea mării

(II. C. 2260, 267—268)

Dacă mai am vr'un dor
e'n liniştea serii
la marginea mării
să mă duceţi să mor

(III. A. 2260, 186—187)

În liniştea serii
atîta mi-e de dor
să mă duceţi să mor
la marginea mării

(III. A¹, 2260, 186—187)

Atîta mi-e de dor
ca'n liniştea serii
să mă duceţi să mor
la marginea mării

(III. A², 2260, 186—187)

În liniştea serii
mai am un singur dor,
să mă lăsaţi să mor
la marginea mării

(III. B¹, 2277, 59)

În noaptea uitării
peri-va ori ce dor
decî mă lăsaţi să mor
la marginea mării

(III. B², 2277, 60)

În noaptea uitării
perit-au ori ce dor
decî mă lăsaţi să mor
la marginea mării

(III. B¹, 2277, 59 v.)

Tot acolo, pe margine :

La marginea mării
să mă lăsaţi să mor
să-mi piară orice dor
în noaptea uitării

Decî mă lăsaţi să mor
la marginea mării
ca'n noaptea uitării
să-mi piară orice dor

Spre-a stinge-atît amor
în noaptea uitării
la marginea mării
eu aş dori să mor

(III. C¹, 2277, 61)

Ca'n noaptea uitării
să-mi piară orice dor
să mă lăsaţi să mor
la marginea mării

(III. C¹, 2277, 58 v.)

Ca'n noaptea uitării
să sting atît amor
eu aş dori să mor
la marginea mării

(III. C¹, 2277, 61)

La care adăugăm :

Luceferi mari și mici
din umbră de cetini
fiindu-mi prieteni
mi-or lumina pe veci
la marea mării,
poate-oi putea să mor
spre-a stinge-atât amor
în noaptea uitării.

La marea mării
în dulce val să mor
spre-a stinge atât amor
în noaptea uitării

Spre-a stinge-atât amor
în noaptea uitării
eu aş dori să mor
la marea mării

(III, C², 2277, 62)

Ah, mi-e atât de dor
de noaptea uitării
încât doresc să mor
la marea mării

(III, C³, 2277, 63)

Ah, mi-e atât de dor
de noaptea uitării
încât aş vrea să mor
la marea mării

(III, J, 2277, 122)

Variante similare sînt și III, D¹, 2277, 62, III, D¹, 2277, 72, III, D², 2282, 100—101, III, D³, 2277, 100—101, III, H, 2261, 117—177 v și III, I, 2277, 99—99 v (de umbra uitării)

Iar când voi (fi) pămînt
săpați-mi

mormînt

la marea mării

(II, A, 2282, 15)

De noaptea uitării
îmi e atât de dor
să mor
la marea mării

(III, K, 2277, 122)

Cum nu mai am un dor
dorința mi-i mare
să mor
la marea de mare

(III, L, 2277, 107 v.)

Mai am un singur dor
ce'n mine răsare
să mor
la marea de mare

(III, M, 2261, 213)

Și jalea mi-i mare
ș'atîta mi-i dor
la marea de mare
să mor

(III, N, 2277, 124)

...frunzișului veșted
doar vîntul glas să-i dea ;
să mă'ngropați pe când
trec stoluri greu zburînd
la marea mării

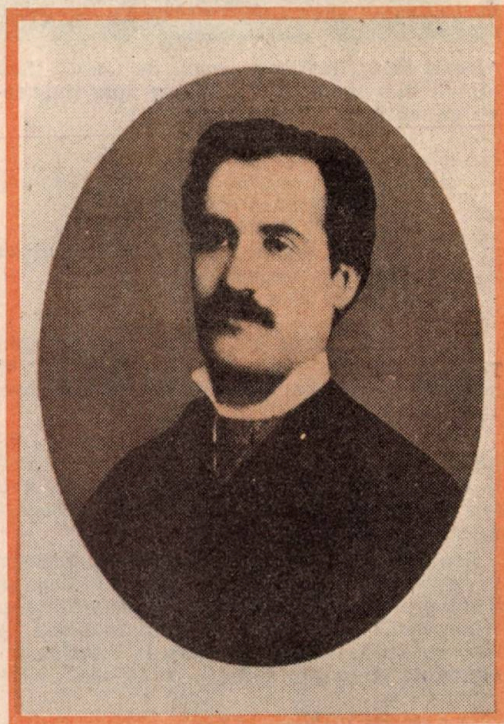
(IV, A., 2277, 121 v—122)

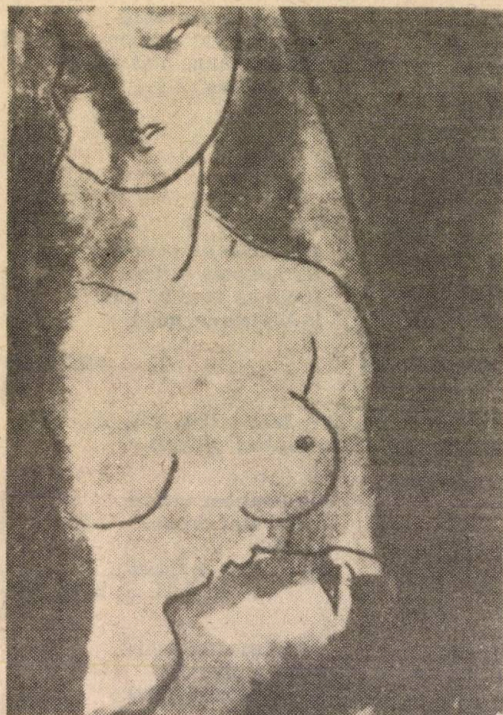
cu variantele :

trec (paseri)
pe undele mării
pe unde de mare
de-asupra de mare

Perpectivă datează variantele între 1876—1883¹⁹⁾, deci înainte de prima criză a poetului. Strofa care ne preocupă aici are 48 de versiuni. Nu putem să nu constatăm, cu cită obsesie este mereu căutat motivul „litus maris”. Formele „la marea mării” apar de 40 ori, „la margine de mare”, de 5 ori. După Luiza Seche (Seche 1974 : 172) Eminescu folosește lexicul „țarm” de 14 ori, avînd de 13 ori înțelesul de „mal”. Forma întilnită în notiță „țarmurile mării” nu mai este atestată nicăieri. Cuvîntul „margine” este consemnat de Luiza Seche de 33 ori

¹⁹⁾ Eminescu III (1944) : 232.

Ilustrație de Traian Brădean

(Seche 1974 : 126), cu sensul de „mal“ însă, numai în 5 exemple. Verbele ce apar împreună cu motivul „litus maris“ sînt :

să mă îngropați (de 6 ori)
săpați-mi un mormânt, respectiv îmi veți
săpa mormânt (de 3 ori)
să-mi căutați un loc (o dată)
să mă duceți să mor, să mă duceți cîntînd,
respectiv tăcînd (de 9 ori)
să mă lăsați să mor (de 8 ori)

Celelalte variante nu mai au forma imperativ-tranzitivă : „aș vrea să mor“, „să mor“, „să adorm“, „aș dori“, respectiv doresc să mor, poate-oi putea să mor.

Șerban Cioculescu consacră metaforei „lumină lină“ un scurt studiu cu iz științific²⁰ în care încearcă să construiască o filiație Aristia — Eminescu — Arghezi pentru sintagma folosită de toți trei poeții.

Efectul este același, ca și cum am pomeni la descendența imnului „Ave Maria“ doar pe Schubert sau Los Paraguayos. După trimiterea generoasă a Dalilei Aramă, potrivit căreia, un imn cu același titlu s-ar cînta în biserica răsariteană „încă din secolul al IV-lea“ (Cio-

culescu 1970 : 5), istoricul literar bucureștean își revizuieste părerea și ajunge la concluzia, care ar fi sărit în ochi chiar și celor ce nu obișnuiau să meargă la biserică precum și celor mai puțin inițiați din cercurile culturale românești.

„Lumen jucundum“ aparține rugăciunii de seară (vecerniei) chiar și la monofiziți, deci la coptii și iacobiții sirieni. M. J. de Journal arată că acest „Hymnus vespertinus Graecorum“ era cunoscut încă din secolul al II-lea (De Journal, 1937 : 39). Vasile cel Mare citează textul ca operă a unui martir, Antinoghen²¹, care a murit în timpul lui Diocletian. Originea este ebraică și provine din ritualul aprinderii sfeșnicelor²². Înainte vreme, imnul se cînta — ca și astăzi, pe muntele Athos — cînd apăreau luceafărul de ziuă pe cer, și se aprindea lumina, care „împrăstie noaptea“, la marea procesiune. (Branîște, 1966 : 527). Este cel mai impresionant moment al slujbei de vecernie (Vintilescu, 1972 : 48/9), motiv suficient lui Eminescu pentru a-și aduce aminte de evenimentele trăite în mănăstirea Agafton.

Textul românesc sună astfel :

„Lumină lină a sfintei slave a Tatălui ceresc cel fără de moarte, sfînt și fericit (ești) Iisuse Hristoase. Ajungînd la apusul soarelui și văzînd lumina cea de seară, lăudăm pre Tatăl, pre Fiul și pre Sfîntul Duh, Dumnezeu. Vrednic ești în toată vremea a fi lăudat de glasuri cuvioase. Fiule al lui Dumnezeu, cel ce a dat viață. Pentru aceasta lumea te slăvește.“²³ (Liturghier 1937 : 24).

Dacă în afară de aceasta, mai adăugăm și faptul, că în timpul imnului, sfeșnicul se pune în fața icoanei Maicii Domnului, se poate face legătura între unele imagini din poezia eminesciană și momentul liturgic din slujba vecerniei, mai cu seamă acelea în care se regăsesc elementele unui imn creștin. Poetul o cîntă pe Maica Domnului sau, generalizînd, eternul Feminin, cu senzația spectatorului care interpretează în alt fel intenția dogmatică.

²¹) Așa cum apare în calendarul Bisericii Române. Cioculescu preferă ortografierea slavă „Antinoghen“.

²²) Un bogat material pe această temă se găsește la Branîște (1966).

²³) Cioculescu citează o traducere din limba rusă, care nu este uzuală.

²⁰) Cioculescu 1970.

Ilustrație
de
Ligia
Macovei

trag atenția asupra acestei legături, deoarece elementele de ritual nu au fost luate în considerare pînă acum de exegeții poeticii religioase eminesciene. Iată cîteva exemple pentru ilustrarea celor de mai sus :

1. răsai asupra mea, lumină lină
ca'n visul meu ceresc de-odinioară ;
o, Maică Sfintă, pururea fecioară,
în noaptea gîndurilor mele vină

(Răsai)

2. Iară cînd soarele intră pe trepte
albastre-n mare
lin luminînd a lumii marine icoane divine
(Memento mori)

3. cu ochi de dulce lumină
cu bucle...
să stea stelele lucinde
din curs lin ușor

(Ondina)

4. lumina blîndă-a albei, sfintei lune
cădea în ploaie pe migdalii lungi

(Pustnicul)

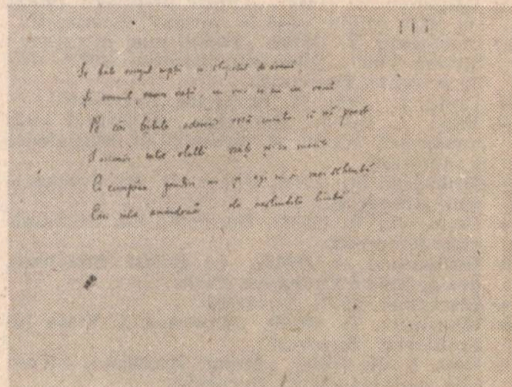
5. tu idol scump și dulcea mea lumină
rămîi în brațul meu întotdeauna
că ție al meu suflet numai se'nchină

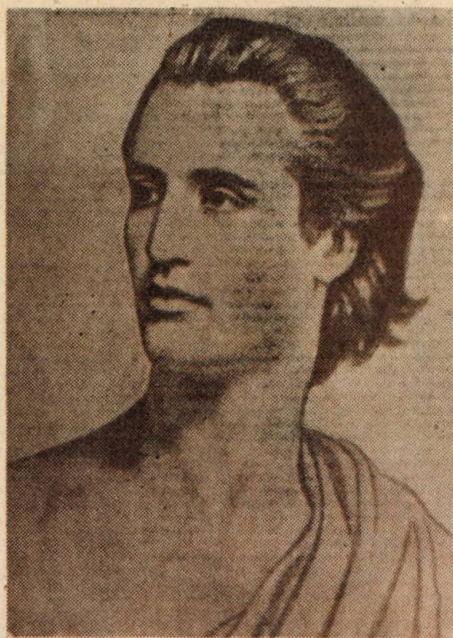
(Vorbește'ncet)

6. regină preste îngeri
din neguri te arată
lumină dulce, clară
o Maică precurată
și pururea fecioară
Marie

(Rugăciune)²⁴

²⁴ „...poezie care... își are punctul de plecare neîndolos, ca și sonetul „Răsai asupra mea”, în vestita rugă a Margaretei din Faust.” Ion Dumitrescu (1977), „Relații inedite între Goethe și Eminescu”. În „Culetele Mihai Eminescu” IV : 117.

Desen de Ioan Cârdei

7. de-ai fi noapte-aș fi lumină
blîndă, lină...

(O călărire în zori)

8. te văd adesea frunte senină
ca și gîndirea lui Dumnezeu,
sufletu-ți arde-n sufletul meu
c-o flamă dulce, tainică, lină

(Amicului F. I.)

BIBLIOGRAFIE

- Braniste, E. (1966), „Istoria și explicarea slujbei vecerniei.” Biserica Ortodoxă Română, 5—6 : 513—532.
- Călinescu, G. (1941), „Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent”, București.
- Cioculescu, Ș. (1970), „Sensul unei metafore: lumină lină”, „România literară” (1973), Itinerar critic. București.
- Crețu, I. (1968), M. Eminescu, București.
- Elian, A. (1955), „Eminescu și vechiul scris românesc”. Studii și cercetări de bibliologie I : 129—160.
- Eminescu, M. (1944), Opere III. Ed. Perpessicius, București.
- Eminescu, M. (1958), Opere V., Ed. Perpessicius, București.
- Guillerrou, A. (1963), La genèse intérieure des poésies d'Eminescu, Paris.
- Liturghier (1937), București.
- Munteanu, G. (1973), „Hyperion I. Viața lui Eminescu”, București.
- Nica, I. Dr. (1972), „Mihai Eminescu. Structura somatopsihică”, București.
- Nicola, I. (1975), „Mihai Eminescu și limba veche”, Mitropolia Banatului, 1—3 : 66—71.
- Pop, A. Z. N. (1969), „Noi contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu”, București.
- Pop, A. Z. N. (1970), „Familia Eminescu și biserică din Ipotești”, Mitropolia Olteniei 5—8 : 830—842.
- Rouet de Journal, M. J. (1937), „Enchiridion patristicum”, Freiburg i. Br., X—XI.
- Seche, Luiza (1974), „Lexicul artistic eminescian în lumină statistică”, București.
- Slavici, I. (1924), „Amintiri”, București.
- Șuțu, R. (1906), „Eminescu la Mănăstirea Neamț”. Archiva 17 : 257—259.
- Torouțiu, I. E. (1934), „Studii și documente literare” V., București.
- Vintilă, P. (1974), „Eminescu. Roman cronologic”, București.
- Vintilescu, P. (1972), „Liturghierul explicat”, București.
- Vlahuță, A. (1909), „Amintiri despre Eminescu”. Omagiu lui M. Eminescu, București.

It de important a fost cuvîntul „lumină” pentru Eminescu, rezultă din lista frecvențelor întocmită de Luiza Seche, unde figurează pe locul al 15-lea după substantivele : ochi, lume, viață, umbră, față, lună, mină, noapte, suflet, inimă, cor, stea, floare și om, prezentînd 105 repetări (Seche, 1974 : 82/3). Ca adjective preferate, se utilizează alături de lumină : lin, dulce, clar și blînd (D.L.P.E. s. v.). Cu cele 45 de exemplificări, adjectivul „lin” se situează pe locul al 22-lea, figurînd în 7 cazuri în aceeași sintagmă cu substantivul „lumină”.

O pagină din Postumele lui Eminescu, cu care psihiatrul Nica a vrut să documenteze izbucnirea crizei de nebunie („scrisul precipitat, incoerent, cu fraze și cuvinte neterminate, cu treceri rapide de la o idee la alta... dezordini în toate sensurile, este caracteristic mănecii”, Nica, 1972 : anexă) îl arată pe nemuritorul poet preocupat de întrebările coplesitoare ale muritorului, față de care are reminiscențe creștine. Este un pas înapoi, în grădinile copilăriei de la Agafton. Și citim : apa vieții de veci, pîinea vieții de veci. Și ca un ecou îndepărtat : lumină. Lumen jucundum. Lumină lină.

Și aceasta face și mai plauzibilă însemnarea anonimă de pe îngălbenitul ceaslov.

LOGOS SEMANTIKOS I Geschichte der Sprachphilosophie und der Sprachwissenschaft. De Gruyter, / Jürgen Trabant/ed/ — 1981 : 449—458.

PAUL MIRON
(Freiburg i. Br.)

Traducere, Miorița Câmpean

*Stelele-n cer...
Ard depărtărilor
Pînă
ce pier...*

M

are mirare trebuie să fi stîrnit cupeul poliției, în acea seară de 3 februarie 1889, cînd s-a oprit în fața clădirii principale a sanatoriului de boli mintale al doctorului Alexandru Sutz, aflat în strada Plantelor.

De pe capră a sărit un soldat care a deschis portiera și un ofițer chipeș cu pampon la chipiu, mustață în furculiță, sabie și cizme lăcuite a coborît, îndreptîndu-se țănoș spre clădirea slab luminată care se zărea printre fulgii mari cît palma, care valsau prin aer. A zăbovit citeva clipe acolo și la alte geamuri a apărut lumină.

După un scurt interval, ofițerul a apărut în prag și de acolo cu un glas obișnuit să comande a strigat :

— Sergent, adu-l !

Apoi, tot de pe capră a sărit ca un titirez un bărbat mai în vîrstă, măruneț și destul de rotofel, care după ce a salutat regulamentar luînd poziția de drepti, făcu stînga'mprejur și se îndreptă spre portiera trăsuri, pe care deschizînd-o ordona la rîndu-i cu același glas al omului obișnuit să dea porunci :

— Hai, coboară !

Și așa, în această poziție de drepti, între șef și obidit, înmărmuri. După citeva clipe de pauză în care nu se întîmplă nimic, își viri capul pe portiera larg deschisă, răsîndu-se :

— Hai odată, că dom' șef are și alte trebi !

Numai la acest apel ultimativ o umbră se ivi în cadrul portierei, coborînd cu greutate din trăsura. La lumina slabă a felinarului din curte și a celor două lanterne ale caleștii se putea ghici silueta unui om nu prea înalt, ușor adus de spate, cu o față ce-și trăda liniile frumoase și un păr bogat, „cascadat“, care-i dădea chiar și în acel întunecat moment o anume strălucire în clar-obscur. Omul purta un palton destul de ponosit și un fular petrecut peste spate, drept încălțări aveau șosoni, descheiați, care-i ofereau singura posibilitate de a purta ceva în picioarele umflate. Cu pas sovăitor și calm se îndreptă spre pavilion, unde se potolise în fața celor citeva trepte de la intrare.

După citeva minute ofițerul și sergentul se reîntoarseră, iar echipajul își reluă locurile.

Sergentul, ridicînd biciul, trase două șuierături scurte din virful limbii și al buzelor. După care sfîșiiuî cu virful biciului crupele celor doi armăsari negri. Zgomotul roților pe pavimentul de lemn înghețat se auzi încă mult timp în liniștea noapții.

Internul de gardă, care nu părăsea spitalul decît rareori, se afla și de astă dată prezent la datorie. Îl luă pe pacient, discută cu el, scrise citeva rînduri pe o foale și-l dădu în primire sorei șefe, care, spre marea lui mirare, îl cunoștea.

Ea povesti internului că pacientul mai fusese oaspete al sanatoriului pentru cităva vreme cu vreo cinci ani în urmă și că nu este altul decît nefericitul poet Mihai Eminescu.

Sora șefă, o femeie în vîrstă, obișnuită cu suferința umană, îl îmbrășă și dezbrăce paltonul și să ia puțin loc. Îi vorbi cu voce blîndă, cu toată indiferența poetului care privea fix la geamul încăperii, absent total la ce se petrecea în juru-i.

După citeva formalități de rutină, după ce se trecură datele poetului într-un catastif gros, deschis asemenea unei prăville pe un pupitr de strană, sora șefă, îmbrăcată într-un halat aporetat, alb cu garnitură albastră și scuifiță albă cu

ITINERAR SENTIMENTAL FOTO PE STRADA PLANTELOR • Strada Plantelor, numărul 9. Clădirea pe care se află fixată placa de marmură amintind de Sanatoriul Sutz și trecerea pe aici a marelui nostru poet Mihai Eminescu

însemnul crucii roșii și o tresă care-o indica drept superioara cadrelor medii, îl luă de braț pe pacient, îl ridică de pe scaun, îi puse paltonul pe umeri și-l conduse pe un culoar, unde strigă pe Iordache și pe Ion, cei doi servitori care erau oamenii de încredere ai spitalului, buni la toate și care, bineînțeles, erau și infirmierii așezămîntului.

Ieșiră pe o ușă laterală, parcurseră o bucată de curte și intrară cu toții într-o încăpere aflată în corpul din dreapta clădirii principale. Construcția lungă, avînd doar parter, era o înșiruire de camere cu geam, care dădeau toate în curte.

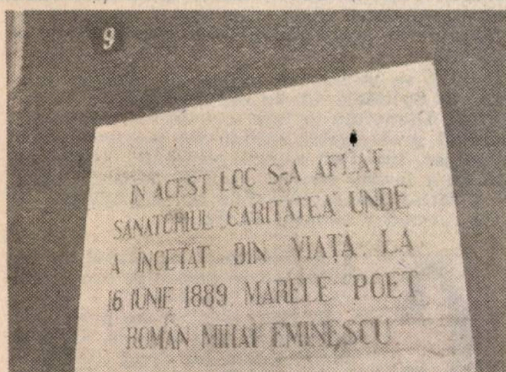
Interiorul încăperii era modest. Un pat de fier acoperit cu un pled ros, dușumele vopsite în maron, un mic lavoar cu un lighean de pe care smalțul sărise în mai multe locuri. Focul se stinsese devreme, iar acum unul dintre infirmieri îl ațită din nou aducînd de afară, pe braț, citeva surcele și lemne sparite.

Pacientul îi privea la fel de absent ca și pînă atunci, stînd nemișcat în mijlocul încăperii.

După ce preparativele sumare ale instalării fură gata, sora șefă îl luă pe pacient, îi dădu jos paltonul, apoi cu o blîndete în gesturi și în cuvinte, îl pregăti pe noul venit pentru a se odihni. Luă apoi cana de pe masă, o întinse infirmierului s-o umple și dădu pacientului, ce părea docil, citeva pilule, cu puțină apă.

Îl acoperi apoi cu pledul gri pînă peste bărbie, îi mîngiie pe frunte, și înainte de a părăsi încănta mai aruncă o privire către usa sobel din spatele căreia începuse jocul flăcărilor.

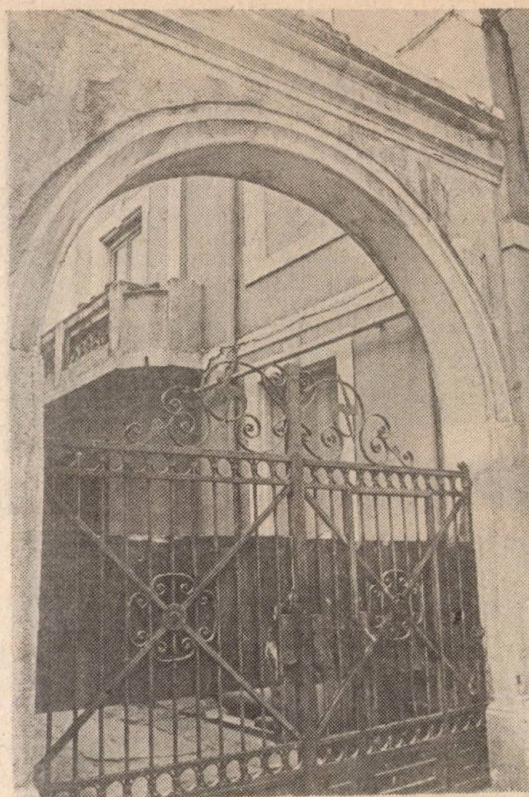
Ultimul ieși Iordache, care încuie ușa cu cheia,

● Placa de marmură, fixată acum 25de ani, pentru a marca momentul morții poetului. Pe placă figurează data de 16 iunie, reluându-se o relatare din ziarul „Românul”, din 16 iunie, care anunța că în acea zi la ora 4, s-a stins din viață poetul. Ziarele erau însă antedatate pentru a fi citite în provincie în aceeași zi cu data de pe manșetă. Acest truc gazetăresc este întâlnit în presa românească până către anul 1930.

și fiecare merse să se culce, sperind că în garda din noaptea aceasta nu le va mai fi tulburată odihna.

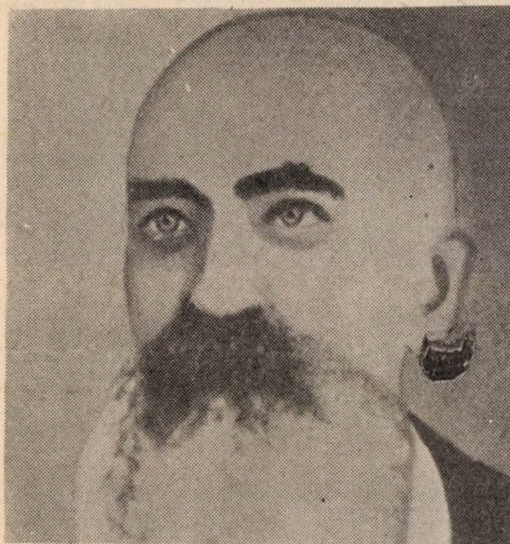
Adouă zi dimineața, doctorul Alexandru Sutz, unul dintre respectabilii profesori de la medicină, proprietarul și directorul sanatoriului de boli mintale, „Caritatea”, din strada Plantelor, la vizită, avea să constate că are un nou pacient, de fapt un pacient pe care-l cunoștea dintr-o precedentă internare în sanatoriul său, ziaristul

Poarta de serviciu a sanatoriului, care servea ca loc de acces pentru atelaje și cai. În spatele acestei porți s-ar fi produs agresiunea și lovirea la cap, cu piatra, a poetului, de către tenorul nebun Petre Poenaru.

Strada Plantelor nr. 11, casa în care la etaj, până în anii din urmă au locuit decendenți ai familiei scriitorului Ioan Slavici. Imobilul care astăzi este mult prelungit în fundul curții, se afla pe teritoriul sanatoriului.

Casa de la numărul 13, pavilionul central al sanatoriului de boli mintale Sutu. Partea superioară de deasupra intrării principale s-a prăbușit la seismul din 1977. Construcția era deosebit de interesantă din punct de vedere arhitectural, avind elemente comune cu imobilul de vizavi, de la numărul 12, care a fost și el proprietatea doctorului Sutu și la un moment dat parte componentă a sanatoriu-lui. ● Doctorul Alexandru Sutu

și poetul Mihai Eminescu.

În urmă cu ani îl consultase și-l tratase de o puternică depresie în urma căreia avusese loc un incident la Capșa.

„Eminescu păși pragul ospiciului îngindurat și sobru la vorbire. Locurile acestea le mai văzuse,

după cum cunoștea pe unii bolnavi și, firește, pe doctorul Sutu, un bătrîn cu o barbă mare murdărită de tutun, putredă parcă, cu un mozo-lit nesuferit de gingii pustii”, scrie G. Călinescu în „Viața lui Mihai Eminescu” (p. 337, E.P.L. — 1964).

Cine era profesorul Alexandru Sutu și ce re-prezenta el în acel moment pentru medicina ro-mânească? Pentru început trebuie să spunem că era profesor de psihiatrie și medicină legală.

Pe atunci, cele două specialități medicale, cu mari interferențe între ele, erau predate de ace-lași cadru didactic. Ulterior, ele se vor separa și vor fi conduse de două celebrități: psihiatria de Alexandru Obregia și medicina legală de Mina Minovici, ambii profesori ducind mai de-parte opera deschizătorului de drumuri care a fost Alexandru Sutu.

Portretul călinescian este puțin prea expedi-tiv. Alexandru Sutu, născut în 1837, avea, prin urmare, în 1889, 52 de ani. Era un bărbat cu un înalt prestigiu, mai ales dacă ținem seama că avea și o stare materială bună, moștenind do-menul pe care se întindea sanatoriul și multe alte case din jur, ceea ce făcea din acea parte a orașului un adevărat domeniu al său.

Profesorul Sutu, era unul dintre redactorii „Gazetei medico-chirurgicale a spitalelor”, unul dintre promotorii ideilor pozitive și materialiste, propagate în epocă începînd cu Claude Bernard și Littré.

În 1877, va publica în calitate de „medicu pri-maru în Spitalele Civile din București”, mono-grafia „Alienatului în fața societății și a științei”, acordînd problemelor sociale ale psihiatriei un rol major, insistînd asupra atitudinii colectivi-tății de-a lungul istoriei, față de bolnavul min-tal și terminînd cu metodele de reintegrare în viața curentă a fostului alienat.

e se întimplase cu poetul de la prima sa internare în sanatoriul din strada Plantelor?

În 1883, avea loc un prim atac al situației sale psihice, conflic-tuale. Lucra la ziarul „Timpul” unde „spiritul și pana sa avu-seseră destule ciocniri cu poli-ticienii timpului și ai vremii”.

Deși lucra la organul de presă al conservatori-ilor, spiritul său dispus la polemică, îi încon-tra și pe liberali, dar și pe conservatori. Astfel sînt notate între altele ciocnirile sale cu liderul con-servator, Alexandru Lahovary.

Opera sa publicistică structurată cu finețea omului de cultură, trecută prin filtrul culturii vaste și perspectivată de flerul vizionarului nu putea trece neobservată. Și, ca orice factor care nu convenea conducerii din acele timpuri, poe-tul a devenit „persona non grata”.

Eminescu avea darul să-și atragă antipatii. Fi-reea sa complexă, marea deschidere către uni-versal îl dădeau totodată și o reținere față de anumite persoane, reușea ușor să-și creeze ad-versități.

Iată un episod din care marele poet nu putea ieși fără a i se adresa reproșuri.

„Cu două zile înainte avusese loc ședința pro-priu-zisă a „Junimii”, la care Caragiale îl revă-zuse pe Candiano Popescu, șeful „republicii” de la Ploiești, poet atît de ajutat de Maioreșcu, în-cît îi făcea toate onorurile, deși Eminescu nu putea să-l suporte. Chiar în însemnarea privind

ședința din 25 noiembrie se menționează : Eminescu lipsea, din cauza lui Candiano. Cu alt prilej dînd de Candiano, Eminescu fugise". (I. Roman : „Caragiale", Ed. Tineretului, p. 102)

Un alt episod al neagreerii poetului de astăzi dată este cel referitor la perioada cînd angajat de V. Burlă să predea cursul de statistică, elevii organizează un soi de grevă, refuzînd în bloc să participe la orele sale, ceea ce va afla greu în balanța prelungirii mandatului său profesoral și va împietă nu numai asupra echilibrului său bugetar.

Poate tot aici trebuie să conotăm și cauza disensiunii cu actorul nebun, tenorul P. Poenaru, care-l va lovi cu o piatră și-l va produce un traumatism cranio-cerebral.

Fără discuție atitudinea sa în societate și în presă îi va atrage nenumărate antipatii politice, unele izvorite și din invidia unora față de capacitatea sa cu totul remarcabilă de a interpreta și a scrie despre evenimentele politice ale zilei.

Chiar un titlu cum este acela al articolului „Patologia societății noastre", „Timpul" — 4 ianuarie 1881, impune atenția ca să nu mai vorbim de imaginea a doi politicieni de marcă ai vremii : D. Brătianu și I. Brătianu, portretizați acide în articolul „D. Dimitrie Brătianu sosește...", apărut în „Timpul" din 10 aprilie 1881.

erie G. Călinescu în celebra monografie la pag. 306 (ed. a IV) : „Eminescu își dădu numai-decît seama că durerile sale erau un ecou stîns al suferințelor obștești, că acestea fuseseră pricinuite de deșănțarea demagogică a liberalilor, care sărăciseră țara cu reformele lor, și cum

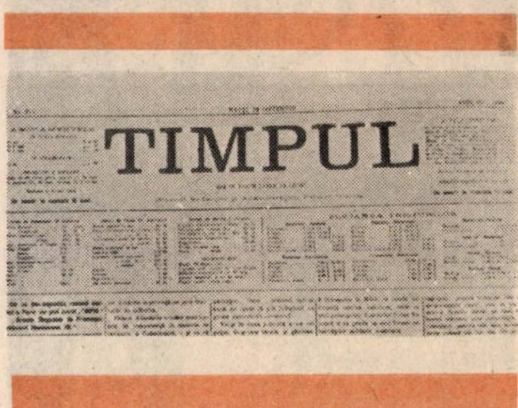
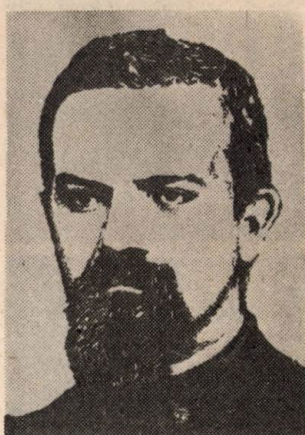
regele era simbolul noilor stări de lucruri, față de patriarhalitatea vechilor domni săraci, relația se impunea, putem spune, de la sine : regele trebuia împușcat. Poetul se duse, așadar, la cafeneau Capșa și încercă, vociferînd din ce în ce mai tare, să convingă de acest silogism impecabil pe d-na Capșa, care ședea — înspăimîntată, ca orice burgheză — la casă. Apoi scoase revolverul din buzunar, hotărît să se ție de cuvînt. Gr. Ventura, care se afla acolo, se arătă numai-decît cucerit de această idee și propuse poetului să meargă împreună cu trăsura la Cotroceni, unde, desigur, regele nu se găsea".

Autorul dramatic și compozitorul Grigore Ventura (1840—1902) va juca în acea seară în „scena" de la Capșa un rol de compoziție, pentru a-l scoate pe poet din aglomerația renumitei cafenele unde, desigur, panica va fi fost fără margini în acele clipe. Momentul este crucial pentru sănătatea poetului, dar și pentru a se face public dezechilibrul său psihic.

Studiindu-se conjunctura politică și presa vremii se pot găsi elemente suficiente pentru eminescologi și politologi de a plasa momentul în cadrul frământărilor din epocă.

Cert este că, în 1880, Eminescu îl amenințase cu pistolul pe Caragiale, care, cînd avea să audă în 1883, aflat în vizită la Maiorescu, stîrea, va vărsa lacrimi și va privi cu compasiune soarta tristă a poetului.

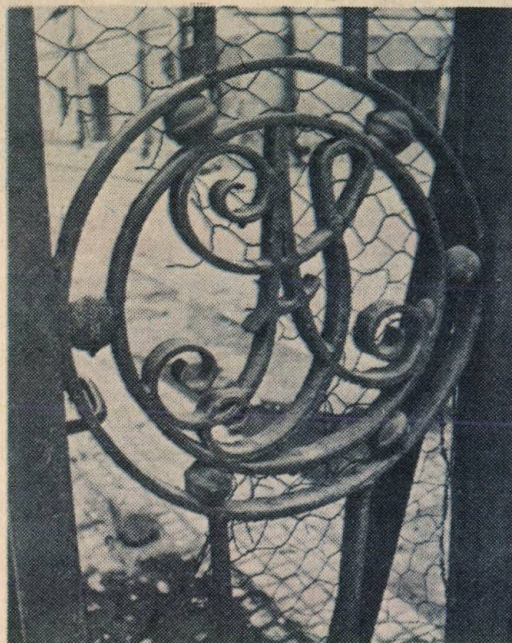
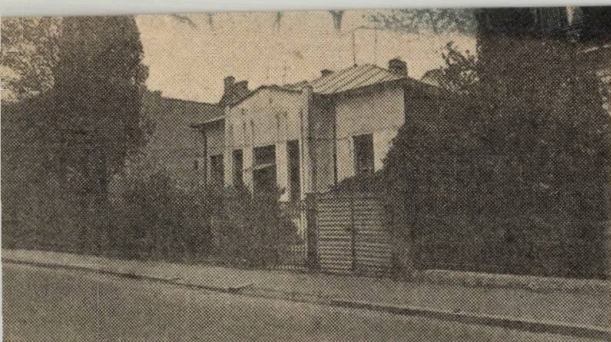
Marți 28 iunie 1883, la orele șase dimineața d-na Slavici îl anunță lui Maiorescu îmbolnăvirea lui Eminescu, cerînd urgența lui îndepărtare din casa ei, unde stătea în gazdă : „Eminescu a înnebunit, vă rog faceți ceva, să mă scap de el, căci e foarte rău". Inconștient, bolnavul făcea cel dintîi drum spre Maiorescu. Chiar în

- Maiorescu
- Slavici
- Antetul gazetei „Timpul"
- Gr. Ventura

starea sa anormală se ducea la acela care i-a fost călăuză în viața spirituală și nemărginit sprijin în cea materială.

„Pe la orele zece Eminescu a venit la noi... A binecuvîntat cu ochii ațintiți în zid pe nevasta și pe fiica mea, iar pe mine m'a strîns în brațe tremurînd în toată firea". (I.E. Torouțiu, „Studii și documente literare", IV, 184).

● Clădirea pavilionului central. Fotografie din lateral. Se observă, parțial, în dreapta, fațada imobilului construit ulterior pe fostul teritoriu al sanatoriului, de proprietarul Marin Ionescu, care concesionase profesorului Sutzu perechea sa de case, de la actualul număr 15. ● Un detaliu: Inițialele A. S. (Alexandru Sutzu), înscrise pe gardul sanatoriului, prin elemente de fier forjat.

Îmbolnăvindu-se în timpul nopții de 27 spre 28 iunie, Eminescu avusese în dimineața zilei de 28 cîteva clipe de luciditate și așa cum arată I.E. Torouțiu în Studii și documente literare, vol. 6, p. XXXVIII „în lupta întunericului care cobora peste spiritul său cu seninătatea copleșită, poetul putea să deslușească îngrozit sosirea catastrofei și atunci minat de instinctul de conservare, a grăbit spre doctorul său suflătesc Titu Maiorescu să i se arate, să-l vază și să judece el ce e de făcut”.

„Am închiriat la sanatoriul Șutu pe socoteala mea o odaie pentru Eminescu, 300 de franci pe lună.... Veni apoi Caragiale la dejun la noi și aflind toate despre Eminescu începu să plîngă” (I.E. Torouțiu — „Studii și documente literare”, IV, 185).

evenind la momentul „Capșa”, trebuie să arătăm că Grigore Ventura, spune acesta, îl scoate binișor pe poet din local și sub pretextul deplasării la palatul din Cotroceni, îl abate pe la baia lui Mitraszewski, din strada Poliției nr. 4, din nou sinistră

asociere (aflată pe malul opus al Dimboviței, față în față cu actualul Minister al Sănătății). Bala îi face bine poetului care zăbovește „sub curgerea eternă a robinetelor” și comisarul C.N. Nicolescu de la secția 18, însoțit de cîteva cunoscuți ai poetului, sparge ușa (!!!) scoțindu-l pe poet din starea de euforie generată de efectul hidroterapeutic și-l „readuc la suferință”.

Ziarele vor scrie despre acest episod, care vine ca o mană cerească pentru presa de scandal. Acesta este un moment prielnic pentru schimbarea din funcția de director al ziarului „Timpul” a poetului. O știre laconică anunța: „D-1 Mihail Eminescu, redactorul ziarului Timpul a innebunit. D-1 Paleologu va lua direcțiunea suszislui ziar”. La toate acestea se mai adaugă și malefica epigramă macedonsklană.

Oricum, de la baia lui Mitraszewski din strada Poliției, tot sub escorta poliției Eminescu fu condus la sanatoriul lui Sutzu.

Suferința poetului începuse cu mai mult timp în urmă. Avea stări de depresie, melancolie, vroia să se izoleze cu gîndurile sale, vroia să fugă de semenii.

Al. Vlahuță în „Amintiri despre Eminescu” relua un dialog cu poetul :

— „Uf, nu mai pot, nu mai pot, — se plîngea cîteodată vreunui prieten — aș vrea să mă duc undeva la țară, să mă odihnesc vr-o două săptămîni...”

— Dar unde să mă duc ? Cu ce să mă duc ? Pe cine să las în locul meu ?...”

Pentru că așa cum scria Călinescu : „nemicat sau nedormit el sosea la redacție cu mare punctualitate, pentru că, lipsit de griji de sine, era de o constinciozitate profesională inalterată !” Poetul se simțea încă de la o vîrstă mai tină un om abandonat, un părăsit, „ein aufgegebenener Mensch”. Oricum, la solicitarea nervoasă la care era supus atunci cînd studia sau cînd scria se adăugau și o serie de escapade nocturne cu amici, episoade care vor cauza mari neplăceri sănătății sale, mai ales în ultima perioadă de viață. La toate acestea se mai adăuga și faptul că se neglija voit pe sine ca și condițiile materiale mai întotdeauna precare nu-i permiteau luxul de a se îngriji așa cum trebuia.

Adresindu-se la 26 02 1874 din Charlottenburg lui Titu Maiorescu, Eminescu va scrie : „Stimate domn, o paralizie a miinii mele drepte mi-a impus nepolitetea involuntară, de a nu vă putea răspunde mai curînd” (I. E. Torouțiu, „Studii și documente literare” ; IV, 106). O simplă scuza și un motiv abil găsit sau un simptom al unei boli care începe să se instaleze ? Posibil cea de a doua alternativă.

Revenim la sursa călinesciană în legătură cu prima sa spitalizare : „Deoarece șederea la sanatoriul „Caritas”, unde-l tratase cu cloral, morfină, vezicătoare, băi ale membrilor inferioare, nu folosi lui Eminescu, Maiorescu puse la cale, în toamnă, cînd se întoarse din străinătate, trimiteră lui la Viena, în sanatoriul doctorului

Obersteiner de la Wien-Döbling unde fusese internat și Lenau”.

Perioada petrecută la sanatoriul vienez condus de Obersteiner și Leidesdorf s-a scurs de la 2 noiembrie 1883 la 3 februarie 1884, în acest timp poetul făcând lecturi din Hebel pe care Obersteiner i le recomandase, autor pe care el însuși îl agrea din timpul studiilor efectuate cu mai bine de un deceniu mai înainte.

Semnificativ din punct de vedere al complexității conjuncturale a bolii eminesciene rămân rindurile psihiatrului vienez adresate lui Titu Maiorescu, la o săptămână de la externarea pacientului său român: „ar fi bine dacă s-ar găsi cineva care să se ducă cu d-l Eminescu pe cîtva timp în Italia bunăoară, deoarece întorcerea sa în țară din diferite puncte de vedere nu se poate încă recomanda”... (I. Torouțiu, „St. „, doc. lit.”, vol IV, p. 175).

e ce îl trimiseseră totuși pe Eminescu la Viena? Pentru că studiase acolo, s-ar putea crede. De ce nu a fost trimis la Paris, marea majoritate a profesorilor români avînd cultură medicală franceză și la Paris existînd în momentul respectiv cel puțin doi mari șefi de școală în domeniul patologiei nervoase. De asemenea, mai toate familiile cu posibilități se tratau în Franța sau în Anglia și mai puțin în Germania și Austro-Ungaria. De ce totuși s-a preferat varianta aceasta este dificil de precizat astăzi. Oricum, se pot ridica o serie de semne de întrebare.

De altfel, după aceste internări vor mai urma și altele. Cea de la minăstirea Neamț, unde funcționa o secție de boli de nervi, depinzînd de Spitalul Sfîntu Spiridon din Iași. Apoi o trecere pe la Sfîntu Spiridon, dar de data aceasta pentru o fractură la picior, o fugitivă vizită la Mărcuța și apoi acel sfîrșit tragic de la Institutul doctorului Sutzu. Ca intermezzo, curele balneare de la Lacu Sărat, Andrejevski, Liman — 1885 de lîngă Odessa. Repede de lîngă Iași — 1886 și Hall (1887) făcute la diferitele recomandări, oricum mai puțin notabile decît reclusiunile din ospicii.

În legătură cu etapa neamțeană a internărilor, Panaît Zosin, pentru o scurtă perioadă medic șef al asezămîntului spitalicesc de la Minăstirea Neamț (1903), a reluat povestirea unui bătrîn naznic, în care este vorba desore un Eminescu furios, supus la dușuri reci, lovindu-se cu capul de pereți.

Două alte mărturii, ale memorialistului Rudolf Sutu și ale administratorului asezămîntului L. Onicescu nu au reușit să neutralizeze aspectul stării de sănătate mintală a poetului cu toate că ambii prezintă un bolnav Eminescu trist și melancolic, înstînit între furioși, care iesea din minăstire pentru a face plimbări prin satele din jur, întocmind chiar o perioadă actele contabile ale coloniei.

Patografia eminesciană a suscitat un oarecare interes după 1900, cînd poezia sa a început să fie din ce în ce mai cunoscută și bineînțeles mai apreciată. Este de la sine înțeles că personalitatea urlăasă a celui care s-a constituit în titanul poeziei românești a condus la studierea în amănunțime nu numai a operei ci și a vieții sale inclusiv a momentelor în care poetul a fost spitalizat.

Este, desigur, foarte greu astăzi să aducem elemente cu desăvîrșire noi în ceea ce privește

Strada Plantelor numărul 12, un imobil care și-a păstrat stilul de epocă.

boala lui Eminescu. Putem însă aduce o serie de precizări prin deducții logice care, ca și în cazul stabilirii paternității unor texte eminesciene, vin să pună oarecare ordine în respectiva privință sau ridică pur și simplu noi semne de întrebare, adîncind și mai mult necunoscutul.

În primul rînd problema bolii și a tratamentului în sine la care poetul a fost supus.

S-a pus problema moștenirii ereditare a terenului familial susceptibil pentru imbolnăvirile prin boli de nervi, intrucît în familia sa au fost cazuri de sinucidere, ca urmare a unor dezechilibre nervoase.

Există nenumărate puncte în suspensie asupra acestei ultime perioade din viața poetului. Tot felul de descrieri ale semnelor bolii care trădează o decrepitudine fizică însoțită de alterări psihice cu totul și cu totul remarcabile.

În primul rînd faptul că într-un asemenea lăcaș de sănătate bolnavii erau tratați ca niște deținuți, erau ținuți în camere cu gratii la ferestre, în condiții precare de confort și igienă înecî un asemenea loc de izolare semăna mai degrabă cu o detenție privativă de libertate decît cu o spitalizare în scopuri sanogenetice. Și dacă mai adăugăm intervenția poliției care-l aduce pe poet, totul seamănă mai mult cu o arestare decît cu o internare într-un lăcaș de sănătate.

Poetul iberic Antonio Machado încearcă la începutul secolului nostru o frescă a unui asemenea lăcaș, care cam pe toate meridianele arăta destul de asemănător, așa cum o ilustrează poezia „Ospiciul”, din volumul „Cîmpurile Castiliei”. „E-ospiciul, depărtatul ospiciu izolat, / Castelul în ruină unde cu mii de glasuri, / sosește lăstunii, vara, durîndu-și cuib zmălțat / și-n nopțile de iarnă țin ciorile taifasuri. // Cu fața-n miazănoapte, cu două turnuri mari / de fostă fortăreață, sordidul edificiu / cu țigle innegrite de timp, cu zid murdar, / e-un colț de umbră veșnic și trist. Vechiul ospiciu // Pe cînd din cerul vinăt lăucește-un soare pal / pe luncile-nghetate și-n crîng, cînd ziua scade, / la un geam mic se-arată umil, maniacal, / citeva fete stîlșe, mirate și bolnave.” (trad. Aurel Rău) (E.P.L.U., București, 1964, p. 111).

Eminescu însuși, anticipînd cu patru ani momentul primei reclusiuni 28 iunie — 15 august

1883, de la sanatoriul Sutzu scrie în poezia „Pe aceeași ulicioară”.

„Pe aceeași ulicioară
Bate luna în ferești,
Iară tu de după gratii
Vecinic nu te mai ivești —!”

Bolnavilor li se administrau șocuri hidroterapice, băi calde și reci, erau bătuți cu rufa udă etc., etc., în cazul său insistându-se pe medicația mercurială.

Este sugestiv că în al X-lea volum, din ciclul „Zăpezile de-acum un veac”, „Ieșirea la mare”, Paul Anghel amintește despre sanatoriul din strada Plantelor. „Pentru alienați, în oraș, există doar așezămintul doctorului Șuțu, un ospiciu pentru elite, deși alienații erau cu mult mai numeroși. În fața acestei situații, nebunii de alte nații au început să fie îndrumați către așezămintul popular de la Mărcuța, fostă minăstire, ca să fie puși sub pază”.

Gardul de pe vremea sanatoriului. Feronerie bogat ornamentată, păstrând și patru insemne cu siglele proprietarului.

Mai interesant este faptul că autorul marelui ciclu românesc face o descriere veridică a unui ospiciu bucureștean din acea vreme și a tratamentului la care erau supuși internații. Este vorba de ospiciul de la Mărcuța, pe unde a trecut și poetul.

„— E adevărat că pacienții sint bătuți?... ”

— Cine v-a spus? s-a repezit Pavelescu.

Doctorul Jean Ioan își păstrase calmul. A tușit și a intervenit doctoral :

— Vă referiți la tratamentul cu șocuri?... E un metod admis internațional. Și amănunțind : Se aplică șocuri calde, șocuri reci sau șocuri dure... Desigur, procedeul e vechi, poate să pară învechit, poate chiar un procedeu babilonic. Nu se cunoaște însă alt metod...

— Dar de ce ?

— Cum de ce ? a sărit Pavelescu, revenindu-și în fire. Dar, Alteță, nebunii văd îndeobște altceva decît ceea ce există. Și atunci ei sint aduși treptat la realități.

— Cu sila ?

— Uneori și cu sila, a precizat, Jean Ioan. Uneori însă ei nu se impacă nici cu lumea din interiorul lor...

— Și atunci ?

— ...le dăm ceaiuri somnifere. Și oftînd : Cum să-i readuci în prezent ?

Mai departe, doctorul Jean Ioan i-a prezentat doamnei o doctă expunere despre spectrul maladiilor, despre cazurile aflate la Mărcuța — în similitudine cu alte cazuri din străinătate, ajungînd bineînțeles și la principala izbîndă a așezămintului de sănătate mintală, acel : „Albumu photographicu”, care stătea pe masă.

Oricum medicația mercurială administrată pentru combaterea infecției luetice pe care o contactase probabil pe vremea studenției și pe care n-o tratase în nici un fel la început, a dus la un supradozaj care i-a dăunat enorm. Se știe astăzi cu precizie că mercurul poate da imbolnăviri grave la cei ce-l manipulează și cu atît mai mult în cazul cînd el se administrează în medicație.

Depunerea mercurului se face cu precădere în creier de unde se elimină extrem de lent. Se mai poate acumula în rinichi, ficat, mucoasa tubului digestiv, glande salivare.

Este interesant de arătat că intoxicația cronică cu compuși mercuriali se manifestă prin sindrom astenic, caracterizat prin astenie, fatigabilitate, cefalee, diminuarea memoriei, imposibilitatea de concentrare, vertij. Sindromul nervos cuprinde parestezii linguale, ale buzelor și membrelor, după care se manifestă semnele caracteristice de ataxie, manifestată prin dizatrie, disfație, mișcări neordonate ale membrelor superioare și inferioare, îngustarea cîmpului vizual, diminuarea auzului, mirosului, mergînd pînă la anosmie. Renal se manifestă poliurie, pierdere ponderală rapidă. Se descrie și incontinență sfincteriană, stare confuzională, stupoare. *)

Chiar astăzi, la 100 de ani de la acest accident de medicație, 1/3 din cazurile cu intoxicație mercurială au sfîrșit letal.

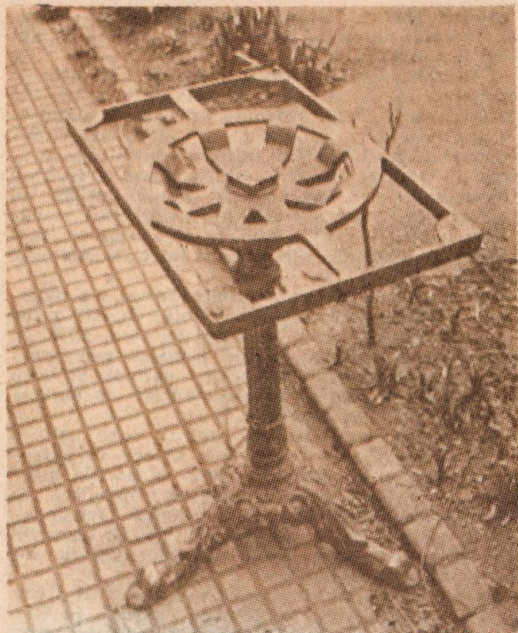

u trebuie să uităm că Eminescu a fost oarecum părăsit în spital. Oricum grija Harietei, cea care totdeauna a fost alături și care de altfel s-a stins la un interval extrem de mic după poet, nu s-a putut exercita asupra sa, deoarece în acea perioadă era bolnavă la Botoșani.

Nu putem să nu amintim că Eminescu a avut doi frați medici. Șerban (născut în 1841) studiasse la Cernăuți ca mai toți frații și avusese aceleași metehne ca și ei, corigențe, studii neîncheiate, repetențe, dar așa cum spune Călinescu, nu poate fi vorba de o „inapținutitudine la studii” ci de o „recalcitrantă la ordine” așa că tatăl, Gheorghe Eminovici, îl trimite pe Șerban la Viena și apoi în Bavaria la Erlangen. Dacă în 1870, pe primăvară, cînd ar fi adus pe Eminescu bolnav la Ipotești, se întorcea de la studii, înseamnă că le sfîrșise destul de tirziu ; la 29 de ani, așa cum afirmă același biograf.

În 1873, —74, Eminescu, aflat la Berlin, scrie despre relațiile cu fratele său : „Pe Șerban îl văd rar, căci șade foarte departe de mine”. Șerban suferind de t.b.c. dădea semne de alienație și este internat în spitalul „Charité”, culmea ironiei, tot același nume Caritatea, pentru „Brustkrankheit” cu semne „von Geistesaberration” unde se stinge la 29 noiembrie 1874, „um zwei ein halb Uhr”.

*) Manual de patologie profesională (vol. II), sub redacția T. Niculescu, p. 241—244)

Treplid de jardinieră din epocă. ● Element decorativ din fier forjat, recuperat din partea distrusă de seism a clădirii principale.

Ilie (n. la 1 iulie 1846) urmează același destin școlar cernăuțean al Eminescuilor, apoi școala lui Davila la secția militară și moare ca intern la spitalul Colentina, imbolnăvindu-se de tifos exantematic în iarna 1862 sau 1863, nu în Spitalul Militar ci chiar în incinta Spitalului Colentina, unde se găseau pavilioane de infecțioase. Cunoșcându-se regimul sever al internilor este cit se poate de plauzibil ca Ilie să fi contractat imbolnăvirea chiar în spitalul unde își efectua stagiul și nu la Spitalul Militar care nu avea secție de contagioase.

De altfel, chiar Eminescu avea o cultură medicală temeinică. Astfel, la Viena el frecvențea cursurile de anatomie descriptivă ale lui Hyrtl, de fiziologie ale lui E. Brücke (care a fost de altfel profesorul lui E. Freud, pe care l-a influențat) cu șase ani mai tânăr decât poetul,

sau Gatscher de medicină legală, luind parte chiar și la lecții practice, la disecții.

La Berlin, el va frecventa cursurile de fiziologie generală ale lui E. du Bois-Reymond, H. Munk, neurofiziologie și ale altui medic și fizician H. von Helmholtz, specialist recunoscut în fiziologia organelor de simț. Mai mult, chiar filozoful său preferat, A. Schopenhauer, poseeda o vastă cultură biologică, filozoful german însuși urmînd un an studii medicale.

Profesorul Sutzu își examina cu aceeași atenție pacienții în fiecare zi, uneori venea și după-amiaza la contra vizită.

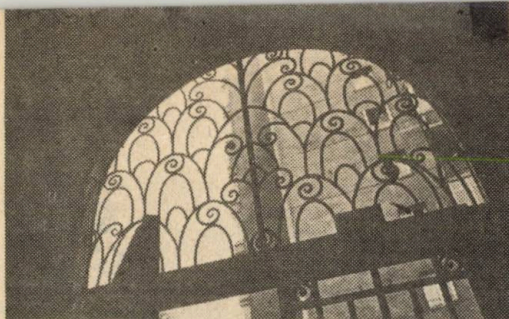
Al. Vlahuță relatează ultima vizită la sanatoriu din primăvara lui 1889. „...era așa prin martie — m-am dus într-o zi să văd pe Eminescu la ospiciul din strada Plantelor, unde era de curînd internat. M-a cunoscut și i-a părut bine cînd m-a văzut. (...) M-a întrebat de prieteni cîndu-i și vorbind de ei cu milă, ca de niște oameni pierduți sau foarte nenorociți. Arăta pentru unele lucruri de nimic un interes și o mirare exagerată. Privirea îi era dusă, obrajii palizi și căzuți, glasul tărăgănat și somnoros. Avea mai mult aerul unui om ostenit din cale afară. Îmi spuse, cu un ton important, despre un plan al lui de reorganizare socială, la care se gîndește și care-i dă nopți de insomnie și dureri de cap ucigătoare“.

Fundalul curții cu numărul 13. În plan îndepărtat se află corpul de case care străjuiau în spate sanatoriul.

r. Sutzu îi acorda lui Eminescu o atenție deosebită, dar îi continua tratamentul mercurial cu toate că-și dădea seama că poetul se află într-un declin total și prăpădul decăderii sale fizice și spirituale nu va întîrzia să se declanșeze. Oricum, îi mai acordă o perioadă de viață așa cum rezultă dintr-o relatare din presa vremii, amintind însă de o boală accidentală care i-ar putea grăbi sfîrșitul.

Element de feronerie din poarta imobilului (partea superioară) (Str. Plantelor nr. 9).

Astfel în „Naționalul” din 28 mai 1889 pe prima pagină, sub semnătura prin inițialele A.B., întâlnim un articol intitulat „Eminescu”, care cuprinde o relatare a profesorului Sutz.

„Boala lui e incurabilă. Astăzi nu mai e nici o nădejde de vindecare.

— Ce curios lucru! — imi spunea d. doctor Sutu care-l îngrijește, toți poezii cei mari ai țării sint loviți de boala asta. Eliade, Bolliac, Gr. Alexandrescu, toți au fost victimele ei... Dar e pozitiv că bietul Eminescu e victima unei prea mari frământări intelectuale. Astăzi cînd e nebun și tot se vede într-insul cit a cetit.

Dacă nu va muri de vreo boală accidentală, de vreo pneumonie sau cine știe de ce alt, apoi are să sfîrșească printr-un ramolism total. Din ce în ce pierde memoria, idelle-i devin confuze, așa că deja nu-și mai aduce aminte de fapte mai recente. Incoherența-n vorbă dovedește că o parte a creierului e deja în stare de ramolism și actuala boală progresînd, va veni o vreme cînd nu-și va mai aduce aminte de nimic, nu va mai avea nici o idee, absolut niciuna”.

Și acel fapt accidental poate fi pus pe seama traumatismului crano-central suferit de poet, de pe urma lovirii cu o piatră, din alte surse cu o cărămidă sau chiar cu o scîndură, după unele surse în curtea sanatoriului lîngă poarta de serviciu, adică în apropierea porții care se găsește astăzi pe strada Plantelor la nr. 9, după alte surse pe stradă la întretăierea cu strada Sfîntu Ștefan sau undeva în apropierea Izvorului Rece, de către un alt alienat, fost actor de mina a șaptea, Petre Poenaru, care-i cauzează poetului o suplimentară suferință.

Doctorul Sutz parcă intuia un episod accidental în evoluția pacientului său cînd declara :

„Va veni un moment cînd Eminescu nu va mai cugeta nimic; nu va mai putea vorbi nimic și va cădea într-o prostrație completă, care îi va lua darul graiului. Atunci nici nu se va mai plimba.

Dacă boala își va urma cursul regulat, va mai putea trăi vreo trei ani, numai un caz accidental ar putea aduce o congestie cerebrală și să-l trîsnească pe loc.

Dar acum starea sănătății sale nu permite în nici un chip să ne fie teamă de un sfîrșit apropiat”. Și totuși !...

Cel mai mulți cercetători socotesc că episodul s-a petrecut în curte lîngă această poartă secundară care servește drept cale de acces astăzi imobilului de la numărul 9.

Pe clădirea de la nr. 9, de pe strada Plantelor se află o placă comemorativă din marmură pe care stă scris : „În acest loc s-a aflat sanatoriul „Caritatea” unde a încetat din viață, la 16 iunie 1889, marele poet român Mihai Eminescu”.

După părerea noastră însă sanatoriul Sutz se întindea de la actualul număr 9 pînă la actualul număr 15.

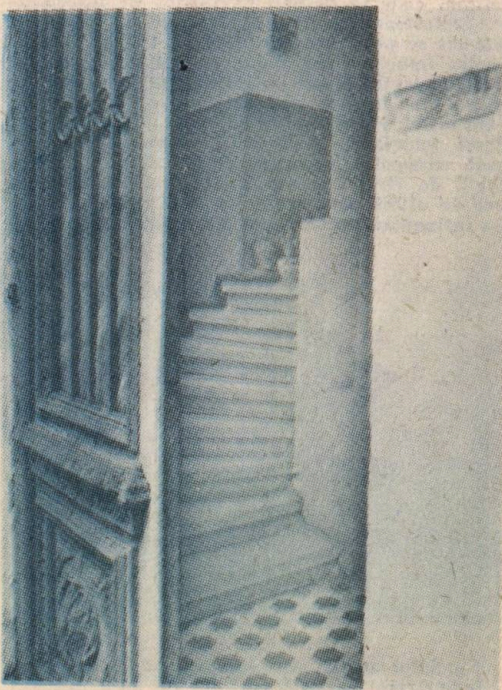
Clădirea administrativă, centrală se afla la numărul 13. În dreapta se află la numărul 15 un corp de clădire alcătuit din rînd de camere-salon, care se prelungeau pînă în fundul curții, care corespunde astăzi intrării Mintuleasa. Casele au în față cîteva trepte, coloane și fronton triunghiular. Înspre fundul curții există un geamlie (element specific de arhitectură românească de sec. XIX), adică o prispă-culoar acoperită cu geamuri, din care se intra în camerele spital.

Între acest corp și pavilionul central s-a interpus o clădire impunătoare cu etaj în stil baroc tirziu construită, cam la sfîrșit de secol XIX, cu o orientare ciudată, avînd intrarea principală nu spre stradă cum ar fi fost normal, ci spre curte, față în față cu casele modeste, cu chiliile salon ale fostului sanatoriu.

În spatele pavilionului central, care este o clădire impunătoare și care a suferit la cutremurul din 4 martie 1977, prin dispariția porțiunii superioare și a elementelor specifice de ornamentație arhitecturală, restaurată sui-generis de icalul de sector, se află un alt corp de case care completa careul, de asemenea cu camere pentru internați.

În fața pavilionului central se află astăzi aleea pavată cu dale mici mozaicate, gardul de fier forjat poartă elementele originale inclusiv inițialele A.S. și, surpriză, doi suportii din fontă sprijiniți pe trepid, servind cîndva unor jardiniere, odihnesc ca martori tăcuți ai monumentului din mica grădină.

În stînga, la nr. 11, se află casa în care a locuit Slavici și care era ca o enclavă în curtea

Cele cîteva trepte din holul pavilionului central.

sanatoriului. Actualmente clădirea este cu mult mai lungă decât inițial, în timp ce la nr. 9 se află o altă poartă — care o bănuim a fi fost cea secundară și probabil că aici să fi fost și locul de depozitare al deșeurilor. Există un ancadrament al vechii curți cu camere salon, iar către numărul 7, probabil să fi fost grajdurile în care se găseau trăsura medicului șef, o căruță de alimente, furgonul pentru decedații care erau duși la necropsie, caii și probabil alte atelaje pentru utilizări diverse.

Tot la numărul 9 se află o clădire renovată pe care se află placa memorială. Deci, curtea era simetric închisă față de pavilionul central, cel puțin astăzi ea este închisă pe mai bine de trei sferturi din lungimea ei, alcătuind un „U” întrerupt doar la numărul 15, unde clădirile de pe margine s-au demolat, la tăierea aleii Mântuleasa sau s-au degradat, sau pur și simplu nu au apucat a fi construite. Oricum, ni se pare mai normal ca placa să existe pe gardul sau clădirea fostului pavilion central, deoarece nu există indicii că Eminescu ar fi locuit în această clădire, în care dacă era destinată sanatoriului locuiau bolnavi mai cu stare, și bineînțeles mai puțini pacienți decât în numeroasele camere cu ieșire directă în curte.

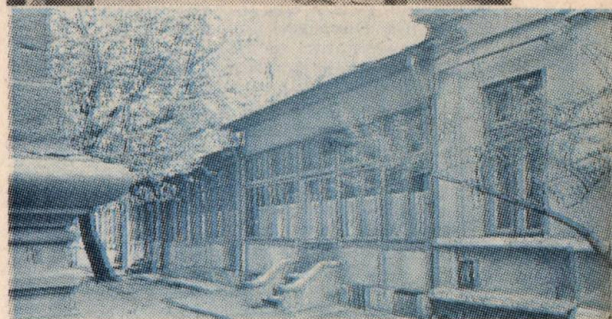
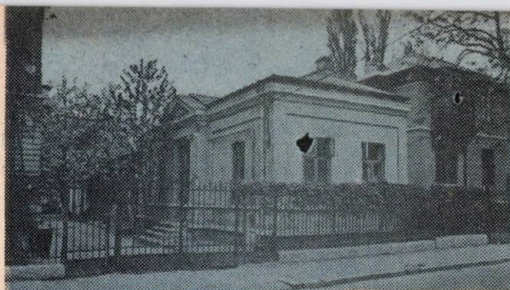

ert este că traumatismul nu a putut să nu accentueze starea pacientului, grăbindu-i fără îndoială sfârșitul. A fost totuși un traumatism cranio-cerebral suferit înaintea decesului cu circa 20 de zile. Se citează părerea doctorului V. Vineș din 1931, care scria „Cum se vede, moar-

tea lui Eminescu nu este datorită traumatismului cranian care se vindecase, ci este consecința unei endocardite mai vechi”. O afirmație făcută la 42 de ani după eveniment. Dar alta era părerea medicilor în urmă cu o sută de ani, cu cincizeci de ani și astăzi în legătură cu traumatismele cerebrale. Astfel în ultimul timp este cunoscut faptul că multe traumatisme de acest gen pot rămâne o perioadă scurtă 3—30 zile „mute” din punct de vedere clinic, existind ceea ce se numește „frei-intervall”, marcind la un anumit număr de zile, între care există și cel de 21 de zile, complicații severe.

Eminescu se prăpădește în dimineața zilei de joi 15 iunie 1884, în zorii zilei, dată care este astăzi acceptată. Miercuri seară, pe 14 iunie, la contravizită, probabil, văzându-l pe profesorul Sutzu, se plinge de dureri puternice în trup. Cere un pahar cu lapte și către orele 3—4 dimineața suferă un atac de cord care-i este fatal. Chiar în dimineața aceleiași zile cadavrul său a fost transportat la Spitalul Bricovenesc pentru autopsie, sanatoriul neavând serviciu de necropsie, unde cîntărindu-i-se creierul în stare de ramoliție s-a constatat că are 1495 grame, ceea ce a permis compararea cu cel al lui Fr. Schiller. Este de la sine înțeles că nu greutatea conțea ci numărul circumvoluțiilor, al plicaturilor scoarței cerebrale. Oricum, omul actual are circa 17 miliarde de celule, din care în cursul unei vieți nu sînt utilizate mai mult de 2—3 miliarde, chiar în cazul unei activități intelectuale. Probabil creierul eminescian va fi utilizat în scurtă sa existență un număr considerabil mai mare de celule corticale.

Există aici un moment ce trebuie analizat. Necropsia are loc în amfiteatrul Spitalul Brin-

Casa cu numărul 15, care a aparținut lui Marin Ionescu, ridicată la 1883, așa cum este scris pe fronton, alături de inițialele proprietarului, M. I. ● Aceeași clădire fotografiată de la poartă. În stînga se observă clădirea ridicată după desființarea sanatoriului. ● Continuare a imobilului de la numărul 15. Se poate observa un element specific de arhitectură românească, pridvorul cu geamlie, făcînd legătura între diferitele încăperi, a căror destinație era aceea de saloane cu paturi. Aici ar fi locul unde a fost internat Eminescu. ● Partea din spate a aceluiași imobil, care a suferit modernizări, dar la care se poate observa cu ușurință structura camerei-salon, separată, ceea ce permite izolarea și inspectarea directă din curte, fără accesul prin alte încăperi.

covenesc, în prezența unor cunoscuți, dintre care nu putea lipsi fără discuție medicul Ștefan Kremnitz, cumnatul lui Titu Maiorescu. Necropsia a fost făcută sub supravegherea lui Al. Sutz și a doctorului Alexeanu. Creierul a fost trimis la solicitarea lui Victor Babeș la Institutul de patologie și bacteriologie condus de acesta și încredințat preparatorului său de la secția I, Gh. Marinescu. Autopsia s-a efectuat, probabil, vineri dimineață, pentru că abia pe urmă creierul să fie trimis la Institutul de pe Chei, unde probabil a ajuns vineri spre prinz. Simbăta era o zi în care nu se prea trecea pe la spital și în care se rezolvau de regulă doar cazurile urgente, și se prea poate ca Gh. Marinescu să nu fi trecut pe la Institut, mai ales că el era ocupat și cu pregătirile pentru plecarea sa la specializare la Paris. Dealtfel, în seara zilei de 20 iulie 1889, Gh. Marinescu, președintele Societăților Studenților în Medicină din București, pleca la Paris, pentru serbarea inaugurării clădirii celei noi a Sorbonei, iar pe de altă parte pentru a lucra în clinica lui Charcot de la Sălpêtrière.

Profesorul Babeș era aproape în fiecare zi la spitalele din București: la Filantropia, la Colțea, la Brincovenesc, la Măruța, la Pantelimon. Iar Gh. Marinescu îl însoțea la autopsii, așa că se poate să nu fi ajuns în acea zi pe la Institut și pentru că nu prea știa cine era poetul nu-și programase timp pentru studiul creierului. Altfel nu se explică în cazul acestui om care va deveni un mare savant și care va face cu pasiune și scrupulozitate cercetare științifică.

Creierul, cu toate că a fost trimis într-un recipient de sticlă, se pare că a stat pe pervazul ferestrei laboratorului până luni dimineață când prețiosul țesut fiind compromis a trebuit să fie aruncat la gunoi. De fapt și creierul acelei minți fără egal, a lui Talleyrand, a fost aruncat la canal de un servitor. Motivația „căldurei celei mari” nu rezistă, deoarece în ziua înmormintării, deci a doua zi, simbătă 17 iunie, la orele 6 a plouat mărunț, „pica din cerul peste tot acoperit de nori”. Dacă ar fi fost o zi extrem de călduroasă, ar fi fost o aversă și nicidecum o ploaie mărunță, ceea ce denotă că ziua întreagă fusese cu un cer acoperit și probabil

Casă în care a locuit Eminescu în strada Segmentului

destul de răcoroasă. Deci, o mică nepotrivire, în motivația meteorologică servind drept scuză. Desigur, creierul lăsat la intimplare s-a descompus, cu atât mai mult cu cât poetul avea un ramolism care deja alterase calitățile acestui țesut, cel mai fin din structura corpului uman.

Deci, creierul nu a fost studiat decât într-o primă aproximație de Sutz și de secundul său Alexeanu, considerându-se că la Institutul de patologie și bacteriologie i se vor face determinări cantitative și calitative. Din raportul prosectorilor, aflăm din „Revista politică” — Suceava — Bucovina, din 1 august 1889, se constată că emisferele sting singur cîntărea 595 grame, cel drept 555 fără cerebel. Partea psihică a creierului era aproape total ulcerată în emisferele sting; chiar cea psiho-motrice; membranele creierilor, injectate și aderente. Circumvoluții mult dezvoltate și adinci. Despre inimă se notează: „Inimă în stare de hipertrofie pasivă cu degenerescență grăsoasă a țesutului muscular; la rădăcina aortei s-a constatat începutul unui proces ateromatos”.

Creierul trimis la Institut pentru atente observații a rămas nestudiat. A fost fără îndoială o mare eroare pe care internul de atunci G. Marinescu a comis-o.

ără îndoială că G. Marinescu a devenit un mare profesor, întemeietor și șef al școlii românești de neurologie. După studiile sale în străinătate (Franța și Germania) unde lucrează în laboratorul lui Du Bois-Reymond, pe care-l frecventase așa cum am văzut și Eminescu, el

va deveni unul dintre autorii clasici ai hărților întregii scoarțe cerebrale.

Fostul grajd al casei Economu, de la numărul 4, înfrumusețat cu o pictură murală (de jur împrejurul foisorului, sub streșină), Casa Economu, construită la 1891, are interioare pictate de Elchel și a fost chiar subiectul unui film T.V., realizat de Maria Preduț.

A studiat citoarhitectonica la diferite virste, alcătuiind tablouri sinoptice în legătură cu evoluția substanței cenușii a creierului, ajungind la concluzia că scoarța cerebrală n-are o grosime uniformă, ci că această grosime variază de la o regiune la alta, unele zone fiind mai largi iar altele mai înguste. A creat chiar termenul de paliometrie, termen valabil și astăzi pentru măsurarea grosimii scoarței creierului. A fost primul care a descris evidența celor 53 de tipuri citoarhitectonice la om.

În ceea ce privește prepararea lamelor, pe care o deprinsese de cînd lucra la histologie cu Petrini Galatz și se specializase cu maestrul său Babeș, încă înainte de plecarea la studii, maestrul fiind un desăvîrșit tehnician și un adevărat artist iar elevul se arăta a fi un urmaș plin de talent, nu există nici măcar o lamă din structura nobilă a creierului eminescian. Dealtfel, în monografia Gh. Marinescu de L. Floda, M. G. Marinescu și A. Radovici scrisă în principal pe momentele de viață trăite și povestite fiicei sale, nici un cuvînt nu amintește de acest moment, pe care, credem, chiar Gh. Marinescu îl considera un moment ratat.

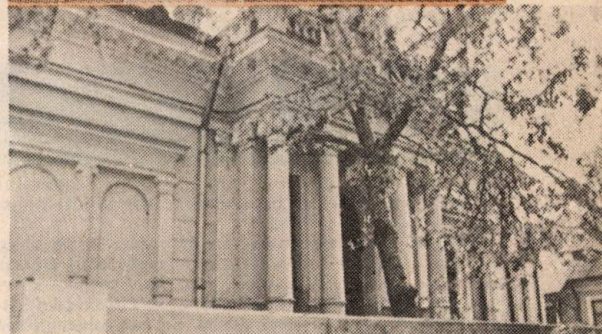
Peste un număr de ani, cînd la 29 iunie 1914, răspunde unui solicitant prin scrisoarea aflată la B.A.R., scrisoare care nu are decît tonul unei scuze continue, este cuprins și rîndul: „creierul fiind cum am spus descompus, nu am făcut studiul istologic, ceea ce e o mare lacună”.

Iată-l deci pe Gh. Marinescu, făcîndu-și „mea culpa”.

În cazul unui alt titan, cel de la Bonn, Beethoven, decedat în 1827, i s-au făcut lame de către Baldenwek care au permis nu numai să se pună în evidență atrofia perechii a opta de nervi cranieni, acustico-vestibular, dar cu precădere a unuia dintre ei. Reluîndu-se de curînd interpretarea lamelor s-a putut stabili, după mai bine de 150 de ani, că marele muzician nu a fost victima tuberculozei, nici a luesului, așa cum s-a crezut mult timp, ci a unei maladii autoimune și anume a unui lupus eritematos diseminat.

În cazul lui Eminescu poate fi vorba de o diseminare luetică la nivel cerebral. Dar acest lucru nu a putut fi pus în evidență atunci. Mai tîrziu Hideyo Noguchi (1876—1928) descoperă în 1913 treponeme în paralizia generală progresivă, ca fiind cantonată în creier, cercetările făcîndu-se aproape în paralel cu românii Gh. Marinescu și I. Minea. Dacă ar fi existat secțiuni, lame, acest lucru s-ar fi putut confirma sau infirma.

Oricum, poetul a avut și o aortită luetică, entitate clinică pe care medicina o manipula de curînd și care nici ea nu era încă bine stăpînită. Se știa însă că avea o endocardită mai veche, diagnosticată și de profesorul N. Tomescu, medic primar al serviciului de boli interne al Spitalului de Copii, care consulta și la Sanatoriul Sutz.

CASE PE STRADA PLANTELOR ● Imobilul de la numărul 14, cu elemente arhitecturale de epocă. Elemente similare de arhitectură cu pavilionul central se află și în clădirea de la numărul 3. ● Construcția de sfîrșit de veac XIX, vestigiu al vechiului București, Strada Plantelor, nr. 16 A. ● Imobilul aflat la numărul 19, cu elemente arhitecturale specifice perioadei respective.

Iot în monografia lui G. Călinescu, reluînd o comunicare din „Familia” a lui I. Secula, se notează: „Publicul văzu simbătă în biserica Sf. Gheorghe-Nou chipul descompus, surpat și împăroșat al poetului, cu ochii scufundați de adîncă oboseală. Un bandaj negru în jurul capului ce acopera linia secționării craniului”.

Să fi acoperit linia secționării? Sau bandajul

Jean Al. Steriadi :
Ilustrație la poezia
„Pe lângă plopii fără soț“

acoperea plaga și tumefierea regiunii respective cauzată de impactul cu corpul contondent lansat de către actorul nebun ?

Deci, o nouă chestiune în discuție. Atita timp cit autopsia s-a făcut de către profesorul Sutzu, secund» de dr. Alexeanu sau sub supravegherea lor, este greu de crezut că studiul creierului, ținând cont că era vorba de un poet căruia

Artă meșterilor forjori de la sfîrșitul secolului trecut dăinuiește și azi. Gardul fostului sanatoriu al dr. Șutzu

i se publicaseră trei ediții din poeziile sale, deci de un om cunoscut în anumite cercuri, la a cărei înmormintare vor participa oameni de seamă, cum a și fost, să nu i se practice o incizie posterioară, pe linia nucală inferioară, preferindu-se occiputul ca linie de elecție a inciziei cu decalotarea scalpului și apoi trepanarea și decalotarea osoasă, evidarea cutiei craniene, urmată de reazarea calotei craniene și repunerea în poziție a scalpului, ceea ce nu ar fi făcut observabilă linia de incizie practică pentru scoaterea materialului cerebral.

Mai departe biograful notează referitor la bandajul negru că asta : „ar fi probabil pentru unii dovada grozavă că Eminescu murise ucis“ Nu ucis, dar oricum grăbindu-i sfîrșitul !

Patologia eminesciană a fost supusă mai ales în ultimele decenii unei serii de dezbateri. În lucrarea apărută în 1978, la Editura „Eminescu“, intitulată „Mihai Eminescu — structura somatopsihică“ și care începe chiar cu un motto din opera poetului : „Au cine o să știe de unde-s, cine sînt“ se face de-a lungul a 400 de pagini o incursiune în viața și patologia sa, cu implicații colaterale numeroase pentru a argumenta o serie de teorii privind boala sa și o serie de polemici cu autori care s-au ocupat de această problemă, și în special cu doctorul C. Vlad care a dat o explicație freudistă bolii sale.

Între altele, I. Mica, autorul lucrării de mai sus, exclude posibilitatea imbolnăvirii prin sifilis a poetului.

Noi considerăm că poetul avea o patologie complexă, care cuprindea și reumatism, contractat datorită condițiilor mizere în care a locuit de multe ori, într-o scrisoare a sa se pomenesc chiar de o cameră cu umiditate crescută pe care o închiriasse.

Contactase și un lues în tinerețe, probabil pe timpul studiilor (poetul avînd în structura sa psihică o componentă erotică), pe care l-a neglijat la început, iar apoi cînd l-a tratat a urmat prescripții medicale, care căutînd să estompeze simptomele și să le anuleze, au utilizat o cantitate prea mare de substanțe mercuriale și arsenicale, al căror supradozaj a creat mari neplăceri organismului ros de boală.

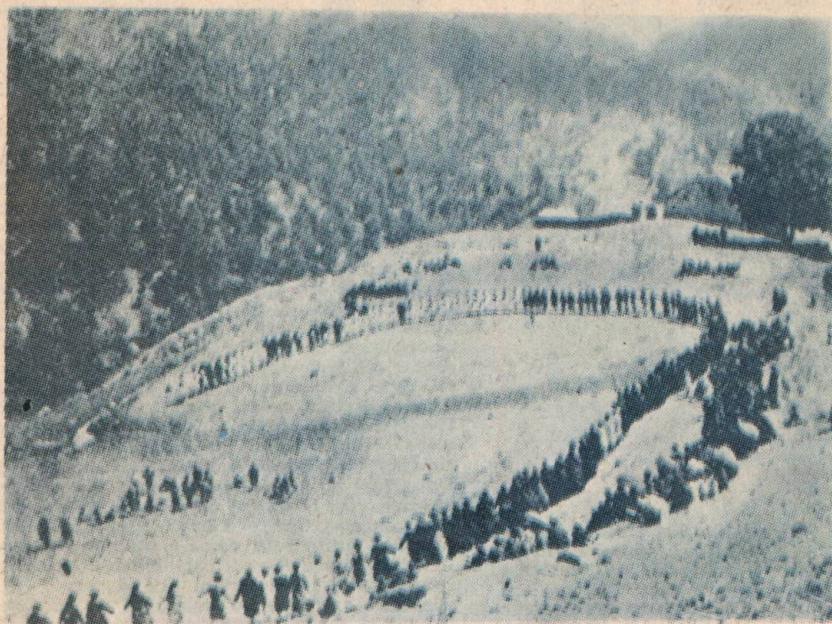
Pe un anumit teren moștenit cu predispoziție spre dezechilibrele psihice s-au greșat o serie de manifestări ale bolii luetice care a generat în final dezastrul psihic al paraliziei generale progresive.

Este de luat în considerație și traumatismul cranio-cerebral care a grăbit exitusul și de ce nu contextul social politic în care s-au efectuat internările sale și totodată o serie de intimplări și relatări nu numai contradictorii dar și stranii din această etapă finală ce a urmat prolifică activității politico-ideologice de la „Timpul“.

Trebuie să avem curajul de a recunoaște. Dacă în cazul lui N. C. Paulescu luptăm pentru a susține o prioritate pentru care alții s-au înclinat cu Nobelul pentru medicină în 1922, tot așa putem aminti despre acest insucces al medicinei românești, o greșală regretabilă, din care sîntem frustrați de date privind creierul de geniu al marelui poet. De ce să nu o recunoaștem. Savanții greșesc și ei, dar în cazul acesta a fost vorba chiar despre „Lucașul poeziei românești“, a cărui operă este un imens cîmp fertil al cercetării neîntrerupte, o nesecată sursă de nestemate, un filon nesfîrșit de idei.

Florin Colonaș

VECHIUL NEGOT

O horă imen-
să la Avdela

ROMÂNESC

EXPANSIUNEA COMERCIALĂ A ROMÂNILOR MACEDONENI

ntr-un calendar din 1821, găsim, la Pesta, la începutul sec. XIX, aceste mari nume de aromâni negustori și nobili: în afară de frații Grabowski și Nicolae Rogea, pe Naum Derra „de bun neam născutul”, I.Em. Ghica de Dejanfalva cu aceeași calificare, Ghiorghe Lazaru,

Nauni Jembo, Anastasie Zico, Nauni și Constantin Arghir, Ioan Papacostea, Nicolae Malagheci, Nicolae Iancovici, Ioan Barati, Stoian H. Petrovici, I. Raicovici, Vasile Buciu, Gh. Dzico, St. Vitali, An. Derra, același Anastas Pulievici de mai sus, At. Scutari, St. Fardi, Gh. N. Maciu, Gh. Muciu și N. Muciu, deja pomeniți, Th. Coișor, Gh. Guda, N. Muciu, C. Derra, Mihail Glangiafil, C. Raicovici, N. Ghion, N. Boiucli, Mihail Constantinovici, Mih. Dricica, Th. Caragea, Ilie Blana, Pavel Baba, frații Ivan Terpo, pe cînd la Buda: Mihail Pulia, Dim. Bondi, frații Gh. și D. Ciapa, Diamandi Dimitri Cazacu, Const. Buloftechi, Gh. Tanco, I. Buloftechi, C. Liverdaru, Dim. Ziva, Costa

Prima parte a acestui studiu a apărut în Almanahul „Luceafărul” 1989

Adamovski, Ant. Ciapa, Ștefan Ciapa, nobilul C. Dogali de Blud. Alte citeva nume ni le dă dr. P. Papahagi : Marcu Raicovici din Grabova, Vichela din Veria, Naum Fărăcat Moscopolean, Ambrosiu Docu din aceeași Grabova. Contemporan cu aceștia era și Anastase D. Lica Moscopoleanul care făcea comerț de safiane cu veleseni.

Vorbind de familia Mocioni, E. Picot o numește „una din cele mai considerabile din Budapesta”. Urmași ai străbunului Petru — în diplomele nobiliare cunoscut ca Popovici — s-au stabilit la Pesta, unde au ajuns oameni cu mare influență în viața economică și cu mare rol pe arena treburilor publice.

V. Maniu ne dă citeva nume de personalități ca Haris — deja cunoscut — Znea, Șacabeut, fost episcop, Dona, Blana și dr. Cocu din Pesta, precum și o legiune numeroasă de proprietari, ca Malenița, Mangelari, Capră, Baron Duca, Calai, Agora, Nicolici de Rudna, Neoplu, Manasi, Modosu, Dadani, Ioanovici de Duleu, Georgeviciu — toate „familii cu care se fălesc Români”.

În acest mare oraș, s-a distins și un mare bancher gopșan Gheorghe N. Maciu (mort în 1853, în vîrstă de 79 ani), desigur, făcînd parte din familiile gopșene refugiate — prin 1767 — laolaltă cu Moscopolenii, în Serbia și Ungaria. Pe acest mare financiar Gheorghe N. Matzo-Maciu îl întîlnim în fruntea donatorilor bisericii greco-ortodoxe, alături de moscopoleanul Dem. Arghir. O familie cu vază la Budapesta a fost și este nobila familie Manu din Vlaho-Clisura, cu renume în negoț și mari proprietari de moșii. Un Manu din această familie a fost prin 1880 primarul Budapestei.

Dăm, ca încheiere, numele celebre de familii aromâne maghiarizate : Calay și Kis, familii din sinul căroră au ieșit mari bărbați de stat unguri : Karácsonyi și Lascu — două mari case comerciale ; familia Deák — la origine Pescari — care a dat Ungariei pe cel mai mare bărbat politic al ei.

2. ÎN AUSTRIA

acă Veneția și cetățile italiene atrăgeau, în secolele trecute, pe aromâni — deosebit de posibilitățile de cîștig material — prin splendorile artistice și înălțimea culturii și civilizației, apoi Viena, odată cu începutul sec. XVIII, nu-i atrăgea mai puțin. Aceasta a început să devină punctul de întîlnire a două lumi și două concepții — aceea a lumii occidentale și aceea a sud-estului Europei. Deosebit de noile splendori și noua cultură puternic influențate de romantismul francez, ea îi atrăgea mai cu deosebire și prin vastele ei domenii economice încă neexploatare, ca și prin uriașele desfășurări de succese militare și politice ce începuseră să clatine puterea otomană, chiar din ziua cînd forțele turcești s-au zdrobit neputincioase la porțile Vienei. Războaiele victorioase ale Sacralui Imperiu Roman care au sfîrșit prin alungarea turcilor din Ungaria și din Țările slavono-croate (1699), ca și pacea de la Passarovitz (1718) au favorizat o revărsare de elemente balcanice din imperiul turcesc, mai cu deosebire elemente aromânești, și au inundat monarhia în așa măsură, încît, în miinile lor, se găsea tot comerțul cu ridicata și cel mărunt, tot comerțul dintre Turcia, Austria și Germania, iar multe case comerciale aromânești erau în legături directe cu cele mai de seamă orase comerciale și industriale din Europa ; de asemenea, aproape tot comerțul de mătase din Orient și Europa centrală era stăpînit de ei, ne cînd acela de bumbac din extremul Sud-Est, stătea, fără îndoială, în miinile acestor „greci” care, din diferite centre apusene, îl răspîndeau peste întreg continentul. În același secol al XVIII-lea, compania greacă de comerț își începuse adînc rădăcinile ei în acest mare oraș al Europei centrale, în relațiuni cu toate țările și marile centre ale imperiului. În epoca împăratului Iosif II, comerțul de bani era, în cea mai mare parte, în miinile Aromânilor¹⁰⁾. Dar încă pentru o bună parte a sec. XIX, lucrurile nu prea s-au schimbat : marii bancheri din Viena — serie V. Bérard — sînt în majoritate valahi de rasă și adesea de limbă¹¹⁾, iar scriitorii englezi Wace and Thompson scriau că marea colorie grecească din capitala monarhiei habsburgice era în largă măsură formată din Vlahi din Moscopole¹²⁾, comercianți și industriași cu renume, răspîndiți pînă în Polonia și Germania — cum îi caracterizează Philippide.

În afară de moscopoleni, mai activau statornic în Viena aromâni din Zagor cu case mari de comerț — precum aveau comerț de bancă în Germania și mari case comerciale în Lipsca, Breslau și Amsterdam — din Castoria, din Sacista, din Cojani, din Blața, Clisura, Metova, Crușova etc. și trecători, din Veles, Nevesca, Gramoste, Furca, Muloviște și alte centre aro-

¹⁰⁾ Adatt, I, p. 383, ap. D. Pop, p. 90.

¹¹⁾ Op. cit., p. 249.

¹²⁾ The Nomads of the Balkans, p. 214.

Grup
de
elevi
din
Veria

mânești. Se pare că alături de moscopoleni, coloniile din Blața și Clisura au stat în fruntea pieței economice din acest important centru al Europei de mijloc.

Din a doua jumătate a sec. XVIII și aproape întreg cel al XIX-lea, fruntea vieții economice din capitala monarhiei au ilustrat-o o legiune întreagă de financiari: marii bancheri imperiali frații Cârja, Zenovie C. Pop, frații Darvari, membrii Sina, nenumărații Dumba, Tirca, Iconomu și alții — ale căror capitaluri, scrie dr. D. Popovici, erau socotite printre cele mai mari din monarhia habsburgică și care își aranjau afacerile după marile evenimente mondiale.

Nu cunoaștem date despre orașul natal al celebrei familii Hagi Constantin Pop. Am vorbit, la locul cuvenit, despre bătrînul Hagi care conducea marea casă cu renume european la Sibiu. Fiul acestuia, Zenobie, lasă afacerile din acest oraș pe seama lui Stan Popovici Bănățeanul și se așază la Viena, unde ajunsese bancher cu influență, fu numit director al Băncii Naționale a Austriei și căpătă titlul de cavaler de Böhmstetten.

Despre Tirca nu știm prea mult. Cercetătorii sirbi ni-l dau în fruntea celebrelor case de comerț și de bancă din Viena. Nu cunoaștem, de asemenea, nici un amănunt despre „prea nobilul Domn Nicola cavaler de Nitta” din Moscopole, căruia învățatul Mihail C. Boiagi îi dedică gramatica m.-română în 1813, și căruia i se adresează — în prefață — cu „Excelente Protector” și-i mărturisește „nemărginite gratitudini”. Cu ce anume se ocupa în capitala monarhiei acest „Cavaler” și „Excelență”, iarăși nu știm nimic. Și, iarăși, nu știm nimic despre „baronul Sachelariu” de la Paris, pomenit în aceeași prefață. Costache Bellia a lucrat și aici, la Viena, și, pentru serviciile și marile bine-

faceri aduse Austriei, căpătă, în 1817, titlul de baron, care se acordă și fratelui Ștefan.

alții.

Familia Sina, ajunsă celebră în monarhia austro-ungară, își avea deja celebritatea, încă din Moscopole. În „Dumineca Ortodoxiei”, în una din multele biserici ale cetății, numele unui Sina era cîntat în versuri de preamărire — alături de acela al unui Nicaruși, Cazangiu și Copeca — socotiți ca cei mai mari binefăcători ai patriei. Un preot Gheorghe Sina a făcut donațiune bibliotecii Academiei din Moscopole un număr însemnat de cărți și nu chiar Sina de la Viena după cum scria Wergand, fiindcă atunci cînd bătrînul Simeon Sina se refugiase în capitala Austriei, Moscopole era deja părăsită.

Primul Sina, Simeon, a intrat în monarhie prin Slavonski Brod, făcînd parte din grupul pe care, cu multe suferințe, l-a adus pînă acolo preotul Papaiani, poreclit Capmare, iar de aci, cu multe familii, a ajuns la Viena, unde a cîștigat un nume celebru în lumea financiară.

Simeon Sina s-a născut la Sarajevo — capitala Bosniei, în 1753. Ori tatăl acestuia luera acolo, ori acesta se stabilise provizoriu, în mijlocul coloniei de moscopoleni: Gheorghe, fiul lui Simeon, s-a născut la Seres în 1796 — unde se zice, tatăl ar fi lucrat aci. După alții s-ar fi născut în 1782 sau 1785 și, deci, se presupune că a fost adus mic copil în grupul de refugiați. Simeon a avut două soții: cu prima,

I. Irena, a avut un singur copil — pe Gheorghe, cel mai celebru, și a doua a fost Ecaterina Gyira, cu un fiu Ioan, ce-l întâlnim în 1863, ca șef al Băncii Sina, casătorit cu Maria Nicaruși.

Ca albina, care umbla din floare în floare și se oprește acolo unde nectarul este mai aromatic și bogat, tot astfel și Simeon Sina — ca toți aromânii, de altminterlea — va fi avut legături cu Sarajevo și cu Seres și regiunea înconjurătoare; se va fi oprit, pentru mult timp aici, cu tatăl său ori singur, unde bumbacul, mătásurile, tutunul și alte produse prețioase

Fărșerotă în costum popular

îmbogăteau pe aromâni în negoțul cu țările germane. De altfel, de aici, din aceste ținuturi bogate, aveau să extragă, mai târziu, cele mai considerabile cîștiguri pentru el și Monarhie.

La începutul activității sale, a fondat la Viena celebra casă de bancă cunoscută în toată Europa; s-a ocupat cu cultura tutunului în cantități considerabile, după metode moderne, articol de care se simțea mare lipsă în epoca războiului ruso-turco-austriac; de asemenea, a dat o dezvoltare extraordinară torsului și țesutului bumbacului, în așa fel, că se exporta tutun și pinze în Franța și Italia. Un prilej de afaceri uriașe în domeniul industrializării bumbacului i l-a oferit blocus-ul continental decretat în 1806 de către Napoleon, ceea ce a provocat criza mare în schimbul internațional. Singura sursă

bogată și cu puțință de atins era Tracia. Serbia, găsindu-se în revoluție, numai Pasvan Oglu, stăpîn pe o parte din malurile Dunării și pe drumurile libere din Bulgaria, era și acela al situației. Comercianții aromâni au reușit să-l înduplece pe acesta la Viena și au aranjat ca să lase liber tranzitul prin Vidin. Pe lingă mulți negustori aromâni din Austria, firma Sina s-a îmbogățit fenomenal, numai datorită admirabilei organizări a transportului și agenților de expediție. Acest import de bumbacuri în Monarhie, în epoca blocus-ului, a îmbogățit destul și negustorii aromâni din Zemlin.

Gheorghe Simeon Sina, care a dat o extraordinară dezvoltare comerțului și industriei textile, a contribuit, în calitate de acționar principal și alături de contele Ștefan Széchenyi, la europenizarea Budapestei și la construirea Podului cu lanțuri — o capodoperă de mare îndrăzneală în domeniul arhitecturii. În această întreprindere grandioasă a cointeretat și pe cîțiva aromâni din Slavonski-Brod, pentru furnizarea de lemne din pădurile Slavoniei.

În 1818, pentru serviciile aduse statului și populațiunii, familia a fost ridicată la rangul de Cavaleri de Hodos și Kizdia, iar în 1822 la rangul de baronie maghiară și astfel, Gheorghe — al doilea Sina — a intrat în rîndul magnaților unguri.

Încet, încet, acest al doilea uriaș în ale comerțului, industriei și finanțelor, ajunge să posede — în Ungaria, Austria, Cehia, Moravia și în Principatele Dunărene — 99 domenii cu peste 240 000 iugăre, toate investite cu inventarele „fructus instructus” cele mai bogate și, astfel, a devenit nu numai bancherul cel mai bogat al imperiului, ci, totodată, și unul din primii latifundiați ai Ungariei. A avut palate superbe în Ungaria, Austria, Grecia, Italia, Venetia, Paris și în toate capitalele Europei. Afacerile lui de import și export erau atît de considerabile, încît plătea, anual, la vama cisleitană, un milion fl. taxe vamale. Această casă mai lucra și cu „Cooperativa ținutului Ambelachia-Tesalia”. De altfel, Pouqueville scrie și el că la Viena erau stabilite și multe case „grecești” din regiunea Aghia-Tesalia, pentru comerțul de bumbacuri și mătásuri manufacturate și crude. Casa de bancă Sina era în legătură cu toată Europa și întreg Orientul. La această bancă, generalul Kiseleff își avea, prin 1831, caseta lui. Al treilea Sina a fost solicitat de Cuza-Vodă ca să-și plaseze marile capitaluri în întreprinderi foarte profitabile în Principatele Unite. Prin a doua jumătate a sec. XIX, era vorba ca o bancă din Dessau, împreună cu o bancă din Lipsa făcînd afaceri cu Orientul și cu sprijinul bogatului bancher român macedonean din Viena, să creeze, în București, potrivit unui vechi proiect din 1874, o adevărată bancă națională cu 20 000 acțiuni de cîte 150 fl. de hirtie, ba se proiecta și o casă de credit la Galați.

Gheorghe Simeon Sina, căsătorit cu Ecaterina din nobila familie aromânească Derra, a murit în 1856, lăsînd singurului fiu Simeon o avere fantastică, pentru vremea aceea, de 80 milioane florini. Acest al treilea Sina a fost tot atît de celebru ca și tatăl său — dacă nu l-a și întrecut — în domeniul organizării vieții economice și financiare, ca și în crearea de instituții de binefacere. A colaborat cu dărnicie mai mult ca regească la înființarea Creditului agrar ungar și a Societății de asigurare maghiară, la canalizarea fluviilor, la ridicarea și îndreptarea agriculturii, la promovarea problemei căilor ferate și navigațiunii cu vaporii, la Academiei co-

Păstori
aromâni
in
epoca
modernă

merciale etc. Domnul V. Papacostea a avut tot temeiul, așadar, să reflecteze că acest Sina a întemeiat... cu ajutorul Ungurilor — statul maghiar însuși. În 15 august 1876, prin moartea acestuia, s-a stins glorioasa familie. Cu drept cuvânt reflectează d-sa, că Sina a fost reprezentantul tipic al acelei burghezii, care, în secolul trecut, a creat state. Colosala lui avere a fost moștenită de cele patru fete ale lui.

Despre ceilalți moscopoleni, care au fost atît de numeroși, n-avem date. Se pomeneste de un negustor Mihail Chiopeca. Urmași de ai familiei Petrovici de la Sarajevo au trăit și ei aici. Un bancher de mina intii a fost și Iconomu — probabil moscopolean.

În fruntea bogatei colonii aromânești, mai stau, fără îndoială, și bancherii Cârja — trei frați: Inan, Marcu și Nicolae. Erau mult mai bogați ca Sina, despre averile lor circulau legende, ca despre casa Rotschild. Se găseau în fruntea băncilor imperiale austriace, în sensul că erau cei mai mari purtători de pachete de acțiuni la aceste bănci. O lovitură grea a înregistrat ca urmare a crahului ce-l suferiseră, după 1822, Băncile imperiale. Dr. Dușan Popovici relatează că influența firmei Cârja s-a resimțit pînă prin 1840 — de unde urmează că, chiar după crahul suferit, ea a reușit să se refacă. Printre marii purtători ai efectelor acestor bănci se găsea și marea casă clisurenă de expediție din Panciova, de sub conducerea lui Simu Mandrinu.

Case comerciale cu renume mai erau banca Darvari și casa de expediție Spirta, despre celebritatea căreia am vorbit. Dintre frații Spirta: unul lucra la Zeimun, al doilea la Viena. Tot astfel, și cu frații Darvari. Se pare că, înainte de 1781, ei au lichidat cu casa de la Zeimun și au rămas numai cu firma din capitală. Această casă de bancă era considerată ca cea mai valoroasă firmă, iar capitalul lor, pe vremea aceea era prețuit la mai mult de un milion florini. Mai erau Gh. C. Darvari și Dimitri N. Darvari, unul din ei poate același sau urmași amindoi ai celor de mai sus. Nu cunoaștem ce anume negoț făcea Marcu Mandrinu, pomenit în calendarul din 1821. Cam în același timp cu aceș-

tia și cu Cârja, erau și alți clisurenii. Dimitri Ceca și fiii, precum și Ion Vălcu Nanciu, ocupându-se cu negoțul.

În registrul comunității din Clisura, găsim, încă din 1831, firma Anastasie Simotta și fiul Simon Simotta cu fiul, precum și Ghiorghei Ioan Locu, Manole Bezi, Anastasiu Stifichi.

În afară de comerțul de bancă, Clisurenii din Viena s-au ocupat mai ales cu schimbul de mărfuri între Turcia și Austria. De aici, expediau manufacturi în tot imperiul turcesc, de unde aduceau materii brute, ca lînuri, piei și altele. În acest domeniu, erau firme cu renume în Peninsula. Firma Vica & Berberi (Athanas Loghiotatos Vica, cu fiul Nicola, precum și fratele Iancu Vica) făcea negoț mare cu manufactură pînă acum 60 de ani și avea 45 de „taxildari” — comisionari și incasatori, răspin-diți peste tot. De asemenea, Iancu și Ștefan Bașa, iar nepotul Ghiorghei Văciu cu aceleași articole și altele.

În rîndul firmelor Simotta. Firma Anastasi Simotta — condusă de frații Ianachi, Ștefan, Marcu și Constantin — aveau manufactură engros, cu sucursale în Adrianopol, Rodosto, Seres, Volos și în alte centre. Frații Simu Simotta (Ianachi, Tașula și Ștefan, precum și doi fii ai acestuia) aprovizionau de la Viena, cu manufacturi, o bună parte din Tracia, Macedonia, Epir și Albania. Ianachi al lui Anastasi Simotta, părăsind Viena, a trecut pe urmă la Belgrad. Frații Turnibuca, ca și frații Leac, frații Bezi și Vasile Spiru, Dimitri Ceangani, Partali etc. erau și ei mari negustori. O altă casă de bancă clisurenă era a fraților Pindu — Ioan și Dumitru, în ființă încă în 1913. Toate aceste firme clisurene din Viena își aveau centrele sau sucursalele în Turcia și Macedonia.

În legături strînse cu toate aceste firme clisurene din acest oraș și din Salonic, erau și negustorii de la Clisura: Vovu, Babes, frații Văce, Beza etc. Clisurenii din Serbia, erau, de asemenea, în legături. Constantin Antula (tatăl deputatului sîrb Ioan, n. 1890) expedia piei și fabricate de pielărie în Austria și Germania, Simu și Ioan ai lui Ștefan Bașa lucrau import-export, mai cu seamă pielărie și cereale, cu

Nunta
aromâni
muzăchiar

Austria, Bavaria și Germania. Nișta Mandrinu și Fani Nazla frecventau des Zeimun, Pesta și Viena, unde duceau piei din Macedonia. Clisurenii din bogata colonie din Oltenia erau și ei în relațiuni cu „Nemția” și „Pesta”, unde desfăceau mai ales porci, ca Dimitri Orman și Marcu Orman.

Pe la finele sec. XVIII, găsim, la Viena, pe renumiții tipografi frații Marchides-Puliu și Gheorghe, originari din Sacișta. Din editura acestora, romane și cărți despre revoluții treceau destule în Principate, ca și în Macedonia. Tot la ei s-au editat primele gazete sirbești. Riga Fereul din Veleștinul Tesaliei, promotorul revoluției grecești, își tipărea proclamațiile și cîntecele revoluționare, pentru care fapt — în urma intervenției Sublimei Porți — ei au fost exilați din toate statele monarhiei. Tipografia a fost închisă în 1798.

Prin al doilea deceniu al sec. XIX, se găseau, la Viena, sacișteni și mețoveni, ca Tanța fiul, doi Postolaca, unul Vildari, unul Tuși, unul Furunța, Cica, Doiu, unul Dimitri Mișu din Cojani și Gheorgopulos din Sacișta prin 1751. Un alt mețovean Iani Costa lucra aici prin a doua jumătate a sec. trecut. Se zice că, tot aici, lucra și Circu, unchiu al lui Dimitri și al lui Pascal Circu — al lui Dimitri Cosacovici. În revoluția din 1881 a lui Arabi Pașa, tot aici, la Viena, s-a refugiat un geniu financiar al Egiptului, mețoveanul George Averoff, care a făcut speculații foarte rentabile cu scrisurile de împrumut egiptene. Credem că tot din Mețova a fost originar și comerciantul Furniga, pe care îl găsim și la începutul secolului nostru.

Un celebru medic vienez, primul doctor român promovat în 1780 și primul sifiligraf român cu multe lucrări de știință în această ramură, a fost Ion Nicolide din Gramoste, care, apreciat îndeajuns de Iosif II și Leopold II, a fost ridicat și acesta la rangul de „nobil al Împetriului Sacru Roman”, împreună cu nepotul său de frate Sterie Nicolide. Întrât tinăr în Monarhie, ca să-și facă bani de drum și de întreținere pe

mai departe în cursul studiilor, el s-a oprit în mediul negustoresc aromân din Zemlin, unde s-a ocupat multă vreme cu negoțul, iar mai târziu, s-a stabilit la Viena. Istoricul N. Iorga vorbește de acesta — Ioan Nicolide de Pîndo — ca de un „mare negustor vienez, care-și luase afacerile de la Poschari și-și făcea casă negustorească”, sub firma Dimitrie Poschari, la Craiova, încă din 1792; avea „slugi” în Muntenia pe frații Pihtu, agenți în Ardeal, relațiuni cu Hagi Constantin Pop, iar la București lucra cu un Ruțu, un Dimitriu, un Margula.

Hahn relatează că crușovenii — care, ca negustori, au putut să se îmbogățească foarte mult și îi întâlnești în toate localitățile comerciale ale Levantului — aveau, la trecerea lui prin Viena, șase case de comerț¹³⁾.

Nu știm ce a fost înainte, în sec. XVIII. Pentru sec. XIX însă, am reușit să identificăm câteva firme. O casă cu renume în regiunea Bitoliei a fost aceea a lui Niciota: frații Ioan, Kiria și Adam, care se ocupau cu firul de aur, de manufacturi și postavuri, pe cînd alți frați jucau la bursa din Triest. Despre averile lor se povestesc, încă astăzi, legende. După 1880, ei erau distruși.

Alte firme mari: frații Crinte — cu negoț mare de piei din toată Macedonia și alte regiuni, și cu manufacturi pentru Turcia, și firmele Papadimitri și Papaghiorghi care făceau același comerț.

Știm că, în epoca lui Iosif II, comerțul de bani în cea mai mare parte era în mîinile aromânilor. Este, de adăugat, totuși, că, și în cea mai mare parte a sec. XIX, lucrurile nu prea s-au schimbat. Marele sirag de bancheri — cei înșirați pînă acum, ca și alții necunoscuți nouă, ne îndrituiesc în a lărgi această epocă de

¹³⁾ Hahn, Reise von Belgrad nach Saloniki, ed. II, 181 ap. D. Pop., 48.

dominațiune financiară pînă în pragul celui de al patrulea păttrar al sec. XIX, dacă ținem seama de atîtea mari figuri ca Sina, Dumba, Iconomu și alții, stăpînituri a o bună parte din finanțele monarhiei pînă tirziu de tot. Profesorul Dușan Popovici vorbește de „figurile slăvite ale financiarilor Aromâni” care, pe timpul lui Miloș și Caragheorghe, ajutau cu capitaluri mari poporul sîrb în plină revoluție.

Printre Blăcioșii din Viena, se remarcă familia Dumba. Emile Picot îi caracterizează astfel: „Alți bancheri vienezi, mai puțin puternici ca membrii Sina, dar tot așa de influenți prin bogăția lor, membrii din familia Dumba ne oferă un spectacol asemănător¹⁴⁾. Acest nume, repede ajuns celebru în monarhie, l-a purtat — pe la jumătatea sec. XVIII — celnicul Dumba, din comuna curat aromânească Blața. Unii vor să-l dea ca expatriat din Moscopol, alții din Gramoste — aici s-ar găsi anumite localități purtînd acest nume. Mihail, unul din cei patru copii ai celnicului Dumba, a avut patru feciori: Teodor, Rafail, Nicolae și Sterie, precum și o fată Agocea. A fost scris ca Sterie și Nicolae să se ridice pe înalte culmi ale gloriei financiare, prin ei înșiși și continuați de feciorii lor.

Războiul american provocase o criză mult simțită a bumbacului pentru toată industria textilă a continentului nostru. Și, de data aceasta, aromânii au ușurat în mare grad criza textilă în monarhie. Pe cînd Simeon Sina se aprovizionă cu bumbacuri pe căile deja cunoscute de la bunicul și tatăl său, Sterie Dumba și ceilalți au organizat transporturi cu corăbiile pe căile Triestului, prin reprezentanți și agenți la Seres, toți aromânii, ca unchiul lor Valolani, Sterie Caramiciu, Sterie Duro, Iapechi etc. Bogățiile realizate au fost considerabile.

Mihail și Nikolaus al lui Sterie au avut banca lor „Gebrüder Dumba” și au fost în relațiuni cu toate statele din Europa, Mihail a avut fabrică de textile la Tattendorf din Austria de jos. Iată ce găsim în Enciclopedia dr. C. Diaconovici, c. II, p. 230, despre nobila personalitate a lui Nikolaus: „A avut conducerea unui mare stabiliment de țesături în Wiener-Neustadt, unde a fost ales în dietă și prin aceasta în senatul imperial; a fost un adînc cunoscător al stărilor economice din Austria și mare mecenat al vieții artistice din Viena¹⁵⁾.

ÎN ALTE PROVINCII ALE MONARHIEI

ar aromânii făceau comerț și în alte provincii sau centre ale fostei monarhii, ei nu scăpau din vedere nodurile de drumuri, toate acele localități care le-ar fi putut aduce un folos. Astfel, ei se găseau prin jumătatea întîia a sec. XVII, la Komaron, pe drumul Budapesta-Viena,

— fără a cunoaște importanța coloniei — aici, făceau afaceri negustorii Dincea Goga din Lipsca — ținutul moscopolitan, alții, în a doua jumătate, ca Antonie și Gora — toți foarte bogați. Erau semnalati la Muncaci, organizați în

¹⁴⁾ „Alb. m.-român”, 1880, p. 102.

¹⁵⁾ A fost distins cu titlul de „Geheimboffrat” și cu acela de „Hernhaus” pe viață. S-a născut, în 1830, la Döbling, și a murit în 1900. Era căsătorit cu Maria Manu sora primarului Buda-pestei.

Tip de bătrîn în costum popular aromănesc

Jupania Beres, unde tot comerțul era în miinile lor; la Ungvari, la Beregsas, unde se găseau negustori foarte bogați; la Praga, cu colonii de „Greci” puternice; la Karlsbad, unde am găsit, la începutul sec. XVIII, pe unul Baracu, fiul lui Costa din Clisura; etc.

Puține date în legătură cu negoțul aromânilor în Stiria ne arată că ei își întindeau activitatea pînă aici; alți negustori cumpărau articole de fierărie și le desfăceau — cu altele de sticlărie din Bohemia sau de manufacturi imperiale — în Turcia. O colonie puternică, însă, era așezată la Triest, unde desfășura o întinsă activitate.

La Triest și Fiume, prin jumătatea sec. XVIII, grecii și aromânii erau un factor economic foarte important în acest port, fapt ce se poate deduce și din conflictul violent ce l-au avut pe teren bisericesc cu sîrbii încă în 1775, conflict într-atîta de serios, încît comunitatea greco-valahă s-a declarat independentă de Mitropolia din Karlovatz. Colonii de negustori aromâni și greci erau peste tot litoralul mării — în anumite centre în număr important. Membrii companiilor de comerț pentru Levant, despre care am vorbit mai sus, nu puteau fi în mare parte formate decît din aromâni și greci, singurii cunoscători ai realităților în aceste ținuturi.

Prin acest port se scurgeau, cu începere de la 1770, mare parte din cerealele din Slavonia pentru Mletac, Ancona, Neapole, Genua și

**Aromâni
apărători
ai
libertății
lor
(1889)**

Nissa, încercare pornită numai de aromâni și pe deplin reușită, îndepărtînd, astfel, din aceste debușee, o bună parte din importul ce-l făceau Egiptul, Ungaria și Anglia — întocmai cum au făcut și cu comerțul de vite.

Toate casele comerciale din imperiu aveau relațiuni strînse cu acest mare port. Frații Zaharia și Nicolae Nicolau (Duma-Dutcă) din Brașov aveau în 1769 bolta din cetate plină cu mărfuri aduse din Veneția și Triest. De asemenea și casa Hagl C. Pop, care lucra și cu Veneția. Credem că o bună parte din ceara furnizată de aromânii din monarhie și din Principate și care se exporta pentru Veneția ieșea prin aceste porturi. Aici — la Triest, ca și la Brașov — marea firmă din sec. XVIII Chiriac Barboglu din Zeimun își avea comandite el. Un unghi important din uriașul triunghi pe cuprinsul căruia își dezvoltase ramificațiile comerciale familia Spirta era Triestul. Aici ajungeau curierii lor cu mărfuri, corespondență și toate valorile, venind din și cu destinație pentru Zeimun și lumea întreagă.

Prin 1813, lucra, aici, un mare negustor I. Carciotil. Au fost și mulți negustori cu numele de Biciola, originari din Nevesca. La bursa din Viena și din acest mare port, activeau, prin a doua jumătate a sec. XIX, frații Nicota — Nicola și Steriu, cei mai mari bogătași, din Brușova unde există, încă astăzi, în ruine mărețe, casa lor masivă în stil florentin. Alți frați ai acestora lucrau la Viena. Tot la bursa triestină lucra și Steriu Adam Cugeae (Gusu Geamu) din aceeași Crușova, venit de la Calro, unde verii lui erau, în piața arabă Han-el-Halil, negustori de mina întii.

În epoca războiului de Secesiune, cînd, în Europa s-a declarat marea criză a bumbacului, pe aici veneau cu corăbille — pentru firma Dumba, care, de la această dată, a ajuns celebră — transporturi mari de bumbac din Seres și din valea Strumîfe. Aici a strălucit și firma „Gebrüder Ikonomu & Comp.“, care se ocupa cu afaceri de bancă și cu import de materii farmaceutice din Orient : Indii, Japonia

și China ; aveau, pe lingă aceasta, fabrici de făină și de paste făinoase, precum și un sector propriu, departe de cel central, pentru vapoarele lor.

reme de aproape două veacuri, aromânii au deținut, în miinile lor, toată mișcarea economică — deosebit de aceea din alte ținuturi — mai cu deosebire în provincia Sirmiei, bulevardul de trecere a bogățiilor din cele două lumi : orientală și apuseană, și au deținut — în

miinile lor viguroase, cu puterea banului și a capacităților lor negustorești — cele două chei de la locul de împreunare a Timișului și Savei cu marele fluviu, Zeimun și Panciova, de unde dictau și viața întreagă a Belgradului de pe malul opus. După datele cîte se cunosc, pînă în prezent, moscopolenii, pentru început și elisurenii, pentru mai tîrziu, se desemnează pe primul plan al vieții economice din acest ținut, al Sirmiei, după care, vin, în proporție mai redusă, aromânii din alte localități aromânești deja pomenite. Toate aceste centre au strălucit atîta timp cît le-a avut în miinile lui acest element.

Întocmai ca păsările migratoare, unele acclimatizate cu noul mediu ambiant, altele tinjînd de dorul unor țărmuri mai bogate în hrană și în lumină, aromânii negustori, financiar și meșteșugari — din provinciile croato-slavone, ca urmare a infiltrării altor elemente incurajate de doctrine șoviniste sau din cauza decăderii vechilor centre conform noului sistem de mijloace de comunicații și a nașterii altora în Monarhie — unii au rămas pe loc, asimilîndu-se în masa majoritară, alții și-au luat zborul spre țărmuri de activitate încă virgine și dătătoare de noi speranțe.

Odată cu dispariția aromânilor, însă, și epoca de aur a acestor centre s-a stîns, ca să nu mai revină niciodată. Și nu numai Zeimun și Panciova, ci și toate celelalte, înfloritoare, au suferit crahul fatal și — mai adaugă cu regret

autorul atit de des citat — aceasta a însemnat și o grea lovitură pentru poporul slavonocroat care avea, în acești oameni, pe cei mai mari ai lui binefăcători.

Deosebit de negustorii stabili cu familii sau naturalizați și înțepeniți, a fost, întotdeauna, un du-te-vino neprețat al negustorilor din diferite centre aromânești, care veneau să-și desfacă, pe la bilciuri sau prin centrele comerciale, mărfurile lor și să se înapoieze cu altele; sau se așezau, provizoriu, lăsându-și familiile în patrie, unii ca bancheri, alții ca negustori, meșteșugari de tot felul și comisionari.

Mare parte din negustorii aromâni din centre ca Bitolia, Scopia, Salonic, Clisura, Coceana, Veles etc., erau în legături strinse și directe cu marile centre din monarhie. Mulți din aceștia își aveau aici contoarele sau sucursalele lor. Așezăminte de acestea aveau moscopolenii în monarhie ca și în multe centre din Europa; după aceștia, veneau clisurenii, crusovenii etc., etc.

Din vremuri vechi, se exportau, de la Bitolia, pentru Ungaria, bumbacuri, lînuri, piei și herghelii de cai. Mai tirziu a avut loc un fenomen contrariu: aromânii din Nicopole, buni cunoscători în meserie, aduceau din Ungaria și din Rusia herghelii pentru remonta greacă și cea turcă. Damaschine din Ohrida erau, în mare parte, expediate cu caravanele la Salonic și în țările germane, prin jumătatea întâi a sec. XVIII. De la Bitolia, se expediau pentru Viena piei de vidre, de lupi și de urși, de capre negre și de țapi, precum și căprioare, fazani și găini sălbatice pentru consum. În Austria, se desfăceau articole de argintărie lucrate de argintarii din centrele Peninsulei, ca și de cei stabiliți în Veneția.

Stăpini pe caravane și pe comunicațiile pe ape, pe o mare parte din negoț și mari diriguitori ai finanțelor, ei au reușit să stăpînească, prin aptitudinile lor extraordinare, toate cetățile și să devină, cu toții laolaltă, stăpini pe o mare parte din bogățiile monarhiei vreme de cîteva secole. Dar ei mai erau — ca și la bilciurile din Macedonia și din Turcia — stăpini ai tirgurilor din Ungaria. La marele bilci din Pesta, se adunau „Grecii” din toată Țara Ungurească, din Slavonia, Turcia și din multe ținuturi din Dalmația. La bilciul din Sf. Andrei — unde era o numeroasă colonie de aromâni — bilci care era considerabil față de cel din Pesta, de asemenea, erau stăpini; cele din Praga și Viena, care s-au bucurat de mari privilegii datorită luptei de concurență cu Lipsa, erau frecventate de toți negustorii orientali.

Atunci cînd se vor cerceta cu de-amănuntul registrele celor trei biserici gr-ortodoxe din Viena, ridicate și reparate prin generozitatea macedo-românilor — după ce observă prof. I. Nistor, sau matricolele de la alte comunicații răspindite peste tot cuprinsul fostei monarhii, precum și actele de notariat și arhivele camerelor de comerț din cele două capitale și din alte centre, această cercetare va aduce o adevărată revelație care va contribui foarte mult la fixarea adevăratului rol ce l-a jucat „acest element care se bucura de o vază considerabilă în monarhia Habsburgilor” — cum se exprimă prof. dr. V. Bologa de la Universitatea din Cluj.

Româncă din Avdela torcind din sumă
(țului)

NEGUSTORII AROMÂNI ÎN ȚĂRILE DIN APUS

Vechile legături comerciale cu francezii în sec. XVIII și XIX ne sînt destul de cunoscute. Lînurile și bumbacurile au avut mare preț în această țară. Portul Marsilliei era de asemenea bine cunoscut și destul de frecventat încă din timpuri vechi de către aromâni și greci din Cavala, Salonic, Durato și alte centre. Mijlocitorii „greci” din acest port erau în majoritate aromâni, scrie V. Bérard¹⁶⁾. Vechi legături au avut cu toate bilciurile mari, cum a fost cu celebrul bilci de la Beaucuire pe Ron, care se ținea între 1 și 28 iulie și cunoscut încă din sec. XVII¹⁷⁾. Marile societăți de case comerciale din Europa, reprezentate sau conduse de aromâni, trebuie să fi existat și în marile centre ale Franței, care, totuși, dată fiind clasa burgheză formată din vremuri vechi și doctrina colbertiană de mult în ființă, nu putea servi pentru aromâni sau greci de cîmp de activitate prea intens cu alte țări. Lînurile, bumbacurile, pieile și alte materii brute macedonene au avut mare preț și în Franța.

Încă din sec. XVIII, joacă în Spania un mare rol financiar ca bancher la curtea regelui Spaniei un Adam Serachiolul — adică originar din Seracu — și aceasta este o prețioasă indicațiune, ținînd seama mai ales și de faptul că cantități considerabile de țesături și cape

¹⁶⁾ Op. cit. 249. D-l Nasi Diamandi spune că, aici, în Marsilia, a fost un mare negustor Gheorghiadis din Samarina.

¹⁷⁾ Pouq., ed. I. o.c. III.

fabricate în munții Pindului, precum și de lemn de construcție, se desfășeau acolo și că atîția negustori — mulți din ei cu vasele lor — frecventau toate porturile Mediteranei sau făceau comerț de coloniale între Malta și Spania.

Vechile legături cu Veneția pînă în 1761 sau întreg sec. XVIII nu se termină odată cu deplasarea drumurilor dinspre Adriatică spre Europa centrală; ele n-au mai continuat cu același ritm bogat ca altădată, dar n-au încetat niciodată. Caravanele de la Bitolia și din alte ținuturi frecventau regulat portul Durațo, pe unde se introduceau prețioase mărfuri italiene și austriace — aceasta pînă în 1912. Aromânii din Albania, însă, își continuau activitatea prin acest port mare și frumos a cărui importanță crește mereu pentru noul stat independent al Albaniei, unde am văzut că acești aromâni au jucat și joacă încă un rol de primul rang. Lănuiri se trimit și astăzi încă — în măsură mică, natural — în Italia, Franța și Anglia; covoare din Mețova, Seracu și Călariei se desfac încă în porturile italiene, în Veneția cu argintărie, de asemenea, se mai desfac încă în orașele italiene, ca Bari, Neapole, Veneția, Triest, etc., ba unii bijutieri își au magazinele lor la Roma.

O parte din brinzeturi — cașcavaluri, parmezane și unturi din Epir, aprovizionau, pînă la regimul fascist cînd aveau monopolul exclusiv, orașele italiene și ajungeau pînă la Triest, peste tot fiind case de desfacere ținute de aromâni. Saricul renumit din Pind era, pînă nu de mult, atît de căutat de negustorii din Triest, Veneția, Sicilia și alte părți ale Ita-

liei, saric care servea pentru capotele marinarilor din Adriatică și Mediterana.

La Brindisi, există, încă, o colonie numeroasă de peste 40 familii aromânești, în fruntea ei avînd pe unul Chilită, 'originar de la Valona; membri din familia Balauri erau armatori. Nu posedăm date despre bogatele colonii aromânești — confundate mai mult ca oriunde cu cele grecești — care activau în centrele mari și mici din această țară, atît de accesibilă, altădată, negustorilor și meșteșugarilor aromâni, precum și tuturor acelor care erau dornici de învățături înalte sau meșteșuguri frumoase. Prin 1878, s-au mutat colonii de negustori aromâni din Bosnia, stabilindu-se la Veneția.

O casă de comerț foarte importantă la Livorno și Genova era a lui Sturnara, nepotul marelui negustor Tusița Mețovanul, tînăr mort la 34 ani, cu studii în Anglia și elev al lui Lafitte; era o capacitate în domeniul economic și financiar și, în scurta lui viață, a putut stringe averi considerabile.

Cercetări serioase și îndelungate care să urmărească vechile colonii aromânești în Italia din cele mai vechi timpuri ar forma obiectul unui studiu special plin de interes.

NEGUSTORII AROMÂNI ÎN GERMANIA

m văzut mai sus că aromânii din Zagor își întinseseră afacerile lor pînă la Amsterdam, capitala Olandei. Încă din sec. XVII, fabricile din Franța, din Brabant și Belgia vărsau, prin Salonic, cantități considerabile de postavuri pe piața Macedoniei și Traciei și toate acestea

au prosperat în mare măsură pînă la introducerea postavurilor germane. Moscopolenii, în negoțul lor, erau singurii intermediari între Albania și Europa¹⁸⁾; comercianții și industriași cu renume se găseau peste tot în fosta monarhie, ca și în Polonia și în multe centre ale Germaniei — cum observă geograful grec D. Philippides¹⁹⁾. Din cele expuse la locul cuvenit, știm că aromânii din toate provinciile aromânești și din vremuri vechi făceau negoț cu toată Europa, dar mai ales cu Germania și toate provinciile supuse coroanei Austriei. O regiune din Tracia rezervată exclusiv comerțului cu aceste țări a fost aceea a Seresului, de unde se expediau piei frumoase fabricate și bum-bacuri în cantități considerabile; iar de aici, se aduceau, în schimb, multe mărunțișuri, bijuterii, stofe și mai ales postavuri — comerț foarte bănos pe care erau stăpîni grecii și aromânii. Și am văzut că marii negustori ai Seresului erau aceștia din urmă. Prin sec. XVIII, aromânii, în calitate de supuși turci care împinziseră orașele din fosta monarhie habsburgică, au pătruns în țările germane pînă la Breslau, Lipsca, Frankfurt, Colonia și Hamburg, unde făceau comerț cu mărfuri orientale, iar de acolo se înapoiau cu mărfuri necesare Peninsulei. Alții în colonie erau așezați la Dresda²⁰⁾. Negustorii întreprinzători cu caravanele atingeau și Berli-

Tip de tipar celnic aromân

¹⁸⁾ E. M. Cousinéry, I., p. 163 și 51.

¹⁹⁾ „Gheografia tis Rumanias en Lipsia“. I. p. 30 — ap. I. Car., p. 116.

²⁰⁾ Pouq., ed. II. 1, 208.

Nevesca, cea mai frumoasă comună de aromâni din Macedonia grecească

nul²¹⁾, în afară de cei stabiliți în acest mare centru.

În legătură cu comerțul aromânilor în această țară, va trebui să cităm cele scrise de un cunoscător al situației care a fost dr. G. C. Roza: „Singuri (aromânii) sau împreună cu străinii, au fundat societăți comerciale însemnate în mai multe cetăți: în Ungaria, în Saxonia și pot zice în toată Germania nu există vreo cetate comercială în care să nu fie negustori români de prima clasă”.

Colonii importante trebuie să fi existat în Prusia meridională. În Posen din această provincie, găsim ca protopop și cartofilax pe „nemuritorul scriitor român din Moscopole”, cum îl numește dr. P. Papahagi pe Constantin Ucuta, „peșemne la biserica ortodoxă fondată de credincioșii aromâni, care ajunseseră pînă aci ca negustori”. O altă colonie bogată — despre care vom vorbi mai pe larg — a fost la Lipsca, unde iarăși găsim ca efimeriu la capelă pe Ambrosie Pamperi Moscopoleanul. Mai mult ca oriunde, însă, ei au activat, se vede, în provincia Saxoniei, în centre ca, Grimma, Chemnitz, Leipzig și altele. Germania — în luptă cu doctrina mercantilistă a țărilor învecinate — avea nevoie de materii brute pe care le găsea mai ales în orientul turcesc și singur acesta îi rămăsese ca debușeu de cea mai mare importanță; pe de altă parte, agenți care puteau aduce servicii considerabile nu puteau fi decît grecii și în special aromânii, stăpîni pe materiile prime — bumbacuri, mătăsuri, linuri, piei și vite, și, totodată, cei mai buni cunoscători ai realităților din Imperiul otoman. Numai astfel se explică extraordinara bunăstare a

moscopolenilor și zagoriților, precum și nevoia de a se răspîndi, din cele mai vechi timpuri, peste tot în Europa și mai ales în Saxonia — regiunea cea mai industrială a Germaniei.

În afară de Lipsca, orașul Grimma era destul de bine cunoscut de negustorii orientali²²⁾. Dar o colonie numeroasă de negustori „greci” s-a stabilit la Chemnitz, unde au organizat un centru comercial de desfacere a bumbacului oriental și de unde aprovizionau nu numai Lipsca și toată Saxonia ci și toată Germania și în bună parte Anglia²³⁾.

e lingă acest comerț cu articole manufacturate și materiile brute aduse din Orient, am văzut la începutul capitoului că ei au avut case comerciale și au făcut comerț de bancă în toată țara. În ultimul timp, prin a doua jumătate a sec. XIX, aromânii — ca și grecii — au lucrat cu un articol foarte cău-

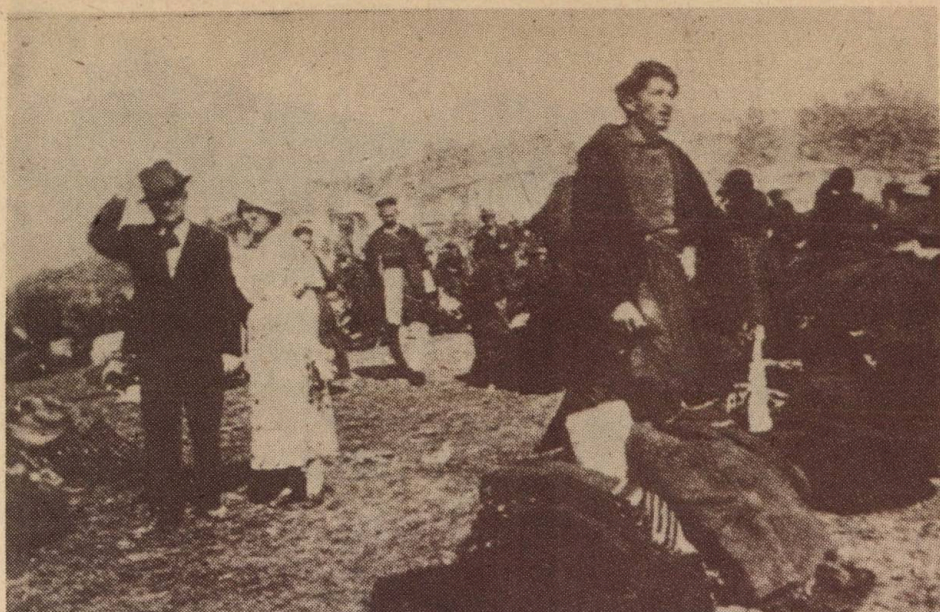
tat în Apus și anume cu tutunurile turcești din Tracia și Macedonia. În această branșă foarte rentabilă, s-au distins mai ales nevestenii. Cel dintîi care s-a avîntat — cel puțin despre acesta avem date — a fost Nicola al lui Lachiu Sossidi, unul din frații care au deschis, la Constantinopol, în 1838, renumitele fabrici de țigări „Sossidi Frères” și „Regal”, care se desfășeau și în Germania. La instituirea monopolului în Turcia, despăgubiți de regie, Nicola trece la Hamburg, unde a întemeiat firma „Sossidi Frères de Constantinople”, pe cînd Jean și Constantin au trecut la Cairo, avînd aceeași firmă.

Legăturile istorice ale negustorilor aromâni cu Germania s-au făcut însă prin mijlocirea marelui tirg de la Lipsca. Încă din sec. XIV, toate mărfurile din vestitele orașe comerciale

²¹⁾ Vezi Jung, „Die Romanischen Landschaften”, 469 și Pouq., ed. I, v. I. 157. Unii dintre cărăvănari sau negustori cu caravana lor erau mulovistenii. Unul Dimcea Ciomu ducea, prin 1820, la Berlin, untdelemnuri, apă și ulei de roze de la Kazanlic, apă tare, orez, tutunuri etc. și, mai ales, lipitori, ce le desfăcea și în Franța. Alții duceau și prune uscate din Bosnia.

²²⁾ Gh. Netta, o.c., 21

²³⁾ Ibid., 11—12

Tirgul
anual
de la
Grebenă,
înainte
de
război

ale sudului germanic, ca Nürnberg, Augsburg, Ulm, și din Genova și Venetia erau distribuite pe calea acestui târg în răsăritul continentului, astfel că, cu timpul, a putut să se afirme ca cea mai puternică piață de schimb între răsărit și apus. Odată cu hughenotii imigrați din Franța, au căpătat o dezvoltare extraordinară și târgurile lui de toamnă, de primăvară și din ianuarie ajung la o mare faimă. Încă din 1615, comerțul cu lână adusă din răsărit a creat un târg anume pentru negocierea ei, după care, în 1625, au urmat alte două: unul pentru cai și altul pentru vite cornute din Polonia și din Turcia. Din acest sud-est european, își furniza Germania — prin acest centru — materiile prime de care avea nevoie, materii care pătrundeau și în țările apusene, în cele nordice și până în Anglia. Bumbacurile din marele centru comercial grecesc din Chemnitz pătrundeau, tot prin Lipsca, în țările sus amintite.

Aromânii noștri l-au cunoscut încă de acum 400 de ani, cînd l-au cunoscut și românii munteni, moldoveni și cei din sudul Transilvaniei, dar legături mai trainice cu Răsăritul a început să aibă imediat după războiul de 30 de ani, care s-a încheiat cu pacea din Westfalia. „Grecii” și ceilalți negustori ai Brașovului și Sibiuului făceau comerț mare cu Lipsca încă din sec. XVII. „Cuțovlahii” din Macedonia îl atingeau cu caravanele pe calea Belgrad—Buda—Viena—Praga — trecătorile Bohemiei și drumurile Saxoniei; în epoci anumite, se întâlneau cu ceilalți la Buda, iar cei din Moldova la Breslau.

Prin „grecii” așezați în cele două mari cetăți comerciale Brașov și Sibiu, ajungeau pe piața Leipzighului atât produsele din cele două principate române, cit și cele ale întregului sud-est european „mărfuri turcești” și se înapoiau de acolo cu lipscăni. Aromânii stabiliți în Moldova erau, de asemenea, în contact frecvent cu Lipsca. Se citează, ca atare, numele unora ca Dumitru Duca și Cristofor care obțin pașapoarte pentru a merge din Moldova la Lipsca, sau pe un chir Dimitrie și chir Postolachi „liptcani”, care ar putea fi, după nume, aromâni, sau pe Anastase și Constantin Pano, Dimitrie Costiva, Dimitrie Papa Anastasie, uniți cu frații Mărgărit și Compania pentru ne-

goțul liptcănesc. Aromânii din Zemlin lucrau și ei cu acest mare târg internațional, iar negustorii din Sf. Andrei își aveau piața lor comercială în Lipsca. „Grecii” din Chemnitz, Viena, Breslau, Praga, Pesta și alte centre erau în neîntrerupte legături cu conaționalii din acest mare târg.

a Lipsca, zăgoriții aveau casele lor comerciale²⁴⁾, precum aveau magazinele lor și jocarii din Ohrida, care rămneau aci timp îndelungat și se întorceau cu idei noi de libertate. Pielele prelucrate în orașul macedonean se expediau în Austria și în toată Germania. Ba se aduceau de la Lipsca și cantități considerabile de piei de vulpi, veverițe, iepuri, pisici, lupi etc., care, după prelucrare, se expediau, prin casele ohridene din multe centre europene, în alte țări. Pe lângă piei brute sau lucrate, bumbacuri și mătăsuri, aromânii mai duceau, aici și în Europa, blănuri, „mesade”, confecționate la Ohrida și Castoria. Moscopolenii, care se ocupau cu industria și comerțul acesta, mai duceau la Lipsca, tăbăcite sau netăbăcite, piei de vulpi renumite din Peristera, Sardag și Morihova, piei de iezi din Macedonia, blăni de jderi din Peristera, de urși negri și de lupi cu părul des și mătăsoș, de nură, de nevăstuici galbene și veverițe de care erau plini toți munții din Magarova etc. Piei de miei din jurul Bitoliei duceau la Lipsca cu caravana lui bătrînul Naum Topa, poate și Tase, tatăl acestuia. Chirigii din Pind ajungeau și ei pînă la Lipsca din vremuri foarte îndepărtate.

După dr. Gh. Netta — de la care împrumutăm atîtea date prețioase — epoca cea mai bogată în vizitatori orientali a fost între 1765—1838. Toți aceștia — valahi, moldoveni, armeni, greci și aromâni — își aveau, încă din 1700, un han „Griechenhaus” păstrat încă pînă astăzi, așezat în gura pieții și în apropierea bolților

²⁴⁾ Pouq., I. 208

mai însemnate de desfacere a mărfurilor. După cercetătorii sirbi, această Griechenhaus ar fi fost întemeiată de negustorii din Ohrida. Nu putem ști cit de adevărată poate fi această afirmațiune; oricum, însă, ei ar fi putut contribui mai mult ca oricare alții.

NEGUSTORII AROMĂNI ÎN ȚĂRILE SLAVE DE LA NORD

ÎN POLONIA

Legăturile economice ale aromânilor cu Polonia sînt foarte vechi. O colonie româno-greacă era înfloritoare deja la finele sec. XVI, iar în sec. XVIII, găsim un grec Caraiane așezat în Snyatin, păstrîndu-și, totodată, privilegiile din Moldova. Grecul Caraiane nu pare a fi deloc grec. Faptul că colonii vechi de negustori aromâni existau în Polonia este sprijinit și de un altul și anume că familia Papari din care s-a născut, în 1636, Dosoftei, Mitropolitul-poet al Moldovei, a fost destul de veche în Galiția, mai mult ca probabil din sec. XVI. Prin 1595, am putea identifica acolo pe unii din Iași ca Dima „Balagora”, ca Dimo Mihail, Manuil Simotos etc., „cu toții greci”. Mai găsim pe unul Ionachi Simota („Enachi Simon Grecul”) la Iași, curtean al lui Eremia Movilă. Numele acesta de „Simota” și „Simotos” — pe care le dăm cu toată rezerva — reamintesc nume originare din Vlaho-Clisura și enumerate deja printre negustorii din Viena; de asemenea, „Balagora” reamintește nu tocmai de departe familia „Paligora” din Nevesca-Muloviște.

Am amintit, vorbind de colonia din Posen—Prusia meridională, actualmente în Polonia, că, aici, era ca protopop și cartofilax Constantin Ucuta, nemuritorul scriitor aromân din Moscopol, „peșemne la biserica ortodoxă fondată de credincioșii aromâni, care ajunseseră pînă aici ca negustori”. El trăia — serie istoricul N. Iorga — „în mijlocul altor „greci” de aceștia din Moscopol și de aiurea „oenopoli” și „bibliopoli” îndată polonizați ca nume, dar rămași cu biserica și cimitirul lor, între membri ai familiilor cunoscute și merituoase pentru neam, Roja, Grabowski”.

În Polonia, negustorii aromâni erau oameni „bogați”. Pe vremea lui Iosif II, ei au obținut autorizația să ridice, în medii pur catolice, capelă la Cracovia, care, ca și la Lipsca, era frecventată și de negustorii din Sf. Andrei, care aveau piața lor comercială. De altfel, relațiunile aromânilor cu Polonia se pot deduce și din numele monedei de zlot sub formă de „zloată, zăloată”, rămasă în piețele macedonene pînă în ziua de astăzi.

Știm din cele ce preced că negustorii aromâni aveau, în miinile lor, tot negoful de vinuri din Ungaria de Nord și exportul acestora în Polonia. Aici, erau, fără a putea fixa centrele, marii negustori: frații Grabowski, frații Nicolae și Ghiorghe Tricupa-Kosmiski, Atanasie Mutowski, Naum și Evreta Saguna, unul Circu-Kosavovici din Mețova, alături de mulți alții care — nu se știe din ce motive — s-au întors de acolo și s-au stabilit în Ungaria, mai cu seamă la Pesta și Mișcolț, probabil, ca să diriguiească mai bine de aci exportul. Negustorii aromâni erau și la Halici, nume ce-l găsim purtat de aromâni din Perlepe.

Cioban român din Munții Pind, ținînd în mină un cirlig (carlibana), instrument ce-l servește la prins oile.

În fruntea coloniei greco-române de la Lemberg-Lwow, era, în sec. XVII, unul „arhonul” Palapan sau Balaban, negustor din lanina, care, în 1671, a zidit pe cheltuiala sa o capelă greacă, în locul vechii biserici moldovenesti și a adus trei italieni ca să înalțe mindra instituție apuseană de astăzi — așa cum notează istoricul N. Iorga. Acest Alexe Balaban — de a cărui veche familie vorbesc și scrisorile lui Lăpușeanu — era marele negustor moldovean, asociatul lui Duca Vodă. În acest oraș erau „bancheri” greco-români care schimbau galbenii de aur. În lucrarea istoricului N. Iorga asupra relațiunilor cu Lembergul, găsim cîteva nume, din cele nenumărate, ca Duma Walachus — simpliciter Sima (prin 1479), ca „Jurlea” Grecul (Jurzi Grecus) — 1500; Dzany Greco, care era rugat să aducă șofran din țară (1526); ca Gheorghe Paczo Grec, Constantin Pandoli și Nicolae Zuppa, negustori din București, veniți, în 1500, la Lemberg, etc. — nume ce le dăm cu toată rezerva.

ÎN RUSIA

Prima mențiune despre „greci” în Imperiul rusesc se face în sec. XVII. Tot în același secol. cazaclii români și greci duceau „vinațe” în țara căzăcească și „saftiane de Bichir” și „blane de Mosc”, fără a „dezlega la Iași” și ajungeau pînă la „Nejna”, la iarmarocul cel mare din

Româncă din comuna Medgidie, situată pe țărmul Mării Adriatice

Nijni Novgorod²⁵). Se menționează și un Panaiot negustorul, refugiat în Rusia cu Domnul său Dimitrie Cantemir.

Intocmai ca și în Austria, tot astfel și Rusia ducea operă de cîștigare și a elementelor balcanice în vederea expansiunii economice, a creării, deci, a unei clase burghize și, mai cu seamă, în vederea unei expansiuni teritoriale spre Țarigrad și Marea Egee.

Că prin Grecii aceștia erau mulți aromâni, nu încapă nici o îndoială. Urmări de-ai moscopolenilor se află încă astăzi în această țară, serie Weigand²⁶); negustorii aromâni, se găseau în Polonia încă din sec. XVI, care, natural, își întindeau afacerile și în Rusia; mai știm că zagoriții²⁷) și castorienii²⁸) făceau comerț de bancă și de blănuri în această țară fără hotare și în toate satele ei²⁹), că clisurenii făceau mari afaceri la Moscova³⁰), stări, deci, care concordă cu faptul că aromânii s-au găsit de mult în activitate comercială în cuprinsul imperiului moscovit. Ceva mai tirziu, se găseau și mici colonii din Nevesca, Crușova, Muloviște și alte centre aromânești. Se poate ușor deduce, pentru vremuri mai noi, importanța coloniilor de negustori din Ianina—Zagor—Metova răspândite în imperiu, după sumele ce se denuneau la băncile din Moscova și Viena pentru opere de binefacere socială ce le întrețineau în patria de origine, depuneri ce, adesea, atingeau sume de milioane de ruble; astfel, numai metovenii aveau depozitate la aceste bănci un fond care trecea cu mult peste un milion de ruble³¹), în

toate monedele europene, precum și alte fonduri considerabile de către epiroții evergheti la băncile moscovite³²). Doi mari negustori din Ianina: Zosimos și Capelan — originari pare-se din Ghramenohoria — cele șapte sate grecești din jurul orașului — întrețineau, pe cont propriu, colegiul și spitalul în timpul lui Ali Pașa. Că mulți din aceștia se dădeau de greci, sau erau socotiți ca atare, faptul nu este deloc curios. Majoritatea negustorilor greci din Odessa, scrie V. Bérard, erau valahi de rasă și adesea și de limbă³³).

Chiar la încheierea păcii războiului ruso-turc din 1790—91, găsim, în 1791, la secretariatul expediției rusești din Mediterana și Arhipelag și ca dregător al secretariatului la congresul din Iași, pe un învățat la universitățile din Olanda și Germania și fost în serviciul diplomatic moscovit vreme de 22 de ani, pe moscopoleanul Atanasi Bala. Acest înalt dregător, foarte considerat în corpul diplomatic, a putut să se dezvolte numai într-un mediu moscopolean, așezat de mult în provinciile Rusiei. Părinții lui Ivan Gurco, generalisimul rus din 1877, erau metoveni — o nepoată a acestuia trăia nu de mult în acest oraș din Pind, iar casa veche a familiei există încă. Un metovan Manachi — nu știm ce negot făcea — a lăsat la Kazan o mare și bogată bibliotecă.

Negustorii de blănuri de Moscopole, Zagor, Castoria etc. ajungeau pînă în Siberia: Tomsk, Irkutk, alții la Arhanghelsk, la mările bîlci din Nijni Novgorod și în alte centre. De aici, trimiteau resturi neînsemnate de blănuri, de la marile ateliere, la Ohrida și mai ales la Cas'oria, unde știm că se confecționau minunatele și prețioasele „mesade“, ce se desfășeau peste tot.

Știm că zagoriții erau cei mai îndrăzneți cărăvănari. Pe la finele sec. XVIII și încoace, cărăvănarii din Samarina ajungeau pînă la Nijni Novgorod, unde desfășeau obiecte de oțel fabricate la ei acasă; forfecărie, cuțitărie, hangeare etc. și se înapoiau — după șase luni de absență — cu mărfuri rusești, dar mai ales cu marochin fin și cu blănuri pentru Peninsula.

NEGUSTORII AROMÂNI ÎN ȚĂRILE SLAVE DIN SUD

ÎN SERBIA

erbia veche adică micul regat început de Miloș Obrenovici și întregit după războiul din 1885 cu bulgarii, a fost străbătuță din cele mai vechi timpuri de păstori. Cărăvănarii și negustorii români, cunoscuți în această țară ca și în ținuturile slavono-croate, sub numele

de Tintari. Dardania romană în care intra Bosnia și Hertegovina, Bulgaria de est, vilaețul Cosovo, Albania de nord și Muntenia, precum și Serbia veche — a fost leagănul românilor din Peninsula Balcanică. În căutarea de pășuni bogate pentru turmele lor, păstori români n-au cunoscut noțiunea de hotar și de piedică. În expansiunea lor spre nord și nord-est, primele ținuturi bogate în munți și platouri cu ier-

²⁵) St. și doc., 332—3. Nr. 74 — ap. Ist. Com. I, 291.

²⁶) „Die Aromunen“, I, 100.

²⁷) Pouq., I, 208.

²⁸) Ibid., III, 1—2.

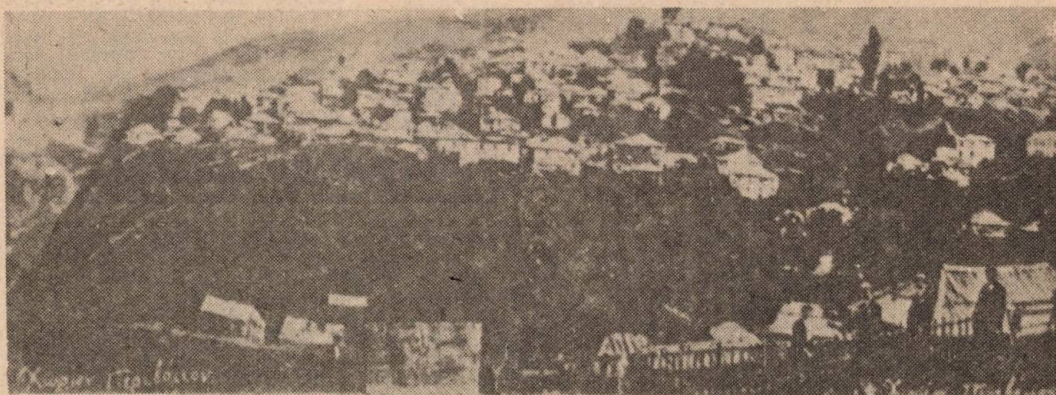
²⁹) Vezi W.M. Leake, o.c.

³⁰) Vezi I. Cvijic, art. cit. de V. Papacostea.

³¹) Arvantinos, „Istoriografia tis Ipiru“, ap. Th. Burada, „Cercetări la școlile române din Turcia“, 112—14.

³²) Vezi Lambrides, ap. I. Car., 115.

³³) „La Turquie et l'Hellénisme Contemporain“, 249

Perivale, vedere parțială (1923)

buri grase și adăposturi sigure erau tocmai ținuturile din această Dardania. Serbia era o țară foarte potrivită pentru păstorie și de aceea au trăit mai dintotdeauna români mai cu seamă în Stari Vlah — Dardania sau Serbia veche de astăzi, cum observă scriitorul T. Filipescu. Pe cînd Muntenegru era un bulevard al caravelor în drum spre importantul port adriatic Raguza și pentru celelalte provincii și Croația, Serbia — cu văile ei largi și căzînd perpendicular pe Sava și Dunăre, ca Vrbas, Bosna, Drina și Morava — era drumul de trecere a negustorilor și a caravelor valahe din sudul și nord-vestul Peninsulei, înspre Austria și Europa centrală. Țară de tranzit pentru două lumi atît de deosebite și țară de agricultori și de crescători de porci, legați de pămîntul și pădurile lor de ghindari era — pînă în a doua jumătate a sec. XIX — un ținut neexploatat ce-i chema să se așeze la ei, ca să-i valorifice produsele solului și energiile virgine și adormite, să-i pună în legături economice și culturale cu lumea și strălucirea vechiului Bizanț, precum și cu lumea nouă ce se desfășura dincolo de Adriatică și de-a lungul cursului superior al Dunării.

Primele însemnări despre negustorii aromâni în Serbia le avem din sec. XVI. În 1591, Bratislav i-a semnalat ca locuitori ai Belgradului, sub numele de „greci“. Deja în sec. XVII, ei numărau, de-a lungul Dunării, la Belgrad, trei „mahalale grecești“, pe cînd în provinciile slavo-croate ca și în Ungaria, erau, în același secol, factor hotărîtor în comerț, iar în Turcia dețineau monopolul exportului.

În decursul aceluiași secol al XVII, negustorii aromâni cu caravanele lor ajungeau în Serbia pe calea Ujite, Valjevo și Belgrad, pe cînd aromânii făceau concurență negustorilor raguzani așezați în acest oraș. În 1667, un mare număr de negustori aromâni se găseau printre negustorii străini.

Primele nume de negustori aromâni la Belgrad, cunoscute în sec. XVII, sînt ale moscopolenilor Dimitri Bendu și tatăl lui Teodor Nicolau, care, în 1697, cumpărau boi — fiind furnizori ai statului turcesc — precum și ceară din Bosnia și Muntenia.

Panica ce a cuprins pe moscopolenii fugari — după dezastrele metropolei din 1769—1788 — a turburat și alte așezări ca Clisura, Blața, Sacișta, Serfige etc., fugari dintre

care mulți s-au oprit și în Serbia veche. Tot în această țară, s-au oprit, după 1769, și familii originare din Gopeș, dintre care multe, laolaltă cu moscopolenii, în bejenie, s-au stabilit și în Ungaria. Alte evenimente care au provocat revărsări de aromâni în țara sirbească au fost turburările singeroase ale cirjalilor lui Fazvan Oglu de la Vidin, ale cărui bande au terorizat țările vecine pînă aproape de al doilea deceniu al sec. XIX. Nereușita revoluției grecești din 1821 a pricinuit, de asemenea, revărsări de aromâni din sudul și nord-vestul Peninsulei. Un alt flux destul de viguros din Clisura, Cojani și Ianina s-a simțit în tirgurile Serbiei în al cincilea deceniu al secolului trecut. După 1878, mulți aromâni din Bosnia au trecut în Serbia. Este, de asemenea, de remarcat rolul hotărîtor ce negustorii moldovinești l-au jucat în Serbia veche, unde n-a existat tirg sau tirgușor fără coloniile lor, dar despre care cercetătorii nu pomenesc nimic direct; acești aromâni au început să se așeze în această țară de acum un veac și mai bine. Alături de aceștia, pisuderanii și aromânii din Beala se găseau peste tot — mai ales în satele provinciei Sumadia și în altele de la vestul Moraviei. Crușovenii s-au mărginit, în sec. trecut, la activitatea în marile orașe, ca Belgrad, Niș etc. Negustorii aromâni „pecialbani“ (activînd în străinătate în lupta pentru existență) mai veneau în Serbia și din Magarova, prea puțini din Nevesca, mulți meșteri constructori din Ohrida și alte centre, mulți medici, mai ales din Epir etc.

Ohridenii au început să emigreze în această țară odată cu începutul sec. XVIII. Astfel, aceștia, cunoscuți sub numele de „Vlasi“ și „Țintari“, toți purtînd nume caracteristice aromânești, au întemeiat, acum 200 ani, comuna Preobrazenie; îi mai găsim pe Ohrideni așezîndu-se cu familiile și în comuna Orasije — regiunea Temnici, precum și în Idrelo din Mlava. O mare parte din acești „Vlasi“ și „Țintari“ din Ohrida s-au așezat și în regiunea Vranja, unde pînă astăzi se găsește localitatea „Vlașki Put“ — drumul aromânilor, de asemenea, și la Jarkovo, în Velika Mostanița etc. Printre aromânii ohrideni din Preobrazenie cu mult spirit comercial, s-au așezat și aromâni

Româncă din orașul Siraco, vilaetul Ianina

din Beala de jos și toți aceștia aveau legături comerciale cu Macedonia de sud și Serbia veche, precum și se coborau pînă la Nevrocop, de unde aduceau stofe.

Și în restul Serbiei — scrie dr. D. Popovici — se găseau aromâni, „probabil negustori”. Credem că, atunci cînd dezastrul național din sudul Albaniei a avut loc, mari și numeroase coloane de refugiați — în drum spre Sava și Dunăre — au lăsat urme bogate și în țara Serbiei. De o pildă, la Niș, a fost o colonie de moscopoleni ce locuia părțile orașului „Clah Mahalé”. De o asemenea colonie moscopoleană se vorbește și în împrejurimile Vraniei.

Și pentru Serbia se impune aceeași întrebare : Ce este cu grecii de care se pomeneste așa de des în documentele vremii și în notele de călătorie ale contemporanilor ? Ne vom referi, iarăși, la concluziile profesorului dr. D. Popovici care afirmă cu certitudine categorică că n-a găsit nici un grec măcar, originar din Atena sau Constantinopol, dar că a găsit numai cîțiva „greci” din Salonic în afaceri de comerț și nu ca locuitori stabili, care greci ar putea fi și ei puși în discuție, ca fiind dintr-o localitate unde elementul aromănesc era în proporție impunătoare. Acești așa-ziși greci, deci aromâni, au pus bazele comerțului în tirgurile sirbești, ei au fost în mare parte învățătorii negustorilor sirbi — scrie același cercetător.

elgradul pare a fi fost stăpînit de ei în sec. XVIII. Și a fost firesc să fie așa dacă, în față, Zemlinul era în puterea lor. Dar dominațiunea lor începe încă din sec. XVII, cînd aveau, de-a lungul Dunării, „trei mahalale grecești” și cînd erau destul de puternici ca să facă concurență negustorilor raguzani, care se bucurau de mari privilegii în tot Imperiul otoman, în Sicilia, Ungaria și în Serbia. Sub dominațiunea austriacă (1717—1739) „grecii” s-au așezat în piața principală și în orașul sirbesc al Belgradului ; pe cînd cu căderea acestuia sub turci colonii numeroase din acești negustori s-au refugiat dîncolo, așezîndu-se, după cum am mai văzut, la Novisad și Osee din Bacica. Deosebit de moscopolenii deja pomeniți, primele nume de negustori belgrădeni, „probabil aromâni”, ne sînt date de cercetătorii sirbi pentru 1733 : Ghiorghei, Panaiot și Nicola. Pe la finele sec. XVIII, ei erau negustorii de frunte ai Belgradului și dețineau, în mîinile lor, tot comerțul — import și export. Încet, încet, acest oraș, cel mai mare al Serbiei, devine, spre finele secolului, grație acestor negustori și aceloră din Zemlin și Panciova, antrepozitul întregului comerț turcesc, austriac, muntenesc, moldovenesc și al Mării Negre.

În epoca lui Miloș, grecii și aromânii constituiau un important număr de locuitori ai Belgradului. După cum aceștia din urmă au creat tirgurile slavono-croate, tot ei au creat și tirgul acesta : în primul rînd, vin aromânii din Vlaho-Clisura, ca cei mai activi și întreprinzători, pe urmă cei din Bața, Sacista și Cojani. Ca și dr. D. Popovici, tot așa și G. Weigand pune, alături de moscopoleni, Vlaho-Clisura de un interes special pentru comerțul sirbesc și găsește foarte multe case aromănești distinse, majoritatea din această localitate. Cei mai remarcabili locuitori ai Belgradului care se dau de greci nu erau decît aromâni — observă același scriitor, pe cînd Srematz, vorbind de locuitorii Belgradului, spune că toți erau aromâni sau greci.

Nu cunoaștem data exactă a așezării clisurenilor în Serbia, dar, judecînd după vechimea lor în țările slavone, ei ar fi foarte vechi, cu deosebire la Belgrad. Veniți singuri sau împreună cu alți aromâni, este sigur că ei au fost întemeietorii tirgului Belgradului. J. Cvijic semnalează ca locuitorii ai acestui oraș și pe Gopeșeni, care, probabil, au fost din vechile colonii venite odată cu moscopolenii sau din cele mai tirziu așezate.

Fizionomia socială și comercială a Belgradului era, pînă aproape de a doua jumătate a sec. XIX, curat aromănească. După această dată au început să pătrundă evreii spanioli încurajați de Miloș. Aromânii erau un factor important în societatea belgrădeană, iar pașii turci erau clienții lor obișnuiți, tributari puterii lor financiare. Firmele erau aproape toate „grecești” — din Moscopole, Clisura, Gopeș, Magarova, Mețova, Ianina, Corița, iar pe ici, colo cite una sirbească. Corespondența și registrele se țineau în grecește, școala destul de veche, a doua ca valoare programatică față de aceea din Zemlin, iar în biserica catedrală serviciul divin se făcea cu un fast strălucit. În consiliul municipiului Belgrad, între 1860—70, din 16 consilieri, 12 erau aromâni, restul sirbi — o dovadă elocventă de situația elementului aromănesc în acest oraș. Bătrînul Nușa, singurul din consiliu

care știa francezește, a întâmpinat, în numele orașului, pe Gambetta, în drum spre Constantinopol.

Horă aromânească la Perivale, pe platoul de la Cănișchi, 1911

Dacă alții au ridicat Belgradul la înălțimea unui oraș comercial european, nu este mai puțin adevărat că pisuderenii, gopeșenii și mai ales muloviștenii, au ridicat Kraguevatz și Niș, precum și o multime de alte țiguri la viața urbană, cu atât mai mult cu cât n-au fost trecători, ci elemente statornice, asimilându-se în totul în masa sîrbească. Nici unul din țăgurile Șumadiiei și aproape nici un oraș din dreapta Moraviei n-a putut respira fără aceștia. Prelutindeni erau bine primiți de țărâșime și, repede, ajungeau în fruntea țigurilor.

Vechimea muloviștenilor în această țară pare a fi de un veac plin. Aceeași vechime ar avea-o și gopeșenii, în afară de coloniile ce s-au oprit aci, cînd cu distrugerea Moscopoliei. Și unii și alții au avut cam aceleași indelețniciri: dervene, hanuri, restaurante, hoteluri — un factor important de acapare economică, comerțul cu vite pentru Salonic și Constantinopol, cel de porci pentru Austro-Ungaria, coloniale, tutunuri și băuturi spirtoase; puținii cu industria prunelor, o parte din mulovișteni cu comerțul special de „broștur“, „piper“ și lipitori etc.

Un alt factor de acapare economică era, la mulovișteni, și un spirit serios de solidaritate

între compatrioți. Caracteristice erau aceste metode: dacă un mare negustor se stabilea, de pildă, la Lescovatz, în comunele din jur, se așezau prieteni, rude etc., în tot cazul, compatrioți, care se aprovizionau prin negustorul din Lescovatz, care le acorda credite destul de mari. Este necesar să precizăm că muloviștenii erau aproape stăpîni pe trei mari centre: Racea, Kraguevatz, Niș. Alte centre ale acestora erau la Alexinat, Palanca, Natalinți și altele.

Racea, un important nod de căi de comunicații pentru Belgrad — pînă în 1882, cînd s-au construit căile ferate — era, în întregime, stăpînit de acești mulovișteni, toată viața pulsînd prin ei și pentru ei.

Al doilea oraș ca însemnătate istorică și comercială în Serbia a fost Kraguevatz, cetatea de scaun a lui Milos Obrenovici, așezat în centrul Șumadiiei, regiunea cea mai bogată. Au fost familii din Gopeș, Pisuderi, Sacișta și Selišta, din Magarova, Nevesca și, mai cu seamă, din Muloviște, cu un număr de peste 100 de familii în ultimul timp, constituind colonie cea mai puternică și mai bine înstărită. Acest oraș

a avut o înfățișare curat aromânească prin al 9-lea deceniu al secolului trecut, până sub dominația Craiului Milan, care l-a numit „Tintarsca varos“, — orăș țintăresc, adică aromănesc, mahala cea mai frumoasă e și astăzi „Tintarska mahală“.

Scriitorul N. Batzaria care l-a cercetat, spune, în scurtele note de călătorie, că este așezat în centrul frumoasei regiuni a Șumadiiei, cu țărâniile cei mai înstăriți care cresc porci grași pentru Budapesta și cultivă prunele renumite pentru Germania; că magazinele din oraș cele mai bune și asortate sînt cele aromănești, pe cînd indigenii aveau în negoț, numai firimiturile, că evreii se ocupau numai cu manufactura, iar aromânii în toate ramurile: angrosiști, import-export, mari industriași; familia fraților Dunda deținea monopolul articolelor orientale, firma Mihailovici & Pallgorici era reputată în toată Serbia etc.

Miri din Samarina Mare

Printre negustorii mulovișteni, cu o vechime de aproape un veac, găsim pe Rista Paligorici. Sima Filipovici și carăvanarul Iancu Gruia, cu mulți alți tovarăși din aceeasi Muloviste care mergeau după afaceri și pînă în Asia³⁴⁾.

Un centru mare pentru mulovișteni era — după cum am mai spus-o — și Nișul, cu aproape 40 de familii. Aici, mai erau negustorii originari din Gopeși, Clisura, Crușova, Pisuderii etc. După catastrofa Moscopoliei, într-o epocă, deci, cînd această țară era încă un pașalic turcesc, a fost o colonie aromănească — firește foarte numeroasă, încît cartierul s-a putut numi „Vlah-mahale“.

³⁴⁾ Glasnik Gheorghr. Drujstva, 12, 58, ap. D. Pap., 73.

este tot cuprinsul Serbiei vechi au activat, vreme de decenii, două mari companii, care au exploatat resursele de bogății ce li le puneau la dispoziție solul și au contribuit la modernizarea multor centre. Una curat comercială, a fost Dunda & Vulcan. Cel mai de seamă și întreprinzător asociat a fost Iancu Vulcan care aprovizionea compania cu coloniale de la Galați, Odessa, Salonic, Volos etc. cu ier, pește, blănuri, pături și altele, precum și cu mărfuri din Europa și Austria. Actualmente, Dimitri, fiul lui Nicolae Dunda, mare proprietar la Niș, Kraguevatz și Belgrad, continuă aceleași afaceri, precum și comerțul cu vinuri, pe cînd Lazăr și Toma lucrează la Kraguevatz. După dizolvare, bătrînii Dunda — Nicolae și Dimitri — au intrat în asociație cu negustorul muloviștean Tașcu Nace. O altă companie a fost a dr. Ilia & Paligora și Naum Kermele.

Altă companie, celebră, a fost Paligora & Mihailovici. Era formată din: Ghioca Mihailovici (Gh. N. Gherca din Pisuderii) și membri din cele trei Paligora: Belci de la Kraguevatz, Papa Ilia și Apu de la Niș. Luau la licitație mari lucrări ca poduri, șosele, cazărmi, sau cumpărau terenuri, podgorii și pămînturi și aveau mari proprietăți. În combinație cu firma Marcu O. Marcovici, au construit cazărmi și șosele, calea ferată Lapovo — Kraguevatz, au exploatat păduri din ținuturi diferite pentru cherestea și traverse etc. După dizolvarea casei Marcovici, compania Paligora & Mihailovici și-au continuat mai departe întreprinderile: au pavat orașul Palanca, au întemeiat, în 1904, prima fabrică de ciment din Ralja — stație de cale ferată lîngă Belgrad, au exploatat pădurile Ceaceak și altele. Compania a luat ființă înainte de eliberare, 1878 (ramura Paligora — Apu de la Niș a intrat în combinație după această dată) și a durat decenii. Paligora — Belci de la Kraguevatz lucra și cu tutunuri din Alexinatz, Bainovatz etc.

Între Serbia și Macedonia, era un du-te, vino foarte frecvent de negustori și caravane. Articole de argintărie lucrate de iscusiți argintari români de la Bitolia și alte centre se desfăceau în toată Serbia unde se aduceau și alte mărfuri. Ohridenii, ca frații Sacu, aduceau pește ales. Un soi de crăișori erau expediți înghetați în Grecia, Bulgaria și Serbia. Aromânii din Veleș aduceau cu carele cereale de la Niș și Vrania pentru Salonic — via Veleș. Bătrînii Ghiuță și Cornetti de la Coceana duceau orezuri cu caravane de sute de catiri, iar la inapoierie, aduceau catiri de la Precuplje. Aromânii Nănteni vindeau în Serbia mari cantități de „piper“. Negustorii din Serbia frecventau toate bilciurile turcești și veneau după mărfuri la Salonic, Perlepe și chiar la Clisura, ai cărei negustori aveau legături frecvente cu aceia de la Niș.

Toate drumurile bătătorite de caravane — mesagerii admirabil organizate — cu destinație pentru toate țările, erau în stăpînirea aromânilor. În afară de drumurile ocolitoare prin Albania, Muntenegru și Bosnia, caravanele își aveau drumul obișnuit pe văile Vardar — Morava. Drumul pornea de la Kumanovo, drept spre nord, atîngea Zibefce — Vrania — Ristovatz și pe valea Morava — Leskovatz — Kiupria — Bagardan — Lapovo — Racea — Palanca — Smederovo — Belgrad, de unde, peste Sava, la Zemlin și întins, spre Timișoara, Budapesta și

Nuntă
românească
la
Leashnitsa,
sat din
districtul
Zagoni,
vilaet de
Ianina

Viena. Din centrele de pe valea Moravei, unde erau acele stațiuni naționale aromânești, cum le-a numit un aromân hanurile și dervenele în arendă, negustorii și caravanele pătrundeau în toată țara sirbească, la stînga pînă la Ujițe, Vișegrad, Šabat, iar la dreapta, pînă la Zaičear, Negotin etc., în țara Timocului.

ÎN BULGARIA

În 1797, a fost distrus orașelul Arbănași — (Arvanitohori și Arnautchiot) de lîngă Tirnova Bulgariei, iar populațiunea a trecut parte la Șiștov, unde cartierul aristocrat se cheamă încă „mahalaua grecească“, iar altă parte și-a găsit adăpost în Țara Românească. Aromânii, rămași în Balcani-Hem după dizolvarea imperiului. Asăneștilor, dispăruseră de veacuri. Ceva mai mult, și păstorii aromâni nomazi așezați în Sredna Gora (Bulgaria), în Rodopi și în Tracia își pierduseră și ei fizionomia etnică în sec. XVII și XVIII. Dar, pe cînd aceștia dispăreau în masele slave, alte valuri de păstori nomazi grămesteni, apăreau în Bulgaria, încă de acum două veacuri. Asemenea imigrațiunii în munții acestei țări nu conțineau. Opera de distrugere a albanezilor întreprinsă în contra centrelor aromânești alunga mereu alte valuri care își găseau adăpost prin cîmpiile Traciei, pe cînd altele urcau Rodopii, ba ajungeau la miazănoapte aproape peste tot muntele Balcan, începînd de la Stara-Planina pînă la Marea Neagră, în munții Sredna Gora, Rila și Vitos. Am vorbit de aceste așezări păstorești fiindcă au fost dintre cele mai bogate și au alimentat cu elemente viguroase coloniile de negustori așezate în această țară, cărora le-au servit pe alocuri și de mediu prielnic. Coloniile aromânești în Bulgaria, totuși, au fost mai puțin numeroase, fiindcă — după cum observă și I. Cviție — ea a avut, pentru negustori, o situație periferică, iar țara era complet sărăcită sub regimul atît de aspru „de răză model“ în care trăia bulgarul vreme de patru secole întregi, suportînd docil tot sistemul de impozite și toate corvezile dominației otomane.

Nu cunoaștem originea coloniilor așezate la Kotel — probabil, să fi fost moscopolene, poate ceva frînturi și de la Arbănești — localitate lîngă pasul Kazan (în turcește nu este decît căldare, în bulgărește: kotel) care ajută trecerea din fermecătoarea vale a Mariței în cîmpia de nord a Bulgariei. Din acestea puține spuse, rezultă și însemnătatea economică a localității, precum și felul cum știau și unde știau să se așeze acești oameni. Aromânitatea acestui centru, ca și aceea a Peșterei, a stabilit-o definitiv profesorul ceh C. Jirecek, primul istoric al Bulgariei. Însemnătatea acestui orașel pentru istoria culturală și politică a acestei țări a fost considerabilă.

Peștera, așezată la poalele Rodopilor, în valea Mariței, la sud de Tatar Pazargic — o localitate cu mare rol, prin bărbății ei, în istoria politică a Bulgariei — este de asemenea o veche așezare de negustori aromâni refugiați din Moscopol, după mărturia unui preot Constanțin, așa cum o confirmă scriitorul sus pomenit. Dar coloniile aromânești s-au așezat și din alte centre din Pînd și Macedonia. În epoca lui Ali Pașa și în revoluția grecească din 1821 coloniile bogate din Băleșafi, în drumul și peregriarea lor prin Turcia, au trecut o parte pînă la Peștera, unde s-au așezat definitiv. Înainte de 1836, s-au așezat și coloniile din Ohrida, Crușova, Perlepe, Scopia, Melnic și Seres, cărora li se spunea bășioți. Erau vreo 200 case aromânești, iar fizionomia orașului este aromânească, într-atît încît și turcii și bulgarii vorbesc aromânește. În jurul orașului sînt peste zece așezări aromânești de ale aromânilor rodopeni.

O a treia colonie aromânească, originară din Gopeș, datînd de prin 1830, o întîlnim la Samocov pe Iskra, un centru comercial și industrial important în Peninsula Balcanică și foarte potrivit cu scopul emigrării. Pe atunci, Sofia era încă un centru secundar din acest punct de vedere. Aici s-au așezat un număr de vreo 30 de familii, în cartier aparte la „Ismail Iurdu“, — Cîmpul lui Ismail, în virtutea unui ordin, emis în 25. III. 1838 și semnat de Mehmed Kusrev. Gopeșenii erau vestiți în comerț și în industria metalurgică pe vremea aceea. Aici, la Samocov, veneau caravane de peste

tot, chiar de la Crușova, fiind un mare centru pe linia Kiostendil-Filipopol, se făcea un întins comerț de vite, industria de șiacuri și găetane foarte dezvoltate, cu care se făcea negoț, erau mine de fier, necesare și meseriașilor gopeșeni.

e valea Mariței, între alte centre mai mult sau mai puțin însemnate pentru aromâni, erau Filipopol și Tatar Pazargic. Aici s-au așezat cu mult înainte de 1851 și își aveau școală și biserică înființate în 1862.

La Filipopol (Filipei-Plovdiv) sint colonii venite din Peștera și împrejurimi, precum și din regiunea Bitoliei, în special din Muloviște. Mai erau și aromâni din Vlaho-Clisura. A fost și este un centru important: comerț de orez din T-Pazargic, cu vinuri și podgorii renumite, cu țesături din fabricile din Calofer, Carlovo etc., cu vite de la Kotel, cu brânzeturi de la economia din valea Mariței, cu găetane de la Pre-

putut desfășura activitatea acești vioi și curajoși comercianți. Pe versantul sudic al Rodopilor, în cimpia Traciei, au stăpinit, de asemenea, toate centrele.

Atenția aromânilor nu era îndreptată numai asupra negoțului în orașe și țiguri. Hanurile în marile centre la poște importante și la răspintiile marilor drumuri erau o specialitate, de preferință a mulovistenilor și gopeșenilor. Pe drumul Sofia — Constantinopol, cei mai mulți hangii erau gopeșeni. Cu multă dreptate, scria Sreten L. P. că pe principalul drum al Tarigradului nu există nici un han, nici un birt, de la Smedria la Tarigrad, unde să nu fie birtaș un aromân³⁵⁾. De asemenea, și C. Jirecek, referindu-se la aceasta, observă că hangii macedoneni, originari din jurul Bitoliei, se găsesse pe toate ulițele și în toate orașele unde petrec scurt timp ca antreprenori. Acești hangii erau răspinziți prin toate centrele mari și prin satele bătute sau nu de caravane, hanurile lor jucind rol și de bazar universal, de cele mai adeseori. Hotelaria, de asemenea, era aproape un monopol exclusiv al lor.

În afară de aromânii așezați înainte sau imediat după distrugerea Moscopolei, colonii răzlețe s-au stabilit pe la începutul sec. XIX. Numeroase mase, însă, au venit și cu prilejul războiului din 1877, cind negustorii aromâni făceau averi, mai ales cu furnizarea armateilor; dar s-au așezat și după această dată, cind Bulgaria a căpătat odată cu independența și importanța ei economică. Pînă la această dată, ea prezenta valoare numai ca bulevard de trecere a caravelor. De aceea, cele mai vechi și numeroase colonii le vom găsi pe rutele care porneau de la Kiostendil: pentru Giumala de sus, pentru Samocov — Filipopol — Constantinopol și, în sfîrșit, pentru Sofia, cu ramificațiuni pentru Orhanie — Plevna — Ras-ciuc, rută pe care circulau caravanele din Zagor și Pind, acelea din Macedonia, ca Crușova, Gopeși, Muloviște etc., cu destinația Rusciuc — Principatele Române — Rusia. Un celebru căravănar mulovitean era, prin 1830—40, Gachi Mușulam, care ducea mărfuri și piper pînă la Iași, unde pleca primăvara și se înapoia toamna sau în ajun de sărbătorile Crăciunului, răzbătînd prin iernile cele mai grele și netezind drumurile înzăpezite cu „tîmbarea“. El făcea comerț și cu prune de Bosnia.

Crușovo — vedere parțială

lop, Gabrova și altele. Dintre mulovistenii — actualmente mulți asimilați în masa grecească — vom cita pe frații Vulcan Liepure — Nicola și Costi, firmă încă în ființă, care se ocupa cu comerțul și industria „piperului“ din ardei, cultivat odinioară de bulgarii din ținutul Vodenei, cărora le procura sămînță și le cumpărau toată recolta.

Pînă aci, am dat cîteva centre unde aromânii se stabiliseră pentru nevoi comerciale și, din toate acestea, se vede simțul ascuțit al acestui popor: Arbănașii erau în drumul domnilor și boierilor români care mergeau la Tarigrad după interese negustorești, dar mai ales politice, mai era și calea caravelor care transportau bogății din Principate și capitala Sultanilor; iar după distrugerea acestuia, au trecut parte la Kotel, de mare importanță comercială și de unde se transportau multe vite pentru Filipopol, deci, și pentru Tarigrad. Și așa mai departe cu Samocov și Peștera. Unul profan în ale comerțului, uitîndu-se pe hartă, va găsi cu ușurință celelalte centre unde și-a

iumaia de sus (Giumaă Baleă) este așezată pe drumul Salonic — Sofia, la poalele muntelui Rila, la 7 km de vechea graniță turco-bulgară, udată de riul Bistrița (Ariul Zurlu — Riul Nebun, numit de aromâni), servită de o cale ferată îngustă pînă la Dubnița. Coloniile aromânești au venit din Gramoste, care, la început, s-au așezat la Ciflichia, Crupnic, Gramada, Hirsova și la Călivele Ceacalița, o așezare pitorească, înconjurată de păduri imense, ducînd o viață cu totul patriarhală, precum și la Argaciu, de unde, mai tirziu, au coborît în oraș. Alte coloane au venit din Crușova, sub formă de chirigii, hangii, negustori, croitori, cazangii, grădinari etc., și au fost numiți acești crusoveni „Tintari“, pe cînd cei grămosteni așezați în oraș „Vlahi“ și „Cuțovlahi“ — iar mai tirziu, au fost numiți „Vlasi“. În anii războiului din 1877—78,

³⁵⁾ „Putovanje po Novoj Srbiji“, 213—ap. D. Pop., 49

Costume populare ale românilor din Pleasa (Albania) ● Giumala (Salonic) ● Lumnita (Tinutu, Meglen)

pe cînd bulgarii din acest centru erau siliți, din cauza revoluțiunii și a crizei, să emigreze în principatul liber bulgar, se revărsau colonii din Crușova, Ohrida, Bitolia etc., precum și din Seres și Melnic — aceștia din cele din urmă centre persecutate de turci și greci. Melnicul a fost un centru foarte prielnic pentru comerțul aromânilor, dar, odată cu decăderea celui dinții, a devenit pustiu. Aici, la Melnic, s-au așezat grămăsteni încă din a doua jumătate a sec. XVIII. Mutarea aromânilor din aceste două centre comerciale la Giumala se datorește, credem, și decăderii importanței Seresului odată cu construirea căilor ferate.

Negustorii aromâni din acest centru s-au ocupat cu tot felul de comerț și toate meșteșugurile, dar și cu agricultura în mare. Din cauza rezidenței cartierului general al comitetelor macedo-bulgare de la Petrici, mulți au trebuit să se expatrieze, în ultimul timp, în România. Printre acești aromâni, au făcut negoț și ceva greci veniți din Tracia.

Kiostendil era primul mare popas al caravanelor, cu bifurcări spre Ruscuc și Sofia, spre Dubnița — Constantinopol. Aici, poposeau caravanele din Albania, Bosnia și Herțegovina pentru capitala imperiului. Erau colonii mai ales din Crușova, Magarova, Gopes, Muloviște etc. Se făcea mare comerț de vite din împrejurimi, cu orezuri din Cocosana pentru Serbia și Bosnia, cu tutunuri pentru aceasta din urmă, cu unturi, brinzeturi și vite pentru Constantinopol etc.

Unul din cei mai vechi negustori a fost Dimca Metta, de acum un veac și mai bine, cu frații Teodor și Dimitri, care făceau comerț întins cu vite și vinuri; furnizau armatele turcești din Macedonia cu asociații serioase la Salonic și Bitolia, ca Papazoglu și Scanteli-Bălan, cu bulgarul Drandari la Veles, cu Costi Mitra Capsali la Perlepe, cu alții la Istip, cu crusovenii Tahu și Caradimitri la Sofia, cu marele negustor bulgar Ghiumuş Gherdan, care avea în arendă zeciuiala pentru oi, porci, linuri, cereale etc. și mare furnizor al Sultanului și armatelor, mai ales pentru îmbrăcăminte, cu sediu central la

Constantinopol și sucursale la Filipopol. Cu acesta a lucrat mai ales și Donciu Dimca Metta.

Gopeșenii s-au dovedit elemente dotate cu multe aptitudini comerciale în această țară. Au avut și au încă colonii — în afară de Samocov, Dobnița și Kiostendil — la Sofia, unde sînt bine cotați și foarte bogați, la Plevna și împrejurimi, la Mezdra, Rahova și Vidin — citeva familii, la Orhanie, centrul lor cel mai mare, etc. Multă lume gopeșeană s-a vărsat în Bulgaria — ca și în Serbia și România — după războiul din 1877, iar ultima lor emigrare și definitivă a fost după 1913, de la care dată această frumoasă comună a rămas doar o amintire.

Pe malul Dunării au fost colonii, unele mai vechi, altele mai noi, în toate marile orașe: Vidin, Lom-Palanca, Rahova, Nicopole, Șistov și Ruscuc și cu mulți măgărăveni.

Vom numi Vidinul cetatea marilor argintari crusoveni. Aici veneau tineri din toată Macedonia ca să învețe minunata artă a filigranului de la marii meștri, pe care Kanitz i-a studiat de aproape, i-a apreciat și le-a admirat opera ³⁰⁾.

Știm că la Șistov exista o „mahala grecească”, întemeiată de aromânii refugiați din Arbănași, astfel că negoțul în acest centru a trebuit să fie un monopol al acestor oameni energici și pricepuți.

colonia cea mai puternică, însă, a fost la Ruscuc, originară din Magarova și Crușova, printre care au fost și ceva Nicopoleni. În fruntea căroră a stat celebrul Bebi, pe cînd în fruntea măgărăvenilor, a stat firma Ceva, marii cerealiști.

Aici a venit tinăr și sărac, înainte de 1877, Dina Bebi Nijopoleanul, care a lucrat, la început, în serviciul casel Ceva.

³⁰⁾ Kanitz. „La Bulgarie Danubienne et le Balkan”. Paris. 1882, p. 64

Miri aromâni muzăchiari

Afacerile i-au mers strălucit și a devenit unul din cei mai mari cerealisti, în legătură cu toate porturile dunărene și cu export de cereale și alte leguminoase în Anvers, Germania, Marsilia și mai cu seamă în Belgia.

Coloniile de aromâni destul de vechi la Sofia sînt originare din Gopeș, Crușova, Muloviște și, în număr neînsemnat, din alte centre și au jucat un rol relativ important în dezvoltarea economică și urbanistică a tirgului de altădată care era Sofia. Ca și în Albania, Tracia și Macedonia, tot așa și în Bulgaria — scrie Kanitz — aromânii au format elita clasei comerciale.

Ei s-au ocupat cu toate afacerile: exploatau hanuri, hoteluri, birturi și debite de băuturi spirtoase, îngrășau vite pentru export, aveau antreprize pentru lucrări publice, făceau negoț de manufacturi, coloniale, cereale și tutunuri, aveau fabrici de tot felul și ateliere de fierărie decorativă etc.

O colonie importantă a fost aceea a crusovenilor. Nume ca Tahu, Caradimitri, Tahl, Comati, Nișca, Cîrnicu etc., sînt legate de o vechime apropiindu-se de un veac. Au fost și sînt mari proprietari și negustori, mai cu deosebire în centru, alături de gopeseni și mulovistenii, cu care, laolaltă, au deținut pînă la un moment dat o parte din finanțele capitalei și erau stabiliți cu predilecție pe Ploșad Trapezița, pe străzile Nișca, Lomska, Tar Boris, Clementina, Lavelais, unde stăpîneau aproape toate proprietățile mari.

Marile figuri mulovistene la Sofia sînt puține, dar din cele mai reprezentative. Cei mai vechi, stabiliți încă din 1830, au fost frații Dimca și Tirpu Ciomu (Dimitri și Trifon). Aveau monopolul săpunului și luminărilor de seu în sangeacul Sofia-pașalicul Nișului și erau furnizori ai corpului de armată de la Bitolia, cu crezuri de la Tatar-Pazargic și Filipopol. Am spus și în altă parte că Dimca Ciomu ducea cu caravana lui la Berlin apă de trandafiri și ulei de

roze de la Kazanlik, apă tare și lipitori. Unciu — tatăl starețului Ciomandra de la schitul Darvari din București — ducea la Bitolia apă tare și apă de trandafiri — „ghiulsui“.

Gachi Trifon Ciomu s-a stabilit cu negoțul prin 1846. Avea ca ocupație principală export de vite și cașcavaluri la Constantinopol și aducea în schimb tutunuri; din Rusia, de la casa prințului Gagarin, alcool pentru Bulgaria, iar mai tirziu și de la Budapesta. Împreună cu fiii Alexandru și Trifon au avut în 1900–1912, fabrica de tutunuri „Makedonia“, lichidată în 1913; actualmente, au în concesiune exploatarea de cupru „Balkan“ și de zinc „Izremetz“ pe virful Izremetz din defileul Iskra.

Colonia de gopeseni — care, prin 1912, număra peste 100 familii — a fost una din cele mai numeroase și mai înstărite. Cele mai vechi și mai distinse firme, încă în ființă, Carața, Ghiulamila, Cosmescu-Patl, Dabo, Ghega, Xentu, Bandu etc.

Prin Bulgaria, au avut hanuri pe toate marile drumuri laolaltă cu mulovistenii. Aici au lucrat și puținii zagoriți, elisurenii, nevesteni — din familia Cupencu cu argintăria și bijuteria, Costa G. Befa și alți cițiva — măgărăveni, cojanii etc.

Nu cunoaștem numele și ocupațiile acelor care au fost părinții și străbunii marilor bărbați de stat bulgari, ca Ghenadiev, Radef, Liapceef — acesta grămostean, probabil, din familia Leapa etc.

C. Jirecek i-a semnalat pe aromâni în multe orașe ca negustori și meșteșugari, mai ales ca argintari și zugravi, iar din Belcamen veneau mulți ca meșteri constructori. Aduceau peste tot mărfuri și manufacturate din Macedonia.

Alături de aceste colonii de negustori aromâni, așezați statornic sau vremelnic, care au dat viață Bulgariei, contribuind la urbanizarea satelor și tirgurilor, trebuie menționate marile așezări grecești din Varna, Filipopol, Anchialo și Stanimaca-Asenovgrad, cu 7000 greci de origine mai mult românească, colonii care au jucat mare rol în viața economică, dar, care, în urma marilor tulburări naționale bulgărești din 1906, au trebuit să părăsească Bulgaria și să se așeze în Grecia.

Ca încheiere este necesar să stabilim că aromânii au lucrat bine atunci cînd Bulgaria era un pașalic turcesc și erau foarte bine văzuți de turci. După eliberare, nu s-au mai putut face afaceri bune prin provincie, din considerațiuni naționale și politice. Relativ bine au dus-o pînă la conflictul ce a urmat asasinării lui Ștefan Mihăileanu (1900), cînd multe familii s-au stabilit în România, cum a fost Dimca, Papagheorghie, Bandu, Spiru Franga etc., iar după războiul mondial au avut loc alte deplasări, ca Dabo, M. Ivan-Ionescu și alții. Dacă și actualmente există o puternică colonie aromânească — cu gimnaziu și biserică — aceasta se datorește și faptului că ea s-a impus prin bogăția și aptitudinile distinse în domeniul economic și, deci, prin o simțită influență în cercurile conducătoare și în aristocrația țării. Mai este de relevat și faptul foarte puțin obișnuit în multe centre din Bulgaria și din alte țări, că, aici, n-au fost confundati cu grecii și mai rezistă încă desnaționalizării, bine organizați în acest scop. Următor acestor evenimente, ca și schimbului de populații dintre Bulgaria și Grecia, s-au manifestat atitudini agresive și față de aromânii din Rodopi, care au fost nevoiți să se expatrieze, în parte, în Cadrilater.

Români
din
Avdela,
sandjakul
Solfigé,
la
frontiera
Thesaliei

NEGUSTORII AROMÂNI ȘI GRECIA VECHĂ

Din cele mai vechi timpuri, Grecia a fost străbătută, în lung și în lat, de turmele celnicilor aromâni și colonii numeroase s-au stabilit definitiv până la capul Matapan și în toate unghiurile Peloponezului. Insulele ionice, de asemenea, au cunoscut prosperitatea lor datorită așezării în cuprinsul lor a numeroase colonii de negustori și meșteșugari originari din provinciile aromânești: Epir, Pind, Etolia și Acarnania. Când toată Grecia nu era decît un fief al apusenilor și venețienilor. Marca Vlahie și surorile ei mai mici își duceau viața independentă. Tesalia, Etolia și Acarnania — Valea Aspropotamului (Rîul Alb) aveau, în fiecare toamnă, prilejul fericit de a vedea revărsindu-se — alături de populațiile băstinașe aromânești — turme numeroase coborîte din Pind. Aspropotam, Albania și Gramoste, pentru iernatic, în care interval hrăneau cu carne grasă și ieftină populațiile sărace de la sud și îmbrăcau goli-ciunea grecilor cu manufacturate iesite din războaiele de la munte sau din cîmășile cu climă dulce. Nenumăratele caravane duceau pe spinarea lor transporturile de bogății ale Tesaliei, precum și cele ale munților, pînă la porturile grecești, ca să preîntîmpine nevoile populației din insulele depărtate și din Peloponez.

Ei au adus imense foloase acestei țări pentru a cărei propășire politică și economică au singurat — cu devotament neprecupețit — aproape două veacuri, pentru difuzarea în lume a limbii și literaturii căreia au consumat averi și energii prețioase, uitîndu-și, la un moment dat, de neamul lor latin și de patria lor originară: Epirul, Pindul, Albania și Macedonia. Grecia, ca stat politic, are la temelie ei singe, oseminte și averi aromânești, în proporție înfînit mai mult de cum au dat fiii ei adevărați; iar ca instituție economică, Tesalia — patria celor mai energici bărbați — a contat ca provincia cea

mai bogată în grîne și vite, produse ale aromânilor.

Încă înainte de venirea turcilor în Europa, colonii numeroase de aromâni s-au așezat pe teritoriul Greciei și în insule. În Corfu, s-a stabilit, bucurîndu-se de numeroase privilegii³⁷⁾. Cunoaștem colonizarea cu aromâni și albanezii a insulei Euboea³⁸⁾, precum și altor insule și orașe stăpînite de venețieni și napolitani, care le decernau titluri și daruri. În 1400, comandantul cetății Atena — supusă Veneției — era unul Ioan Vlahul. Ba seniori aromâni erau duși de venețieni în posesiunile din Cipru, Creta și Cefalonie³⁹⁾.

Cercetătorii străini au întîlnit, în 1675, pe Vlăhi, pe munți în apropiere de Teba, ocupîndu-se cu economia vitelor⁴⁰⁾, ca și pe colinele din fața golfului Lepanto mai multe fălcări de nomazi⁴¹⁾. E. M. Cousinier, pe la începutul sec. XIX, i-a întîlnit pe Vlăhi, rămășițe ale vechilor coloni romane, în Argosul din Peloponez, ocupîndu-se cu păstoritul și negoțul⁴²⁾. Alți scriitori, ca dr. Sibthorp, i-a semnalat pe aromâni în Atica și Beotia, scoborînd iarna din munții Tesaliei, aromâni bine cunoscuți prin fabricile lor de lînă și, în special, pentru îmbrăcămîntea și capotele ce le poartă mateloții greci⁴³⁾. Alții ajung încă

³⁷⁾ Hopf, „Griechenland“, VII, pp. 34—35 ap. I. Arg. o.c. 200

³⁸⁾ Lorenz Diefenbach, „Völkenskunde Osteuropas insbesondere, der Haemushalbinsel und der unteren Donauegebiete“, I, 228—302.

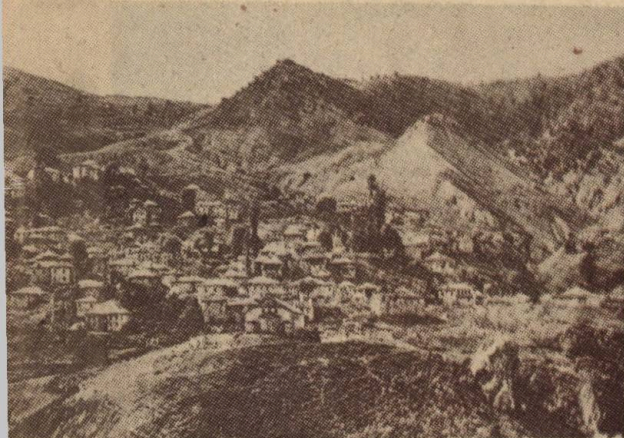
³⁹⁾ Sathas: „Documents inédits à l'hist. de la Grèce du Moyen Age“, Paris, 1880—1889, II, 3.

⁴⁰⁾ Vezi I, Car., o.c., 48.

⁴¹⁾ Jacob Spon și Wheler.

⁴²⁾ Wheler, ap. Th. Cap., Rom. nom. 50.

⁴³⁾ Op. cit., I, 16—18.

Comuna Perivale, zisă și comuna eroilor, situată pe o ramificație a Muntelui Om. Aici au avut loc luptele dintre Caesar și Pompei

pină la porțile Atenei, păscându-și turmele în jurul mănăstirii Dafni și desfășcându-și, în oraș, laptele, untul și brinzeturile⁴⁴⁾. Pe de altă parte, păstorii din sudul Aspropotamului ajungeau la Misolonghi⁴⁵⁾.

Au existat, din totdeauna, pe pământul Greciei vechi, un mediu de natură să facă pe păstorii și negustorii aromâni să se simtă ca la ei acasă. Era peste tot — și atunci, ca și astăzi — o atmosferă aromânească, în orașe, în cimpii și prin munți. Celnicul și ciobanul au făcut la munte, în cortul lor așezat în plină cimpie, prin bilciuri și în orașele mari și mici, în așa fel, că, pretutindeni, pe unde treceau ei, duceau cu sine belșugul purtat de caravanele lor. Iar dacă, în alte țări, odată cu introducerea căilor ferate, cărăvănăritul a dispărut sau s-a retras în regiuni lipsite de asemenea mijloace de transport, în Grecia, dimpotrivă, acest fenomen n-a avut loc, ci el a continuat să funcționeze mai departe, ba să fie preferat, mai ales pe linia Volo-Tricala-Calabaca.

Din provinciile aromânești de sub dominațiunea turcească, se vărsau în Tesalia, și, mai cu deosebire, în toată Grecia, manufacturate prețioase, linuri, vite, brinzeturi etc. Din Macedonia, din Crușova îndeosebi, se porneau zeci de turme de țapi și berbeci grași, care se desțăceau, vii, pe piețele din toată Grecia. Cărăvănarii crușoveni ajungeau și ei la Larisa și aduceau, în special în Tricala, cantități mari de caiele și potcoave lucrate de aromâni în atelierele lor. De asemenea, mulți nevesteni aduceau vite grase și stringeau piei brute — ca Dimitri și Ucea-Nicola Ghiza din Domocos. Tot aici, erau și aromâni din Sacișta care stringeau piei. Mulți cilsurenji — ca Mironi, Turnibuca și alții

— se ocupau cu același negoț de vite aduse din Macedonia. Alți crușoveni de la Coceana, ca Nastasi și Tahi Tahu — hangii — acum aproape un secol, aduceau țapi în Grecia; alții ca Nicola Ghiuță, aduceau boi și catiri.

Această provincie, Tesalia, după cum am mai spus-o, a format, dintotdeauna, o unitate organică aromânească cu Pindul și Epirul și, în proporții mai îndepărtate, cu Macedonia și Albania. Este regiunea cea mai veche și bogată în viață aromânească încă din epoca bizantină, bulevardul de întîlnire, în sezon de iarnă, a aromânilor din toate provinciile învecinate. Pînă în 1877, data anexării Tesaliei, a fost un du-te-vino al celnicilor — vara, la munte, iarna, în cimpile cu climă dulce ale acestei provincii — bogată în pășuni, în cereale și duzi, în lăpturi, brinzeturi și vite etc. După această dată, pierdici serioase economice au împușinat numărul acelor care o frecventau pentru iernatic. Mai ales, o bună parte din aromânii din Pind, au trebuit să renunțe la a mai veni, alții au trebuit să se stabilească definitiv, întemeind sate numeroase sau îmbogățind cu populație viguroasă pe cele existente. Și, înainte de această dată, au avut loc așezări ale aromânilor din alte centre, cum au fost acelea ale Băieșailor încă de la începutul sec. XIX. Despre așezările de iarnă ale aromânilor din Pind, am vorbit destul cu alt prilej.

eleștinul a ajuns să numere 8 000 suflete, toți aromâni, dar, în urma războiului greco-turc din 1897, a decăzut și, astăzi, este în ruine, pe cînd Tathalasman, locuit altădată de turci și greci, a devenit aromânesc. Volo și regiunea din jur este plină de aromâni din Perivole, Samarina și Zagor. În aceste 24 de sate sînt peste 900 familii aromânești, cu centrul Portaria, vechiul port Satul Sf. Gheorghe (Aghiu Gheorghe) numără vreo 50 familii aromânești — cea mai bogată fiind Ianota din Nișopole, cu moșii întinse, alături de alți celnici bogați ca Ghegă, Bebe, Mișu, Zugrafu etc. Din Gramoste, coborau la iernatic lîngă Veleștin, din vremuri vechi, marii celnici cunoscuți, ca Pișotta, Paciurea, Hagisteriu și alții. Paciurea, unul din cei mai bogați, avea moșii în Armiro, Veleștin, Aghiu Ghiorghi, Sescliu, Dimili, Sură. Firșeroții stabili sînt răspîndiți prin Tricala, Calabaca, Larisa, Armiro, Veleștin, Volo. Mulți din aceștia, odată cu anexarea Tesaliei, și-au desfășcut oile și au cumpărat moșii ieftine de la turci care se expatriau; tot în această provincie aveau moșii și mulți zagoriti. Cu un cuvînt, Tesalia, pînă la un moment dat, a fost curat aromânească.

Orașul-port Volo, de mare importanță economică, de la 1877 a căpătat o înfățișare curat aromânească. Sînt peste 500 familii aromânești din Pind, care se ocupă cu negoțul și cultura de măsline și fructe, cu industrializarea untdelemnului, cu monopolul măcelăriei, iar în familie cu industria lînei. Cei mai mari negustori sînt aromâni din Seracu, alături de care și aceia din Zagor — printre care frații Placa, mari negustori cu pronetăți în oraș și la Pireu, ca Adamidi — Vasile al lui Dimitri și Hristiadi din Doliani etc.

Un alt centru unde aromânii joacă rol de seamă în comerț, este Cardita. Aici, aromânii din Aspropotam sînt negustori, economi de vite,

⁴⁴⁾ Rob. Walpole: „Memoirs reintoning to European and Asiatic Turkey” — op. Th. Căp., 50.

⁴⁵⁾ Fr. Lenormant: „Les pâtres valaques”, 237.

Familie
de
români
din
Karagiova
(Ținutul
Meglen)

comercianți de manufactură : la aceștia se adaugă samarienii, perivoliții și alții, mulți nevesteni argintari și negustori sint răspândiți în toate centrele, chiar dincolo de hotarele Tesaliei. Clisoreanul Gh. Pritta, negustor de lănuiri la Bitolia, făcea negoț de tutunuri la Cardifa și Tricala.

Regiunea Zagor care, în sec. XVIII și în o parte a celui al XIX-lea, a cunoscut multă prosperitate, își continuă cultura și comerțul mătăsurilor în legătură cu Salonicul și cu țările germane. Marile bilciuri Moscoluri și Elasona și-au pierdut, în secolul trecut, însemnătatea de altădată și, ca și toate celelalte din Macedonia, au dispărut odată cu introducerea căilor ferate, ajungând doar simple bazaruri cu caracter local. Aromânii din cele 24 comune ale sale, ca și aceia din comunele de pe Olimp — Ossa și Pellion, au fost și sint cei mai luminați dintre celelalte populațiuni, cei mai buni industriași și comercianți și cei mai bogați, printre care se găsesc și mulți care s-au lăsat de păstorit și au devenit cei mai curajoși marinari și în întreprinderi comerciale și în războaiele pe mare, pe cînd aceia din Neohori se ocupă și cu marina, avînd corăbiile lor mari și mici. Încă o regiune cu populație compactă de aromâni este provincia și orasul Bodonita, de lîngă Termopile cu 13 comune, precum și satele din plasa Lamia-Zeitun, cunoscute sub numele de sate valahe — „vlaho-horia“. Și altele.

Un centru, cel mai de seamă, unde aromânii reprezintă 2/3 din populațiune, unde perivoliții — ca și la Veleștin, Velihani, Calabaca — au mahalale separate, cu noși întinse și proprietăți, este Tricala — Tircol. Aici, elementul aromânesc, autohton sau venit din toate ținuturile, are preponderență în viața comercială și industrială. Familii ca Hagi Petru, Hagigachi, Pihtu din Metova, Ianuși din Cornu, Averof bancherul etc. sint în fruntea orasului și a întregului ținut. Perivoliții se ocupă de cultura de cereale, tutunuri, legume, cu industria morăritului — ca Nacu Bela cu cea mai mare fabrică de făină, Geanguli pentru băuturi spirtoase; Leapu negus-

tor fruntaș etc... Tesalienii s-au ocupat pe seară întinsă cu tutunul și manufactura lui.

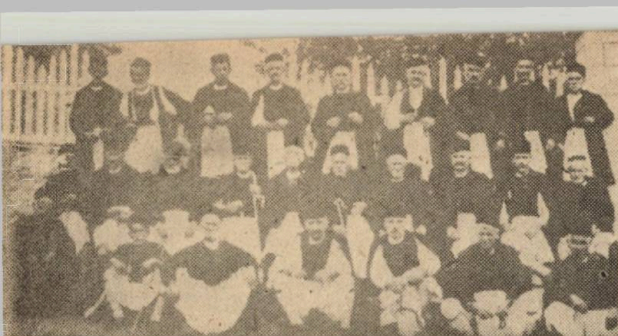
După dezastrul Moscopolei, industria cea mai iscusită și comerțianții cei mai întreprinzători s-au revărsat și în Tesalia, dintre care, este sigur, că s-au revărsat și în alte centre ale Greciei, unde s-au asimilat în marea masă grecească. De asemenea, perivoliții au devenit cei

mai de seamă comercianți și industriași cu renume în toată provincia tesalioasă.

Alt centru cu mai multă viață aromânească în jurul lui, dar mai puțin însemnat ca cel de mai sus, este Larisa. Aici au fost odinioară bazaruri renumite, mețovenii — ca și în bazarurile din Mețova — aveau numeroase ateliere de argintărie, unde se confecționau scule prețioase pentru Albania. Giuvaergii aceștia, mețoveni, erau cei mai căutați în toată Tesalia, ca și în Epir.

Din toată Tesalia, monopolul cărăvănașului l-au avut aromânii. Ei băteau toate drumurile, atingînd toate centrele, mari și mici. Cei indigeni, ca și cei veniți din Pind și stabiliți definitiv, sint buni plugari, cultivă grîul, porumbul, orzul și renumita secară de Veleștin, iar cei stabiliți de la anexare sint cismari, samaragii, cuțitari, croitori etc., pe cînd economia de vite este un monopol al lor. Și prin această provincie, făceau negoț ambulant de mărunțisuri aromânii specialiști în aceasta și originari din ținutul vecin Malacasi și numiți cățani. Între piețele manufacturatelor din Samarina, Grecia a contat ca una din cele mai de seamă. Femeia samarineancă — după cum am văzut pe larg aiurea — continuă prețioasele produse ale miinilor sale care ajung pînă în Moreea și trec în insulele ionice, la Corfu și Leveada — într-un cuvînt, nu există, cum se exprimă un publicist grec, oraș și orășel la nordul istmului Corint care să nu fi primit dovada calităților și hărniciei acestui popor sirgitor și inteligent.

Drept încheiere, vom spune că aromânii tesalieni, locuind toți munții, au — în orașele lo-

Inteleptii din Perivale (sfatul bătrînilor, 1932) • Biserica Sf. Nicolae din Crusova
• Artiști amatori din Perivale, printre care și poetul Gh. Perdiechi (1932) • Un grup de elevi ai liceului din Grebena împreună cu profesorii lor la sfîrșitul anului școlar 1935—1936

cuite cu grecii în egală măsură — în miinile lor toată viața lor economică.

Din vremuri vechi, aromânii se rîspindeau, cu numeroase turme de vite în Beofia și Atica, unde desfăceau, în corturile lor, abale sau stofe vîrgate, țesături de lînă și cuverturi lucrate în coloniile lor sedentare.

La Halchida din insula Negroponte-Eubea, altădată cu populațiune aromânească, au fost argintari și negustori din Nevesca, Apostol N. Papagheorghiu din Seracu a fost și el argintar în acest oraș. Un mare negustor este Nicolae, fratele lui Gheorghe Averof, mare proprietar și deputat. După Weigand, cea mai mare parte din elenii curați din Teba ar fi originari din Bitolia, Crusova și Vlaho-Clisura. Știm că principalul depozit al manufacturatelor din Pind era, odinioară, Călaru, dar, din cauza nesigurănței, s-a mutat la Corfu, de unde se aprovizionau, cu capote pentru marinarii din Adriatica și Mediterana, negustorii din Veneția, Trieste, Sicilia și din alte părți ale Italiei și că, multumită acestui negoț, Corfu a cunoscut epoca lui de mare prosperitate. Încă sub Ali Pașa, armatele franceze din Eptanison : Corfu, Itaca, Levada, Cefalonia etc., se îmbrăcau cu „gravano” — postav țesut în coloniile aromânești din Pind și Epir. Înainte de a fi cedat de Anglia, insula aceasta — Korkyra sau Kerkyra — era un centru evreesc, după care a căpătat o înfățișare aproape aromânească, cu negustorii activi veniți din Pind. Un mare negustor meșovean a fost Ghica, armator și furnizor al vapoarelor ; Vranachis din Blața era bancher, și alții.

În regiunile Artei, Prevezei, Paramithia, Filipiada etc. — după cum am mai spus-o și în altă parte — aromânii crescători de vite, meșteșugari și comercianți joacă rol preponderent în viața economică ; cu deosebire, comerțul Prevezei este în miinile lor — scrie I. Caragiani.

În Atena, pe la finele secolului XVIII și prima jumătate a celui al XIX-lea, aromânii erau aceia care dețineau comerțul prin companiile lor comerciale, de la Atena pînă la Pesta și Viena. Încet, încet, numărul lor creștea. Toți acei aromâni care luptau pentru cauza grecească emigrău către statul elen. Cu cit mișcările revoluționare cu caracter de iridentă creșteau în întindere și în intensitate, cu atît elementele aromânești din toate ținuturile — din Pind, Aspropotam și Zagor, din Macedonia și Moscopol — se refugiau aci, unde se întâlneau cu cei din Acarnania și Misolonghi, Etolia, Artă, Tesalia, Olimp etc. Ocupația lor de căpetenie le-a fost negoțul și industria.

Atît la Atena cit și la Pireu printre marii și micii negustori, trebuie să considerăm pe aromâni. Aci se vărsa belsugul turmelor aromânești : lăpturi, brinzeturi, carne, lînuri — produsele lăptelui ajung și astăzi chiar din Blața ; tot la Pireu ajungeau, pe uscat sau pe calea mării, turmele de țapi și de berbeci, pornite din nordul Macedoniei și alte ținuturi ; manufacturatele din Pînă se desfăceau și se mai desface, fiind foarte mult căutate de clasele de jos, ca și de cele aristocrate. Încă pînă în zilele noastre, postavul aromănesc casnic și capotele îmbracă pe marinarii și pe evzonii mindri ai armatei grecești.

Aromânii din Zagor, Aspropotam și alte centre, făcînd parte din ținuturile învecinate vechii Grecii sau Tesaliei, sînt foarte numeroși. Toți brutarii de lux din Atena și Pireu sînt zagoriți ; cofetării, cafenele, bon-marché-uri etc., sînt deținute de acești aromâni. Nume ca Placa din

Macrini, Taleki din Grebeniți, Zoidis din Frangades, Maciopul din Negades, Iani Bairactari din Floru cu cofetărie, Iani Papadima din Dollani cu marele hotel „Ton xenon” etc., sint bine cunoscute la Atena și Pireu. Zagoriții abundă și în Eptanison (Cele șapte insule); în Peloponez, ca la Kiparissia, ca la Patras, la Pireu, se găsesc și câteva nume din Turia.

Arta construcției la Atena a fost un monopol al aromânilor. Construcțiile din Belcamen și Negovani au lucrat aici, ca și la Vl-Livadia, Lamia și în alte centre.

Cu drept cuvânt, Rangabé scria, în 1856, în revista „Pandora” din Atena, că, în Atica chiar și în alte ținuturi elenice, există mulți aromâni care constituie o mare parte din populația acestor regiuni.

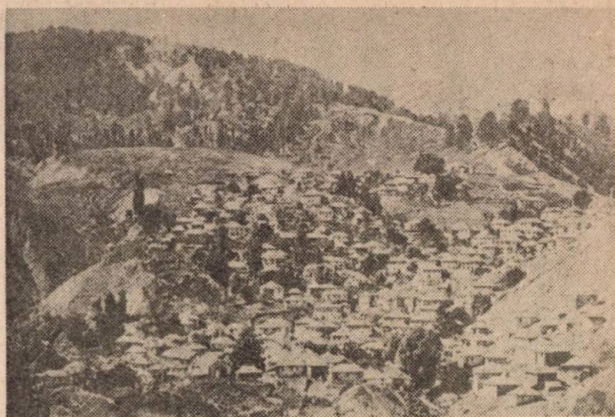
NEGUSTORII AROMÂNI ÎN EGIPT*

Pentru Egipt, în afară de o indicație cu caracter general, după care s-ar găsi și astăzi urmași de-al moscopolenilor⁴⁰, documente studiate sau măcar date la lumina zilei nu există. Notariile, bisericile ortodoxe și Patriarhia conțin multe documente despre aromâni și rosturile lor negustorești, dar ele n-au fost răscolite de nimeni, pe cînd arhivele acestora din urmă — după cum ne mărturisea d-l M. Beza — se găsesc în mare dezordine pentru cine ar vrea să le cerceteze, deosebit de faptul că un aromân nu s-ar putea apropia de ele.

Aromânii, negustori în această țară cu domenii pline de belșug și condiții prielnice pentru un comerț întins, n-au fost mulți, cu deosebire față de greci. Aceștia, dimpotrivă, au fost mulți, acum în urmă zece de mil, pe cînd cei dintîi dacă au numărat câteva mii în tot Egiptul, în cele mai bune perioade. Deși puțin la număr, însă, ei au stăpînit provinciile întregi și au acaparat viața lor economică. Grecii, în proporție, s-au remarcat cu 10% din marea lor număr. Aromânii au pătruns în unele provincii cu mult înaintea oricărui grec sau european. Așezarea celor dintîi datează cu ceva înainte de sec. XIX, cel puțin măturile lor ajung pînă aci — abstracție făcînd de moscopoleni pe care n-am putut să-i studiem din considerațiile mai sus expuse. În tot cazul, pentru aromânii din alte ținuturi, prima măturie se poate fixa cam cu puțin înainte de descălecarea lui Mohamed Ali Pașa, negustorul de tutunuri de la Cavala-Tracia, născut în 1769 și fiul lui Ibrahim, comandantul jandarmeriei din acest oraș-port al Mării Egee, negustoraș care avea să ajungă, în curînd, aceluși Pașa temut de triburile rebele și anarhice din Tara Nilului și care avea să impună Sultanului recunoașterea sa ca guvernator, cu drept de hereditate a titlului de vice-rege, iar după lupte neobosite, cîștigarea unei depline independențe.

În această țară, după cum am mai spus-o, aromânii au atins 13 000—14 000 suflete.

Erau mai ales mulți cruşoveni și neveșteni, puțin meşoveni și măgărăveni, ca și zagoriți, foarte puțin pisudereni, elisurenii, corițeni, blitolieni etc. S-au ocupat cu de toate: cu birturi și hoteluri, cu coloniale, manufacturi și mește-

Comuna Avdela (Abella), situată în Munții Pind

șuguri, cu comerțul de bani și de bumbacuri și — în țara marilor latifundiați, unde un întreg sat de fellahi sălășluiește pe un petec de pămînt de 2—3 ha, au făcut agricultură și au fost stăpîni pe terenuri agricole. Au devenit mari bogătași, mai ales în a doua jumătate a sec. XIX, cînd soarta citorva comune din Macedonia atîrna, în mare măsură, de ritmul economic al acestei țări.

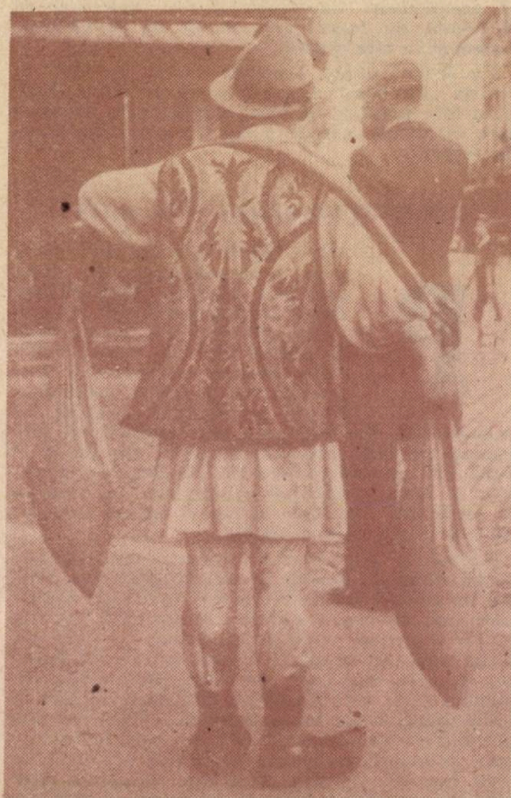
Neveștenii erau grupați mai cu deosebire în provincia Garbieh, cu centrul Gudaba, cel mai mare al culturii de bumbacuri și al comerțului cu acest articol — unde au atîns, la un moment dat, numărul de vreo 300, stăpînînd comerțul de bumbacuri, de coloniale și cel de bani. Puțini alții erau răspîndiți în alte centre. Meşovenii au avut ca centru, principal Alexandria și puține altele în interior. Cruşovenii, ca și măgărăvenii și ceilalți, erau așezați peste tot Egiptul și s-au ocupat cu toate afacurile. Dar nici aceștia nu au lipsit din marile centre: Alexandria, Cairo, Tanta, Mitgamar, Zagazig, Benha, Zifta etc. S-ar putea stabili o zonă preferată și anume aceea de-a lungul căii ferate Alexandria-Cairo, pe ambele laturi, mai larg, zona cuprinsă între brațele Rosetta și Damietta, prea puțin pe dreapta acestuia, cu deosebire în provinciile Menufleh, Galubieh și zona Cairo, precum și câteva așezări în Egiptul mijlociu și superior, pînă dincolo de Tahta, ca și în Sudan. Avem reprezentanți și în regiuni ca Bihera, unde n-au pătruns încă decît prea puțini europeni și în altele, ca Dalkahieh, Sarkieh etc.

V. Bérard scrie că mijlocitori din Alexandria și din Marsilia sint în majoritate valahi de rasă și adesea și de limbă. Oricare a fost numărul grecilor veritabili, aromânii le-au fost superiori și au stăpînit și în această țară parte din comerțul ei și au mijlocit marile tranzacțiuni cu toată Europa. Și avea dreptate cine spunea că, pînă ieri, alaltăieri, au avut singuri comerțul Orientului de la Viena pînă la Cairo din Egipt.

Anastase N. Hâciu și
N.C. Angelescu
(„Enciclopedia României”, vol. IV)

⁴⁰) Weigand, o.c., I, 100.

BUCUREȘTI-

WILLY PRAGHER ȘI BUCUREȘTIUL DE ALTĂDATĂ...

În urmă cu 50 de ani, un mare artist a trăit în orașul lui Bucur... A trăit și l-a îndrăgit. Acesta a fost germanul Willy Pragher. A locuit, se pare, pe strada dr. Lister. Sper să identific locul și mărturii mai apropiate despre el. M-am îndrăgostit de fotografiile lui așa cum el s-a îndrăgostit de Bucureștiul pe care numai Arghezi l-a străbătut cu bastonul și i-a putut surprinde întreaga lui personalitate. De aproape 30 de ani îi păstrez imaginile pe care le-a surprins Pragher cu ochiul unui meseriaș versat ca nimeni altul în arta fotografică, de fapt am păstrat

un album înșolit, machetat pentru tipar, o carte ce-am crezut-o inedită, cumpărată pe vremea studenției dintr-un anticariat varșovian.

Bătrînul anticar mi-a povestit că le-a procurat după război de la Viena. Ce întortocheate și pline de neprevăzut mai pot fi căile cărților! Și ce emoții am încercat, cumpărîndu-l într-o Varșovie încă sub moloz. Prefața

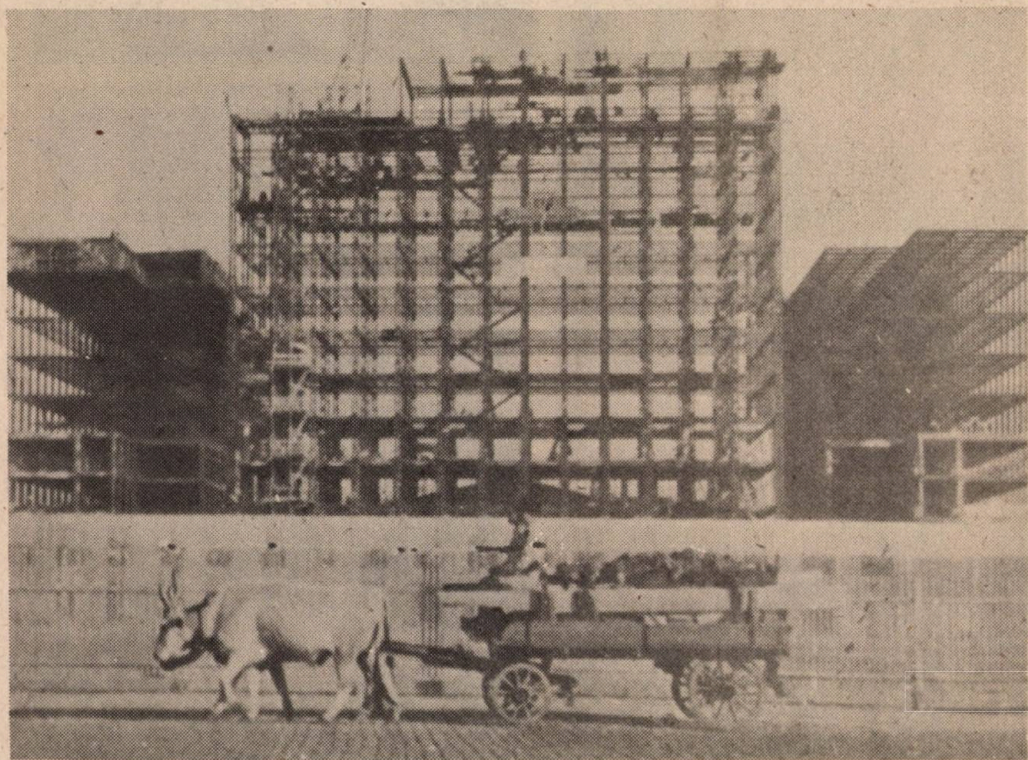

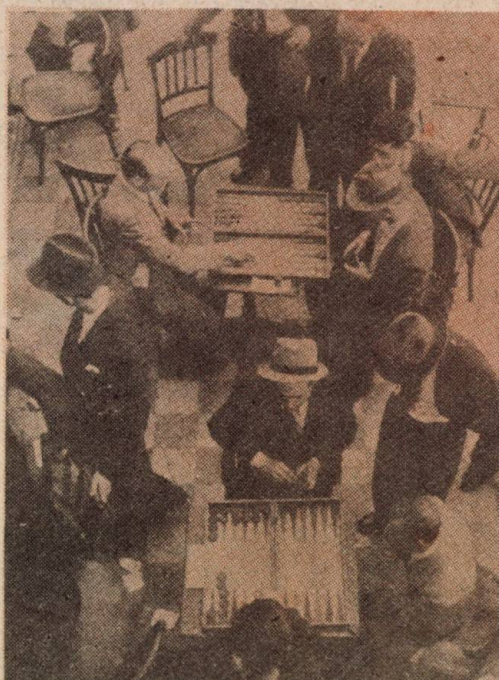
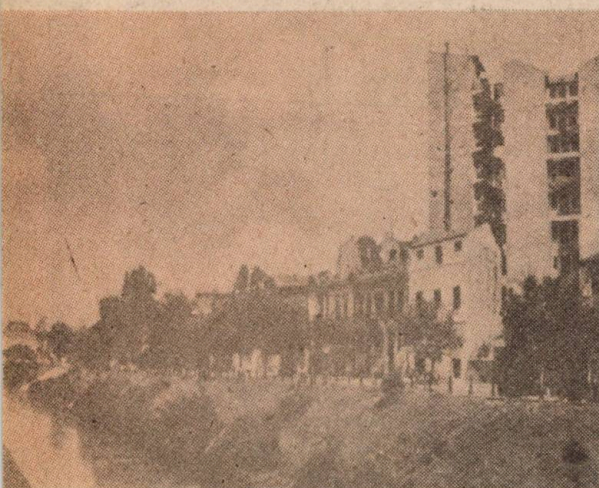
ORAȘUL CONTRASTELOR

și explicațiile în limba germană, dar mai ales imaginile pline de farmec, ce oglindesc spiritul unei metropole europene în devenire la vremea respectivă, ne fac și la o jumătate de secol de la surprinderea lor pe peliculă să vibrăm puternic emoționați la reîntâlnirea cu oamenii, edificiile și climatul tipic al acestui mic Paris, cum i s-a spus Bucureștiului, plin de contraste.

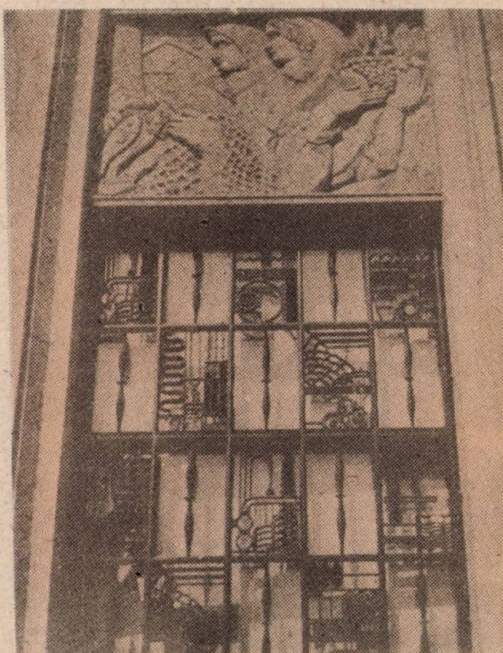
Ca orice neamț, Willy Pragher și-a realizat misiunea cu scrupulozitate. Profesionist, el a reușit performanța de a „împrieteni” pe cel care nu avusese încă prilejul să vadă orașul cu această metropolă, așteptînd totodată din partea bucureșteanului replica: „Acesta este Bucureștiul nostru”.

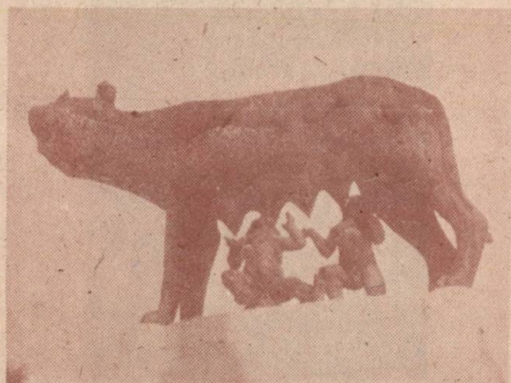
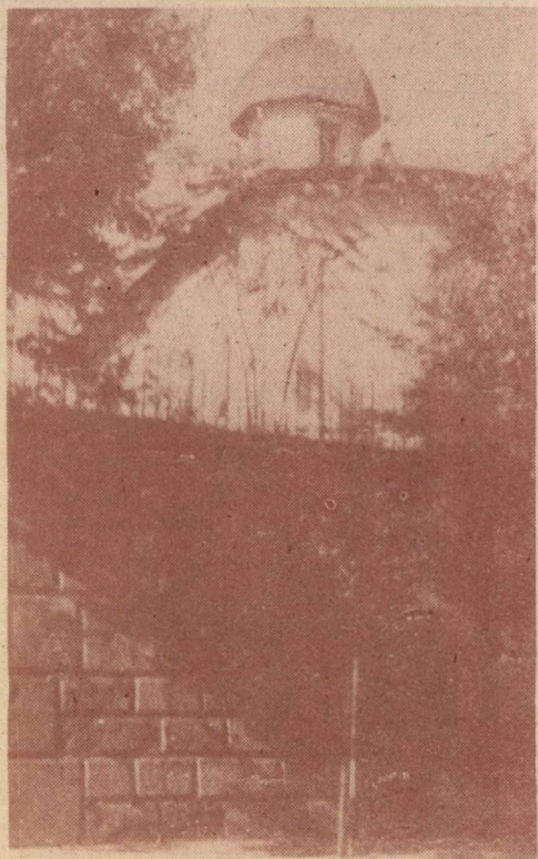
Willy Pragher a fost un fel de Canaletto

al Bucureștiului de acum 50 de ani, plecînd de la realitățile ce dădeau orașului personalitatea lui distinctă, ținînd seama de coordonatele lui istorice și culturale, cît și de așezarea geografică: la întretăierea Orientului cu Occidentul. Distinsul artist fotograf surprindea forța unei metropole ce îndurase ani grei de urgie, avertizîndu-l pe cititorul german că Bucureștiul „trăiește o metamorfoză cum n-a mai trăit-o nicicînd alt oraș”. Împinsă de o voință de progres și de transformare care își poate căuta rivalul în lume, metamorfoza aceasta se produce aproape în salturi. Etapele acestea sînt deci una din cauzele apariției contrastelor în aspectul Bucureștiului. Căci nu totul poate ține pas cu ritmul vertiginos al unui atare progres. Iată cum o bună parte din ceea ce apărea înainte vreme de la sine înțeles în peisajul Bucureștiului, a rămas, datorită acestei evoluții rapide, o raritate. Astfel, casele boieresti, pierdute printre blocuri de zece și douăsprezece etaje, ca un rest din vremea cînd Bucureștiul

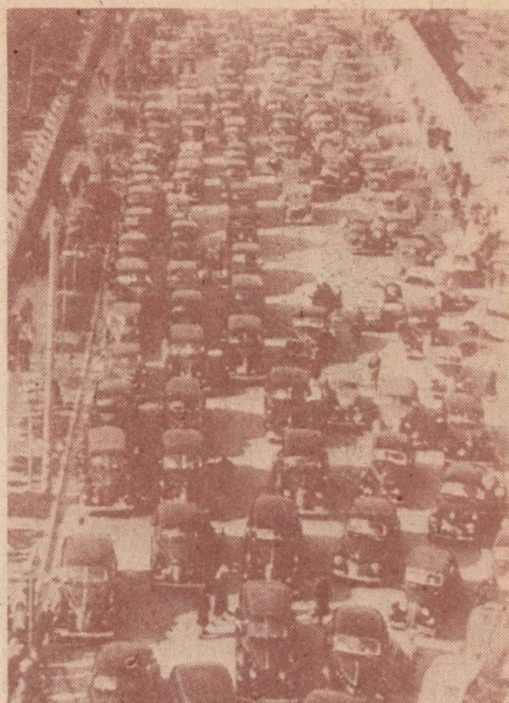

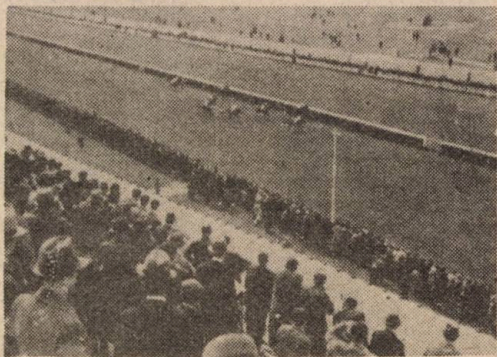
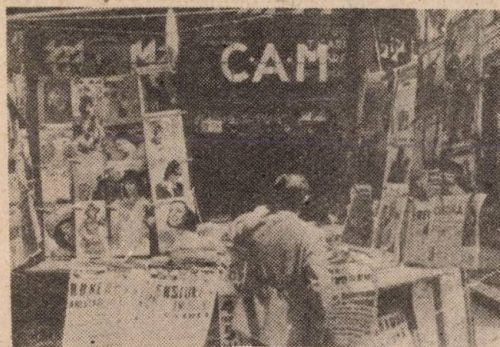
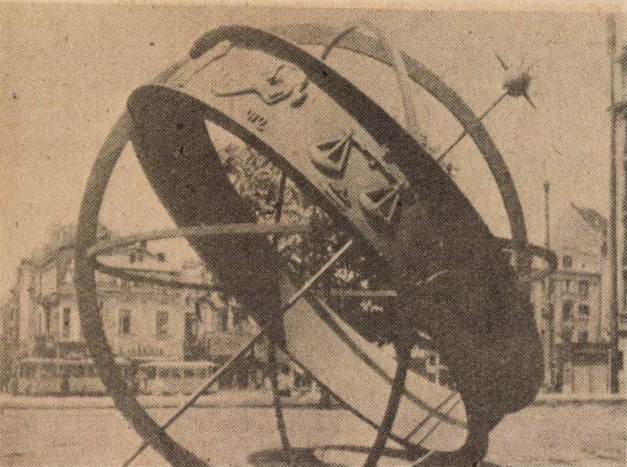

era încă un oraș al grădinilor ; astfel negustorii ambulanti care-și poartă pe străzi cu pași legănați și cu țipete ascuțite cobilitele lor încărcate, vinzătorii care sunt tot mai mult înlocuiți cu camionetele de transport și chiar de prăvălii ; tot astfel birjarii în catifea, adepții de odinioară ai sectei rusești a scopiților, cu birjele lor silite să facă la un moment dat loc elegantelor taxiuri ; și, să nu uităm, tot astfel țișăncile pitorești din ce în ce mai mult alungate din oraș.

Încântați și azi de modul în care Willy Pragher a surprins cu un ochi versat „spiritul locului“ din urbea lui Bucur, încercăm nu numai nostalgia că Bucureștiul era **original și romantic** în viziunea acestui artist fotograf de excepție, dar la sfârșit de mileniu dorim cu toții ca acest oraș să devină o adevărată metropolă, un oraș cu străzi largi, fără gropi, fără praf, fără bișniță. Municipality și locuitorii ei trebuie să vegheze ca Bucureștiul să redevină orașul sublim care să atragă din nou atenția lumii întregi.

Nicolae Mares

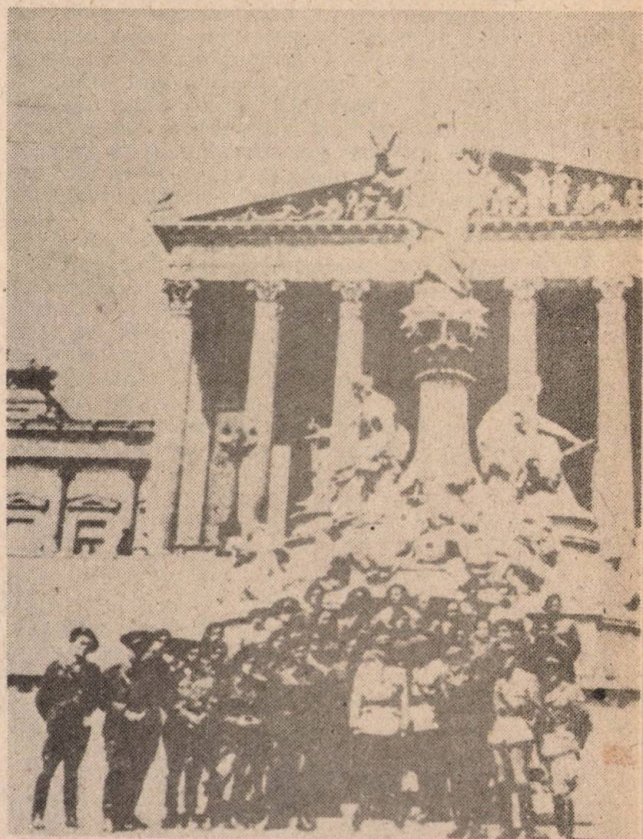

REVERSUL MEDALIEI

Cupă încheierea ostilităților când intențiile rusilor cu privire la România au început să se limpezească, membrii personalului Legăției române de la Berlin nu au mai revenit în țară. Abandonăți la discreția hazardului, cei 3 500 de militari români surprinși de turnura evenimentelor în Germania au traversat un veritabil calvar. Erau oameni tineri și foarte tineri, fără discernământ în politica alunecoasă a vremurilor, fără vreo perspectivă asupra viitorului probabil al țării lor, și mulți s-au grăbit să se înroleze în Armata Națională de Eliberare, organizată de leaderul legionar Horia Sima pe teritoriul german. Alternativa ar fi fost internarea în lagăre sau regimul muncii forțate și au preferat un compromis temporar, din rațiuni exclusiv practice. Dintre cei ce au supraviețuit bombardamentelor aliate și luptelor în care au fost angajați, o parte au renunțat la repatriere, mai ales ofițerii, știind că vor fi supuși represaliilor. Însă mulți dintre ei, gradele inferioare, fii de țărani îndeobște, au trecut peste orice temeri și au pornit-o spre casă, cu inima îndoită, dar și cu speranța că patria lor va fi generoasă și le va ierta erezia. Într-adevăr, cei judecați de curțile marțiale în 1946 și 1947, când nu au fost achitați, s-au ales cu pedepse minore. Însă, după abolirea monarhiei în România, au fost tirii din nou în procese și un număr important dintre ei a pierit în închisorile regimului comunist.

De acum înainte, nu ne mai rămâne decât să lămurim și destinul prizonierilor români capturați de armata germană în luptele purtate în Transilvania de Nord, în Ungaria și Cehoslovacia. Una dintre cele mai complete statistici ale Marelui Stat Major, privind pierderile armatei române în campania din vest, totalizează la rubrica dispăruților 885 ofițeri, 1055 subofițeri și 52.540 ostași. Între 23 și 31 august

Eliberatorii Vienei : Militari români din Regimentul 2 Care de luptă fotografiați în capitala Austriei

1944, din cauza condițiilor neobișnuite ale întoarcerii armelor împotriva Germaniei, fără precedent în istoria războaielor din acest secol, s-au înregistrat 21 967 militari dispăruți. Desigur, cifra poate fi contestată, cel puțin dintr-un anume punct de vedere: poate nu toți au dispărut în vest. De la 1 septembrie la 31 octombrie 1944, exceptându-i pe morți și răniți, nu au mai răspuns la apel 19 194 ofițeri, subofițeri și soldați. Parțial, și această cifră stă sub semnul aceleiași dubiu. În sfârșit, de la 1 noiembrie 1944 la 15 mai 1945, armata română a înscris la rubrica dispăruților 13 319 militari.

În mod curent, un ostaș dispărut, despre care nu se poate dovedi că ar fi mort sau rănit, este considerat prizonier. Însă nu toți soldații care au dispărut fără urmă au căzut în captivitate. Unii s-au mistuit în exploziile obuzelor de artilerie sau bombelor de avion și nu a mai rămas mare lucru din ei. Peste alții s-au prăbușit maluri grele și mari de pământ. Oasele altora albesc prin păduri încă necercetate. Cîțiva, slabi de înger, nu au mai suportat privelistea cotidiană a singelui și au dat bir cu fugiții, schimbîndu-și identitatea și rosturile. Cîte un ostaș, în țară străină, a reîntîlnit trupul cald și promițător al cîte unei femei și nu s-a mai deslipit de el. Trenarzii, la rîndul lor, adaugă și ei un procent la o cifră care putea fi mai mică. Și așa mai departe, slăbiciunile omenesti iesînd mai ușor la iveală sub amenințarea morții.

Totuși, din cifrele amintite, procentul covîrsitor l-au format prizonierii și recuperarea lor, după încheierea ostilităților, nu reprezintă o misiune dintre cele mai simple. În toamna lui '44, Germania încă mai menținea sub autoritatea ei părți importante din teritoriile altor state, cu industrii, în care lucrau sute de mii de prizonieri de diverse nații. Pe măsură ce aceste teritorii se micșorau, mulți militari români aflați în prizonierat german au căzut

dintr-o captivitate în alta. Administrațiile militare aliate au fost nu numai o dată depășite de haosul în care se străduiau să insinuzeze o ordine. La urma urmelor, în momentul dat, problema prizonierilor străini nici nu reprezenta pentru ele o prioritate. Și, cu toate acestea, prizonierii români din vest trebuiau într-un fel sau altul salvați. Înainte de a fi prea tîrziu. Vinătoarea declanșată împotriva naziștilor, practică fără discernămint, transforma orice om fără acte într-un suspect. Propagandele de toate culorile complicau și mai mult lucrurile. Ceea ce era și mai grav, foamea secera fără milă în rîndurile celor pe care nu-i mai ocrotea nimeni și nimic.

rimele demersuri ale autorităților românești întru recuperarea prizonierilor de război din vest s-au întreprins imediat după restaurarea păcii, chiar în mai 1945. Însă aliații nu au răspuns cu o deosebită sollicitudine. În iunie și iulie

1945, generalul Socrat Mardare, fost subșef al Marelui Stat Major, s-a angajat într-o călătorie de informare în Germania și Austria, spre a aprecia la fața locului posibilitățile repatrierii militarilor români eliberați din captivitate germană. În sfârșit, la 2 august 1945, cu o întîrziere care încă se mai putea considera explicabilă, Misiunea militară britanică din București, instalată atunci pe strada Nicolae Iorga nr. 27—29, a comunicat autorităților militare românești că au fost depistați aproximativ o mie de prizonieri români în Italia și vreo 20 000 în Germania. La rîndul lor, reprezentanții forțelor militare americane din București au înștiințat Marele Stat Major că în lagărul nr. 39 Linz-Donau din Austria au fost grupați 1 507 prizonieri și deportați originari din România.

Trupe române pe teritoriul Ungariei trec podul de la Tiszaľek întins de pontonierii români

Curînd, a revenit în țară generalul Socrat Mardare, înaintînd superiorilor săi un raport amănunțit cu privire la rezultatele misiunii încredințate. Documentul este datat 8 august 1945. Informațiile și concluziile lui au fost integral preluate de generalul Costin Ionașcu, șeful Marelui Stat Major, într-o dare de seamă din 25 august, adresată Ministerului Apărării Naționale și guvernului țării. În primă instanță, Socrat Mardare a descins la comandamentul Grupului central sovietic de fronturi, situat la Baden, la 27 km sud de Viena, unde s-a întreținut cu generalul maior Fomin, comunicîndu-i că românii erau în măsură să-și preia prizonierii din vest la Piestany, Bratislava și Budapesta. „Propunerea — menționa darea de seamă amintită mai sus — a fost refuzată de autoritățile sovietice, care au comunicat verbal generalului Mardare că această chestiune privește comandaamentul sovietic, care va aranja totul fără concursul autorităților românești.” Halal aliați...

La Viena, generalul român l-a avut drept interlocutor pe colonelul Philips, care l-a încredințat că administrațiile militare americană și britanică făceau tot ce era posibil pentru repatrierea urgentă a românilor eliberați din prizonierat german. Totuși, asigurațiile de la Baden și Viena nu prea erau în acord cu realitățile de pe teren. Numai în gara Bratislava, Socrat Mardare întîlnise un grup masiv de 611 prizonieri și refugiați români, eliberați dintr-un lagăr de lîngă Jena, care nu mîncaseră nimic de peste zece zile. Alți ostași izolați, întîlniți întîmplător de emisarul român, de asemenea, se aflau într-o stare vecină cu disperarea. Raportul lui Socrat Mardare recomanda intervenția urgentă a organismelor guvernamentale. Iar darea de seamă a lui Costin Ionașcu, și ea, preconiza instituirea unui organism oficial pentru repatrierea militarilor și civililor români pierduți într-o Europă total dezorganizată.

În absența acestui organism, din inițiativă particulară, se constituiseră în Europa cen-

Infanteriști români în luptele pentru eliberarea Cehoslovaciei, 1945

trală diverse filiere de repatriere, mai mult sau mai puțin eficiente. De pildă, căpitanul în rezervă Corneliu Macri, ajutat de o dactilografă de la fostul consulat român din Viena, înființase un soi de birou de tranzit pentru prizonieri, în Capitala Austriei, pe Grabenstrasse nr. 17. Un alt căpitan în rezervă, Drumer, organizase un birou asemănător la Stuttgart. La Praga, pe Masna Ulicza nr. 8, se agita întrepridul dr. Ludovic Abraham, originar din Cluj. Însă serviciile de informații ale armatei române își aveau părerile lor cu privire la telurile reale ale unora dintre aceste așa-zise „comitete naționale de repatriere”. Păreri justificat reticente.

dintre captivii români din vest, multi militari curajoși nu au acceptat impasul impus de împrejurări și au pornit-o spre casă pe cont propriu, înfrunțind orice risc. Cei mai multi dintre ei, și-au regăsit vatra de baștină și, curînd, prin exploatarea informativă a relatărilor lor, serviciile militare specializate au început să realizeze dimensiunea tragediei traversate de compatrioții noștri departe de țară. Mai cu seamă la Praga, la Viena și la Budapesta, fosti prizonieri români, refugiați și deportați civili sau trenarzi, rătăceau fără rost și speranță, prin forța necesității aflîndu-se în situația ingrată de a-și cersii hrana. Martori oculari relatau întîmplări previzibile: caracterele liosite de fermitate se angajau chiar și în acte reprobabile. Profitînd de lipsa unor autorități legale, reprezentate de lezații,

consulate sau atașati militari, obiectivă în momentul dat, când relațiile din Europa pus-tiță de război abia începeau să se reorganizeze, unii din întreprinzătorii amintiți se constituiau cu de la sine putere în „comisii de repatriere“, de cel mai multe ori în scopuri pur lucrative. „La Praga“ — observa un raport al serviciului secret al armatei, întemeindu-se pe o relatare provenită din sursă sigură, adică pe informațiile unui agent propriu —, această comisie, formată în majoritate din deportați originari din Ardealul de Nord, a comercializat ideea de repatriere, obținind formele de plecare numai pentru aceia care pot plăti sume importante. „Cei lipsiți de mijloace, de regulă foștii prizonieri de război, continuau să rămână pe drumuri, într-o stare deplorabilă, pur și simplu. O situație care nu se putea prelungi la infinit.

Când vreun fir al acestor stranie afaceri conducea în țară, organismele militare nu au întârziat să pretindă lămuriri. La 3 septembrie 1945, Ministerul de Interne a comunicat Marelui Stat Major că amintitul dr. Ludovic Abraham, împreună cu un anume A. Dan, ar fi fost emisari ai Uniunii Evreilor Democrați din România, trimiși la Praga pentru organizarea repatrierii tuturor deportaților din teritoriul cedat Ungariei în urma dictatului de la Viena. Faptul că în vreo manipulație li se alăturaseră și foști internați în lagărele de concentrare germane, întru spolierea foștilor camarazi de captivitate, i-a invitat pe mulți ofițeri români, cu o profundă experiență a războiului și a suferințelor omenesti, la meditații încă neîncercate : natura umană, se pare, ascunde încă taine impenetrabile. Însă nu era timpul reflecției, ci al acțiunii. Din întreaga Europă, parveneau la București informații dintre cele mai alarmante despre situația Românilor înstrăinați. În cifrele vehiculate de rapoarte și telegrame, fatal, prizonierii militari propriu-zisi apăreau într-una ames-

tecați cu deportații civili. Mai devreme sau mai târziu, autoritățile militare trebuiau să-si asume repatrierea ambelor categorii de captivi. Ceea ce s-a și întâmplat.

Într-adevăr, la 9 septembrie 1945, a ajuns la București un raport al colonelului Dumitru Nicolescu din biroul român de transporturi militare din Budapesta. La Linz, în opt lagăre improvizate, ofițerul despistase 3 000 de prizonieri români și soarta lor încă nu era dintre cele mai grave : numai 25 sau 30 erau bolnavi. Însă în zona Linz, ca și jur-împrejur de Salzburg, s-ar mai fi aflat încă 20 000 sau 25 000 civili deportați din Ardealul de Nord, livrați de Ungaria fostului Reich. „Comandamentul american — specifica Dumitru Nicolescu, care se angajase în tratative neoficiale, de tatonare — aprobă readucerea prizonierilor români în țară, dându-le hrană numai pînă la frontiera Austriei... Comandamentul sovietic nu poate, însă, să aprobe această mișcare decît după ce va primi răspuns de la Moscova, unde a intervenit în acest scop.“ În așteptarea clarificării lucrurilor, colonelul român propunea Marelui Stat Major să trimită două trenuri la Budapesta. Informațiile lui s-au verificat și pe alte canale : curînd, maiorul Paul M. Claude din Misiunea militară americană de la București a comunicat că în zona S.U.A. din Austria se aflau 3 200 prizonieri români. Apoi, în a doua jumătate a lunii septembrie, Legația română din Franța a anunțat că americanii vor organiza un transport pe calea ferată cu prizonierii români regrupați în jurul orașului Metz. Alți cetățeni români rădăciți în Franța erau internați într-un lagăr de la Mailly. În total, pe teritoriul francez, se aflau în jur de 3 500 prizonieri militari și deportați civili. În sfîrșit, la Saint Valentino, în Austria, sovieticii concentrează și ei un număr important de captivi români, care așteptau cu nerăbdare să fie repatriați.

Tanchiști români înaintind spre o nouă poziție de luptă pe frontul din Austria, 1945

Ostași români participanți la luptele de stradă purtate pentru eliberarea Budapestei, 1944

ntii s-a decis să plece în Germania și Austria o comisie militară română deplin împuternicită, sub comanda generalului Al. Pelimon. Când comisia s-a constituit, din motive fără relații cu naratiunea noastră, Al. Pelimon a fost înlocuit la conducerea ei cu generalul Gheorghe Balosin. La 4 octombrie 1945, acesta a plecat cu avionul spre Europa centrală, împreună cu colonelul Dan Ionescu din Comisia română pentru aplicarea armistițiului, cu secretarul de legatie Dan Plesia și consulul Gheorghe Panaitescu. Pe general îl mai însoțeau avocatul Alfred Găbunea și maiorul Ion Bălțeanu din fostul Serviciu Special de Informații și, ca interpreți, maiorul Radu Iliescu și căpitanul Serghie Bogusov din Marele Stat Major. Primul popas al Comisiei române de repatriere s-a săvârșit la Saint Valentino, în Austria.

A doua zi, la 5 octombrie 1945, generalul Balosin s-a întâlnit cu generalul maior Fomin din comandamentul sovietic, cu colonelul Stephenson din Misiunea militară americană și cu domnișoara Lubbock din Misiunea militară britanică, asigurându-i că era competent să repatrieze toate categoriile de români aflați în momentul acela în străinătate: prizonieri de război, cetățeni dislocați cu forța, deportați, tineri și muncitori surprinși la studii și munci în Germania, emigranți politici, funcționari ai corpului diplomatic și chiar voluntari din nefericita Armată Națională de Eliberare organizată de Horia Sima cu sprijin german. Pe parcursul discuțiilor,

Fomin i-a comunicat lui Balosin că în zona sovietică din Austria nu se mai aflau prizonieri sau alți cetățeni români, întrucât au fost eliberați între timp. Într-adevăr, în ciuda informațiilor anterioare, la Saint Valentino nu se mai găsea vreun picior de român. Atunci unde erau, pentru că în țară nu ajunseseră? Firește, Fomin a răspuns evaziv. Dar experiențele românești din acest domeniu erau dintre cele mai triste. Un singur exemplu se dovedește revelator. În decembrie 1944, peste 400 de ostași români din diviziile 1 și 9 cavalerie, căzuți în prizonierat german în luptele de pe Tisa, au evadat din captivitate și au trecut înapoi linia frontului, printr-un sector controlat de sovietici. Fără nici o excepție, au fost expediați în gulagul răsăritean.

În schimb, colonelul Stephenson l-a informat pe generalul român că în zona americană ar fi concentrați 3 300 prizonieri de război și alți 13 000 români repatriabili. La rândul ei, domnișoara Lubbock a spus că britanicii dețin numai 929 prizonieri de război de naționalitate română. La început americanii s-au angajat să-i transporte pe foștii captivi până la Budapesta. Apoi, în urma opoziției sovietice, s-a stabilit ca trierea acestora să se facă până la Linz, armata americană urmînd să le asigure transportul numai până la Wiener Neustadt. De acolo, sovieticii i-ar fi însoțit până la frontiera română. În condițiile cînd o subcomisie de repatriere ar fi funcționat și la Semmering, în

zona britanică, s-ar fi putut transporta spre țară 1 500 de oameni la fiecare două zile. Așa menționa și proiectul de convenție întocmit în acele împrejurări, destinat să fie semnat la 8 octombrie 1945. Și nici atunci convenția nu ar fi intrat automat în vigoare. Mai trebuia aprobată de mareșalul Konev, și, apoi, de generalul Vershinin din comandamentul mareșalului Jukov, instalat atunci la Berlin. Oricum, proiectul în discuție reprezenta un pas înainte.

Ia 11 octombrie 1945, generalul Balosin a descins la Linz. Aici îl așteptau alte încurcături. O mulțime de sași și svabi dintre cei ce părăsiseră în anii războiului România, spre a se înrola în Waffen SS, l-au asaltat implorindu-l să le faciliteze repatrierea. Însă, în ceea ce îi privea, generalul român nu avea nici un mandat și s-a văzut nevoit să le respingă cererile. A comunicat totuși în țară situația și doleanțele lor, prin intermediul unei stații de radio a armatei americane. De la Misiunea militară americană din București, mesajul lui Gheorghe Balosin a parvenit imediat Marelui Stat Major. Ar fi fost o iluzie să se creadă că asemenea comunicații, în momentul dat, puteau fi strict confidentiale. La 24 octombrie 1945, generalul de divizie Costin Ionașcu a primit de la comandamentul mareșalului Konev următoarea telegramă: „Germanii și sașii și svabii care au părăsit Transilvania și restul țării, odată cu trupele germane și maghiare, sînt considerați că au servit cauza hitleristă și au luptat contra noastră. În consecință, ei nu vor fi repatriați sub nici un motiv“. Delegații secției a VI-a din Marele Stat Major și personalul trenurilor românești trimise spre frontieră au primit dispoziții să nu le îngăduie imbarcarea. De asemenea, centrelor de primire de la Oradea și Timișoara, ca și grănicerilor, li s-a ordonat să le refuze intrarea în țară. În aceeași zi, la orele 22.00, Costin Ionașcu a retransmis telegrama primită pe adresa Comisiei de repatriere a generalului Gheorghe Balosin.

În ciuda dificultăților de orice natură, în ciuda complicațiilor care nu făceau decît să întîrzie repatrierea prizonierilor autentici, recuperarea românilor risipiți peste hotarele țării se declanșase. A doua zi, mai exact spus peste numai trei ceasuri, la 25 octombrie 1945, orele 1.10, pleca din Budapesta spre România a treia navetă feroviară cu 853 repatriați, din care 55 reprezentau personalul fostei Legații române din Capitala ungară și 125 prizonieri de război. Restul erau deportați și refugiați. Ulterior, a pornit spre Oradea un nou transport de 1 500 militari și civili. În total, pînă la 25 decembrie 1945, Comisia română repatriase 5 620 prizonieri de război și 8 117 civili din zonele de ocupație sovietică, americană, britanică și franceză din

Austria. În Germania, la München, în sectorul Armatei a 3-a americane, așteptau să fie repatriați 990 militari și 101 foști deportați. Iar la Heidelberg, în sectorul Armatei a 7-a americane, 451 prizonieri și 29 civili. În zona franceză, ar mai fi fost de recuperat vreo 800 Români, din toate categoriile. Britanicii nu au îngăduit accesul generalului Gheorghe Balosin în zona lor militară de ocupație din fostul Reich.

In ajunul Anului Nou 1946, comisia a revenit în țară, pentru o scurtă vacanță. Misiunea ei era departe de a fi încheiată. Într-adevăr, a fost lichidată abia în august și prin diligentele ei alte mii de ostași și civili și-au regăsit familiile, rosturile. Era totuși o parte infimă din fondul uman irosit. Evenimentele în curs de desfășurare în țară și-au avut rostul lor în ceea ce privea descurajarea celor ce ar fi dorit să se repatrieze. S-a încheiat astfel o pagină cernită a istoriei. O pagină a istoriei care este mult mai mult decît un concept abstract și pe care omul simplu o simte pe pielea lui întocmai cum simte rănile sau arsurile. Așa cum a simțit-o și locotenentul de vînători de munte Emil Laurențiu.

În incertitudinea generală a aceluia sfîrșit de an 1945, cum am mai spus, din situația îngrătată în care îi adusese războiul, cei hotărîți se salvau din proprie inițiativă, pornind spre casă pe jos sau cu orice mijloc de transport întîlnit în cale. Întocmai cum a procedat și locotenentul Emil Laurențiu din Batalionul 22 vînători, căzut în captivitate germană și eliberat prin grația britanicilor. La 27 decembrie 1945, în a treia zi de Crăciun, a izbutit să ajungă în Capitala ungară. O patrulă l-a îndrumat spre căminul ofițerilor români din Budapesta, dar acesta era pur și simplu invadat de foști deportați din Ardealul de Nord, nu demult eliberați din lagărele germane. Cînd locotenentul român a vrut să-și aranjeze un așternut peste noapte, foștii deportați l-au luat la bătaie și l-au scos din căminul ofițerilor în pumni și în lovituri de picioare. Îndurerat, Emil Laurențiu, a pornit prin noaptea geroasă spre gara de est și abia cînd l-a întîlnit pe colonelul Dumitru Nicolescu l-au trecut lacrimile. Acesta a încercat în fel și chip să-l calmeze, însă nu a reușit. Emil Laurențiu se prăbșise într-un plîns nervos, sugrumat, aproape isteric.

— Ești un eliberator al Europei, locotenente... i-a mai spus colonelul, cu un sarcasm amestecat cu o ciudată blîndete. Nu mai plînge... Lacrimile sînt pentru cei învinși...

Mihai Pelin

27 iulie — 29 septembrie 1987,
București

DOSARE CARE SE REDESCHID

IN ANEXARILE LUI HIERON

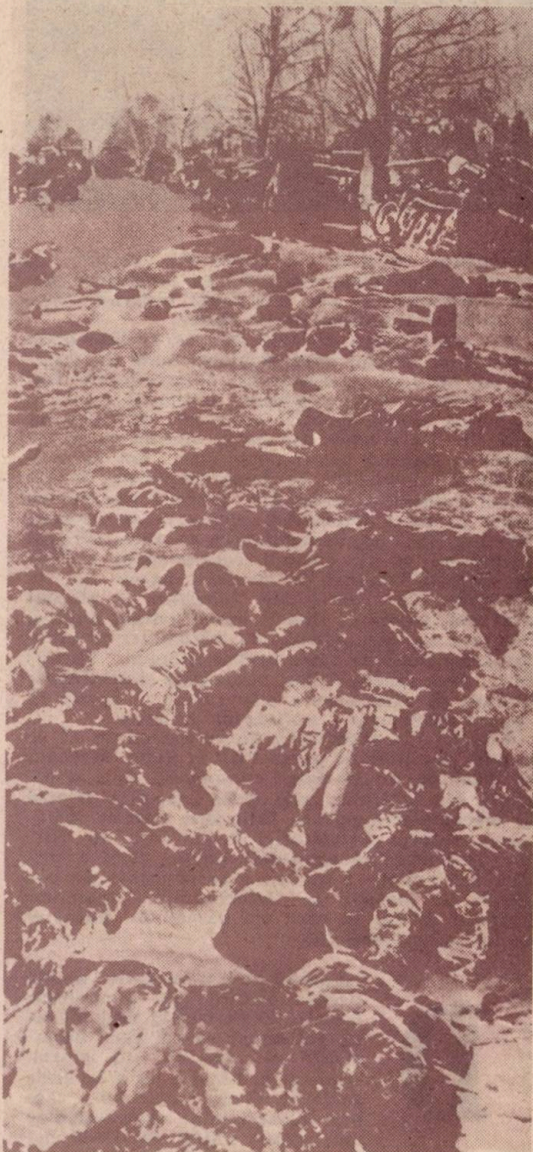
n patru decenii și jumătate, care au trecut de la victoria forțelor coaliției antihitleriste împotriva Germaniei fasciste, literatura de specialitate apărută în lume despre cel de al doilea război mondial, despre chipul celui de al treilea Reich, ca să folosim titlul unei monografii reu-

site tipărită pe această temă, aparținând lui Joachim C. Fest, este uriașă. Într-o lume atît de controversată precum cea de după război, literatura aceasta a fost scrisă de pe cele mai diverse poziții. Nu putem pune la îndoială dorința multor istorici, publiciști, martori sau participanți nemijlociți la aceste evenimente, de-a prezenta obiectiv fragmente sau momente principale din ceea ce s-a petrecut în Germania între cele două războaie mondiale, respectiv în timpul ultimei conflagrații. A existat însă și o avalanșă de lucrări, scrise din dorința de-a reabilita chipul odios al hitlerismului, chiar de-a infrumuseța acele vremuri de mult apuse, prezentînd deformat sau eronat desfășurarea evenimentelor, locul și rolul unor personalități în istorie sau în contextul istoric general.

Pînă ce timpul va elucida multe necunoscute despre această perioadă „proaspătă” încă la scara Istoriei, omenirea manifestă o dorință puternică de-a cunoaște evenimentele, situația reală care a făcut posibilă o asemenea prăbușire pe scară planetară. În acest context trebuie văzută avalanșa de lucrări apărute pe această temă și poate mai puțin interesul pecuniar al unor case editoriale sau al unor prestigioase publicații de a-și menține ridicate tirajele.

Sociologii cărții afirmă că impactul peliculei filmate, dorința unor scenariști și regizori de-a „explica” unele evenimente, disputele ideologice apărute și creșterea gradului de civilizație, a dus la sporirea literaturii memorialistice sau a literaturii document, la care participanții sau martorii oculari se pronunță după zeci de ani, mai mult sau mai puțin avizat, alături cu doze de subiectivism ce deformează supărător realitățile. Așa au apărut numeroase lucrări ce îngreunează cunoașterea fenomenelor, ajungînd pînă la deformații caricaturale, care au trezit puternice proteste din partea unor istorici sau publiciști onesti: cazul memoriilor Linei Heydrich — Viața cu un criminal de război.

Lucrarea în anturajul lui Hitler, aparținînd eminentului scriitor și publicist polonez, Marian Podkowinski, este una din cele mai reușite încercări de a elucida nu numai mecanismul ci și modul cum a funcționat mașinăria hitleristă. Ea

constituie, totodată, o pertinentă punere la punct a numeroase încercări de reabilitare sau de prezentare în roz a statului hitlerist ori a palatinilor din anturajul lui Hitler.

De peste patru decenii, Marian Podkowinski cercetează asiduu evenimentele legate de fenomenul hitlerist, cu o îndrjire pe care numai fiul unei națiuni care a pierdut în timpul celui de al doilea război mondial peste șase milioane de cetățeni, un polonez din patru murind răpus de zvastica fascistă în cei peste cinci ani de confruntare a omenirii cu hoardele brune. Publicistul polonez a luptat din fragedă tinerețe cu arma în mână împotriva celor care au invadat Polonia, la 1 septembrie 1939, ca spre sfîrșitul războiului să fie întâlnit corespondent militar pe diferite fronturi. În procesul istoric de la Nürnberg face parte din delegația de ziaristi polonezi, venită să țină la curent opinia publică din țara sa, care aștepta cu înfrigurare pronunțarea sentinței de către înaltul tribunal. Va publica, de-a lungul anilor, numeroase și pertinente articole și cărți despre cele văzute și auzite în timpul desfășurării „epilogului” hitlerist.

Ulterior, în activitatea de corespondent al Agenției poloneze de presă PAP la Bonn, Moscova și Washington, Marian Podkowinski face o pasiune din a urmări sub toate aspectele istoria și mecanismele puterii hitleriste. Patriot înflăcărat, autorul monografiei „In anturajul lui Hitler, realizează în capitolele acestei cărți o trecere în revistă a multor aspecte legate de perioada de început a hitlerismului, analizînd profund modul în care s-a născut și putut evolua această doctrină.

ispunînd de o informație amplă despre oricare din momentele tratate, Podkowinski polemizează vehement cu cei care deformează voit sau ne voit istoria. Autorul urmărește cu o pasiune îndrjită toate demersurile care pun într-o lumină nouă fenomenele greșit tratate în unele lucrări de referință, încearcă să elucideze unele

aspecte legate de psihologia puterii, rolul jucat atît de mass-media cit și de confrății săi, la evoluția sau involuția unor manifestări politice.

Un istoric ar fi prezentat, poate, arid steno-grama mai recent cunoscută a celor două întrevederi avute de Breiting, redactorul șef de la „Leipziger Neueren Nachrichten”, din mai și iunie 1930, cu Hitler. Din textul acestor stenograme, larg citate, din căutările febrile efectuate prin bibliotecile lumii, urmărind atent fiecare zvicnire din trecutul hitlerist, Podkowinski prezintă nu numai ineditul intîlnirilor ascunse ale lui Hitler cu reprezentanții cercurilor financiare sau conservatoare, ci toată tabla de șah, cu gîndirea și apucăturile fiecărui jucător, care acționa strict după planurile dictatorului, pentru a nu fi seos brutal din joc.

Analiza raporturilor politice de forță din cel de al treilea Reich o face Podkowinski cu simțul de răspundere al celor care au suferit din plin de pe urma ciumei brune. Autorul lucrării „In anturajul lui Hitler aruncă, totodată, așa cum aminteam, și o privire retrospectivă asupra rolului jucat de figurile principale de pe tabla de șah, nu numai din tabăra adversă, dar mai ales asupra celor care îl înconjurau pe Hitler. Căci ce-au însemnat de fapt în anturajul fîhrer-ului, Himmler, Goebbels, Göring, Heydrich, Canaris, Borman, Rommel și toți ceilalți corifei ai hitlerismului, înhamai la carul înfăptuirii unei doctrine fasciste? Figuri de aceeași teapă, cu trecuturi dubioase sau sterse, orbiți de putere, ajunși să ucidă, precum Himmler, „din rafinament politic” sau dintr-o ură inexplicabilă față de alte națiuni precum Heydrich. Elocvent în această direcție este cazul aceluiași Himmler, care va deveni nu numai un instrument docil al lui Hitler, ci „un pericol în sine” prin forța armatei brune de care dispunea, „Unitatea” de gîndire dintre fîhrer și subalterni o vedem în preluarea de către Hitler a concepției politice și ideologice a lui Himmler, ca „Reichul să se întindă din Pirinei pînă la Urali.”

Concluzia lui Podkowinski despre acest artaman este cit se poate de pertinentă: teoria lansată de Himmler privind rasa pură a fost un instrument pentru realizarea unui program concret de dobîndire de către Germania a unui spațiu cit mai mare fără de oameni în Est. În timp ce Hitler era ocupat cu înfringerea unor țări și cucerirea unor teritorii străine, Himmler pregătea terenul pentru colonizarea germană, pentru a încununa „opera” fîhrerului său. Pentru a-și îndeplini rolul de colonizator pe care si-l asumase, germanizarea de tip himmlerian însemna omucidere, masele umane fiind în concepția lui Hitler „o coccă biologică”.

Lucrarea de față nu este o compilație de texte cunoscute, ci o analiză documentată a fenomenului și articulațiilor doctrinei hitleriste, în special în perioada de formare a acestuia. Vedem creșterea și descreșterea hitlerismului. După lectura cărții putem afirma că știm ceva mai bine multe dedesubturi privind finanțarea lui Hitler înainte de-a ajunge la putere, cum s-a format sau dacă s-a format vreodată intelectual „fîhrerul” german. Ne confruntăm cu cele mai diverse păreri despre palatinii hitleristi, pu-tîndu-ne face o imagine despre fiecare în parte și din activitatea desfășurată. Cunoaștem culisele luptei pentru putere, luptă dată de cele mai multe ori pe viață și pe moarte.

Nicolae Mares

RĂPIREA LUI MUSSOLINI

● SKORZENNY — „EROUL” DE LA GRAN SASSO ● ACTIUNEA „EICHE” (STEJARUL) ȘI GENERALUL STUDENT ● ADEVĂRUL PRIVIND ARESTAREA LUI MUSSOLINI ● PLANUL „SCHWARTZ” ● RĂPIREA ●

MARIAN PODKOWINSKI

S-a împămîntenit, mai ales în istoriografia vest-germană și în primul rînd în izvoarele care au la bază documentarea hitleristă și relatările brute, „din prima mînă”, că Mussolini a fost „eliberat” de pe virful Gran Sasso din Abruzzi, unde era asediat, la 12 septembrie 1943, de către SS-mani conduși de bătașul și infumuratul Otto Skorzeny. În orice caz așa a fost comunicată vestea nemților și lumii întregi, de către Joseph Goebbels într-o cuvîntare radiodifuzată cit și în alocuțiunea lui Himmler din 4 octombrie 1943, rostită la conferința comandanților supremi SS de la Poznan. Himmler a calificat atunci acțiunea lui Skorzeny drept „rallul cavaleresc al SS-manilor noștri” (ein Kusarens-tück unserer SS-Männer). La vremea respectivă, nimeni n-a pus la îndoială (cine ar fi avut curaj să facă acest lucru în cadrul Reichului, iar străinătatea nu avea nici un fel de acces) și astfel acest fapt a intrat în istoria războiului ca adevărat. În ochii unora Skorzeny și așa trece drept „eroul de la Gran Sasso”.

Aceasta a fost încă o minciună fabricată în bucătăria lui Goebbels și preparată de Himmler. După sursele demne de încredere în documentele găsite privind acțiunea „Eiche” (Stejarul), pentru reușita căreia răspundea generalul Student, comandantul „diavolilor verzi” (parașutiștii) corpului XI de aviație din Italia, și că rora Hitler personal le-a cerut să caute locul de detențiune al ex-dictatorului italian (închis de armata regală), și eliberarea lui Mussolini din arest. Skorzeny și cei citiva oameni ai lui din Waffen-SS au jucat cel mult rolul de figuranți, și numai în scopul ca Hitler să se poată lăuda mai tirziu cu o faptă fabricată de fapt de „oamenii lui”. Adevărul a fost cu totul altul. Iată-l*).

Cînd poliția italiană l-a restat pe Mussolini, în curtea palatului regal de la Roma, și aceasta din ordinul regelui Victor Emanuel, după ce i-a acordat dictatorului demisia la 25 iulie 1943, el a fost escortat într-o mașină de salvare care a plecat într-o direcție necunoscută. Azi știm că el a fost dus în cazărmile puscășilor de munte din Toastavere. De-acolo, spre seară, a

*) Dr. Josef Schröder: „Italiens Kriegsanstrengungen 1943” (Italienii termină războiul — 1943), Musterschmitt-Verlag, Götting :- idem „Der Handstreich auf Gran Sasso” (Lovitura din Gran Sasso), in „Publik”, 45—46/71.

Ducele agitînd sabia Islamului pe care i-au oferit-o șefii arabi, visează la refacerea... Imperiului roman !

Mussolini voia să se identifice cu marii conducători militari ai istoriei. Cu Napoleon și mai ales cu ziditorii Imperiului roman după care își modelează gesturile și atitudinile

fost transportat în clădirea școlii de cadeti de poliție de la Via Legnano, unde a stat până la 27 iulie 1943. Aceasta a fost posibil, deoarece Marele Consiliu Fascist și-a retras încrederea în Duce și l-a determinat pe rege să înlăturească o „revoluție de palat”. Maresalul Badoglio a ocupat funcția de prim ministru și a început acțiunea în direcția ieșirii din război a Italiei. Nimeni nu s-a așteptat însă ca acest Mussolini, care părea atât de puternic, se va înmăia atât de repede și că nu va opune nici o rezistență. Certăți între ei de multă vreme, fasciștii au văzut ultima salvare în rege, revenind astfel la monarhia parlamentară. Până și ginerele lui Mussolini, contele Ciano, a renunțat să mai dea ascultare soacrului, lucru ce-l va plăti cu viața mai târziu. Numai cei mai înfocați dintre vechii lideri fasciști, precum Roberto Farinacci sau Pa-

volini, au fugit din Roma și s-au pus sub ocrotirea lui Hitler, implorindu-l să-i ajute și să se răzbune pe „trădător”.

Fără îndoială că Hitler turba, și a hotărât să-l scoată pe amicului de sub opresiune. La început Hitler a vrut să înlăturească un atac frontal asupra Romei și sub criptonimul „Schwarz” (Negrul) să arunce în aer simultan Orașul etern și Vaticanul. Planul prevedea arestarea simultană a regelui și a miniștrilor din noul guvern, pedepsirea generalilor italieni necredincioși, eliberarea lui Mussolini și retrocedarea puterii cu ajutorul baionetelor hitleriste. Hitler a încredințat realizarea acestui plan generalului Student, la 26 iulie, imediat după înlăturarea lui Mussolini. Student trebuia să-și mute sediul de la Nîmes la Roma, și de aici să înceapă acțiunea „Schwarz”. Noile împrejurări apărute, cit și faptul că armatele aliate se amplasaseră puternic în Sicilia, a mai potolit elanul lui Hitler și al generalilor lui, care au trebuit să țină seama de realități și de atmosfera din Italia.

În acest mod, planul „Schwarz” (ocuparea Romei și a Vaticanului) s-a transformat într-o acțiune mult mai modestă — „Eiche”. Generalul Student primește numai sarcina de a-l elibera pe Mussolini și a-l aduce la Hitler. Găsirea locului de detențiune al fostului dictator italian n-a fost ușoară. Italienii știau de planurile lui Student și s-au distrat cu nemții, precum pisica cu șoarecele. Aveau nevoie de timp pentru a șterge orice urmă. Dar nici spionajul german n-a dormit. Carabinierii pe de-o parte și ofițerii SD pe de altă parte nu precupețeau eforturile pentru a rezolva cit mai bine sarcinile încredințate.

Carabinierii au reușit ca neobservați să-l scoată pe Mussolini din Roma și la 23 iulie să-l transporte din portul Gaeta pe insula Ponza, unde a fost internat până la 6 august 1943. Dar nemții nu știau nimic de asta. Din ordinul lui Hitler feldmaresalul Albert Kesselring (în funcția de comandant al grupului de armate „C” din Italia), generalul Anton von Rintelen (ca ofițer de legătură al Wehrmachtului în cadrul Marelui Stat Major al armatei italiene), precum și ambasadorul Berlinului la Roma, August von Mackensen, aveau drept sarcină să facă tot ce le stă în putință ca să găsească locul de detențiune al lui Mussolini. Wehrmachtul n-a fost în stare să afle nimic de la colegii din Italia. Ambasadorul Mackensen nu a aflat nimic din discuțiile avute cu primul ministru Badoglio iar de la audiența în care a fost primit la rege, a plecat cu mina goală. Diplomatul hitlerist a aflat numai că internarea lui Mussolini era spre binele lui, căci altfel s-ar fi ajuns la o revoltă în oraș. Mai mult — a afirmat Badoglio — Mussolini nu numai că a fost de acord cu internarea, dar a și mulțumit într-o scrisoare adresată primului ministru, pentru arestarea persoanei lui...

Deoarece demersurile oficiale nu ajutaseră la nimic, la Berlin s-a hotărât ca să fie întinsă o cursă. Kesselring a exprimat dorința de-a înmîna personal cadoul oferit de Hitler cu prilejul zilei de naștere a lui Mussolini, care cădea în ziua de 29 iulie, dată cînd împlinea 60 de ani. Erau operele complete ale lui Nietzsche foarte frumos legate. Badoglio a mulțumit pentru cadou și a promis că îl va înmîna personal ex-dictatorului internat. Hitler turba în „Birlogul lu-

pului" de la Ketrzyn, dar nu putea face nimic pe cale legală. Trebuia să manifeste curtoazia de rigoare cu-atît mai mult cu cît deveniseră tot mai zgometoase zvonurile privind capitularea Italiei. Wehrmachtul nu era deloc pregătit pentru o „reducere a frontului” prea rapidă și adincă.

De-aceea, cînd în primele zile ale lui august, Hitler a hotărît să-i încredințeze pînă la urmă lui Student declanșarea acțiunii „Eiche”, a început goana dramatică după Mussolini. Cunos-cind situația de la Roma, Student a hotărît singur să conducă acțiunea și să păstreze totul în secret. A lucrat de-așa manieră încît n-a suflat un cuvînt nici șefului lui de stat major, colonelului Trettner (viitor inspector general al Bundeswehrului), și nici lui Skorzeny, căruia în fruntea unui grup de 40—50 de SS-manî, Himmler personal îi încredințase o misiune polițienească în cadrul primului plan „Schwartz”. Skorzeny trebuia să se ocupe de lichidarea unor ofițeri și politicieni incoezi din preajma regelui. Student a hotărît ca pe cont propriu, independent de spionajul SS de la Roma (condus de sturmbannführer SS Kappler) să facă o recunoaștere a terenului și a posibilelor ascun-zisuri ale lui Mussolini.

„Marele strateg” Mussolini

In momentul în care spionii lui Student au comunicat că Mussolini se află în insula Ponza, italienii l-au transportat imediat pe arestat în fortăreața la Maddalena, pe litoralul din nordul Sardiniei. Aici Mussolini era absolut separat de lume. Cînd și despre asta au ajuns vești la cartierul general al lui Student, italienii au schimbat iarăși domiciliul celui arestat. La 28 august Mussolini a fost transportat cu o avionetă din fortăreața la Maddalena în portul lacului Bracciano, nu departe de Roma. De aici l-au dus cu o salve la noul domiciliu din Gran Sasso în Abruzzi.

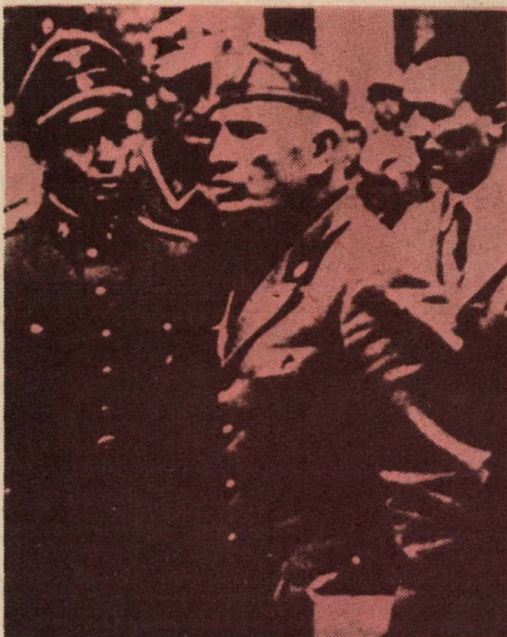
A fost o acțiune de anvergură căci fiecare

pas era urmărit de spionii lui Student și Kappler. Și-a fost totuși adormită vigilența nemților. Dar nu definitiv.

Noul loc al lui Mussolini a fost descoperit de germani absolut întîmplător. Un neamț a re-marcat o circulație neobișnuită pe drumul care ducea spre Gran Sasso cît și mașina salvării. Bănulelele nemților au sporit cînd Student primește din partea autorităților italiene, la începutul lui septembrie, un răspuns negativ privind

Hitler
și Mussolini
în 1939
Ducele
ascultă
detalii
ale planului
invadării
Poloniei

Mussolini printre căpeteniile naziste

folosirea de către soldații germani a hotelului sportiv „Campo Imperatore” din Gran Sasso. La hotel se putea ajunge numai cu telefericul. Refuzul a fost motivat prin faptul că hotelul se află pe moment închis. Pentru Student nu mai încăpea nici o îndoială că aici se afla Mussolini. Student a hotărât să nu mai târăgăneze. Nici nu l-a mai încunostiințat pe Hitler vrînd să i-l aducă pe Mussolini pe tavă.

A cerut să se facă mai întîi niste fotografii din avion ale virfului Gran Sasso. Le-a efectuat căpitanul Langguth, ofițer de stat major în conducerea corpului XI de aviație. A așteptat cu înțepinderea altor măsuri, cînd pe 8 septembrie mareșalul Badoglio a declarat capitularea Italiei. Pe 11 septembrie generalul Student va da ordinul de răpire a lui Mussolini. În timp ce Wehrmachtul era ocupat cu realizarea acțiunii „Achse” (Axa), respectiv de ocupare a teritoriului italian de la nord spre sud. Student realizează planul lui de cucerire a virfului Gran Sasso și de scoatere a lui Mussolini din hotelul „Campo Imperatore”. Problema nu era simplă și implica confruntarea aviației, armatei terestre și a vinătorilor de munte. Planul se prezenta după cum urmează :

Avioanele care transportau soldații batalionului 7 de parașutiști (2 divizii de parașutiști) trebuiau să aterizeze pe o poiană îngustă în fața hotelului, iar în același timp o unitate de vinători de munte trebuia să ocupe stația telefericului din vale. Un batalion în mars i-a dezarmat rapid pe italieni și a ocupat poziția. De pe aeroportul Practica di Mare au decolat avioanele care trăgeau planoarele de tip DFS-230 cu parașutiști. Skorzeny trebuia să joace rolul de consi-

lier din partea SS. Singura lui contribuție, dar necesară — cum s-a dovedit mai tîrziu — consta în a-l veghea în această acțiune pe generalul carabinierilor, Soletti. Cînd garda care îl păzea pe Mussolini, la vederea nemților, a încercat să-l împuste pe deținut, Soletti i-a împiedicat. Chiar observarea uniformei lui i-a influențat pe carabinieri, liniștindu-i. Cînd însă Soletti a declarat că se sinucide, dacă îl obligă să participe la această acțiune, Skorzeny i-a luat arma și acum Soletti a trebuit să joace rolul rușinos indicat pentru acțiunea „Eiche”.

P

e 12 septembrie la orele 14 a început aterizarea planoarelor pe Gran Sasso. Într-unul din planoare se afla Skorzeny și Soletti. Numai unul din cele 9 planoare a fost deteriorat, iar o persoană a fost rănită. Nici n-a fost vorba de morți — după cum se dramatiza în emisiunile de radio — descriindu-se aterizarea pe virf de cuțit a lui Skorzeny. Garda a fost complet socată și n-a opus rezistență văzîndu-l pe Soletti. Nici pînă azi nu s-a spus exact cine l-a percheziționat pe Mussolini. Cu siguranță n-a fost Skorzeny. Se pare că a fost un tinăr aviator al cărui nume nu-i cunoscut, care vorbea foarte bine italiană. El a fost însărcinat de Student să se îngrijească de înaltul deținut. E adevărat că în momentul în care vinătorii de munte au escaladat virful Gran Sasso, Mussolini era sub paza soldaților lui Student. Nebărbierit, slăbit și înfricoșat.

Acum a început al doilea act al răpirii : transportul lui Mussolini la Viena. Așa prevedea planul lui Student. Această acțiune a realizat-o excelentul aviator german, căpitanul Gerlach, cu avionul Fieseler-Storch, care a reușit să aterizeze pe lîncă de lîngă hotel, aproape pe marginea prăpastiei. În timpul acesta Skorzeny s-a așezat în spatele lui Mussolini, iar colegul lui din Waffen-SS i-a făcut cîteva poze mai expresive. Gerlach a încercat să protesteze, cînd Skorzeny împreună cu Mussolini s-au urcat în avionul care putea lua un singur pasager. Dar lui Skorzeny nu-i plăcea să glumească, spunîndu-i că acesta e ordinul lui Himmler. Restul a fost extrem de greu și periculos, Gerlach fiind foarte aproape de a se izbi de-o stîncă, deoarece avionul nu prea s-a putut urca peste virful muntelui. Era supraincercat. După 90 de minute de zbor, Fieseler-Storch cu trenul de aterizare turtit s-a așezat pe aeroportul Practica di Mare. Pasagerii erau așteptați aici de avionul He 111 care l-a imbarcat din nou la bord pe Mussolini, însoțit iarăși de Skorzeny, zburînd pînă la Viena. După o ședere scurtă, Mussolini a plecat la München, unde s-a întîlnit cu familia. În ziua de 24 septembrie 1943 un Junkers 52 uriaș l-a transportat la cartierul general al lui Hitler din Ketrzyn. Odișea lui Mussolini — în orice caz primul ei act — s-a încheiat cu bine.

Goebbels și Himmler au prezentat operația „Eiche” drept o „acțiune eroică” a lui Otto Skorzeny și a camarazilor lui din Waffen-SS. Era o minciună sfruntată, SS nu a avut nimic de-a face aici, decît — așa cum am scris — de a-l teroriza pe generalul Soletti. În toată perioada postbelică aventurierul Skorzeny a trăit din cupoanele pe care le tăia din această minciună. Goebbels și Himmler i-au pregătit calea pentru cariera de după război din Spania și Argentina. Așa că și falsurile istorice îmbracă o haină a lor...

ROMMEL

simbol al ambiției și carierismului

● TRIMIȘII LUI HITLER, GENERALII BURGDORF ȘI MAISEL, II CER LUI ROMMEL SĂ SE SINUCIDĂ ● SPEIDEL ȘI ROMMEL ● DAVID IRVING DEZLEAGĂ MULTE ENIGME ● CARIERA TINĂRULUI ROMMEL ● CORESPONDENȚA LUI ROMMEL ● „DOMNULUI GENERAL ROMMEL, CU AMINTIRI PRIETENEȘTI : HITLER“ ● „DE-AM AVEA ASEMENEA GENERALI CA ROMMEL : GOEBBELS“

Cu generalii Wehrmachtului hitlerist, istoria a fost mult mai blândă decât cu comandantii Waffen-SS sau cu alte formații militare ale celui de al treilea Reich care l-au slujit pe Adolf Hitler. În R.F.G. mai ales n-au lipsit istorici care au creat numeroase legende pentru „a salva“ — dacă se poate spune astfel — onoarea armatei germane. Adevărul a fost altul — dacă ne referim, fie la feldmaresalul Erwin Rommel sau generalul Hans Speidel.

Se știe în ce împrejurări, la 14 octombrie, a murit feldmaresalul celui de al treilea Reich, Erwin Rommel, „vulpea deșerturilor“, apărătorul ghinionist al litoralului francez în timpul debarcării pe continentul european din iunie 1944. Din ordinul lui Hitler, doi generali, Burgdorf și Maisel, au apărut în casa lui Rommel, la Herrlingen, și l-au pus în fața situației : sau se sinucide și își salvează onoarea și familia sau i se va înainta proces de trădare pentru participare la puciul organizat de generali împotriva lui Hitler (20 iulie 1944). Rommel a ales prima variantă. I s-a dat otrava într-un autoturism și i s-a asigurat și înmormintarea festivă la Berlin. Lumea a aflat de toate acestea după război.

S-au scris pe tema aceasta multe, dar un lucru rămas neclar : de unde Hitler și Ernst Kaltenbrunner, șeful RSHA, au știut de „trădarea“ lui Rommel ? Toate sursele sînt de comun acord că Rommel nu a avut nimic de-aface cu atentatorii din grupul Stauffenberg, iar prietenii lui apropiați afirmă și azi că n-a fost de acord cu atentatul împotriva lui Hitler, cu toate că la sfîrșitul războiului critica măsurile lui pe plan militar. În anul 1944, a fost partizanul încheierii războiului în Vest, pentru a se aștepta cu arma la picior eventualul conflict între U.R.S.S. și puterile aliate. De asemenea, există martori care afirmă că Rommel n-a vrut să ia legătura cu participanții la atentat și n-a acceptat ca în prezența lui să se vorbească despre lichidarea lui Hitler. Care a fost atunci motivul că „führerul“ a hotărît să-l lichideze pe maresal ? Trebuie să fi avut în mină ceva dovezi privind vina lui.

Problema morții feldmaresalului a putut fi elucidată numai după terminarea acțiunilor militare pe frontul din Vest. La început a trebuit

Lupte în Deșertul Libiei

să tacă pînă și familia, printre care fiul lui, Manfred, prezent la discuții cu trimișii lui Hitler. Acesta avea atunci 16 ani, dar la 27 aprilie 1945 a jurat (ca la 9 iulie 1945 să confirme declarația și soția lui Rommel), următoarele :

„Tatăl meu, feldmaresalul Erwin Rommel, n-a murit de moarte naturală, la 24 octombrie 1944, ci a fost lichidat miseleste din ordinul cancelarului Reichului, Adolf Hitler. În timpul ultimei convorbiri, tata mi-a spus că este bănuț de participare la atentatul din 20 iulie 1944. Fostul lui șef de stat major, generalul Speidel, care a fost arestat cu cîteva ore mai devreme, ar fi declarat că tatăl meu a fost principîlul autor al atentatului și numai din pricina rănilor pe care le avea n-a luat parte direct la acțiune“.

ecarația această a fost publica-
tă la 1 octombrie 1945, în ziarul
„Südkurier“, care apărea în El-
veția, și-a rămas fără nici un
ecou. Imediat după război opi-
nia publică era preocupată de
alte probleme și nu de culisele
morții lui Rommel. Dar Hans
Speidel va ajuta ca problema să

nu fie definitiv dată uitării...

Au trecut peste 30 de ani și tema morții as-
cunse a lui Rommel a reapărut în paginile zia-
relor. Între timp, Speidel a fost numit general
al Bundeswehrului și unul din comandanții
N.A.T.O. în Europa, iar Manfred Rommel a
ajuns primarul Stuttgartului din partea C.D.U.
Și cine știe dacă această întâmplare n-ar fi fost
dată uitării, dacă Speidel, care în 1964, ieșind la
pense nu s-ar fi apucat să scrie despre cel de-al
doilea război mondial. Se pare însă că „com-
plexul Rommel“ nu-i dădea pace, căci în amin-
tirile publicate la sfârșitul anului 1977: Aus
unseren Zeiten (Din vremurile noastre — Edi-
tura Propyläen — Verlag, Berlin de Vest), a
revenit asupra acestei probleme consacrand un
capitol întreg colaborării avute cu Rommel.
Scriind despre evenimentul din 14 octombrie
1944, cind emisarii lui Hitler i-au comunicat lui
Rommel pedeapsa cu moartea, nu amintește însă
că în timpul anchetei la care a fost supus de
Gestapo, a declarat că i-a transmis lui Rommel
în iulie 1944 știrea primită din partea unui par-
ticipat privind intenția de-a se organiza aten-
tatul. Cel în cauză a fost locotenent-colonelul
Caesar von Hofacker, fiul unui general din
primul război mondial, prieten al lui Rommel.
Gestapoul a considerat că atîta vreme cît
Rommel, care primise această știre, n-a reac-
ționat așa cum trebuia — deci să-l fi avertizat
pe „führerul“ lui — înseamnă că moral a fost
de partea atentatorilor. Cînd Gestapoul i-a co-
municat lui Hitler informarea privind con-
ținutul declarațiilor lui Speidel — aceasta a în-
semnat condamnarea lui la moarte. Deoarece
feldmareșalul era o personalitate populară în
Germania, i s-a permis să se sinucidă, cerî-
du-și-se să folosească otrava sub controlul ge-
neralilor amintiți.

De problema vinei lui Speidel în legătură cu
moartea lui Rommel s-a ocupat istoricul contro-
versat englez, David Irving, în lucrarea: The
Trail of the Fox (Urmele vulpii, Editura Wei-
denfeld and Nicolson, Londra, 1977). El este de

Rommel, așa cum l-au văzut englezii la in-
ceputul anului 1942: Un general invins

părere că Speidel l-a turnat pe Rommel în fața
gestapoului pentru a-și salva propria-i piele.
În ultimă instanță, Speidel a fost pedepsit prin
îndepărtarea din Wehrmacht, luarea gradului
de general, și aruncat în închisoare. Nu și-a
pierdut însă viața. Dar după război a putut
să-și facă o carieră și mai strălucită, sub oblă-
duirea lui Adenauer.

De cartea lui Irving și de problema vinei lui
Speidel s-au ocupat două publicații, care pînă
în prezent greu par fi bănuite de lipsă de sim-
patie față de generalul hitlerist din N.A.T.O.:
săptămînalul „Der Spiegel“ și ziarul „The New

Germanii își fac intrarea în Tobruk

Erwin Rommel sosește la Tripoli unde e întâmpinat de generalul italian Garibaldi

York Times" și curios lucru: ambele îl condamnă pe Speidel că l-a dat pe mina lui Hitler. Iată argumentele din „Der Spiegel”: Versiunea lui Speidel privind moartea lui Rommel este în mod evident retusată în propriul avantaj, iar în ceea ce privește „amănunțele”, generalul Speidel suferă în mod evident de amnezie, lucru surprinzător pentru un om ce se dă drept maestru în abordarea celor mai mărunte amănunte pe teme istorice, dovadă lucrarea lui de doctorat Invazia (pentru care a fost aspru criticat de generalul de Gaulle, care pînă la urmă l-a determinat pe Adenauer să-l forțeze pe Speidel să se retragă de la cartierul general N.A.T.O. din Paris). De ce oare, în descrierea morții lui Rommel șeful lui de stat major și colaboratorul apropiat renunța la amănunte?

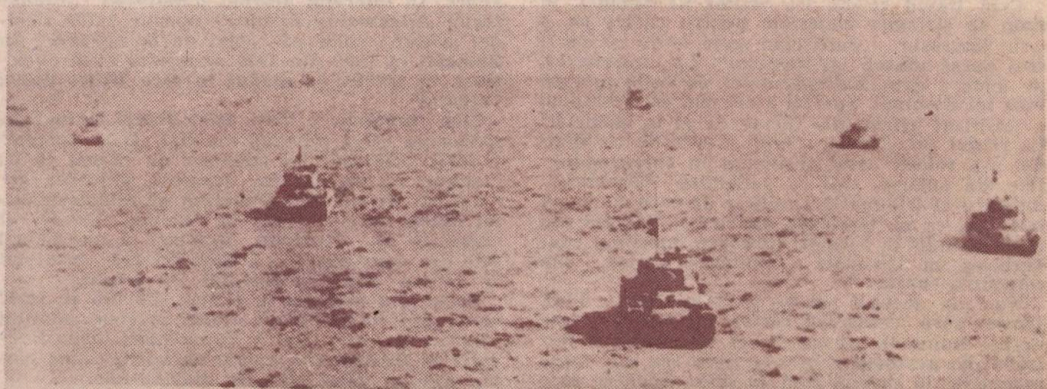
Ridicînd în slăvi în memoriile sale meritele lui Rommel, lăsa să se înțeleagă că are față de el conștiința necurată și muștrări care îl mai frământau încă. „Der Spiegel” afirmă de-a dreptul că respectivul capitol din cartea lui Speidel consacrat lui Rommel are toate nuanțele unei ascunse expiații. Speidel afirmă că Rommel nu numai că a știut de atentatul ce se pregătea împotriva lui Hitler, dar că a participat activ la el, ceea ce nu-i adevărat. Documentele confirmă că Rommel niciodată n-a rupt-o cu Hitler (cînd a aflat de atentatul nereușit a strigat revoltat: „O nebunie! De necrezut! Să fii împotriva führerului!”)

David Irving — autorul biografiei „vulpilor deșertului” — după investigarea tuturor arhivelor și realizarea unor interviuri cu persoanele apropiate de Rommel, e de părere că feldmaresalul atribuia tot răul din cel de al treilea Reich nu lui Hitler, ci consilierilor și oamenilor lui. Încă în primăvara anului 1944 Rommel nu ascundea că vede o șansă de victorie a Reichului sub conducerea lui Hitler. În mod hotărît s-a opus poziției generalului von Falkenhausen, care era împotriva lui Hitler și care a participat la puci.

Speidel a fost arestat de gestapou la 7 septembrie 1944. Procesul împotriva celor care au organizat puciul sau au știut de organizarea lui era în plină desfășurare. Plutoanele de execuție și călăii de la Plötzensee din Berlin lucrau de zor. Kaltenbrunner și oamehii lui nu preocupau cu identificarea sursei revoltei. În timpul anchetei, gestapoul îl pune pe Speidel în fața declarației lui Hofacker, condamnat la moarte și spinzurat, care îl acuză atîrmînd că vizitîndu-l, la 9 iulie 1944 ca șef de stat major al armatei „B”, la cartierul general din La Roche-Guyon, l-a încunoștiințat de atentatul ce se pregătea. Gestapoul voia să știe dacă i-a transmis această știre lui Rommel. În memoriile lui, Speidel a afirmat că ar fi declarat atunci că Hofacker n-a suflat nici un cuvînt despre planurile de atentat, deci nu putea să-i comunice nimic lui Rommel.

Dar actele de la proces arată cu totul altceva. Adus în fața tribunalului militar, Speidel a recunoscut (însemnările făcute de unul din mem-

Dispersate, tancurile britanice se avîntă în deșert în căutarea inamicului

„Acum ori niciodată!“ Rommel pe frontul Africii de Nord în august 1942

brii tribunalului, generalul Heinrich Kirchheim), că știrea primită din partea lui Hofacker i-a comunicat-o comandantului său, Erwin Rommel. În schimb, nu-i vina lui — s-a apărut — că Rommel n-a avertizat mai departe pe Hitler. „Der Spiegel“ conchide: „Speidel s-a salvat cu toate că a rămas la închisoare, dar soarta lui Rommel a fost pecetluită. La 12 octombrie, Hitler i-a ordonat feldmaresalului Keitel să lichideze problema cu Rommel prin arestare și proces sau prin sinucidere. Rommel a ales varianta din urmă și familia lui Rommel a trebuit — consideră „Spiegel“ — să ajungă la concluzia că omul care l-a trădat pe Rommel a fost subalternul lui, seful marelui stat major, Speidel.

Cind David Irving l-a vizitat pe Speidel, în timp ce strîngea materiale pentru cartea sa, a avut impresia — după cum scrie — că „și azi îl mai apasă umbra lui Rommel“. La întrebarea, de unde a avut Kaltenbrunner dovezile privind vina lui Rommel, Speidel a afirmat că gestapoul a falsificat afirmațiile făcute de el la anchetă. La rîndul lui, Irving a vrut să știe de ce Speidel n-a folosit acest argument în corespondențele din august 1945 cu generalul Kirchheim, membru al tribunalului militar de care spuneam mai sus, ca să elucideze problema. Speidel n-a găsit răspuns la această întrebare, încheind convorbirea cu afirmația: „Domnule Irving, am conștiința curată...“.

Nu-i de aceeași părere și „The New York Times“ care, recenzînd cartea lui David Irving despre Rommel, afirmă direct că „acesta a fost trădat de persoanele în care avea cea mai mare încredere, în primul rînd în Hans Speidel, care a apucat sfîrșitul războiului, devenind înalt ofițer al Bundeswehrului și în N.A.T.O.“.

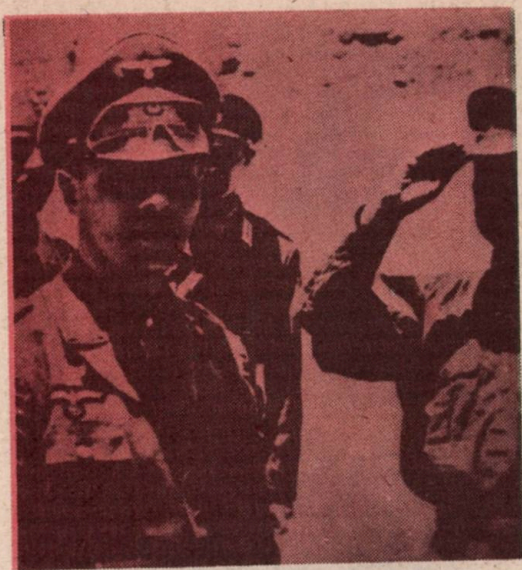

Cum au reactionat la actualele afirmații ale presei martorii de prim-rang ai chestiunii în cauză? Manfred Rommel cu ezitări: „Pînă în ultima clipă, tatăl meu a fost convins că Speidel a avut o comportare loială față de el. Chiar și în ultimele 20 de minute de viață îl chinuia grija ce se întîmplă cu Speidel (care se afla atunci în miinile gestapoului)“. La obiecțiunile din „Der Spiegel“, Speidel revine iarăși la chestiunea „falsificării declarațiilor lui de către oamenii lui Kaltenbrunner“. În răspunsul dat ziarului „The New York Times“ se incurcă în hătisurile atacurilor îndreptate azi împotriva lui. Lasă să se înțeleagă că Rommel a făcut parte din cei ce au organizat atentatul, cu toate că n-a spus nimic. Iar personal ar fi știut de asta din declarațiile altora. În interviul acordat publicației „Frankfurter Allgemeine Zeitung“ (martie 1978), Speidel afirmă chiar că „știa de la nevasta lui Rommel că încă din 1943 maresalul avea obiecțiuni cu privire la modul în care Hitler ducea războiul“.

Cum răspunde la toate astea David Irving? La scrisoarea către redacția revistei „Der Spiegel“ (9/1978) biograful lui Rommel nu numai că își menține afirmațiile dar prezintă scrisorile generalilor Kirchheim, Guderian și feldmaresalului Milch, care îl acuză pe Speidel. Citează și scrisorile lui Manfred Rommel și ale mamei sale din care rezultă că Rommel era conștient în ultima clipă că Speidel l-a trădat.

Astfel s-a încheiat în R.F.G. disputa în jurul unuia din numeroasele cazuri privind palatinii celui de al treilea Reich. Din această dispută rezultă că Speidel și-a salvat cu ani în urmă pielea într-un mod plin de ambiguitate.

Pe noi ne interesează în continuare însă, și poate în primul rînd, nu persoana și „afacerea“

Rommel primind raportul căpitanului Bach, apărătorul Halfay-ei, după a doua ofensivă aliată în Cirenaica

generalului Hans Speidel care și-a găsit în R.F.G. și apărătorii lui, ei personalitatea și caracterul lui Erwin Rommel, în jurul căruia s-a creat o legendă în R.F.G., al cărui nume îl poartă cazărțile Bundeswehrului, unele străzi, ba chiar și nave de război, și ale cărui portrete cu însemne de maresal atîrnă în unele scoli, iar în orașul natal e considerat un adevărat erou.

Cine a fost asadar și cu ce și-a cucerit odinioară încrederea unui om atât de neîncrezător ca Adolf Hitler? Cine a fost, deci, faldmareșal Erwin Rommel?

Revenim iarăși la investigațiile lui David Irving, care fără să ascundă simpatia față de

Rommel, ca mulți alți biografi ai „vulpoiului din deșert”, a păstrat totuși față de persoana eroului său un obiectivism destul de mare, ca istoric și cercetător al ultimului război. Irving este în multe probleme un istoric controversat, iar în cazul lui Rommel, ultimul cuvînt l-au avut documentele găsite la Washington despre care vom vorbi.

Pe baza scrisorilor adresate de Rommel soției, Irving afirmă că acesta a fost fidel pînă la capăt lui Hitler și că nu s-a lăsat atras în nici un puci împotriva „führerului”. Nimeni nu l-a introdus în planurile respective. Generalii care așteptau n-aveau pur și simplu încredere în el. Chiar se temeau că se va împotrivi atentatului la viața lui Hitler. În această direcție puteau conta numai pe refuz sau pe ceva și mai rău. Irving — și nu numai el — afirmă că despre o anumită nesubordonare a lui Rommel se poate vorbi abia după invazia aliaților din Vest în Franța (iunie 1944) și încălțarea din Atlantic, respectiv în fața ofensivei permanente a Armatei Roșii în Est, care eliberase teritoriul polonez și se apropia într-un mars rapid spre granițele Reichului.

Deprimat de cele ce se petreceau, lucru confirmat în memoriile aghiotantului lui Hitler, maiorul (ulterior general) Gerhard Engel, Rommel a adresat la 15 iulie 1944 lui Hitler un raport în care prezenta lipsa de sens a continuării luptelor de apărare în Franța. Mai mult, sugera „führerului” că ar trebui să tindă spre un armistițiu cu americanii. După cum au declarat-o martorii oculari, ale căror afirmații le citează Irving, Hitler s-a infuriat auzind de așa ceva. I-a luat imediat comanda frontului de vest lui Rommel, pe care i-o încredințase, și l-a suspendat din activitate. Plecînd acasă în concediu, în Witenberg, Rommel este supus unei rafale de focuri, lansate de aviația britanică și este rănit. Cînd colonelul Claus Stauffenberg a înfăptuit atentatul din Birlogul lupului, Rommel era în spital.

Scăpat de la moarte, Hitler i-a dat lui Himmler mină liberă pentru a se răfui cu cei ce atentaseră la viața lui. Dar despre nesubordonarea lui Rommel nu s-a uitat. Cînd generalul Speidel a recunoscut la gestapou că Rommel, comandantul lui, a știut de puci, Hitler a hotărît să-l lichideze. Era o problemă însă, cum poate fi înlăturat omul care era atunci un idol al națiunii, Hitler în persoană contribuind la asta, ridicîndu-l întotdeauna pe Rommel deasupra altor generali.

Atac englez la Bir Hakeim

Deșertul și ostașii britanici sub povara soarelui

In asemenea împrejurări a apărut ideea organizării sinuciderii. Nu numai Irving, dar și alți istorici afirmă că dovada loialității lui Rommel față de Hitler a fost faptul că a acceptat o asemenea „rezolvare a problemei”. Dată fiind situația celui de al treilea Reich, înfringerile iminente ale Wehrmachtului cit și popularitatea de care se bucura, Rommel ar fi putut refuza ordinul de a se sinucide. Înfăptuind această, a mai adus încă un serviciu „binefăcătorului” lui. Și numai aceasta dovedește că a fost fidel lui Hitler până în pinzele albe.

Scrisorile lui Rommel adresate soției confirmă justetea argumentelor lui Irving în polemica dintre el și Speidel și apărătorii lui din R.F.G.

Soția lui Rommel și fiul lui, Manfred, în disputa istorică s-au situat de partea lui Irving. Lucie Rommel a tratat cu revoltă ideea că soțul ei îl putea trăda pe Hitler. Ca dovadă a acestui lucru a pus la dispoziția istoricului britanic toată corespondența cu soțul ei.

Microfilmele acestei corespondențe se află în Arhivele Naționale Federale de la Washington. Am ajuns la ele în mai 1979.

Rommel avea obiceiul să scrie de două ori pe zi acasă, din orice loc se afla. Această culegere de scrisori e cea mai bună documentație a vieții și activității lui pe o perioadă de 12 ani de regim hitlerist.

În cartea lui Irving și în corespondența lui Rommel mai puțin m-au interesat culisele atentatului în sine din 20 iulie 1944, ci mai mult începuturile carierei feldmaresalului de mai târziu. Slava lui militară din Africa s-a transformat în legenda despre „soldatul cavalier”, cu totul altul decît căprarii lui Hitler în uniforme de

generali. Legenda aceasta a fost creată odinioară de Goebbels care l-a lăudat public pe Rommel, „ca fiind un ofiter hitlerist ideal”, iar după război au încetănit-o istorici de teapa britanicului Desmond Young a cărui biografie despre „vulpea deșerturilor” exagera calitățile militare ale lui Rommel, pentru a elogia și mai mult pe comandanții britanici din Africa, în stare să alunge un asemenea adversar.

Contemporanii însă infirmă, sprijiniți fiind de numeroși subalterni ai lui Rommel; feldmaresalul era extrem de brutal, atît față de soldații săi cit și față de dușmani, că executa toate ordinele lui Hitler fără să țină seama de soarta soldaților incredințați. Citiva dintre generalii lui au preferat să cadă în Africa în robie britanică decît să se subordoneze ordinelor nebune ale lui Rommel, adresate de la Berlin.

O mașină a comandamentului Africa-Korps în deșert

Automobilul lui Rommel, atins de un proiectil, arde sub ochii comandantului șef al unităților SS din Europa, S. Dietrich

Nu încapă îndoială că Rommel a datorat totul lui Hitler. Scrisorile către soția sa arată speranța pe care o nutrea pentru cariera lui în continuare, raportul lui față de național-socialiști și față de Hitler. În perioada îndeplinirii planurilor de agresiune asupra Poloniei, Rommel s-a dovedit a fi unul din partizanii acestor planuri în cadrul Wehrmachtului. Acestea au fost începuturile marii lui cariere militare alături de „führer”.

După primul război mondial, tânărul Rommel rămâne în Reichswehr, dovedind a fi un ofițer dirz, decorat cu cea mai înaltă distincție. Ordinul Pour le mérite. Dar a început să avanseze abia după ce i-a plăcut lui Hitler de el, respectiv din octombrie 1933, când Rommel îndeplinea funcția de comandant al batalionului III, mutat fiind în orașul Goslar din Saxonia inferioară. Se bucura de încrederea superiorilor ca un comandant exigent și aspru. A avansat rapid de la maior la locotenent-colonel, promițând că va lua în curând conducerea batalionului. La 30 septembrie 1934 Rommel s-a întâlnit cu Hitler la Goslar. Noul cancelar a venit în acest oraș la sărbătoarea recoltei vizitând, totodată, garnizoana din localitate. În albumul de familie, Rommel a păstrat la loc de cinste fotografia din ziua respectivă: comandantul de batalion, de statură mică, cu o cască puțin prea înaltă, îl însoțește pe Hitler.

U

n an mai târziu Rommel se afla la Potsdam, leagănul militarismului prusac. Îi scrie soției: „Voi deveni noul șef al școlii militare de la Potsdam. Să nu suflă nimănui nici un cuvânt. Strict-secret”. La Potsdam forțată mare, cam în martie 1935 — în pofida Tratatului de la Versailles — Hitler introduce serviciul militar obligatoriu. Ofițeri de tipul lui Rommel au șansa

să fie avansați. Rommel devine șeful pregătirii ofițerilor de infanterie din Potsdam. Își aduce acolo și familia.

La o seamă de contacte mai apropiate cu Hitler ajunge abia în 1936, iarăși în septembrie, Rommel este adus în escorta sa, în timpul partetăgului de la Nürnberg va comanda garda „führerului” atât de precis că va fi remarcat; Hitler personal îi mulțumește pentru profesionalism și disciplină căci în spiritul ordinului primit n-a admis nici pe gauleiteri sau pe alți șefi nazisti. A doua oară dobindește aprecierea lui Hitler cu prilejul publicării la Potsdam a manualului Infanteria atacă. Hitler a citit această carte și a lăudat-o în public, ceea ce i-a fost de ajuns să facă carieră. Onorariile au fost atât de mari, că Rommel îi mărturisește prietenului lui, Kurt Hesse, că „nu știe ce să facă cu banii aceștia, de care n-are nevoie”.

Acest best-seller militar, prin grația lui Hitler, i-a deschis lui Rommel drumul spre Berlin. Aici au început preocupările legate de educația militară a tineretului și dă de comandantul Hitler-Jugend, Baldur von Schirach. Deoarece Rommel a criticat modul de educare a tinerilor hitleristi — considerind că se neglijează instruirea militară, intră în conflict cu von Schirach, pe care nimeni nu-l iubea, exprimind acest lucru: „Tineretul de pe-acum trebuie pregătit militar, încît războiul să nu-l surprindă” — scria Rommel în 1938 unuia din generali, Von Schirach accentua, în schimb, pe chestiuni de educație în spiritul ideologiei fasciste. Neînțelegerea dintre ei a mers atât de departe că generalul Alfred Jodl, viitorul șef operațional al OKW, seria în însemnările sale: „Schirach încearcă să lichideze colaborarea strinsă dintre Wehrmacht și Hitler-Jugend”.

NSDAP era de partea lui von Schirach dar asta nu i-a dăunat carierei lui Rommel. Dimpotrivă, „Führerul” a rezolvat în felul lui disputa dintre cei doi favoriți ai săi: Rommel va fi numit comandantul gărzii de apărare. Cînd a hotărît să viziteze meleagurile din Sudeți, după acordul de la München, din 30 septembrie 1938, Rommel răspundea de securitatea personală a lui Hitler.

Il întâlnim, așadar, foarte aproape de „führer“. În arhivele federale de la Washington am găsit fotografia înfățișând călătoria în Sudeți, pe una din ele îl putem vedea pe locotenent-colonelul Rommel, stînd în salonașul lui Hitler, alături de Himmler într-o postură veselă. Cu câteva luni în urmă nu putea visa la o asemenea situație. Rommel nu ascunde că în acest timp Hitler a devenit idolul lui. Venerația pentru omul care fără să tragă un foc a dobîndit Austria și Sudeții „dovedind caracter“, a mers atît de departe că pînă și în scrisorile personale și cărțile postale Rommel le încheia cu strigătul „Heil Hitler!“ la vremea respectivă, rar se găseau printre ofițerii Wehrmachtului militari atît de infocați.

Începînd cu 10 noiembrie 1938, colonelul Erwin Rommel este comandantul Școlii militare din Wiener Neustadt din Austria, alipită nu de mult Reichului. Ambiția lui era să transforme această școală în prima școală militară a celui de al treilea Reich, care să corespundă cel mai mult pretențiilor militare și politice ale lui Hitler. A rămas în același timp în strînsă legătură cu Cancelaria Reichului din Berlin.

La 1 decembrie 1938 a fost admis la o adunare secretă la care a conferențiat Hitler. S-a vorbit de rolul militarilor în cel de-al treilea Reich. După această alocuțiune, pentru prima dată Rommel se pronunță ideologic de partea național-socialismului.

La jumătatea lui martie 1939, în timpul ocupării orașului Praga, respectiv la 23 martie cînd s-a alipit Klajpeda — din ordinul lui Hitler, Rommel devine din nou comandantul gărzii lui personale. De data aceasta funcția lui Rommel suna: „Comandantul militar al cartierului general al führerului“ (fiulul acesta și l-a menținut și în timpul agresiunii asupra Poloniei).

În epistola adresată soției din perioada respectivă Rommel scrie: „L-am asistat pe führer la Praga în timpul vizitării Hradčanului. La indemnul meu a ieșit în balcon (...) n-a uitat sfatul meu (...) Așa că totul a mers bine, iar vecinii mai mari aveau mine timpote“.

S-a apropiat criza din raporturile Germaniei cu Polonia. Pentru Rommel, cuprins de venerație pentru conducătorul lui, atacul imediat asupra Gdanskului era doar o chestiune de timp. Orașul liber Gdansk, unde a cunoscut-o pe viitoarea lui soție și unde s-a căsătorit „trebuia să aparțină celui de al treilea Reich“. Așa și nota în scrisorile adresate prietenilor. La 22 august a venit la Berlin, pentru a prelua din nou funcția încredințată în cartierul general al lui Hitler. „Presupunerile mele s-au dovedit juste — a scris într-o carte poștală adresată soției, care se afla în continuare la vila din Wiener Neustadt. Voi comanda cartierul lui Hitler“. N-a adăugat că de data aceasta era vorba de acțiuni militare împotriva Poloniei.

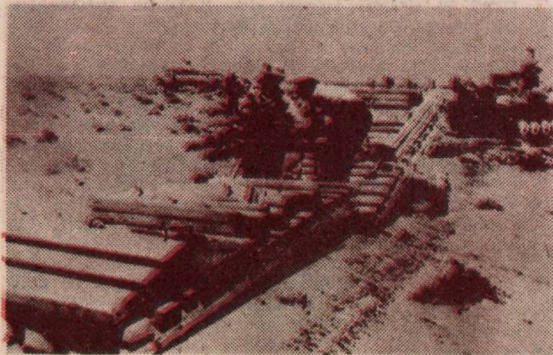
La trei zile după aceea, Rommel îi scrie soției: „Am părăsit Cancelaria Reichului ca proaspăt general“. La 25 august 1939 se prezenta personal lui Hitler ca comandant al cartierului lui general (Führershauptquartier). Cu trei sferturi de oră mai devreme Hitler tocmai se întorsese de la conferința cu ministrul Joachim von Ribbentrop. Cu acest prilej s-a convocat cartierul general, stabilind ca în zorii zilei de 26 august armatele germane vor intra pe teritoriul Poloniei. Așadar, războiul!

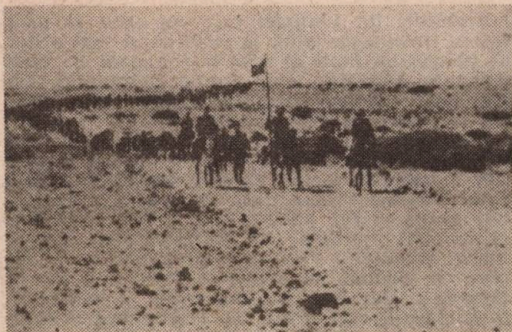
Ostași britanici capturînd un tanc german și echipajul său după bătălia de la El Alamein

Din ordinul lui Hitler, la 25 august, ora 16.45 generalul Rommel a dat ordin unității sale, care asigura securitatea „führerului“, să se deplaseze în localitatea Poleczyn Zdroj, situată la 100 km de granița de atunci a Poloniei. Aici avea loc o concentrare parțială a unităților mai mari ale Wehrmachtului. Batalionul de securitate al cartierului general al lui Hitler se compunea din 16 ofițeri, 93 de subofițeri și 27 de soldați. Era dotat cu artilerie, tunuri antitanc de 37 mm și 20 de mm și alt armament modern.

Pentru a ilustra starea psihică a lui Rommel interesante sînt scrisorile trimise soției și fiului în vîrstă de 11 ani. Se caracterizează prin optimismul lor robust și credința în justetea măsurilor lui Hitler. Se așteaptă la un război fulger; crede că Hitler dorește doar binele Germaniei, iar Anglia și Franța nu se vor angaja în război cu Polonia. În caz contrar „nemții îi rezolvă rapid“. Unii biografi cred că Rommel era atunci fascinat nu numai de personalitatea lui Hitler dar și de numirea neașteptată în funcția de general, mai ales că Hitler, ca dovadă a sprîinului acordat, a aprobat avansul respectiv cu acțiune retroactivă începînd din iunie 1939. În epistola adresată soției, nu fără de satisfacții.

În fața Tobruk-ului, pionierii germani amenajează un drum de planșeu pentru trecerea tancurilor

Rommel scrie că colegul său din campania dusă în Italia în 1916, Schörner (ulterior feldmareșal) a avansat împreună cu el în gradul de locotenent-colonel. „Sînt deseori cu fűhrerul, uneori și la convorbirile intime. O asemenea încredere constituie pentru mine o bucurie mai mare decît avansarea la gradul de general” — adaugă pe marginea mărturisirilor trimise din Berlin.

În seara aceleiași zile, cînd a ajuns la Polczyn Zdroj, află că telefonase cu o oră mai înainte Cancelaria Reichului : atacul asupra Poloniei a fost brusc amînat. Astăzi cunoaștem că speculațiile de atunci ale lui Hitler s-au dovedit a fi absolute false. În după amiaza lui 25 august, Marea Britanie a ratificat fără observații tratatul cu Polonia, iar Italia lui Mussolini evita să declare împreună cu Reichul război Poloniei. Rommel aștepta cu nerăbdătoare ultima hotărîre a lui Hitler : la 27 august s-a înapoiat la Berlin să vadă cum stau lucrurile.

„În afară de privilegiul de-a sta la masă cu fűhrerul — nimic deosebit nu s-a întîmplat (...) Armata așteaptă nerăbdătoare să primească ordinul iar noi, soldații, trebuie să dovedim răbdare. Fűhrerul va lua cu siguranță o decizie justă”. Patru zile mai tirziu : „Cred că iarăși

se vor liniști lucrurile, că pînă la urmă vom obține coridorul disputat ca și în anii trecuți Sudeții...” În aceeași zi, seara, adaugă : „Așteptatul plictisește, dar n-avem ce face. Fűhrerul știe bine ce-i pentru noi just”.

În cugînd a venit și ordinul dorit de pregătire pentru luptă. În aceeași seară a sunat telefonul din sala de așteptare a gării, unde Rommel își instalase punctul de comandă : „Atacul mine dimineață la 4,50”. La 1 septembrie, cînd mașina de război a celui de al treilea Reich a lovit în Polonia, Rommel a ascultat cuvîntarea lui Hitler în Reichstag în care anunța moartea și decimarea polonezilor și-a Poloniei, chemînd la luptă fără milă și fără nici un scrupul.

vident excitat, în ziua următoare Rommel i-a scris soției : „Și ce spui de evenimentele din 1 septembrie (cuvîntarea fűhrerului) ? E minunat că avem un asemenea om”.

Lucie Rommel i-a răspuns soțului la 4 septembrie : „La început s-a crezut în înțelepciunea Angliei și Franței (...) Acum fűhrerul a plecat pe frontul din est. Dumnezeu cel bun să vă albe în grijă pe el și pe tine, dragă Erwin”. Adaugă că ea și interlocutorii ei sînt convinși că Hitler a luat o hotărîre justă. „Multe persoane m-au rugat să-ți scriu iar pe El să-l rog să nu se supună pericolelor ! Pentru popor ar fi o pierdere irecuperabilă. Frica mă cuprinde numai cînd mă gîndesc la așa ceva !”

Iar Rommel l-a păzit pe stăpinul său cum a putut. Cînd trenul blindat al lui Hitler s-a oprit, ochii paznicului lui erau îndreptați în toate părțile de unde ar fi putut veni pericolul. Soldații lui Rommel cu banderolele : „Cartierul general al fűhrerului” au înconjurat gara și liniile de cale ferată. Tunurile antitanc erau așezate pe fiecare metru de pe traseul lui Hitler, deoarece Polonia lupta cu vitejie și se temea de pe atunci de atacurile partizanilor.

Rommel îl și asista pe Hitler, cînd se îndrepta cu o mașină în apropierea frontului. În ziua de 6 septembrie îi scrie soției că se așteaptă ca de Crăciun să fie acasă, iar războiul să se termine : „Englezii și francezii se vor convinge că n-are sens să mai fie continuat războiul, dacă Polonia va fi înfrîntă. Cu Hitler rămîn deseori — să nu spui asta nimănui! — își avertizează soția. Așa s-au stabilit primele contacte intime cu „conducătorul“ celui de al treilea Reich.

Cînd Hitler intră în Gdansk, Rommel e împreună cu el. Iarăși două ore de convorbiri cu fîhrerul pe teme militare (...) Este extrem de cordial cu mine (...) Mă indoiesc că după război voi rămîne în funcția de comandant al școlii militare din Wiener Neusadt...“. Contează că va fi avansat în continuare.

După terminarea acțiunilor militare, Hitler s-a întors la Berlin, iar Rommel a primit un concediu de cîteva zile pentru a se întîlni cu familia. Îi povestește atunci soției despre convorbirile lui cu Hitler și că la cartierul general are și dușmanii invidioși pe contactele lui personale cu „fîhrerul“. La 5 octombrie pleacă împreună cu Hitler la Varșovia, pentru a asista la parada victoriei invadatorilor. Pe Alea Ujazdonskie, ca șef al securității personale, a stat în fața tribunei din care Hitler a urmărit parada Wehrmachtului — rămînînd astfel immortalizat în albumul dăruit lui Hitler de fotografii personal, Heinrich Hoffman. În scrisoarea adresată soției relatează impresiile din Varșovia. Rommel nu remarcă pierderile și suferințele populației civile, urmare a terorii hitleriste, considerînd că „populația a răsuflat ușurată că am venit și am eliberat-o...“. Repetă, de fapt, vorbele lui Goebbels.

Se înapoiază imediat la Berlin și iarăși se bucură că poate participa la conferințele de cabinet ale lui Hitler. Rommel descrie soției cu lux de amănunte fericirea că amabilitatea stăpînului nu-l ocolește. Așteaptă desfășurarea evenimentelor. Cuvîntarea lui Hitler adresată Franței și Angliei întîmpină refuzul Vestului. La 9 noiembrie 1939 are loc atentatul asupra lui Hitler de la Mînchen. Hitler invinuiește de această acțiune Anglia. Rommel îi scrie soției: „Atentatul de la Mînchen l-a întărit și mai mult. Te cuprinde bucuria după ce-ai trecut prin asta“. Condamna poliția de lipsă de control și atenție : „Ți se face părul măciucă, cînd te gîndești numai ce s-ar fi întîmplat dacă atentatul ar fi reușit...“.

Generali amină cu desfășurarea unor noi operații militare, răbdarea lui Hitler se termină. Convoacă o consfătuire specială — la care participă și Rommel — în care înfierează Wehrmachtul pentru tărăgănare. Rommel descrie în felul următor desfășurarea întîlnirii din 23 noiembrie 1939 : „Ieri am fost martorul unei mari cuvîntări în fața comandantilor și șefilor de stat major. Hitler a pus cărțile pe față : și asta a fost necesar, căci atunci cînd discuți cu diferiți colegi, ai impresia că puțini din ei sînt din inimă convinși“. Iar ei se temeau pur și simplu de lărgirea teatrului de război în întreaga Europă. Să cucerească Polonia — da, sigur că da, dar să lupte acum cu Franța și Anglia ? Trebuia să fii un hitlerist convins precum Rommel, să fii de partea lui Hitler din toată inima, cu gîndul și fața.

Ambițiile lui Rommel nu s-au oprit la păstrarea funcției de pînă în prezent. A fost ofițer pe cîmpul de luptă și visa la o carieră în acest domeniu. Deoarece avea gradul de general maior, putea prelua chiar conducerea unei divizii, mai ales că Wehrmachtul era tot mai numeros. Numai lui Hitler îi datorează obținerea a tot ceea ce și-a dorit. Calea avansării lui n-a fost simplă. În avans nu era ușor să înalțezi prin protecție, chiar dacă te protejau demnitari înalți. Șeful personalului DKW considera că datorită meritelor lui Rommel din primul război mondial i s-ar fi putut incredința o divizie de vînători de munte la Innsbruck sau la Mînchen. Dar Rommel l-a rugat pe Hitler să îl numească comandant al unei unități mari, moderne — o divizie de tancuri. Șeful personalului DKW s-a opus, plecînd de la premisa că Rommel a comandat infanteria și nu cunoaște activitatea armatelor de tancuri. Hitler l-a sprijinit totuși pe favoritul lui. La 6 februarie 1940 a primit o telegramă prin care era încunostințat că trebuie să preia imediat conducerea diviziei a 7-a de tancuri din Bad Godesberg. Patru zile mai tîrziu era la fața locului. Cînd ofițerii diviziei s-au adunat la noul șef acesta l-a salutat, ridicînd mina și strigînd : „Heil Hitler !“. Acest salut hitlerist a fost introdus obligatoriu în Wehrmacht abia după atentatul din 20 iulie 1944 din ordinul lui Himmler. Rommel a fost, așadar, un precursor.

La 17 februarie 1940 a făcut vizita de rămas bun la Cancelaria Berlinului. Hitler i-a dăruit atunci un exemplar din Mein Kampf cu dedicația : „Domnului general Rommel, cu amintiri prietenești“. Apoi Hitler a oferit o masă în timpul căreia a repetat încă o dată una din lozincile dinaintea declanșării războiului cu Polonia : „Pe învingător nu-l întreabă niciodată nimeni dacă acționează în spiritul legilor“.

Rommel a reținut bine aceste cuvinte. În funcția de comandant al diviziei a 7-a denumită în timpul luptelor din Franța „Gespenter Division“ („Divizia fantomelor“) ca și ulterior în Africa, s-a comportat după devisa că învingătorii nu sînt judecați. Cînd a murit din ordinul fanaticului său mentor, a aprobat ordinul omului pe care nu avea curaj să-l judece. Nu degeaba Goebbels nota în însemnările sale : „Ah, de-am avea asemenea generali ca Rommel !“. Iar ce s-a scris despre acest feld-mareșal a fost o legendă. N-a fost sinonimul curajului și bărbăției, ci al ambiției și carierismului cu orice preț.

Cînd în 1979 am citit la Washington microfilmele cu scrisorile lui Rommel către soție, directorul Arhivelor Naționale Federale, Robert Wolfe, mi-a spus : „Aceste scrisori au fost oferite după război de soția văduvă a lui Rommel autorităților de ocupație americane. Ne-au fost date sub rezerva de-a nu le face accesibile pînă în anul 2000. După cîțiva ani, doamna Rommel a rugat să i se înapoieze corespondența. I-am înapoiat-o făcînd microfilme după scrisori. Cînd a apărut la noi David Irving, cu imputerniciri din partea doamnei Rommel, le-am dat să le vadă și să le folosească. Acum le poate vedea oricine, plecînd de la premisa că nimeni nu poate avea monopol asupra lor, atîta timp cît au fost folosite pentru o lucrare științifică“.

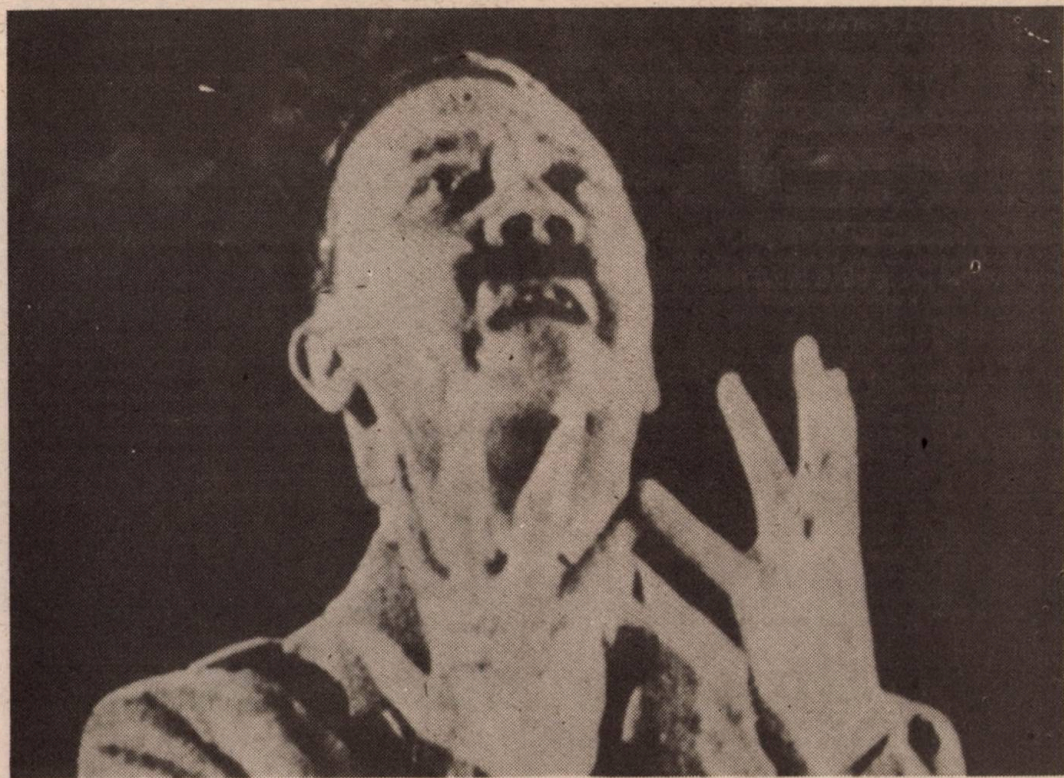
În românește de
Nicolae Mares

CE ȘTIȚI DESPRE PARANOIA ?

BOLILE DICTATORILOR

HITLER

văzut de medici

MICUL BASTARD

ascensiunea lui Hitler, „bietul pirlit“ din Brannau, apoi locatarul unui cămin de bur-laci din Viena, ajuns până la urmă stăpînul vremelnice al Germaniei și al unei părți din lume, reprezintă una din carierele cele mai uluitoare și mai îngrijorătoare existente în istorie și oferă în același timp medicu-lui psihiatru un vast material de studiu, iar istoricului teme pentru reflecții.

Cariera politică a lui Hitler a fost posibilă datorită imbinării extraordinare și unice a unor factori individuali cu alții, general-istorici¹⁾. Pentru a evoca și analiza viața lui Hitler trebuie să ne întoarcem cu mult înapoi, înainte de nașterea sa. Trebuie să spunem că Adolf Hitler care făcuse din dovada originii ariene un criteriu de viață și de moarte pentru milioane de oameni nu poseda pentru sine un asemenea document. El nu știa, cine a fost bunicul său...

În casa micului proprietar de pămînt Trum-schlagler din Strones, slujnica Maria Anna Schickelgruber, nemăritată, în vîrstă de 41 ani, a născut la 7 iunie 1837 un fiu. Tatăl copilului a fost și a rămas necunoscut. În jurul misteru-lui privind identitatea sa s-au făcut cele mai fanteziste presupuneri. Parțial confirmată și în întregime necontroversată este, în această privință, relatarea lui Hans Frank din depozitia lui la procesul de la Nürnberg. Potrivit acestei mărturii, Hitler ar fi primit în 1930 o scrisoare de la fiul unui frate vitreg, scrisă probabil în scop de șantaj, în care semnatarul făcea aluzii obscure privitoare la „anumite împrejurări foarte precise ale istoriei familiei noastre“. Frank, care primise misiunea să facă o anchetă discretă în această problemă, ajunsese la următoarea concluzie : „Tatăl lui Hitler a fost copilul nelegitim al unei bucătărese numite Schickelgruber, originară din Leonding, în apropiere de Linz, care lucra la o familie din Graz. Această femeie, pe nume Schickelgruber, bunica lui Adolf Hitler, în momentul cînd a adus pe lume copilul (mai exact cînd a rămas însărcinată), se afla în serviciu în casa unui evreu cu numele de Frankenberger. Acest Frankenberger a plătit pentru fiul său (care pe atunci, în cel de al patrulea deceniu al secolului trecut, avea 19 ani), o pensie alimentară femeii Schickelgruber, de la nașterea copilului pînă cînd acesta a împlinit 14 ani. Familia lui Frankenberger a întreținut timp de mulți ani corespondență cu bunica lui Hitler, corespondență din care rezulta că cei interesați

știau și recunoșteau tacit că fiul femeii Schickelgruber fusese conceput în împrejurări care obligau familia Frankenberger să-i plătească o pensie alimentară...“ Fiul Mariei Anna Schickelgruber a fost incredințat foarte curînd, spre îngrijire, unui țăran, Johann Nepomuk Hiedler, viitorul cumnat al mamei sale. Pînă la împlinirea vîrstei de 40 de ani, el s-a numit Alois Schickelgruber, pentru ca apoi să-și schimbe numele, fără îndoială la indemnul tatălui său adoptiv și grație incorectitudinii preotului paroh din Döllersheim, care ținea registrul de stare civilă. Începînd din ianuarie 1877, Alois Schickelgruber s-a numit Alois Hitler. El învăța mai întîi o meserie, iar mai tîrziu intră funcționar în administrația financiară austriacă. Dînd dovadă de ambiție și sirguință, reuși să urce pînă la gradul de ofițiant superior în serviciile vamale cezaro-crăiești, treapta cea mai înaltă pe care o putea atinge ținînd seama de nivelul său de pregătire. Era, fără îndoială, un om serios și conștiincios ; s-a însurat de trei ori și își asigurasă o oarecare situație materială, deși fiul său, rău intenționat, afirma contrariul. Din cea de-a treia căsătorie a sa, s-a născut la 29 aprilie 1889, la Braunau pe Inn, un fiu care a fost botezat cu numele de Adolf.

Informații privind copilăria și tinerețea lui Hitler sînt relativ puține. Adolf Hitler a fost un elev vîd, cu posibilități medii, ale cărui aptitudini au fost însă puternic influențate de inadaptabilitatea timpurie față de autodisciplină și de atracția irezistibilă pentru o viață ușoară și dezordonată. Aprecierile făcute de dascălii școlii elementare îl mai prezintă la început ca pe un elev bun, pentru ca, în perioada ulterioară, a frecventării timp de cinci ani a liceului, să rămînă în două rînduri repetent și o dată corigent. Certificatele școlare notează aptitudinea la învățătură ca „inconstantă“, în timp ce la

Berlin, 1936

¹⁾ L. A. Bezimanski : Generalii germani cu și fără Hitler, Editura Științifică, București, 1962. ● Enzo Collotti : Germania nazistă, Editura Științifică, București, 1969. ● Joachim C. Fest : Stăpînii celui de al III-lea Reich, Editura politică, București, 1969. ● Jacques Robichon : Miroir de l'histoire, nr. 277, oct. 1973, pag. 56. ● Nerin G. Gun : Historia, nr. 346, sept. 1975, pag. 28. ● J. P. Englade : Histoire pour tous, nr. 173, sept. 1974, pag. 2. ● Hans Frank : Im Angesicht des Galgens și Franz Jetzinger. ● Hitlers Jugend. Phantasien, Lügen und die Wahrheit. Viena, 1956.

Auzind
decizia
Comanda-
mentului francez
de a depune
armele,
Hitler schițează
câțiva pași
de dans

matematică, științele naturii, limba franceză — și până chiar și la limba germană — este notat cu „insuficient“.

La istorie, calificativul din certificatul școlar din septembrie 1905 menționa numai „suficient“. Doar la gimnastică a reușit să obțină calificativul „excepțional“.

În cele din urmă, rezultatele generale fiind atât de nesatisfăcătoare, este nevoit să renunțe la continuarea învățării. Ulterior, Hitler a prezentat acest eșec ca un protest deliberat împotriva încercărilor tatălui său de a-l sili să se îndrepte spre cariera de funcționar. Dar și această afirmație s-a dvedit între timp falsă, deoarece tatăl său murise cu doi ani mai înainte ca el să părăsească școala, iar mama sa, bolnavicioasă, nu putea opune acestui băiat încăpăținat și irascibil decât îngrijorarea ei exprimată fățiș în legătură cu viitorul lui.

Adolf Hitler își propunea să devină pictor, dar la vârsta de 16 ani nu întreprinde deocamdată nimic serios pentru atingerea acestui scop.

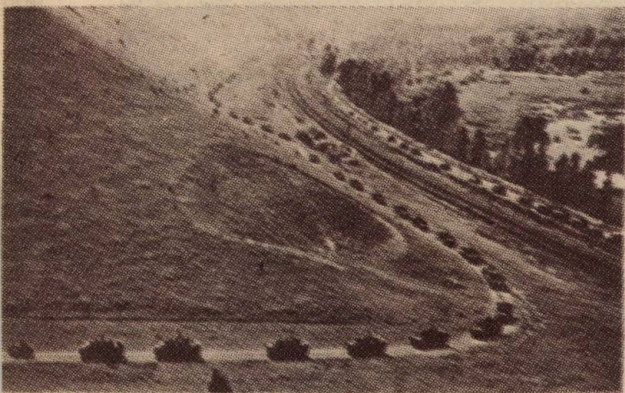
După moartea soțului, mama sa își vinde casa din Leonding, și se mută într-o locuință la Linz, unde va sta și fiul, ducând o viață trindavă, făvînd vagi încercări în domeniul picturii, schiînd cu stîngăcie planurile unor vile somptuoase și ale unor clădiri imense. Cîțva timp va lua și lecții de pian, dar se va dezgusta repede și va renunța le ele. Frecvența cafenelele, teatrul și opera, ducînd o viață pe jumătate de rentier, pe jumătate de secătură, grație pensiei de văduvă a mamei sale. Refuza orice muncă fixă, orice slujbă care să-i dea posibilitatea să cîștige o piine. Încă din această perioadă a manifestat un interes cu totul deosebit pentru muzica lui Richard Wagner, care se pare că a avut o ciudată înrîurire asupra lui. Posedat de un entuziasm din ce în ce mai puternic pentru muzica acestuia, lăsîndu-se antrenat de ea într-un univers ireal, pe care în cele din urmă l-a conceput alături și pe deasupra vieții terestre, față de ale cărei exigențe nu vădea decît nepăsare și dispreț.

„UN ZUGRAV AMĂRIT“

lin de incredere în „vocația sa deosebită“, Hitler hotări în 1907 — avea de acum 19 ani — să plece la Viena pentru a intra la Academia de arte frumoase, clasa de pictură. A fost însă respins la proba de desen. La scurt timp după aceea, a murit și mama sa. Au urmat cinci ani de mizerie, „în care — va mărturisi el mai trîziu — a trebuit să-mi cîștig piinea, la început ca muncitor necalificat, iar mai trîziu ca zugrav amărit ; o piine cu adevărat mizerabilă, care nu era niciodată îndestulătoare pentru a-mi astîmpăra pur și simplu foamea. Foamea a fost pe atunci însoțitorul meu credincios, singurul care nu mă părăsea niciodată“. Mai făcu o a doua încercare de a pătrunde la Academia de arte, dar schițele sale fură considerate nesatisfăcătoare și nu fu primit nici la examen.

Continua să ducă viața de boem cu care se obișnuise. Avea obiceiul să se scoale către amiază ; după o plimbare prin parcul Schônbrunn, se lăsa pradă, pînă noaptea trîziu, unor proiecte gigantice și absurde, unde incompetența rivaliza cu încăpățînarea omului care pretinde că știe mai mult decît ceilalți. Deși lipsit de cunoștințe muzicale, într-o bună zi se apucă să scrie opera „Wieland fierarul“, temă la care reflectase Wagner. Încercă să scrie drame, pentru subiectele cărora recurgea la vechile legende germane, deși era incapabil să redacteze o scrisoare fără s-o împestrîzeze cu greșeli grosolane de ortografie. Niciodată nu ducea un lucru la bun sfîrșit. Avea un temperament extraordinar de neechilibrat, cu accese de exaltare înflăcărată, care alternau brusc cu momente de adîncă deprimare, în cursul

Iunie 1940. Avangarda unei divizii de tancuri în timpul ofensivei germane asupra Parisului ● 19 iulie 1940. Führer-ul se pregătește să vorbească în fața Reichstag-ului pentru a aduce omagii Wehrmacht-ului în legătură cu succesele militare raportate în Franța ● Hitler la Campiègne. Aici va dicta armistițiul cu Franța, la 21 iunie 1940

căroră, simțindu-se învrăjbit cu întreaga lume, pomenea de „capcanele” pe care lumea înconjurătoare „i le întindea cu rafinament cu singurul scop de a-i împiedica ascensiunea”.

Mai tirziu Hitler avea să declare că a lucrat ca muncitor în construcții și că această activitate ar fi coincis chiar cu trezirea sa politică. Dar și această afirmație, ca multe altele, s-a dovedit a fi falsă. Potrivit mărturiei unui vagabond cu numele de Reinhold Hanisch, cu care legase prietenie la Meldling, Hitler purta pe vremea aceea o redingotă care-i ajungea până sub genunchi — cadou de la un evreu ungur cu numele de Neumann, pensionar și el al aceluiași azil. — și „o pălărie melon, țepăună, neagră și soioasă, pe o chică neplepțanată. O barbă creafă și zbirlită îi încadra fața.”

Hitler continua fără jenă să încaseze cele 24 de coroane reprezentând „pensa de orfan”, sub motiv că era student la „Belle Arte” și încerca să-și mărească veniturile prin cerșit, atunci când nu se lăsa pradă unei trindăvii totale. În unele zile se ducea la azilurile populare, trăind din ciorba și piinea care i se dădeau, și purta discuții politice, ceea ce nu de multe ori provoca certuri violente. Locuia acum la căminul de burlaci din Brigittenau, lucru care a reprezentat pentru Hitler un soi de promovare în ierarhia drojdiei societății. Aici puteau fi întâlniți aristocrați în mizerie, comercianți falșiți, declassați provenind din provinciile italiene, mici slujbași, spioni, cămătari, artiști ratați și evrei veniți de prin provinciile răsăritene ale imperiului, care încercau să urce din greu treptele societății, făcându-se telali sau vinzători ambulanți.

Acesta a fost decorul în care și-a făurit concepția sa despre oameni și societate, aici și-a trăit el primele impresii politice, înfruntându-le singur, cu resentimentul crescând, ura și complexul de neputință ale declassatului. Felul de viață și experiența acestor șase ani petrecuți la Viena au marcat, desigur, în mod decisiv caracterul lui Hitler, după cum el singur o va recunoaște mai tirziu.

În mai 1913 a părăsit capitala austriacă pentru a merge la München, unde a continuat să ducă mai departe viața de boem, precum cea de odinioară de la Viena.

LA PERIFERIA SOCIETĂȚII

Cum arăta Hitler în perioada müncheneză : în acest mediu de tradiție liberală, care avea o slăbiciune pentru tot ce era straniu, personalitatea ciudată și neliniștitoare a lui Hitler nu putea să nu facă impresie. Toate mărturiile n-l prezintă pe Hitler ca un om stingaci și stinjenit, de o politețe slugarnică, remarcându-se prin lăcomia cu care înghițea mâncarea, cit și prin plecăciunile sale exagerate. Hitler păstră multă vreme această lipsă de siguranță și eforturile sale, uneori caraghioase, de a se pune în valoare, reflectă incapacitatea innăscută a fostului pensionar de azil și de cămin de burlaci de a se misca în „lumea bună”. Dacă dăm crezare mărturiilor care ne-au parvenit, Hitler avea obiceiul să sosească tirziu și să plece foarte devreme, iar exploziile sale de furie întempestivă împotriva evreilor sau a adversarilor săi politici, alternau fără tranziție cu momente de tăcere meditativă. Vizibil dominat de sentimentul că se află la pe-

23 iunie 1940. Hitler sosește în Place de la Concorde pe care o găsește pustie. El nu va rămâne la Paris decât trei zile

riferia societății, setea lui de a se impune era mereu contrariată de teama de a nu fi apreciat la justa lui valoare. Chiar și numeroasele femei, doamne mai în vîrstă care se ocupau de el cu o tardivă sollicitudine maternă, nu reușiră să-l facă să treacă peste acest sentiment.

Pe lângă prejudecățile dobândite în perioada vieneză, Hitler păstrase și obiceiurile sale, îndeosebi modul de viață dezordonat, singura formă de manifestare a visurilor sale artistice de odinioară, iar din ținuta lui neglijentă și jerpelită răzbătea, de neînălțurat, mirosul specific al căminului de burlaci. Atunci cînd Pfeffer von Salomon, care avea să devină conducătorul cel mai marcant al S.A.-ului, îl întâlni pentru prima oară, Hitler purta un gheroc negru, vechi, ghetă de piele galbenă și o raniță în spate, fapt care-l făcu pe conducătorul formațiilor de voluntari să renunțe, deocamdată uluit, să facă cunoștință cu el. Renumele fascinant care-l preceda însă pe Hitler trezea întotdeauna interesul celor din jur, chiar dacă ulterior, după o cunoaștere mai apropiată, interesul acesta scădea sensibil.

Stim din unele mărturii că era foarte greu să păstrezi în memorie aspectul fizic al acestui om. Încă din această epocă putea fi întâlnit curiosul fenomen al dublei naturi a lui Hitler : pe de o parte oratorul multimilor, sigur de el, dăruit cu o putere deosebită de sugestie și cu un simț al marilor efecte și al mijloacelor capabile să provoace o beție colectivă ; pe de altă parte, într-un grup restrîns, omul lipsit de siguranță, care se îndepărta mereu de la regulile conversației, pentru a evada în monolog, obositor și pierzînd curînd interesul ascultătorilor. Cînd i se cerea, într-un cerc de prieteni, să spună cîteva cuvinte, el refuza declarînd : „Simt nevoia să văd mulțimea în fața mea cînd vorbesc. Într-un cerc restrîns de prieteni nu știu niciodată ce să spun. N-ăs face decît să-i deceptionez pe toți...”²⁾

În societatea mîuncheneză Hitler și-a cunoscut pe majoritatea aceluia care vor deveni apoi cei mai credincioși partizani ai săi. Toți acești oameni, ca și numeroșii militanți de mina a doua,

nu erau deloc muncitori, cum lăsa să se înțeleagă numele partidului, ci reprezentanți ai unei boeme intelectuale, membri ai acelor clase de mijloc pe care războiul le lovise greu, materialmente și moralmente.

Mizeria crescînd din țară îl împinsese vizibil tot mai sus și el ajunsese o personalitate marcantă pe scena politică bavareză, cînd în 1923, Reichul intră într-o serie de crize. În același timp, valoarea mărcii tindea spre zero și peste tot izbucneau revolte provocate de foamete, în această încordare dată la maximum, primul care trecu la atac fu Hitler. Nefiind deloc sigur de el, dar îmbătat de succesul de care se bucura pe lângă masele turbulente ce se înghesuiau în spațele lui, luă o inițiativă extrem de îndrăzneată. Închipuindu-și în mod greșit că von Kahr³⁾ era gata să treacă la acțiune, încercă, în seara zilei de 8 noiembrie 1923, o lovitură dramatică care trebuia să-l pună în fruntea tuturor grupărilor mîuncheneze ostile republicii. Cu revolverul în mînă, el năvăli în mijlocul unei adunări de înalți demnitari, conducători politici și personalități de vază, pe care von Kahr îi invitase la Bürgerbraukeler, o faimoasă berărie din München. După ce trase un foc în tavanul sălii, Hitler proclamă revoluția națională, răsturnarea guvernului bavarez și constituirea unui guvern provizoriu al Reichului, a cărui conducere și-o asuma el însuși. Acțiunea dădu faliment. A doua zi se puse în fruntea unei manifestații. „Dacă merge, cu atît mai bine, dacă nu merge, ne spînzurăm”, declară el cu cinismul înrăit al cartoforului. Și această formulare prevestea deja comportarea lui viitoare de continuă oscilare între victorie și sinucidere, hegemonie mondială și catastrofă.

²⁾ Heinrich Hoffmann : Hitler was my friend, Londra, 1955.

³⁾ Comisarul general al Reichului ce grupase în jurul său pe monarhiștii bavarezi.

Paradă militară la Berlin în iulie 1940

TOTI ÎMPOTRIVA TUTUROR

In dimineața zilei de 9 noiembrie, Hitler însoțit de Ludendorff⁴⁾ se instalează în fruntea unei mulțimi de câteva mii de persoane. În piața Odeon-ului, chiar lângă Feldernhalle, se produce un schimb de focuri cu un cordon subțire de polițiști. Hitler și majoritatea celor din primele rânduri căzură sau se aruncară pe burtă, în timp ce Ludendorff, tremurând de furie înainta singur, într-un elan de eroism, bineînțeles necugetat și fu în cele din urmă arestat. Hitler, în schimb, o luă la fugă, lăsând în urmă miile de oameni care-l urmăseră și șaisprezece morți. Mai târziu avea să se răspindească povestea că transportase un copil neajutorat în afara zonei în care se trăgea și, pentru a-și confirma spusele, prezenta oamenilor copilul în cauză. Dacă s-a dovedit că această afirmație era complet falsă. În timp ce se ascundea la Hffig, pe malul lacului Staffelsee, în vila familiei Hanfstaengl declară într-o zi gazdelor sale că trebuie să termine cu viața și să se sinucidă. Dar prietenii săi reușiră să-l facă să se răzgîndească. Puțin timp după aceea fu arestat. „Palid, cu fața răvășită și cu o suviță de păr atîrnându-i dezordonat pe frunte“, fu încarcerat în închisoarea-fortăreață Landsberg, pe Iech.

⁴⁾ Lundedorff grupase la rîndul său unitățile formatelor de voluntari și ale unităților patriotice, greu de situat politicește în cadrul dreptei, pentru că își schimbau mereu obiectivele și simpatii.

Procesul care începu la 24 februarie 1921 se desfășură sub semnul înțelegerii tacite între toți cei interesați, hotărîți să nu abordeze esența evenimentelor, astfel încît dezbaterile au luat aspectul unei farse judiciare. Sentința tribunalului popular din Munchen l-a condamnat pe Hitler la minimum de pedeapsă, adică 5 ani de detenție într-o fortăreață și lăsa să se spera că după 6 luni de închisoare va putea beneficia de o suspendare a pedepsei.

Felul în care Hitler știe să tragă foloase de pe urma înfringerii, pentru cariera sa politică, modul cum se pricepe să descopere posibilitățile propagandistice, psihologice și tactice, ascunse în spatele acestui dezastru și să le transforme în noi baze de plecare, dovedesc marea sa abilitate politică.

Învățămîntul puciului nereușit din noiembrie marchează un moment hotărîtor : sfîrșitul ucenicii politice a lui Hitler. Elementele bunăoasterei tehnici puterii, datorită cărora a putut în cursul anilor următori, să-și realizeze ascensiunea, se bazau pe aceste experiențe : capacitatea lui de adaptare în fața celor puternici, sistemul atît de des folosit, al compromisurilor tactice, cunoașterea profundă a metodelor psihologice de a domina masele, în sfîrșit, principiile de organizare ale partidului, în care îi revenea rolul de „führer“. Agitatorul, în permanentă prădă evenimentelor și propriilor sale impulsuri, face loc tehnicianului puterii, acționînd cu un oportunism calculat, nerespectîndu-și nici propriile principii „solide ca granitul“ ; lipsit de orice scrupul de ordin intelectual sau moral și gata, așa cum afirma el însuși, „să jure strîmb de șase ori pe zi“.

Cu toate acestea, nu era eliberat de toate complexele și obsesiile isterice din perioada sa de formare. Dimpotrivă, din acest moment începe să se manifeste în chip vizibil coexistența, atît de ciudată și surprinzătoare prin patologicul ei, a atitudinilor raționale ce-și derutau adversarii și ideile fixe, a violenței și fanatismului stupid, care ridică pentru noi atîtea enigme și face parte din elementele inexplicabile ale acestei existențe.

ORDINE ÎN HAOS ?

Detenția în fortăreața Landsberg i-a permis lui Hitler să se regăsească, să-și redobîndească încrederea în sine și în... misiunea sa ! Mai mult, i-a servit pentru a proceda la un cuprinzător inventar, în cursul căruia încercă să pună ordine în haosul instabilităților, prejudecăților și urii care clocotea în el și să adune fragmentele de lecături sporadice și incomplete însușite pentru a face din ele sistemul său. Rezultatul acestui inventar, a cărui primă parte o prezintă la puțină vreme după ieșirea sa din închisoare, a fost „Meia Kampf“. Lucrarea, totodată biografie, tratat de ideologie și doctrină de acțiune tactică, oglindește, fără să vrea, adevărul, în ciuda tuturor inexactităților, a legendelor contradictorii și a glorificării proprii persoane.

Ideea centrală în jurul căreia se grupează toate reflecțiile sale era un darvinism vulgar, pe care Hitler îl vedea în lupta nemiloasă a tuturor împotriva tuturor, în victoria celor puternici asupra celor slabi, ca un fel de lege fundamentală a universului.

Opera pe care Hitler o scrisese cu atîta grijă trebuia să-l ajute la legitimarea, pe plan literar și filozofic, a voinței sale de a-și asuma personal conducerea mișcării național-socialiste.

Despre Adolf Hitler s-a scris un număr impresionant de articole și cărți și probabil că încă se va mai scrie. Interesul rămîne treaz nu prin valoarea unui om și a operei sale, cum se întîmplă de obicei, ci prin doliul și distrugerile cauzate ce au depășit granițele Europei. Istoria anilor 1930—1945 este, în general, cunoscută și nu vom reveni asupra ei. Nu vom discuta aici decît cîteva aspecte, atît cît ne îngăduie spațiul, privitor la trăsăturile patologice ale acestui sinistru și nefast dictator. Există, după părerea noastră, două căi de a descifra personalitatea aberantă a lui Adolf Hitler : prima, de a-l analiza comportarea și a interpreta din punct de vedere psihiatric și a doua, de a apela la mărturiile medicilor care l-au îngrijit. Am considerat util să apelăm la ambele, fără a avea pretenția de a le epuiza, din contră, a deschide un drum și a invita la o dezbateră colectivă. Rezultatele ar fi interesante și utile.

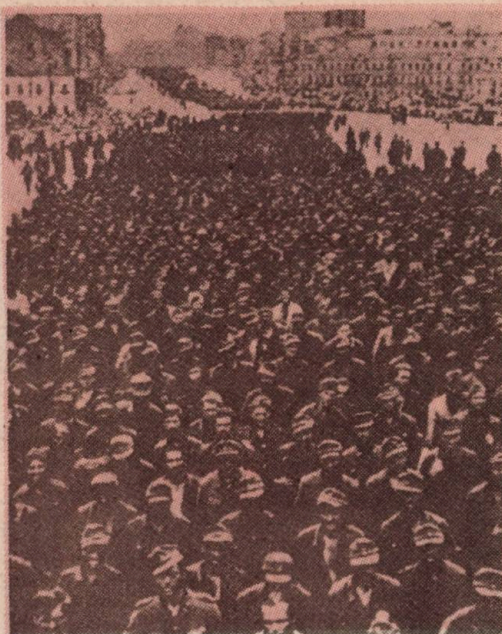
Hitler a fost îngrijit de doi medici : Karl Brandt și Théo Morrell. Cîteva cuvinte despre aceștia.

PRAF CONTRA PĂDUCHILOR ȘI VITAMINELE

Karl Brandt s-a născut la Mulhouse (Alsacia) la 18 ianuarie 1904. Primele studii și le-a început la Dresda și le-a continuat apoi în mai multe universități din Germania. Inițial s-a specializat într-o clinică din Bochum în tratamentul accidentelor de mină, după care urmindu-l pe profesorul Magnus, al cărui asistent era, a venit la Berlin. Începînd din anul 1933 a devenit medicul personal al lui Hitler, datorită unei întîmplări, pe care o vom descrie mai departe. Este numit șef de secție și obține un concediu nelimitat pentru a putea fi în preajma lui Hitler. Sarcina sa diferea de cea a lui Morrell care venea din cînd în cînd să-și vadă pacientul. Brandt era un însoțitor permanent al lui Hitler și astfel cartea sa de confesiuni („Hitler văzut de medicul său personal”) scrisă la 16 iunie 1945, oferă o imagine inedită și veridică, în anumite limite dictate de împrejurări. Aceste mărturii datează din punct de vedere cronologic, la cîteva luni după presupusa sinucidere a lui Hitler, adică la puțin timp după ce a avut loc ultima întrevvedere a lui Brandt cu Hitler.

În 1934 Brandt s-a înrolat în SS și a servit de asemenea și în Wehrmacht. La 1 septembrie 1939 Hitler i-a incredințat lui Brandt o responsabilitate care, în mod normal, ar fi trebuit să revină unui medic : eutanasia. Ridicată la rang de lege de stat, această măsură radicală privea nu numai pe bolnavii incurabili cărora călăii voiau să le scurteze suferințele sub pretext umanitar, dar și pe invalizi, alienați de diverse grade, copii născuți cu tare, copii arierați, idioti etc. Se estimează, cu modestie, cifra celor care au pierit în urma acestei măsuri demente la aproximativ 275 000 persoane.

În 1942, Brandt a fost numit comisar general

Fotografia care l-a făcut pe Hitler să plîngă : Convoaie fără sfîrșit de prizonieri germani pe străzile Moscovei

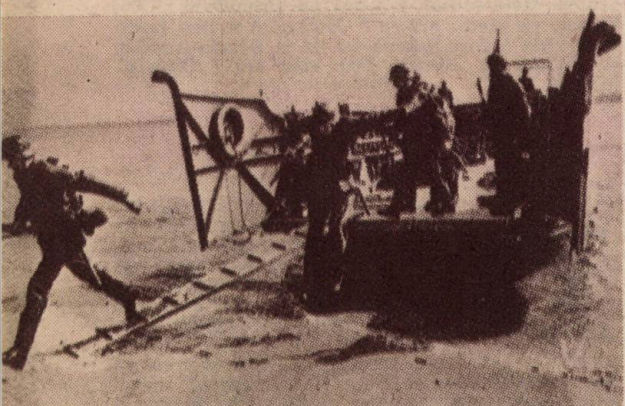
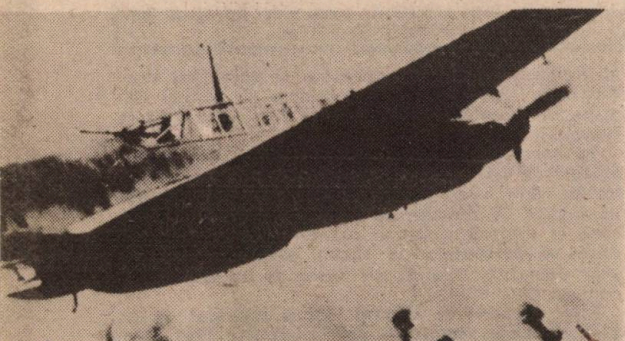
al Reich-ului pentru sănătate și serviciul medical. În 1944 a devenit ministru cu puteri depline al Sănătății, post care a fost suprimat la 20 aprilie 1945.

În aceste funcții doctorului Brandt îi revine alături de alții, responsabilitatea tuturor exceselor de care s-au făcut vinovați medicii germani în lagăre și cîmpurile de concentrare, printre care și experiențele pe oameni (mai cu seamă evrei și prizonieri de război sovietici). Oricît s-ar disculpa, Brandt nu putea să nu fie la curent cu ele.

Între Brandt și Morrell nu a întîrziat să se ivească o vie rivalitate. În septembrie 1944, doctorul Morrell care avea o mai mare ascendență asupra dictatorului, i-a dat un ultimatum : „Ori Brandt va pleca, ori eu !” Hotărîrea a fost luată și Brandt a fost îndepărtat de la Berchtesgaden și „exilat” la Berlin. Dar cine era doctorul Morrell ?

HITLER VĂZUT DE MEDICUL SĂU PERSONAL

Doctorul Théo Morrell a fost prezentat lui Hitler în anul 1936 de către Eva Braun, care nutrea o puternică aversiune față de Brandt și-l voia înlăturat cu orice preț din preajma acestuia. Morrell reușise să-și cîștige simpatia și aprecierea mamei Evei Braun, al cărui medic curant era. Morrell avea o clientelă numeroasă, mare parte provenind din elita societății berlineze și care se perinda zilnic prin elegantul său cabinet, numai sticlă și nichel, situat pe Kurfürstendamm.

Hitler a dezlântuit un război nimicitor purtat pe pământ, în aer și pe mare

În 1933, fiind suspectat că ar fi evreu, pentru a șterge orice bănuială, s-a înscris în partidul național-socialist.

Despre Morell, Brandt avea să scrie: «Acesta reușise să-l fascineze pe Hitler cu fraze grandilocvente și să-i creeze un fel de psihoză medicală. Ceea ce era național-socialismul pentru politică, era „stimulantismul“ lui Morrell pentru medicină. Hitler era impresionat de o astfel de noțiune. Morrell știa, ca și pacientul său de altfel, să folosească cuvintele. Băiat al unor țărani de origine spaniolă, avea o proveniență tot atât de modestă ca și cel pe care-l slujea acum. Descoperise un praf care omora păduchii și puricii și-l recomandase soldaților ce zăceau în tranșee pe front. Ar fi fost, desigur, un lucru util, însă un doctor mare ar fi trebuit să considere o astfel de descoperire ca ceva situat sub demnitatea profesiei sale. Morrell a făcut avere vinzând cantități enorme din praful său Wehrmacht-ului. Hitler era încântat și nimeni nu îndrăznește să afirme în fața sa că soldații marelui Reich continuau să se scarpine în tranșee de păduchi.

Doctorul Morrell pretindea că poate vindeca totul cu vitaminele sale, pe care le distribuia ca praful contra păduchilor. „Trebuie să iei vitamine, repeta el fără încetare, pentru ca să nu te îmbolnăvești. Te-ai îmbolnăvit? Ia, spune-mi, mai multe vitamine, cât mai multe vitamine“. Morrell fabrica aceste vitamine într-o uzină al cărei proprietar era. Cistiga astfel milioane de mărci. Dacă el ar fi prescris doar vitamine lui Hitler, răul ar fi fost relativ. Odată am dat la analiză unui laborator din Berlin, o pilulă pe care Morrell i-a prescris-o lui Hitler și pe care am găsit-o pe noptiera acestuia, într-o noapte când Hitler m-a chemat în absența lui Morrell. Pilula conținea stricnină. Acest alcaloid luat în cantități mici are un efect favorabil, dar dozele pe care le absorbea de acum Hitler erau înspăimântătoare și Morrell îl otrăvea cu încetul. Am încercat să-l avertizez pe Hitler, însă a refuzat să mă asculte. M-ar fi acuzat că sînt gelos pe Morrell».

Revenind la Brandt, acesta fiind constient că deznodămîntul războiului se apropia cu pași repezi, și-a trimis soția la americani și apoi influențat de Speer și contînd pe faptul că Hitler nu-l va pedepsi pentru îndrăzneala sa a redactat un memoriu, sugerînd începerea imediată a tratativelor de pace cu anglo-americanii. Hitler a rupt hîrtia și pe data de 22 aprilie a ordonat executarea vechiului său prieten pentru trădare. Brandt a fost arestat în Thuringia și judecata sa a fost încredințată unui tribunal instituit în acest scop și pe baza directivelor lui Hitler. A reușit să scape totuși cu viață pentru un timp datorită faptului că SS-istii ce păzeau închisoarea au fugit la apropierea frontului și nu au mai apucat să-i ucidă pe cei închisi.

Karl Brandt a fost arestat la Flensburg de către trupele americane de ocupație și închis. Izolat într-o celulă din Dachau, în același lagăr pe care îl inspectase de atîtea ori și unde muriseră sute de mii de deportați. Rîndurile pe care le-am intercalat în lucrarea noastră au fost reproduse după un material scris de acesta la 16 iunie 1945 în lagărul de la Krausberg, celula nr. 47. Karl Brandt, profesor universitar, chirurg, a fost judecat pentru crime comise împotriva umanității și spînzurat în închisoarea din Landsberg, aceeași în care Adolf Hitler, închis cu ani în urmă, își dictase faimoasa „Mein Kampf“.

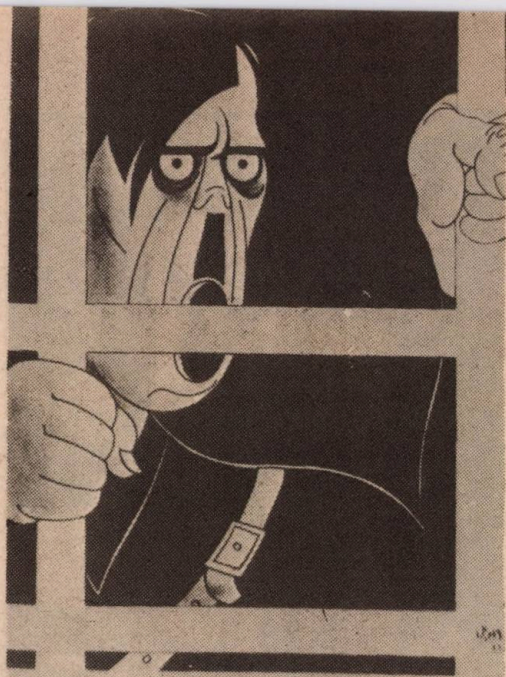
Brandt își începe relatarea arătând că timp de peste 16 ani a trăit zi și noapte în umbra lui Hitler. «Mă voi strădui — mărturisește acesta — să îndepărtiez orice aversiune și să desoriu „cazul Hitler“, cel al personalității sale și al raporturilor lui cu anturajul său. Mă voi sprijini pe propriile mele observații și constatări, inclusiv pentru perioada finală când practic am fost îndepărtat de lângă el și pentru acești ani mă voi servi de rapoarte, căci rămăsesem totuși medicul său, oarecum la distanță».

Si Brandt, dind dovadă de luciditate — de ce ne întrebăm, nu a avut-o mai înainte — menționează în continuare: „...judecata unuia singur este incontestabil incompletă. Ea va trebui să fie întregită de alții. Eu nu am deschis decît o fereastră, un mic hublou, chiar...”

Aș vrea să arăt că Hitler și-a dat seama, probabil de la începutul carierei sale politice, de posibilitățile sale. El și-a dezvoltat unele dintre aptitudini cu îndeminare, căpătînd gustul performanțelor. Era perfect conștient în același timp și de limitele sale, motiv pentru care făcea tot ceea ce este posibil să-și ascundă defectele anturajului său în primul rînd și apoi publicului. Datorită acestui sentiment de inferioritate în unele privințe, trebuia găsită explicația tendinței sale de izolare și interesul său pentru grandomanie.

Hitler a încercat pe tot parcursul vieții sale să adapteze intuiției sale mersul evenimentelor. Pentru el „intuiție“ era de fapt o exprimare a ideii de Dumnezeu. El o deducea, cu o logică, privită de el ca irefutabilă, că fusese „ales“ pentru a realiza această intuiție, cu alte cuvinte o misiune. El vorbea și acționa ca un profet al Vechiului Testament (atitudine specifică schizofrenicilor): „Am fost ales pentru a reuni și agita poporul german, pentru a intensifica viața sa politică și culturală. Trebuie să devin „führerul“, ghidul și conducătorul unei lupte care să exploateze conflictele de idei și de forte ale timpurilor noastre”.

Instrumentul său era ideologia național-socialistă, născută din năzuințele curmate ale unor grupuri de stilpăde cafenele și berării din primul război mondial, miscare fasonată și dirijată, după cum se știe, ulterior de Hitler. Ideea sa conducătoare era că „o generație care a pierdut războiul, trebuie să îndrepte această stare de lucruri datorată în fapt propriei sale greseli — nu sînt alții care au cîștigat, ei este Germania cea care a pierdut!“ Și adăuga că: „această generație nu poate transmite o sarcină atît de imperioasă fiilor săi sau copiilor copiilor săi!“ Această misiune, această sarcină pe care el însuși o privea ca „formidabilă“ îl acapara tot timpul, toată energia sa, toată îndemnarea sa și înțreaga sa capacitate intelectuală (nu avea studii superioare, după cum se știe), necesitînd o rezistență fizică și psihică fără limite și mai ales o credință nestrămutată. Însă factorul dominant este el. Hitler se considera că a fost „ales“ de providență. Este o atitudine pe care o întîlnim la toți paranoicii. Era sigur de succes și avea o încredere nestrămutată în capacitatea poporului german care, în 1918, nu a fost învingător în război, ci „trădat“. El va trebui deci să înceapă prin a convinge poporul de situația sa: odată acest scop atins, ce va stabili o comuniune de idei între popor și el și ca urmare Hitler va

Caricatură de Iosif Ross publicată în presa română a anului 1934: Omul de la balamuc

deveni sufletul poporului. În final, el va putea în mod cu totul legitim să decidă pentru poporul său. Este o retorică specifică dictatorilor și tocmai datorită acestui mod de gîndire el nu se considera cituși de puțin a fi un dictator. ci el era poporul! Să nu uităm, că principalul său slogan era: „Un führer, un popor!“

Vocabularul îi era extrem de bogat — depășea cu mult cîteva mii de cuvinte — iar memoria îi era stupefiantă, și ea nu l-a trădat nici o clipă, aceste două elemente fiind principalii factori care cit a trăit i-au atribuit și întărit aureola sa de infaibilitate. Hitler vorbea ore întregi fără să citească un text. Nimeni — menționează Brandt — nu-l pregătea discursurile și totul îi aparținea. Vorbele îi erau însoțite de gesturi, atitudini teatrale, o punere în scenă gîndită și elaborată minutios, o voce minioasă, o mesă care părea totdeauna că îi cădea pe frunte la momentul potrivit. Aceste efecte scenice acționau la un moment dat asupra auditoriului mai mult decît cuvintele. În timpul liber, Hitler citea și adnota fără răgaz, parcurgînd toate domeniile, mai puțin electronica care nu-l interesa și pe care o subestima. După concepția sa, cunoștințele pe care le avea îl confereau dreptul să aibă opinii de expert în toate domeniile. Se considera „artist“ (nu zugrav, cum fusese, și pictor, cum se considera), artist și deci... sarlatan. Viața sa personală reflecta această tendință la viața de boem pe de o parte iar pe de altă parte, pretenția sa de a fi un om aparținînd... renașterii. Cuvîntul de artist a fost ales de Brandt în sensul de echilibrist și jongleur de idei și nu în accepțiunea onorabilă de maestru într-una din arte. El realiza o idee plecînd de la detalii precise, mergînd în zig-zag între rațiune și sentiment, între inteligență și rațiune, sa elementară fără nici o bază logică, științifică. La masă, cu întîmii săi, conversația oscila între cei doi poli, sîrînd de la o extremă la alta, specifică psihopaților care nu se pot concentra.

Pantalonii lui Hitler după explozia bombei plasate de conjurați în preajma führer-ului la 20 iulie 1944

SUB TEROAREA BOLILOR

Tensiunea psihică era constantă la Hitler. Rănile primite în cursul primului război mondial fuseseră vindecate și amenințările urmărilor unui atac cu gaze asfixiante fuseseră și ele eliminate. Hitler trebuia să se folosească pentru citit de ochelari și de fapt se ferea să fie văzut astfel. Debutase în politică cu o sănătate de fier și abuza de ea în continuare. Această atitudine făcea parte din imaginea de super-om pe care vroia s-o ofere poporului despre el. După 1938, odată ajuns în fruntea statului, a devenit mai prudent, se îngrijea. Voia să trăiască cât mai mult timp posibil căci „viața sa era indispensabilă pentru că el este omul ales de Providență”. Risipirea ei ar fi lipsit misiunii sale. De acum ducea o viață mai liniștită. Nu bea, nu fuma și devenise vegetarian, nu atât din convingere, ci pentru că voia să-și păstreze sănătatea.

Ca toți cei care suferă de stomac, se controla din ce în ce mai des și era încontinuu în căutarea de noi remedii și consulta alți medici. Dieta pe care și-o impusese singur nu dăduse rezultatele scontate și atunci și-a înmulțit apelurile către medici. Cereea ca funcționarea organelor sale interne să fie asigurată și vroia să-i fie înlăturate durerile de cap ce-l torturau mereu; trăia mai ales sub teroare bolilor infecțioase, în special a gripei. Înghițea medicamentele cele mai diverse, în cantități tot mai mari. Organismul său, întărit în aparență, se afla într-un echili-

bru medical destul de primejdios. Atentatul de la 20 iulie 1944 a răsturnat acest echilibru și Hitler era de acum zdrobit atât fizic cât și psihic. Timpanele urechilor i-au fost perforate de suflul exploziei. S-a constatat că el suferise un șoc nervos, din care nu și-a mai revenit niciodată. A rămas tinta unor depresii și crize de melancolie. Organismul său atât de sensibil a fost dezechilibrat mai mult decât în cazul unui om normal. Anturajul său nu și-a dat seama de această schimbare și nu l-a înțeles. Atentatul eșuat a constituit pentru mintea sa fragilă o dovadă a invulnerabilității sale și l-a privit ca o confirmare divină a misiunii sale. Ii sporise încrederea în sine și a început să se teamă și mai mult de toți și de tot. Aceia care nu împărtășeau opinia că „Hitler este omul ales” erau considerați incapabili, trădători și eretici. Dacă săvârșea greșeli, lipsa se datora acestora pentru că el era infaibil. Și cu cât se iveau mai multe înfringeri, Hitler devenea mai dur, căci existau în jurul său alții care cădeau în greșală.

Este un simptom ce marchează o gravă maladie psihică. „Toată lumea a putut observa mai ales în ultimii ani ai vieții sale, ticurile lui Hitler și tremurăturile miinilor. Avea veritabile crize de epilepsie. Devenise din ce în ce mai iritabil, nu vorbea decât cu voce ridicată și își pierduse orice control asupra sa. Era inabordabil și izolarea sa era absolută, fapt remarcat de alții și la alți dictatori contemporani cu el (Franco și Mussolini). Se îndepărtase total de restul lunii și singurul repaos și unica sa distracție o constituiau conversațiile pe care le purta cu cei intimi în timpul orelor tirzilor de noapte. Se culca spre dimineață și dormea până către prinz. Fizic, trăia într-un buncher la zeci de metri sub pământ. Dar și moralmente era înconjurat de ziduri de ciment. Pentru el nu mai existau ore, nici noapte și nici zi. Era ca un nou născut, într-un incubator, cu respirație artificială, un incubator care îl proteja de microbii din exterior. Toată lumea din jurul lui trebuia să împărtășească acest mod straniu de viață, ținându-se totuși la distanță de el.

Avea tendința să se izoleze și, începând din 1938, a fi primit de el era considerat ca un privilegiu. Ii era groază de discuții; obișnuit de multă vreme să nu fie contrazis și să nu se exprime decât prin monologuri, prefera excesele de exaltare de la tribună, cînd răgușea de atita tipat, regulilor pe care se cade să le respecti într-o confruntare individuală. Colaboratorii săi, mai ales după 1940, au putut să remarce potopul de cuvinte ale acestei minți neliniștite ce lua forme din ce în ce mai extravagante: generali din marele cartier general, lup-tind disperat cu somnul, trebuiau să îndure tirade interminabile asupra artei, filozofiei, rasei, tehnicii sau istoriei, care se prelungeau uneori până în zori. Hitler avea permanent nevoie de auditori, de spectatori pasivi, dar niciodată de interlocutori, iar obiecțiile nu făceau decât să-l enerveze și să-l antreneze în noi asociații de idei, și mai dezordonate, și pe cât de interminabile, pe atât de incoerente.

Nu tolera nici o critică și, departe de a-l înțelege valoarea constructivă, nu vedea în ea decât expresia imputării și defăimării, a unei concepții despre libertate care, după el, nu făcea decât să-l determine pe oameni să se comporte ca „mămuțele”. Încăpăținarea și aroganța sa continuau să sporească, creînd un gol tot mai mare în jurul său și determinându-l pe oameni să-l contrazică tot mai rar.

Într-o zi Hitler se întreținea cu Rauschning, mai marele regiunii Danzig, privitor la problemele mutației în cadrul rasei umane. Rauschning, care în acest domeniu nu avea nici cea mai mică idee, încerca să interpreteze prin propriile sale cunoștințe elementare de crescător de animale, ameliorarea singelui german.

„Dar nu puteți face altceva — îi spuse lui Hitler — decît să ajutați natura și aceasta să-și scurteze drumul pe care-l are de străbătut ! Trebuie ca ea, natura însăși, să vă ofere o varietate nouă. Pînă în prezent în privința speciei animale, crescătorii nu au reușit decît în foarte rare cazuri să realizeze mutații, adică să creeze caractere noi“.

— Omul nou se află în mijlocul nostru ! Este acolo ! strigă Hitler cu un ton triumfător. Nu vă ajunge aceasta ? Am să vă spun un secret : am văzut pe omul nou. El este activ și crud. Mi-a fost frică în fața lui !

Pronunțînd aceste cuvinte, menționează Rauschning, Hitler tremura fiind cuprins de o ardore extatică. Și, mai departe Rauschning descrie o scenă stranie, în privința căreia doctorul Achille Delmas, specialist în psihiatrie, s-a străduit în zadar să-l găsească o explicație :

„O persoană din anturajul lui Hitler mi-a spus că într-o noapte acesta s-a trezit scotînd strigăte convulsive. Paralizat de frică, așezat pe marginea patului, cerea ajutor. Era cuprins de o panică ce-l făcea să tremure așa de tare încît se mișca patul. Din gură îi ieșeau vociferări confuze și neinteligibile. Gîfîia ca și cum era pe punctul de a se sufoca. Aceeasi persoană mi-a descris una din aceste crize cu detalii amănunțite pe care nu le-aș fi crezut, dacă nu era vorba de o persoană sigură și demnă de toată încrederea. Hitler se afla în camera sa, în picioare, tremurînd și privind în jur, cu un aer speriat. El este ! A venit aici ! gema, cuprins de frisoane puternice. Buzele i se albăstriseră, iar transpirația i se aduna în picături mari pe frunte. Deodată, a început să pronunțe cifre fără nici un sens, apoi cuvinte și resturi de fraze. Arăta îngrozitor, folosea cuvinte legate în mod bizar, cu rezonanțe stranii. Apoi a redevenit tăcut doar continuînd să-și miște buzele. I s-au făcut frecții și i s-a dat să bea ceai. Pe neașteptate, a început din nou să strige din toate puterile : «Acolo ! Acolo ! în colț Este acolo !» Izbea cu piciorul în pardoseala camerei și urla inconștient. Cej din jur s-au străduit să-l liniștească, asigurîndu-l că nu se petrece nimic leșit din comun. În cele din urmă, s-a calmat treptat, revenind la normal“⁵⁾.

Considerăm că este vorba de o gravă maladie psihică, cunoscută de altfel specialiștilor și care se caracterizează în principal prin patru simptome — disociația, autismul, ambivalența și plătitudinea afectivă, cărora li se adaugă și altele, cum ar fi episoadele onirice, halucinații de tot felul, în special auditive, dezinteres pentru problemele concrete, înclinății către speculații abstracte, fantastice, stări de visare. Bolnavul

⁵⁾ Hermann Rauschning : Hitler m'a dit : Ed. Coopérative, Paris, 1939. ● Achille Delmas : Hitler, essai de biographie psycho-pathologique, Librairie Marcel Rivière, Paris, 1946. ● Psihiatrie clinică, sub redacția Aurelia Sîrbu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979. ● Petre Brinzei : Itinerar psihiatric, Ed. Junimea, Iași, 1979.

Aplecați asupra hărților de stat major discutînd planul unei ofensive viitoare, Hitler și Keitel. Acesta din urmă va semna actul de capitulare a Germaniei în 1945

devine retras, refuză societatea, vorbește mult, fără a putea fi urmărit, gesticulează. Are stări ipohondrice, uneori bizare, care îl determină să consulte diverși medici, crezîndu-se persecutat și amenințat ; megalomanie.

Același om care privește impasibil uciderea unui număr imens de ființe nevinovate, plînge cu lacrimi cînd citește un text emoționant sau aude o bucată muzicală. Într-adevăr, afectivitatea acestor bolnavi psihici oscilează între acești doi poli, anestezie, lipsă de sentimente, de emoții, de pasiuni și hiperestezie, excese de sentimente, de emoții și pasiuni.

În egocentrismul său, Hitler nu putea interpreta tăcerea care-l înconjură decît ca un semn de spaimă față de aureola fîhrer-ului. Una din secretarele sale povestește că evita întotdeauna cu grijă să fie surprins în timp ce se juca cu vreunul din ciinții săi ; de îndată ce se simțea că e privit, alunga cu brutalitate ciinele. Într-o zi, fotografia lui personal, Heinrich Hoffmann, îl fotografie în timp ce se afla împreună cu foterierul Evej Braun. Atunci Hitler îi spuse : „Hoffmann, nu ai voie să publici acest instantaneu. Un conducător nu-și poate permite să pozeze lingă un cățeluș... Doar ciinele ciobănesc german este demn de un bărbat adevărat“. Era teama de a se arăta altfel decît în atitudinea demnă și hieratică a fîhrer-ului. În diferite ocazii a fost solicitat, îndeosebi de către ziaristi, să dea cîteva informații în legătură cu viața sa particulară. Dar a refuzat întotdeauna. Încerca să-l convingă pe Göring să renunțe la fumat, spunîndu-i — ceea ce este un argument foarte caracteristic din partea lui — că nu poate fi imortalizat printr-un moment în care să fie reprezentat „cu o țigară în gură“.

CELE TREI FETE

În deea morții premature începuse să-l obsedeze pe acest om, care se credea de neînlocuit în a conduce destinele poporului german. Hitler nu a fost numai cel mai mare comediant al Europei, după cum s-a numit el însuși într-o zi cu o mindrie cinică, ci și cel mai abil jucător. „Urmez cu singuranța unui somnambul calea pe care providența îmi poruncește să pornesc“ (München, 14 martie 1936).

Capitularea

Celor din jurul său Hitler le oferea pe rind trei fețe, corespunzătoare la trei aspecte ale personalității sale. Prima era fiască: trăsăturile sale erau căzute, tenul era buhăit, ochii vagi, globuloși, pierduți în visările sale, față care îi conferea un aer absent, îndepărtat. Era o fizionomie tulbură și răvășită de angosă.

A doua imagine a feței sale era colorată și transportată de pasiune: nările îi palpitau, ochii îi lansau fulgere, exprimau violență și se ghiceau în ei pofta de dominare, nerăbdarea de a constrânge pe toți, ura pentru adversar, o șiretenie cinică, o energie feroce, gata în orice moment să se reverse: o față furtunoasă, de om posedat, pregătit de atac.

A treia imagine era cea a unui om oarecare, naiv, rustic, grosier și vulgar, ușor de amuzat, rizind cu un ris gros și zgomotos, însoțit de lovituri pe coapse. Era o față banală, fără caracter deosebit, aldoma miilor de fețe răspindite pe întreg întinsul pământului.

Interlocuții lui Hitler puteau observa cu ușurință succedându-se cele trei „fețe”. La începutul întreținerii, părea că nu-și ascultă interlocutorul, că nu înțelege, rămâne indiferent și amorf. Avea în față ta omul care rămânea ore întregi absorbit într-o stranie contemplație, care, de regulă după miezul nopții, când însoțitorii săi plecaseră, recădea într-o lungă meditație solitară, șeful căruia locotenenții săi îi reproșau felul indecis, slăbiciunea, ezitățile.

Și, apoi deodată, ca și cum o mină ar fi apăsât pe un buton, se lansa într-un discurs impetuos. Vorbea cu un ton ridicat, exaltat, coleric. argumentația i se precipita abundentă, asurzitoare. Stătea aplecat înainte, vocea îi era răgusită și rula un „r” al cărui accent colțuros semăna cu al țărănilor de munte din Tirol, tuna și fulgera ca și cum ar fi avut un auditoriu compus din mii de oameni.

Era oratorul care se dezlanțuia, folosind din instinct toate figurile retoricii, manipulând cu virtuozitate toate sforile elocinței, într-o manieră caustică și plină de inefectve, aparțiile cu atât mai frapantă pentru mulțimi cu cât acestea erau mai puțin obișnuite, elocința politică fiind în Germania cenusie și supărătoare.

Când Hitler începea o astfel de tiradă, nu trebuia să-ți treacă prin gând să-l întrerupi sau să protestezi. Era fulgerat imprudentul care ar fi riscat aceasta. Lozoreea dura unu, două sau trei sferturi de oră. Și, brusc, fluxul se oprea. Hitler tăcea, părea epuizat, al fi sous că își golise bateriile. Redevenea iar inert, aflându-se într-o stare de hebetudine. Era momentul cel mai indicat să-i prezinti o altă teză. Atunci nu se mai

indigna, ezita, își cerea să-l lași să reflecteze, trena. Și în aceste clipe dacă se putea găsi un cuvânt care îl mișca, o glumă care să-l des-tindă, atunci cutele adânci care îi barau fruntea se risipeau și mina sa tenebroasă i se lumina de un suris.

Aceste alternanțe de excitație și depresiune, aceste crize la care anturajul asista și care mergeau de la excese de o fervoare devastatoare, la gemete plângătoare ale unui animal rănit, îl făcea să fie considerat de către psihiatri ca un ciclotimic iar alții vedeau în el tipul paranoicului. Ceea ce este sigur este faptul că nu era o ființă normală: era un om morbid, un cvasi-dement, un personaj dostolevskian, un „posedat”.

Itler dispunea de o imaginație romantică, tenebroasă, pe care o nutrea cu elemente culese puțin câte puțin de peste tot. Nu se poate spune că era lipsit de cultură, era un autodidact și avea o cultură prost digerată. Dotat cu o facultate de asimilare și simplificare care atrăgea e-

logiile admiratorilor săi. Visa la crearea unei clase de stăpâni, care să practice o morală și o religie nouă și care să regenereze întreaga omenire. La asemenea viziuni delirante se complăcea în visările nocturne de la Cancelaria berlineză sau atunci când s-a retras la Berchtesgaden de unde privea munții și cimpurile, pădurile și lacurile întinse la picioarele sale.

Amintindu-și de originea sa, se vedea în proprii săi ochi un arhitect care demola și reconstitua pe un plan gigantic, edifica noi continente. În același timp își învălura visele sale în armonii wagneriene, căci nu că îi plăcea muzica lui Wagner, dar pentru el, acesta era profetul național-socialismului și îi trăia opera. Se concepea ca un erou wagnerian; el era Lohengrin, Siegfried, Walther von Stolzing și mai ales Parsifal, care vindeca rana sîngerindă de la Amfortas și îi reda lui Graal virtutea sa magică. Avea în el, trăsături ce se regăsesc la Ludovic II de Bavaria.

Dacă cineva ar gândi despre el că nu avea sensul realității se înșală. Era de un realism rece și poseda simțul calculării. Desi era lenes, incapabil să se dedice unei activități regulate se instruia mai mult oral din toate domeniile și se interesa de cele mai mici detalii.

Alături de violență și brutalitate, avea o aptitudine către șiretenie, ipocrizie și minciună, adăugate la provocarea de discordii și rivalități. căroră partidul nazist le era vesnic pradă, măcinându-l din interior. Stia să-și adoarmă adversarul până în momentul în care putea să se debaraseze de el și când semna un tratat, se gindea în același timp la modul cum se putea sustrage de la obligațiile pe care și le asuma. Când se gindea la cariera sa, la trecutul său de vagabond rătăcitor din Viena, la azilul de noapte, la prodigioasa-i ascensiune la capătul căreia fusese investit cu o putere pe care nici un împărat german nu o avusese înaintea lui, era convins că Providența îl proteja și îl făcea invincibil. Era superstitios, își făcea horoscopul, consulta stelele și nu tolera să fie contrazis, supraestimându-și persoana sa, îngerind pe străini și subestimându-și adversarii. Își atribuia genul de strateg, voind să-l egaleze pe Frederic II și să-l depășească pe Napoleon...

Paul Ștefănescu

JUSTIȚIA REGILOR ȘI MOARTEA ANNEI

DEZIDERATE REGALE

Henry al VIII-lea, regele Angliei, era pur și simplu obsedat de dorința de a avea un urmaș de sex masculin, care să-i moștenească imensa avere și să ducă mai departe faima neamului Tudorilor. Era căsătorit de peste optsprezece ani cu prințesa spaniolă Caterina de Aragon, cu care avea doar o fiică, Maria. Toți băieții li s-au născut morți. La vârsta de 42 de ani, după îndelungi dispute cu Papa de la Roma, Henry al VIII-lea reușește să obțină divorțul și să se căsătorească, în anul 1533, cu Anna Boleyn, fostă domnișoară de onoare a reginei Caterina.

Spre disperarea lui, primul născut le-a fost o fetiță. A doua naștere — prematură — avea să fie un băiețel mort. Apoi, ajuns la 43 de ani, Henry se hotărăște să scape și de Anna, dar în cel mai oribil mod cu putință: printr-o adevărată crimă! Printr-un „divorț italian“, cum am spune astăzi. Dragostea lui pentru Anna depășise punctul culminant, după ce întreținuse cu ea legături intime timp de șase ani înainte de a se despărți de Caterina. De altfel, după ce se căsătorise cu Anna în mare taină, cu trei ani înainte de a divorța de

Decapitarea Annei, regina Angliei

Henry al VIII-lea, născut în 1491, rege al Angliei între anii 1509—1547

Caterina, el o făcu marchiză de Pembrok. Căsătoria lor a fost atât de tainică încât nici astăzi nu se cunoaște data ei exactă și nici numele celui care a oficiat-o.

Inima lui Henry țintea acum către frumoasa Jane Seymour, o altă domnișoară de la curte...

MĂRTURIA DUPĂ URECHE

Execuția lui Thomas Morus, autorul cunoscutului „Utopii”, șocase deja opinia publică europeană. La fel ca și execuția bătrânului episcop Fisher, în

același an, în urma unui act cinic, ea răspuns la hotărârea Papei de la Roma de a-l declara cardinal pentru felul lui hotărât de a acționa.

„Pînă o să-i vină lui Fisher, la Londra, mitra de cardinal, n-o să mai aibă pe ce s-o pună...” declarase, plin de ironie, Henry al VIII-lea. Lucru care s-a și întîmplat...

Anna a fost învinuită de adulter, dar aceasta nu i-a fost suficient lui Henry. I-a mai pus în spate și un incest, apoi și un complot împotriva regelui, adică a lui. Drept urmare, Anna a fost condamnată la moarte și executată prin decapitare. Sentința a fost dusă la îndeplinire în ziua de 19 mai 1536, în curtea închisorii de la Tower, Londra.

Ce au crezut despre acest proces contemporanii Annei Boleyn, oameni ale căror opinii nu au fost consemnate de cronicari? Au crezut ei sau n-au crezut în dreptatea regală?

Nobilul italian don Liberio Almadiano din Viterbo locuia la Londra în timpul în care se desfășura drama Annei la curtea lui Henry al VIII-lea. Revenit apoi pe continent, el a înfățișat impresiile sale unui grup de nobili. După ce relată pe scurt despre căsnicia lui Henry cu Caterina, Almadiano spuse:

„După aceea, regele se îndrăgosti de Anna, dintr-o familie bologneză (?! — n.n.), domnișoara de onoare a reginei Caterina, fiica unui cavaler al regelui, o fată frumos crescută, dar din lumea de jos“.

Despre cea de a doua căsătorie a lui Henry, don Liberio spuse: „Ceea ce începe prost nu poate să se termine decît tot prost. Încă înainte de a fi devenit soția lui Henry al VIII-lea, Annei îi cam plăceau îmbrățișările bărbaților, lucru pe care de altfel l-a și recunoscut înainte de a muri. După ce, din simplă domnișoară de la curte deveni doamnă cu vază, culegînd onorurile re-

gale, a uitat de poziția ei înaltă pe care pe nedrept o obținuse și s-a dedat la o serie întreagă de povești de dragoste. Ea s-a aprins cu dragoste nenormală față de fratele său, pe care regele îl făcuse baron (în realitate, Henry îl făcuse viconte de Rocheford — n.n.) avînd de mai multe ori legături trupești cu acesta...

Și ca și cînd această rușine n-ar fi fost de ajuns — continuă don Liberio — ea s-a îndrăgostit de domnul Weston, un apropiat al regelui, căruia i s-a dăruit atunci cînd i s-a ivit prilejul. Dar nici asta nu i-a fost destul, într-atît era de desfrînată! I-a plăcut apoi și baronul Brereton, un bărbat foarte serios, pe care l-a sedus, iar acesta s-a culcat cu ea. Și ca să nu piardă timpul, s-a împrietenit și cu domnul Norris, iar prietenia lor a sfîrșit prin aceea că Anna i-a oferit plăcerile patului, adică din acelea pe care bărbații le caută la femei...“.

Este limpede că lumina zilei că don Liberio nu era un cunoscător al relațiilor de la curtea engleză, din moment ce confundă Boleyn cu Bologna și este de părere că Anna era de origine italiană! Ceea ce povestea el nu erau decît istorioare care circulau atunci prin Londra și de a căror lansare — se pare — regele Henry nu era tocmai străin.

O REGINĂ ANTIPATIZATA

„...ăd, dragele mele doamne — își reia don Liberio firul povestirii — că unele dintre domniile voastre se îndoiesc de ceea ce vă spun, dar ele sînt adevărul gol-golul...”.

De unde se poate deduce că don Liberio credea cu adevărat în vinovăția Annei. La fel cum credea și povestitorul Matteo Bandello,

contemporan al lui Henry al VIII-lea, martor al povestirilor lui Almadiano pe care apoi le-a transcris într-o năvelă, răspîndindu-le în Italia și în Europa întregă.

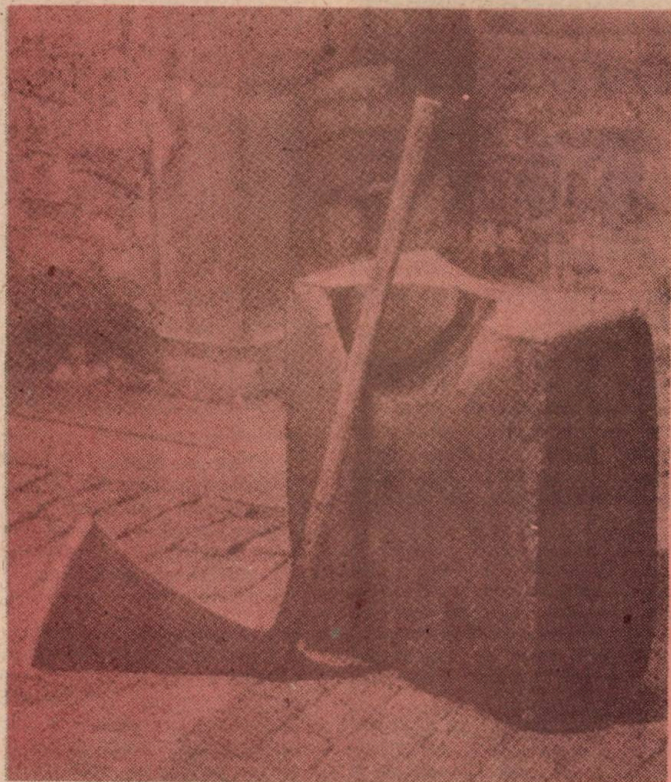
Este adevărat, Anna nu era prea iubită de opinia publică, oamenii o simpatizau pe Caterina. Anna nu era iubită nici măcar de propria familie. Unchiul ei, ducele de Norfolk, celebrul învingător al scoțienilor, o privea cu neîncredere, la fel ca și mătușa ei, lady Boleyn. Contemporanii o descriu ca pe o femeie înaltă și zveltă, cu ochi negri, veselă și expresivă, cu păr negru cu reflexe albastrii, care amintea de înalta ei de origine irlandeză.

Anna s-a bucurat mult de moartea Caterinei și asta i-a atras oprobiul opiniei publice. Dar există oare femeie care să nu se bucure de ne-
cazul rivalei ei în dragoste?! În plus, era cunoscut și faptul că îl ura de moarte pe cardinalul Wolsey, cancelarul regelui, contribuind efectiv la căderea acestuia.

„Cînd au executat-o la Tower — continuă don Liberio — eram de față. Am ascultat ordinul de acuzare. Ea stătea cu capul pe butuc în timp ce călăul reteză capetele celor cinci iubiți ai ei, dintre care despre patru v-am și vorbit. Îmi rămîne acum să vă mai povestesc despre al cincilea. Și-apoi o să vedeți, dragele mele doamne, că o să credeți tot ce vă spun...”

Este limpede că don Liberio nu spunea adevărul. În primul rînd pentru că Henry al VIII-lea nu permitea ca la execuții să asiste și plebea, „spectacolul” fiind rezervat unui număr foarte limitat de persoane. Străinilor din rîndul cărora făcea parte și don Liberio, năstrușnicul nostru povestitor, fiindu-le interzis accesul. Don Liberio nu avea de ce să facă excepție.

Cu toate acestea, la execuție a luat parte și un străin, unul avînd chiar un rol foarte important, dacă

Secura și butucul care au fost folosite la decapitarea Annei. Ele se păstrează la Tower

nu cumva cel mai important: călăul! Acesta fusese adus din Franța, unde retezătorii de capete aveau o pregătire profesională și de specialitate mult mai bună decît a celor din insulă.

CEL DE AL CINCILEA

răiți, deci, stimate don Liberio...

„La curtea lui Henry al VIII-lea era și un anume Mark Smeaton, dintr-o familie umilă, priceput nevoie mare la cîntatul la felurite instrumente. Din această cauză regele îl îndrăgi nespun și-l chema în dormitor în timp ce el și regina se găseau în pat. Uneori regele îi permitea

lui Mark să vină în salon și atunci cînd regina se găsea singură. Mark avea cunoștință despre nenumăratele povești de dragoste ale reginei. În toate cele ce le făcea, Mark era ajutat de o cameristă, pe nume Margareta. Încetul cu încetul regina s-a obișnuit să-l cheme pe Mark în dormitor, mai ales cînd regele nu era de față. Și poate pentru că ea dorea ca Mark să nu povestească cuiva despre cele știute ca făcute de ea cu baronul, sau pur și simplu pentru a vedea dacă stie să cînte la fel de bine ca Mark la flaut, ea îl îmbrățișa adesea, oferindu-i ceea ce se cade ca o regină să-i ofere doar regelui...”

De aici pînă la „Decameronul” lui Boccaccio nu ar mai fi nici măcar o jumătate de pas...

INTRIGI, FLAGRANT DELICT, UN TURNIR, REGRETE

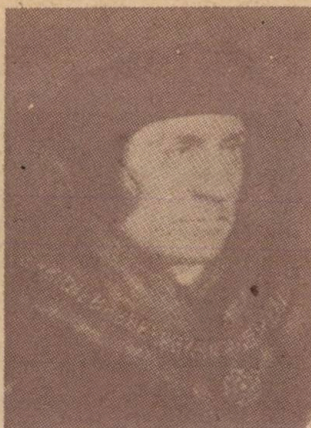
Dintr-o altă
relatare a lui
don Liberio
aflăm versi-
unile răspin-
dite de oame-
nii lui Henry
al VIII-lea

pentru ca acesta să-și poată
atinge țelul.

Prima știre despre necre-
dința reginei i-a fost adusă
la cunoștință regelui de o
doamnă frumoasă, prin in-
termediul fratelui său, An-
thony Brown, medicul per-
sonal al regelui. Cum regele
se cam săturase de această
doamnă frumoasă, dorin-
du-și una și mai tânără și
mai frumoasă, și deci ținea
să o îndepărteze de la curte,
ea, furioasă, i-a spus aproape
direct că este un încornorat !

Strinsă bine cu ușa și ce-
rindu-i-se dovezi, frumoasa
doamnă a spus :

— Întrebați-o pe came-
rista Margareta și pe muzi-
cantul ăla de Smeaton și
veți afla tot ce doriți să știți

**Thomas Morus, autorul
celebrei „Utopii”. A fost
executat în anul 1535
pentru că a refuzat să
recucerească puterea
spirituală a regelui.**

despre escapadele Annei !

Thomas Cromwell, primul
ministru al regelui, a emis
ordinul pentru arestarea lui
Smeaton, iar acesta a făcut
amănunțite mărturisiri în
care-i acuza pe patru dintre
oamenii supuși de la curte de

legături cu regina. După cei
patru urma chiar el, Smea-
ton !

Aceasta se întâmpla în ziua
de 1 mai 1536, cu ocazia tur-
nirului de la Greenwich,
după care regina a fost reți-
nută ca și pe ceilalți „vino-
vați”.

Ce vroia să demonstreze
acest lucru ? Că regele își
prinsese consoarta în flag-
rant delict. Soluția era lim-
pede : regele trebuia s-o pe-
depsească pe regina necre-
dincioasă. Acesta era un
drept al fiecărui nobil, cu
atât mai mult al suveranu-
lui...

Lucrurile s-au petrecut
însă puțin mai altfel decât
dorea regele. Unul dintre
„iubiții” reginei, nobilul
Brereton, fusese arestat încă
de simbătă, 29 aprilie, adică
cu două zile înaintea desfă-
șurării turnirului ! Despre
acest lucru regele fusese in-
format de însuși primul său
ministru. Complotul împo-
triva Annei îl puseră la ca-
le regele și primul ministru
îndată ce Anna îi născu —
în ianuarie 1536 — un băiat
mort.

Fiind, domnia sa Henry, cam rotofei și cam greoi în mișcări — nu știu dacă, nefiind rege, ar fi avut vreun succes la femei! — regele urmărea luptele din tribună, în loc să fi luat el însuși parte la ele. Henry aștepta cu mare interes disputa fratelui Annei, George, viconte de Rocheford, cu sir Henry Norris. La un moment dat — cochetărie, greșală ?? — Annei i-a căzut batista din mină. Norris a ridicat batista și a sărutat-o. Gestul acesta — Norris era un domn, nu ? — l-a supărat într-atît pe sensibilul Henry al VIII-lea, încît el s-a ridicat demonstrativ, a părăsit întrecerea și din această clipă nu a mai văzut-o nicio dată pe Anna.

În ziua următoare ea a fost dusă la Tower, dar nu la închisoare. Acolo erau cîteva camere rezervate regelui și oaspeților săi de vază. Aceeași soartă au avut-o : Norris, sir Francis Weston și fratele Annei. După cum am mai spus, Brereton fusese arestat la 29 aprilie.

Procesul a început la 15 mai, cei 26 de jurați urmînd să-și sprijine sentința pe o singură depoziție : cea a lui Smeaton. Acesta, schinguit, a „recunoscut” că a fost oaspetele reginei. Cu toate că i se promisese că dacă își va recunoaște „vina” va fi iertat, nefericitul muzicant a sîrșit tragic. Ce se întîmplase însă cu depozițiile doamnei de la curte și ale cameristei Margareta ? Nimeni nu-și amintea că ele putea depune mărturie...

Henry era convins că legătura sa cu Caterina fusese împotriva cerului, care, răzbunîndu-se, le-a dăruit un copil mort ! Cerului nu-i fusese pe plac nici căsătoria cu Anna, de aceea ei, ca rege, trebuia să se debaraseze și de ea pentru a intra din nou în grațiile celui de... sus ! Cu cît mai repede, cu atît mai bine...

Henry trebuia să se poarte cu multă grijă și precauție față de Maria, fiica Caterinei, din cauză că în tot

Henry al VIII-lea

timpul cît s-au purtat discuții în legătură cu divorțul lor, și în care regina a negat cu fermitate acuzația potrivit căreia căsătoria ei cu Henry nu ar fi valabilă. Motivul ? Nepotul Caterinei, împăratul Carol al-IV-lea, amenința permanent că va ataca Anglia dacă regele Henry al VIII-lea nu se va purta cum se cuvine cu rudele sale !

În cazul Annei această amenințare nu exista. De aceea regele a putut acționa în voie.

La fel ca Maria, și fiica Annei, Elisabeta, fusese declarată ca nelegitimă. Henry și-a schimbat însă poziția cu trei ani înainte de a muri. Hotărîrea regelui nefiind lipsită de tilc : singurul său fiu, Eduard, născut din legătura cu Jane Seymour, avea doar șapte ani. De aceea, el le-a declarat — din nou — pe Maria și pe Elisabeta, legi-

time !

Amîndouă, Maria și Elisabeta, aveau să ajungă pe tronul Angliei, prima domnind sub numele de Maria cea singeroasă. Elisabeta, fiica decapitatei regine Anna, avea să fie cea mai glorioasă dintre toate suveranele urcate pe tronul Angliei...

MĂRTURIILE „PRIETENEȘTI” ALE DUȘMANILOR

ar să revenim la povestirea lui don Liberio, mai precis la afirmația lui potrivit căreia, înainte de moarte, regina și-ar fi recunoscut vina. Cum va fi ajuns don Liberio la această concluzie ? Și cum de s-au găsit oameni care să-l creadă ?

Anna, regina Angliei

Regina ceruse ca în Tower să fie însoțită de două doamne de la curte în care ea avea încredere. Acestea i-au fost însă impuse din oficiu, ele fiind, în realitate, două dușmance: lady Boleyn și o oarecare doamnă Cosyns. Anna a înțeles chiar de la început că ele aveau misiunea de a o supraveghea, Cromwell în persoană cerându-le să fie înformat despre tot ce spunea Anna, fie în somn fie în stare de trezie.

Cele două femei i-au relatat lui Cromwell cele mai bizare lucruri, spuse, chipurile, de Anna care, în plus, și-ar fi recunoscut vina. Cum ar fi putut Anna să fie de acord cu o acuzație pe care a respins-o tot timpul? Și cum poate fi crezut faptul că Anna s-ar fi destăinuit celor două femei despre care stia că nu aveau altă misiune decât pe aceea de a o spiona?

Cei patru bărbați invinuiți de a fi avut legături cu regina au respins tot timpul această acuzație. Lui sir Norris i s-a promis că va fi iertat dacă va recunoaște. El a declarat însă că preferă să moară decât să o învinovățească pe regină de un păcat pe care nu l-a săvârșit. Fratele Annei, viconte Rocheford, acuzat de incest, a respins și el acuzația care

i se aducea și care se baza pe interpretarea următoare scene: plecând de la palat, el a sărutat-o pe Anna pe obraz! Dar sărutul pe obraz era la englezi tot atât de cotidian și de inofensiv ca și strînsul mîinii la alte popoare. Să nu fi cunoscut membrii juriului acest lucru...?

„DACĂ NUMAI MOARTEA MEA...”

inchisă la Tower, Anna îi trimise, la 6 mai 1536, o scrisoare regelui, una și aceeași persoană cu sotul ei și tatăl fetei lor. Era redactată cu bun simț și demnitate, gîndurile unei femei nesupuse minciunii, fără teama de moarte.

„Mă judecați, dar imi refuzați un proces drept. În schimb permiteți ca judecătorii și acuzatorii mei să-mi fie dușmanii declarați... Dacă ați hotărît dinainte verdictul, și dacă numai moartea mea aduce fericirea, atunci îl rog pe bunul Dumnezeu să vă izbăvească de acest mare păcat; să nu vă cheme pentru a da socoteală de mult nereguescul dv. cont, în fața tronului lui unde vom ajunge în curînd înălțimea Voastră și cu mine. Și sper (indiferent ce va crede lumea despre mine) că nevinovăția mea va leși la lumină... Dorința mea unică și ultimă este ca greutatea disgrăției voastre să o port singură, ca ea să nu atingă sufletele nevinovate ale nobililor despre care am aflat că au fost închiși din cauza mea...”

Dorința nu i-a fost îndeplinită, cei patru au fost decapitați cu o zi înaintea execuției ei.

Scrisoarea Annei a rămas fără răspuns.

Procesul a avut loc în ziua de 15 mai 1536. Cei 26 de pări au fost conduși de unchiul Annei, Norfolk. Referindu-se la proces, don Liberio este foarte scurt și autoritar: „A avut loc apoi

procesul care a demonstrat că Mark spusese adevărul.”

Atît, nimic mai mult.

Don Liberio pare să nu fi avut cunoștință de faptul că Anna a negat tot timpul acuzația.

Să nu fi auzit don Liberio că la refuzul Annei de a se supune unei judecăți bazate pe o singură depozitie, i s-a răspuns: „În acest caz, un martor este suficient...”

Da, în acest caz...

După acest răspuns, pentru membrii juriului nu a fost decît o simplă formalitate să pronunțe în unanimitate sentința: „Guilty!”

Un „guilty!” odios.

EXPRESIA PUTERII: ABUZUL

sența procesului căruia i-au căzut victime Anna și cei patru nobili, a fost magistral sintetizată de cardinalul Wolsey: „Dacă într-un proces acuzatorul este coroana, jurații vor găsi pînă și o sentință potrivit căreia Abel l-a ucis pe Cain...”

Anna și cei patru nu au fost singurele victime ale lui Henry al VIII-lea. Oamenii au povestit însă cel mai mult despre Anna, mai ales că, spuneau unii — nu însă și don Liberio — din mormîntul ei, în timpul nopții, ieșeau flăcări, semn că murise nevinovată.

Anna s-a dus la moarte cu fruntea sus, îmbrăcată în straie negre. Martorii oculari spun că era dumnezeiesc de frumoasă, așa cum nu au văzut-o niciodată.

În scrisoarea la care ne-am referit, Anna îi mai scrisese regelui: „Dintr-o fată simplă m-ați făcut marchiză, din marchiză m-ați făcut regină, iar acum, cînd nu există cînte mai înaltă pe care să mi-o acordați, imi împrumutați cununa de mucenic...”

Un epitaf extraordinar.

Nicolae Nicoară

Madame Bovary

*romantică și nefericită
în dragoste*

CITATĂ ÎN PROCESUL

FLAUBERT

ISTORIA IMAGINARĂ A UNEI EROINE ADEVĂRATE

ine ar putea-o condamna pe această ființă? Nimeni...

Procurorul se scutură și reluă:
— Domnilor, dreptatea este de partea mea!

Morga, în care intra și ceva secreție de bilă, reveni imediat pe chipul posomorit ca de lynx și trimbiță către asistență:

— Această carte este imorală!

Virulența premediată a rechizitoriului a sunat sec și fără apel pe deasupra băncilor înșesate de publicul strâns în sala celei de-a șasea camere corecționale a Tribunalului din Paris, într-o simbătă din iarna anului 1857. Cel care tocmai aruncase aceste cuvinte, infierbîntat, cu spume în colțul buzelor, vorbea de două ore. Uneori, pe neașteptate, părea că-și suspendă debitul verbal, că și-l absorbea. Dar aceasta numai pentru a ataca din nou, cu fruntea încrêțită, pumnii încleștați pe marginea mesei, revărsînd dușmănie din toată ființa sa, cu buzele răsfrinte trufaș între favoriții zbiriți.

— Nu vă cerem decît un singur lucru... Să aplicați legea! Atenuați-l lui Pillel vîna cît vreți! Fiți indulgenți chiar cu Laurent-Pichat!... Lui Flaubert însă — principalul vinovat — trebuie să-i rezervați toată severitatea dumneavoastră. Eu mi-am împlinit datoria. Cu toate acestea, vă întreb, domnilor... O veți stig-

Portul Rouen — litografie de Turgis (1849)

matiza pe această femeie în numele onoarei conjugale? În numele opiniei publice? În numele sentimentului religios? Eu numai atât vă zic: în vreme ce soțul prostănac simte cum îl sporește dragostea aflând de adulterele soției sale, în timp ce opinia publică este reprezentată de ființe grotești, iar sentimentul religios este intruchipat de un preot ridicol, ei bine, o singură persoană are dreptate, tronează...

Scurtă pauză. Procurorul reține o clipă numele de ocară, cele cinci silabe detestabile, înfălate de infamie, care apoi se rostogolesc din gura-i uscată de perorație, azvirlindu-le cu silă:

— Aceasta este Emma Bovary!

În boxa acuzațiilor, un zdrăhon cam de patruzeci de ani, cu mustăți stufoase de războinic mongol, cu pomeții roșii, având fruntea de timpuriu atinsă de calvitie, fu scuturat de o tresărire. Era îmbrăcat într-un costum „select” lucrat la croitorii cei mai buni din „high life”. Și-a întors privirea către apărătorul său, maestrul Sénard, fost ministru de interne, cel care prezidase Adunarea Națională în 1848, prieten cu Cavaignac. Era Gustave Flaubert.

Pinard, care tocmai ceruse maximum de pedeapsă pentru Flaubert, se cufundă în fotoliul cu catifeaua roasă, stringând din fălcile-i de carnasier care-și digeră tacticos prada. Cu mina strecurată între butonii robei, el împinse cu cotul teancul răvășit a șase numere din „Revue de Paris”, de care se slujise pentru a-și susține rechizitoriul. De altfel, aceleași coperti galbene se îngrămădeau și în fața lui Jules Sénard, care-și etalase senin dosarele.

Pe banca acuzării se mai aflau doi bărbați alături de Flaubert: Pillet și Laurent-Pichat, respectiv tipăritorul și editorul lui „Revue de Paris”, revistă care publicase, între 1 octombrie

și 15 decembrie 1856, primul roman al domnului Flaubert. Toți trei au fost citați pe data de 24 ianuarie 1857 în fața tribunalului corecțional pentru atentat la bunele moravuri și ultragiere moralei publice și religioase, delict prevăzut de Legea din 17 mai 1819 și de articolele 59 și 60 din Codul penal. Opera incriminată: „Doamna Bovary — moravuri de provincie”. Acțiunea avea să fie respinsă peste opt zile.

EMMA BOVARY — LA BARĂ

rima oră de audiere. În pragul unui atac de nervi, Flaubert îl ascultă pe substitutul de procuror Pinard cum îi reduce romanul la dimensiunile unui fapt divers.

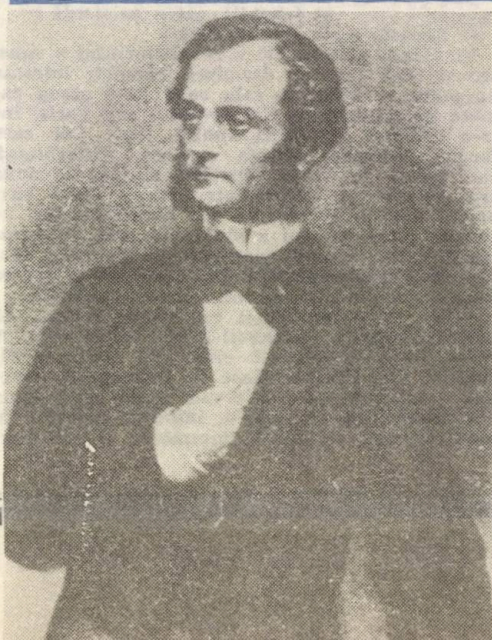
O burgheză de provincie, căsătorită fără să iubească, își ia un iubit, apoi altul, se înglobează în datorii ruinându-și soțul, iar în final se sinucide luind arsenic.

— Și-a iubit oare domna Bovary soțul!? — exclamase procurorul. A încercat ea să-l iubească? Nu!

Flaubert se simți lovit de moarte. Nu mai era el, normandul de treizeci și șase de ani, care se afla în cauză, urmărit, inculpat, defăimat, ci acea biată făptură pe care o tirise după el, devenită mai aievea decât o ființă în carne și oase, citată la bară, interpelată în plin tribunal, trebuind să răspundă public de actele sale... Emma Rouault, căsătorită Bovary, era vinovată? Îl cuprinsă frisoanele, la fel ca la Croisset, pe malul Senei, când se izola pentru ca nici un martor să nu fie de față la crizele sale negre de epilepsie, răul comițial.

Pinard a trecut din nou la asalt, continuându-și invectivele. Sudoarea dimineților de trudă de la Croisset îi imbrobona acum fruntea. Avea să scape numai cu spaima. Deocamdată îl așteaptă pe Sénard să se ridice.

Substitutul de procuror Pinard

u capul ușor înclinat, cu ochii mici și vioi sub smocul sprincenelor stufoase, Jules Sénard, supraveghează reacțiile domnului președinte Dubarle, încadrat de cei doi asesori, Dupaty și Nacquart. Nu se îndoiește de succes. Îi va trebui însă pentru această timp și sirg, dar îl va

smulge. L-a simțit lingă el în mai multe rînduri pe clientul său agitat și îngrijorat. Sénard însă știe unde să țintească. În fine, Dubarle i-a făcut semn. Sénard se ridică. Pledoaria sa va dura patru ore.

Flaubert nu crezuse că va avea loc procesul. O acțiune judiciară? Pentru ce? Era ca picat din cer. De ce anume să fie acuzat? Acuzația se întemeia pe delictul de ultragiare a moralei publice, vizind în mod deosebit scena ungerii cu Sfîntul Mir, așa cum a descris-o el după sinuciderea Emmei Bovary. S-a dus la textul incriminat și n-a înțeles. Era caraghios, ei nu scornise nimic: copiasse pur și simplu din „Rituel de Paris“! Și apoi, la drept vorbind, pasajul nu conținea nici douăzeci de rînduri. A reluat textul și l-a întors pe toate fețele — ca întotdeauna cînd descoperea punctul slab al unei scene — cu voce tare, tînuind aproape. La un moment dat, a crezut că și-a dat seama: în cuvintele rituale recitate de jalmicul preot Bournisien se regăseau adunate reminiscențele profane din viața Emmei, amintirea greșelilor, viziunea păcatului, domolirea poftelor... Astfel, preotul, după ce a recitat „Miseratur“ și „Indulgentiam“, și-a muia degetul cel mare în uleiul sfințit și a început ungerea... „Întii pe ochii care au rivnit atîta după bogățiile de pe pămînt, apoi pe nările pofcioase după adierile căldute și miresmele dragăstoase, apoi pe gura care s-a deschis pentru minciună, care a gemut de trufie și a strigat după fast, apoi pe miinile care s-au desfătat cu atingeri suave și pe tălpile atît de juți altădată cînd alerga să-și domolească poftele și care de-acum nu vor mai pași...“.

„Ritualul...“, imprumutat de la un prieten ecleziast, mai zicea și despre multe ale lucruri: despre sini și despre șolduri chiar!). Cîte fulgere nu s-ar fi abătut asupra capului său dacă s-ar fi încumetat să scrie și despre ele!? Dar era absurd! Absurd — va zice mai tîrziu — ca Bouvard și timpit ca Pécuchet. Nu-i venea să creadă că autoritatea imperială se va încumeta să riște un proces, pentru astfel de absurdități. Sau „Doamna Bovary“ nu este decît un pretext. Adevăratele rațiuni fiind de alt ordin. Politic, de exemplu. Prințesa de Beauveau a intervenit în două rînduri pe lingă Eugénie de Montijo. Delessert, pe de altă parte, îi dădea asigurări că lucrurile nu vor merge prea departe, și, ca atare, procesul nu va avea loc. S-a înșelat. Acțiunii i se va da curs, iar magistratul numit să conducă instrucția procesului, în numele religiei oficiale, imperială și romană, era evreu, iar substitutul de procuror Pinard, care îl va acuza acum pe el, iar peste cîteva luni pe Baudelaire, era la rîndul său autor de poezii desucheate, care circulau pe sub mină.

— Un soț care își vede liniștit de treburile rale, care vă îmbrățișează, care își așează tacticos scufița la culcare, și care își ia supa altă-furi de dumneavoastră este un soț prozaic care

*) În fr., reine = regină; reins = șale, șolduri.

vă revoltă! Aspirați la un bărnaț care să vă adore, să vă idolatrizeze... Biet copil! Acest bărbat va fi un libertin, care vă va lua un minut ca să se joace cu dumneavoastră. Iată ce a vrut să zică domnul Flaubert! Iată ce a zugrăvit el! Iată ce se află în fiecare rînd al cărții sale!

Și Sénard continuă.

— Această carte, pusă în mina unei tinere soții, o va țiri pe aceasta către plăceri ușoare? Ori, dimpotrivă, îi va arăta pericolul încă de la primii pași, făcînd-o să se cutremure de oroare? Așa stînd lucrurile, conștiința dumneavoastră, domnilor, va hotări...

Dintr-odată, avocatul scoase din buzunarul robei un volumaș, pe care-l flutură pe sub nasurile juraților și al procurorului.

— Ascultați însuși glasul Bisericii!

Mare șiretenie, este „Rituel de Paris“, chiar volumul de care se servise Flaubert pentru a descrie moartea Emmei. Sénard joacă tare, citînd din belșug și, prefăcîndu-se pentru un moment că îl ignoră pe procuror, face țândări argumentația acestuia. Jurații recunosc titlul

Flaubert, adolescent. Desen aparținând lui Delaunay

operei aprobate de cardinalul Gousset (autorul eminent al unui tratat de „Teologie morală”) și de „Sfinții Lor episcopi și arhiepiscopi de Mans, Tours, Bordeaux, Cologne etc.”.

— Această carte, aruncă în treacă Sénard, a fost imprimată la Mans de către Charles Monnoyer, în 1851 și se intitulează „Explicație istorică, dogmatică, morală, liturgică și canonică a Catehismului, împreună cu un răspuns la obiecțiile aduse de știință împotriva religiei...”. Autor — domnul abate Ambroise Gouillois, paroh la Notre-Dame du Pré.

Verdictul se pronunță opt zile mai târziu, adică pe 7 februarie 1857, cu patru voturi la trei. Umezindu-și buzele, președintele Dubarle termină plictisit lectura sentinței :

— În aceste condiții, tribunalul îi achită pe Pichat, Flaubert și Pillot și îi lasă liberi, fără cheltuieli de judecată...

Ațiunea fiind respinsă ca nefondată, urmărirea încetează. Substitutul de procuror Pinard a părăsit sala de audieri fără să scoată o vorbă. Își va face din nou apariția peste șase luni cu o altă acuzație. La bara apărării — maestrul Chaix d'Est-Ange, care-l apără pe un bărbat apatic așezat pe banca acuzării de drept comun.

De data aceasta, pe masa procurorului imperial se află un volum cu titlul „Florile răului”, Charles Baudelaire privește înainte în gol, fără să vadă pe nimeni.

În seara de după procesul care s-a încheiat cu circumstanțe atenuante pentru soția sinucigașă a felcerului din Yonville-l'Abbay, un uriaș cu ochii limpezi și o claie de păr răvășită, cu obrazii lăsați, părăsind Palatul de Justiție la braț cu Sénard, i se adresează acestuia tulburat :

— Niciodată, Sénard ! Niciodată — făcu Flaubert — n-am înțeles așa de bine ca acum, cît suferea și plîngea sărmana mea Bovary în același timp în douăzeci de țiguri din Franța...

MAREA ISPITIRE A LUI GUSTAVE FLAUBERT

u nouă ani mai înainte de procesul din Paris, într-o noapte ceva mai caldă de sfîrșit de iarnă, la vreo doisprezece kilometri de Rouen, ceasul din turnul catedralei din Ry, tirgusor aflat între Darnétal și Morgny, tocmai bătuse de orele trei.

În fundul unui iatac tapetat într-un galben palid, atînsă de aceeași paloare, întinsă pe spate, cu gura întredeschisă, și scăldată în sudoare, agoniza o tinăra de douăzeci și șase de ani. Refuzînd să răspundă la orice întrebare, își înleșta doar degetele de cuvertura patului și clătina din cap. Era Delphine Delamare, soția felcerului din Ry.

Dintr-odată scoase un urlet de disperare. Convulsiile o cuprinseseră din nou, și strigă :

— Oh, Doamne, e groaznic !

La picioarele patului, soțul ei, disperat, o imploră să vorbească. — Delphine, dragostea mea ! Ai luat otrăvă ? Care ? Răspunde-mi, te implor, răspunde-mi...

Delphine însă, reintrată în starea de apatie, refuză să răspundă. Micuța Alice, care merge pe opt ani, adusă și ea la căpătușul mamei muribunde, o roagă și ea la rîndu-i. Dintr-odată, vederea copilei păru să-i dea o dirzenie teribilă muribunde, a cărei suflare se stîngea din clipă în clipă.

Buzele palide s-au întredeschis pentru a lăsa să iasă trei silabe fatale : Ar-se-nic...

Eugène Delamare sări ca ars. Era prea târziu. Preotul îi dădu ultima împărtășanie. Delphine Delamare, fiica lui moș Couturier, fermier la Blainville-Crevon, trecuse în neființă... În noaptea normandă, la revărsatul zorilor, unica stradă a micului tirg se umplea de zarva căruțelor și a poștalioanelor, de plesnituri de bici și de suduilele țărănilor în apropierea hanului jupinenei Toubain. Era în 6 martie și era zi de tirg.

Sfîșnicul așezat la capul moartei lumina un tablou pictat în culori dulci, pastelate, reprezentînd o tinăra cu privire nostalgică și avînd părul strîns în niște panglică romantice. Avea trăsături viguroase de țărăncă, cu linia gîtului ferm croită ; în mîini ținea un gherghet. Chipul acum destins al moartei semăna izbitor cu cel din tablou. În Ry se răspîndea deja zvonul că soția felcerului luase arsenicul drept zahăr. Însă

soțul știa că nu este adevărat. Nevastă-sa se omorise din disperare, iar pe el îl ruinasă. Îi rămânea lui să afle și de ce, iar după ce a aflat atirna spinzurat de creanga unui pom.

trecut un an de când Delphine Delamare se odihnește sub o lespede din cimitirul din Ry. Într-o dimineață de septembrie 1849, după o baie mult prelungită peste limitele admise, pomădat din belsug și împodobit cu o cravată din mătase de culoare deschisă, Flaubert, fredonând cavatina din Lucia di Lamermoor, își isprăvi toaleta cu acea imperceptibilă grijă de dandy, care va rămâne slăbiciunea sa, nuanțată de un rafinament intrucitva boieresc.

Destul de mulțumit de el, a coborât cu trabucul între dinți pe terasa vilei de la Croisset pentru a-și săruta mama, scirțind din strălucitoarele-i ghețe din lac. Dincolo de grilajul grădinii, zornăiau lanțurile unui remorcher care urea fluviul în aerul răcoros al sfârșitului de vară.

Se împlineau trei ani de când hamalii din Rouen își revendicaseră onoarea de a duce pe umerii lor sicriul celui ce fusese Achille Cleophas Flaubert, chirurgul-șef al spitalului Hôtel-

„La Corbeille” — revistă de modă pe care o citea Madame Bovary

Desen de Richemont pentru „Madame Bovary”

Dieu. După moartea tatălui, urmasă aceea a duioasei Caroline, sora mai mică și adorată a lui Gustave, dind naștere unei fete. Fetița îi va moșteni numele. De fapt, chiar din momentul în care doctorul Flaubert începuse să aibă simptomele bolii care-l va răpune, Flaubert a avut presimțirea („viziunea”) a trei înmormintări... Două avuseseră deja loc la o distanță de numai două luni; care avea să fie cea de-a treia?

Adulmecind în aer dîra de parfum a fiului ei, doamna Flaubert îl întrebă zîmbind:

— Prietenii tăi vor veni la dejun, Gustave?

Flaubert îi confirmă că pe la mijlocul dimineții vor veni Bouilhet și Maxime du Camp. Căzură de acord să ia masa împreună toți patru: doamna Flaubert și cei trei prieteni.

Calendarul de perete al normandului cu ochii albaștri arată 12 septembrie 1849, ziua întîlnirii.

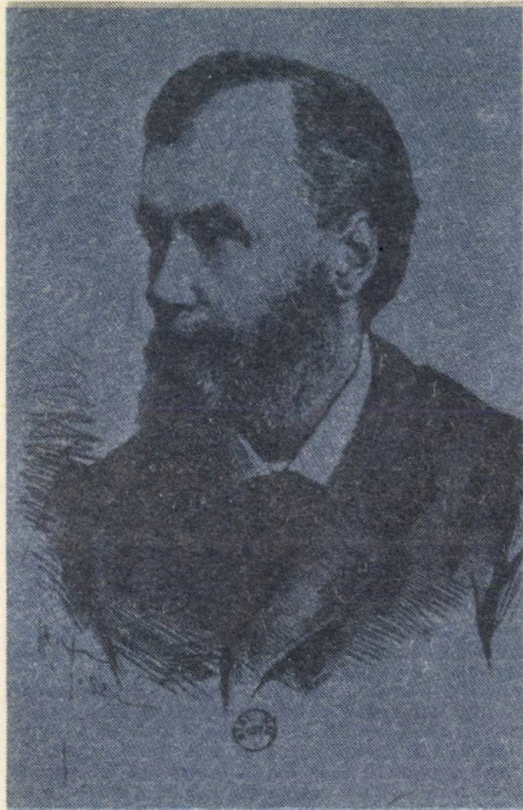
Flaubert are douăzeci și șapte de ani. Degetele sale mototolesc febril în buzunarul vestei groase din catifea o scrisoare primită cu două zile mai devreme, de la Louise Colet, blonda și trupeșă meridională care se aproprie de patruzeci de ani. Este amanta sa de trei ani. Flaubert a cunoscut-o la sculptorul Pradier. Se întîlnesc de atunci la Rouen ori la Paris, dar mai cu seamă la Mantes. Niciodată la Croisset.

— Să înțeleg deci că ești păzit ca o fată mare? — îi aruncase ironic zgomotoasa din Aix-en-Provence, de la înălțimea exigentei sale maturității.

Nu mai prezența doamnei Flaubert va împiedica venirea ei la Croisset. Flaubert va rămîne

inflexibil pe tot parcursul legăturii lor în privința aceasta. Cît va trăi mama sa, Louise — cu o singură excepție — nu va pune piciorul acolo. Văduva doctorului va muri octogenară, în 1872, dată la care cei doi vor fi despărțiți de cinci-sprezece ani.

Musafirii fură aduși de o cabrioletă închiriată la Rouen. Flaubert îi primi cu entuziasm. Maxime du Camp observă că Flaubert s-a îngrășat mult. Flaubert, blindul și marele Flaubert, uria-

Maxime du Camp

șul de 1,81, cu mustățile crescute ca la Vercingetorix, fusese extraordinar, „dumnezeiește” de frumos, în stare să stirnească ovații la teatrul din Rouen, cînd apărea în lojă alături de sora sa Caroline. Îmbrăcat într-o flanelă roșie și pantalon din postav albastru, cu părul aspru lăsat în bătaia vîntului și cu șalele înfășurate într-o eșarfă, fusese răsfatul plăei de la Trouville. Acum însă, splendidul viking, blond și cu ochii atît de limpezi, devenise, mai cu seamă după atacul de epilepsie pe care îl suferise în 1844, un fel de „sălbăticiune roșcată”, pe jumătate ruinată, blindul colos congestionat și cu pletele amenințate de pe acum de calviție începînd să arate ca un pașă oriental, un fel de Budha sedentar gen Balzac, îngreunat de mincare.

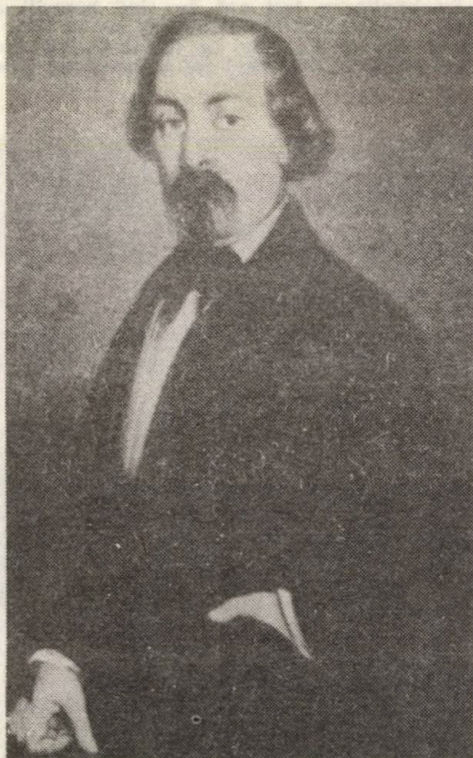
După ce au luat masa „în stil normand”, copioasă și din beșug stropită cu vinurile cele mai fine, cei trei prieteni s-au zăvorît în cabinetul

de la etaj al lui Flaubert, ale cărui cinci feres-tre priveau către Sena, către peluza grădinii, către arborele de magnolie, enorm, și către terasa de la malul fluviului.

Pe masa de lucru se află pupitrul de scris, încadrat de o lampă și cele necesare scrisului. Pe unul din pereți atîrnă un tablou — mai exact, o litografie — cu „Ispitirea Sf. Anton”, după Callot. Această gravură ține locul vestitului tablou al lui Breugel, descoperit în palatul Balbi din Geneva.

În 1845, Caroline se căsătorește cu Emilie Hamard, „grosolană intruchipată”, după părerea lui Gustav, care îi va însoți în voiajul de nuntă prin Italia. Întîmplarea l-a pus acolo față în față cu tabloul lui Breugel, compoziție care îl va tulbura profund, subjugîndu-l aproape toată viața. De abia l-a putut scoate Caroline din extaz.

— Ai ? Ce ? A, tu erai... Spune, nu ți se pare grozav ? Privește la capul acela care plutește pe mare, la peștele cu burta spintecată, focul aburii, copacul care răsare prin falcă, barca ce iese prin ureche... Și apoi sărmanul sfînt, care,

Louis Bouilhet

surprins în coliba sa, alături de porcul său, în ciuda... Nu ? Nu găsești că... ?

Tînăra nevastă de douăzeci și unu de ani a schițat o strîmbătură, după care a început să ridă și, luîndu-l de braț, l-a tras cu de-a sila către ieșire, unde indescritibilul Hamard își pierdea răbdarea.

Fără să-și dea seama, vederea acelei pinze îl va urmări vreme de treizeci de ani, adică aproape jumătate din viață.

Cam pe vremea cind, reintors din insipidul episod italian, trecea pragul unei papetării din cartierul Beauvoisine din Rouen pentru a cumpara „Ispitirea Sf. Anton” după Callot, o tinără visătoare care-l citise pe Walter Scott și o pasionaseră „Misterele Parisului” se întâlnea cu amantul ei într-un pavilion pierdut în pădurea Morgny. Era fiica lui moș Couturier, un grosolan fermier din Bainville-Crevon, și soția felcerului din Ry, Delamare. Delphine Delamare era mama unei fete care tocmai împlinise cinci ani. Și cam tot pe vremea aceea Caroline aștepta să nască.

În perioada aceea Flaubert suferea chinurile ispitei celei mai mari. De zece ani, era îndrăgostit fără speranță de Elisa Schlesinger, soția editorului muzical, și pe care o întâlnise la Trouville.

La ora întâlnirii cu cei doi, Flaubert n-a publicat încă nimic, deși rafturile bibliotecii sale debordează de manuscrise: „Memoriile unui nebun”, inspirate de imaginea doamnei Schlesinger, „Noiembrie”; în care eroina este o măruntă prostituată, și, în fine, o schiță, ultima dată, începută în 1843, și care poartă deja un titlu: „Educație sentimentală”, în care vor fi cuprinse Louise Colet și doamna Schlesinger.

Inarmat cu răbdare și hirtie pe măsură, vreme de patru ani a muncit pentru a scoate un „Faust” francez. Ideea i-o dăduse vederea tabloului lui Breugel, zis și al Infernului, și nu vroia alt titlu decât pe acela al maestrului flamand: „Ispitirea Sf. Anton”.

12 SEPTEMBRIE 1849

cu câteva luni înainte de această întâlnire, Maxime îi împărtășise lui Gustave intenția de a pleca în Orient. Flaubert l-a ascultat fără să zică un cuvânt, apoi l-a rugat să-și amine plecarea întrucât dorea să-l însoțească. Cererea nu l-a surprins pe du Camp; știa că de multă vreme nisipurile aurii, lumina nemăsurată, beția de soare, ținuturile Barbariei²⁾, puternicele vrăji din „O mie și una de nopți” exercitau asupra normandului solitar de la Croisset o fascinație nespusă. Dealțul, medicii tocmai îl sfătuiseră pe sedentar să facă o călătorie cu mișcare cât mai multă.

— De ce să aștept? — a întrebat totuși du Camp.

„Ispitirea Sf. Anton”, la care lucra de trei ani, nu era încă terminată, iar Flaubert ar fi fost în stare să renunțe mai degrabă la plecare decât să abandoneze „Ispitirea...” Așa că du Camp a acceptat:

— Fie, i-a zis ei, îmi amin plecarea pînă la toamnă și am să obțin pentru tine o misiune (fără credit, bineînțeles) de la ministerul agri-

Flaubert făcînd disecție personajului său Madame Bovary — sarjă de A. Lernet («La Parodie», 5 dec. 1869)

culturii. Tu, în schimb, termină-ți treaba pînă la 15 septembrie...

Flaubert a fost cuprins de o bucurie exuberantă. În cursul lunii august, îl anunță pe du Camp, că „Ispitirea Sf. Anton” este terminată și că în prima jumătate a lunii septembrie îl așteaptă, pe el și pe Bouilhet, să vină să le facă lectura, după care isi va face valizele, iar pe mama sa o va lăsa la Nogent, în grija familiei fratelui său, doctorul Achille Flaubert. În felul acesta, s-a convenit să se întâlnească pe 12 septembrie.

Vreme de trei ani, nici Bouilhet și nici du Camp n-au avut habar despre „Ispitirea Sf. Anton”. Cu vreo zece ani mai înainte, într-o zi de Paști, un tinăr de vreo șaptesprezece ani păsea pragul porții colegiului din Rouen îndreptîndu-se către Cours-la-Reine, în afara orașului, pe malul Senei. A deschis cartea pe care o ținea sub braț și s-a cufundat în lectură pe la orele nouă dimineața. Cînd s-a oprit din citit, era de mult trecut de prînz. Cartea era „Faust” de Goethe. Tinărul a fost atît de subjugat de lectură, încît i-a trebuit cităva vreme ca să știe unde se afla, impleticindu-se sub puterea visului în care tocmai plonjase. Își simțea capul și membrele atinse parcă de drog sau alcool. Această impresie dintr-o zi de primăvară, plină de danșate de clopote și de zarva păsărelelor nu i se

²⁾ Nume dat cîndva regiunilor din Africa de nord situate la vest de Egipt: Maroc, Algeria, Tunisia. (N. trad.).

Aceasta este Totes, localitatea unde Flaubert i-a plasat mai întâi pe soții Bovary
(Litografie din 1838)

va șterge din minte toată viața. Mai exact, până în 1874, cu șase ani înainte să moară. Dintr-o dată, îi veniră în minte marionetele lui moș Legrain la bilciul din Saint-Romain, de Sf. Anton și de porcul lui. În felul acesta, Breugel al Infernului și Callot se întâlneau cu guignolul³⁾ normand: ispitirea va avea loc într-o singură noapte formidabilă, gigantică, înspăimântătoare, străbătută de toate halucinațiile, populată de toate măcelurile, de toate luptele, de cortegiul tuturor, al tuturor ispitelor, al spaimelor — până la ivirea zorilor.

reme de patru zile, de la amiază până la 4 după-amiază, apoi de la opt seara până la miezul nopții, Flaubert citește fără întrerupere, măsurind încăperea în lung și în lat, cu foile în mină, întrerupându-se numai ca să-și reia suflul, revenind citeodată în masivul fotoliu Ludovic al

XIII-lea, cu spătarul din lemn, pentru a se ridica iarăși...

Acasta — vreme de treizeci de ore, timp în care cei doi prieteni vor păstra o liniște religioasă. În fine, Flaubert se oprește epuizat.

— Haideți la culcare, iubților... Vom vorbi miine dimineață.

Bouilhet se ridică primul.

— Inutil, Gustave, făcu el. Du Camp și cu

³⁾ Guignol — personaj comic din teatrele de păpuși din secolul al XVIII-lea, prototipul opo-
nentului popular în fața agenților autorității.

mine ne-am făcut deja aceeași părere. Noi gândim că trebuie să pui asta pe foc și să nu mai vorbești despre ea niciodată...

Flaubert a rămas năucit. Abia reușește să ingaime:

— Este o glumă... Hei... O glumă bună... Nu vorbiți serios.

— Ești bolnav, Gustave, un mare bolnav verbal! Furios, delirant! Boala ta o formează cuvintele, lirismul... Nu! Nu boala, cancerul tău! — intervine du Camp. Ascultă, Bouilhet are dreptate, trebuie să uști de această carte și să nu te mai gîndești niciodată la ea, niciodată! Plecăm imediat în Egipt...

— Oh, așa deci! Nu mai știu ce să cred!

— Dar dacă... Uite, Gustave, plecarea de aici îți va face de îndată cel mai mare bine. După ce te întorci, te vei așterne din nou pe treabă. N-au intrat zilele în sac. Caută un alt subiect... Un roman, de ce nu? Ceva în care lirismul, incantația verbală ar fi atât de ridicole, încît vei fi obligat să renunți la ele. Uite, ceva ca „Veris-sora Bette” a lui Balzac...

— Aveți dreptate, haideți la culcare.

Flaubert, însă, n-a dormit. A doua zi de dimineață nu-l găsiră. Îl văzuse un servitor luînd-o către colinele de la Canteleu. Se repeziră în-t-acolo. De pe înălțimile Canteleului, se vede întreaga panoramă a Rouenului și a fluviului, cu toate meandrele sale. În timp ce Bouilhet și du Camp sînt cu ținuta în ordine și bărbierii, Flaubert are o privire de alcoolic, masca de insomnie scoțîndu-i în evidență trăsăturile de țăran incrințat. După ce au înjghebat o discuție banală despre vreme și altele, dintr-odată Bouilhet îi zise:

— Ascultă, Gustave, de ce n-ai scrie despre pășania lui Delamare?

— Cine-i ăsta? Nu cumva Eugène Delamare, fostul elev al lui taică-meu la Hôtel-Dieu? Cel care s-a căsătorit, acum cinci sau șapte ani, cu Delphine, fata unui fermier din Blainville?

Flaubert s-a oprit locului uimit.

— Ce idee, ciudată idee...!

— Nevastă-sa s-a sinucis cu arsenic anul trecut...

— La naiba! Știu! Chestia a făcut multă vîlvă!

— Iar el a fost rușinat. De altfel, nu se știe ce s-a mai întîmplat cu el...

Trunchiul masiv al normandului se îndreaptă, umplîndu-se de aer.

— Oh! — exclamă Flaubert — cel mai bun lucru ce i-ar mai fi rămas de făcut era să dispară și el...

A DOUA CĂTARACTĂ A NILULUI

u cinci ani mai înainte de noaptea din cabinetul de lucru, într-o seară de ianuarie 1814, pe drumul ce duce spre Rouen dinspre Pont-l'Évêque, mergea o cabrioletă cu doi călători tăcuți infoliți boierește în sube groase și lungi pînă la călcile. Aerul de iarnă normandă era încărcat și sumbru, cu cerul întunecat, fără stele. Cel care ținea hățurile era un zdrahon de vreo

douăzeci și cinci de ani, iar însoțitorul să tot fi avut cu zece ani mai mult.

La trecerea prin cătunele adormite, stirneau haitele de ciini din dosul gardurilor. Tocmai depășiseră încrucișarea de la Pont-Rouge și se pregăteau să ajungă la locul numit „Les Rots“.

— Trage repede în dreapta, strigă pasagerul, vezi că vine cineva din față...

Nici n-a apucat să zică acestea, că, într-o hăr-mălaie de zornăit de fiare și zurgălăi, plesnituri de bici și suduieli, trecu un poștalion în mare goană.

— Iată un om grăbit sau mai degrabă beat ! — zice cel care ținea hățurile.

Cabrioleta mai merse puțin și cel care ținea hățurile se prăbuși. Doctorul Flaubert a oprit calul și s-a aplecat spre fratele său. Gustave horcăia și se zvîrcolea groaznic. Achile Flaubert l-a dus la un han din apropiere. Când și-a revenit era plin de singe.

— Ai avut un atac și ți-am luat singe.

— Știu, îmi aduc aminte de toate. Nici o clipă nu mi-am pierdut conștiința a ceea ce se petrecea cu mine.

Speriat, tinărul doctor Flaubert a pus diagnosticul de comă cerebrală, combinată cu un atac de nervi.

1500 de kilometri de Khartum.

Muntele Aboucir domină cea de-a doua cataractă a Nilului în tumultul năvalnic al apelor ce clocotesc printre stîncile de culoarea cernelii. Sub înnebunitorul soare nubian, apa dă în clocot printre rocile negre din granit, în mijlocul unei goliciuni patetice. Sahara este la doi pași, înaintînd pînă la malurile Nilului — fluviul-rege, părinte al zeilor și al oamenilor deopotrivă. Întîinderile de pămînt cultivate cu trudă, pe care lincezesc niște oi prăpădite, păzite de un uriaș cu pielea de abanos, îl uluiesc pe Flaubert : peticele acestea de ogor nu au nici măcar o sută de metri pătrați. Dincolo de ele — deșertul.

Dintr-odată, Flaubert începu să strige ca un apucat :

— Evrika ! Evrika !

Louise Colet. Litografie de Grégoire și Deneux

Du Camp, care îi promisese doamnei Flaubert că va veghea la securitatea fiului ei, tresare. Când își dă seama că este vorba de o farsă, dă din umeri.

— Ești nebun ? Ce te-a apucat ?

Normandul izbucnește în hohote de ris.

— Ascultă, strigă căzut în tranșă aproape, o voi numi Emma Bovary...

De data aceasta, du Camp se neliniștește de-a binelea.

— Emma ! Emma ! — repetă Flaubert în cascade, frenetic.

Du Camp se prinde în joc :

— De ce nu Bouvaret ? — și izbucni în hohote de ris.

— Desigur ! Domnul Bouvaret, prestimabilul domn Bouvaret a devenit domnul Bovary.

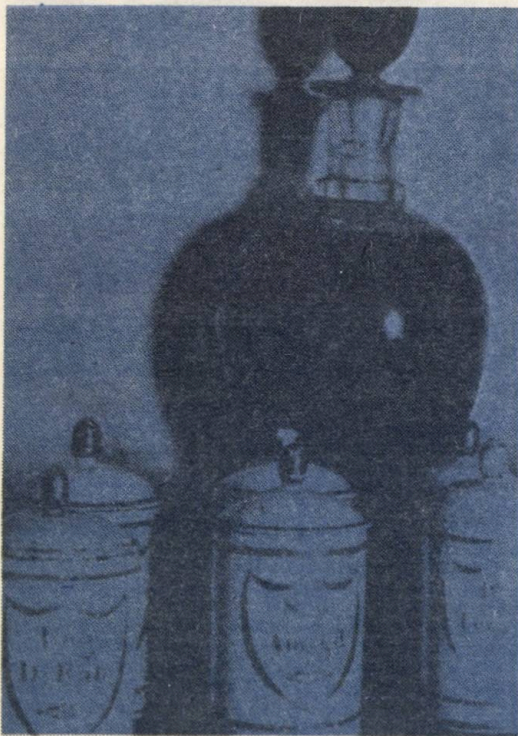
Cu o lună mai înainte, se aflau la Cairo, la „Hôtel du Nil“, pe care îl ținea un francez, fost actor la Paris. Se lăsase de meserie și eșuase aici. Se numea Ernest Bouvaret. Flaubert a zărit pe culoarele hotelului o serie întreagă de litografii după Gavarni, decupate din „Chari-

vari⁴⁾. Împins de curiozitate, le-a privit cu atenție. Una dintre ele reprezenta un grup de strengari în curtea unei școli acoperiți cu niște șepci ciudate ovale, mai exact, trei caltaboși circulari puși unul peste altul, decorați cu niște romburi din catifea și blană de iepure, despărțiți unul de altul de cite o panglică roșie... Flaubert a fost foarte intrigat de această caricatură, și cum era mereu în căutare de complicații, i-a fost de ajuns să acopere imaginea lui Ernest Bouvaret în clipa aceea cu una din șepcile acelea ca să-l obțină pe Charles Bovary. Luat complice la această farsă, Maxime pufni în ris. Flaubert, însă, „simți” personajul și intrarea lui în istoria Delphine Delamare. Soția adulteră și prea visătoare a felcerului din Ry își găsea astfel starea civilă dincolo de paralela 24°, la mii de kilometri de micul cimitir comunal în care fusese înmormântată, în rochie de mireasă.

a plecarea din Croisset, către Alexandria, Flaubert n-a urmat decât parțial sfatul lui du Camp și al lui Bouilhet dat în cursul dramaticei serii din 1849. Enormul manuscris al „Ispitirii Sf. Anton” a fost virit în fundul unei valize, hirtogar innăscut, scriitorul nu s-a îndurat să arunce pe foc o muncă de trei ani. Îl va scoate de două ori din purgatoriu — după apariția „Doamnei Bovary”, în 1856, apoi, a doua oară,

⁴⁾ „Charivari” — revistă satirică de caricaturi (1832—1892), la care au colaborat, printre alții, Gavarni, Daumier etc.

Recipiente provenind de la farmacia Homais din Ry

pentru a-l desăvârși (20 iunie 1872) cu opt ani înaintea morții. Vor urma anii innămolirii în smircurile de nepătruns ale stupidității pentru „Bouvard (altă restrângere a lui Bouvaret) și Pécuchet”.

Înainte de plecare, Flaubert și-a condus mama la Nogent-sur-Seine, la familia fratelui său. Și-a convocat după aceea prietenii la Paris, la restaurantul „Frères provençaux”. Louise Colet n-a luat parte însă la întâlnire. Flaubert a plecat fără s-o revadă. Se vor scurge aproape doi ani, și tăcerea, prăpastie plină de ostilitate și răceală discretă, se va instala între cei doi. Louise, mai ales, nu-i va ierta alegerea tovarășului de drum: în mod crincen, din rărunchi, nu-l poate suferi pe du Camp.

Cairo, Valea Regilor, Beirut, Tyrul și Sidonul, apoi Ierusalim, Smirna, Constantinopol, Atena, Neapole, Roma, Florența... Începând din octombrie 1849, sub cerul Orientului, în fața peisajelor scăldate de Mediterana, n-a încetat să viseze la meleagurile normande. Acelea în care, de la o zi la alta, pe nesimțite, se strecoară, din ce în ce mai vii, două umbre: domaul și doamna Bovary. Călătorind pe Nil în sus, pe corăbioara albastră a căpitanului Ibrahim, trăgând fără întrerupere din ciubuc, Flaubert deschide carnetul. Penița i se poticnește: Undeva acolo, jos, pe un fluviu mai domol, mai puțin antic, am o casă albă ale cărei obloane sint ferecate...

Această imagine nu-l mai părăsește. Se scaldă în Marea Roșie, în plin desert, sub Crucea Sudului, face dragoste cu Rouchouk, mica curtezană egipteană, fosta favorită a lui Abbas Pașa, nepotul lui Mehmet-Ali⁵⁾. Du Camp este convins că în cursul acestor optsprezece luni Flaubert nu a văzut nimic.

Eroare! Flaubert își aduce aminte de toate. Impresiile acestei călătorii — pe care a părut că o ignoră — îi vor reveni în memorie, cu altă ocazie, șapte ani mai târziu. Își va aminti atunci de trei pagini din Michelet, citite cu voce tare la colegiul din Rouen, 'extrase din capitolul de „Istorie romană”, cind mercenarii se răscoală împotriva Cartaginei. Într-o dimineață de septembrie 1857, va scrie aceste opt litere: „SALAMBO”, la șapte luni după ce tribunalul din Paris o citase, iar apoi o achitase pe nefericita Emma Rouault, căsătorită Bovary.

„SĂ TERMINĂM ODATA CU BOVARY”...

a Croisset bintuie o năluca. Este un tânăr abate, aventuros, picarese îndrăcit, nebun visător, ținind de ordinul benedictinilor de la Sainte-Ouen. S-a stabilit aici în cursul primului deceniu al secolului al XVIII-lea. La Evreux a făcut figură de predicator la modă, prea la

modă chiar, răsfățatul tuturor normanzilor. La

⁵⁾ Mohamad Ali — general otoman de origine albaneză, vicerege al Egiptului. După ce a desființat corpul mamelucilor, și-a extins teritoriul, iar după un război cu suveranul său a obținut de la acesta autonomia și dreptul la ereditate pentru el și fiul său.

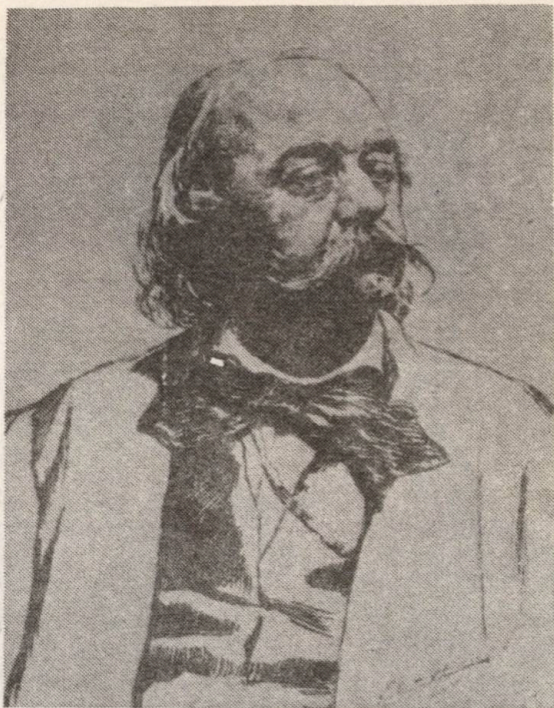
marginea platoului de la Croisset, unde se află un pavilion în stil Ludovic al XVI-lea, — pavilion cumpărat de doctorul Flaubert tatăl, în 1844, — inimosul abate, cu inima pirjolită, a scris un extraordinar roman-fluviu din care Diderot și Rousseau nu erau în stare să citească un rând fără să verse șiroaie de lacrimi: „Memoriile unui om de ispravă“. În al șaptelea volum al acestei opere gigantice, și uitate, se află acest titlu: „Istoria cavalerului Des Grieux și lui Manon Lescaut“. Călugărașul care-și dăduse poalele robei peste cap se numea abatele Prévost. Manon Lescaut s-a născut la Croisset.

Flaubert a bifat, a punctat, a corectat, a tăiat, făcând fraza de necitit; a reluat-o iară. În fine, luindu-și pipa în gură, s-a înarmat cu un teanc de foi innegrite de o caligrafie suitoare și a ieșit pe porțița scîrțuitoare a grădinii. O porni la plimbare pe aleea umbrită de teii încă timpurii de aprilie, indiferent la primăvara care se năștea, la trecerea șlepurilor pe fluviu. Aleea șerpuia într-o pantă sovăielnică, către înălțimile împădurite ale Canteleului. Normandul înainta cu mersul greu de țaran, cu creionul în mină și cu nasul virit în hîrtiile sale.

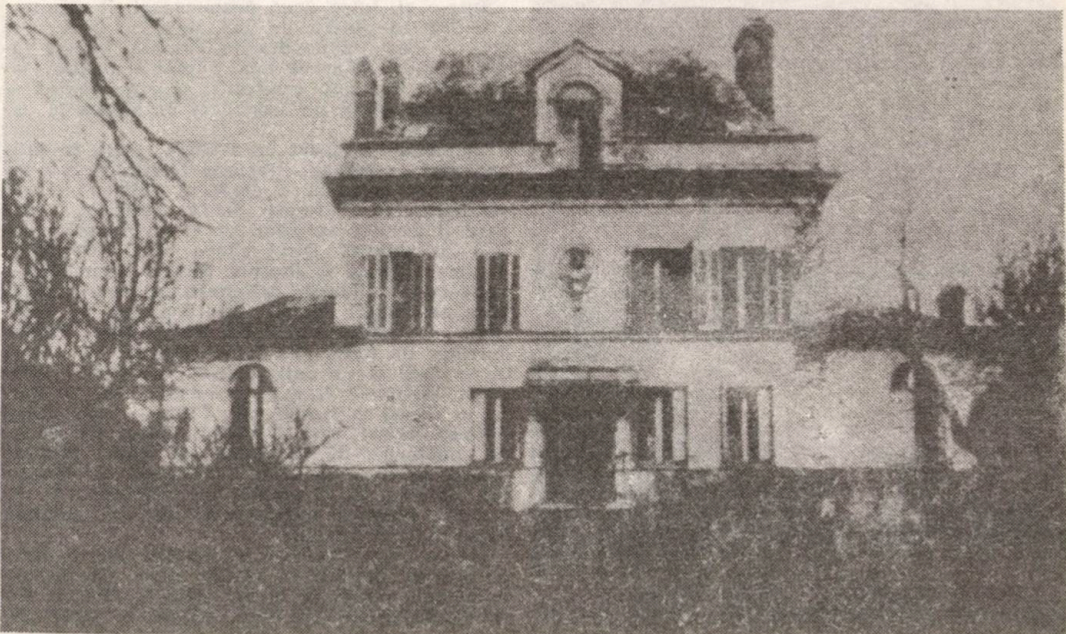
Dintr-o dată, pe drumul de edecare o femeie cu bonetă și cu un paner de rufe sub braț rămase locului împietrită, apoi își luă avînt și fugi. Flaubert nu o văzu, însă faptul era de acum cotidian, banal chiar. Tunetele vocii sale traversau Sena pînă dincolo, pe celălalt țarm. Țăranii ridicau din umeri, zicînd:

— Asta-i domnul Flaubert care zbîră...

Nu zbîră, de fapt, ci se străduia cu furie, surd la ceea ce-l înconjură, încercînd printr-o declamație vehementă, sonoritatea, soliditatea, ritmul, precizia frazei, pînă răgușea, dînd astfel textului o a doua viață: mai epuizantă, mai dureroasă decît la început.

Gustave Flaubert. Desen de E. Liphart
publicat în „La vie moderne“ din 15 mai
1880 • Casa lui Flaubert
de la Devillie-les-Rouen (1825—1845)

Gustave Flaubert, adolescent • Rouen, vedere generală. Litografie de Daniaud (1845)

Sus, la singurul etaj al clădirii, într-o cameră cu cinci ferestre, lângă un Budha aurit care doarme în ungherul său, o tinăra visătoare și romantică, a cărei purtare de ocară este de acum notorie, a intrat în agonie. La căpătiul ei, un bărbat o strigă blind :

— Emma...

Micuța Caroline Hamard, nepoata lui Flaubert, orfana de zece ani a „surioarei dragi”, cunoaște bine această nenorocire. De fiecare dată când se ridică de la masă, unchiul Gustave are obiceiul să zică :

— Ei, este vremea să mă întorc la Bovary...

Eugène Delamare urmăse cursurile clinice ale doctorului Flaubert de pe lângă „Hotel-Dieu” din Rouen. Înarmat cu diploma de felcer, se instalase la Ry. Locuia cu mama sa, care era văduvă; fusese căsătorit, dar îi murise nevasta. Într-o noapte fusese chemat la un fermier care-și rupsese piciorul. Când a sosit la fermă, fu primit de o tinăra de șaptesprezece ani, fata accidentatului — moș Couturier. Și-a continuat vizitele la bolnav, iar în 1839, se căsătorea cu domnișoara Delphine Couturier. Se vor scurge nouă ani. Nouă ani posomorîți și plăți, uniformi ca și fericirea lui Delamare, îndrăgostit nebunește de mai tinăra sa soție, cu zece ani. Imediat după căsătorie, Delphine a dat naștere unei fete, Alice. Copilul a fost încredințat unei doice. În felul acesta, pentru tinăra mamă cu un caracter fantasmatic, cu umori neașteptate, adesea de neînțeles, maternitatea era ca și inexistentă.

Doamna Delamare îi citea pe Balzac, Walter Scott, Eugène Sue. Soțul, fiica, servitoarea, Jouanne, farmacistul, întreaga existență din Ry o sufocau. Ea visa la alte lucruri, la o altă viață, la o altă condiție. La un iubit poate. Dar iată că se ivi un prilej! La numai cîțiva kilometri de Ry, prin anii '40, la castelul Gratienville locuia un frumos tinăr de treizeci de ani, Louis Champion, ce trăise o vreme la Paris. Se spunea despre el că întreținea o dansatoare. Pe el îl alege Delphine drept amant.

Într-o zi, între două dezmierdări, îi zise :

— Hai să plecăm de aici, mergem unde vrei tu... la Paris, la Londra, la Veneția. Dar să fugim o dată! Ținutul ăsta, oamenii aceștia, soțul meu, imi sînt nesuferiți; te rog, Louis ! — să plecăm și să ne ascundem dragostea la capătul lumii !

Champion s-a făcut că acceptă, apoi, în ultima clipă, a refuzat. Doamna Delamare s-a înmuiat în camera ei, a desfăcut valizele, a tras perdelele, și a aruncat pe foc scrisoarea prin care îl anunța pe soțul ei că urma să plece. Era iar singură. După citeva luni, Delphine, — care crezuse la început că are să moară — reflecta la cadourile nebunești pe care i le făcuse amantului ingrat. Mai înainte lui Champion, mai avusese un iubit. Pe Stanislas Bottet, secretar de notar. Va relua legătura cu acesta și va face și de data aceasta cheltuieli nebunești, făcîndu-i daruri costisitoare. Dar și Bottet o părăsi la rîndul său. Ce erau deci acești bărbați pentru care Delphine uitase de orice : de îndatoriri, de reputație, de bani... Mai cu seamă de bani, pe care îi aruncase pe fereastră. Și erau banii soțului ei, ducîndu-l pe acesta la ruină, la sechestr, în timp ce Champion hălăduia prin America.

Într-o noapte călduță de martie 1848, în timp ce cocoșii, înșelați de lumina lunii, își răspundeau unul altuia de la un capăt la altul al tîr-gului, Delphine Delamare, întinsă în patul său,

cu trupul arzind de absorbția arsenicului, așteaptă să moară.

ună plină de marte deasupra Senei. Flaubert tocmai a așternut calm pe hirtie: s-a dus drept la a treia policioară, a înșfăcat borcanul albastru, a desfăcut bușonul, și-a vîrit mina în el și, scoțînd-o plină de o pulbere albă, și-a îndesat-o în gură și a început s-o

mestece...

Se opri ca să mai răsufle. Noaptea avea să fie lungă, și abia era trecut de miezul nopții. Se gîndi: „Încă zece ore...”. Ori cum, va merge pînă la capăt. Emma era pe moarte. Gestul criminal, gestul suprem era săvîrșit, era de-ajuns acum să aștepte ca otrava să-și facă efectul dorind această viață pe care Delphine n-o putuse suporta, pe care Emma n-o mai vroia și pe care, și una, și cealaltă, o lasă să se scurgă fără regret...

Eugenie Delamare — una din inspirațiile lui Flaubert pentru Emma. Aici reprezentată într-o pictură de Joseph Court

Răsufierea îi deveni tot mai grea; otrava pe care o înghițise Emma Bovary o simțea și el parcă în cerul gurii. Pagina era de-acum sorisă. Cu stomacul răvășit, Flaubert se simți cuprins de vomă. Vreme de cincizeci și trei de luni a trăit cu umbra Delphinei în preajmă, adunînd 1700 de pagini, din care vor rămîne numai 400. Într-o seară de disperare, va așterne cîteva rînduri fugare pe colțul unei scrisori :

Nicole Courcel în rolul Emmei Bovary, din filmul lui Pierre Cardin turnat pentru Antenne 2

— Să terminăm o dată cu Bovary!... Nu — această carte nu este carnea mea, nu eu am zămislit-o...

În schimb, Baudelaire — fără să glumească — îl va felicita că a știut să se „îmbrace atît de bine în femeie”.

— Aveți dreptate, i-a răspuns Flaubert mai serios ca niciodată, doamna Bovary sînt chiar eu.

rocesul, citarea în fața tribunalului corecțional, achitarea — în februarie 1857 — vor așeza „Doamna Bovary” — roman de moravuri scris de un necunoscut și cumpărat de editorul Michel Lévy pe cinci ani pentru suma de 800 de franci — în sfera romanului de scandal.

Flaubert a prevăzut aceasta și a fost degustat. Astfel, înainte de a fugi să se îngroape la Croisset, îl va spune lui Bouilhet :

— De acum, încolo, toate prostituatele se vor repezi asupra romanului meu în speranța că vor găsi în el obscenități...

După întoarcerea din Orient, a revăzut-o pe Louise Colet. Frumoasa de patruzeci de ani flirtază acum cu Alfred de Musset și nu se va opri numai la atîta. Din nefericire pentru Colet, Flaubert nu are decît o gelozie moderată și se pregătește să rupă legătura. Louise — simțînd aceasta, vine la Croisset. În ciuda rugămintilor doamnei Flaubert, Gustave a părăsit-o.

Gustave Flaubert — portretul preferat la maturitate • Terasa și pavilionul proprietății scriitorului de la Croisset

Planturoasa blondă din Provence fusese mai înainte amanta lui Victor Cousin⁶⁾. De pe urma acestei legături avea un copil. Aflindu-se la „Cafe Riche“, Alphonse Karr⁷⁾ :

— Împunsătura țințarului⁸⁾...

A doua zi, Louise s-a dus pe strada Renne unde a cumpărat un cuțit mare de bucătărie și ascunzându-l în poșetă s-a dus la Karr și i l-a înfipt în spate. Acesta a scăpat totuși cu viață, iar după ce și-a revenit a păstrat cuțitul, pe care l-a atârnat în antecamera sa deasupra unei inscripții cu următorul conținut: „Dăruit de doamna Colet în spate“.

De la Louise, lui Flaubert îi rămăneau trei suveniruri: o pereche de papuci brodați, o batistă parfumată și o șuviță de păr.

8 MAI 1880, DIMINEAȚA

rusă, respirația i se precipită, pentru ca apoi să se răcească pînă la sufocare. În același timp, tot singele i se îngrămădește către obraz. Flaubert își așază pipa încă aprinsă pe masă — a patra sau a cincea de cînd s-a sculat. Nu mai are de străbătut decît cîțiva pași

pînă la divanul din bibliotecă.

La picioarele lui, — un ciine mare, roșu și-a ridicat capul, privind blind către stăpinul său. Acesta mai are timp să-și desfacă gulerul și să înșface un flacon de săruri, pe care îl strînge convulsiv între degete. Îi scapă un strigăt răgușit și simte că i-a apărut spumă la gură, în vreme ce hainele i se murdăresc.

Prin fața ochilor i se perindă vechi imagini, mereu aceleași:

— Eu sînt la hățuri, ah! Iat-o! Trece... Este harabaua, ea este! Îi aud zurgălăii! Felinarul de la han...

Mușchii i se contractă, iar fața îi se congestionează tot mai mult. Trupul i se scaldă în sudoare...

Înainte de a lăsa să-i cadă gnelele pleoape de batracian, recunoaște pentru ultima oară spinarea suplă a lui Julio, ogarul său, ridicat deasupra sa, ultimul tovarăș.

Nu se știe cît a rămas așa. Se deschide o ușă și apare bucătăreasa cu micul dejun. Flaubert zace pe divan într-o imobilitate desăvîrșită, murmurînd cuvinte de neînțeles. Femeia aleargă la dr. Fortin. Acesta însă este plecat într-o călătorie. Vine înlocuitorul său, dr. Tourenaux. Pe masa rotundă de lângă fereastră, hîrtiile sînt așezate în ordine. Uriașul teanc al manuscrisului lui „Bouvard și Pécuchet“ a fost legat cu sfoară și așezat lângă o valiză prinsă în cataramă. Ar fi urmat drumul la Paris.

O ultimă convulsie. Dincolo de gardul proprietății de la Croisset, Sena își aduce neobosită apele de primăvară.

Era 8 mai 1880 și era amiază și el nu mai exista.

Traducere și adaptare de Dan Bănică

⁶⁾ Victor Cousin, filosof și om politic, șef al școlii spiritualiste.

⁷⁾ Alphonse Karr (1808—1890) scriitor și gazetar pamfletar, director la „Le Figaro“ și fondator al revistei satirice „Les Guêpes“ (Viespile).

⁸⁾ Joc de cuvinte : în fr. cousin = văr; țințar

STRANIUL CÎNTEC AL BALENELOR

Misterul sirenelor lui Homer?

Oamenii si-au închipuit, cu mult timp în urmă, că lumea apelor este cu desăvîrsire mută. Însă tăcerea de sub unde oceanului s-a dovedit a fi doar un mit. O astfel de tăcere se încetățenise din cauză că suprafața mării constituie o barieră, care împiedică trecerea sunetelor din apă în aer și invers. Numai o miime din energia acustică pătrunde într-un mediu în altul, restul se reflectă. În întregime, fie în jos — dacă sunetul provine din apă —, fie în sus, dacă el provine din aer.

De multă vreme, relatările marinarilor despre așa-zisele cîntece ale balenelor au fost primite cu zîmbete și taxate ca simple halucinații, considerîndu-se a fi alimentate atît de legendele despre sirene, cît și de singurătatea îndelungată în mijlocul mării...

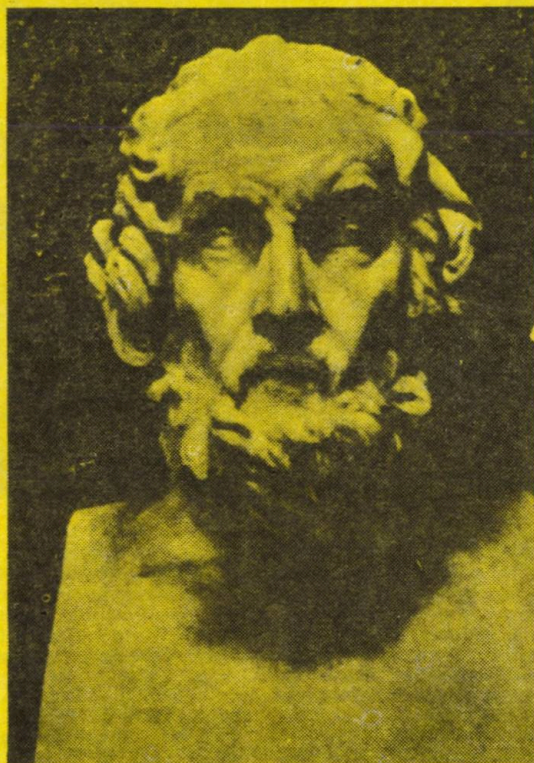
Legenda spune că într-o zi, corăbierii Istetului și siretului Ulise au zărit, pe un tărîm pletos, cîteva femei de o frumusețe nemaivăzută — din păcate însă cu picioare și cu aripi de pasăre — care încercau să-l ademenească prin melodiele lor fermecătoare. Eroul mitologic al lui Homer, cunoscînd dinainte intențiile mirsavelor zburătoare, anume de a lăsa corabia să se sfarme de stînci

și de a-l devora apoi pe marinari, a procedat energic și înțelept: a poruncit marinarilor să-și astupe urechile cu ceară iar pe el să-l lege cu funii de catarg, tocmai pentru a se sustrage ispitei cîntecului sirenelor. Totul s-a sfîrșit cu bine și marele aventurier al antichității a putut să-și vadă de drum.

Asadar, dacă ar fi să-și dăm crezare lui Homer, sirenele sînt femei cu aripi de pasăre și cu gheare. Dacă însă acordăm mai mult credit astrologului chaldeean Beros din secolul al III-lea î.e.n., atunci straniile făpturi sînt de sex masculin și un exemplar ar arăta cam așa: „trupul este asemenea cu al pestelui. Sub

Corăbieri. Detaliu de pe un vas antic (sus) ● Homer. Copie romană după un portret imaginar (sec. al II-lea î.e.n.)

capul de peste are un alt cap. Are și picioare de om, împreunate cu o coadă de peste. Este dăruit cu rațiune și graiul lui poate fi înțeles". După spusele istoricului roman Lucian,

mult disputată femeie a apelor este „pe jumătate femeie, dar de la solduri în jos îi crește o coadă de peste” — deci imaginea pe care o avem și noi despre sirene.

Marele liric german Heinrich Heine, preocupat de „frumosele mării”, le descrie uneori astfel: „ies albe nimfe din adâncuri / un vâl ușor e a lor haină”, (Nimfele), alteori astfel: „mulțea grăsană cu trupul de peste, Amfitrite...” (Poseidon), sau astfel: „Pe stîncă un chip de femeie / S-arată din negură blind / Ea-și pieptănă părul cîntînd / ...Pescarul nebun se repede / Cu luntrea lui mică și dus / Nici valuri, nici stîncă nu vede...” (Loreley).

Primele referiri asupra unor oameni pești datează din perioada vechiului Babilon. Există aici un zeu al Soarelui, Oannes, care ieșea din valurile Mării Roșii și îl învăța pe pămînteni agricultura, construirea orașelor și multe alte lucruri trebuincioase. El corespunde ca înfățișare descrierii lui Beros. Mult mai târziu, se întîlnesc în Orient sculpturi care reprezintă zei bărbați, cu trup și cap de om și coadă de peste.

De-abia Atargate, zeita siriană a Lunii și a pescuitului, este prima înfățișată ca femeie cu trup de peste, avînd deci aspectul tipic al sirenelor. Odată cu dezvoltarea civilizației feniciene crește și importanța acestor zeițe a apelor, care poate că a inspirat mitul Afroditei, cea născută din spuma mării.

Sirenele lui Ulise în zadar au căutat să-și schimbe înfățișarea, luind-o pe cea a unor păsări; în mintea oamenilor a continuat să stăruie imaginea sirenei-pesti, cu glas încântător!...

Dacă părăsim tărîmul legendei și pătrundem în cel al științei, constatăm cu uluire că, pînă una alta, credința în sirene nu se destramă. Dimpotrivă! Încep să apară „mărturii” despre existența lor. Pliniu cel Bătrîn susține cu tărie că ele există cu adevărat și adaugă că „au fost văzute de Dino, tatăl lui Clitarc, pe cînd acesta a fost în India”. Și, mult mai recent, navigatori și călători descriu întâlniri cu sirene „bărbați și femei de mare” care trăiesc în apele puțin adînci de lingă tîrm, în tovărășia peștilor. Se cunosc relatări despre sirene capturate, cu indicații asupra dimensiunilor — cam o jumătate de metru — ca și asupra felului cum au fost ținute și hrănite. În secolul al XIX-lea, la Londra a avut loc o expoziție de „sirene”, dar după o cercetare mai atentă s-a descoperit că erau contrafăcute, printr-o îmbinare dibace a unui cap și trup de maimuță cu o coadă de guvid mare. Aproape că n-a fost bilei în Europa care să nu prezinte cîte o sirenă — vie sau împăiată.

Și totuși care-i adevărul despre frumusețea cu adevărat „legendară” a sirenelor, despre cîntecul lor cu implacabila lui forță de atracție?! Sint acestea doar simple „a-

dăugiri” și „ornamentări” marinărești care, într-o anumită privință, nu se deosebesc prea mult de cele ale... pescarilor și vinătorilor tuturor timpurilor?

Misterul pornit din apă pare, în cele din urmă, să se lămurească! Din timp în timp au mai apărut știri despre glasul cetaceelor. Fie că era vorba de un cird de cașaloți aruncați pe coasta Mării Adriatice, și care au scos — timp de 24 de ore — un muget foarte puternic, ce se auzea la 4 km; fie că un Hyperoodon ampullatus, eşuat pe un banc de nisip, țipa, amestecînd grohăituri și guițăturii, ca un porc; fie că o femelă de Mesoplodon bidens, eşuînd pe coasta de lingă por-

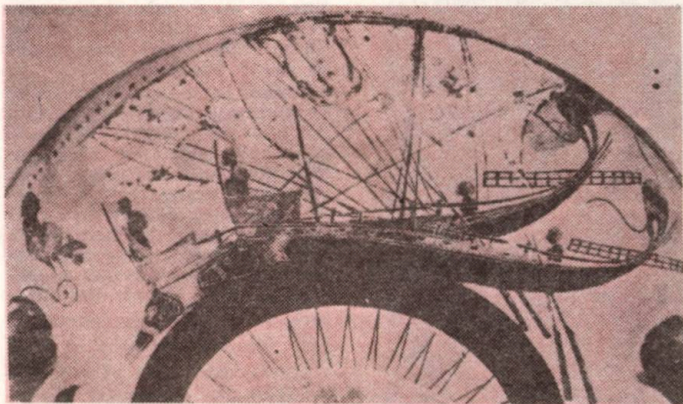
tul Le Havre, scotea niște mugete asemănătoare cu ale vacii. Zoologii au auzit, în mai multe rinduri, în regiunea Țării Franz-Josef, sunete emise de narvali în apropierea navelor: un clipocit puternic, amintind uneori zgomotul de gargară, sau niște gemete infundate, care se pot auzi de la 4 km depărtare, asemănătoare cu gemetele cufundarului (Gavia arctica, pasăre nordică, ce se hrănește exclusiv cu pește) sau mugete și vuiete șuierătoare, emise în timp ce animalele lăseau la suprafață, prin crevasele gheții.

N

ici mistacocetele nu s-au dovedit lipsite de glas: balenele cu gheb (Megaptera nodosa) scot un scurt suierat asemănător cu

cel al locomotivelor de linie îngustă, uneori un vuet care-și schimbă tonalitatea ca o sirenă. Vocea balenelor boreale (Balaenoptera borealis) amintește de zgomotul ce se aude cînd este lovit un obiect de fier. Sunetele scoase de balena comună (Balaenoptera physalus) sint identice cu cele ce ies dintr-un flaut, uneori aduc însă a gemete.

Cu ajutorul unor „urechi” subacvatice extrem de sensibile — hidrofoane, amplifica-

toare și alte aparate acustice —, pionierii cercetării abisurilor marine au descoperit că împărăția apelor este saturată cu zgomotele emise de organisme vii, precum și de cele care au luat naștere în timpul furtunilor sau al mareelor. Sunetul s-a dovedit a fi cel mai important izvor de informații pentru animalele marine. Intensitatea sunetelor de natură biogenă (emise de animalele marine) poate acoperi treptat zgomotul unui motor de avion pus în funcțiune. Expresia „mut ca un pește” nu mai poate fi folosită în prezent decât într-un sens peiorativ. Dar cu toate observațiile făcute, datele asupra „capacităților vocale” ale unor animale marine nu interesau aproape pe nimeni în mod serios. Deodată, însă, situația s-a schimbat în mod radical: de calitățile acustice ale cetaceelor au început să se intereseze miniștri de război din diferite țări, mari savanți specialiști în acustică, biologi, fiziologi. Interesul crescând pentru aceste probleme s-a manifestat în cursul anilor celui de-al doilea război mondial, după ce stațiile de ascultare ale flotei americane, care detectau submarinele dușmane prin intermediul hidrofoanelor, s-au înșelat în mai multe rânduri și au dat alarmă falsă, pe baza zgomotelor scoase de animalele marine. Determinarea fără greș a surselor sunetelor subacvatice, printre care și cele de origine animală, a căpătat o importanță strategică; pentru studierea acestei probleme s-au acordat subsidii însemnate.

În acest fel, auzul, semnalizarea acustică și vocea cetaceelor, ca și cele ale celorlalte animale, au devenit obiectul unor minuoase cercetări experimentale, făcându-se importante descoperiri în acest domeniu.

Luând parte la o expediție în Oceanul Pacific, cântărețul de jazz Paul Winter a reușit să învețe chemările balenelor albe (beluga), delfinilor, leilor de mare, urșilor polari, focilor, morselor etc. Impresionat de ceea ce a învățat de la aceste animale, celebrul cântăreț, care a reprodus imitațiile pe un recent disc, alături de muzica simfonică, de jazz, muzică africană și braziliană, este de părere că „muzica lor povestește despre

faptul că aceste specii au existat în armonie cu mediul lor, 30—50 milioane de ani, în timp ce noi sintem pe aici, pe Terra, în calitate de Homo sapiens, de mai puțin de un milion de ani...”.

Specialiștii în biologie marină din S.U.A. au declarat de curând că comunicările emise de balenele albastre — adevărate cintece, după părerea unor savanți — au un rol mult mai complex decît se credea pînă acum. Ultrasunetele emise de cetacee au nu numai rolul stabilirii unui mijloc rapid de comunicare între diferiți indivizi, aflați la distanțe destul de mari, ci, mai cu seamă, pentru a-i ajuta să-și găsească mai ușor hrana. Pe baza unor îndelungi cercetări și observații s-a ajuns la concluzia că „sonarul”, cu care sînt dotate balenele albastre, le ajută să detecteze cu precizie și relativ ușor zonele cu planc-ton — hrana lor de bază.

În apă, organul auzului capătă o importanță fără seamăn pentru primirea informațiilor, deoarece sunetele se propagă cam de cinci ori mai repede ca în aer și pot fi percepute la mari distanțe.

Se știe acum că cetaceele au un aparat acustic perfecționat, cu care percep undele sonore într-un diapazon foarte larg : de la infrasunete și pînă la ultrasunete, care sînt cu mult peste limitele auzului omenesc ; ele emit sunete și ultrasunete cu diferite destinații, în funcție de împrejurări ; se orientează după sunete, folosind ecolocația drept principal mijloc de orientare la mare distanță și la mică distanță. Natura le-a dotat pe mamiferele acvatice cu un a-

nalizator acustic care le permite să se orienteze prin zgomotul haotic, putînd recunoaște sunetele emise de semeni lor sau cele ale organismelor cu care se hrănesc.

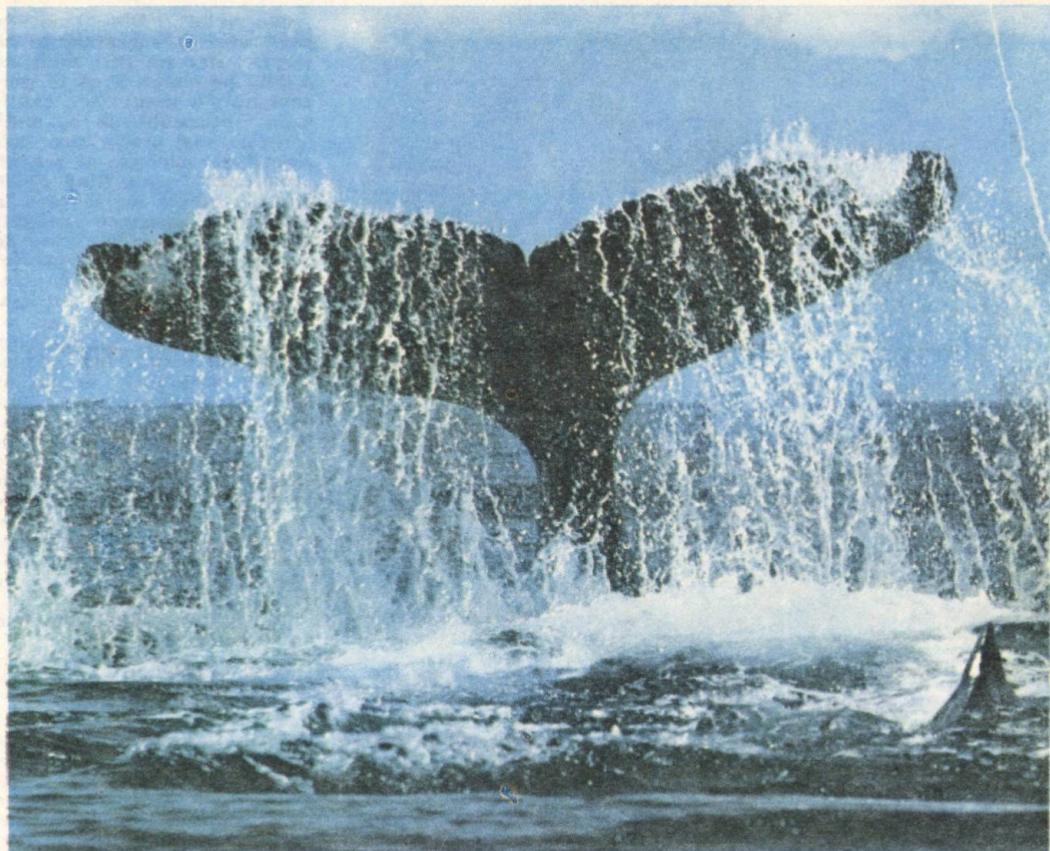
Balaenoptera physalus, de exemplu, poate emite sunete ca din flaut, de la tonuri joase pînă la unele foarte înalte, cu durată de aproape o secundă, care se repetă cu pauze neregulate în decursul unei jumătăți de minut. Cum și în ce scop emit balenele astfel de semnale nu se știe

exact. Ținând însă seama de particularitățile difuzării la mare distanță a sunetelor cu frecvențe joase, mai ales prin canale acustice, putem deduce că ele joacă un rol important în viața balenelor. Nu este exclus că aceste sunete să fie folosite pentru ecolocație. În sfârșit, n-a fost studiată nici utilizarea foșnetului produs de fanoanele balenelor în timpul înotului, pentru orientarea în cîrd.

La Paris se vinde acum discul „Cîntecul balenelor”, disc pe care nu sînt înregistrate formații ori soliști la modă, ci o „muzică” absolut ieșită din comun: sunete — după cît se pare melodioase — emise de cetacee! Marina-rii — așa cum arătam mai înainte — le-au auzit de mult, dar nimeni nu le-a crezut istorisirile lor, crezînd că sînt simple născociri bazate pe legenda sirenelor...

Iată însă că biologi și etologi din mai multe părți ale lumii au confirmat un fapt rarism în lumea animalelor marine: „concertele sezoniere” date de o anumită balenă, jubartul (*Megaptera novaeangliae*). Cum s-a produs această descoperire? Zoologi dublați de specialiști în acustică au instalat sub apă microfoane și astfel s-au captat sunete stranii în care par a se distinge cînd izbucnirea unor țimbale, cînd suflul puternic al orgii, cînd fluieratul discret al unui flaut. Totul durînd ore în șir. La circa 10 kilometri de primul loc, alte două hidrofoane au surprins și înregistrat aceleași sunete, aparținînd însă altor „soliști”. Faptul a părut atît de interesant oamenilor de știință încît au înregistrat, în ultimii zece ani, sute de ore de cîntece ale balenelor. Ei le-au analizat, le-au reprezentat în spectrograme și au ajuns la concluzia că e vorba de performanțe sonore fără egal în imperiul adîncurilor marine. Doi din acești oameni de știință, zoologul american Roger Payne și soția sa Katherine Payne, au prezentat recent la San Francisco în fața specialiștilor întruniți la „American Association for the Advancement of Science” înregistrări cu „muzica de balenă”; totodată cei doi biologi și cercetători ai faunei marine și-au comunicat opiniile despre uimitoarele caracteristici ale unui asemenea fel de cîntec.

Dr. Payne și soția sa au străbătut ani de-a rândul diferite mări și oceane, la bordul unei ambarcații prevăzute cu aparate de filmare și înregistrare a sunetelor sub apă. Ei au studiat mulți ani cîntecul unei specii rare din largul Bermudelor comparativ cu cel al balenelor din Insulele Revilla Gidego (Mexico) și din Hawaii. Concluzia la care au ajuns a fost aceea că muzica acestor cetacee urmează aceleași reguli ale compoziției, exceptînd doar cîteva variații autonome, fără ca distanța dintre ele să aibă vreo influență. Uimirea celor doi savanți a fost cu atît mai mare cu cît asemenea sunete stranie dar melodioase nu puteau fi scoase decît de un animal dotat cu coarde vocale, ceea ce nu se întîlnise la balenele cunoscute pînă la Payne. Curios este

faptul că sunetele respective durează ore în șir și sînt emise de toți masculii din specia respectivă. Fiecare cîtec e compus din circa 6 teme ce se succed în aceeași ordine, teme care conțin mai multe fraze, uneori identice, alteori diferite. Oricare dintre aceste fraze conține în general 2—5 sunete. E ciudat, dar monotonie nu există în „cîntecul” balenelor: temele diferă de la un grup la altul și, în același grup, de la un cîtec la altul. Există însă un factor comun surprinzător: structura de bază și ordinea diferitelor teme se regăsesc la toate balenele, chiar dacă sînt despărțite printr-un continent și n-au nici o legătură între ele. Cîntecele de balene nu se repetă, ele evoluează de la o săptămînă la alta, pe măsură ce apar noi improvizări și — mai mult — de la an la an. Constatarea l-a făcut pe dr. Payne să afirme că nici un alt animal nu are un comportament muzical atît de complex și de inventiv, care face să evolueze cîntecele în timp. După opinia sa fiecare performanță muzicală de acest fel are o parte innăscută și alta dobîndită: balenele jubart par genetic dotate cu unele reguli de „compoziție” sonoră, dar și cu „talent”, demonstrînd chiar o oarecare imaginație.

Cu sunetele captate, dr.

Payne a editat un disc pe care l-a pus în vinzare, însoțit de o broșură de 40 de pagini cu text explicativ în limbile engleză și japoneză. Scopul principal al acestui disc a fost de a atrage atenția vinătorilor de balene din toată lumea că există această specie rară care trebuie ocrotită oriunde ar fi întîlnită.

Descoperirea omului de știință american a stîrnit interes și în lumea muzicală. Un compozitor de muzică populară din Statele Unite a lansat o melodie intitulată „Cîntecul ultimei balene din lume”, iar compozitorul Alan Hovhaness a creat o simfonie specială dedicată balenei, în care a inclus direct unele pasaje muzicale luate din înregistrarea autentică a soților Payne. Simfonia a fost prezentată la „Philharmonic-Hall” din New York și a stîrnit senzație.

Balenele jubart sau balena cu cocoasă cîntă totdeauna sub apă, la cițiva metri adîncime, cum spuneam, ore întregi, în timp ce înotătoarele lor cad moi. Balenele nu folosesc aerul cînd produc sunetele, nici o bulă de aer nu iese deasupra apei în timpul

„concertului”. Din cînd în cînd, urcă la suprafață ca să respire, dar nu mai mult de o dată pe cîtec. Pînă în prezent nu s-a putut da o explicație plauzibilă de ce cîntă balenele, mai precis care este obiectivul biologic al acestor „concerte”, știut fiind că în natură nimic nu se face la întîmplare. Deoarece „solisti” sînt numai masculii, este de presupus că aceste „concerte” n-ar avea alt scop decît atragerea partenerei, cu atît mai mult cu cît concertele au loc în perioadele de reproducere. Pe timpul iernii, cînd balenele sînt preocupate numai de procurarea hranei, n-au fost înregistrate astfel de „concerte”. După alte păreri, cîntecele balenelor ar fi doar o simplă joacă. S-a mai emis ideea că de fapt așa-zisele „concerte” n-ar fi altceva decît semnale de recunoaștere între diferitele grupuri de balene, deoarece sunetele au fost înregistrate în momentul întîlnirii cetaceelor aparținînd unor grupuri diferite.

Dar să însemne aceste singurul motiv al unor emisiilor sonore atît de complexe? Răspunsul întreg și definitiv se află încă în fază de elaborare, pînă atunci făcîndu-se doar presupuneri. De pildă, s-a sugerat că deoarece duc o viață liniștită, balenele s-ar putea să fie dotate cu un creier contemplativ și de aceea multe din activitățile lor sînt ludice. Adică ar fi vorba de o simplă joacă, sau — cum presupune autorul unui articol pe aceeași temă din „Science et Vie” — poate că balenele jubart cîntă pur și simplu din plăcere... Presupunere greu de admis, însă, pentru că știința descoperă mereu fie și în cele mai ne semnificative atitudini animale, rosturi biologice foarte precise pentru viața speciilor respective. Dar tocmai în privința balenelor, bătute în ultimul timp de tot felul de gesturi străine de lumea animală (că s-ar sinucide, de pildă), oamenii par a fi tentați să antropomorfizeze. Ceea ce s-ar putea exemplifica și prin termenii împrumutați din muzică în rîndurile de mai sus. Totuși aici e vorba numai de termeni, fiindcă, ne asigură zoologii, sunetele emise de balene — în ordinea și organizarea recent descoperite —, există într-adevăr.

Emilia Sălceanu și
Mihai Sălceanu

BANALUL

ȘI ETERNUL USTUROI

SCURT ISTORIC

Cunoscut din cele mai vechi timpuri, usturoiul — *Allium sativum* în dosarele științei — a fost cultivat și întrebuințat în bucătăria egiptenilor, chinezilor, indienilor, grecilor, romanilor etc., fie în stare crudă, fie pentru condimentarea mâncărilor, prepararea conservelor sau în industria farmaceutică. Nu există legumă despre care poamele să fi avut păreri mai contradictorii decât usturoiul! Plantă foarte răspândită pe glob și apreciată de medicina tradițională a multor po-

oare geografic îndepărtate, usturoiul are din vechime o reputație excelentă.

Efectele terapeutice ale usturoiului erau bine cunoscute în trecutul îndepărtat. Sînt menționate în cele mai vechi manuscrise. Se folosea în Babilon în anii 4500 î.e.n., era consumat de constructorii piramidelor în anii 2800 î.e.n., apărea în recomandările medicale din Egipt, China și India de acum mai bine de două milenii.

Herodot pomenea în scrierile sale de usturoi. Pe piramida lui Keops de la Gizeh a fost descifrată o inscripție care consemnează că pentru ceapa, prazul, usturoiul și ridichile consumate de constructorii piramidei, s-au cheltuit 10 000 talanți de argint.

La romani, folosirea usturoiului era atît de largă, în-

cît devenise simbolul vieții militare. Celor care voiau să se angajeze ca soldați dar nu aveau calitățile necesare li se spunea: „*Allia ne comedas*“ (nu te duce să măninci usturoi).

În antichitate usturoiul era socotit drept „panaceu universal“, fiind folosit continuu ca remediu profilactic și curativ în diverse boli, ca hipoglicemiant, antibiotic, antimalaric (întocmai chininei), antitonic. cu acțiune de netăgăduit hipotensivă și cardiotonic-ajutătoare, rubefiant (chiar vezicator) etc., etc.

După cum arată cronicile vremii, în timp ce vechii egipteni prețuiau foarte mult usturoiul, grecii vechi se înfiorau chiar și numai la roșirea numelui său. În anul 1363, regele Alfons al Casti-

*Virtuțile
unei
plante
foarte
cunoscute
și totuși...
enigma-
tice* —

liei a dat o ordonanță prin care interzicea cu asprime cavalerilor săi să consume usturoi. Cine călca această lege era exilat pe timp de cel puțin o lună de la Curtea regelui, dușman al acestei legume. Cu timpul însă usturoiul și-a cîștigat locul cuvenit, cercetîndu-se tot mai amănunțit proprietățile și virtuțile sale terapeutice.

În Evul Mediu usturoiul a fost folosit ca preventiv contra ciumei după care medicii Renașterii au făcut din el un leac cu virtuți universale. După Liné, usturoiul, care e frate bun cu crinul (amîndoi fac parte din familia liliaceelor) are ca patrie de origine Sicilia; după alți autori ar fi fost găsit în stare spontană prima oară în Egipt sau India și se presupune că și în deșertul Kirghiz. Numele însă i-ar deriva din celticul „all”, care înseamnă „cald” sau „arzător” (aluzia făcîndu-se, probabil, la gust), iar „sativum” ar veni de la „seminativum”, care se poate semăna (planta, cultiva-l).

În Spania există un sat care și-a dobîndit renumele nu prin vestite construcții sau vestigii istorice ci datorită usturoiului. Satul Pedroneras ocupă primul loc în producția mondială de usturoi. De pe 10 000 de hectare teren agricol, se recoltează anual peste 40 000 tone de usturoi. Mai bine de jumătate din recoltă este exportată, mai ales în țările Americii Latine. Datorită faimei

sale, Pedronerasul a găzduit cel de-al șaselea Festival internațional al usturoiului.

La noi, în Maramureș, există și azi o sărbătoare — la mijlocul lunii septembrie — special închinată cepei și usturoiului. Tîrgul de cepe și de usturoi de la Asuajul de Sus (Maramureș) are o vechime milenară.

COMPONENTELE ACESTUI „MARE UITAT”

usturoiul s-a înscris o vreme printre „marii uitați” ai farmacopeei. Știința modernă a început să-l redescovare iar promisiunile lui nu sînt deloc minore. Bulbii de usturoi în stare proaspătă conțin 64,6 la sută apă, 6,8 la sută albumine, 26,0 la sută zahăr și glucide, 8,15 la sută protide, 3,0

la sută celuloză, vitamine, 0,1 la sută grăsimi ș.a., avînd o valoare nutritivă de 133 calorii/100 grame. Cantitatea mare de zahăr îl situează în fruntea tuturor legumelor și fructelor, superior chiar strugurilor, prunelor, merelor și perelor, fiind la egalitate cu bananele, măceșele, cartoful etc.

În cenușă se găsesc: sulf, fosfor, sodiu, potasiu, calciu și fier. Dintre componenții principali, cu acțiune special terapeutică, vom aminti oleul esențial (0,1—3,6 la sută), care derivă din sulfura de divinil și alil-vinil-sulfoxid. Aceste substanțe au importante proprietăți bactericide.

Este bogat în vitamina C, în special frunzele (100 g de frunze verzi conțin 10—20 mg. vitamină C), din acest punct de vedere rivalizînd cu ridichea, tomatele, vinetele etc. Procentul ridicat de substanță uscată se datorește în u l i n e l care, odată ajunsă în organismul omului, este transformată în fructoză, situînd astfel usturoiul în grupul alimentelor deosebit de hrănitoare.

Alți componenți din structura aparent complicată a usturoiului sînt: alistaina I și II, gerlicina, acidul sulfocianic, izosulfocianatul de alil, alcolidina A și B. Unele substanțe au proprietăți hormonale. Usturoiul conține acizi organici (nicotinic), vitaminele A, B1, C și biotină, pectine, mucilagii, enzime. Conține și unele substanțe radioactive pe bază de uraniu, cit și alte substanțe încă nedefinite chimic.

Usturoiul este cel mai bogat rezervor natural de catalază. Pe lîngă acțiunea preventivă și curativă antivirală și antitumorală usturoiul are o puternică acțiune antisclerozică și hipotensivă administrat sub formă de extract citric sau acetic combinat cu acid ascorbic și citralină. Alte extracte au acțiune antitoxică-depurativă, scăzînd de exemplu ureea sanguină și colesterolul chiar sub pragul inferior al normalității adultului.

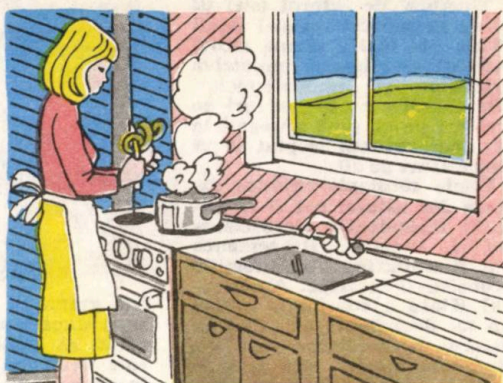
Usturoiul are prin aceste componente o acțiune favorabilă asupra întregului metabolism începînd cu absorbția intestinală (coeficientul de utilizare digestivă) și terminînd cu metabolismul celular al multor substanțe utile inclusiv arsenicului: lucrul irizat al părului „mîncătorilor de usturoi” se explică astfel și nu prin conținutul în arsenic.

Mirosul caracteristic, dezagreabil pentru ceilalți, datorită unor uleiuri eterice și în primul rând al unui disulfid (alicina), a făcut ca el să fie mai puțin folosit în țările din vestul și nordul Europei.

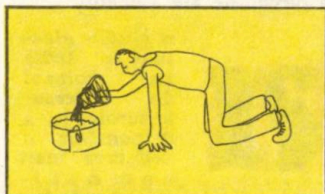
Un fermier nipon, după trei decenii de eforturi, a obținut un usturoi fără miros! Acesta nu se deosebește de cel obișnuit nici ca aspect și nici la gust. El și-a păstrat, de asemenea, celelalte calități care l-au făcut atât de prețuit încă din vechime. La cultivarea noii varietăți de usturoi o importanță deosebită are compoziția solului și mediul în care crește planta. Selecționerul nipon, de exemplu, îl cultivă în spațiul rămas liber în plantațiile de ceai, fără ca vecinătatea dintre cele două plante, atât de deosebite, să dăuneze vreuneia din ele.

Studiind o veche tradiție din unele țări est-europene (aceea de a purta la gât o punguță de pinză cu căței de usturoi) doi cercetători de la Universitatea din California au izolat în 1971 uleiul aromatic care conferă usturoiului mirosul caracteristic (AILL-OIL) și care s-a dovedit a fi „insentifugul și insecticidul (...) față de care insectele hematofage nu pot dezvolta rezistență (...) care acționează provocând inițial o paralizie instantanee a armăturii bucale, apoi a întregului traiect digestiv și ulterior moartea insectei“.

Inconvenientul privind mirosul dezagreabil al usturoiului în parte poate fi ușor combătut dacă, după consumarea usturoiului, se face gargară cu alcool 30 la sută sau cu alcool mentolat 1 la sută diluat apoi în două treimi apă sau, și mai simplu, 2—3 tablete de cărbune medicinal luat imediat după masă. Usturoiul conține

o substanță chimică dezinfectantă (tioaldehida) foarte înrudită cu un alt dezinfectant binecunoscut, formaldehida. După părerea unor autori, cantitatea de tioaldehidă conținută într-un bulb de usturoi este suficientă pentru a feri o persoană de răceală.

Doi savanți sovietici, I. J. Postovki și N.P. Bedniaghin, au extras din usturoi alicina extrem de activă față de vibrionul holeric și alți microbi. Ea are o acțiune inhibantă, de inactivare a enzimei sulfhidrilice din celulele tumorale. Deși alicina a fost izolată în stare pură în 1944, mecanismul ei de acțiune a rămas încă obscur.

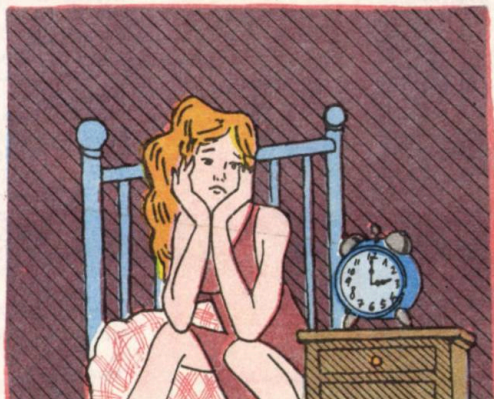
USTUROIUL, MEDICAMENT „MODERN“...

În urma cercetărilor întreprinse și a experiențelor făcute, s-a constatat că usturoiul este nu numai un aliment valoros

ei și o plantă medicinală cu multiple efecte terapeutice. Se știe că în vechime usturoiul era folosit în scop profilactic în caz de holeră, cum raportează Granch, de tifos, febră tifoidă (după Minchin), la gripă (H. Leclerc).

Acțiunea antimicrobiană a usturoiului a fost demonstrată experimental, încă din prima jumătate a secolului. Astfel, Fusaganger a constatat, în 1931, eficacitatea usturoiului în putrefacțiile intestinale. un cercetător englez, Ross, citind mai multe cazuri de colită tratate și vindecate prin intermediul usturoiului. În 1945, Ianovich a introdus suc de usturoi în colonii de bacterii, ajungând la concluzia că acestea încep să se imobilizeze după două minute, după alte zece fixându-se complet. S-a demonstrat astfel că usturoiul poate fi folosit cu succes în diferite infecții intestinale. inclusiv în tuberculoza intestinală. el avind totodată și o acțiune de stimulare a sucului gastric și a secreției biliare, ajutând la digestia alimentelor. Se cunoștea, de asemenea, efectele antihelmintice (împotriva limbricilor și oxurilor) ca și faptul că stimulează năruirea de contracție a vezicii biliare.

Tinctura de usturoi (striviți 20 de grame usturoi și-l lăsați 20 de zile în 100 grame alcool rafinat) se folosește împotriva artritelor și reumatismelor. (Doze indicate : 20 picături de trei ori pe zi, până ajungeți la 90, apoi reveniți treptat la 60 de picături pe zi).

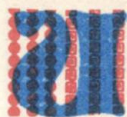
Unele substanțe chimice extrase din usturoi pot fi folosite în tratamentul aterosclerozei și anemiei. De asemenea pot fi utilizate și în infecțiile bronșice și în gripe. Americanul Klossa a constatat, tratând un lot de bolnavi de gripă cu usturoi, o ameliorare rapidă a simptomatologiei, fără complicații postgripale. Pe baza acestor studii, el a emis ipoteza, confirmată ulterior și de alți cercetători, că uleiul volatil din usturoi s-ar uni cu anumii componenți al virusurilor, inactivându-i.

Administrat sub formă de suc sau de clisme cu decoct, usturoiul a dat bune rezultate în combaterea viermilor intestinali și a oxiurilor.

Profesorul vest-german Hans Reuter, expert la un institut de cercetări din Köln, a efectuat o serie de experiențe care au confirmat virtuțile terapeutice ale usturoiului. Într-unul din teste, două grupe de voluntari au consumat zilnic aceeași cantitate de unt — primului grup i s-a servit unt obișnuit, celui de-al doilea grup i s-a dat unt care conține un ulei de usturoi. După o perioadă s-a constatat că tuturor membrilor celui de-al doilea grup le-a scăzut în mod sensibil rata colesterolului în sânge. O altă experiență a cuprins un grup de voluntari care au fost examinați pe parcursul a patru săptămâni în care au mâncat zilnic, câte

trei grame de usturoi. La sfârșitul experimentului s-a constatat că subiecții au avut un colesterol mai scăzut decât cel înregistrat cu o lună înainte. Profesorul Reuter a afirmat că usturoiul distruge și unele bacterii, în unele cazuri fiind mai eficient decât penicilina! El a citat date statistice din care reiese că în țările în care se consumă mai mult usturoi se înregistrează mai puține cazuri de ateroscleroză și de alte boli arteriale provocate de obstrucțiile pe care le produc grăsimile acumulate pe căile de circulație ale singelui.

Un studiu efectuat în India pe bolnavi de hipercolesterolemie a demonstrat o reducere înalt semnificativă statistic a colesterolului în sânge (colesterolemie).

Consumat cu regularitate, usturoiul constituie un bun remediu în tratamentul cardiopatiei ischemice, reducând mult riscurile accidentelor cardiovasculare.

În ceea ce privește intervenția usturoiului în scăderea

presiunii sanguine la hipertensivi, ea a fost probată științific în 1921 când, pentru prima oară, Loeper și De Bray au făcut ample experimente pe animale și oameni. Un alt cercetător, Orner, a raportat, în 1929, 80 de cazuri de hipertensiune arterială tratate cu usturoi, demonstrând că usturoiul are o valoroasă acțiune hipotensivă, manifestată prin efecte asupra circulației periferice și contractilității inimii. Experiențele sale au fost redate mai târziu de Plotrowski iar Madeus a constatat efectele antinicotinice ale usturoiului, mai ales în cazul intoxicațiilor cronice.

După cercetătorul M. Loeper usturoiul ar acționa prin vasodilatația arteriolelor și capilarelor, stimulând forța de contracție cardiacă, dilatănd vasele coronare care hrănesc mușchiul inimii, având ca rezultat scăderea tensiunii arteriale atât minime cât și maxime și scăderea frecvenței cardiace.

Un vechi tratament chinezesc folosit atât pentru combaterea afecțiunilor cardiovasculare cât și pentru prevenirea sclerozei și a altor boli de uzură se bazează pe tinctură preparată din usturoi cu adaos de miere de salcîm și propolis. Cercetarea medicală modernă a încercat să găsească justificarea științifică a acestui tratament. S-a ajuns astfel la concluzia că bulbul de usturoi datorează variatei compoziții în ulei volatil, hidrați de carbon, acid sulfocianic, glicozide etc. acțiunea cardiovasculară hipotensivă (efectele vasodilatatorii), acțiunea asupra circulației periferice dar și proprietățile de dezinfectant, expectorant, calmant al spasmelor musculaturii netede (în inflamații bronho-alveolare), antimicrobian, antibiotic (pulmonar și floră intestinală). Asocierea cu miere de salcîm (ce conține glucozizi de natură flavonică, ulei volatil și alte substanțe cu utilizare terapeutică antiseptică și calmantă) precum și cu propolis, bogat în flavonoide ce au 41 acțiuni terapeutice și în acid ferulic influențează sistemul circulator, avînd acțiune diuretică, de drenare a bilei, estrogenă, bactericidă, bacteriostatică, ridică valoarea preparatului. Explicîndu-l conținutul și găsindu-l justificarea științifică, medicina modernă l-a acceptat ca atare în arsenalul său terapeutic. La ora actuală există

în lume 14 produse farmaceutice pe bază de usturoi, folosite îndeobște în hipertensiunea arterială și ca antibiotic.

Concret vorbind, cercetătorii arată că administrind 15—20 de picături de tinctură de usturoi zilnic (până la 40 picături), se ajunge rapid la scăderea tensiunii arteriale. Hipotensiunea astfel obținută s-ar datoră unei vasodilatații a arterelor și capilarelor. Iată de ce preparatele pe bază de usturoi se indică atât în hipertensiunea de origine aortică, cât și în cea de origine renală.

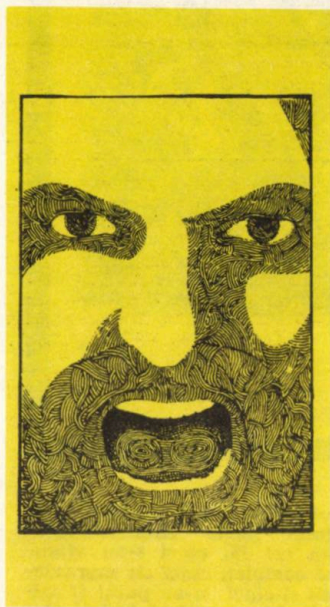
O rețetă tradițională practică pe scară largă în China, este folosită pentru scăderea tensiunii și a colesterolului. Se prepară după cum urmează: 350 grame usturoi curățat

și zdrobit bine în vas de lemn sau de sticlă (nu se întrebuițează unelte de metal). Se adaugă 200 grame alcool super rafinat (96 de grade, alb) apoi se introduce într-o sticlă de culoare brună. Se lasă 20 de zile la întuneric pentru macerat, la temperatura camerei. Sticla va fi introdusă într-o pungă sau într-o pinză de culoare închisă pentru a fi ferită de lumină. După 10 zile, amestecul se filtrează printr-un tifon pus în trei, după care se lasă la limpezit trei zile (tot la întuneric). A patra zi se adaugă 50 g. lapte dulce fiert și degresat, după care se administrează conform indicațiilor și schemei de mai jos, înainte de masă, cu 20—30 de minute :

ziua		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Dimineată		1	4	7	10	13	15	12	9	6	3	25	1
Prinz	picături	2	5	8	11	14	11	8	5	2	25	2	
Seara		3	6	9	12	15	13	10	7	4	1	25	3

Tratamentul se continuă până se termină soluția după aceeași schemă de 11 zile. Rețeta se repetă la 5 ani. Ea nu afectează nici un alt organ. Dizolvă toate grăsimile și impuritățile depuse pe pereții vaselor sanguine.

În Statele Unite se poartă discuții aprinse și contradicții asupra unui medicament numit „Dimetilsulfoxid“, sau pe scurt DMSO, neautorizat în tratamentul uman, dar admis să fie prescris de medicii veterinari. Se crede că DMSO ar avea o acțiune foarte eficientă împotriva artritei și a altor boli. Doctorul Hartmann susține că DMSO acționează în corpul omenesc prin același proces enzimatic ca usturoiul. Pacienții care au fost tratați experimental cu DMSO miros a usturoi. În Statele Unite, usturoiul se folosește numai în alimentație, în timp ce în India și China el se folosește și la vindecarea eczemelor și a timpanelor perforate !

citiva etnologi. Un tânăr profesor, Shankar Amonkar, originar din India, a observat că

niște alge de baltă, care împiedicau larvele de țînări să se dezvolte, degajau un miros tare de usturoi ! Atunci, cu ajutorul unui coleg, profesorul Eldon Reeves, a extras un ulei eteric din usturoi și a stîrpit cu el larvele vii de țînări de diferite specii. În toate cazurile mortalitatea provocată a fost de sută la sută.

Extractul de usturoi s-a dovedit la fel de eficient în mlaștini naturale, ca și în laborator. Dacă insectele, în general — și în deosebi țînării care transmit malarie, frigurile galbene și encefalita letargică — se obișnuiesc repede cu insecticidele sintetice și nu mai sînt vătămate de ele, se pare că vor trebui să lupte multă vreme pînă își vor fabrica substanțele care să-i aperse de acțiunea usturoiului.

Usturoiul este recomandat în emfizemul pulmonar și în gangrenele pulmonare. De asemenea, se recomandă în afecțiuni ale tubului gastroduodenal. Preparatele pe bază de usturoi au și efecte calmante, anti-diarice, antiseptice, antidi-septice. Mai are acțiune colagog-coleretică și antihelmintică. Are o puternică acțiune antibiotică. Acționează asupra colibacililor, Proteus, stafilococilor, bacililor tuberculozei, cît și asupra multor culturi microbiene. În crizele de ficat, usturoiul este utilizat cu succes alături de uleiul de măsline și de lămîie. Supă de usturoi este un medicament eficient al astmului bronsic, un tonic al sistemului nervos și un reparator al arterelor. Pentru combaterea aterosclerozei se poate folosi o infuzie preparată din : 5 g usturoi, 5 g ceapă și un pumn de pădărie la un litru de apă, din care se beau patru pahare pe zi. Pentru scăderea tensiunii arteriale se recomandă a bea în fiecare dimineată pe stomacul gol, cite un pahar cu apă în care a fost pus la macerat peste noapte, un bulb sfărîmat de usturoi.

Usturoiul aduce numeroase servicii și medicinii externe. Pentru această este utilizat la pansarea rănilor și ulcerărilor de natură diversă, folosind oțet obținut din macerarea timp de 10 zile a 30 de grame de usturoi pisat într-o jumătate de litru de oțet.

Medicina populară recomandă folosirea usturoiului contra înțepăturilor de viespi, a urciorelor etc. Este suficient în ambele cazuri a freca locul dureros cu un grăunte de usturoi tăiat în două.

Cu 5—6 căței de usturoi tăiați în felii și puși să fiarbă 10 minute într-o jumătate de litru de lapte se prepară o băutură indicată în multe boli ale tubului digestiv. De altfel, vechile popoare orientale preparau din usturoi o băutură obișnuită la orice masă. deoarece prin aceasta combăteau molimele.

De lingă alte calități terapeutice, usturoiul se pare că oferă remediu și unei forme de meningită cu criptococ, boală greu de tratat și cu urmări destul de serioase asupra funcționării rinichilor, deseori mortală. Specialiștii chinezi au tratat 16 bolnavi dintr-un grup de 21, cu injecții intramusculare și perfuzii cu extract de usturoi precum și prin administrarea orală a aceleiași substanțe. Ceilalți cinci

bolnavi au avut un tratament clasic (prin chimioterapie). Din cei 15, cinci s-au vindecat complet, cinci au supraviețuit și cinci n-au putut fi salvați. Din cei cinci tratați clasic, doi s-au vindecat, la unul au apărut efecte secundare, unul a supraviețuit, iar unul a murit.

Încă din 1936, Casparis a observat că sucul proaspăt de usturoi administrat oral sensibiliza transplantele cu țesut canceros ceea ce exercita o netă acțiune inhibitoare asupra dezvoltării neoplasmului. Observații mai vechi și recente au arătat că maladia tu-

morală este mai rar întâlnită la popoarele (Cnina, Iugoslavia etc.) în dieta cărora intră mult usturoi.

Acțiunea anticanceră s-ar datora grupei aili, alicinei, care ar acționa asupra grupării SII enzimatică sau asupra celulei tumorale, înăbușându-le dezvoltarea.

Biologul canadian S. Wells consideră că, consumată zilnic, această plantă micșorează în mod considerabil îmbolnăvirile de cancer. Wells recomandă următoarea rație zilnică : 3—4 căței de usturoi pisați, în ulei. Cercetările japoneze de ultimă oră adevăresc și ele acțiunea favorabilă anticancerigenă a usturoiului, la unele tipuri de tumori canceroase.

Mai recent s-au demonstrat remarcabilele proprietăți antinicotinice ale usturoiului în cazul intoxicației cronice a fumătorilor.

Un apicultor român a avut ideea de a folosi usturoiul pentru albine, contra tulburărilor intestinale ! A luat pentru 20 de stupi 9 căței de usturoi. I-a curățat și i-a pisat. Apoi i-a udat cu apă caldă (nu fiartă) și a lăsat acest amestec într-un vas închis 3—4 zile. Acestui extract apicultorul i-a adăugat sirop de zahăr. Deși are un foarte puternic miros de usturoi, albinele îl iau cu plăcere. Este administrat iarna și primăvara. Apicultorul este convins că rezultatele bune pe care le obține acum cu albinele sale se datoresc acestei descoperiri a sa.

Prin introducerea cu regularitate a usturoiului în alimentație se contribuie la asigurarea bunei funcționări a organelor tubului digestiv, la consolidarea rezistenței față de agresiuni microbiene și virotice (vibriionul holerice este distrus de penicilină în diluție de 1 : 6 000, în timp ce extractul de usturoi îl omoară într-o diluție de 40 de ori mai mică), la regenerarea normală a pielii și la menținerea tenului frumos ! În sfera aparatului digestiv, această legumă are acțiune bactericidă asupra florei patogene intestinale, combatând putrefacțiile atât de frecvente în unele colite. Usturoiul oferă rezultate satisfăcătoare și în gastritele anacide și hipoacide. În verminozile intestinale, în special în ascarioză și oxiază, tratamentul bucal și prin clisme cu usturoi e îndeobște cunoscut. Prin uleiurile volatile ce le conține și care se elimină la

nivelul organelor respiratorii, usturoiul realizează ameliorări apreciable în laringite, traheite, bronșite, astm bronșic.

efectele binefăcătoare ale curei de usturoi s-au făcut simțite și în lupta împotriva hiperglicemiei la diabetici.

Modalitățile de utilizare a usturoiului sînt foarte variate, dar trebuie precizat că amplasarea și frecvența curelor preventive nu trebuie să depășească o săptămînă pe trimestru și că efectul lor e optim pe fundalul unui regim alimentar lacto-ovo-vegetarian și prin asociere, concomitentă sau succesivă, a curelor cu extracte din plante bogate în altă enzimă oxidativă cu funcție de paznic — peroxidaza — ca hreanul, sfecla roșie și mușetelul.

În general, specialiștii recomandă 1—3 bulbișori (căței) de usturoi pe zi pentru a asigura efectele terapeutice. Se poate întrebuița sub formă de sirop, suc obținut prin presare, extracte, tincturi, loțiuni expectorante și balsamice, injecții aplicabile intramuscular, decocturi în lapte și clisme. Dintre diferitele produse medicamentoase preparate din usturoi, decoctul poate fi la îndemina oricui. Pentru aceasta se ia o parte usturoi și două părți apă, totul fierbindu-se pînă ce scade la jumătate. Preparatul se strecoară cînd este încă fierbinte și se îndulcește. Se servește de obicei seara.

Cu cîțiva ani în urmă, pe lista „best-sellers”-urilor japoneze figura, printre primele,

cartea profesorului T. Watana-be, intitulată (cam prozaic) „Cum să-ți menții sănătatea cu ajutorul usturoiului”. Volumul prezintă detaliat 47 moduri de utilizare a usturoiului la prepararea mincărurilor, menite să prevină și să combată tulburări și maladii din cele mai diverse, de la insomnie, de pildă, la afecțiunile hepatice.

Pentru a profita de pe urma tuturor însușirilor alimentare și medicinale ale usturoiului este bine, pe cît posibil, a-l folosi în stare crudă, întrucît prin preparare se pierde o parte din principiile lui active. Sînt, firește, și oameni sănătoși care nu suportă usturoiul, după cum sînt și suferinzi de gastrită hiperacidă, ulcere gastrice și duodenale, unele afecțiuni hepatice sau alte boli cărora le sînt contraindicate usturoiul.

Așadar, este de reținut că dat fiind acțiunile lui puternice nu este recomandabil să se abuzeze de folosirea usturoiului, deoarece poate avea efecte inverse celor scontate. Și cum usturoiul e folosit ca medicament, este bine ca medicul să fie cel care să decidă necesitatea și... cantitatea. Alimentația nerațională ca și automedicația abuzivă pot conduce la efecte nedorite.

Cercetările actuale lasă larg deschise porțile unor posibilități imprevizibile. Datorită acțiunii antiseptice puternice, sucul de usturoi se folosește și la păstrarea unor legume și plante agricole, pentru a le feri în timpul conservării de atacul unor microbi. Așa, de exemplu, cu 100 grame terci de usturoi se pot stropi 100 kg cartofi pentru a-i apăra de atacul unui dăunător numit *Phytophthora*. Mulți grădinari cultivă și usturoi printre rîndurile

de varză, tomate, ardei și alte legume pentru a le apăra de imbolnăviri.

Oamenii de știință din Kazahstan au elaborat o nouă metodă pentru păstrarea usturoiului. După prelucrarea cu o substanță specială, care conține parafină, căpățînile sînt introduse în camere de conservare la rece, unde temperatura se menține la 0 grade. În felul acesta, usturoiul își păstrează gustul timp de 6—8 luni. (Metoda poate fi folosită și pentru păstrarea îndelungată a rădăcinoaselor și a bulbilor de flori).

Avînd în vedere principiile active din usturoi, medicina actuală se înscrie pe orbita revalorificării terapeutice a unor vechi remedii cu usturoi, în măsură, cel mai adesea, să scoată pe om de sub spectrul, tot mai îngrijorător, al reacțiilor adverse cu care sînt înțovărășite majoritatea medicamentelor de sinteză.

În aceste condiții nu-l de mirare că bătrînii noștri aveau un adevărat cult față de... nu tocmai banalul și eternul usturoi !

Emilia și Mihai Burduja

ENIGMELE

... UN CUVINȚAT

În cartea sa „Enigme în galaxie” (Ed. Junimea, 1973), ing. Florin Gheorghită din Iași, amintește la pp. 152—156, de descoperirea în același an, 1973, lângă orașul Alud, a așa-numitei „Piese Transilvane”. Avînd aspectul unui „aliaj complex, format din 12 elemente diverse, dozate în diferite procente. Elementul principal — marea surpriză! — era alumi-niul (89%)”. În continuare, autorul se întrea-bă : „Cum se putea oare ca un obiect din alu-miniu, ba chiar dintr-un aliaj atît de complex al acestuia, să fie găsit la o adîncime de aproape 10 metri — într-un vechi strat sedi-mentar în care nimeni nu a pătruns veacuri întregi, milenii, sau poate sute de milenii, sau poate chiar mai mult ? (...). Cine a pre-lucrat în timpuri nestiute de vechi această piesă, cine a pierdut-o oare pe pămîntul transilvan într-o epocă în care în mod evi-

SÎNT APROAPE

CAP DE PIATRĂ

dent alumiul nu era cunoscut oamenilor acelor timpuri, care erau probabil încă foarte departe de cunoașterea primelor metale? "Și mai departe: „(...) nimeni nu a putut să identifice obiectul sau să-i găsească o asemănare cu vreun produs al omului în decursul istoriei sale. (...) piesa se aseamănă mult cu partea inferioară — talpa — unui din suporturi de aterizaj al unui obiect de zbor (nu prea mare) care în coborîre se așează lent pe sol“.

Ceva mai târziu, în 1986, în Editura Științifică și Enciclopedică apărea unul din best-sellers-urile anului: „Lumi galactice. Colegii mei din neștiut“. Autorul — regretatul scriitor și pilot militar Doru Davidovici — povestește la pp. 13—15 o altă întâmplare ciudată: „Țineam în mână o femeie din bronz negru-verde, lustruit, ca acoperit cu o crustă sticloasă foarte fină. O femeie tânără, frumoasă, drapată într-un fel de togă pînă la genunchi, îi ieșeau picioarele lungi de sub toga aceea. (...) Priveam mai atent, femeia aceea era foarte frumoasă, și foarte fin cizelată, și bronzul acela nu mai părea chiar bronz. Am lovit cu unghia, și nu suna a bronz. Nu vibra, cum vibrează statuetele din bronz. Parcă loveam cu unghia în ceva amorf, cretă. Era doar rece ca bronzul; și începeam să simt că e ceva în neregulă cu statueta aceea, și ce spun acum nu e literatură, s-a întîmplat într-adevăr. (...) cînd m-am uitat atent am văzut, femeia aceea avea cîte șase degete la mîini și la picioare. Și postamentul era foarte mic, și cu toate astea statuia stătea dreaptă, nu se răsturna. Trebuia înclinată mult, ca să se răstoarne“. Și Doru Davidovici adaugă: „(...) atunci prietenul meu a spus cum a găsit tatăl lui statuia în mina din Apuseni, nu ascunsă acolo, nu sub pietre, ci cuprinsă în strat — a dat cu pickhamerul peste ea, și cînd a scos-o a rămas tiparul lucios în rocă, așa cum roca se formase în jurul statuetei“.

acă cele două evenimente de mai sus sînt oarecum cunoscute, ele intrînd deja în patrimoniu cunoașterii umane, cu tot cortegiul ciudățeniilor și al întrebărilor rămase fără răspuns care le însoțesc, faptul pe care îl vom expune în

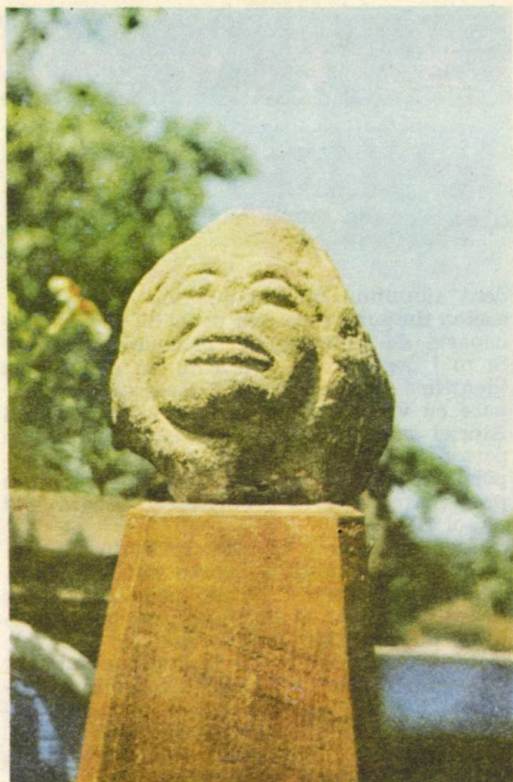
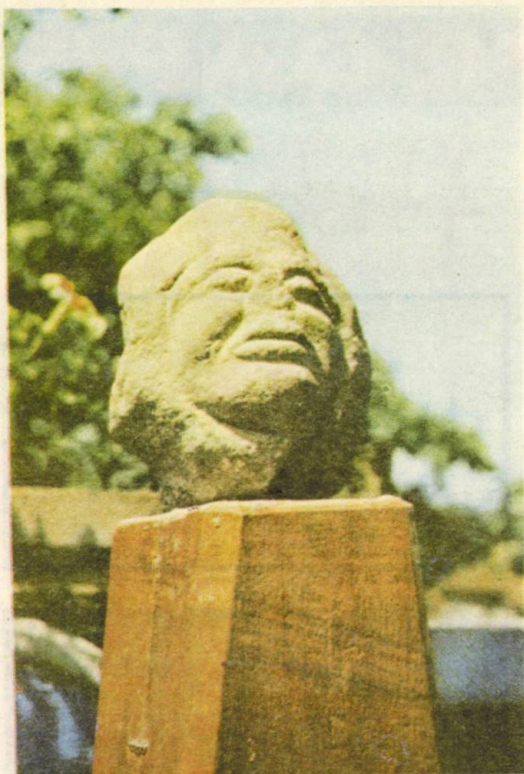
continuare, este mult mai puțin cunoscut, dar tot pe atît de enigmatic.

COINCIDENȚE

În apropiere de actuala regiune petroliferă mexicană de la Tuxpan, acum 30 de ani, arheologii au dezgropat de sub lava vulcanică două capete uriașe de bazalt avînd fiecare o circumferință de 6 m și 4,0 greutate de peste 20 tone. Pe unul din ele se găsea o inscripție în piatră care indica — după calendarul maya — data de 4 noiembrie 291 i.e.n. Pînă în prezent au mai fost descoperite încă 11 capete. Arheologii nu au lămurit încă misterul acestor vestigii ale civilizației olmece.

Unul din aceste capete a fost așezat în curtea muzeului de antropologie din orașul Mexico.

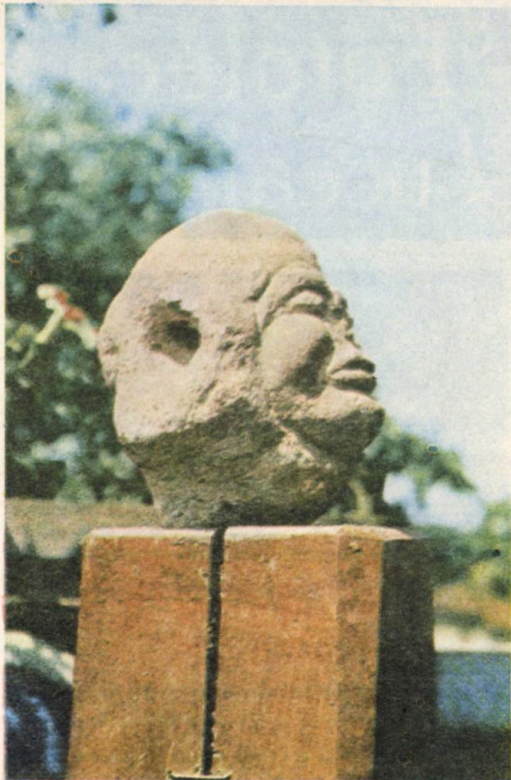
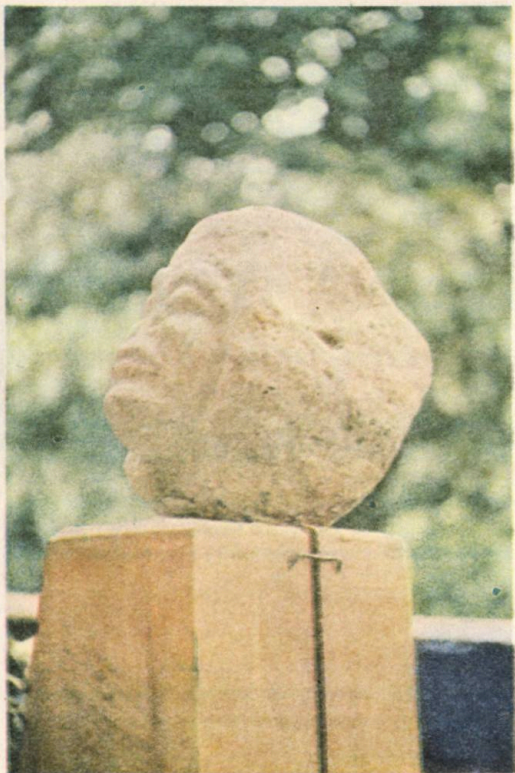

La 23 decembrie 1971, ziarul brașovean „Drum Nou” publica un articol intitulat „Cosmonaut extrapăminteian?”. Semnat de Ionel Cocan, articolul era însoțit și de două fotografii. Redăm câteva fragmente din acest articol :

„(...) o sculptură în piatră, găsită pe teritoriul țării noastre, în vecinătatea orașului Râmnicu Vilcea, reprezentând un cap de om (...). Tipul de om ce-l reprezintă sculptura nu se poate încadra, în nici un fel, în nici una dintre rasele cunoscute nouă. Realizatorul lucrării nu a putut să plăsmuiască o asemenea figură din imaginație. Toate particularitățile căștii, precum și întreaga fizionomie, ieșită cu totul din comun, ca tip de om, ne călăuzesc opinia în sensul că lucrarea ar putea reprezenta o figură extraterestră. Sculptura se prezintă în condiții de conservare deosebit de bune. E lucrată în piatră de culoare gri, piatră fină, densă, grea, cu incluziuni de granule fine de „piatră” de culoare albă, galbenă și neagră. Casca, ce acoperă capul în întregime, încadrează fața deasupra

sprincenelor, cuprinzând urechile și coborînd sub bărbie. Fața apare astfel rotundă. Casca are un fel de creastă, lată de 6 cm., și care pornește de pe frunte, se ridică pînă la creștet, apoi se pierde către ceafă. Această creastă se aseamănă cu cea de la căștile pompeiilor. Ceea ce constituie un semn de întrebare este faptul că în dreptul urechilor are cite un orificiu adînc de 2 cm, și larg de 3,5 cm, iar în jurul lor se află un fel de pavilion circular asemănător cu o cască radio. Fața are un aspect straniu. Unghiul facial este aproape de 90 de grade. Într-o măsură oarecare, ar avea asemănare cu tipul mongoloid. Sprincelele sînt foarte groase, frumos arcuite, coborînd pînă pe tîmple. Ochii bulbucați, semideschiși. Obrajii plini ; de la rădăcina nasului pornește înspre colțul gurii cite o cută adîncă. Buzele sînt foarte cărnoase, răsfîrte. Prin linia lor, gura imprimă întregii fizionomii un aer de mare energie, de siguranță, de demnitate. Nasul e rupt, dar lățimea lui la bază 2,5 cm. arată că se încadra perfect în

acest ansamblu facial tot ca un element plin.
(...)“

Să mai adăugăm la toate acestea faptul că ciudata sculptură a fost găsită pe malul stîng al Oltului, lîngă orașul Rîmnicu Vîlcea, într-o zonă cu surpături de teren și că are un diametru de aproximativ 15 cm.

mensele capete sculptate în piatră atribuite civilizației olmece, descoperite pe continentul latino-american, au diametre de ordinul metrilor și greutatea de ordinul zecilor de tone. Dar asemănarea dintre acestea și piesa descoperită

la Rm. Vîlcea este atît de izbitoare, încît te întrebi dacă nu cumva au fost lucrate de aceeași mină... Sau poate că, în timp ce uriașul-tată lucra pe pămînt olmec, fiul lui, își începea ucenicia, exersîndu-și daltă la mii de km depărtare, pe malul Oltului?

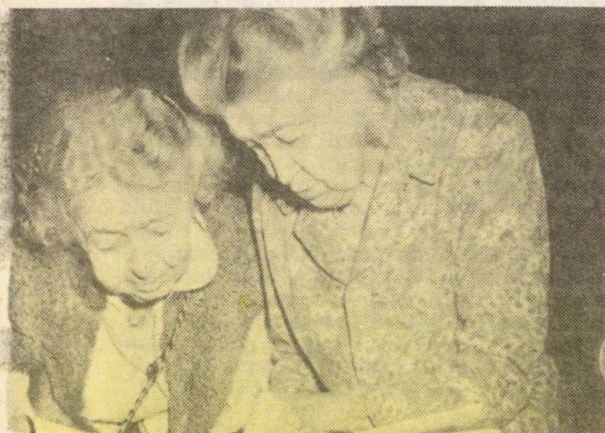
Revenind la cele trei piese găsite întîmplător în subsolul țării noastre, constatăm

că ele au un element comun: **EXISTĂ!** Cine le-a creat, de ce, cînd și cum, rămîn deocamdată întrebări la care urmează să răspundă viitorul. Un viitor care se va vedea cu atît mai apropiat, cu cît specialiștii, oamenii de știință, cei chemați să-și spună cuvîntul cu competență și autoritate, se vor hotări să părăsească tiparele convenționale ale unui mod de a gîndi standardizat. De altfel, e foarte posibil ca în curînd să putem afla că civilizațiile ce s-au perindat în spațiul carpato-dunărean au o vechime cu mult mai mare decît ne învață cărțile de istorie ale acestui sfîrșit de veac și de mileniu.

Este oare chiar o impietate să menționăm aici că ar putea fi vorba de zeci sau sute de milioane de ani? Dacă aceasta nu este decît o ipoteză, nu ne este permis să o înlăturăm aprioric. Mai întîi să găsim răspuns întrebărilor: **CINE? DE CE? CÎND? CUM?...**

Prof. Călin N. Turcu
Vălenii de Munte

Fototeca Luceafărul

Stefan Aug. Doinaş ● Surorile Delavrancea ● Mihai Glugariu ● A.E. Baconski
● Grigore Vieru și Marin Sorescu

NIMIC Pentru NIMIC

ISAAC ASIMOV

P

laneta era Pământul.

Dar ființele de pe astronavă nu știau acest nume. Pentru ele reprezenta doar o insiruire de

simboluri înmagazinate în memoria unui computer : a treia planetă a unei stele situată într-o anumite poziție în raport cu linia imaginară ce lega planeta lor cu gaura neagră din centrul Galaxiei.

Timpul era cu aproximație 15 000 i.e.n.

Dar ființele de pe astronavă nu cunosteau nici acest sistem de numerație. Pentru ele era o altă perioadă de timp raportată la sistemul lor local de măsurători.

— Ar fi pur și simplu o pierdere de timp, spuse iritat Căpitanul astronavei. Planeta e aproape înghețată. Mai bine am pleca imediat.

— Nu sînt de acord, Căpitane, spuse calm, dar ferm, Exploratorul Șef.

Atît timp cît o astronavă se găsea în spațiu sau în hiper-spaciu, Căpitanul era stăpînul absolut ; odată, însă, plasată pe o orbită în jurul unei planete, Exploratorul Șef căpăta o autoritate incontestabilă. El știa lumile ! Asta îi era specialitatea.

Iar acest Explorator avea atuuri suplimentare, devreme ce-și demonstrase instinctul si-

SF

gur pentru schimburi profitabile. El și numai el fusese responsabil de faptul că astronava primise trei Premii de Excelență, pentru munca depusă, în ultimele trei expediții. Trei din trei.

Iar dacă exploratorul spusese NU, Căpitanul nici măcar nu putea visa la un DA. Dacă ar fi făcut-o, echipajul s-ar fi împotrivit, cu siguranță. Pentru că, dacă pentru Căpitan, un premiu de Excelență reprezenta cel mult un disc drăguț, bun de atârnat în salonul principal, pentru echipaj el însemna o spectaculoasă sporire a cistigurilor, a concediilor și a coeficienților pentru pensii. Exploratorul acesta li-l adusese de trei ori la rind. Trei din trei.

— Pentru că nici o lume ciudată nu trebuie lăsată neexaminată, continuă Exploratorul.

— Dar ce găsești ciudat în lumea asta?

— Probele preliminare indică prezența inteligenței și asta pe o lume înghețată.

— Nu e un caz unic.

— Adevărat, dar aici structura e alta, adaugă Exploratorul puțin incurcat. Nu sînt sigur exact cum, sau exact de ce, dar structura vieții și a inteligenței aici sînt ciudate. Trebuie s-o examinăm cu mai multă atenție.

Asta era deajuns. Pentru că existau cel puțin o jumătate de trilion de lumi planetare în Galaxie, dacă se considerau numai acelea asociate cu stele. Adăugînd la aceasta nenumăratele lumi care vagabondează independent prin spațiu rezultatul putea fi de zece ori pe atît, or, chiar cu ajutorul computerelor, nici o astronavă nu le putea cuprinde pe toate. Un Explorator experimentat, însă, studiînd fiecare raport exploratoriu publicat, tinînd seama de nesfîrșite considerațiuni, și probabil jucîndu-se cu statisticele chiar și în somn, dobindeste pînă la urmă, în acest domeniu, ceea ce unora le pare un fel de intuiție mistică.

— Va trebui să trimitem probe pe baza unui program bine coordonat, continuă Exploratorul.

Căpitanul se arată ofensat. Știa prea bine că un program bine coordonat însemna explorarea pe indelete, săptămîni întregi și cheltuieli enorme, dar nu îndrăzni să ridice decît o obiecție formală.

— Este oare acest lucru absolut necesar?

— Eu așa consider, răspunde Exploratorul cu acea încredere a celui ce știe că legea este de partea sa.

Probele aduseră înapoi exact ceea ce se așteptase Căpitanul: o specie inteligentă, nouă, mai degrabă decît resturile unei civilizații, cel puțin la prima vedere, din rasele inferioare ale regiunilor proximale celui de-al cincilea braț al Galaxiei. Nimic neobișnuit, dar fărăndoială de un oarecare interes pentru mentologiști.

În plus specia inteligentă se găsea doar pe primul nivel tehnologic, cu mult prea îndepărtată de ceva folositor.

Căpitanul rezumase toate astea abia reușind să-și mascheze exasperarea, dar Exploratorul, după ce termină de răsfoit rapoartele, rămase la fel de neclintit în hotărîrea sa.

— Ciudat, concluzionează el și ceru să fie chemat Neguțătorul.

Un Căpitan care și-ar fi cunoscut interesul, n-ar fi trebuit să-și sicleie Exploratorul, dar exista o limită pentru toate.

— În ce scop Exploratorul? La ce ne putem aștepta de la acest nivel tehnologic? Căpitanul încerca să mențină un nivel de comunicație dacă nu prietenească cel puțin politicos.

— Au unelte, spuse Exploratorul.

— Din piatră, oase, lemn sau echivalentul lor pe această planetă. Și asta e totul. Este evident că nu putem găsi nimic aici.

— Și totuși există ceva ciudat în structura asta.

— Aș putea ști și eu în ce ar consta această ciudățenie, Exploratorul?

— Dacă aș ști, Căpitane, nu mi-ar mai trebui să aflu. În mod hotărît insist asupra Neguțătorului.

Neguțătorul se dovedi chiar mai indignat decît Căpitanul și mai dispus să exprime acest lucru. Ori-cum specialitatea sa era la fel de importantă ca a oricăruia de pe astronavă, ba după părerea sa (și a altora) la fel de importantă și esențială ca a Exploratorului.

Căpitanul trebuia să aibă grija navigației, Exploratorul să detecteze civilizații utile după cele mai firave indicații, dar în final el, Neguțătorul și echipa sa, trebuia să ia contactul cu străinii, să dezgroape din mințile și cultura lor ceva folositor și să le dea în schimb ceea ce ei ar fi găsit folositor.

Iar acest lucru se făcea /cu mult risc. Ecologia străină nu trebuia influențată în nici un fel. Străinii nu trebuiau prejudiciați nici chiar pentru a-ți salva propria viață. Existau motive serioase pentru asta la scară cosmică și Neguțătorii erau recompensați din plin pentru riscurile ce și le asumau; dar de ce să-și asume riscuri inutile?

— Nu e nimic acolo, spuse Neguțătorul. Interpretarea pe care am dat-o datelor transmise de probe este că avem de-a face cu animale semi-inteligente. Utilitatea lor este nulă.

Periculozitatea, în schimb, este foarte mare. Știm cum să tratăm cu ființe cu adevărat inteligente și cu toate acestea echipele de Neguțători sînt uneori distruse de ele. Cine știe cum vor reac-

ționa aceste animale și știți că nu ni se permite să ne apărăm cum trebuie.

— Aceste animale, dacă sînt într-adevăr doar atît, s-au adaptat la frig într-un mod interesant. Există desigur variații subtile în structură, pe care nu le înțeleg pe deplin, dar părerea mea bine chibzuită este că nu vor fi periculoase, ba, mai mult, se vor dovedi folositoare. Presimt că merită o examinare mai îndeaproape.

— Ce poate fi cîștigat de la inteligențele Epocii de Piatră? insistă Neguțătorul.

— Asta este de datoria ta să afli.

Noi va trebui să aflăm, deci, gîndi cu amărăciune Neguțătorul. Cunoștea prea bine istoria și scopurile astronavelor expediționare. Pe vremuri, cu milioane de ani înainte, pe cînd nu existau nici Neguțători nici Exploratori sau Căpitani, animalele ancestrale semiinteligente de pe planeta natală dezvoltaseră o tehnologie a Epocii de Piatră — foarte asemănătoare celei de pe lumea în jurul căreia gravitau acum. Cît de greu avansaseră, cît de chinuitor și lent procesul de autogenerare a progresului pînă la atingerea nivelului trei de civilizație. Apoi, apăruseră astronavele și șansele încrucișării culturilor. Abia atunci sosise într-adevăr progresul.

— În mod respectuos, Exploratorul, vă stimez experiența intuțională dar v-as ruga să-mi respectați și mie experiența practică, adevărat, mai puțin spectaculoasă. Nu există nici o șansă în care o civilizație sub nivelul trei să aibă ceva util pentru noi.

— Asta, pur și simplu, este o generalizare care poate sau nu să fie adevărată.

— Cu respect, Exploratorul, este adevărat. Dar chiar dacă aceste, — aceste semi-animale au ceva ce noi am putea utiliza, deși nu-mi pot imagina ce ar putea fi, ce le-am putea de noi în schimb?

Exploratorul nu răspunse și Neguțătorul continuă.

La acest nivel nu este nici o cale prin care o protointeligență să poată accepta un stimul străin. Mentologiștii sînt toți de acord în această privință; în plus, propria mea experiență. Progresul trebuie autogenerat pînă cînd se atinge cel puțin nivelul doi. Iar noi trebuie să dăm ceva în schimb; nu putem lua nimic fără să dăm ceva în schimb.

— Asta ar fi ceva, interveni și Căpitanul. Stimulînd aceste ființe să avanseze, am putea culege roadele la o vizită ulterioară.

— Nu-mi pasă de ce o să fie, izbucni Neguțătorul furios. Este o componentă esențială a tradiției profesiei noastre. Nu avem dreptul să-l prejudiciem sub nici un motiv și trebuie să dăm ceva în schimbul a ceea ce luăm. Aici nu e nimic ce-am dori să luăm, și chiar dacă am găsi ceva n-am putea să le oferim nimic în schimb. Ne pierdem, pur și simplu, timpul.

Exploratorul clătină din cap.

— Îți cer să vizitezi unele centre populate, Neguțătorule. Voi ține cont de hotărîrea ta abia cînd te vei întoarce. Asta e tot.

ouă zile micul modul al Neguțătorilor fulgeră pe deasupra suprafeței planetei în căutarea unor indicii asupra vreunui nivel tehnologie rezonabil.

Nu exista nici unul.

O cercetare completă putea dura ani de zile dar n-ar fi avut nici un rost. Ar fi fost inoportun să presupui că un nivel mai înalt ar putea fi ascuns. Înalta tehnologie este întotdeauna afișată pentru că nu are dușmani. Aceste lucruri făceau parte din experiența Neguțătorilor de pretutindeni.

Era o planetă frumoasă, pe jumătate înghețată. Era albă și albastră și verde. Sălbatică, aspră, diversă. Tinăra și neatinsă.

Nu era treaba Neguțătorilor să albă de-a face cu frumusețea și alungă asemenea gânduri nervos, iar când echipajul începu să murmure le-o rețeză scurt:

— Vom ateriza aici. Se pare că este o concentrație de ființe inteligente potrivită. Nu putem găsi ceva mai bun.

— Dar chiar și aici, interveni secundul, ce putem face. Maestro?

— Puteți înregistra. Înregistrați atât animalele neinteligente cât și cele presupus inteligente și orice artefact al lor depistați. Aveți grijă ca înregistrările să fie în întregime holografice.

— Dar deja putem vedea..., izbucni din nou secundul.

— Noi, îl întrerupse Neguțătorul. Dar ne trebuie o înregistrare care să-l convingă pe Explorator și să-l scoată visele din cap, altfel rămânem aici pe vecie.

— E un Explorator bun, spuse cineva din echipaj.

— A fost un Explorator bun, răspunse Neguțătorul, nu înseamnă că ar fi bun o vesnicie. Poate chiar succesele l-au făcut să se autoaprecieze într-atât. Așa că trebuie să-l

convingem de realitate dacă putem.

Când ieșiră din modul, purtau scafandrele. Atmosfera planetară era potrivită dar senzația expunerii directe în bătaia vântului pe o planetă necunoscută i-ar fi incomodat, chiar dacă atmosfera și temperatura ar fi fost potrivite, ceea ce nu era cazul. Gravitația era puțin mai mare, la fel și nivelul de luminozitate, dar ambele suportabile.

Ființele inteligente, îmbrăcate sumar cu partea exterioară a altor animale, se retrăseseră speriate la apropierea lor și rămăseseră să-i privească de la distanță. Neguțătorul se mai liniști puțin. Orice semn de nonbeligeranță era bine venit pentru cei ce nu aveau dreptul să se aperc.

Nu încercă să comunice di-

rect sau să facă gesturi prietenești. Cine știe ce gesturi pot fi considerate prietenești de către un străin? În schimb, Neguțătorul dezvoltă un cîmp mental și îl saturează cu vibrații inofensive și pasive, în speranța că și creaturile aveau un cîmp mental suficient de avansat pentru a răspunde.

Poate chiar aveau, pentru că unii se apropiară puțin și priviră curioși. Neguțătorul crezu atunci că detectează gânduri fugare, dar pentru niste ființe de pe primul nivel părea atât de neconceput încît nu mai insistă.

În schimb se apucă constincios să înregistreze hologramele vegetației, a unei clrezi de erbivore masive care-și făcuse apariția între timp și care, luînd în considerare împrejurările periculoase, se retrăgea în ritm alert. Un animal mai mare le dădu ocol de mai multe expunîndu-și niste arme albe lucioase într-o cavitate de la una din extremități — apoi se retrase și el.

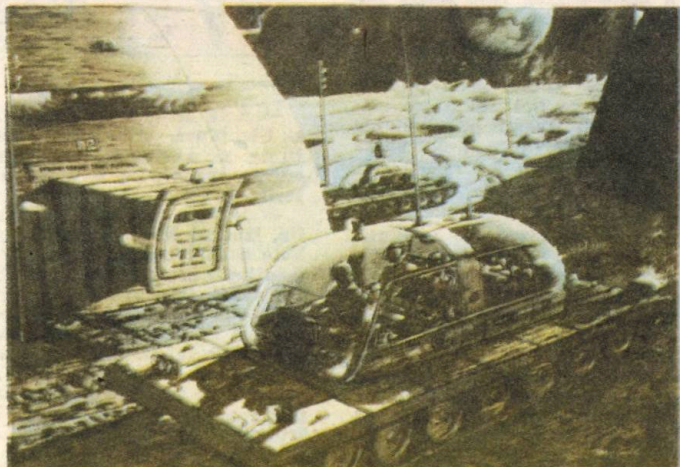
Echipajul Neguțătorului lucra de zor deplasîndu-se metodic de-a lungul și de-a latul savanei.

hemarea, direct mentală și atât de supraincercată cu emoția surprizei și uimirii încît continuul informa-

țional părea oarecum tulburat, sosi pe neașteptate.

— Maestro! Aici! Veniți repede!

Nu-i transmisese coordonatele specifice așa că urnă unda care-l conduse într-o crevasă mărginită de două aflorimente.

Alți membri ai echipajului se îndreptau acolo dar Neguțătorul ajunsese primul.

— Ce este ? întrebă el.

Secundul stătea într-o porțiune adinc scobită a dealului luminat doar de reflexele costumului său. Neguțătorul privi împrejur.

— Dar e o gaură naturală, nu rezultatul unui proces tehnologic.

— Așa e, dar privește.

Neguțătorul își ridică privirile și preț de câteva secunde rămase incremenit, apoi transmise un mesaj energetic celorlalți să rămână pe loc și înțepă.

— Este de origine tehnologică ?

— Da, Maestro. După cum vezi nu e încă gata.

— Dar cine ?

— Creaturile acelea de afară, cele inteligente. Am găsit unul lucrând aici. Iată dispozitivul de iluminat pe bază de vegetale arse. Astea sînt sculele.

— Și el unde este ?

— A fugit.

— L-ai văzut cu adevărat

— L-am și înregistrat.

Neguțătorul cîntări situația apoi privi din nou. Al mai văzut vreodată așa ceva ?

— Nu, Maestro.

— Uimitor !

Neguțătorul nu dădea semne că ar fi vrut să-și ia ochii de la artefact așa că secundul îi șopti ușor :

— Maestro, ce facem ?

— Hm ?

— Asta va aduce precis naivei noastre al patrulea Premiu.

— Sigur, aprobă Neguțătorul, numai dacă le-am putea lua.

— Le-am și înregistrat, interveni ezitant secundul.

— Ei, și la ce bun ? Nu avem să le dăm nimic în schimb.

— Pentru asta merită orice.

— Ce spui ! ridică vocea Neguțătorul. Sînt prea primitivi să accepte orice le-am putea oferi noi. Cu siguranță abia peste un milion de ani vor putea accepta sugestiile din afară. Va trebui să distrugem înregistrarea.

— Dar, Maestro...

— Să nu mai vorbim de

asta. Meseria noastră își are etica și tradițiile ei. Stilul prea bine acest lucru. Nimic pentru nimic în schimb.

— Chiar și pentru asta ?

— Chiar și pentru asta.

Expresia implacabilă de pe figura Neguțătorului era adinc permeată de o tristete indefinibilă. Secundul simțea acest lucru.

— Încearcă să le oferi ceva, Maestro.

— La ce bun ?

— La ce rău ?

m pregătit prezentarea pentru întregul echipaj al astronavei, spuse Neguțătorul, dar trebuie să ti-o arăt mai întâi, Exploratorul, împreună cu respectul meu profund și scuze pentru gîndurile ascunse. Ai avut dreptate. Era ceva

straniu cu această planetă. Deși ființele inteligente abia au atins primul nivel și deși tehnologia lor este extrem de primitivă, au dezvoltat un concept pe care noi nu l-am avut niciodată, după cunoștința mea, și nici nu l-am întîlnit pe alte lumi.

— Nu-mi pot imagina ce ar putea fi, spuse puțin stînjinit Căpitanul. Știa prea bine că uneori Neguțătorii exagerau calitățile artefactelor achiziționate în vederea sporirii prestigiului personal.

Exploratorul nu spunea nimic, părea chiar mai stînjinit decît Căpitanul.

— Este un fel de artă vizuală, spuse Neguțătorul.

— Un joc de culori ? întrebă Căpitanul.

— Și forme, dar cu un efect neașteptat. Între timp aranjase proiectorul. Priviți !

În spațiul dinaintea lor își făcu apariția o cireadă de animale masive, fioroase, cor-

nute, patrupele. Animalele ezitară o clipă apoi o rupseră la fugă răscolind praful cu copilele.

— Urite ființe, murmură Căpitanul.

Înregistrarea holografică opri cireada într-o secvență statică, apoi secvența începu să crească și un singur animal umplu cimpul vizual. Ținea capul coborât și nările îi fremătau ritmic.

— Observați acest animal, spuse Neguțătorul, și acum observați această compoziție artificială, acest amestec de uleiuri minerale colorate pe care am găsit-o întinsă pe tavanul peșterii.

Animalele din hologramă erau acele. Nu chiar ca animalul holografiat, era perfect plată, dar transmitea o anumită vibrație emoțională.

— Ce similitudine aparte, comentă Căpitanul.

— Nu atît aparte cît intenționată, interveni Neguțătorul. Există zeci de asemenea figuri în posturi diferite — reprezentînd animale diferite. Asemănările sînt mult prea detaliate pentru a fi intimplătoare. Imaginați-vă îndrăzneala concepției de a plasa culori în forme și combinații plăcute în așa fel încît să ineleze ochiul în a crede că privește un obiect real. Aceste ființe au inventat o artă care reprezintă realitatea. Este o artă reprezentatională, după cum presupun că o vom numi.

Și asta nu-i totul. Am găsit-o făcută și în trei dimensiuni.

Neguțătorul prezintă o serie de figurine mici din piatră cenușie și oase gălbui. În mod clar astea sînt un fel de autoreprezentări, preciză el.

ăpitanul părea de-a dreptul coplesit.

— Ai văzut cu adevărat cum erau făcute toate acestea?

— Nu, asta nu, Căpitane. Unul din oamenii mei a văzut una din ființele acestei planete întinzînd culoarea pe una din reprezentările din peșteră, dar pe acestea le-am găsit după formare. Cu

toate acestea nici o altă explicație nu este posibilă decît că au fost modelate deliberat. Aceste obiecte nu ar fi căpătat asemenea forme în mod natural.

— Curios, continuă Căpitanul, dar nu înțeleg motivul. Oare tehnicile holografice n-ar fi servit mai bine scopului?

— Acești primitivi nu au conștiința că holografia va putea fi vreodată concepută și nu pot aștepta milioanele de ani necesari. Apoi, s-ar putea ca holografia să nu fie mai bună. Dacă comparăm reprezentările cu originalele vom remarca faptul că reprezentările sînt simplificate și distorsionate în moduri subtil concepute pentru a sublinia anumite caracteristici. Cred că această formă de artă îmbunătățește originalul într-un anumite fel și cu siguranță are ceva diferit de spus.

Sînt uimit de abilitatea ta, Exploratorul, continuă Neguțătorul îndreptîndu-și privirea spre el. Poti să explici cum ai sesizat unicitatea acestei inteligențe?

— N-am bănuir nimic din toate acestea, ofă Exploratorul. Este uimitor, și imi dau seama de valoare, dar mă întreb dacă noi înșine am putea controla culorile și formele pentru a le îmbina în astfel de reprezentări. Acest lucru mă tulbură nespun, dar ceea ce mă surprinde cel mai mult este cum ai ajuns în posesia acestor lucrări. Ce le-ai dat în schimb? Aici este întregul miracol.

— Ei bine, într-un fel ai dreptate, spuse Neguțătorul. Într-adevăr, miracol. Nici eu nu credeam că as putea oferi ceva în schimb unor organisme atît de primitive, dar această descoperire era mult prea importantă pentru a mări orice sacrificiu. Așa că am căutat prin grupul de ființe care formau aceste obiecte, unul al cărui cimp mental părea cumva mai puternic decît al celorlalți și am început să transfer în el un dar drept schimb.

— Și ai reușit!

— Într-adevăr, am reușit, continuă Neguțătorul bucuros, nedîndu-și seama că Exploratorul constatare un fapt, nu pusese o întrebare. Ființele acestea, continuă el, ucid asemenea animale, pe care le reprezintă în culori, aruncînd asupra lor bete lungi prevăzute cu virfuri ascuțite din pia-

tră. Betele perforază pielea animalelor, le rănesc și le slăbesc puterile. Astfel ele pot fi ucise de ființe care, luate în parte, sînt mai mici și mai slabe decît animalul pe care-l vinează. Eu i-am sugerat că un băț mai mic, prevăzută, la fel, cu o bucată de piatră ascuțită, la unul din capete, ar putea fi azvirlit cu o forță și un efect mai mare dacă s-ar folosi o coardă tensionată drept mecanism de propulsie.

— Aceste dispozitive, interveni Exploratorul, au fost întîlnite la multe inteligențe primitive care, este drept, erau mult mai avansate. Paleontologii le numesc arcuiri cu săgeți.

— Cum ar putea fi asimilată sugestia? întrebă Căpitanul preocupat. Nu cred că este posibil la acest nivel de dezvoltare.

— Deja a și fost. Nu există nici un dubiu. Răspunsul cimpului mental a fost unul de înțelegere de o intensitate deosebită. Cred că nu v-ati gîndit că as fi luat aceste artefacte, chiar dacă ar fi fost de zeci de ori mai valoroase, dacă as fi fost convins că nu am ce le oferi în schimb? Nimic pentru nimic, Căpitane.

— Acceptarea, aici este marea problemă, spuse Exploratorul cu voce tristă, aproape șoptită.

— Dar nu sînt pregătiti. Neguțătorul, interveni și Căpitanul, nu putem face schimb. S-ar putea să le dăuneze. Vor utiliza arcuiri și săgeți să se vindeze unul pe altul, nu numai animalele.

— Nu le-am făcut și nu le vom face nici un rău, spuse Neguțătorul apăsător. Ce-și vor face unul altuia și ce va rezulta de aici peste un milion de ani, nu este problema noastră.

În timp ce Căpitanul și Neguțătorul ieșeau să pună la punct demonstrația pentru Compania Astronavelor, Exploratorul sopți trist în direcția lor:

Au acceptat. Vor înflori printre ghețurile lor și în douăzeci de mii de ani vor deveni cu adevărat problema noastră.

Știa că n-o să-l creadă nimeni și din această pricină era atît de deprimat.

Traducere și adaptare de
Mihai Bădescu

INVINGATORII LUI AL CAPONE

INCORUPTIBILII

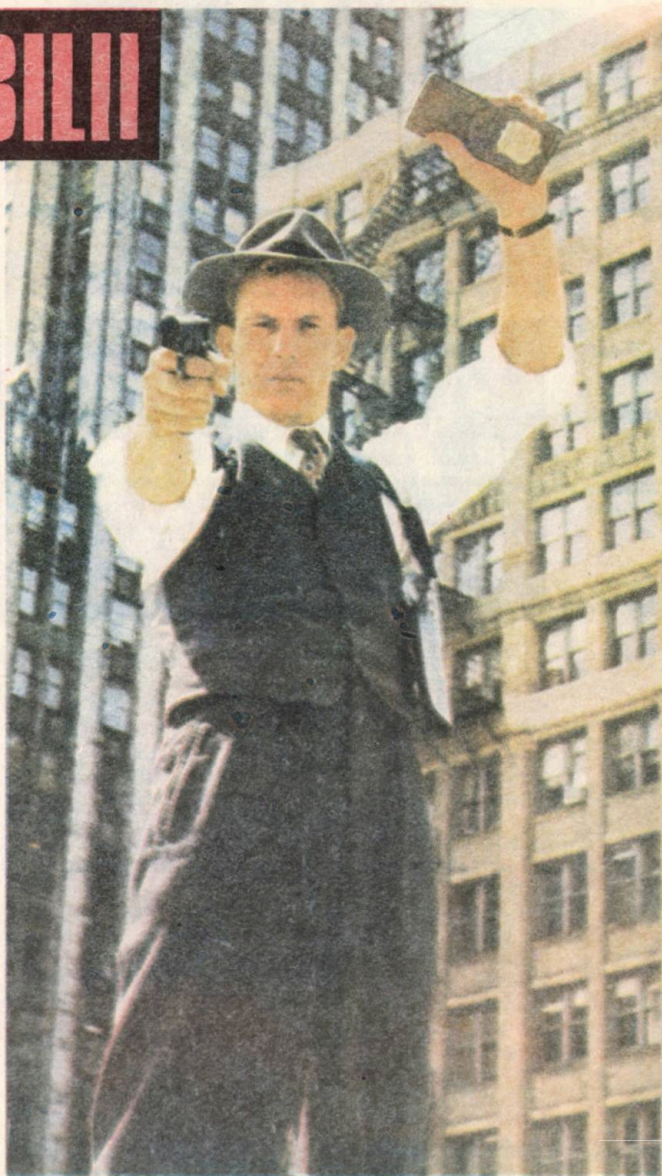
O LEGENDA' RASUNATOARE

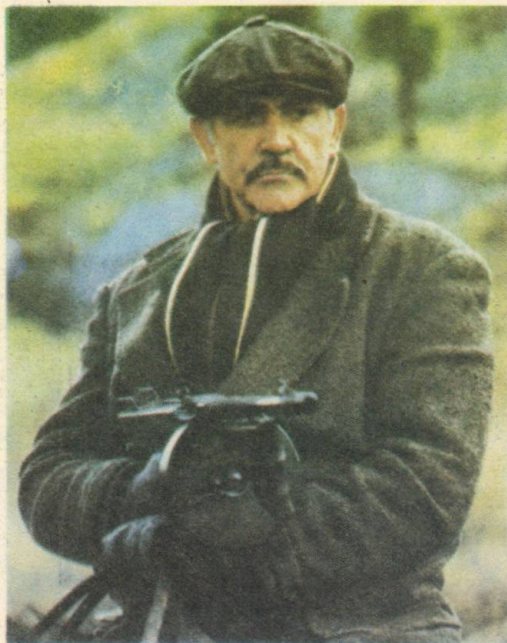

u câteva luni înainte de a muri, în 1957, un bărbat vîrstnic, banal ca înfățișare, își luase obiceiul să frecventeze zilnic barul său preferat dintr-un orașel, Coudersport, din Pennsylvania. În timp ce bea câteva pahare cu bere, povestea tot soiul de istorii. Cei care, deși neîncrezători, mai trăgeau cu urechea la poveștile bătrînelui îl auzeau vorbind despre isprăvile sale de la Chicago, în anii '30, în timpul prohibiției, despre lupta sa împotriva mafiei și a lui Al Capone. Nimeni nu l-a crezut decît doi ani mai tîrziu cînd a fost difuzat la posturile de televiziune celebrul serial al anilor '60, **Incortupibilii**. Omulețul era chiar Eliot Ness, întruchipat pe micul ecran de către Robert Stack, care spunea despre personajul său: „Cine a avut curajul să declare război lui Al Capone nu poate fi un oarecare”.

Chicago, 1930. Al Capone își creează mitul opunînd legilor dure ale prohibiției contrabandiști înarmați cu pistoale mitralieră. Corupția și crima organizată capătă forme și proporții nemaîntîlnite.

Ca răspuns, modestul locotenent al poliției federale Eliot Ness formează o echipă de agenți bine antrenați, dar mai ales loiali și... incortupibili și-i declară război pe față celui mai temut gangster al anilor treizeci, Al Capone. Cei patru — Jim Malone, Oscar Wallace, George Stone și Eliot Ness — pornesc o luptă îndîrjită împotriva crimei organiza-

● **Jim Malone (Sean Connery)**

Acest irlandez ursuz, scirbit de corupția care stăpânea orașul, pare a fi singurul polițist cinstit din Chicago. Implacabil cind trece la acțiune; tehnica lui este imparabilă: trebuie să fii mai viclean decît adversarul.

● **Oscar Wallace (Charles Martin Smith)**

Cunoaște ca nimeni altul limbajul cifrelor. Motivul pentru care Ness și Malone angajează în echipa lor acest contabil tinăr și integru: să verifice registrele lui Capone. Spre marea sa surpriză, știe să se folosească eficace de armă, cind este nevoie.

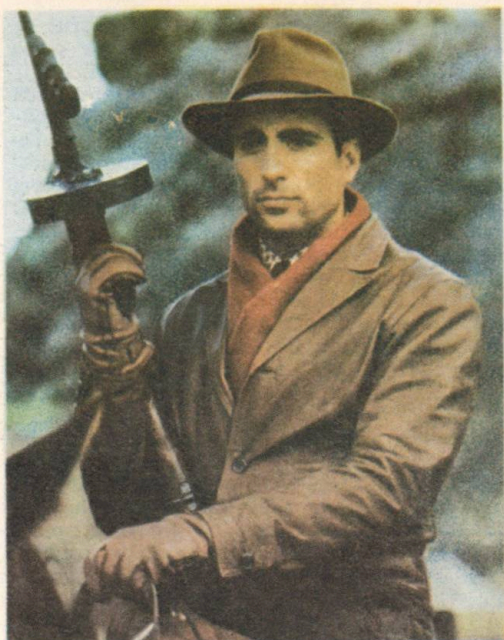
te și a traficantilor de alcool care terorizau orașul și ridiculizau poliția. Misiunea lor: eliminarea inatacabilului Al Capone. (De altfel, Capone n-a fost niciodată condamnat pentru numeroasele crime săvîrșite de el însuși sau prin interpuși; culmea ironiei, singura dată cind a fost condamnat a fost pentru evaziune fiscală: nu declarase, în vederea plătirii impozitelor, ridicola sumă — pentru el, care cîștigase milioane de pe urma racket-ului — de 10 000 dolari).

Legenda celor patru cavaleri fără teamă și prihană devine, în anii șaizeci, cel mai popular serial de televiziune nu numai în Statele Unite. Cititorii noștri își amintesc, desigur, cum în fiecare sîmbătă, luni în șir, își lăsau baltă toate interesele ca să urmărească în fața micului ecran isprăvile celor patru incoruptibili.

În anii noștri, Ness și băieții lui revin în actualitate grație filmului, pentru marele ecran de astă dată, realizat la Hollywood de Brian

De Palma după un scenariu de David Mamet (autor a încă două scenarii după care s-au făcut filme de mare succes: **Verdictul** — regizor Sidney Lumet și **Poștașul sună întotdeauna de două ori** în regia lui Bob Rafelson, și laureat al Premiului „Pulitzer“). După ce a revăzut cîteva episoade-cheie din celebrul serial T.V., Mamet își dă seama că, în ciuda originalității, nu-i poate fi nimic de folos.

Și a început să inventeze pe aceeași temă, lucru ce i-a fost reproșat de către biografia lui Al Capone. Deci, trebuia să scrie un scenariu diferit, mai ales că în realitate modul în care Ness a încolțit banda lui Capone nu era prea dramatic. Mai întîi, Eliot Ness n-a avut nevoie să se introducă în lumea interlopă din Chicago pentru simplul motiv că o cunoștea foarte bine: tinerețea și-o petrecuse în acel mediu. Apoi, nu este adevărat că l-a azvîrlit de pe un acoperiș pe Frank Nitti — mina dreaptă a lui Capone —, a-

● **George Stone (Andy Garcia)**

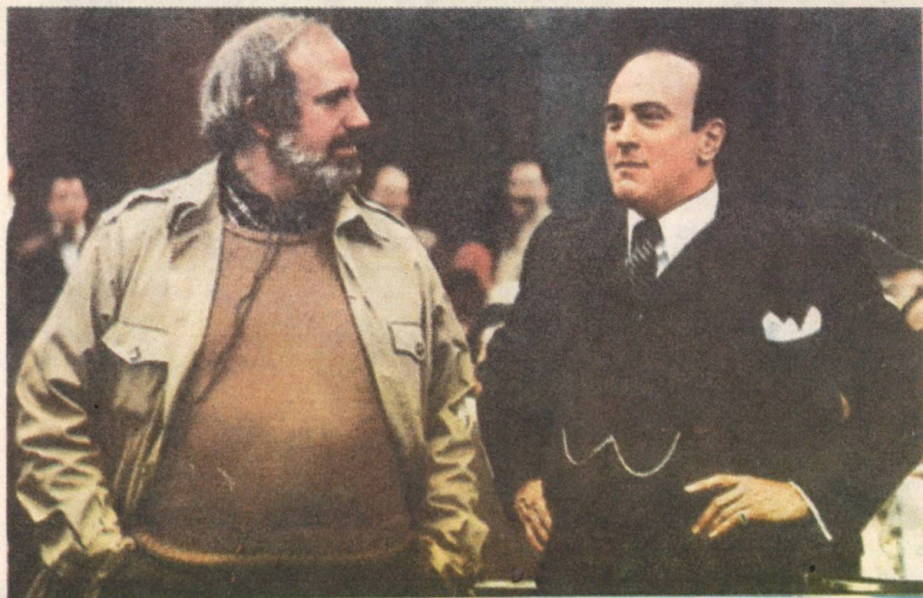
Cu ascendență italo-americană, proaspăt absolvent al Academiei de poliție, este un trăgător de elită fără pereche și urăște tot ce înseamnă Capone. Cinstiț, cu un înalt simț al datoriei, rămâne locotenentul fidel al lui Ness.

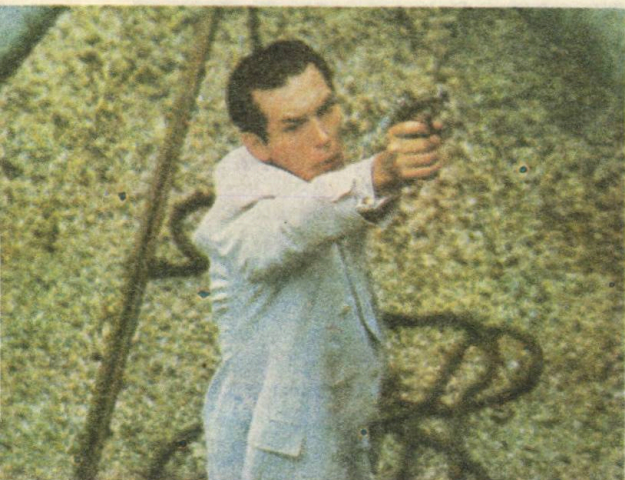

● **Elliot Ness (Kevin Costner)**

Nu este un Superman, ci un om ponderat, foarte curajos și cu idei clare în ceea ce privește misiunea lui. Credința lui e legea, iar simțul datoriei e mai presus de orice. De felul lui nu este un expansiv; dar iubește și respectă profund oamenii.

● **Brian De Palma și Robert De Niro**
(în rolul lui Al Capone) în timpul filmărilor.

● Frank Nitti (Billy Drago) — mina dreaptă a lui Capone.

cesta s-a sinucis cițiva ani după arestarea lui Capone. Și nici n-a fost nevoit să-și pună la adăpost nevasta și copilul, fiind celibatar în acea vreme. Incontestabil rămîne faptul că Ness este incoruptibil într-o vreme cînd oricine putea fi corupt.

Brian de Palma — maestrul de necontestat al filmelor pline de violență — citind și modificînd scenariul înțelege că mai importante sînt personajele decît acțiunea în sine. De aceea dă o mare atenție distribuției; îi trebuiau actori capabili să dea chip unor personaje legendare. Pentru Eliot Ness s-a gîndit la actori precum Harrison Ford, Mel Gibson, William Hurt; dar nici unul nu era liber. Și a angajat un actor care avea exact vîrsta personajului, era disponibil și-și dorea foarte mult rolul: Kevin Costner. Regizorii cu care acesta lucrase mai înainte — Lawrence Kasdan și Steven Spielberg — l-au recomandat călduros.

Cum era și normal, Costner se temea de comparația inevitabilă cu predecesorul său în rolul lui Ness — Robert Stack. Pentru Costner, Eliot Ness este, înainte de orice, un bărbat bine crescut, care nu gîndește numai cu pistolul și n-are soluție la toate problemele. Este un om care respectă legea și morală. Dar cînd este scos din sărite, poate să reacționeze cu o violență nebănuită. Pentru a crea acest rol, Kevin Costner s-a documentat riguros. A stat de vorbă cu ultimul incoruptibil supraviețuitor, s-a informat la Ministerul de finanțe și la F.B.I., a citit cărți despre perioada respectivă; dar Eliot Ness nu părea să fi fost un personaj strălucitor. De aceea a hotărît să joace rolul într-o manieră uniformă și puțin demodată și mai ales

● Jim Malone (Sean Connery) și Eliot Ness (Kevin Costner) pregătesc ofensiva împotriva lui Capone.

să nu saboteze filmul făcându-l pe Ness prea simpatic. Și într-adevăr, în prima parte a filmului Ness e cam plicticos; dar când gangsterii întrec măsura, plicticosul se trezește, ia lucrurile în mână și devine foarte violent. I-a trebuit timp să se încălzească. Se simte bine cu un pistol în mână când trebuie să-i înfrunte pe cei răi. Și astfel ajutorul și de regizor, Costner a găsit calea potrivită să creeze un personaj veridic și deloc umbrat de cel al serialului T.V. Brian De Palma găsește absolut normal ca regizorul să-i ajute pe actorii tineri; aceștia au nevoie să fie încurajați, să știe ce se va întâmpla cu personajul lor și dacă ceea ce ei fac pe platoul de filmare e bine sau nu. Consideră că actorul trebuie să muncească cot la cot cu regizorul, să-și știe bine dialogurile și în momentul filmării să fie pregătit pentru eventualele schimbări.

Cine va fi interpretul lui Jim Malone? Irlandezul morocănos, scîrbit de corupția care domnește în Chicago, pare a fi ultimul polițist cîstit. Implacabil cînd trece la acțiune, folosește cu înțelepciune toată experiența sa în hotărîrile pe care le ia cu Eliot Ness. Tehnica sa este imbatabilă: să fie mai viclean decît adversarul.

Regizorul și producătorul s-au gîndit imediat la Sean Connery, dar nu se vedeau în stare să explice agentului acestuia că actorul va juca un personaj care va muri înainte de final și că nu-l puteau plăti cu mulți

● Eliot Ness (Kevin Costner) în plină acțiune în Gara centrală din Chicago.

Fotografie-document. Unul din marii detectivi ai epocii, Pat Roche examinînd arme capturate de la gangsteri în urma unui raid al poliției.

Fotografie-document : Al. Capone (stinga) împreună cu avocatul său John Steigl.

banii. Connery a citit scenariul și a acceptat rolul, urmînd să fie plătit cu un procent la încasări. Hotărîre înțeleaptă, întrucît filmul a fost un mare succes al box-office-ului american.

De Palma dorea de mult să lucreze cu Sean Connery ; pentru rolul lui Malone era exact ce trebuia : un actor talentat și un star de primă mărime. Malone este polițistul cu autoritate care se face ascultat de subalterni iar Connery, după părerea lui De Palma, personifică în mod ideal polițistul autoritar și cinstit într-un oraș complet corupt. Pentru actor, **Incoruptibilii** nu este o poveste cu zîne. Totul este adevărat și foarte actual ; corupția n-a dispărut.

Fotografie-document : într-un bar din Chicago. Imagine surprinsă la cîteva minute după un rapid schimb de focuri între două bande rivale de gangsteri.

n sîrșit, pentru rolul lui Capone — deși cu puține apariții, dar decisiv pentru film — De Palma ținea foarte mult la Robert De Niro. „Ne cunoșteam de cînd lumea — spune regizorul — l-am întîlnit prima dată cînd el avea

18 ani, iar eu 23. Am debutat împreună în „Nunta“ și am rămas foarte buni prieteni. De mult doream să lucrăm ceva împreună și iată că s-a ivit ocazia : Al Capone“. Studioul „Paramount“ avea rețineri în legătură cu suma cerută de De Niro (se vorbea de un milion și jumătate de dolari) ; mai ales că rolul era scurt. Dar De Palma nu a cedat și Robert De Niro a realizat o performanță strălucită. Pentru început, actorul s-a îngrășat cu vreo 12 kg în cinci săptămîni, mîncînd paste, cartofi, dulciuri cu nemiluita și bînd cantități impresionante de bere și lapte. Și fiindcă nu se îngrășase de ajuns, a mai folosit și o îmbrăcăminte de latex ca să realizeze corpolența lui Capone. Machiajul dura șapte ore : lărgirea nărilor, raderea părului de pe frunte ca să aibă exact chelia gangsterului, comparînd mereu cu fotografia acestuia. Aceeași rigoare în alegerea costumelor. A fost recreată toată garderoba lui Capone de către un faimos croitor new-yorkez ; și pentru că personajul său purta lenjerie de corp din mătase, De Niro a comandat una identică, deși în film nu se vede. Petrecea ore în șir în fața oglinzii încercînd diferite costume, cămăși, cravate, pardesiuri ; ba chiar și țigările de diferite mărimi le încerca pentru a da cît mai multă veridicitate personajului.

„Am vrut să creez un Capone autentic — spune De Niro — nu așa cum l-am văzut la cinema, ci cum credeam eu că trebuie să fie. Capone nu era numai o ființă diabolică, ci și un bun politician, un bun administrator, și mai știa să-și învingă frica. Avea farmecul nebunului. Mi-a fost foarte greu să joc în secvența în care ucid unul din oamenii mei cu o bită de base-ball. Din fericire, David Mamet scrie cu ironie și chiar cu umor negru și astfel am putut să fac filmul“.

Ca să-și înțeleagă și mai bine personajul, De Niro a vizionat filme de actualitate din epocă, a citit cărți despre Capone. I-a plăcut mai ales aceea scrisă de o persoană apropiată gangsterului: misiunea lui era să-i cînte la pian.

Deși De Niro declară că s-a amuzat jucîndu-l pe Capone, n-a fost deloc simplu. În film, are numai șase scene pe care le-a turnat în două săptămîni, dar studierea și pregătirea rolului au durat trei luni. Cele șase scene ating perfecțiunea și De Niro se dovedește din nou a fi un actor extraordinar.

Brian De Palma susține că și unui actor de talia lui De Niro i se pot da indicații în timpul filmărilor. „Îl cunosc bine și totul devine foarte simplu. Mai ales că și el mă cunoaște bine și e de ajuns să ne privim ca să ne dăm seama că sîntem pe calea cea bună. Bob face parte din acea categorie de actori cu care ai curajul să încerci imposibilul“.

De Palma nu este de acord cu vizionarea de către interpreți a filmărilor de peste zi. „Numai actorii cu multă experiență, și dintre aceia, foarte puțini, sînt capabili să se vadă pe ecran cu distanțare și să-și poată corecta interpretarea. De Niro și Sean Con-

Scenă din filmul lui Brian de Palma „Incoruptibilii“.

nery fac parte dintre aceștia; nu se lasă copleșiți nici de imaginea lor mărită, nici de vocea amplificată“.

Incoruptibilii au costat 24 milioane dolari. Filmarea a durat patru luni și a fost făcută exclusiv în Chicago — decorul autentic al acțiunii. Brian De Palma și-a pregătit întotdeauna turnările cu mare rigurozitate. El însuși alege

locurile de filmare, făcînd numeroase fotografii. Apoi desenează filmul plan cu plan. Totul e planificat, gîdit cu scopul de a ușura munca la montaj. Cu toate acestea, montajul **Incoruptibililor** a durat cinci luni, ceea ce De Palma găsește că e absolut normal.

Trei-patru luni a petrecut căutînd muzica adecvată filmului. Și, în sfîrșit, a optat pentru compoziția lui Ennio Morricone care s-a dovedit a fi într-o formă de zile mari. „Alegerea muzicii ideale pentru un film, accentuarea stărilor emoționale prin muzică fac

**O victimă
inocentă
a luptelor
de stradă
dintre
gangsteri**

**Poliția
anchetează
urmările
unui
schimb
de focuri
în plină zi
la Chicago**

● Formidabila șarjă a oamenilor lui Ness.

parte din îndatoririle unui realizator care se respectă — explică tranșant De Palma. Din întreg procesul de realizare a unui film, cel mai mult îi place conceperea filmului și pregătirea pentru turnare. Pe platou e prea multă lume, mai ales în scenele de masă, pentru ca un regizor să se simtă în largul său.

Brian De Palma este ușor surprins de uriașul succes al filmului în America, și mai ales de reacțiile celor din branșă. I s-au făcut numeroase oferte de scenarii dintre cele mai diverse; de altfel nu e un secret că în cinema, după un mare succes, realizatorul intră în clubul cu circuit foarte închis al regizorilor „hot” și din acel moment totul îi este permis.

Dar complimentul cel mai măgulitor pentru foarte rezervatul De Palma a venit din partea lui Martin Scorsese: „Este o poveste tradițională filmată într-o manieră foarte stilizată, și Brian reușește foarte bine să facă lucrurile cu stil. Iată de ce **Incorruptibili** este cel mai bun film al lui”.

**Traducere și adaptare de
Margareta Popescu**

Marilyn Monroe

● Infățișarea unor actrițe exprimă, într-un fel anume, un moment din istoria moravurilor; publicul larg își materializează în ele visurile, dorințele, ambițiile. Citeva vedete — e drept, puține — revelă, astfel, o fațetă a istoriei umane. Referindu-se la „marea de adorație și dorință, la oceanul uman care umple sălile de cinema“, François Mauriac scria despre Greta Garbo: „Este acolo, vie, oferindu-se milioanei de bărbați... Ei își astimpără foamea și setea de frumusețe care-i imobilizează în fața ecranului“.

Marilyn Monroe este o astfel de zeiță a ecranului, al cărei succes depășește gloria efemeră și trece în mit.

YVES SALGUES

O ISTORIE NEELUCIDATĂ?

Cea mai frumoasă femeie din lume este o femeie singură

everly Hills — Olimpul Hollywoodului — se lasă cotoplit de vegetația luxuriantă californiană a lunii august.

Pe această colină, unde staturile se izolează, trăiesc din amintiri sau sint asinate în

proprietăți indecent de luxoase, se află un imobil pentru oameni bogați, cu opt etaje, invadat și el de verdeț. La etajul trei, apartamentul 22, locuiește steaua nr. 1 a celei de-a șaptea arte, regina sex-simbolului și visul de neatins al milioanei de bărbați: Marilyn Monroe.

Treizeci și șase de ani, un

farmec inedit care eclipsează pudoarea suedeză a unor Greta Garbo și Bergman, puterea de seducție vorace a unei Liz Taylor, falsa inocență a unei Kim Novak și care limitează la Europa razele de acțiune ale italiencelor, menținând la distanță respectuoasă fenomenul francez Bardot, treizeci și șase de ani și un nou gen de frumusețe impus în întreaga lume contemporană; 17 filme, 11 roluri mari despre care se va mai vorbi, cele mai mari în-

casări din istoria cinematografului; trei căsătorii, trei divorțuri; un loc de frunte în presa de scandal, dar o popularitate internațională indiscutabilă: Marilyn Monroe e un caz. Un caz paradoxal și, în felul său, unic: acest monstru sacru, mai degrabă demn de milă, decât monstruos, este o femeie singură. Cea mai frumoasă femeie din lume este o femeie singură.

„Începe să trosnească”

n ziua fatală de sîmbătă, 4 august, nici prietenii, nici opinia publică nu-i cunoștea vreo aventură amo-

roasă sau vreo mare dragoste. Marilyn deseori s-a întrebat dacă există pe lume ființă mai singură decât un star. Răspunsul ei a fost de fiecare dată același, cutremurător: nu există femeie mai singură pe lume decât Marilyn Monroe.

Și nimic nu mai merge ca înainte. Ca o corabie beată și debusolată, Marilyn plutește în derivă. Contractul fabulos

În 1945 o cheamă Norma Jean Baker și nu este îmbrăcată decât în propriile sale imagini.

Marilyn lucrează: învață cîntecul „I've got you under my sky”

cu 20-th Century Fox este reziliat, iar cel de-al 18-lea film — **Începe să trosnească** (titlu premonitoriu) — întrerupt după 32 zile de filmare. Motivul: Marilyn întârzie aproape zilnic cîte 3—4 ore. Vedeta masculină a filmului, Dean Martin — plin de răbdare și bun prieten al actriței, a părăsit platoul spunind: „Cu Marilyn nu se mai poate lucra!”.

Într-adevăr, nu mai putea să lucreze, să doarmă, să trăiască. Între ședințele de psihoterapie cu medicul său și cele de menținere a formei cu maseurul, restul timpului și-l petrecea lîncezind; în afară de cele cîteva ore de somn agitat, obținut cu doze mari de barbiturice.

Somnul era elixirul de frumusețe al Marilyn-ei: dormea în fiecare zi cîte 12 ore. Acum de-abia mai poate dormi 5. Își petrece timpul umblind buimacă prin casă.

În seara zilei de sîmbătă, 4 august, este invitată de actorul Peter Lawford la o partidă de poker.

— Într-o oră ne așezăm la masă. Ai destul timp să ajungi. Te previn că începem să jucăm fără tine.

— Sînt la pămînt, Peter, n-am să vin! Salută-i pe toți prietenii noștri. Spune-le tuturor la revedere! Spune-ți și ție însuși la revedere. Ești un tip grozav. Sînt fericită că te-am cunoscut.

Duminică, 5 august, în zorii zilei, doctorul Greenson — medic psihiatru — pătrunde în camera Marilyn-ei, care zace goală, de-a curmezișul patului. În mîna inertă ține receptorul telefonului. Pe pick-up-ul încă aprins este ultimul disc al lui Frank Sinatra: **Toamna anilor mei**. Pe noptieră, un mic magnetofon-deșteptător, pe banda căruia actrița înregistrase în ajun: „Trebuie să mă trezesc. Am multe treburi în dimineața asta. Mîine plec cu avionul la New York”. Pe aceeași noptieră flaconul cu Chanel 5 cu care obișnuia să se parfumeze înainte de culcare. De data asta s-a abătut de la regulă.

La ieșirea din clinică, după o gravă depresie nervoasă.

Sinucidere ?

este de acord cu diagnosticul: pacienta sa știa să-și dozeze somniferele. Părerea definitivă a lui Sullivan : „Sinucidere premeditată”.

Cînd află de sinucidere, Peter Lawford e cuprins de

remușcări : el ar fi putut s-o salveze pe Marilyn. În urechi îi răsună cuvintele rostite la telefon : „Spune la revedere prietenilor noștri, spune-ți și ție însuși la revedere !”.

În ziua înmormîntării, 8 august, proprietarul unei floriării de pe Sunset Boulevard depune pe mormîntul starului o uriașă jerbă de rezeda. Au circulat zvonuri cum că ar fi fost trimisă de o personalitate politică din cercuri înalte. Dar nici măcar presa de opoziție nu a folosit aceste cancanuri și nu a legat nu-

mele Marilyn-ei de vreun nume răsunător de pe scena politică americană.

Obsesia zeiței ecranului

n anii care au trecut de la moartea Marilyn-ei au apărut zeci de volume pe această temă, pe cît de nu-

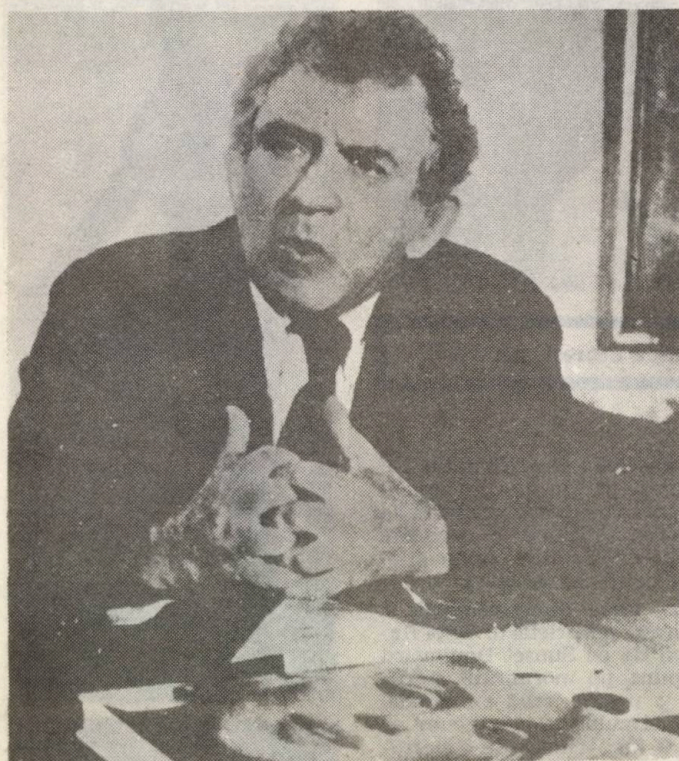
meroase, pe atît de diverse : mărturii, anchete, biografii, eseuri sociologice. Majoritatea încearcă să demonstreze că a fost o moarte accidentală, nepremeditată și care, cu un pic de noroc, putea fi evitată. O altă idee — aceea a obsesiei morții de care Marilyn Monroe era bîntuită,

În 1953 joacă rolul principal în „Bărbații preferă blondele”.

Pe platoul de filmare, ascultînd indicațiile soțului său, Artur Miller.

Norman Mailer. Cartea sa despre Marilyn dă adevărata dimensiune a vieții sociale din America.

obsesie care ar fi jucat un rol determinant în sfîrșitul ei prematur — reiese clar din placheta publicată de editorul Norman Rosten și care reunește poeme, scrisori și desene inedite ale actriței.

Pentru Marilyn — psihic și organic victima unui fenomen de acumulare, nevroză și insomniile permanente ducînd-o la o intoxicație medicamentoasă — doza grea de barbituric sedativ hipnogen îngurgitată a fost echivalentul glonțului de carabină pe care, cu un an mai devreme, Hemingway și l-a tras în gură în ferma sa din Ketchum : gestul eliberator care pune totul în ordine, rezolvă toate problemele.

Deși obsedată de ideea morții, Marilyn Monroe nu era înclinată spre sinucidere. Niciodată, în momentele cele mai grele ale existenței ei magice și în același timp mizerabile, nu s-a gîndit să ațenteze la propria-i viață. Nu era o psihopată, nici nu se droga, ci era o bolnavă mai mult afectiv decît mental ; cu o psihologie contradictorie și conflictuală, supusă tiraniei calmantelor și excitanțelor sistemului nervos central.

Mai cităm din lucrările apărute următoarele două : o anchetă cu tentă polițistă, foarte conștiincios întocmită de Fred Lawrence Guiles ; 370 de pagini pline de detalii inedite din viața actriței ; și cartea lui Earl Wilson, ziarist cu rubrică pe prima pagină, răsfățîndu-se în 28 de publicații, specialist în cronici picante și indiscrete despre viața celor trei cetăți ale spectacolului american : Broadway, Las Vegas, Hollywood. Este vorba de **Lumea necunoscută a show business-ului** care face o serie de portrete ale lumii spectacolului mai mult terifiante decît amuzante sau seducătoare. Monștrii sacri operați pe viu sub o lumină crudă, ca a unei săli de intervenții chirurgicale — opulenta Jayne Mansfield „neroadă și nebună“, extrem de bogatul Frank Sinatra,

„gangsterul cu nervi de oțel“, nefericita și perversa Sharon Tate, care sucombă sub loviturile sîngerosului Manson — pierd din interes în fața strălucitoarei și subtilei Marilyn, căreia și inchișitorul Wilson îi poartă o anumită tandrețe.

Acest vinător de senzațional, care nu se încurcă în scrupule și în considerente de ordin moral, dezvăluie aspecte inedite ale vieții actriței, mergînd pînă acolo încît afirmă direct că Marilyn ar fi avut legături intime cu persoane politice sus-puse. Dar foarte curînd cartea pierde din interes în rîndul cititorilor americani și este uitată.

Mitul regăsit

pariția cărții **Marilyn** a lui Norman Mailer este evenimentul care readuce în atenție mitul Monroe și îi

redă dimensiunea sa supra-națională. Autorul romanului **Cei goi, cei morți**, scris din experiența personală în războiul din Pacific, și care bate recordul succesului deținut de **Pentru cine bat clopotele** al maestrului Hemingway, reușește cu **Marlyn** lovitura de geniu care-l face în ochii americanilor „contemporanul nr. 1“.

În primul rînd, pentru că salvează de la uitare un mit tipic american, îl restituie consumatorului național în toată forța sa și-l propune cititorului străin ca un fenomen extraordinar, care nu putea să se producă și să se dezvolte decît în America. Și trebuie să recunoaștem că e greu să ne imaginăm o Marilyn neamericană.

Și apoi pentru că Mailer divizează America în două mari grupuri: partizanii și opoziții; cei care sînt de partea unei Marilyn reînviată și îmbogățită ca mit de

către acest virtuoz al stilului și compoziției, și cei care se pronunță împotriva Marilyn-ei reinventată de către autor, creată sută la sută și pe care el și-o asumă. Destructorii săi îi reproșează că Marilyn Monroe devine eroina unui roman a cărei viață Mailer a visat-o, o viață ieșită din comun, fără nici o legătură cu realitatea trăită. La care autorul răspunde:

— Marilyn a fost un personaj major într-o realitate minoră: spectacolul. Și eu am înălțat acest personaj la nivelul fenomenului istoric.

În căutarea tatălui

upă Norman Mailer, viața Marilyn-ei s-a desfășurat sub impulsul primordial al sexualității. Ciudat amestec

de inocență infantilă și luciditate sagace, Marilyn intră în rolul sex-simbolului, știind că ea va fi preferata bărbatilor, aleasa lor. Declara cu un soi de feminitate perfidă și poznașă:

— Pe ecran, mă ofer tuturor bărbaților. N-au decît să mă răpească : e de ajuns să traverseze sala, să facă față la protestele spectatorilor, să lupte cu imaginea mea, să mă ia cu ei. Să-ndrăznească!

Autorul consideră că, pentru Marilyn, un bărbat, înainte de a-i fi iubit sau soț, era tatăl, cel care a părăsit-o în copilăria ei tristă și pe care-l caută cu înverșunare. Îl găsește, și cînd acesta refuză s-o vadă, pămîntul se despică, lumea se prăbușește în neant. Apoi crede că l-a găsit în Clark Gable (partenerul ei din **Dezaxații**) și cînd acesta moare subit în urma unei embolii, se crede responsabilă de moartea lui și apelează la psihanaliză.

Cînd soțul ei, dramaturgul Arthur Miller, îi explică faptul că poate împărți cu ea totul în afară de frămîntările lui de scriitor, Marilyn izbucnește în lacrimi : vrea să împărtășească angostele acestui intelectual rece și caustic !

Despre Yves Montand (partenerul din **Miliardarul**), căruia îi reproșează gustul pentru distanță în relațiile cu oamenii, spune plîngînd : „Nici măcar nu-mi răspunde la telefon !”

Dar lovitura de teatru a cărții este alta : Marilyn ar fi fost manevrată ca un complice iresponsabil și in-

Alături de Yves Montand în filmul „Milionarul”

conștient pentru a compromite un înalt om politic american al vremii. Și Mailer continuă : — Cine poate respinge categoric ipoteza „împingerii la sinucidere” de către anumite organisme ale poliției interne americane ?

Cine era la capătul celălalt al firului cînd mina i s-a crispat definitiv pe receptor ? Fără să procedeze la investigații de tip polițist, autorul constată că duminică, 5 august 1962, agenții F.B.I.-ului, confiscă toate tichetele de control al convorbirilor telefonice din sectorul californian Hollywood-Beverly Hills-Los Angeles-Malibu Beach-Burlingham-San Francisco.

Oare fabulează cînd propune ipoteza că polițiști loiali partidului atunci la putere au vrut să preserveze omul politic bănuat a fi avut relații intime cu actrița de o provocare a opoziției ?

Oare fabulează cînd avansează ideea răzbunării unor forțe de dreapta din serviciile secrete care, furioase că au fost împiedicate să ducă la bun sfîrșit o expediție de pedepsire a unui conducător dintr-o țară democratică, vor să destabilizeze viața politică prin compromiterea „trădătorilor din guvern” ?

Dacă este în obiceiul lui Mailer să pună asemenea întrebări nelinistitoare, este spre onoarea lui faptul că nu încearcă să le argumenteze cu investigații polițiste de joasă speță.

De ce și cum moartea unei actrițe îi poate transforma viața de super-star fragil și adulat în destin modern ?

Asociată celei mai mari puteri mondiale, poporului și timpului său, moartea Marilyn-ei Monroe survine în 1962 ca o catastrofă care anunță răul de care va suferi America. Visul american se transformă subit în coșmarul violenței și al marilor tragedii. Premisă fatală, împușcătura care-l ucide pe Hemingway în ferma sa de la Ketchikan, răsună dincolo de sicriul Marilyn-ei. Glonțul ucigaș de la Dallas anunță asasinarea unui alt Kennedy, ucis aproape în același timp cu Martin Luther King.

Un deceniu al fricii

n uriaș val de violență se abate asupra patriei lui Lincoln. Urmează un deceniu de frică densă :

2 600 agresioni pe noaptea la New York, punctul culminant pentru traficul de droguri : 45 000 toxicomani fișați în Harlem, asasinate în serie la Boston ; în această demență își are sursa afacerea Watergate ca și erotismul cinic și dezabuzat al cineastului Andy Warhol.

Hollywood-ul și star-sistemul se prăbușesc odată cu moartea Zeitei lor, în noaptea de 4 august, și vor trece mulți ani pînă își vor reveni după o asemenea lovitură.

În cartea sa, Mailer, reface mitul american al frumuseții și redă americanilor o Marilyn tulburătoare ; se aud hohotele ei de plîns, murmurul cuvintelor de dragoste. Reinvie un mit care tinde să devină etern.

Marilyn Monroe

CRIMĂ SAU SINUICIDERE

JEAN MARCILLY

● Idolul tipic al mitologiei hollywoodiene. Marilyn Monroe moare cînd nu avea decît 36 de ani. Oficial, ea s-a sinucis. Dar această concluzie e contestată de scriitorul și ziaristul francez Jean Marcilly, expert în criminologie (este autorul cărții Octopus, extraordinar document, sub forma unui roman cu cheie, despre mafie) și cu multe legături în lumea marilor vedete ale filmului. Pe Marilyn Monroe a cunoscut-o în Mexic și a văzut-o ultima oară cu cîteva zile înainte de moartea ei.

În rindurile ce urmează aduce cîteva argumente interesante împotriva tezei oficiale, cea a sinuciderii.

Un rol nou

u pot să-mi reticitez trecutul : un ochi pe față cînd îmi convine, un ochi pe dos cînd ce s-a-ntîmplat mă deranjează. Știu c-am trăit în mod stupid viața unei alte ființe, ca o marionetă trasă de sfori. Acum vreau să-mi trăiesc viața mea, a

cele care sint cu adevărat. O să fie grozav, nu ?“.

Era în iulie 1962. Surisul luminos al lui Marilyn face să pălească strălucirea soarelui de la Acapulco. Ca și cum s-ar fi aplaudat pe sine pentru o hotărîre atît de importantă, bătu puternic cu picioarele apa piscinei în felul acela copilăros care o caracteriza cînd se simțea liberă.

Se afla la Acapulco într-o escapadă. Eram covârșit de bucuria ei de a trăi, de faptul că-și regăsisese echilibrul. Și în același timp eram fericit pentru această fetiță, ale cărei generoase atribute feminine, afișate de către și pentru cinema, lăsau să se creadă că ar fi o femeie.

Într-adevăr, Marilyn Monroe înțelesese că este în sfîrșit pregătită să intre în propria sa viață, în propria sa piele: și să-și joace propriul său rol.

Marilyn n-a fost nici cea mai mare, nici cea mai frumoasă actriță a timpului său. Produs al star-sistemului, ea rămîne cea mai emoționantă stea de cinema.

Marilyn Monroe, Clark Gable, Montgomery Clift, cele 3 vedete din „Dezaștii“, film pe care Arthur Miller l-a scris special pentru ea.

Putea ea să înghită 47 capsule de Nembutal?

exico City, 5 august 1962. Mă uit la televizor la un meci de box. Brusc emisiunea se întrerupe și apare un crainic care face K.O. mulțimea de telespectatori anunțând: „Marilyn Monroe s-a sinucis...” Dar în mintea mea răsunau cuvintele ei pe care mi le spusese cu câteva zile înainte: „Acum vreau să-mi trăiesc propria mea viață!”.

La început n-am crezut că e adevărat. Moartea părea incompatibilă cu formidabila vitalitate pe care o răspindea Marilyn pe oriunde trecea. Dar refuzul meu de a crede în această moarte este șubrezit de știrile sosite pe telescriptoare și de comentariile amănunțite transmise la radio. Se vorbește de „sinucidere prin absorbție masivă de barbiturice”.

A doua zi, cotidiene americane și mexicane forțează nota acreditând versiunea oficială.

„Lângă patul ei, s-a găsit un flacon cu 50 capsule de Nembutal; Marilyn a înghițit 47 din ele.”

Absurd, imposibil, știu precis că nu poate fi adevărat. Cînd am vizitat-o ultima oară în casa ei de la Brentwood, aștepta un fotograf și era foarte nervoasă. A luat un flacon de Nembutal și mi-a spus ceea ce știam deja:

— Cînd nu sînt pregătită să primesc pe cineva, mi se întîmplă un lucru îngrozitor: încep să mă bilbii, să tremur. Și dacă tot trebuie s-o fac, e mai bine ca pozele să iasă clare. Oferindu-mi un pahar de whisky, pe al său îl umple cu apă ca să înghită pilula de Nembutal. Ciocnim paharele rîzînd, apoi ea se strîmbă spunîndu-mi:

— Porcăriile astea de pastile nu vor niciodată să alunece.

Și, într-adevăr, a trebuit să bea trei pahare cu apă ca să înghită 2 pastile de Nembutal. Totul a durat cel puțin cinci minute și ne-am amuzat copios de eforturile ei de deglutiție. Și a adăugat, glumînd:

— Bine că nu pot fi luate cu alcool, că aș fi fost acum beată!

Iar cînd versiunea oficială pretinde că Marilyn s-a sinucis înghițînd 47 pastile de Nembutal și că pe locul dramei nu a fost găsit nici măcar un pahar pentru apă, toți cei care au cunoscut-o îndeaproape știu că se află în fața unei contradicții majore. Cum putea Marilyn să înghită 47 capsule, cînd ea cu greu a putut să înghită 2? Neputînd fi forțată să le îngurgiteze, ce s-a întîmplat cu adevărat?

Primul său mare rol alături de Cary Grant în filmul „Dragul meu, simt că înțineresc”. ● Exuberanța unei vedete în plină glorie.

Contradicții surprinzătoare

departamentul poliției din Los Angeles, duminică 5 august 1962 ora 4,30. Pe biroul sergentului Jack Clemmons, ofițer de serviciu, sună telefonul. Un medic îi cere să vină de urgență la Brentwood, Fifth Helena Drive, 12305: „Marilyn Monroe a murit”. Aici

Clemmons găsește pe guvernanta Marilyn-ei, doamna Eunice Murray, și pe doctorii actriței: Engelberg și Greenson. Doamna Murray declară:

— Către miezul nopții, am zărit lumină pe sub ușa Marilyn-ei. Am vrut să intru, dar ușa era încuiată cu cheia. Mi s-a făcut frică și am telefonat doctorului Greenson și apoi doctorului Engelberg. Au sosit imediat.

Dr. Greenson a venit către 12,30 și apoi, foarte repede, și dr. Engelberg.

Sergentul de poliție Clemmons are impresia că a fost mișcat corpul Marilyn-ei care zăcea întinsă pe pat, cu picioarele paralele, dar medicii neagă acest lucru, vădit stinjenți de întrebare.

— Nu se comportau normal, remarcă Clemmons. Faptul că au telefonat atât de târziu nu mi-a plăcut. Mi-a făcut impresie proastă și aerul lor misterios: era clar că ascund ceva!

La ora 6 sosește sergentul R.E. Byron, care trebuia să-l schimbe pe Clemmons și acesta pleacă făcându-și raportul. Cîteva zile mai târziu, celebrul ziarist Walter Winchell publică un articol reprodus de alte 240 de ziare: „Sergentul Jack Clemmons de la Departamentul de poliție din Los Angeles a fost primul polițist care a venit la locul tragediei în ziua morții Marilyn-ei. Medicul psihiatru și guvernanta au declarat că aceasta din urmă s-a trezit pe la orele 22 și că l-a chemat pe doctor către miezul nopții. Însă mai târziu ei revin asupra acestei declarații: de data asta guvernanta s-ar fi trezit la miezul nopții și l-ar fi sunat pe medic către orele 3,30. Iată o contradicție într-adevăr surprinzătoare!”.

Un gol de patru ore

ui Parker, șeful poliției, nu-i place deloc articolul și prima consecință este concedierea lui Clemmons, care a observat că raportul lui a dispărut în mod ciudat și, odată cu el, ca din întâmplare, și prima versiune a declarațiilor persoanelor interogate.

Din acest moment, poliția nu mai vrea să știe decît de raportul lui Byron, care l-a înlocuit foarte prompt pe Clemmons.

Acest raport, pe care firește că l-am văzut, este foarte semnificativ și revelator. Este primul

Un splendid portret făcut de fotograful francez Henry Cartier-Bresson.

În 1955, alături de Tom Ewell în „Sapte ani de chibzuință” (regia Billy Wilder).

Cu Joe di Maggio, cel de-al doilea soț, în 1952.

document oficial referitor la moartea lui Marilyn Monroe, întocmit de Departamentul de poliție din Los Angeles, și începe astfel :

„Moartea a fost constatată duminică 5 august 1962, la ora 3,45 dimineața. E probabil să fi survenit în mod accidental“. Și concluzia : „Probabil că moartea a fost provocată de o doză letală de Nembutal. Semnează : sergent R. E. Byron“.

Primul fapt evident : sergentul R. E. Byron (care l-a înlocuit pe colegul său, sergentul Clemmons, primul anchetator la locul dramei) nu putea să-și înceapă raportul astfel : „Moartea a fost constatată în ziua de 5 august 1962 la ora 3,45 dimineața“ pentru simplul motiv că ora adevărată a constatării decesului a fost, în mod obligatoriu, notată în primul raport, al lui Clemmons, și cum era o oră deranjantă pentru multă lume, primul raport a dispărut...

De remarcat încă ceva : „accidental“ urmat de „probabil“ constituie din nou o contradicție flagrantă între aceste două posibilități. Și cum se poate vorbi de „accident“, cind victima îngurgitează 47 capsule de Nembutal ?

Și totuși, poliția nu ia în considerare decît raportul lui Byron, iar în declarațiile martorilor se poate citi cu totul altceva : „Dr. Greenson a sosit la ora 3,40, a spart fereastra și a luat telefonul din mîna Marilyn-ei. Dr. Engelberg a sosit la 3,50 și el e cel care a anunțat moartea domnișoarei Monroe. Serviciul de gardă al prefecturii din Los Angeles a primit notificarea morții la 4,25. Medicii mai sus citați au discutat cîteva minute înainte de a anunța.“

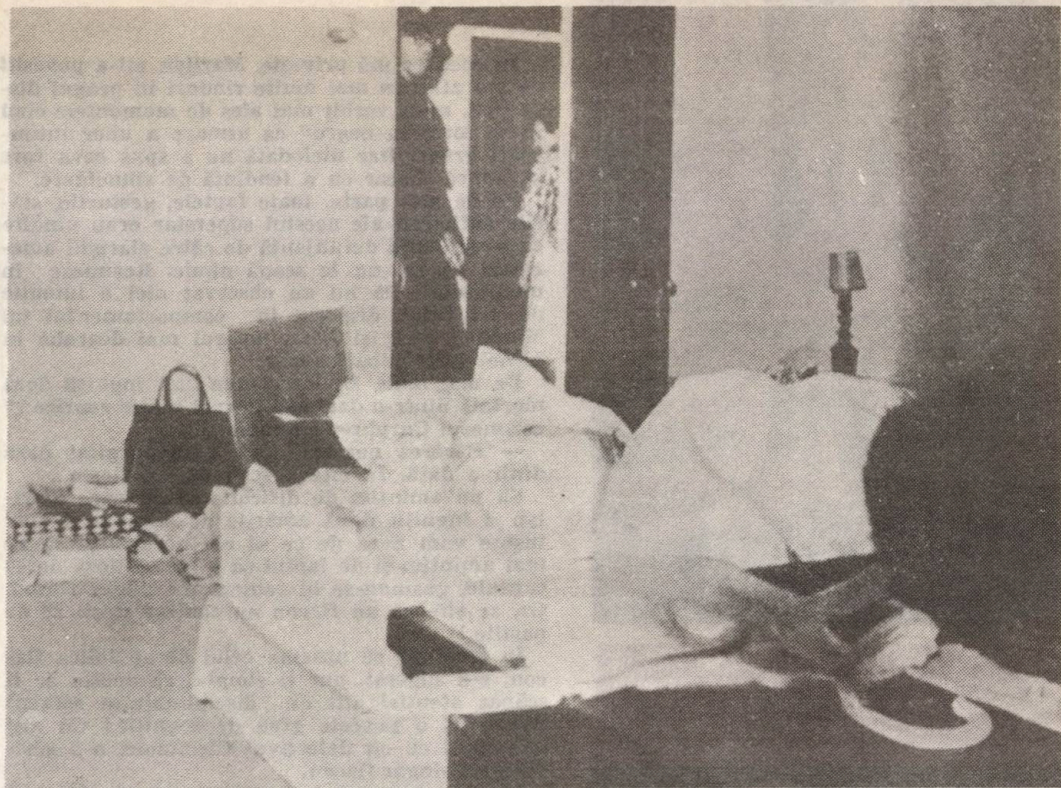
De fapt, dr. Greenson a sosit la 0,30. Și astfel apare un gol de patru ore înainte ca poliția să fie anunțată.

În lucrarea sa Ancheta unei morți suspecte, Robert-F. Slatzer, care a vorbit și cu sergentul Clemmons, confirmă : „Clemmons era de acord cu mine : Marilyn era moartă de cîteva ore cind poliția a fost chemată. În corp se instalase deja rigiditatea cadaverică. Sint sigur că Marilyn nu s-a sinucis. Cineva a ucis-o. Incontestabil, e vorba de o crimă. Întrebîndu-l dacă pot să folosesc mărturia lui, mi-a răspuns : Bineînțeles, puteți să mă citați exact“.

Și apoi nu trebuie să uităm că sergentul Clemmons este un anchetator excelent, foarte apreciat. Dacă a fost pus pe liber, este numai pentru că a insistat să nu rămînă secret conținutul raportului său și să fie comunicat presei.

De la început „ciudată“, atitudinea șefului său, Parker, devine și mai bizară cind acesta renunță la o anchetă care-l poate face celebru, și o predă coronerului Curphrey. Asta înseamnă că a tras concluzia de facto că e vorba de sinucidere și nu e cazul să continue o anchetă pentru a elucida cauzele morții. În legislația americană această procedură e imparabilă. Cum se spune în romanele polițiste, șeful poliției Parker „a trimis cadavrul la plimbare“.

Unora le place jazz-ul — apogeul carierei sale. Ca parteneri : Tony Curtis, Jack Lemmon, în travesti.

Nici o persoană apropiată n-a fost interogată

ucrătura e formidabilă. Bazându-se pe cuvintele „o doză letală de Nembutal“ din raportul sergentului Byron, reține ca sigură eventualitatea sinuciderii. În acest caz, poliția se poate debarasa de anchetă și o încredințează Serviciului de investigare

a sinuciderilor condus de coronerul Curphrey, asistat de medicul psiholog dr. Farberow și de dr. psihiatru Littman. Iată esențialul cercetărilor efectuate de acești domni :

„Ca urmare a anchetei noastre, am aflat că domnișoara Monroe a încercat de mai multe ori, în trecut, să se sinucidă, în momente de depresiune, recurgând la droguri. Dar întotdeauna a reușit să se salveze, cerind ajutor la timp. După informațiile noastre în legătură cu evenimentele din 4 august, am ajuns la concluzia că este vorba de o nouă încercare de acest fel“.

Folosindu-se de cea mai comodă explicație, „secretul medical“, Serviciul de investigare a sinuciderilor a refuzat mereu să divulge sursa informațiilor : „Nu dăm niciodată numele celor cu care am discutat în mod confidențial“.

Însă nici o persoană din entourage-ul intim al lui Marilyn n-a știut de vreo tentativă de sinucidere a acesteia și nici n-a fost interogată de Serviciul de investigare a sinuciderilor !

Camera, incredibil de impersonală, în care a murit Marilyn ● La o premieră Marilyn Monroe e surprinsă de un aparat fotografic cu privirea pierdută...

Corpul Marilyn este transportat în sala de autopsie. Doctorului Thomas Noguchi îi revine privilegiul de a ciopîrți corpul celei mai admirate stele de cinema.

Cu Joseph Cotten în „Niagara“

În „Stația de autobuz“ a jucat primul său rol cu adevărat dramatic

În ceea ce mă privește, Marilyn mi-a povestit că s-a aflat în mai multe rinduri în pragul disperării, mi-a vorbit mai ales de momentele cînd „vezi totul în negru“ ca urmare a unor întîmplări grave. Dar niciodată nu a spus ceva care să aducă măcar cu o tendință de sinucidere.

Pe de altă parte, toate faptele, gesturile, stările sufletești ale acestui superstar erau pîndite cu o vigilență deranjantă de către ziariștii americani cărora nu le scapă nimic. Recunosc în unanimitate că nu au observat nici o intenție de act fatal, disperat în comportamentul lui Marilyn, care își ineca amarul mai degrabă în alcool decît în barbiturice.

Ba mai mult. La întrebarea : „A inghițit doza mortală dintr-o dată sau în mai multe reprize ?“ coronetul Curphrey răspunde :

— Părerea noastră e că a îngurgitat doza dintr-o dată. În cîteva secunde, să zicem...

Să ne amintim de dificultatea cu care Marilyn a inghițit două amărute de capsule și noi înșine vom avea de ce să ne înecăm. Și să ne mai amintim și de faptul că a luat o doză de 47 capsule, găsindu-se în cameră un singur flacon. Or, se știe că un flacon nu conține decît 25 de pastile !

În legătură cu absența celui de-al doilea flacon, s-a sugerat, pur și simplu, că acesta ar fi scăpat atenției atît de disciplinatului sergent Byron. E o poveste greu de inghițit ! Cu atît mai mult cu cît detectivul Clemmons n-a găsit decît un singur flacon.

Încă o „bizarerie“ a acestei afaceri este că deși dosarul privind moartea celebrei actrițe conținea nici mai mult, nici mai puțin, decît 570 pagini (avînd în vedere importanța victimei), n-au fost găsite decît 54, singurele microfilmate. Celelalte au dispărut în mod inexplicabil.

Autopsia

august, ora 10,30. Cumplitul privilegiu de a ciopîrți corpul celei mai frumoase stele de cinema revino dr. Thomas Noguchi. Autopsia va dura cinci ore, iar raportul asupra ei va avea, și el, un destin curios.

Întîi dispare ! Îi este substituit unul din memorie (sic !). Apoi este regăsit după cîteva zile. La dosar va fi anexată o copie a acestuia, dar originalul dispărut nu a fost văzut de nimeni.

Iată copia :

„5 august 1962, ora 10,30 dimineața.

Am procedat la autopsia corpului lui Marilyn Monroe la morga districtuală din Los Angeles. Constatările anatomice mă determină să atribui decesul unei intoxicații acute cu barbiturice cauzate de ingestia unei doze toxice.“ (urmează descrierea autopsiei). Raportul este semnat : T. Noguchi, doctor în medicină, examinator medical desemnat.

Ar fi prea lung și obositor pentru cititor, dacă am analiza toate lipsurile și contradicțiile aces-

Jack Lemmon, Frank Sinatra, Billy Wilder și Dean Martin conducând-o pe ultimul drum.

tui raport. Dar cum se poate explica faptul că dr. Noguchi n-a observat perforațiile cauzate de un ac hipodermic în țesuturile cutanate și subcutanate ale cadavrului, când medicul curant al lui Marilyn, dr. Hyman Engelberg, a declarat sub jurământ că i-a făcut, sub axilă, două injecții pacientei sale : una pe 1 august și alta pe 3 august.

Și toți experții afirmă că urmele unei injecții se păstrează mai mult de 48 de ore și sînt foarte ușor decelabile. În această situație începi să te gîndești că incredibila „neatenție“ poate avea o rațiune îngrozitoare : grija de a disimula urma unei alte injecții, de data asta mortală, pe care Marilyn nu și-a putut-o face singură, intrucît în cameră nu s-a găsit nici o seringă.

Încă ceva de neînțeles : cum de n-a găsit dr. Noguchi nici o urmă de barbiturice nici în stomac, nici în intestine ; și de ce n-a fost examinat intestinul subțire (deși a fost prelevat) : lucru care ar fi permis descoperirea reziduurilor nedizolvate de Nembutal.

Ei bine, dr. Thomas Noguchi n-a procedat la acest examen și o recunoaște fără jenă, mult mai tirziu, într-o emisiune televizată.

Injectarea de barbiturice de către o altă persoană?...

ineînțeles că și alți experți au studiat „raportul Noguchi“ (sau, mă rog, ce a mai rămas din el) ; de exemplu dr. Sidney S. Weinberg, o somitate printre medicii legiști, profesor de patologie la Universitatea din New York. E sceptic în ce privește versiunea „sinuciderii“ : „Se întîmplă extrem de rar ca o

Joe di Maggio (împreună cu fiul său din a doua căsătorie) la înmormîntarea Marilyn-ei.

În „Riuri fără întoarcere”, filmul lui Otto Preminger, are ca partener pe Robert Mitchum.

Marilyn și scriitorul Arthur Miller, cel de-al treilea ei soț, cu care s-a căsătorit în 1956. În 1960 divorțează. Miller nici măcar n-a venit la înmormintare.

femeie să se sinucidă goală ; în douăzeci de ani n-am întâlnit decît un singur caz. Și era vorba de o sinucidere prin împușcare și nu prin absorbție de droguri”.

E foarte uluit și el de faptul că în cameră nu s-a găsit nici pahar, nici carafă, nici sticlă, dacă într-adevăr Marilyn a îngurgitat capsulele de Nembutal.

„Și dacă absorbția de drog s-a petrecut prin injectare, atunci unde-i seringă ?”, întreabă, nu fără logică, Weinberg. În raportul asupra autopsiei nu se menționează urme de injecții, dar se vorbește despre o echimoză pe șoldul stîng, exact în locul unde se fac de obicei injecțiile.

„Înțepătura unei injecții poate trece neobservată dacă de la început ții să n-o vezi !” remarcă ironic Weinberg.

Pe scurt, concluzia lui ar fi următoarea : Cauza morții lui Marilyn este intoxicarea cu o doză letală de barbiturice, dar nu există nici un indiciu că acestea ar fi fost luate pe cale bucală.

Un alt medic legist de mare reputație, dr. E. Forrest Chapman (Belleville, Michigan), e mult mai categoric în afirmațiile sale : Rezultatele autopsiei sugerează, dacă nu dovedesc, o tentativă de crimă sau chiar o crimă. Absența totală a barbituricelor pe căile digestive, nici măcar sub formă de cristale microscopice, indică o absorbție non-orală, iar absența unei seringi în cameră elimină ipoteza injectării de către victimă însăși.

Mai categoric nu se poate. În acest fel pare stabilită imposibilitatea practică a sinuciderii. Și apoi ce motiv ar fi avut ea să comită un act atît de disperat ?

La 36 de ani iese victorioasă dintr-o lungă serie de încercări, mai frumoasă ca oricînd, mîndră de frumusețea ei ; cu cîteva zile înainte de moarte pozează radioasă pentru fotografii celebre și pentru reviste celebre.

Are bani destui și tocmai se pregătește să semneze un contract cu „Fox”. Ca să nu mai vorbim de formidabilele contracte de cîntăreață

a Las Vegas, datorate, în bună parte, prieteniei andree pe care i-o purta Dean Martin.

Tocmai își cumpărase o casă care îi plăcea și aștepta cu nerăbdare s-o împodobească cu nobile și obiecte de artă comandate în Mexic și plătite cu bani peșin.

Și mie, și celorlalți prieteni apropiați — măsurile lor o confirmă — ne vorbea de proiectele ei de viitor cu puțin timp înainte de misterioasa ei dispariție. Foarte scrupuloasă cu testamentul ei, tocmai voia să-l refacă în favoarea noilor ei prieteni și să-i elimine pe cei care o dezamăgiseră. În acest scop, chiar pe 4 august telefonează avocatului ei, care declară următoarele într-un interviu din „Los Angeles Herald Examiner” apărut pe 8 august 1962 :

„Am vorbit cu ea simbătă, 4 august. Era într-o formă cum rar mi-a fost dat s-o văd și am convenit să ne vedem luni la biroul meu pentru a reface testamentul. Era o obsesie pentru ea ; o dorință aproape copilărească de a-i pedepsi pe cei răi și de a-i răsplăti pe cei buni. Simțea nevoia să facă ordine în afacerile ei ca să înceapă totul de la zero ? Se credea amenințată de o primejdie ? Nu cred, deoarece ar fi apelat la mine știindu-mă specializat în chestiuni mai dificile. Și dacă ar fi vrut să se sinucidă, cum putem crede că n-ar fi rezolvat chestiunea testamentului înainte, fiind vorba de ceva la care ținea foarte mult ?”

Și dacă Marilyn nu s-a sinucis ? Posibilitatea unui accident fiind exclusă, înseamnă că avem de a face cu o crimă ? Cu o crimă mascată în sinucidere ?

În ce mă privește, am motive serioase să nu mă îndoiesc că a fost o crimă. Și ca să conturez și mai bine această convingere, voi avansa o idee sub formă de întrebare, un „joker” de mare importanță pe care nimeni nu l-a luat în seamă, sau n-a vrut s-o facă.

Prieteni foarte puternici...

dar foarte discreți

Cum se face că nici Joe di Maggio, nici Arthur Miller (cei doi foști soți ai ei), nici numeroșii beneficiari ai testamentului ei, nici prietena ei Pat Newcombe, nici firma cinematografică „Fox” cu care negocia un contract și căreia i s-a adus un grav prejudi-

ciu prin moartea Marilyn-ei, nici prietenii fideli Dean Martin, Peter Lawford, Frank Sinatra, ca să nu mai vorbim de protectorii la cel mai înalt nivel, deci cum se face că aceste personalități, cu puteri dincolo de comun, n-au lansat nici cel mai mic protest cînd ancheta și raportul asupra autopsiei prezintă anomalii care sar în ochi ? Mai ales că toți știau, aveau certitudinea că Marilyn avea cele mai serioase motive să vrea să trăiască, să iubească, să triumfe, să fie fericită !

Copleșită de propria-i viață, Marilyn căuta uneori în alcool curajul de a-și înfrunta propriul renume de monstru sacru.

Marilyn a avut prieteni pe cit de puternici, pe atit de discreți. În *Pielea de sagri Balzac* scria : „Cheia tuturor științelor este semnul de întrebare, toate descoperirile le datorăm întrebării cum ? Înțelepciunea în viață constă, poate, în a se întreba, mereu, de ce ?”.

Înțelepciune (sau lașitate) care-i face pe cei mai prudenți să nu-și asume riscuri dînd răspunsul cel mai corect. Evident, e o chestiune de conștiință dintre acelea care nu aduc beneficii, dimpotrivă.

Și nu mai contează, de vreme ce Marilyn e, oricum, moartă.

Traducere și adaptare de
Margareta Popescu

Pictorul și MUZICA

PERSONALITĂȚI ALE VIEȚII MUZICALE
ÎN PLASTICA LUI

theodor pallady

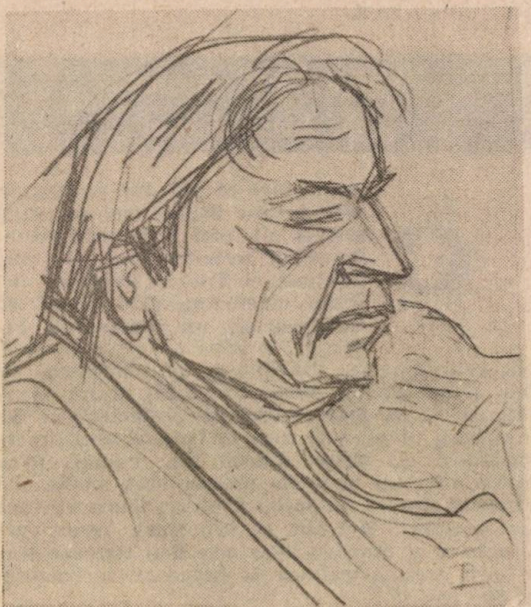

O pinză de Pallady este un suflet — ca să te pătrunzi de el până la identificare, trebuie să te apropii oucernic și să aștepti. Ascultă concentrat simfonia sufletului acesta — în tăcere mare și singurătate — și nu vei întârzia să te simți furat de o înaltă și pură armonie, în care vei prinde rostul pauzelor și distantelor cromatice, vei sesiza candoarea unei forme care ți se părea defectă și vei dibui tîlcul ritmurilor lineare care, cu o clipă înainte, îți violentase retina". (N. Tonitza).

Pallady era un mare amator de muzică, fiind un obișnuit al concertelor lui Enescu, prieten cu Cella Delavrancea, admirator și amic al lui Mihail Jora. Petre Ștefănescu-Goangă, Emanoil Ciomac s.a. Mulți dintre aceștia au fost imortalizați în schițe fugare sau în sensibile acuarele. Din „Jurnalul” său aflăm că la 20 decembrie 1944, Pallady a ascultat muzică de Enescu, iar în altă zi, trecînd prin fața Institutului Francez, a auzit muzică și a intrat : „concert de muzică franceză cu d-na X... Și iată un ceas cîștigat... mă așez lîngă pian cu intenția să desenez pianista cînd va cînta...”. Într-o însemnare nedată, artistul își dezvăluie trăirile intense generate de muzica audiată, dar și vesnicele sale frămîntări și neliniști raportate la cei din jur, la perpetua încercare de cunoaștere și teama de a nu fi, din nou, dezamăgit (...). Ieri, Sonata în La pentru vioară a lui Beethoven mi-a smuls lacrimi. Da, îmi spuneam, e sublim, sublim, dar aceasta nu trecea dincolo de buzele mele; în jurul meu alții ascultau — resimțeau și ei senzații, sentimente similare, dar în ce grad? Eram eu la unison cu ei? Era acea muzică și pentru ei sublimă?” („Jurnal”).

George Enescu în patru ipostaze

Deși imensă cantitativ, creația sa surprinde prin abordarea a doar câteva subiecte, reluarea lor perpetuă dînd impresia unei limitări tematice cel puțin ciudată pentru un artist imaginativ ca Pallady. Pictorul reia în multiple variante aceeași idee — a vasului cu flori lîngă o carte sau lîngă un fruct, a năduului odihnindu-se în scaun sau pe canapele, a peisajului parcă golit de prezența umană, dar niciodată lucrările nu sînt identice, privitorul sesizînd, de fiecare dată, o nouă expresie, o altă dispunere a valorilor, un alt ritm al formelor sau o altă cromatică coloristică. Am putea asocia procedeul cu muzica repetitivă din zilele noastre sau cu leit-motivul prezent atît în muzică, cît și în poezie, dacă ne gîndim la reluarea obsesivă și obsedantă a leit-motivelor wagneriene sau a celebrului „nevermore” din poemul lui Edgar Allan Poe (pe care Pallady îl citează, de altfel, într-o scrisoare).

Mergînd pe această idee, să ne oprim asupra lucrărilor reprezentînd personalități ale vieții muzicale din prima jumătate a veacului — Cella Delavrancea, George Enescu, Mihail Jora, Petre Ștefănescu-Goangă, Vasile Jianu, Tudor Simionescu-Rîmniceanu.

Desenele și acuarelele ce o reprezintă pe Cella Delavrancea, eminenta pianistă și profesoară, sînt numeroase; majoritatea o surprind la pian, îmbrăcată în gris, galben sau verde, figura sa dovedind implicare afectivă și trăire intensă a actului interpretativ. Privirea este îndreptată spre claviatură, deși, de obicei, pe suportul pianului se află partitura deschisă. Pe fiecare desen apare notat numele Cellei, marcat cu inițiale sau într-o monogramă originală, cu litere cuprinse unele în altele, modalitate ce va reveni și în alte lucrări. Una dintre variante este, probabil, datată, în josul planșei fiind scris 47.

Surprinzător, deși Pallady și Cella Delavrancea erau prieteni, iar admirația, ca artiști, era reciprocă, pe spatele unui desen acuatelat aflat la Biblioteca Centrală de Stat, pianista a scris la 31 octombrie 1954: „Un portret — dacă pictorul este un artist — trebuie să cuprindă atmosfera sufletească a modelului, transpusă pe plan spiritual, dacă modelul este de esență nobilă, afirmată în caracterizările sale reale, dacă este conceput pe plan material. O caricatură își are justificarea în linii de exagerare a trăsăturilor, în sublinierea ritmului personal al modelului pînă la paroxismul care declanșează rîsul. Cînd un pictor care știe să reinvie în pînzele sale frăgezimea, parfumul, grația florilor, comite un desen în care nu se afirmă decît rea voință misogină, pentru că profilul grosolan, trupul greoi al acestei „Rugi-boktres” (?) n-ar putea niciodată să atingă clapele pianului, necum să exprime sentimentul melodiilor înaripate. Afirm, cu dreptate, că hidosul desen, achiziționat de prietenul meu Vasile Negru din naivitate sau din generozitate, nu reprezintă pe Cella Delavrancea!”

Probabil că acea duritate a trăsăturilor prezentă la toate personajele feminine, deci specifică modalității de exprimare grafică a pictorului, a fost cauza reacției violente a rafinatei și sensibilei pianiste.

Cella Delavrancea apare și în alte ipostaze — în același interior intim, stă în fotoliu și studiază o partitură; două lucrări o surprind în această poziție, mai interesante fiind desenul acuarelat aflat la Biblioteca Academiei Române în care, îmbrăcată într-o rochie bleu, stă într-un fotoliu situat în fața pianului; buzele parcă ar cânta, urmărind scriitura muzicală.

Pallady preferă imaginea pianistilor din profil pentru a putea desena mâinile ce urmăresc pe claviatură arabescurile melodice, deci raportul instrument-personaj privit atât din punctul de vedere al studiului iconografic, cât și sub aspectul strict plastic al dispoziției formelor și obiectelor; în lucrările sale chiar și ființele umane sînt privite ca obiecte (forme) gândite în corelație cu celelalte obiecte ale complexului compositional imaginat de pictor.

Se cuvine a semnală acum o lucrare în tus reprezentîndu-l pe George Enescu cîntînd la pian, postură mai rar surprinsă de plasticieni: Enescu tînăr, tot în profil, cu mîna stîngă ce se odihnește pe o claviatură imaginară, are o expresie concentrată, dovedind că urmărirea, în acel moment, o anume frază muzicală care, probabil, atunci se năstă în

gîndul creator al compozitorului.

Un desen în creion, ușor acuarelat în tente cenușii, redă un semiprofil foarte asemănător unei celebre fotografii a marelui nostru muzician, cîntînd la vioară, cu ochii întredeschiși, cu o expresie de trăire intensă imprimată figurii cu trăsături calme; într-un alt desen, violonistul Enescu apare concentrat, cu buzele strînse energic, iar corpul viorii este doar sugerat.

În tus și laviu, Pallady l-a desenat pe Enescu îmbrăcat în frac (lucrarea este, deci, realizată în sala de concert), cîntînd la vioară, cu capul înclinat într-o profundă reculegere interpretativă; aici Enescu pare a fi tînăr, spre deosebire de lucrările menționate anterior, care îl înfățișează în plină maturitate (nici una din lucrări nu este datată).

Un alt reprezentant de seamă al muzicii românești — Dinicu (Grigoraș), numele său fiind notat pe desenul în creion de însuși Pallady; privit în semiprofil, interpretul cîntă la vioară cu o expresie ce aminteste de Enescu în planul trăirii emotionale ce se cîteste în trăsăturile sale.

Printre slujitorii de frunte ai Eutherpei, immortalizați de Pallady, se află și flautistul Vasile Jianu care apare în două desene în creion; unul îl reprezintă în picioare, cîntînd la flaut și urmărind atent partitura; cel de al doilea desen se oprește asupra detaliilor de expresie ale interpretului, redată în linii nervoase și scurte. Ambele lucrări poartă notația „Jianu“.

Dacă muzicienii citați pînă acum erau sur-

prinși în momentele creatoare ale actului interpretativ, baritonul Petre Ștefănescu-Goangă, în cele cinci desene semnalate în catalogul Bibliotecii Academiei, apare în clipe de repaos, în atitudini specifice, familiare celor ce l-au cunoscut — trei desene în creion îl înfățișează stînd pe scaun, cu trupul masiv și miinile împreunate lejer, în poziția sa obișnuită, cu o expresie gînditoare pe figura conturată în linii energice. Unul din desene este acuarelat în tonuri de verde și gris (părul este verde). Pe una din variante Pallady notează cu ironia-i binecunoscută „150 kg“, aluzie la proporțiile gurmandului solist al Operei Române.

Ca și Pallady, Petre Ștefănescu-Goangă era un pasionat al jocului de cărți; probabil că cei doi artiști se întâlneau adesea la clubul unde Pallady „sfîrșea prin a nimeri zilnic... de cum se lăsa noaptea. Cunoscuți, prieteni... jocul... această luptă care te absoarbe și te scoate din cotidianul lipsit de interes, precum și cursa — de cele mai multe ori — după ce ai pierdut și ai vrea să te refaci, care sfîrșeste prin a-ți goli creierul de orice alt gînd (...) Îndosebi la masă — la masa de joc — putem descoperi firea omului.“ („Jurnal“ — 24 august 1941).

Două desene îl reprezintă pe baritonul Petre Ștefănescu-Goangă la masa de joc, o dată stringînd nervos în mînă un colt al pinzei verzi ce acoperă masa, altă dată, cu patru cărți întinse pe aceeași masă verde privindu-le cu un zîmbet enigmatic, poate amuzat, poate malitios. În primul desen apare pe masă o partitură și schița unui portativ cu o cheie de sol și cîteva note, în cel de al doilea, doar două optimi plasate nedefinit, pe un portativ.

Figura rafinată, cu trăsături elegante, a lui Mihail Jora, reprezentant de frunte al scolii componistice românești din generația enesciană, l-a atras pe pictor tocmai datorită expresiei elevate ce reflectă savanta sa pregătire intelectuală, finețea spiritului și ironia ce-l apropiau, firesc, de Pallady.

În cele patru desene aflate la Muzeul de Artă și la Biblioteca Centrală de Stat, Mihail Jora este creionat în linii ferme, ce subliniază proeminența nasului și zîmbetul subtil. Într-un desen, capul este încadrat de literele JO-RA, un mod ingenios de a nominaliza personajul; într-o altă lucrare, deasupra profilului compozitorului, Pallady scrie „sol“, modalitate de încadrare a artistului în domeniul său de activitate — muzica — același procedeu întîlnit în desenele ce-l reprezintă pe Goangă. O a treia variantă îl creionează pe Jora cu țigara aprinsă (din care fumul figurează, în glumă, un cuvînt indescifrabil), privind gînditor în jos, parcă ar lucra.

Cella Delavrancea la pian

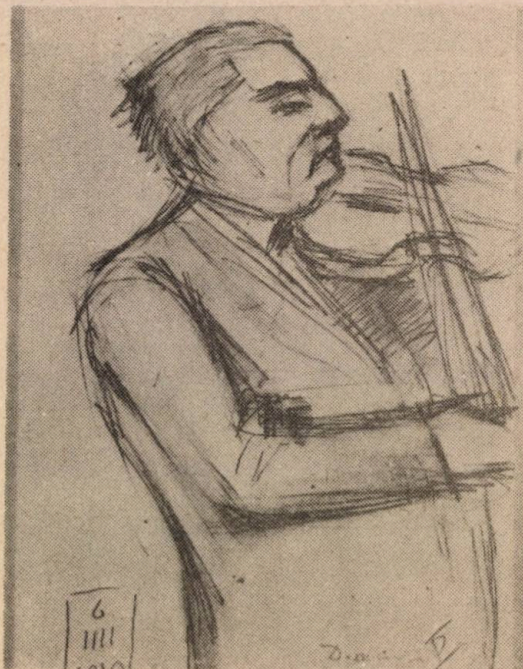
în acel moment, la o nouă compoziție. În dreapta desenului, Pallady a notat, în monogramă, numele muzicianului.

O altă personalitate a vieții muzicale a vremii — criticul Theodor Simionescu-Rîmnicănu, apare într-un desen care îl reprezintă în profil, cu trăsături elegante: în dreapta, jos, Pallady notează: Sim-R, prescurtare pe care criticul o folosea pentru a-și semna articolele, și 46, ceea ce ar putea reprezenta anul execuției, dar, în același timp, în stînga apare notat numărul 42, derutant ca semnificație, făcînd astfel dificilă datarea exactă.

Instrumente muzicale, interpreți de frunte ai școlii românești, creatori de mare valoare, rafinați analiști ai acestora... Chiar dacă Pallady nu a cîntat la vreun instrument, creația sa este indisolubil legată de muzică, privită sub aspectul muzicalității culorii, muzicalității atmosferei și prin prezența concretă a elementului muzical în lucrările sale.

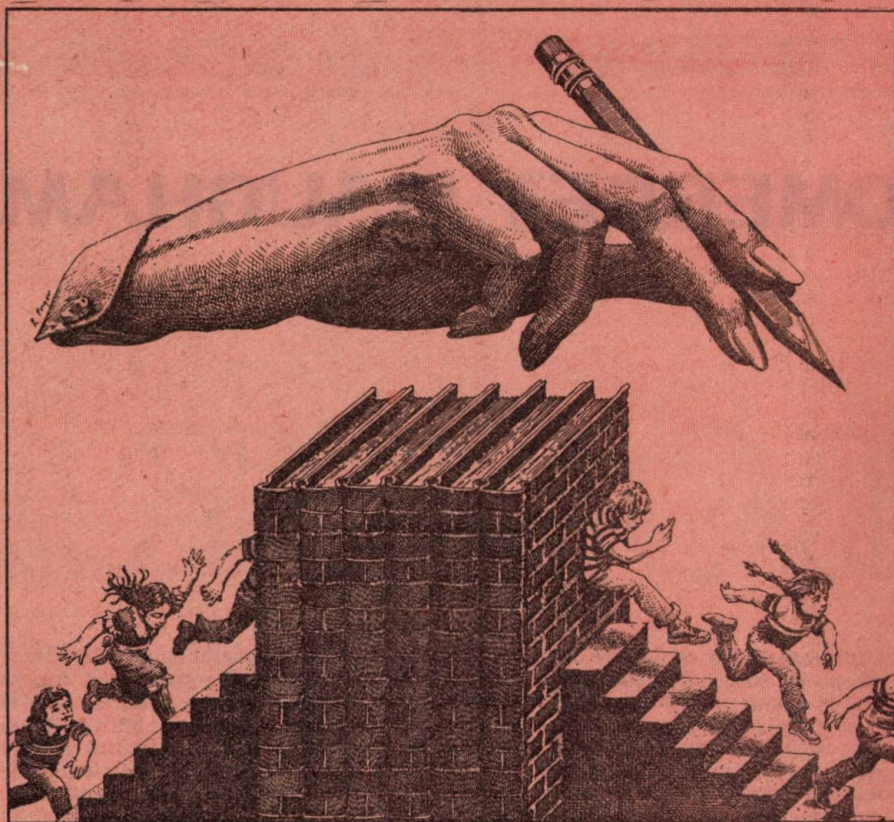
Nu întîmplător, Petru Comarnescu îl asocia, într-o cronică, cu George Enescu — două piscuri ale culturii românești ale căror rădăcini se află în același pămînt moldav: „L-am putea compara pe Pallady, prin intensitatea lirismului său, stăpînit cu rațiune, prin noblețea discreției sale, prin distincția și rigoarea cu care construia și modela formele și armoniza culorile, cu George Enescu, compozitorul și violonistul. Enescu nu a fost virtuoz spontan și dezlănțuit, cum nu a fost nici Pallady, dar cîtă noblețe, distincție și autenticitate, cîtă interiorizare și rafinată inteligență își exprimau amîndoi lirismul!”

Anca Florea

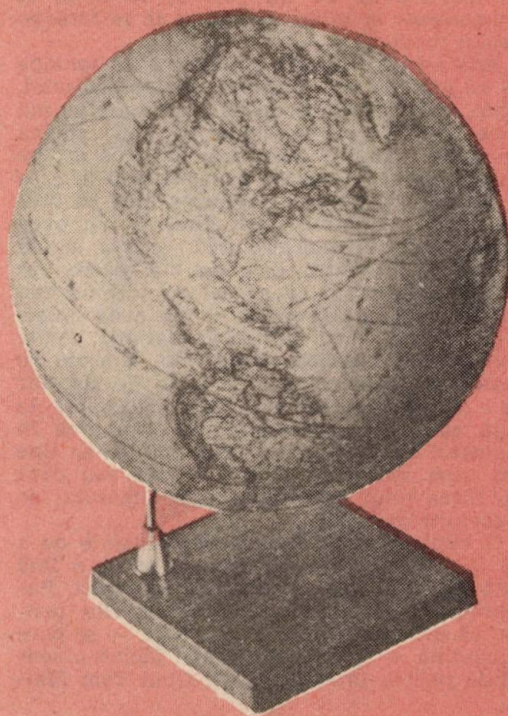

Dinicu, Jora, Jianu

ALMANAH

W. SOMERSET MAUGHAM

LOUISE

Nu înțelegeam de ce Louise nu mă putea suferi. Nu mă plăcea și știam că în spate — în stilul ei amabil — nu pierdeam ocazia să spună lucruri urite despre mine. Era prea delicată pentru a face o afirmație pe față, dar cu o aluzie, cu un oftat și cu un gest de lehamite al frumoaselor ei miini ea reușea să se facă pe deplin înțeleasă.

Este adevărat că ne cunoșteam de aproape 25 de ani. Ea mă considera necioplit, brutal, cinic, chiar vulgar. Și în tot acest timp nu mă concediasse de tot din viața ei: mă chema uneori la masă și odată sau de două ori pe an mă invita să petrec un week-end în casa ei de la țară. În cele din urmă cred că descoperisem motivul atitudinii ei. Ea avea ușoara suspiciune că n-o cred; și dacă aceasta era motivul pentru care nu mă plăcea era în același timp și cauza pentru care se mai vedea cu mine; probabil că nu avea liniște dinău nu-mi voi fi schimbat părerea. Poate bănuia că-i văzusem fața de dincolo de mască și se temea că o voi da de gol. Iar eu... eu nici măcar nu eram sigurută la sută că ea este prefăcută din cap până în picioare. Mă întrebam dacă se mințea pe sine așa cum mințea o lume întreagă sau dacă nu făcea totul dintr-un simț al umorului de o factură specială.

O cunoșteam pe Louise încă înainte de a se fi căsătorit. Era pe vremea aceea o fată fină, delicată, cu ochi mari, melancolici. Părinții ei o adorau în mod bolnăvicios pentru că un soi de boală a copilăriei — se pare scarlatină — îi atinsese inima, făcând-o sensibilă pentru întreaga viață. Când Tom Mai-

tland a cerut-o de nevastă ei au fost dezorientați, pentru că erau convinși că nu va face față la cerințele unei căsătorii. Dar ei nu erau prea înstăriți iar Tom Maitland era bogat. El promisese că va face totul pentru Louise și în cele din urmă ei i-au încredințat-o ca pe o povară sacră. Tom era un bărbat înalt, solid, foarte arătos, un gen de atlet. Cu inima ei plăpindă nu se putea spera s-o ducă prea mult așa că el și-a pus în cap s-o facă fericită în puținii ani pe care-i avea de trăit. A renunțat la sporturile sale, nu pentru că ea i-ar fi cerut asta — ba, ea chiar era bucuroasă când se ducea să joace golf sau la vânătoare! — ci pentru că prin nu știu ce coincidență misterioasă ea avea un atac de inimă ori de cîte ori el îi propunea s-o lase singură o zi. Dacă aveau vreun punct de vedere diferit, ea renunța imediat, pentru că era cea mai supusă soție, dar imediat inima îi făcea o figură și trebuia să se întindă și să zacă pentru o săptămână. El nu putea fi atât de grosolan încît să o contrazică. Într-o singură ocazie, văzînd o zburdînd de-a-lungul unei expediții de opt mii pe jos am remarcat că este mai puternică decît ar fi bănuir. El a scuturat din cap și a oftat.

„Nu, nu! Este teribil de delicată. A consultat toți specialiștii în boli de inimă de pe lume și toți i-au confirmat că viața ei atîrnă de un fir. Dar are o forță spirituală de neînvinș.”

El i-a spus că i-am remarcat rezistența. „Am să plătesc imprudența asta miine. Voi fi poate la un pas de moarte” mi-a răspuns ea pe un ton plîngăreț.

„Uneori cred că ești îndeajuns de puternic.”

nică încît să faci exact lucrurile pe care le vrei", am murmurat.

Observam că dacă o petreceere era amuzantă putea să danseze pînă la cinci dimineața, dar dacă era plictisită, ea se simțea rău și Tom trebuia s-o ducă acasă devreme. Mi-e teamă că nu i-a plăcut replica mea, pentru că deși mi-a oferit un zîmbet patetic, n-am văzut nici urmă de blîndețe în ochii ei mari, albaștri.

„N-oi fi vrînd acum să cad din picioare numai ca să-ți fiu ție pe plac“, a răspuns ea înțepată.

Louise i-a supraviețuit bărbatului ei. Lui i s-a tras moartea de la o răceală pe care a căpătat-o în timp ce vislea și Louise se acoperise cu toate păturile pentru că avea nevoie de căldură.

Li i-a lăsat moștenire o avere considerabilă și o fiică. Louise era inconsolabilă. A fost o minune că a supraviețuit șocului. Prietenii se așteptau ca ea s-o ia repede pe urmele lui Tom. Și li se rupea inima de mila lui Iris, care ar fi rămas astfel orfană. Ei și-au reinnoit aten-

țiile față de Louise. Nu o lăsau să miște un deget; insistau să facă totul pentru a o scuti de eforturi. Și trebuiau să facă astfel, pentru că dacă ea ar fi trebuit să facă ceva neplăcut sau greu, inima ei i-ar fi făcut imediat o figură urîță. Ea singură spunea că se simțea pe de-a-ntregul pierdută fără un bărbat care să aibă grijă de ea și nu vedea cum va face față exigențelor ridicate de educarea și creșterea fetei. Prietenii au întrebat-o de ce nu se recăsătorește. Oh, cu inima ei, nu se punea problema, deși știa că bietul Tom ar fi dorit-o din tot sufletul; și poate să fi fost cel mai bun lucru pe care trebuia să-l facă, avînd, firește, în vedere în primul interesul lui Iris. Dar cine ar fi fost dispus să-și lege viața de o biată invalidă ca ea? Destul de ciudat, nu un singur tînr și-a exprimat dorința de a se căsători cu ea. Și la un an de la moartea lui Tom ea era condusă la altar de George Hobhouse, un băiat prezentabil și de treabă.

„N-o să trăiesc cîne știe cît“, îl consola ea. El lucra în armată, dar boala Louisei l-a obligat să demisioneze. Îngrijirea sănătății o forța să petreacă iarna la Monte Carlo și vara la Deauville. A renunțat cu inima ușoară la cariera militară cu gîndul de a-i face fru-

Sculpturi de Nicolae Kruch

moși ultimii ani de viață. „N-o să mai dureze mult“, obișnuia ea să spună.

În următorii doi sau trei ani, în ciuda bolii de inimă, Louise apărea splendid îmbrăcată la cele mai animate petreceri, juca cărți pe sume importante, dansa și chiar flirta cu bărbați tineri, înalți și subțiri. Din nefericire, izbucni războiul și el se duse la regimentul său, iar trei luni mai târziu căzu în luptă. A fost un șoc nemaipomenit pentru Louise. Pentru a se abstrage de la gândurile negre, s-a întors la vila de la Monte-Carlo pe care a transformat-o în spital pentru ofițerii în convalescență. Și de-abia atunci își trăi ea cei mai frumoși ani ai vieții. Nu exista alt cămin de refacere a convalescenților în Franța și „sanatoriul“ ei se bucura de o mare popularitate. Am întâlnit-o în perioada aceea întâmplător la Paris. Lua masa la Ritz cu un tânăr francez, foarte arătos. Mi-a explicat că era acolo în legătură cu nu știu ce treburi ale spitalului. Mi-a mai povestit ce delicăți sînt ofițerii cu ea, cum n-o lasă să facă nici un efort, știind-o suferindă. Ei aveau grijă de ea, de parcă ar fi fost... soții ei. Apoi oftă.

„Bietul George, cine ar fi crezut că eu, cu inima mea, îi voi supraviețui?“

„Și bietul Tom“, am adăugat eu.

Nu știu de ce, dar ei nu i-a plăcut ce am spus. Mi-a aruncat zîmbetul ei plîngăreț și frumoșii ochi i s-au umplut de lacrimi. „Întotdeauna vorbești ca și cînd ți-ar sta în gît puțînii ani pe care mă mai aștept să-i trăiesc“.

„Apropo. Cum îți mai merge cu inima? Sper că mai bine!“

„Niciodată nu va fi mai bine. Am consultat un specialist în dimineața aceasta și mi-a spus să fiu oricînd pregătită pentru ceea ce este mai rău“.

„Ei, de fapt pentru asta te pregătești tu de vreo douăzeci de ani, nu-i așa?“

Cînd războiul s-a sfîrșit, Louise s-a stabilit la Londra. Era acum o femeie de circa 40 de ani, subțire și delicată, cu ochi mari și obraji palizi, care nu arăta mai mult de 35 de ani. Iris, care terminase școala și era acum adultă, venise să locuiască cu ea.

„Va avea grijă de mine“, spunea Louise. „Desigur că va fi greu pentru ea, mititica, să trăiască cu o invalidă ca mine, dar mai am atît de puțîn de trăit, că sînt sigură că nu-mi va purta pică“.

ris era o fată drăguță. Fusese crescută cu ideea că sănătatea mamei sale era precară. Copil fiind nu i se permisese să facă zgomot. Știa că mama nu trebuie deranjată. Și deși Louise îi spunea acum că n-ar vrea s-o sacrifice, fata i se devota trup și suflet. Nu era vorba de sacri-

Domenico Purificato :
„Peisaj din Gaeta” • „Pescăruși”

ficiu, ci pur și simplu de fericirea de a face ceea ce era posibil pentru biata ei mamă. Cu un suspin, mama o lăsa să facă ceea ce îi făcea plăcere.

„Îi face bine copilului să creadă că este folositor”, spunea ea.

„Nu crezi că ar trebui să iasă mai mult...?” am întrebat-o.

„Este ceea ce-i spun și eu. Numai Dumnezeu știe cât de mult doresc și eu asta”. Când i-am spus lui Iris lucrurile acestea, mi-a răspuns :

„Biata mama, dorește să ies, să-mi petrec timpul cu prietenii, dar în momentul în care plec undeva, ea are un atac de inimă, așa că prefer să rămân acasă”.

Dar de data aceasta era îndrăgostită. Un tânăr prieten de-al meu, un băiat de toată isprava, îi ceruse să se căsătorească cu el și ea consimțise. Dar într-o zi tânărul veni la mine disperat spunându-mi că nunta a fost amânată sine die. Iris simțea că nu-și poate părăsi mama. Desigur, nu era treaba mea, dar era o bună ocazie de a o vedea pe Louise. Era întotdeauna bucuroasă să-și primească prietenii la ceai, și acum că se maturizase cultiva societatea pictorilor și scriitorilor.

„Aud că Iris nu se mai căsătorește”, am spus după un timp.

„Nu știu nimic despre asta. Dar dacă este așa, nu am nici o vină. Eu am rugat-o cu lacrimi în ochi să se mărite, dar ea refuză să mă părăsească. Oricum, amânarea nu va

Picasso :
„Pictorul și seveletul”

fi prea lungă. Poate câteva luni cât mai am eu de trăit”.

„Dragă Louise, ai îngropat doi bărbați. Nu văd nici un motiv pentru care n-ai mai îngropa doi”.

„Crezi că ai umor?” m-a întrebat cu un ton ofensiv.

„Cred de fapt că întotdeauna ai fost destul de puternică să faci exact ceea ce-ți place și că inima ta slabă nu face altceva decât să te scutească de lucrurile plicticoase ale vieții”.

„Da, știu ce ai gândit întotdeauna despre mine. N-ai crezut niciodată că aș fi bolnavă într-adevăr, nu-i așa?”

Am privit-o drept în față.

„Niciodată. Cred că de 25 de ani trăiești într-un bluff continuu. Cred că ești cea mai egoistă și mai monstruoasă femeie pe care am cunoscut-o vreodată. Ai distrus viața celor doi nenorociți soți ai tăi, și acum ești gata să faci praf viața copilului tău”.

-aș fi fost surprins dacă Louise ar fi făcut un atac de inimă în acel moment. S-a mulțumit, totuși, să-mi arunce un zîmbet palid.

„Dragul meu, într-o zi te vei căi amarnic de cele ce mi-ai răspuns”.

„Ai hotărât că Iris să nu se mărite cu acest băiat?”

„Am rugat-o să se căsătorească cu el. Știu că lucrul acesta mă va omori, dar nu-mi pasă. Nimănui nu-i pasă de mine. Sînt o povară pentru toată lumea”.

„I-ai spus că mariajul ei te va ucide?”

„M-a determinat s-o fac”.

„Ca și cînd cineva vreodată te-a putut determina pe tine să faci ceva ce nu doreai tu însăși să faci!”

„Poate să se mărite cu el și mîine, dacă vrea. Dacă va fi să mor, tot am să mor”.

„Hai s-o vedem și pe-asta, ești de acord?”

„N-ai pic de milă pentru mine”.

„Nu poți să ai milă pentru cineva care te amuză așa cum mă amuzi tu pe mine”. i-am răspuns.

Un dram de culoare se ridică în obrajii palizi ai Louisei, și deși zîmbea, ochii îi erau posomorîți și minioși.

„Iris se va căsători într-o lună”, a spus ea, „și dacă mi se va întîmpla ceva sper să te poată ierta”.

Louise s-a ținut de cuvînt. S-a fixat o dată, un trusou de toată frumusețea a fost pregătit și au fost trimise invitațiile. Iris și logodnicul ei radiau de fericire. În ziua căsătoriei, la ora zece dimineata. Louise — a dracului femeie! — a avut un atac de inimă și a murit. A murit ușor, iertînd-o pe Iris că a omorît-o.

Adaptare și traducere de
ELISA MADOLCIU

O VIZITĂ inopontună

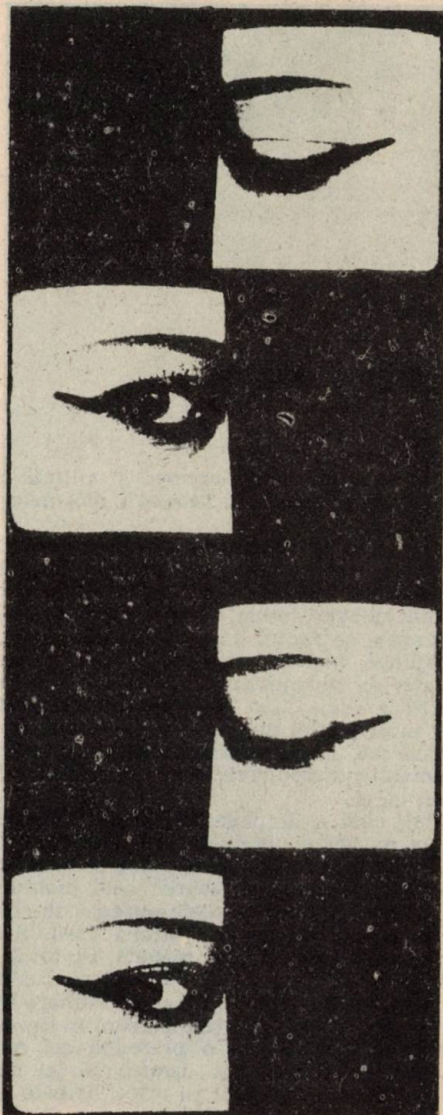
După câteva sute de ani de călătorie în spațiu, Sfânta Rosenda a dorit să se întoarcă pe pământ. De citva timp, i se făcuse dor de țara ei natală și avea credința neîntemeiată că, simțind pământul Spaniei sub picioare, va fi încă o dată fericită. Nu și-a anunțat sosirea. Dacă ar fi recunoscută, atenția pe care ar atrage-o i-ar face imposibilă liniștea pe care o căuta.

Totuși, pentru a se simți în contact deplin cu pământul, Sfânta Rosenda trebuia să se materializeze; numai atunci putea să se convingă de realitatea din jurul ei. S-a materializat, prin urmare — cu inconvenientul datorat, în parte, îmbrăcămintei ei anacronice și, mai ales, ușoarei străluciri din jurul capului, de forma evidentă a unei aureole.

Sosirea ei a fost bruscă: a apărut, pur și simplu, într-o după-amiază, din spatele unui tufiș, în grădina publică a unui oraș spaniol de provincie. O femeie care predă chimia la colegiul alăturat sedea pe o bancă. Când a văzut-o pe Sfânta Rosenda, a sărit, cuprinsă de panică, și a fugit. Acest lucru nu prevestea o sedere odihnitoare pe pământ și Sfânta Rosenda și-a dat seama că va trebui să evite orașele.

Prin urmare, a aterizat pe un cîmp de lângă un sătuc de pe insula Menorca. Alesese să coboare pe cîmp, deoarece contururile peisajului îi plăceau și îl credea pustiu. Dar o țărâncuță ghemuită culegea zarzavat și sosirea bruscă a Sfintei Rosenda a făcut-o să sară, uluită. Sfânta Rosenda s-a dematerializat repede, dar era prea târziu. Fata a alergat în sat, strigînd că a asistat la un miracol. Povestea ei a fost crezută pe deplin. Mai multe sute de persoane s-au năpustit spre cîmp, sperînd să zărească prezența sfîntă. Plutind pe deasupra lor, Sfânta Rosenda le-a observat cu neplăcere și s-a hotărît să se mute pe continent. Problema era să găsească un loc plăcut în care să poată sta fără teama de a fi văzută.

Cîntărind diferitele greutăți pe care trebuia să le înfrunte, e de mirare că nu a renunțat la proiectul ei și că nu s-a întors în spațiu. Nu avea nici un mijloc de comunicare cu oamenii, chiar dacă ar fi dorit s-o facă, de vreme ce n-avea voce. Nu putea nici scrie,

PAUL BOWLES

nici citi, pentru că pe vremea ei știința de carte nu era considerată necesară, nici măcar pentru sfinți.

Nu erau condiții ideale de întoarcere în patrie, dar n-avea de ales. Dacă voia să revină pe pământ, trebuia să le accepte. Aceste mici neajunsuri, totuși, erau mai mult decît compensate de faptul că nu avea nevoie nici să mănînce, nici să doarmă, și, mai presus de toate, de îndeminarea ei de a se dematerializa în orice clipă, dacă era necesar, oricît de mult i-ar fi displicut această senzație. În orice caz, nu se întorsese pentru a vorbi cu oamenii; dimpotrivă, spera să evite orice contact cu ei.

Astfel, cînd a descoperit o peșteră ospitalieră la marginea unei coline, s-a așezat nu departe de intrare, de unde putea privi afară la peisajul luminat de soare; apoi închidea ochii și medita la diferențele apărute de cînd părăsise pămîntul pentru ultima oară. Știa că nu există stagnare pe planetă, că totul e într-o stare de flux continuu, deci nu fusese prea uimită că schimbările extraordinare pe care le putea percepe se produsese în timpul absenței sale. Ceea ce o preocupa cel mai mult era îmbrăcămintea, pentru că își dăduse seama că, mai mult ca orice, hainele pe care le purta atrăgeau atenția asupra deosebiri dintre aspectul ei și cel al celorlalte femei. Nu va putea găsi liniștea pe care o căuta pînă nu va reuși în vreun fel să nu

se deosebească de ele. Cu aceasta în minte, și-a înfășurat capul într-o cîmpă pe care a găsit-o în peșteră. Cel puțin, se gîndea, nu mi se va mai vedea aureola.

Într-o după-amiază cînd a deschis ochii pentru o clipă, a descoperit doi băieți jucîndu-se nu departe de intrarea în peșteră. Și-a dat seama că au zărit-o, dar nu păreau să-i dea vreo importanță deosebită. Liniștită, a închis din nou ochii. Cînd i-a deschis din nou, copiii plecaseră. S-au întors a doua zi, rămînînd mereu la o oarecare distanță față de peșteră.

Nu știa că băieții le povestiseră părinților despre femeia ciudată care stăea mereu în același loc, zi de zi. Fiind acolo niște barăci militare cu un teren de aterizare de partea cealaltă a colinei, lumea fusese rugată să raporteze orice suspecți din apropiere.

Tatăl băieților i-a spus unui paznic civil despre prezența continuă a unei femei în peșteră; rezultatul: Sfînta Rosenda a fost vizitată de un grup de soldați, care au obligat-o să-i însoțească pînă la un automobil care aștepta în drum, de partea cealaltă a pădurii. Au hărțuit-o cu întrebări, pe care le auzea și, în parte, le înțelegea, dar nu putea răspunde. Împinsă mai ales de curiozitate, a hotărît să li se supună și să-i urmeze; poate că va descoperi ce vor de la ea. În afară de aceasta, i se părea că ar fi fost nedelicat să se transforme și să dispară chiar în fața lor. Prefera s-o facă în singurătate.

A

fost dusă mai întîi la poliție, unde n-a înțeles nimic din ce se petrece în jurul ei. De aceea au dus-o la un spital, explicîndu-i-se unei infirmiere de la intrare că acuzații lor e surdo-mută. O altă infirmieră a dus-o într-o încăpere și a lăsat-o acolo singură, încuind ușa. Medicul care trebuia s-o examineze o zărise cînd era adusă în clădire și, din cauza îmbrăcămintei ei ciudate și a cîrpei înfășurate în jurul capului, a suspectat-o imediat că e un bărbat deghizat. Auzind de la infirmieră că nu poate vorbi, și-a confirmat bănuielele.

„Să mergem să vedem“, și-a spus, în timp ce deschidea ușa încăperii unde fusese lăsată. Cu o clipă mai devreme, Sfînta Rosenda, exasperată că este închisă într-o încăpere atît de strîmtă, și sătulă de toată procedura

absurdă, se dematerializase. Încăperea era goală. Furios, medicul a chemat infirmiera și i-a spus că neglijența ei i-a permis probabil unui criminal periculos să evadeze. Infirmiera i-a răspuns că a încuiat ușa și că părerea ei este, oricum, că femeia este doar debilă mintal, nimic mai mult. Totuși, poliția a fost anunțată și o percheziție inaugurată, începând din interiorul spitalului.

În timp ce surorile și internii răscoleau clădirea, căutând în toate încăperile, Sfânta Rosenda îi privea, gândindu-se că se poartă ca niște nătărăi. Nu putea înțelege ce vor de la ea, nici nu avea încredere în intențiile lor. În timp ce plutea în jurul clădirii, observând târaboii pe care îl provocase, a ajuns la vestiar, unde surorile își lasă hainele de oraș înainte de a-și pune uniforme. Dăduse peste norocul pe care îl căuta. Rochii, pulovere, jachete atârnavă pe cuiere de-a lungul peretelui și multe dulapuri erau descuiate, lăsând să se vadă hainele.

Nu i-au trebuit decât vreo zece minute ca să aleagă hainele pe care le dorea. A descoperit niște pantofi în care picioarele ei se simțeau comod și o basma mare de mătase italienească, pe care a legat-o în jurul capului, în locul cîrpei. I se părea acum că se poate mișca pe orice stradă fără să atragă atenția. Pentru a-și pune la încercare anonimatul, a ieșit neobservată pe poarta principală a spitalului.

Orașul nu semăna cu nici unul din cîte văzuse pînă atunci. Străzile erau ticsite de oameni, care, deși nu păreau să aibă o dispoziție festivă, sărbătoreau, parcă, ceva. Toate automobilele (pe care le-a luat drept căruțe) scoteau un fum neplăcut. Cîteva minute de contact cu mulțimea, ca să se convingă că este perfect anonimă, și apoi va pleca într-un loc liniștit la țară și nu va mai pune niciodată piciorul într-un oraș.

Deodată, amestecat cu miresmele străzii, a recunoscut parfumul de rășină arsă într-o cădelniță. La stînga ei, se deschidea ușa unei biserici. Sfânta Rosenda a intrat.

Si-a dat seama imediat că nimic nu e în ordine. Lumina dinăuntru era aproape ca a soarelui, dar nu venea de la luminări. Muzica nu era așa cum ar fi trebuit să fie. A ascultat pînă cînd preotul a început să vorbească. Nu înțelegea cuvintele. Deodată și-a dat seama cu groază că nu vorbește în latină, ci în limba de pe stradă.

Fără alt gînd în minte decît să ajungă la preot și să împiedice șuvoiul de sacrilegii, Sfânta Rosenda a început să alerge înspre altar. Cei cîțiva oameni care au zărit-o nu au încercat s-o oprească. Chiar cînd a ajuns în fața preotului, acesta o privea fix și continua mecanic să întoneze cuvintele odioase.

L-a împins cu amîndouă miinile de piept

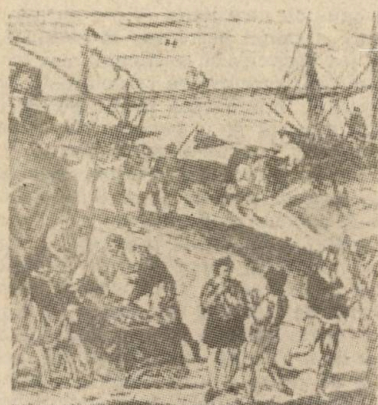

Tablouri de Bogdan Stihl

și s-au încăierat o clipă, în timp ce oamenii se îndreptau în grabă spre ei. În luptă, basma de mătase a fost smulsă de pe capul Sfintei Rosenda și, în fața ochilor tuturor, cercul de lumină a strălucit pe deasupra părului. N-a așteptat să vadă reacția preotului sau a enoriașilor, ci și-a reluat starea normală de invizibilitate. Degradarea liturghiei era o metamorfoză pe care nu era pregătită s-o accepte și nu mai dorea să rămînă pe pămînt. Peste cîteva secole se va întoarce, poate; spera că pînă atunci lucrurile vor fi fost puse la punct.

Traducere și adaptare de Petruța Spânu

(Din „The Threepenny Review” — „Revisita de doi bani” —, nr. 29, primăvara 1987, Berkeley California, p. 5).

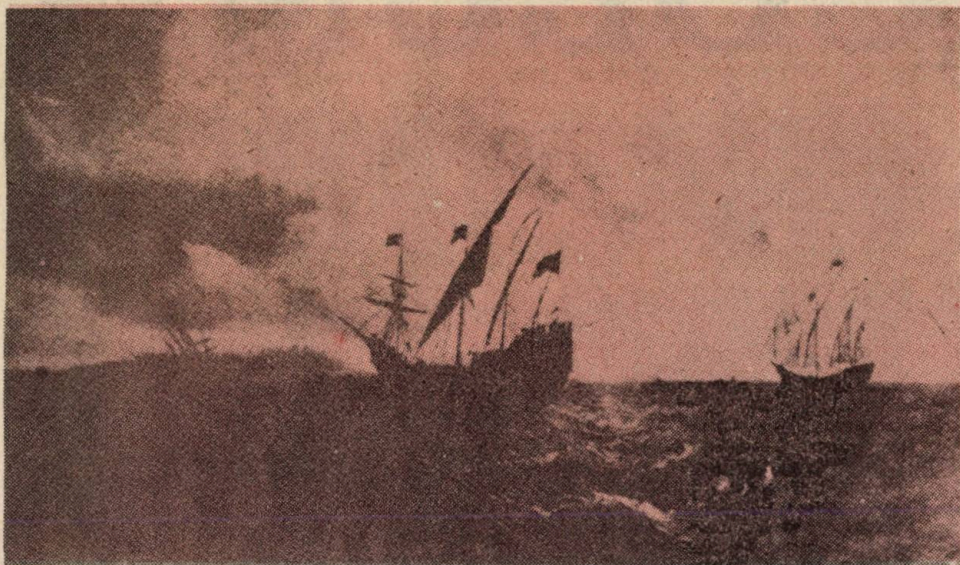
COLUMB

AMIRALUL MĂRII OCEAN

FRANCESCO MORALES PADRON

Flotila lui Columb în dimineața zilei de 12 octombrie, data începerii marii aventuri

CRISTOFOR COLUMB *amiralul mării ocean*

Orice aspect al biografiei lui Cristofor Columb s-a transformat într-o temă polemică sau, cel puțin, într-o problemă asupra căreia specialiștii nu cad de acord. Și nu multe personaje istorice au dat naștere la atâtea contradicții. Se tot discută asupra locului nașterii sale și dacă și unde a fost înmormintat, apoi nu e clar încă în ce limbă se exprima în-deobște, ce formație culturală avea, care a fost impulsul original al proiectului său de navigație, preocupările care l-au absorbit înaintea anului 1492, cum a trăit în Portugalia, cînd și pe ce drum a intrat în Spania, anul sosirii lui la mănăstirea La Rábida..., în sfîrșit, totul.

Pe de altă parte, în istorie există realmente doar cîteva persoane cu merite de o atît de mare importanță, și totodată cu o biografie atît de încărcată de necunoscute și mistere. Biografia lui Columb continuă să fascineze istoricii și romancierii; viața lui reunește din belșug o serie de episoade ce pot da consistență unui roman, și toată seria de incitații și de puncte obscure care să-l provoace pe istoric. În acest context profesorul Francisco Morales Padron, șeful catedrei de Istoria descoperirilor geografice a Universității din Sevilla, oferă, într-o proză plăcută, răspunsurile cele mai complete la numeroasele întrebări ce se pun despre Cristofor Columb.

g

cnovez din Genova, și nu din Calvi sau din Savona, Cristoforo Colombo, s-a născut în jurul anului 1451 la Genova, oraș din Liguria. Casa unde a văzut lumina zilei nu poate fi identificată cu precizie, în ciuda faptului că astăzi ne este arătată o casă Columb în Ge-

nova, dar el ar fi putut veni pe lume și în locuința pe care tatăl lui o avea la Quinto (astăzi cartier al Genovei), sau în locuința bunicii-lor săi după mamă, în Quezzi, sau în casa în care soții au trăit și care se află la poarta ce purta pe atunci numele de Olivella, și unde tatăl lui era gardian. În structura actuală a orașului se pare că informația cea mai exactă ne-o dă strada Bosco, din chiar centrul Genovei. Aici trebuie să se fi născut Columb, cu toate că copilăria și tinerețea sa s-au scurs în mai multe locuri, prin peregrinările familiei sale (Olivella, Quinto, Vico, Diritto). Ruinele păstrate pînă azi ale casei în care s-a născut, reconstruită în secolul XVIII, nu au legătură cu realitatea, realitate a unei case în care la parter exista atelierul unor negustori de lînă, iar la etaj locuința. Orașul Genova (sau Zena în dialect local) era pe atunci un fel de Sevilla secolului XV : urbe cosmopolită, port cu mișcare intensă și mare activitate bancară personificată de Banco de San Jorge. Republica Genovei pornea de la Pisa și trecind prin Corsica, și prin o serie de colonii situate în Marea Egee ajungea în Marea Neagră. Acesta este scenariul copilăriei și tinereții lui Cristofor Columb ; casa sa, orașul său și marea Mediterană unde va deveni marinar.

t

ăcerea pe care înșiși membrii familiei Columb au așezat-o peste trecutul lor este explicabilă doar începînd cu anul 1492, cînd Cristofor Columb se vede înălțat la cele mai înalte ranguri ale regatului castilian și nu vor să-și facă publică originea. Dar ieri ? Ieri erau niște

nimeni, care foarte bine puteau lăsa, din clipa în care își părăsiră provincia, date certe, prin scrisori și acte notariale, că aparțineau unei familii de țesători, croitori, circiumari, gardieni de porți ale orașului, oameni modeste și trăitori de azi pe mâine. Ceva din toate acestea s-a putut obține totuși din lectura unor documente aproape neînsemnate în care apar date despre toată această perioadă. Dar sînt foarte puține aceste date despre biografia Amiralului, în anii de dinainte de 1485, an cînd Cristofor sosește la Sevilla, ani în care întinericul acoperă totul, ani pe care, cu viclenie, el îi ascunde, odată cu tot ce s-ar mai fi putut ști despre el. Cînd, în momente de ritual, Columb este întrebat, în mănăstirea La Rábida, cine este și de unde vine el, el va răspunde că vine «de la Curtea Alteței Sale», și fără a mai adăuga nimic.

Dar, fără îndoielă, Columb ascunde ceva. Și ceea ce ascunde în primul rînd este originea familiei sale, tactică pe care o va urma și fiul său, Hernando. Desigur, pentru că nu putea intra în mentalitatea unui don Hernando, că un Amiral de Castilia și Vicerege al Indiilor putea

Columb, Amiralul Mării Ocean. Pictură de Joaquin Batista. Muzeul din Newport, S.U.A.

să descindă din familia unui muncitor lînar, căruia niciodată nu i se pomenise numele și nici nu fusese chemat de fiii săi ce locuiau undeva în Castilia. Este limpede că acești fii profitară de tihnă abia din 1492, și printre ei mai ales Cristofor, ce era dominat de ambițiile sale itinerarii planetare, de descoperiri geografice, de colonizări și ascensiuni sociale, economice și politice, și astfel cînd s-ar mai fi putut gîndi la un bătrîn umil, care mai trăia încă prin 1494.

În 1501 Cristofor Columb afirmă : «De foarte mic copil, m-a atras marea și de atunci pînă azi am continuat să navighez». Este posibil că în 1461 se atasase atît de mult de mare încît spre 1470, la vîrsta de 19 ani, se află deja printre marinari. Este sigur că în anii 1472-1473 figurează ca marinar corsar în serviciul lui Renato de Anjou, dușman al lui Alfonso de Aragón, căruia îi dispută coroana de Neapole. El a fost de asemenea agent de comerț al unor armatori prestigioși, ca Spinola, Di Negro și Centurione. Preocupările acestea nautico-comerciale îl vor duce pînă la Quio, la marginea Mediteranei, la porțile Orientului — unde rămîne impresionat pentru totdeauna de chihlimbar — și apoi la Lisabona, expusă tenebrosului Ocean.

Cristofor Columb. Pictură din 1573

ristofor Columb nu s-a exprimat niciodată corect în nici o limbă. Ca un bun marinăr, cunoscător a tot felul de pămînturi, a vorbit diferite limbi, fără însă a stăpîni perfect vreuna. În Castilia a fost considerat străin, cum afirmă orice martor care l-a văzut și l-a auzit. Și tot în felul acesta îl ratifică o adnotare dintr-un document emis de o firmă în care se consemnează plata unei sume de bani către «Cristofor Columb, străin». Străin în Castilia, a cărei limbă o vorbea cu accent portughez, și scria incluzînd lusitanisme. Unde învățase el castiliana?

Părintele Las Casas observase condiția de străin a Descoperitorului, și nu o singură dată în a sa Istorie a Indiilor notează că Amiralul, vorbind, arăta că «are ca originară o altă limbă, pentru că nu putea pătrunde bine semnifi-

cația cuvintelor limbii castiliene, și nici modul de a vorbi al ei.» Cînd Las Casas se servește de Jurnalul primei expediții, pentru a-l rezuma și glosa, îi impută Descoperitorului, în diferite ocazii, lipsa de proprietate în cuvintele pe care le întrebuițează : incorectitudine și defec-te de exprimare în limba noastră castiliană «pe care nu o cunoaște bine». De aceeași părere este medicul din Palos, Garcia Fernández, care ne confesează că, prin felul lui de a fi, Columb arăta ca originar din alte provincii și străin limbii castiliene. Oare este galician ? Vor spune unii ; oare este catalan, vor spune alții. Nu. Lexicul ce se strecoară în proza lui Columb este portughez.

Autografele Amiralului, de care dispunem, dar nu din abundență, în ciuda faptului că Las Casas în a sa Istorie a Indiilor (cartea I, capitolul II) arată că «am în posesie multe acte de-ale sale și serieri cu propria lui mină.» Columb vorbea și scria în spaniolă cu lipsurile cunoscute. El mai făcuse și niște adnotații în italiană și latină.

Correspondența pe care el o adresează la nivel oficial este redactată, logic, în spaniolă. Însă tot în limba aceasta el scrie ambasadorului Oderico și fiului său Diego, călugărului Gaspar Gorricio și fratelui său Bartolomé, ambii italieni. Oare uitase genoveza, limba sa maternă ? Enigma este evidentă și singura soluție este să afirmăm că limba sa maternă era spaniola, ca membru al unei familii de evrei-converțiți spanioli, sau să admitem teza lui Menéndez Pidal :

- Columb pînă la vîrsta de douăzeci și cinci de ani vorbește dialectul genovez, limbă ce nu se scria. Învăță să scrie latina comercială sau genovisco, și prinde ceva din italiană, pe care o va citi, însă nu va reuși s-o scrie !
- Limba noastră spaniolă, nu a uitat-o complet căci rămîn urme în notațiile sale.

Desfășurarea sferei terestre a geografului Martin Behaim

— În Portugalia învață să vorbească limba acestei țări, pe care nu o scrie, fără a pătrunde în foarte caracteristica ei idiosincrasie.

— A studiat spaniola în Portugalia și a perfecționat-o după felul lui de a gândi și a se exprima, cu toate că amesteca în ea forme și cuvinte portugheze.

— Citea și scria o latină cu neîndoioase ispanisme, a cărei stăpînire a căpătat-o în călătoriile sale împrejurul Mediteranei.

Înăuntrul grafiei sale se află misterul iscăliturii sale. Scriind, amintește Las Casas, el pune la orice document următorul antet: Isus cum Maria sit nobis in via și concludea cu o anagramă pe care el însuși o descrie și cere moștenitorilor săi să semneze și ei cu ea. Era formată de »un X cu un S deasupra, și un M cu un A peste el, peste ea un S apoi, un Y grec cu un S peste, împreună cu cratimile și virgulele lor, așa cum fac acum...« :

.S.

S. A. S.

X M Y

Columb numește în mod greșit punctele virgule. Interpretarea acestei stranie iscălituri continuă să fie deschisă eruditului precum și amatorului de lucruri ascunse. Sub aceste cuvinte încrucișate sau iscălitură cabalistică pune uneori un categoric Amiralul sau un mindru Xto. Ferens, adică, cel care îl poartă pe Hristos. Pentru cei care sînt preocupați de semnificația acestor misterioase sigle s-au dat diferite soluții :

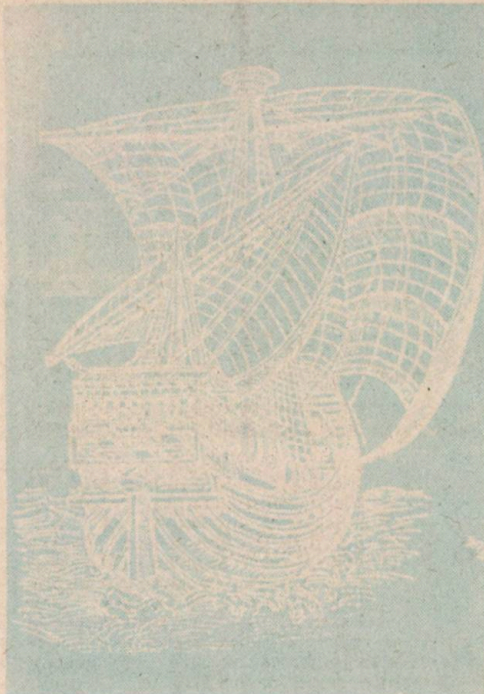
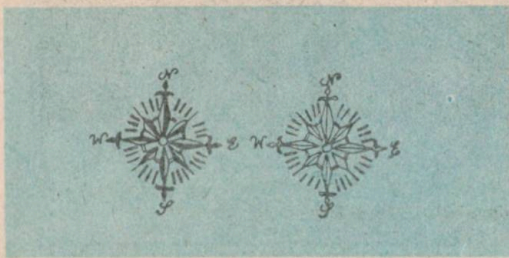
- Supplex Servus Altissimi Salvatoris X. M. Y. (Sînt servitor al Înaltului Mintuitor).
- Yesus, Maria, Yosephus, Sanctus, Sanctus, Sanctus.
- Sit Sibi Semper Antecedente X. M. Y., etc.

Streischer a studiat mai îndeaproape caligrafia lui Columb, și propune descompunerea anagramei-semnătură a Amiralului în două grupe de litere :

A

X M X

ce înseamnă Cristofor Columb, Amiral Major al Indiilor ; și cei trei. S. care încoronează grupul central ar echivala pentru Sub-Scrp-Si. Enigma sau ghicitoarea rămîne deschisă.

în scrierile sale (Jurnal) și în cărțile (Imago Mundi și Historia rerum), precum și în povestirile datorate lui Las Casas și ale lui Hernando Colón, apar relatări directe și indirecte despre itinerariile nautice ale genovezului începînd din 1477. Itinerariile atlantice ale lui Co-

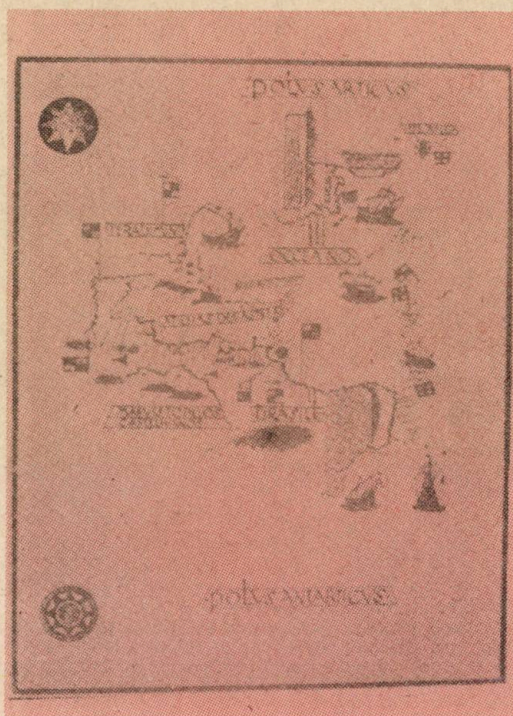
lumb înainte de 1492 sînt marcate de toponimele Lisabona, Anglia, Islanda, Insulele Azore, Madera-Porto Santo, Insulele Canare, Capul Verde și Guineea. Cercetătorii admit prezența lui Columb în aceste locuri, cu toate că mai sînt unele dubii asupra datelor, iar unii autori pun semnul întrebării asupra Islandei și Capului Verde.

europenii secolului XV înțelegeau prin Indii regiunea orientală a Asiei, aceea din care astăzi fac parte China, Coreea, India, vechea Birmanie, inclusiv Japonia și Insulele Moluce. Japonia era cunoscută cu numele de Cipango și China cu cel de Catay și Mangi. De la această geografie

îndepărtată și exotică, descoperită pentru Europa de franciscani în secolul al XIII-lea și de comercianți ca Marco Polo, proveneau o serie de produse mult îndrăgite.

Căderea Constantinopolului în puterea turcilor (1453) a făcut și mai complicată aprovizionarea cu aceste produse, scumpind valoarea lor. Statul otoman, moștenitor al Bizanțului, a devenit cel mai puternic din Mediterana și a pus o barieră aproape de nepătruns popoarelor din

Descoperirile geografice făcute pînă la 1515
(După Atlas zur Entdeckungsgeschichte)

Europa interesate în contracte cu acest Orient, de bușeu de mirodenii și mătase și cu niște regi misterioși ca Marele Kan și Preotul Juan, suveran creștin mitic cu care se intenționa stabilirea unor legături.

Numai două popoare din Occident, Portugalia și Castilia, se aflau pe atunci în condiția de a ataca Islamul și a porni o cruciadă. Zelul lor religios, mai complicat decît idealul de cruciadă, visul de a obține unitate națională, expulzînd de pe teritoriul lor resturile regatelor musulmane, precum și dorința de cîștig, au făcut ca portughezii și castilienii să realizeze o serie de expediții prin Africa și să recucerească Granada. Aproape în același timp — o dată cu Tratatul de la Alcaçovas din 1480 — delimitau sferile lor de influență în Atlantic, Portugalia rezervîndu-și drumul spre Sud, în direcția Guineea, și chiar mai la sud decît aceasta, unde, poate, Africa putea oferi o mare deschisă care putea conduce spre India; Castilei i se recunoștea stăpînirea insulelor Canare și Santa Cruz din Marea Mică (coasta Marocului).

Despre ruta spre Vest nu s-a spus nimic, cu toate că pe acest drum Portugalia a încercat cu o altă expediție, însă fără rezultate, zonă spre care au fost trimiși marinari luitani și andaluzi care, cu ani mai tîrziu, l-au asigurat pe Columb că pe acolo existau insule și o mare acoperită de ierburi. Erau insule care, într-o geografie fantastică, cu un verbiaj moștenit din vechime și din evul mediu, se numeau Brasil, Antile, Mina lui Satan, San Borondón etc. Și o mare de ierburi unde corăbiile puteau fi prinse ca într-o

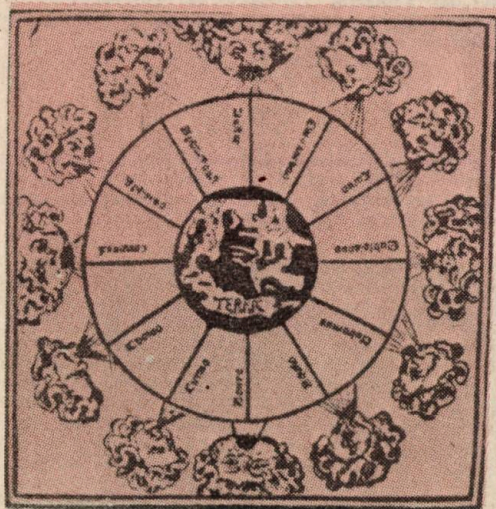
plasă, și pe acolo se putea ajunge chiar în locuri unde apa se încheaga (ghețuri) sau fierbea (zonă toridă) sau, foarte simplu, pe unde navele dispăreau pur și simplu în vid. Călătoria lui Columb va risipi întreaga această lume tenebroasă care influența sufletul mereu impresionabil și temător al marinarilor.

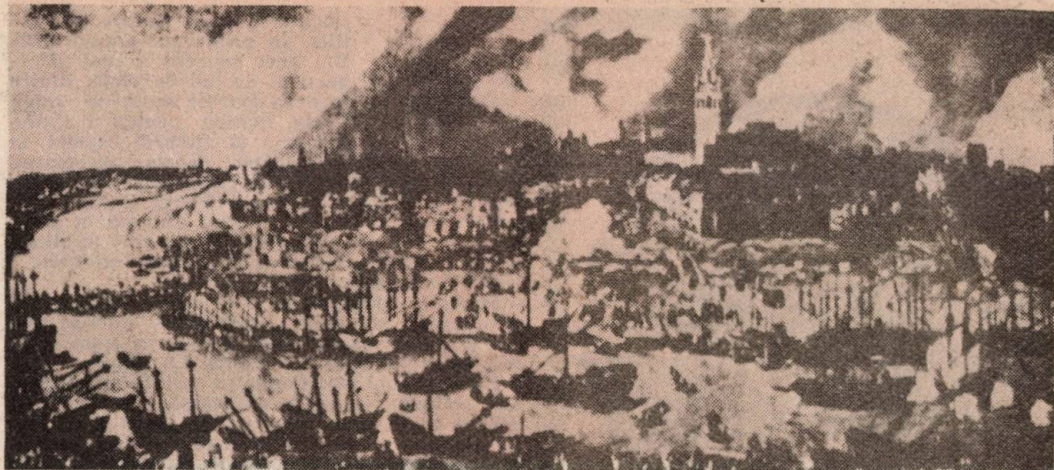

olumb a fost un autodidact. Nu era erudit, afirmă López de Gomara; nu era prea citit, ne informează prietenul său Andrés Bernáldez. El însuși ne vorbește despre formarea sa și despre dibăciile cu care era înzestrat, în cuvinte foarte des reluate: «Dumnezeu mi-a dat tot ce am avut nevoie din astrologie și tot așa din geometrie și din aritmetică, precum și spirit inventiv, și miini pentru a desena o sferă și pe ea orașe, fluvii și munți, insule și porturi, toate la locul lor. În timpul acesta eu am observat și am examinat tot felul de texte: cosmografie, istorie, cronici și filozofie și alte arte».

Columb călătorește, învață, intuiește, studiază și face planuri. Călătorește de la Quio la Insulele Azore și din Islanda în Guineea, cunoscînd arhipelagurile atlantice. Cunoaște curenții marini, vînturile și mersul astrelor. Află că apele Oceanului, cînd vînturile suflă de la Apus, aduc lemne sculptate, trestii, plante, canoe și cadavre cu figuri stranii. Urmărește mările marea și se întreabă unde se scurge apa cînd se retrag. Intuiește că de cealaltă parte, spre Apus, Atlanticul nu te termină într-un Abis, ci că există alt mal, un alt pămînt. Deduce că la Nord și la Sud de Ecuator viața este posibilă, că există flinte umane la antipoli și în emisfera sudică.

Odată venit în Spania, citește și studiază. Proiectul în stare de embrion continuă să prindă contur. Alți oameni vin la el și-l asigură că au văzut pămînturi și insule în Ocean. Ideea de a căuta Răsăritul prin Apus este deja matură. Dobîndește cărți și ele confirmă și ratifică planul său. Și-i scot în evidență ceea ce el știe: că Pămîntul este rotund și, din acest motiv, la

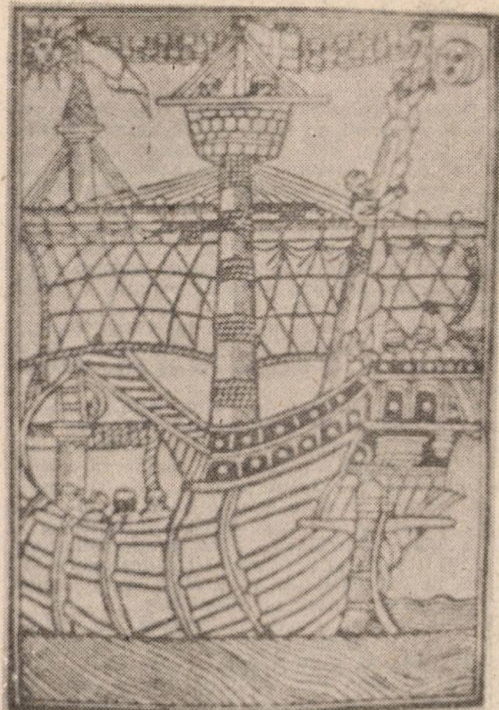
Răsărit (Orient) se poate ajunge prin Apus. Răminea de limpezit doar un element : care este distanța ? Depindea de longitudinea ce se va evidenția prin calculul gradului de meridian.

În concepția columbiană, Pământul era rotund, și distanța între Iberia și Catay, prin Răsărit, era foarte mare ; în schimb prin Apus, calea era mai mică, și diferența între Iberia și India, mai scurtă și mai ușor navigabilă, datorită longitudinilor care îi acorda gradul. Planul său, lipsit de originalitate și pe care îl expuse în 1484 lui Juan al II-lea al Portugaliei, oferea ciudățenia de a număra doar o singură eroare : dimensiunea ce o dădea gradului. Că Pământul fiind rotund și că se putea merge în Orient prin Apus, era logic ; ceea ce era de neînțeles și îndoielnic era distanța ce exista între Spania și acest Orient via Apus sau Vest.

Columb nutreă speranța de a întâlni, înainte de a ajunge în India, insule sau pământ care să-i servească de sprijin la intervale de 24 de ore de navigație. Despre aceasta fusese asigurat de diferiți autori, și lui Columb însuși îi spusese pilotul Martin Vicente că întâlnise un lemn sculptat la 450 leghe la Apus în San Vicente, iar Pedro Correa, fratele cumnatului său, care i-a confesat că a văzut plutind pe Porto Santo un lemn sculptat și trestii groase ; apoi locuitorii insulelor Azore povesteau că atunci când vântul suflă din Apus ajungeau la plajele lor ramuri ale unor specii de pini ce nu existau la ei, și chiar cadavre de oameni deosebiți ca înfățișare față de europeni, populația din Cabo de la Verga (Guinea) povesteau că au văzut plute deviate de la drumul lor de o furtună și Antonio de Leme, căsătorit în Madera, afirma că, navigând spre Occident, întâlnise trei insule... Urmează mărturiile pilotului din Palos, Pedro de Velasco, și a unui marinar chiar din Puerto de Santa Maria care vorbeau despre niște păsări ce nu puteau veni decît din Apus și de vânturi puternice ce nu agitău marea, pentru că, fără îndoială, un pământ o ferea din Vest.

Cu aceste indicii, cu mărturiile a diverși autori de mare autoritate care nu numai că susțineau existența unor pămînturi la Apus, dar și prin faptul că distanța pînă la ele este mică, precum și cu propriile sale experiențe, genovezul își tîcîluiește planul său. Plan simplu, care, dacă nu este acceptat, se datorează faptului că

Vedere generală a portului Sevilla. Tablou anonim din sec. XVI. Muzeul Americii, Madrid ● Caravelă. Sec. XV. Gravură din „Libre del Consulat“ (1502)

Mapamond realizat în sec. XI de Al. Indrisi, cel mai mare geograf arab

el nu mai interesează — cazul portughezilor sau pentru că se consideră că această distanță mică pe care el o arată între Occident și Orient prin Apus, nu este chiar atât de neînsemnată. Și ceea ce oferă el nu este altceva decât noua rută pentru a se ajunge la piețele de desfacere ale mirodeniilor.

Însă, dacă nu era acesta scopul, ce urmărea el? Pentru că Cristofor, susține Juan Manzano, pretinde în prima sa călătorie să ajungă la Cipango și Catay, însă acest Cipango al lui nu este cel al lui Toscanelli. Cipango-ul său nu este o insulă, ci o regiune a insulei Española. Cristofor Columb, prin niște informații primite cu ani în urmă de la un pilot necunoscut, cunoștea existența unor insule și a unui mare pământ ferm (continental), pe malul opus al Mării Tenebrelor. Pentru viitorul Amiral existau două pămînturi ferme, cel de acolo și cel de aici. Cel de acolo, corespundea lui Catay-Mangi, la pămînturile Marelui Kan, al lui Marco Polo și Toscanelli, și în fața căruia se afla insula Cipango.

Cel de aici corespundea unui pământ necunoscut descoperit de protanautul (un pilot necunoscut al legendei reluată de Fernandez de Oviedo). Secretul lui Columb constă în a cunoaște existența acestui pământ, care îl separă de Insulele Canare 450 de leghe și de Cipango 60 sau 70 de leghe. Acest pământ, în primitiva idee columbiană, era un apendice al Asiei, și a fost cel pe care el l-a descoperit în a treia sa călătorie (sau în a doua, dacă admitem una dintre tezele lui Manzano).

Columb, așadar, vrea să meargă în India, însă și la alt pământ ferm de aici, necunoscut pentru europeni. Columb știa drumul spre el și distanța în leghe pînă la el. Acesta a fost secretul lui; și asta a fost ceea ce a oferit el Regilor la Santa Fe.

Cristofor Columb sosește în Castilia în primăvara anului 1485. Din acel moment îi mai rămîneau 21 de ani de viață, dintre care va petrece șapte pe lângă Curte, luptînd pentru a obține favoarea și ajutorul regelui și al reginei pentru acceptarea proiectului său, iar ceilalți paisprezece ani îl va trăi în mod fundamental pe Marea Ocean a viselor sale. Pe unde a pătruns Columb în acest Ocean? Palos, Sevilla sau Cádiz sînt localități arătate pentru răspunsul la această întrebare.

Las Casas spune categoric: Palos.

Memoria imediată nu s-a bucurat nici ea de o acceptare unanimă. Urmărindu-l pe Las Casas și pe Hernando Colón aceștia ne spun că el s-a îndreptat spre mănăstirea La Rábida.

Dacă în anul 1485 Columb a sosit la mănăstirea La Rábida, se crede că aceasta s-a întîmplat atunci cînd l-a cunoscut pe Marchena și că astfel Columb a intrat în contact cu Pérez, numai în 1491. Dacă a sosit acolo pentru prima dată în 1491, acesta a fost anul în care el a avut întrevăderea cu prelatul și astrologul Antonio de Marchena și cu fostul confesor al reginei, călugărul Juan Pérez. Acești doi monahi sînt, pentru unii cercetători, personalități pe care viitorul Amiral îi va califica de «siguri», în timp ce pentru alți cercetători și comentatori cei doi călugări «siguri» sînt Marchena și Diego de Deza. Și încă mai există nepotriviri de date în ce privește portretul lui Marchena.

În ceea ce îi privește pe nobilii andaluzi, se susține că aceștia au fost cunoscuți de Columb în anul 1485, cînd el le-a expus planul său, dar se susține că acest eveniment s-ar fi putut produce în anul 1488, așa cum consemnează Las Casas și Hernando Colón. Pentru cei care nu admit că în 1485 Columb s-ar fi aflat la mănăstirea La Rábida, cunoașterea de către el a ducilor de Medinasidonia și Medinaceli s-a produs deci în 1488. Același lucru este opinat și de Ballesterio,

care consideră exactă data anului 1485 ca marcând prima ședere a lui Columb în La Rábida.

Cu ceea ce sînt într-adevăr de acord, este faptul că se fixase un prim contact la Curte, în orașul Córdoba, și întrevăderea cu Regii, pe ziua de 20 ianuarie 1486, la Palatul arhiepiscopal din Alcalá de Henares. Acum încep negocierile desparate care au luat sfîrșit șapte ani mai tîrziu, și în care timp administrația castiliană (Alonso de Quintanilla) a avut grijă, nu o singură dată, de subzistența genovezului, finanțîndu-l cu diverse sume de bani.

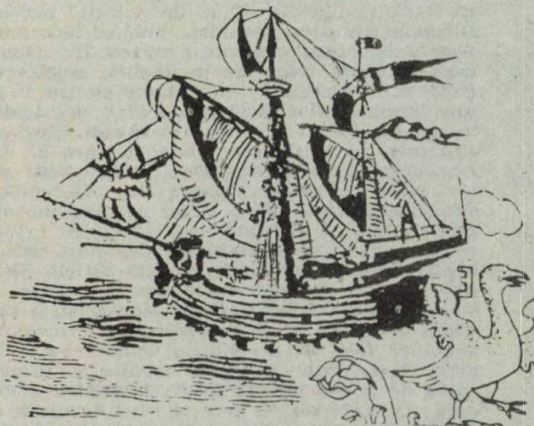
Ideile sau planul ligurului au fost luate în considerație de un Consiliu de experți, itinerant ca și Curtea, pe care Columb o va urma îndeaproape, pînă în 1487. La prima audiență la Altefele Sale, marinarul genovez a făcut o relatare despre ce își inchipuia el; adică după spusele lui Andrés Bernáldez, Columb a expus sau a explicat proiectul său. Consiliul prezidat de călugărul Hernando de Talavera, confesor al reginei și viitor arhiepiscop de Granada, era compus din «învățați și oameni de carte și navigatori» și s-a reunit pentru prima oară la Salamanca în toamna anului 1486. Apoi la Córdoba, în primăvara anului următor, epocă în care Columb trebuie să se fi cunoscut cu Beatriz Enriquez de Arana prin vărul său Diego de Arana. Consiliul, după aprige confruntări, a respins proiectul considerat drept absurd („lipsă de concrețiune, fără îndoială, și calcule eronate privind Pămîntul”); totodată pretențiile sale au fost considerate ca fiind exagerate. Pe de altă parte, lupta armată pentru recucerirea Granadel ducea automat la respingerea oricărei alte afaceri, care ar fi putut constitui o distragere de la această preocupare. Propunerea nu este refuzată, ci aminată. O dovadă în acest sens este că lui Columb i s-a acordat subsidii în tot cursul anului 1487, an în care este posibil ca el să fi realizat o escapadă la Sevilla, pentru ca în luna septembrie să fie văzut la Málaga, recent recucerită.

Regina Isabel. Portret de epocă.

Protectorii lui Columb au fost, în primul rînd, doi nobili andaluzi. În 1488, Columb, descurajat, se gîndește la eventualitatea de a-și oferi planul regelui Franței, Marchena, care se afla la Sevilla în funcția de custode, îl convinge să nu facă drumul pînă în Franța și să încerce o întrevădere cu don Enrique de Guzmán, duce de Medinasidonia, Grande de Spania. Întrevăderea s-a dovedit a fi inutilă. Columb se adresează altui duce, cel din Medinaceli, don Luis de la Cerda. Și acesta, care trăiește la puerto de Santa Maria, va deveni pentru genovez unul dintre cei dintîi ocrotitori ai săi în Spania. Ducele de Medinaceli ascultă planurile viitorului Amiral al Mării Ocean și se atașează acestui proiect, hotărînd să-l patroneze. Imediat Columb solicită acordul Suveranilor, însă Regina Isabel considerînd că decizia antrenează o problemă ce trebuie dusă la bun sfîrșit de către Stat, îl roagă pe genovez să mai treacă pe la Curte, timp în care ordonă tuturor autorităților regatului să ofere găzduire marinarului străin «la prețuri după posibilități» (1489).

La Curte, de unde în mod regulat primea sume de bani pentru întreținere, în timp ce i se studia și rezolva propunerea, Columb se va baza pe trei protectori deosebiți și decisivi: Alonso de Quintanilla, administrator general al Castiliei, Pedro González de Mendoza, cardinal și ar-

Cristofor Columb. Litografie din epoca romantică. Biblioteca Nacional Madrid

hiepiscop de Sevilla și Toledo, și călugărul Diego de Deza, tutore al prințului și viitor arhiepiscop de Sevilla. Quintanilla îl ascultă pe Columb, îl găzduiește acasă la el și, împreună cu Deza, îl prezintă lui González de Mendoza, care obține ca Regii să-l primească și să-l asculte personal. Începând din acest moment, totul se face și mai ușor și mai repede pentru genovez. Din clipa în care Mendoza intervine la Regină, marinarului genovez i se nască născută noi speranțe pentru că primise promisiuni de susținere a ideii sale imediat ce va lua sfârșit cucerirea Granadei. Regina îl primește în localitatea Jaen, în vara lui 1489. Atmosfera de la Curte, ostilă pentru ligur pînă în clipa aceasta, începe a fi plăcută deoarece curtenii încep să se poarte binevoitori cu el. Însă cum cucerirea Granadei întîrzie, cererea lui Columb de a-și vedea proiectul acceptat devenea un lucru tot mai dificil. Și din nou se gîndi să plece în Franța. Se retrase la mănăstirea La Rábida. Acolo Marchena și călugărul Juan Pérez îl încurajează. Acesta din urmă va face tot posibilul să obțină de la Regină îngăduința de a i se trimite lui Columb suma de 20.000 de maravedi și, pentru a doua oară, navigatorului îi cere să vină la ea în audiență. Columb se înapoiază la Curte, de data aceasta întovărit de călugărul Juan Pérez. În decembrie 1491, el se află în campamentul din Santa Fe, cartier general al trupelor angrenate la încercuirea Granadei. Stăpînirea musulmană agoniza. Columb își expune proiectul și pretinde în schimb titluri și diferite rente. Exista, fără

îndoială, un dezechilibru între ceea ce oferea marinarul și ceea ce reclama el în schimb. Cereea, nu mai puțin, să capete titlul de Don, să fie numit Amiral al Mării Ocean, Vicerege și Guvernator pe viață a pămînturilor descoperite etc., etc. Lucru de altfel inacceptabil pentru niște Regi care își propuseseră să lichideze sistemul seniorial.

Suveranii ordonă să i se spună din partea lor «Să plece într-un ceas bun». Și Columb părăsește campamentul din Santa Fe. Se afla deja prin Pinos Puente cînd din urmă îl ajunge un emisar regal. Regii îi ordonă să se întoarcă. Ce s-a întîmplat? Intervenția, din nou, a patru personaje va da un nou impuls evenimentelor. Aceștia sînt: Luis de Santángel, administrator, călugărul Diego de Deza, profesor al prințului don Juan, mosen Juan Cabrero, ofițer la Curtea regelui don Fernando, Călugărul Hernando de Talavera, confesor al reginei și episcop de Avila. Deza și Cabrero, mai ales, au influențat pe Suveran pentru ca acesta să reia tratativele cu Columb. Santángel, după spusele lui Hernando Colón, s-a adresat Reginei spunîndu-i că se mîră că ea, cu viziunea ei, cu orizontul larg pe care îl avea, refuză o întreprindere ce părea să albe realii sorți de izbîndă (și în care se risca puțin) și care va servi preaslăvirea lui Dumnezeu și a Bisericii lui și, fără îndoială, că posteritatea o va găsi drept grandioasă și-i va considera pe Suverani drept magnifici și în același timp și generoși pentru faptul că încurajau pe aceia care doreau să cunoască secretele Universului. Afară de aceasta, el administratorul, va procura o sumă importantă pentru a finanța întreprinderea. Santángel i-a împrumutat pe Suverani cu 1140 000 de maravedi (expediția a costat vreo două milioane). Ultima hotărîre, aceea de întreprindere a convorbirilor, a fost revocată, și Regii au sfîrșit prin a se înțelege cu ligurul și i-au acordat tot ce dorea... în schimb i se cerea să păstreze secretul cel mai deplin asupra întregii afaceri.

Călugărul Diego de Deza și călugărul Hernando de Talavera au condus tratativele finale.

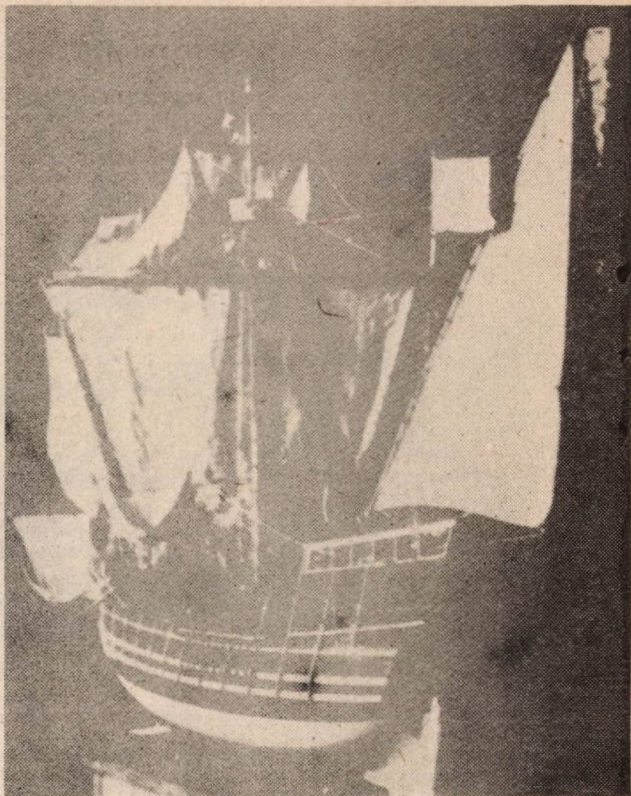
Talavera fusese interesat în toată această chestiune încă de la început, căci prezidase Consiliile care au studiat propunerile lui Columb. Acceptarea lui de ultim moment a fost decisivă. De ce au consimțit Regii? Fără îndoială, pentru că el, Columb, pretinsese doar un milion de maravedi, ceea ce constituia doar o parte din costul total al întreprinderii, și pentru că favorurile pe care le pretindea rămîneau subordonate viitoarelor descoperiri. În asemenea condiții riscul pentru regi era minim. În schimb, dacă tot ce promitea acel străin devenea realitate, cîștigurile vor fi de-a dreptul fabuloase.

înă la urmă, curtenii și oamenii de știință au fost convinși. Regina Isabel, prietenă, protectoare și colaboratoare a străinului vizionar, a constituit în final voința supremă care a impus fiat-ul (să se facă) marelui epopei, fără a fi nevoită să-și amaneze bijuteriile, care este unul

din multe mituri ce au circulat pe seama acestor podoabe ale ei. Acum venise momentul să se găsească colaboratori. Columb hotărâse ca mica sa flotă să se organizeze la Palos, unde avea cîțiva cunoscuți și prieteni, așa cum spune Las Casas. Prietenii erau călugări, iar cunoscuții lui erau cei de prin partea locului: medicul Garcia Fernández, marinarul, Pedro Vázquez, care îi povestea aventurile sale... Din nou călugării din La Rábida vor desfășura o activitate prodigioasă. Ei îl prezintă pe acest «ins oarecare» Columb, ce era total necunoscut și lipsit de prestigiu oamenilor mărilor, familiei Pinzón, ce constituia un întreg clan, cu mare influență în zonă. Și odată cu neamul Pinzón din Palos, i se vor alătura și membrii familiei Niño din Moguer. Nu a fost ușor să se obțină colaborarea unui număr de aproape o sută de oameni care au sfîrșit prin a urma sfaturile lui Martín Alonso Pinzón. Nu a fost ușor, în primul rînd, pentru că Columb venise cu un ordin prin care Regii obligau primăria din Palos să-i pună la dispoziție, sub formă de împrumut, pe timp de douăsprezece luni, două caravele, în virtutea unor delictelor comise în acest port. În ziua de miercuri 23 mai 1492 Columb, în compania călugărului Juan Peréz, a autorităților din Palos și a citorva martori, a făcut cunoscut Ordinul Regal. Ceva asemănător s-a repetat și la Moguer. Corăbiile sînt astfel obținute, însă lipsese oamenilor. Nimeni nu avea de gînd să se înroleze în ceea ce ei numeau o himeră. Și e limpede că nimeni nu cunoaște ținta și intențiile lui Columb, pe care acesta le păstra în taină. Cu toții gindeau că la Vestul Atlanticului nu există nici un țărm. Martín Alonso Pinzón va fi prezentat genovezului de către părintele Marchena. El va fi cel care va sparge gheața ostilității. Bărbat înțelept, curajos, bogat și puternic, el se bucura de o mare trecere în acele locuri. Hotărîrea lui de a colabora se poate datora și faptului că Cristofor Columb îi spusese că intenționa să ajungă la Cipango și în India, și pentru că îi promisese, conform unor martori, să împartă cu el cîștigurile. Adevărul este că, după Pinzón, s-au înrolat frații acestuia (Vicente Yañez și Francisco Martín), precum și prietenii cărora le transmisese entuziasmul lui. Alături de frații Pinzón se va afla clanul Niño din Moguer, fideli întotdeauna lui Columb. Alături de această familie, în aventură au mai pornit: Juan, proprietar și căpitan al caravelei La Niña, Peralonso, 24 de ani, pilot al caravelei Santa Maria; și Francisco, 19 ani, care s-a imbarcat ca mus. Cu o situație socială și economică similară Pinzónilor, membrii familiei Niño trebuiau să fie la fel de hotărâți în clipa formării echipajului. Exact pe ziua de 23 iunie încenuse înrolarea marinarilor și a echipajelor flotilei, desigur, cu toții, străinii destinului eroic pe care i-l ar fi putut rezerva istoria. Din păcate nu se cunosc numele tuturor celor imbarcați pe corăbii, deoarece numele lui Columb, căpitan cu o strălucire cu totul singulară îi va eclipsa oarecum pe toți, și asta pe nedrept.

'Macheta' unei caravele spaniole (Muzeul naval Madrid).

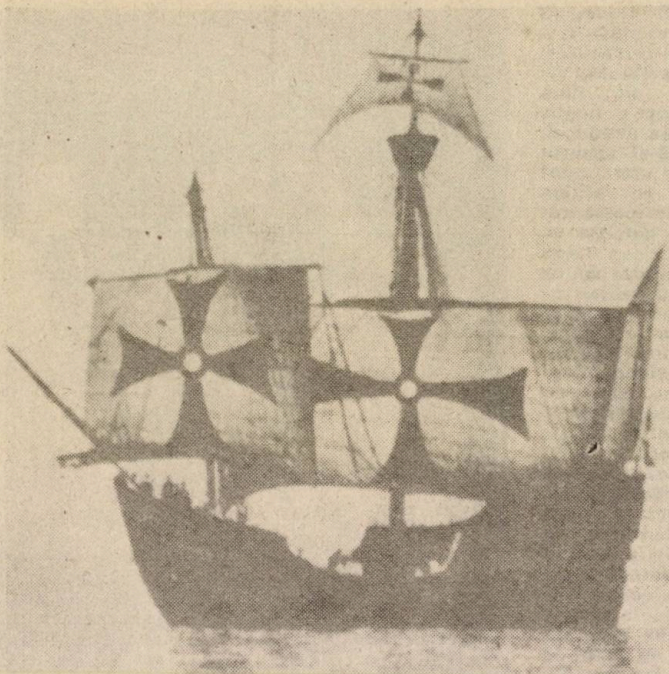
Treizeci și nouă dintre ei nu se vor mai reîntoarce niciodată acasă.

Locamdata este cu totul imposibil să oferi adevărată imagine a corăbiilor care au luat parte la marea descoperire. Orice desen care s-ar face poartă cu sine un procent de supoziții și aproximații. Cunoaștem doar ceva despre velatura lor, ceva despre capacitatea lor. Mai știm că era vorba de o navă și două caravele.

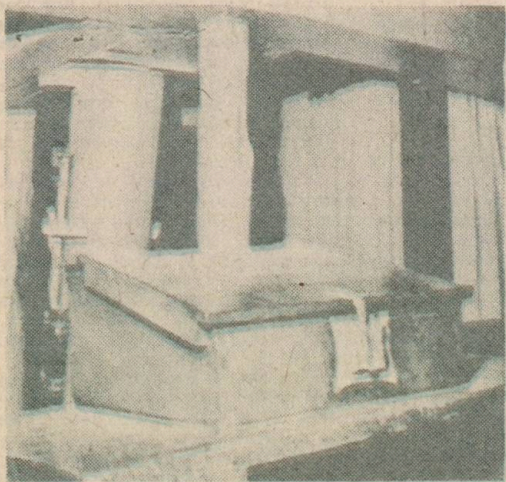
Prin navă se înțelegea o corabie de comerț cu bord înalt, robustă, grea, lentă și care se folosea exclusiv cu pinze. Capacitatea ei oscila între 100 și 200 de tone. În mod obișnuit, construirea acestui tip de nave se făcea în nordul Spaniei. Columb o pomeneste drept navă pe Santa Maria, de nu mai puțin de optzeci și una de ori, și numai de două ori o numește caravelă. Tachelajul ei, citat integral în Jurnalul lui Columb, arată că era într-adevăr o navă.

Caravela era o corabie de origină arabă, acel carabo, pe care portughezii au adaptat-o condițiilor din Atlantic. Corul corăbiei, ușor, de formă alungită și dotată cu tachelaj latin, oferea condiții potrivite pentru a naviga în volte. La prora îi lipsea teuga. Etimologic, carabela în spaniolă sau caravela în portugheză, este un diminutiv de la carabo. Caravelele întrebuintate de lusitani erau, la origine, de vreo 25 de metri

O reproducere a caravelei Santa Maria construită de guvernul spaniol cu ocazia serbărilor comemorative prilejuite de cele patru centenare ale descoperirii Americii

lungime, cu o capacitate de 60 de tone, și posedau două sau trei catarge cu vele latine, bune pentru a naviga în lupta cu vânturile. Construcția oferă tradițională proporție de unu, doi, trei, adică, unu de lărgime, două de chilă, și trei de lungime de punte. De-a lungul secolului al XV-lea, portughezii au perfecționat-o mult și nu au permis ca secretul construcției să treacă în altă țară. Însă andaluzii au copiat-o după ochi și au dat viață caravelei andaluze, ce apare pictată pe harta lui Juan de la Cosa. Lusitanii, cu

Reconstituirea unei „cabine” de pe Santa Maria, nava amiral a lui Cristofor Columb

experiența navigației, și-au dat seama că velatura latină era periculoasă atunci când vânturile erau puternice și au situat pe catargul trinchet o pinză rotundă. La Pinta și La Niña aveau pinze rotunde pe catargul trinchet și pe catargul cel mare. Aceste pinze rotunde sau pătrate se justifică prin aceea că în dreptul insulelor Canare predominau vânturile puternice și corăbiile erau pur și simplu tirite sau împinse: pinza latină căpăta importanță atunci când navigația se făcea în direcția vântului.

Capacitatea, exprimată în tone sau butoaie, cere o explicație.

În anul 1492 tonaj însemna capacitatea cubică a unei corăbii în butoaie de vin; ceea ce încărea o corabie sub puntea ei se exprima în butoaie sau tone, echivalente în volumul a două butoaie de vin (=968 litri, aproape 1 000 kilograme).

Ignorăm numărul exact al oamenilor care l-au întovărit pe Columb în prima sa călătorie. Călugărul Bartolomé de Las Casas și Hernando Colón ne dau cifra de 90, în timp ce Gonzalo Fernández de Oviedo indică cea de 120. Prin răspunderea și capacitatea lor profesională, printre ei se evidențiază un grup care începe de la piloti până la interpreți. Pilotul sau căpitanul conducea corabia; pilotul era cel însărcinat cu fixarea rutei, având în grija lui, mai ales, hărțile, astrolabul, busola, cadranul, clepsidra și sonda. Ca locotenent al căpitanului fieura contrapilotul, ce urma ordinea superiorului său și ale pilotului și reanțiza munca de abordaj. Grefierul era însărcinat cu întocmirea actelor asupra descoperirilor și luărilor în posesiune a teritoriilor, și cu tot ce se încărea și descărca din

corabie. Pentru pedepsirea delincvenților se afla printre ei un agent de poliție. Supraveghetorul ținea socotelile, cambuzierul era responsabil cu alimentele, apa, vinul, eu menținerea focului și cu mucăritul felinarelor. Timplarul era răspunzător de tot ce depindea de profesiunea sa, precum și de pompa de evacuat apa, aceasta împreună cu călăfătuitorul, care avea drept însărcinare să urmărească etanșeitatea corpului navei și a magazillor. Dogarul avea grijă de butoaie. În această călătorie mergea un interpret, Luis de Torres, evreu convertit, ce cunoștea limbile ebraică, arabă și arameica, limbi ce se bănuia că vor fi utile în Cipango sau în India.

În prima călătorie nu a participat nici un om al bisericii, ea fiind concepută foarte simplu ca o expediție de descoperire. Columb mergea la Cipango și în țara Marelui Kan și nu intenționa să manifeste pretenții evanghelizatoare, cu toate că exista o anumită nuanță religioasă în preambulul din Jurnal și în scrisoarea către Kan. Nu era necesar un personal religios deoarece pentru serviciul de bord marinarii obișnuiau să officieze singuri rugăciunile. În a doua călătorie columbiană s-au imbarcat, într-adevăr, fețe religioase pentru a satisface nevoile colonizatorilor ce se deplasau în Lumea Nouă și pentru a pune în mers procesul evanghelizator în acord cu exigențele papale la acordarea bulelor de donație.

Costul total al întreprinderii a fost de vreo două milioane de maravedi, din care 250 000 pentru plata soldelor. O parte a fost plătită drept avans. Căpitanii și piloții au încasat 2 000 de maravedi pe lună; marinarii 1 000; mușii sau pajii 660. Pe atunci o vacă costa 2 000 de maravedi și o fanega (56 kg) de grâu 73 maravedi.

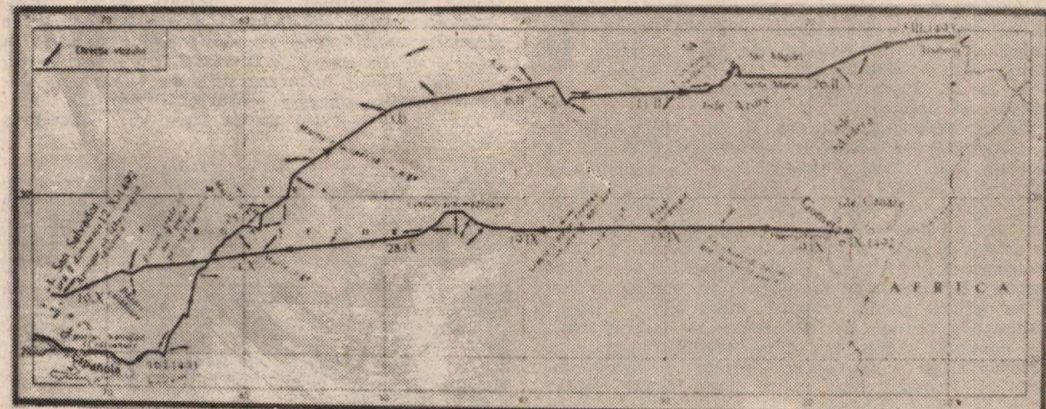
chipajele corăbiilor nu străluceau prin nici o uniformă mai deosebită. Fiecare se îmbrăca după gustul lui, la fel cum se va întâmpla mai târziu în armatele conchistadorilor reprezentate uneori anacronic cu îmbrăcăminte luxoasă la tropice. Obiectele de îmbrăcăminte mai obișnuite erau boneta de lână roșie cu

Columb. Tabloul de epocă

dungi albastre, cușma cu apărători pentru urechi sau bonetă cu cozoroc în față, nădragii cu gîlțuri, mantaua cu glugă, bluza de lână și, mai ales, pardesiul, sau pelerina scurtă din stofă cenușie. Columb se îmbrăca cu această haină și deseori era confundat cu un preot. De altfel, obișnuia să citească o carte de rugăciuni, ca și cum era un adevărat călugăr sau preot.

Condițiile de trai pe bord, cînd încă nu se descoperise hamacul, invenție a indienilor antilezi, erau incomode. Căpitanii aveau de obicei o încăpere înaltă la pupă, în cazul în care corabia era înzestrată cu așa ceva. Ofițerii dor-

Prima călătorie a lui Cristofor Columb

„Colon inaintea lui Fernando Catolicul”.
Desen de Francisco Ricci. (Biblioteca Na-
cional, Madrid)

meau pe rogojini și saltele, pe punte, sau în cambuză sau în vreo cantină din cală. Marinarilor se ghemuiau în orice colț de pe punte sau în teugă. Proviziiile fiecăruia om din echipaj erau păstrate în cuiere sau lădițe.

Corăbiile, înainte de pornire și în decurs de mai multe săptămâni, au fost verificate, condiționate și aprovizionate. Pe bord au fost urcate tunuri-bombarde, tunuri-falconet, tunuri-espingarde, arbaletе, platoșe, chivăre de armură, scuturi rotunde, scuturi mari, lăncii, spade, astrolabe, cadrane, clepsidre de nisip, sonde de recunoaștere a adâncimii apei, drăpele, felinare, butoaie, îmbrăcămintе, provizii, cazane, covate, farfurii de lemn, străchini de pământ, cuțite, pahare, confecționate din coarne, pentru apă etc.

Viața pe bord era dirijată de clepsidră sau ceas cu nisip, și de gărzi. Fiecare clepsidră dura jumătate de oră; și fiecare gardă, opt clepsidre. Un mus, de fiecare gardă, avea grijă să răstoarne clepsidra. Fiecare gardă, de patru ore, era controlată de un ofițer. Pe Santa Maria gărzile erau fixate la orele 3, la 7 și la 11. Pentru a se verifica ora se întrebuinta un mocturlab.

Zorile erau salutate de un mus de gardă cu o cantilenă care glăsuia: «Binecuvîntată să fie lumina / și Sfînta Veracruz / și Domnul Adevărului», urmată de un Tatăl Nostru și de o Ave Maria. La apusul soarelui, întregul echipaj cînta împreună Salve Regina. O santinelă la proră și alta la gable alertau la orice mic incident, iar în acest timp căpitanul și pilotul aveau grijă de ruta de urmat. La ora 3 se stabilea prima gardă, atunci cînd luau sfîrșit obligațiile zilnice de curățenie și de reparații ale corăbiei. Acum era clipa grijii personale, a curățeniei și a spălatului rufelor. Columb indică în Jurnalul său că în două ocazii marinarii au sărit în apă și au înnotat. Pentru necesitățile fiziologice existau niște scaune atîrnate la proră și la pupă și niște scinduri cu găuri, denumite beques (latrine).

Proviziiile în scop de alimentație erau compuse din apă, untdelemn, vin, oțet, pîine sub formă de pesmet sau biscuiți, slănină, năut, linte, bob, pește sărat, miere, migdale, stafide etc. Micul dejun putea consta dintr-un pesmet, un căfel de usturoi, brinză, sardele marinate. În timpul zilei se realiza o singură mîncare caldă, în jurul orelor 11, preparată de musl. Este de presupus că ofițerii mîncau așezați la masă, marinarii însă în orice parte a corăbiei. Focul era stîns la ora 7 seara, la începutul gărzii a doua.

lotila menită descoperirilor epocale de pămînturi ridică ancora din Palos în zorii zilei de 3 august. Această călătorie a avut 6 etape principale: de la Palos la Insulele Canare, de la 3 la 9 august; de la Insulele Canare la Insulele Bahamas sau Lucayas, de la 8 septembrie la 12 octombrie 1492; de la Insulele Bahamas la insula La Española, trecînd prin Cuba, de la 12 octombrie la 16 ianuarie, 1493; de la Española la insulele Azore, de la 16 ianuarie la 17 februarie, 1493, acum numai cu două caravale; de la Insulele Azore la Lisabona, de la 24 februarie la 4 martie, doar cu o singură caravelă, La Niña, în timp ce La Pinta acosta în Galicia; de la Lisabona la Palos, de la 13 martie la 2 aprilie 1493.

Columb a redactat un Jurnal, unul din documentele cele mai fantastice cunoscute în istorie, și cu acest Jurnal Columb a mers mai departe cu înscrisurile sale decît ar putea fi un obișnuit calet de habitaciu. Originalul acestui Jurnal, înminat Regilor Catolici, s-a pierdut, însă avem (la Biblioteca Națională din Madrid) o amplă relatare, făcută de părintele Las Casas. Lectura ei este fascinantă.

Urmărind notațiile zilnice ale lui Columb trăim aventura acelor bărbați care au pornit la drum în necunoscut. Simțim împreună cu ei teama față de marea de ierburі (Marea Sargasselor), apoi nemulțumirea lor de a fi navigat mai mult decît li s-a promis. Auzim strigătele anunțînd imaginar „Pămînt”; ne cuprînde neliniștea cînd pe bord se aud amenințările de răzvrătire; și îl vedem pe Martîn Alonso Pinzón cînd intervine decisiv pentru a calma navigatorii a căror stare sufletească, cuprînsă de neliniște, nu anunța nimic bun. (Aceștia cereau schimbarea rutei). Ne urmăresc glasurile zbuciumate ale santinelelor strigînd în noapte de pe gable: «Îl vezi?, nu-l vezi?» Și, în final, glasul puternic plin de bucurie și repetat pînă la obsesie «Pămînt! Pămînt...!».

Era în zorii zilei de 11 spre 12 octombrie 1492.

Cu pinzele coborite — afară pe vela mare — navele s-au apropiat, la răsăritul soarelui, de pământul abia întrevăzut în zorii acelei zile. Era una din insulele denumite apoi Bahamas sau Lucayas. Dar care? S-a vorbit de Watling, Gran Turk, Cat, Rum Cay, Samana Cay și Mayaguana.

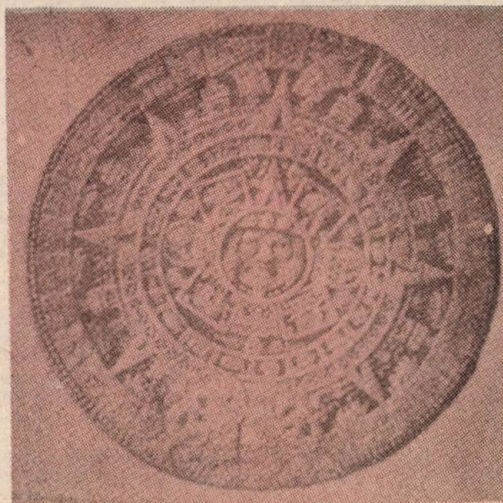
miralul — acum are acest grad — a intrat în drepturile sale cu toată solemnitatea. Și a început să împartă generos bonete roșii, coliere cu mărgelile de sticlă, clopoței și o mie de nimicuri... Indigenții îi răsplăteau cu papagali, lăncii mici și alte lucruri... Sute de insule — nu stiau lucrul acesta — pline cu verdeată și plăcute, erau răspindite prin apele acelea albastre asupra cărora Columb, fericit, a început să viseze paradise și să urmărească cipangi și catay. La două zile, și după ce a explorat San Salvador, descoperitorul hotărăște că trebuie să continue navigația în căutarea Japoniei.

Primul Amiral al Mării Ocean a început să creadă pe atunci — cu ideile sale preconcepute — că pământurile întâlnite de el erau asiatice, pentru care motiv în ziua de 17 octombrie vorbește în Jurnal despre indieni și despre India. De aici, graba lui de a se întoarce, pentru a anunța că «a găsit ceea ce căuta» (9 ianuarie 1493).

Descoperitorii au dat de o natură și de niste ființe umane care au obiceiuri și moduri de trai originale și proprii. Pentru a intra în legătură cu această realitate, Columb aduse

„Columb și echipajul caravelei Santa Maria în clipa în care au văzut pământ.”
Desen de M. Castellano (1873)

cu el un interpret, căruia nu i-a servit nici ebraica, nici arameica și nici araba. Și au fost nevoiți să se înțeleagă cu indigenții prin semne: «Miinile serveau de limbi», spune Las Casas. Însă nu întotdeauna înțelegerea a fost corectă fapt care a făcut să se nască și nenumărate neînțelegeri.

„Spaniolii descoperă Lumea Nouă.” Gravură de Bry. (sec. XVI)

descoperitorii au dat nume vechi, la tot ce era nou. Astfel au denumit almadias (cuvânt arab), ambarcațiunile care mai târziu au aflat că se numesc canoe; și mai înainte de a cunoaște cuvântul cacique au denumit regi pe seniorii indigeni. Astfel ei au botezat porumbul panizo, acesta numindu-se tot așa și astăzi în provinciile La Mancha și Aragón. Pentru a nu se rătăci în noua geografie, descoperitorii au botezat cu toponime familiare peisajele Lumii Noi. Columb evocă în Jurnalul său pământurile Castiliei, grădinile de zarzavat din Valencia, lunca din Granada, cimpia Córdobei, fluviul din Sevilla... și tot așa una dintre insule se va numi Española.

Lumea lui Columb nu era aceea pe care el o vedea cu ochii săi, ci aceea pe care el și-o imaginase în acord cu Ptolémeu și cu Pierre d'Ailly. Ante-ilha, sau insula Anterioară, pe care cartografia medievală o situa în Atlantic, a căpătat un plural la fel ca Insulele Canare, ca Insulele Azore sau Insulele Baleare, și astfel au devenit Insulele Antile. În prima călătorie Columb crezu că vede sirene (erau lamantine) și a identificat insula Martinino locuită numai de femei, după afirmația indienilor, cu țara Amazonelor din lumea clasică.

La înapoiere, Columb, redactează o Scrisoare pe care a adresat-o Regilor, administratorului general Luis de Santángel, și vistiernicului Gabriel Sánchez, în care Amiralul Mării Ocean rezuma experiența sa americană (pentru el asiatică) și tot ceea ce îi sugerase această călătorie.

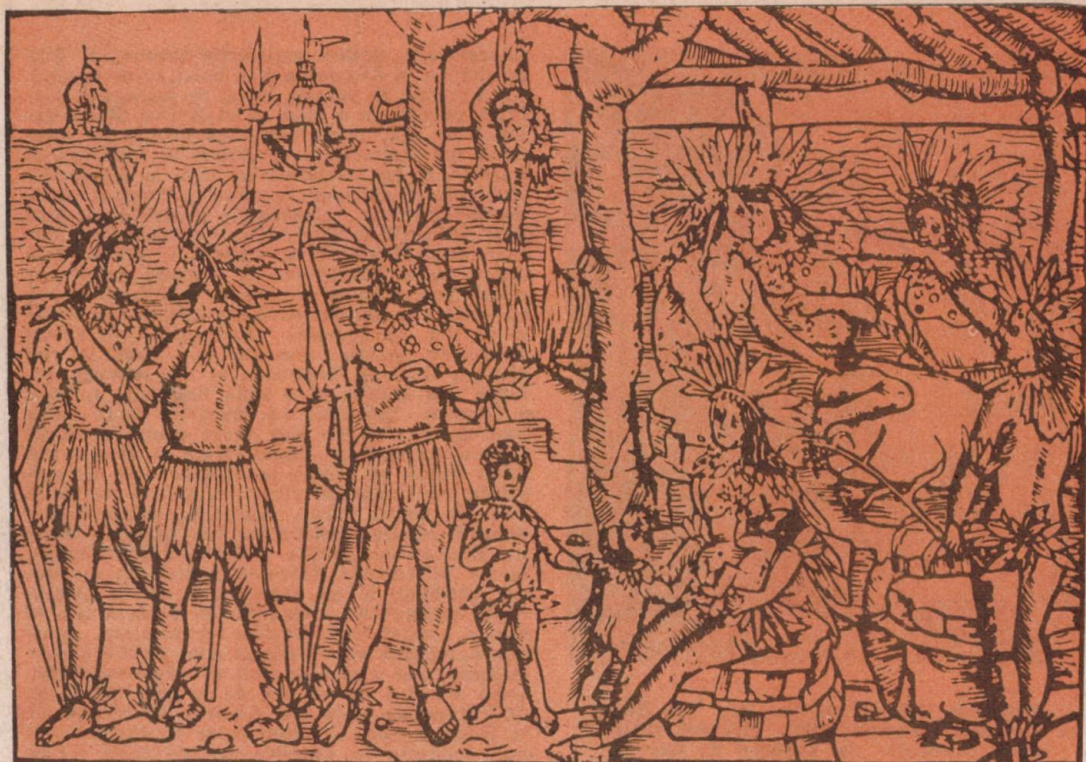
Din conținutul ei, desprindem modul în care Columb prezintă lucrurile în posesie; el enumeră

numele noi ce au fost date insulelor și etalează ideea sa că se găsește în Catay când el se afla de fapt în Cuba (Juana). Apoi face o descriere hiperbolică a peisajului, a pământului, spunând că există munți foarte înalți, unde «există multe mine de metale» (nu a putut dovedi), riurile sunt în număr mare, de asemenea, păsările, fructele, ierburile, pădurile de pini, miere, mirodenii, și «mine mari de aur și de metale...». Nu încapă îndoială că amiralul exagerează și chiar minte sau, cel puțin, tace asupra a tot ce este negativ, oferind o imagine idilică și atrăgătoare. Inșiși indienii, care nu cunosc fierul și nici oțelul, sunt generoși, bine dispuși, de «statură frumoasă». Citează comerțul de troc ce se face cu ei în schimbul unor fleacuri, face aluzie la posibilitatea de convertire, căci la ei nu există secte și nici idolatrie; se referă la ideea de divinitate pe care indianul o are despre spaniol; descrie și inserează cuvântul canoe (primul americanism); se referă din nou la Cuba (Juana) ca fiind tot atât de mare ca și Anglia și Scoția împreună, și la Española cu un perimetru mai mare decât distanța ce există între orașele noastre spaniole Colliure și Fuenterrabia. Semnalează că în insula aceasta a luat în posesiune un sat mare pe care l-a numit Navidad: în feul acesta trece sub tăcere naufragiul suferit și rațiunea acestui fort Navidad. Interesante sînt și unele inserții etnologice prezente în această Scrisoare, unde capătă relief puterea de observație a Amiralului Mării Ocean, el remarcă diferența dintre caribii și ceilalți indigeni.

Finalizînd, și ca o concluzie la Scrisoare, Columb consacră câteva rînduri tratării aspectului economic și, cu aceeași euforie și exagerare inițiale, promite regilor «aur atât cît aveți nevoie», mirodenii și bumbac «atît cît altetele voastre dispuneți să încarc», saciz (pe care l-a confundat cu rășina de mastic pe care o văzuse la Quilo), rubarbă, scortisoară și de asemenea sclavi «cît dispuneți să încarc...». Și «alte o mie de lucruri de substanță ce voi izbuti, ce au izbutit oamenii pe care i-am lăsat acolo, pentru că eu nu mi-am reținut nici o bucă-țică...».

Cu o încintare oarecum triumfalistă sau providențialistă el subliniază în scrisoarea sa că întreaga Creștinătate trebuie să sărbătorească cele întimplite prin festivități și rugăcini. deoarece nu numai că se va obține ca multe popoare să primească credința catolică, ci se vor obține și nenumărate bunuri materiale. «caci «toți creștinii vor avea aici usurare și cîștig»...

În această Scrisoare America apare ca un loc de refugiu. Idee pe care o putem împleți cu utopia lui Campanella și Francis Bacon și a lui Thomas Morus, și cu încercările ulterioare ale lui Vasco de Quiroga în Mexic. America este un paradis, o natură virgină, cu locuitori naivi și mari bogății, unde omul obosea al Europei poate găsi un loc nou. Idealizarea Lumii Noi, concepție paradisiacă a lumii americane (să nu uităm descoperirea Paradisului de către Columb în a treia sa călătorie), bunătatea indigenului care va deveni bunul sălbatic al secolului al XVIII-lea, își are deja germinul în această primă Scrisoare din America și despre America.

Prin Tratatul Alcaçovas-Toledo (1479—1480) Portugalia îi rezervase Castiliei o parte neînsemnată din Atlantic, recunoscându-i doar posesiunea Insulelor Canare și Santa Cruz de Mar Pequeña, iar ei își rezervase celelalte arhipelaguri și monopolul navigației spre Guineea. Statu quo-ul este însă anulat în 1492 cînd Columb întîlnește pămîntul spre Vest. Juan al II-lea al Portugaliei se alarmează cînd Columb, la Valparaiso, îi comunică, înaintea Regilor Catolici, că se putea ajunge în India — deja se ajunsese — și prin alte rute decît cele rezervate Portugaliei. Situația fixată pentru Atlantic în 1479—1480 trebuia să se modifice acum din nou.

Regii Catolici s-au pus repede în mișcare pentru a obține de la Papa o bulă de donație în ziua următoare a dat un al doilea Inter și alta de demarcare a zonelor de expansiune.

Prima reprezentare a indigenilor din Lumea Nouă. Gravură publicată la Augsburg între 1497 și 1504. Muzeul Britanic, Londra

La fel cum făcuseră portughezii în Africa, cerînd sancționarea pentru drepturile lor asupra pămînturilor descoperite. Castilia cerea acum și ea, un sprijin papal. Era invocată valabilitatea teoriei lui Enrique de Sausa, episcop de Ostia, care susținuse că Papii primiră jurisdicția delegată de Hristos, și cum acesta era stăpîn al lumii, în consecință și papa era dominus orbis. Mulțumită faptului că Papa era spaniol (cancelarul curții pontificale era și el spaniol) și a abilității unuia din membrii ambasadei castiliene — Bernardino López de Carvajal —, bulele au fost extinse și chiar antedatate cu repeziune de către Curie. Pe ziua de 3.V.1493, papalitatea a emis scurtul Inter coetera, oferînd Castiliei ceea ce descoperise Columb; și în ziua următoare a dat un al doilea Inter coetera, insistînd asupra faptului că pămînturile descoperite și cele ce se vor descoperi prin navigarea spre vest sau spre sud, spre India sau spre altă parte a lumii, dacă ele se situează dincolo de linia — sugerată de Columb — care de la pol la pol, trece pe la 100 leghe la Vest de insulele Azore vor aparține Castiliei. Aceasta a invocat întotdeauna numita bulă de donație (care fixa sfere de influență, însă nu împărțea lumea) ca titlu de bază a luării în

Cristofor Columb se desparte de Regii Catolici (3 august 1492). Gravură fantezistă publicată de Teodoro de Bry în faimoasa sa lucrare „Călătorie în Indii” (1601)

stăpînire a Americii, cu toate că dreptul apartenenței se naște în mod real din simplul fapt al descoperirii, așa cum s-a demonstrat la Tordesillas, și totuși pentru că Portugalia nu a acceptat hotărîrea papală și s-a încăpățînat la o interpretare arbitrară a Tratatului de la Alcaçovas. Teza portugheză afirma că putea să aparțină Castiliei doar pămînturi descoperite la o latitudine egală sau superioară celei a insulelor Canare, și sugera o paralelă tranșantă: cea ce se afla la Nord de ea, pentru Castilia; ceea ce se afla la Sud, pentru Portugalia. Pentru Castilia zona rezervată Portugaliei la Alcaçovas era aceea care pornea de la paralela Insulelor Canare către Guineea. Restul, inclusiv Vestul, era res nullius. Soliile la ambele Curți se multiplicau, căutînd o înțelegere, adică, o re-

interpretare, pentru satisfacția tuturor, a Tratatului de la Alcaçovas și a bulei Inter coetera. Cu noi bule în posesia lor și cu fapte noi (Columb pornise în a doua sa călătorie), Regii Catolici au vrut să-și întărească poziția în polemica care, simultan, se ducea la Lisabona și Barcelona. La începutul lui 1494, și mulțumită bunăvoinței ambelor Coroane, a început să se discute formule acceptabile pentru cele două părți. Întruși la Tordesillas reprezentanții Portugaliei și ai Spaniei au semnat, în sfîrșit, Tratatul de la Tordesillas. Și spunem tratate, la plural, pentru că acordurile au fost două: unul, cu privire la Nordul Africii, conform căruia regatul Fez va aparține Portugaliei și regatul Tremecén pentru Castilia, cu limită la riul Mulaya (însă la Tremecén se mai adaugă cetățile din Melilla și o zonă limitrofă, precum și Cazaza). Totodată s-a căzut de acord ca la Sud de Fez să se lase drept zonă de litigiu fișa cuprinsă între Capul Aguer și Messa. Celălalt tratat, cu privire la Atlantic, fixa un meridian de împărțire situat la 370 de leghe la Vest de Capul Verde, rămînînd emisfera occidentală pentru Castilia iar cea orientală pentru Portugalia. Castilia și Portugalia se obligau să nu întreprindă descoperiri decît în emisferele atribuite și să cedeze una alteia pămînturile descoperite involuntar de o parte sau de alta a acestei linii. Castilia, se înțelege, rămînea autorizată să navigheze prin emisfera portugheză, însă fără a se opri și a face explorări. Dacă punctul de plecare de la cele 370 leghe de Tordesillas ar fi fost Azorele, ca în cazul de la Inter coetera, Portugalia ar fi cîștigat mai mult teritoriu în America de Sud decît cel pe care îl cîștigase. Însă punctul de plecare se afla mai la Est, în Insulele Capului Verde. Chiar așa fiind, nu s-a ținut seama de limită, după cum arată faptul că ea — Portugalia — a pătruns în Brazilia, și întreaga problemă care s-a ivit la Rio de la Plata s-a prelungit pînă în secolele XVIII și XIX de-a lungul unor dispute și litigii în care Portugalia sau Brazilia obțineau avantaje.

Cu cea mai mare grabă s-a pregătit cea de a doua călătorie a lui Columb. Cele întimplite în această expediție le cunoaștem dintr-o scrisoare pe care medicul Alvarez Chanca a adresat-o Primăriei din Sevilla (Andrés Bernáldez o va folosi integral), și a alteia, scrisă de genovezul Miguel Cúneo, precum și din Istoria

lui Hernando Colón, care s-a servit la întocmirea ei și de pierdutul Jurnal al tatălui său.

În această călătorie Columb va demonstra că ceea ce a întâlnit în 1492—1493 era India sau insulele situate în fața Asiei, în Apusul căreia se afla pământul ferm (continental) al Marelui Kan, la o depărtare de 375 leghe de Cipango. Trebuia apoi căutăta strimtoarea maritimă spre Oceanul Indian ce s-ar afla la Sud. Din punct de vedere statal, obiectivul consta în recunoașterea noilor pământuri pentru a evita ca Portugalia să încerce să le supună și să se înceapă evanghelizarea și colonizarea lor.

Palos era un port mic pentru amplasarea pregătirilor ce se prevedeau, din care motiv au fost alese Sevilla și Cádiz. Pe cele șaptesprezece corăbii s-au urcat o mie cinci sute de oameni, cai, semințe, unelte agricole etc., toate acestea mulțumită instrucțiunilor ce au circulat pe la toate autoritățile andaluze solicitate să colaboreze.

Flota a luat ruta Insulelor Canare, și a întârziat cinci zile până să sosească aici. Ei au acostat în Gran Canaria și în insula Gomera pentru a imbarca provizii proaspete și porci care mai târziu se vor înmulți extraordinar. Din insula Hiero, Columb ordonă să se navigheze Vest la cvarta S.V. căci nu doreau să meargă direct la Española, ci să întâlnească insulele despre care indienii din insula Bahía de las Flechas sau Samaná îi spusese că se aflau mai la est (Carib și Matinino). El aducea bulete papale care îi permiteau să navigheze liber prin Ocean, fără a ține seama de Tratatul de la Alcaçovas. Până la Antilele mici au navigat douăzeci și una de zile, parcurgând vreo 750 sau 800 de leghe. Descoperiră în acest fel drumul cel mai ușor pentru a merge în Lumea Nouă. În viitor aceasta va fi ruta principală, direcția vinturilor alizee.

inerariul stabilit pe direcția Vestului cvarta S.V., așa cum observa Morison, trebuia să-l conducă în nordul Antilelor mici. Cu toate acestea, Columb nu a pătruns prin Nord poate din cauză că întrebuinta un compas flamand ajustat pentru a arăta jumătate cvartă de variație la Est. El a acționat potrivit cu planul său de a întâlni insulele Carib și Matinino. Această ultimă insulă — așa cum spune în Jurnal și în Scrisoarea care își anunță descoperirea — era prima, pornind din Spania spre Indii. Cum a știut-o încă din ianuarie 1493?

Pe ziua de 3 noiembrie, într-o duminică, au zărit Dominica, numită de indieni Caire. Apoi au continuat drumul spre Santa Maria, Galante, Guadelupe. Deseada... Aici deja ne lovim de o problemă. Cind au văzut Deseada? Alice Gould și Juan Manzano susțin că a fost prima insulă zărită, și de aici, numele ei (deseada=dorită). În Guadelupe, din vina unui grup de spanioli ce s-au rătăcit pe insulă, au rămas mai mult de o săptămână. Cu acest prilej descoperă ananasul, cartoful, maniocul. Acolo au găsit resturile unei nave europene, împlinse, fără îndoială, de curentul ecuatorial, tocmai de pe țărmurile Africii, și au învățat să deosebească pe un araucan de un carib, căci aceștia din urmă își învingeau picioarele și mai jos de genunchi cu bumbac și își mincau dușmanii pe care îi castrau și îi îngrășau.

Model de caravelă spaniolă (Muzeul naval Madrid) ● Sevilla, centrul relațiilor cu America pe vremea lui Columb

Cind pe data de 10 noiembrie marinarii părăsesc Guadelupe, ei zăresc spre Nord o insulă mare pe care Pedro Mártir, singurul cronicar care se referă la ea, a denumit-o Matinino și pe care Manzano o identifică cu lobul oriental al Guadelupe. Călătoria s-a continuat spre Once Mil Virgenes (unsprezece mii de fecioare) — care de fapt sînt numai patruzeci și șapte — atenția lui Alvarez Chanca și a altor tovarăși fiind atrasă de ușurința cu care Columb naviga prin apele acestea. În ziua de 17 noiembrie ei au descoperit Vieques, pe care Columb a denumit-o Graciosa, în onoarea mamei prietenului său Alejandro Geraldini, iar în ziua de 19 matelotii zăresc o insulă mare pe care indienii o porecleau Borinquen, Buriquen, sau Borinquen.

În ziua de 25 noiembrie Columb se afla la Monte Christi. Moartea citorva membri ai echi-

pașului, posibil spanioli, prevestea ceea ce mai târziu se va întâmpla în insula Navidad. Aici era doar ruină, dezolare și moarte. Garnizoana spaniolă, divizată și înclinată a lua ceea ce nu-i aparținea, a fost înlăturată de către șefii de trib Guacanagari, Caonabó și Mayreni. Columb se arată nehotărât, neștiind ce să facă. Intemeiază Isabela, prima localitate spaniolă în America, în ziua de 25 decembrie. Este de neînțeles această zăbavă de o lună pentru a acționa în fața dezastrului. El organizează o expediție în interior (Cibao) sub conducerea lui Ojeda, și hotărăște să-l trimită în Spania pe Antonio de Torres cu informații despre cele întâmplate cerind ajutor și propunind stabilirea unui comerț cu indienii sclavi. Nemulțumirea ce domnea a determinat rebeliunea administratorului Bernal de Pisa. Manzano presupune că

Episod din 1502, anul ultimei călătorii a lui Columb în America. Lupte pe coasta insulei Hispaniola între soldații lui Columb și oamenii unor oficiali spanioli care s-au răzvrătit

între lunile decembrie 1493 și februarie 1494 genovezul a expediat de aici, cinci caravele pe pământul ferm (continental) care au parcurs coasta între Cumaná și Cartagena de Indias. Insuși Columb, mai înclinat a sta pe mare decît pe pământ, s-a hotărît să pătrundă în Cibao (12-19 martie 1494). Lipsurile nu încetau și la aceasta s-au adăugat divergențele cu Buyl. Columb, în loc să facă față situației, hotărăște să pornească cu scopul de a verifica dacă Cuba (Juana din prima călătorie) este pământ ferm (24 aprilie). Împreună cu el mergea Juan de la Cosa.

descoperă Jamaica, ce i se păru foarte frumoasă și în care familia lui va rămîne unită din 1536, prin marchizatul de Jamaica, și parcurge coasta cubaneză pînă la Jardin de la Reina și Isla de Pinos. În loc să continue ruta mai spre Vest, și în felul acesta să descopere doritul pământ ferm (Mexicul), el hotărăște să se înapoieze și în prealabil întocmește (12 iunie) un proces-verbal prin care obligă întregul echipaj să jure că Cuba este pământ ferm. La 28 septembrie 1494, după ce parcurge sudul Jamaicai și al Española și descoperă insula Mona (Amona, spuneau indigenii), Columb se alătură populației Española. Suferea de artrită.

Foamea, suspiciunile generate de felul de a comanda al Amiralului Mării Ocean, printre altele (a numit Guvernator pe fratele său Bartolomé, ce sosise în iunie 1494), apoi inexistența bogățiilor promise și hăituiala indigenilor au creat o atmosferă groaznică, liniștită doar prin revenirea lui Torres cu provizii. Acum Columb se arată energic, îl pedepsește pe indieni și îl prinde pe Caonabó. Manzano susține că între 1494 și 1495 Columb însuși a navigat pînă la gurile Amazonului și s-a înapoiat via Trinidad (fără a intra în Golfo de Paria) și Margarita. Pe Torres îl trimite în Castilia împreună cu el 500 de sclavi sub pretext că aceștia erau canibali, ceea ce a produs la Curte o impresie negativă și a făcut să crească atmosfera ostilă față de Columb și frații săi, pe care Buyl și Margarit reveniți și ei, o întrețineau. Prezența trimisului regal, Juan de Aguado, anulează această stare de lucruri (octombrie 1495)

și determină înapoierea Amiralului Vicerege, îmbrăcat în cenușia dimie franciscană. În mod inexplicabil Columb încearcă să se înapoieze din insula Guadelupe și pierduse o lună între plecarea sa din Isabela (10 martie 1496) și părăsirea Guadelupe (20 aprilie 1496). Nici Torres, la reîntoarcerea lui, în februarie 1495, nu alesese ruta cea mai bună și la fel pierduse o lună în Antilele Mici. Lucrul acesta ne face să ne punem întrebarea: A fost doar o întâmplare că Amiralul alesese ruta exactă la înapoierea sa din prima călătorie? Se pare că da, văzând încercările făcute în 1495 (Torres) și în 1496 (Columb). Nici zona și nici anotimpul nu erau cele mai indicate pentru înapoiere.

Pregătirea celei de a treia expediții a durat mult.

Amiralul întrebuință acest timp pentru a întocmai actele privind drepturile urmașilor săi la titluri nobiliare și la avere. La sfîrșitul lunii mai 1498, navele părăsesc Sevilla, Sanlúcar de Barrameda, și Columb, fugind de niște corsari francezi postati la Capul San Vicente, se îndreaptă spre Porto Santo (Madera) unde rămîne între 10 și 16 iunie și unde îl angajează pe pilotul Petro de Ledesma. Amiralul își continuă drumul spre Gomera; de aici trei caravele pornesc direct spre Española. În acest timp Columb navighează (21 iunie) spre insula Capului Verde. El vizitează insulele Sal, apoi Buenavista (colonie de leproși) și Santiago. Genovezul își arată surprinderea pentru peisajul deprimant și lipsa de apă a insulelor, ca și cum el nu le-ar fi vizitat niciodată. La Santiago rămîne opt zile suferind de călduri mari. Părăsește Santiago în ziua de 4 iulie; pe 13 iulie căldura deveni atât de mare, încît butoaiile pur și simplu plesneau.

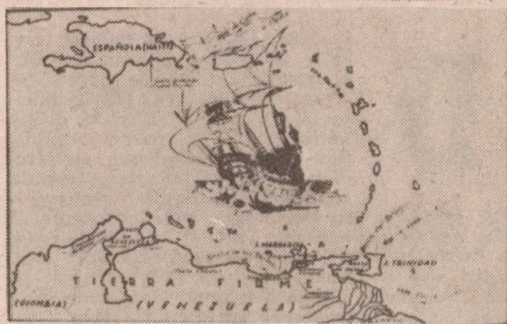
Marinarii zăresc Trinidadul pe 31 iulie și pînă pe 4 august navighează prin interiorul golfului Paria, pe care l-au denumit Ballena. Columb suferea din pricina gutei și din cauza unei boli de ochi. În acest segment al celei de-a treia călătorii a luat contact cu noi culturi indigene și a descoperit Orinoco, a cărei marelție l-a făcut să presupună că se afla în fața unei mase continentale și a început să formuleze o teorie asupra Paradisului. Navigînd prin golful

Vignete ce ilustrează prima carte în care erau anunțate descoperirile lui Columb. Reproducerea corespunde ediției scoasă de Basilea în 1494

Paria, unde suferă o tătăzuire groaznică datorată poate unui cutremur marin, pîndi la orizont dealurile peninsulei Paria, crezînd că este vorba de o insulă (Gracia). În golf, apa dulce era atât de abundentă încît o împingea spre larg pe cea sărată. Acest fenomen — gurile Orinoco-ului — îl duce la fireasca ipoteză că un asemenea uriaș debit de apă nu putea să se scurgă decît dintr-un continent. Această teorie va fi dezvoltată de Columb într-o Scrisoare pe care o va data două luni mai tîrziu în Santo Domingo. În timp ce mintea lui, afectată de boală, imagina fantezii, corăbiile traversau gurile Dragonului (Orinoco) pe ziua de 13—14 august. Atunci, spune Las Casas, în evocarea Jurnalului pierdut, a fost clipa cînd Columb se conștientizează că se afla în fața unui continent. Era o Lume Nouă, situată la sud de Mangi (Cuba) și cu care poate, era unită, așa cum se vede în schema cartografică pe care a trasat-o fratele său în 1506.

Ulterior ajunse să apere separarea ei de continent.

Fluviul cu ape năvalnice era presupus ca unul

Cristofor Columb între marinarii săi, pe puntea caravelei Santa Maria

dintre cele care scăldau Paradisul, care, pentru teologi, nu fusese distrus de Dumnezeu, el fiind ascuns pe undeva în Orient. Aspectul plăcut al ambianței, suavitatea climei, verdele pădurii — spune Las Casas — duce la gândul că pierdutul Eden se află pe aici sau nu trebuie să fie prea departe de aici, așa cum scrie Vesputio în 1501.

Astfel în 1656, Antonio de León Pinelo va consacra două tomuri pentru a demonstra că Paradisul se află în America.

Presat de boala sa, de faptul că ambarcațiile putrezeau, și din dorința de a ajunge la Española, Columb accelerează înapoierea fără a se mai opri la Margarita. Dacă au existat cunoștințe despre această zonă și despre bogățiile ei în 1494, de ce Columb nu zăbovesc acum luind-o înaintea lui Guerra și tovarășilor săi care vor realiza aici o fabuloasă răscumpărare pe perle? De ce se îndoieste Columb dacă peninsula Paria este o insulă sau pământ ferm? De ce nu se hotărăște să stabilească fundații pe aceste pământuri pe care, se spune, le cunoștea prin pronotaul său și pe care el însuși le-a vizitat?

Sosește la Santo Domingo — Nueva Isabela fundată la sud, de fratele său, aproape de riul Ozama — în ultima zi a lunii august. Insula, vicereatul său, se afla total tulburat de o rebeliune condusă de Judecătorul General, în fața căruia Columb cedează. Stările sosite la Curte au dat motive Suveranilor să-l trimită pe Francisco de Bobadilla căruia i se dau puteri depline pentru a face ordine la Española.

Din 1485, an în care Columb sosește în Spania, și până în 1492, el trăiește departe de mare; începând însă cu anul 1492 și până în 1504 putem fi siguri că el își petrece viața la bordul corăbiilor și în largul Ocean pe care el îl învinsese, și unde, primul, cutezase o navigație transversală, ignorând din principiu rutele cunoscute.

În august-septembrie 1498 el va acosta la La Española, unde trebuie să facă față unei răzvrățiri, atât a spaniolilor din subordine, cât și una a lui Bobadilla în persoană. Dezastrele sale încep acum. Judecătorul anchetator, Francisco

de Bobadilla, trimis pentru a normaliza situația în Colonie, îl arestează pe Amiral, și îl trimite în Spania în condițiuni vexatorii. Columb este debarcat la Cádiz în luna octombrie a anului 1500. Un an mai târziu, Regii îl numesc pe Nicolás de Ovando guvernator al Indiilor, iar în aprilie, 1502, Columb începe a patra sa călătorie, care îi permite să descopere coasta Americii Centrale, de la Honduras la Panamá.

Amiralul, în a patra sa expediție, urmărea să descopere strimtoarea, pornind de la Cumaná spre Vest. El sosește la Santo Domingo schimbând corabia și acum, aflat aici, apreciază că se află mult la N.V. pentru a putea descinde la Cumaná, și se duce în Cuba (Mangi) de unde se îndreaptă spre America Centrală, căutând să localizeze Cochinchina lui Marco Polo (Ciamba) și strimtoarea care să-l conducă la Oceanul Indian și insulele Mirodeniilor. Pornind de la Punta Caxina în Honduras, el navighează în direcția Sud până ce ocolește Capul Gracias de Dios, unde anumite știri aflate de la indigeni precum și deviația Sud a litoralului îl fac să creadă că se află în India.

În actualul Puerto Limón dă de regiunea Cariari (25 septembrie), pe care o identifică cu provincia asiatică Ciamba, Indienii regiunii, numiți talamanca, sint pentru Columb acei mășgheta citați în Historia rerum, și care nu mai existau. Apoi, cu aceeași abilitate sau insolvență filologică care în 1493 îi permise să facă din Cibao, Cipango, transformă Chirichetana în Ciamba și din nou în laguna Cirichi, crede că Ciguare se află la zece zile de Gange. Bazat pe scrierile geografului Marino de Tiro se încapăținează să demonstreze Regilor că acestea toate se aflau în Asia, în apropierea unor mine fabuloase.

Pornind din Cirichi, uită inexplicabil de strimtoare, și se dedică căutării aurului. Navigația se va prelungi până la Puerto Marmóreo (actualul Puerto Mosquitos), punct din care va începe înapoierea, căpitanii crezând — și Columb accepta ideea — că se află la Est de insulele Caribe. De fapt se aflau la Vest de aceste insule și la Sud la Jamaica.

Aproape de malurile riului Belén el purcede la o precară întemeiere (6 ianuarie 1503).

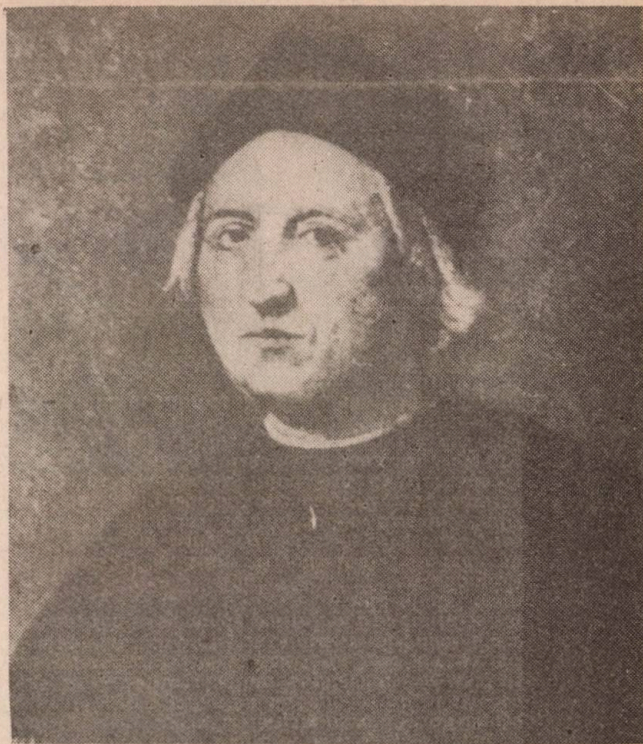
Urmăriți de calamități și de eșec, ei au făcut cale întoarsă îndreptând prora spre Cuba, străbătând arhipelagul Jardín de la Reina. Acostează în Nordul Jamaicai, exact în actualul Saint Ann Bay (Santa Gloria, pentru Columb), unde Amiralul este nevoit să facă față la alte două noi rebelii ale spaniolilor (frații Porras și farmacistul Bernal) și la o ciocnire cu aborigenii neliniștiți de prezicerea unei eclipse. Rămân aici de la 25 iunie 1503 până la 29 iunie a anului următor, dată la care îi preia o mică caravelă trimisă din Santo Domingo, și, mulțumită lui Diego Méndez, prietenul său credincios, ei se îndreaptă cu o canoe spre capitala dominicană. Dealtfel au și rămas în Nordul jamaican, unde unul din martori — Diego de Esquivel — va întemeia Sevilla la Nueva (Noua Sevilla) cu cîteva ani mai târziu.

În noiembrie 1504 ei vor reveni în Spania.

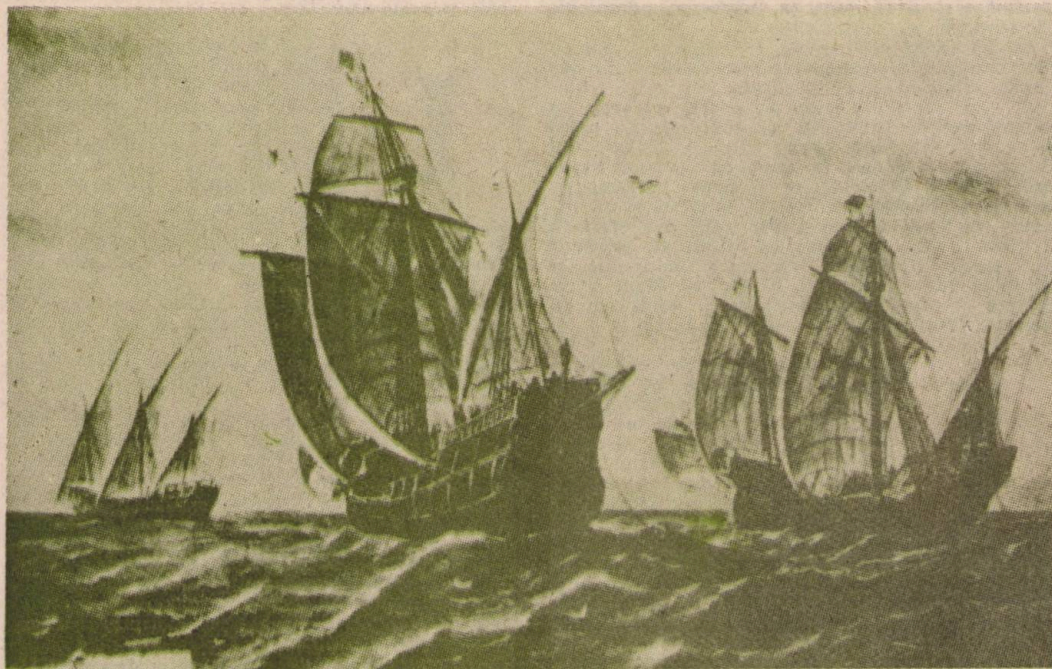
În anul acesta, Regina Isabel, marea lui protectoare, moare. Amiralul petrece iarna 1504-1505, la Sevilla, trecind printr-o situație grea. În mai 1505 are o întrevedere cu Fernando Catolicul, care îi propune să renunțe la avantajele ce îi fuseseră acordate în aprilie 1492, în schimbul unor mari proprietăți în Castilia. Columb respinge oferta și revendică drepturile și privilegiile sale.

In mai 1506 el moare la Valladolid.

Procese se nasc, sau sint continuate, in același an 1506, cind primul născut, don Diego Colón Moniz (mama lui era portugheza Felipa Moniz de Perestrello), pretinde indeplinirea favorurilor acordate prin intelegerile de la Santa Fe. Acolo și atunci (aprilie 1492), Coroana îi conferise lui Columb titlurile de Amiral, Vice-rege și Guvernator pentru uz personal, cit și pentru urmașii lui, in toate pămînturile pe care le va descoperi ; a zecia parte din bogățiile obținute înăuntrul limitelor Amiralității ; facultatea de a prezenta trei persoane, atunci cind este vorba de a se numi o persoană într-o funcție importantă ; participarea cu o optime la navlosirea unei corăbii care pornește în India pentru a face comerț etc. Pretențiile erau și exorbitante și inexplicabile. Poate pentru că atunci s-a apreciat că el, Columb, pornește spre India, și ca atare nu va întîlni nimic necunoscut sau, cel mult va da de cîteva insule asupra cărora faptul că va exercita facultățile și însărcinările ce i se acordau era de prea mică importanță. Lui Columb i se ofereau toate acestea, sub rezerva unică a descoperirii inșeși, adică, dacă el va confirma ipoteza. A rezultat însă că Amiralul a descoperit un continent imens. Faptul acesta a născut imediat indoilei în ce privește oportunitatea de a i se permite exercitarea aici (pe acest continent) a însărcinărilor și atribuțiunilor care i se acordaseră la Santa Fe. Reprezentanții in materie juridică a Coroanei au apreciat că ceea ce s-a acordat la Santa Fe nu este legal, fiind in contradicție cu politica statală și vătămător drepturilor economice ale Coroanei. Astfel, lui Columb i se retrag titlurile de Amiral, Vice-rege și Guvernator General. Coroana nu acceptă spațiul asupra căruia Columb își exercita jurisdicția și chiar

Cristofor Columb. Tabloul din perioada marilor descoperiri geografice, care se află conservat la Genoa

Caravelele lui Columb

Reprezentare din imaginație a caravelei Santa Maria. Tablou de A. van Eertvelt (1590—1652)

pun la îndoială însuși primatul descoperirii ca atare. Asta este substanța acestor procese. Regii consideră că înțelegerile de la Santa Fe fuseseră niște gesturi de favoare, susceptibile de a fi revocate. Membrii familiei Colón le consideră, în schimb, că erau contracte în regulă.

La patruzeci și patru de ani de la semnarea acelei insolite înțelegeri de la Santa Fe, aproape în același moment în care Francisco Pizarro întorcea orașul Lima, toate avantajele date tenacelui navigator se reduceau la un pumn de onoruri. Bătrînul amiral nu a avut șansa unui urmaș demn, care să aperse acțiunea sa descoperitoare și să fie zelos în susținerea privilegiilor obținute, așa cum fusese el.

Să ne închipuim ce ar fi însemnat pentru descendenții lui uzufructul unei zecimi din bogățiile aflate în zonele cucerite.

Ei s-au mulțumit doar să poarte procese, să beneficieze de invitațiile și onorurile de palat și să încaseze niște rente. Chiar dacă fiul său Diego nu l-a imitat în dirzenie, nepoții acestuia, Luis și Cristobal, ar fi putut acționa cu mai multă convingere. Dar ei n-au făcut-o. Nepotul său Luis a avut patru soții, iar celălalt, Cristobal, trei. Ar părea că ambii au preferat să șteargă imaginea dirzeniei bunicului în purtarea lui cu femeile. Ei nu au făcut decît schimb de corăbii, au avut mari aventuri, au investit totul în palate, rente și femei.

istoria peregrinărilor rămășițelor pămîntesti ale lui Columb este tot atît de enigmatică și complicată ca și viața lui. Dacă în viață a făcut patru călătorii în America, odată mort el a întreprins de asemenea tot patru călătorii. Și nu pentru că el a dorit acest lucru. El nu a precizat niciodată unde ar fi vrut să-i fie odihna de veci; nici măcar în testamentul său, nici în codicilul dat înainte de moarte. Sînt inexacte și false toate afirmațiile ce îi sînt atribuite cu privire la dorințele sale și niciodată el nu a cerut ca lângă cadavrul său să fie depuse și fiarele de deținut cu care fusese dăruit de Guvernatorul Bovalilla, în 1500. Nu a spus niciodată unde vrea să fie înmormîntat și, se

înțelege, nu a putut să alcăduie Catedrala din Santo Domingo pentru simplul fapt că începutul construcției acestui lăcaș datează din 1520, deci după paisprezece ani de la moartea Amiralului. La Valladolid, unde a murit, Columb nu prinsese rădăcină.

În La Española și-a exprimat voința de a se înălța o capelă și o biserică sub hramul de Santa Maria de la Concepción.

La Sevilla se află nucleul cel mai numeros al prietenilor săi: călugărul Diego de Deza, Americo Vespucci, Juanoto Berardi, călugărul Gaspar Gorricio și Andrés Bernáldez, preot la Los Palos.

La vîrsta de 55 de ani, îmbătrînit prea devreme, chel, suferind de gută și afectat de reumatism și de o acută boală de ochi, primul Amiral moare, deci, la Valladolid, miercuri 20 mai 1506, în ajun de Înălțarea Domnului.

În momentele acelea era înconjurat de fratele său mai mic, Diego, cei doi fii ai săi Diego și Hernando, unii dintre prietenii și cîțiva servitori.

A fost înmormîntat la biserica San Francisco, proprietate a unui ordin religios mai puțin sever.

În 1509 corpul defunct al Amiralului a fost transportat la Sevilla, din ordinul fiului său Diego, al doilea Amiral, și depus, miercuri 11 aprilie, în cripta capelei Santa Ana (construirea ei fusese începută în 1507, și a fost denumită ulterior Santo, Cristo), a mănăstirii Santa Maria de las Cuevas, unde Columb locuise între a treia și a patra sa călătorie. Acolo locuiau marele său prieten, călugărul Gaspar Gorricio; și acolo, într-un sipet, el păstra documentația prin care i se recunoșteau meritele și erau înscrise toate privilegiile obținute de la Coroană.

Mai tîrziu, în 1515, a fost înmormîntat acolo fratele său Diego, în 1526 fiul său Diego, și în 1572, nepotul său Luis.

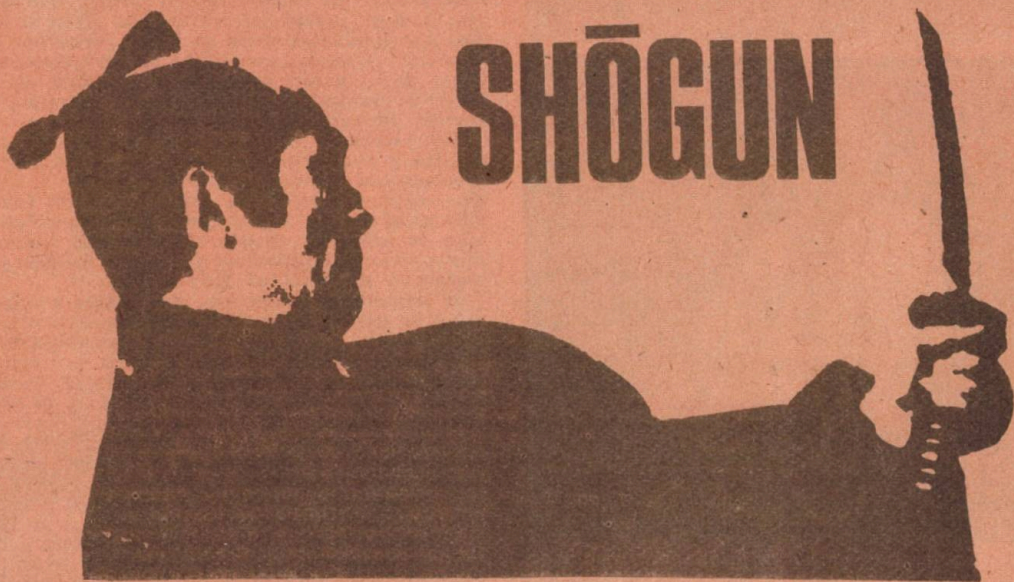

a o dată imprecisă pentru unii autori (pentru alții a fost 1544), doña Maria de Toledo, văduva lui Diego Colón, a transportat rămășițele pămîntesti ale soțului ei și ale soțului ei la Santo Domingo, îndeplinind dorința ultimului. La Santo Domingo, urna sau sîcriul a fost așezat în altarul cel mare al catedralei, alături de Evanghelie, unde se poate citi o inscripție. Fireștile deteriorări produse de ani, mai ales în 1655 cînd se încercase ștergerea semnelor pentru ca mormintele să nu fie profanate de trupele engleze ale lui Cromwell care au atacat orașul, au făcut să dispară inscripțiile, în așa fel încît la finele secolului al XVIII-lea se știa doar că osemintele lui Columb se aflau la locul știut din altar.

Ca urmare a Tratatului de la Basel prin care Spania a cedat Franței partea orientală a insulei La Española (1795), ducele de Veragua, don Mariano Colón de Toledo y Larreategui, hoărăște strămutarea rămășițelor pămîntesti ale strămoșului său Descoperitorul la Havana, unde rămîn pînă ce Spania pierde insula Cuba. În 1898, Osemintele lui Columb au revenit la Sevilla, în anul 1899, și au fost depuse într-un mauzoleu somptuos — operă a lui Arturo Mérida — ce se înalță pe brațul drept al catedralei sevillane.

Traducere din limba spaniolă
de Esdra Alhasid

SHŌGUN

ROMANUL UNEI INSTITUȚII JAPONEZE

ISTORIE ȘI FICȚIUNE

romanul Shogun este aparent povestea unui marinar englez, John Blackthorne, pilotul unei nave olandeze, Erasmus, cu echipaj olandez, care naufragiază în primăvara anului 1600, pe țărmul peninsulei Izu, pe plaja satului Anjiro, la peste 100 km. sud de actuala capitală niponă,

Tokio. Japoniile mult dorite de supraviețuitorii unei îndelungate și dure expediții pe mările și oceanele lumii se dovedesc a nu fi limanul sperat, ci o țară închisă, ostilă străinilor, stăpinită de militari pentru care viața, mai ales a unui străin, nu avea nici o valoare. Blackthorne începe să caute cu disperare căile și mijloacele de supraviețuire, implicându-se, grație inteligenței și resurselor sale fizice și intelectuale, într-un proces de cunoaștere atât de profundă a noii societăți încât reușește să pătrundă în rândurile castei conducătoare și să-și asigure prietenia și protecția unuia dintre cei mai puternici oameni de pe acele meleaguri, Yoshio Toranaga, mare nobil și conducător militar. El este, totodată, eroul unei induloșătoare povești

de dragoste cu Mariko, soție de samurai și femeie samurai care îl însoțește permanent și are misiunea să-l inițieze în cunoașterea limbii și societății nipone, fiind implicat, de asemenea, în hățisul complicatelor intrigi, al luptei pentru putere dintre mai marii arhipelagului nipon, precum și în raporturile contradictorii cu ceilalți străini pe fondul resentimentelor sale personale față de portughezii și spaniolii aflați în război cu țara sa.

Distingem în roman mai multe motive și submotive literare care converg spre tema centrală — atitudinea lui Blackthorne, a omului, în general, în fața vieții și a morții.

Motivul călătoriei care servește aici la punerea eroului principal în contact cu locuri și realități sociale complet necunoscute de el, motivul amăgirii, reprezentat prin dorința imposibil de realizat a lui Blackthorne de a se întoarce acasă și motivul iubirii interzise, între

*) James Clavell, Editura Univers, București,

JAMES CLAVELL

erou și frumoasa Mariko, ar putea fi considerate motivele fundamentale ale romanului. Lor li se s-ar putea adăuga mai multe submotive cum sint cel al conflictului, ilustrat de numeroase conflicte de ordin personal și politic, și cel al puterii naturii, în roman prin furtuni și cutremure de pământ etc.

n roman al Japoniei". Analiza literară a romanului ar putea continua cu evidențierea modalităților și particularităților tratării motivelor și submotivelor literare, a mijloacelor stilistice și de expresie ș.a.m.d. Primul dintre motive, cel al călătoriei, ne îndreaptă însă atenția în altă direcție.

Spre deosebire de Odissea lui Homer, motivul călătoriei se dovedește doar un mijloc de punere în contact cu locuri și oameni necunoscuți care nu numai că nu devin auxiliari pentru acțiunea și caracterizarea eroului, ci ajung să polarizeze atenția, situându-se în centrul preocupărilor și evenimentelor, eroul însuși fiind coborât la un rol modest de agent pentru investigarea și cunoașterea noilor realități. Blackthorne nu este un Ulise, deși are comun cu eroul homerice iscusința și șiretenia. El nu trăiește întâmplări fantastice și nu pătrunde în lumea fabulosului.

Lumea necunoscută complet eroului nu este de domeniul fanteziei, irealului și legendei, ci este cunoscută — sau presupusă de autor ca fiind cunoscută — cititorului, cel puțin în parte, acțiunea lui Blackthorne determinând astfel o reconstituire a procesului de cunoaștere a resurselor profunde ale acestei realități, sau mai bine zis, a ceea ce crede autorul că ar fi această realitate. Reconstituirea pornește de la cultura și modul de viață al eroului, anglo-saxon ca și cititorul cărui îi este adresat în principal și direct romanul și cu care acesta se identifică.

Celelalte motive și submotive, acțiunea ca atare, se subordonează acestei perspective, tema însăși fiind lărgită pentru a include pe lângă Blackthorne pe oamenii nollor locuri care devin, în fapt, personajele principale. Autorul însuși și-a prezentat opera ca fiind „un roman al Japoniei”. Cartea apare chiar ca un „inventar” bogat de „lucruri japoneze”, începînd de la locuri și oameni și terminînd cu obiceiuri și tradiții întîlnite în viața de zi cu zi.

Deși rămîne o operă de ficțiune, Shogun are la bază o documentație severă, iar unele pasaje consemnează lapidar și precis evenimente istorice reale, prezentate ca atare, cum sint invaziile mongole din 1271 și 1284, venirea portughezilor în arhipelag, istoria shogunatului, cîteva dintre cele mai cunoscute lupte din a doua jumătate a secolului al XVI-lea etc.

Se impune, în consecință, o abordare a romanului de natură să faciliteze depistarea mesajului autorului pe care îl implică o asemenea modalitate de tratare a temei. Aceasta presupune determinarea unor puncte de referință, în interiorul și în afara romanului și luarea în considerare a semnificației și dimensiunii fiecăruia în parte, a modului în care interacționează între ele, pe de o parte, și cu lumea exterioară, pe de alta... Faptul că ne aflăm în fața unui roman consacrat consecințelor întîlnirii a două culturi diferite presupune, totodată, și o lărgire a modalităților de abordare și tratare a temei, inclusiv prin utilizarea de către autor a unor concepte antropologice pe care le vom întîlni frecvent, precum și a celor de investigare a operei înseși.

Între punctele de referință internă trebuie să avem în vedere eventualele modele pentru personajele și evenimentele descrise în roman, stabilirea diferențelor existente între modele și a acestea din urmă, atitudinea autorului față de evenimentele și fenomenele istorice, politice și sociale tratate, respectiv omisiunile, deformările și erorile mai mult sau mai puțin intenționate, desfășurarea discursului narator etc. Punctele de referință externă sint aici elementele autobiografice vizînd contactul autorului cu lumea înfățișată în roman, societatea japoneză de la data desfășurării acțiunii romanului, cea de la data scrierii lui, Europa și raporturile ei cu Ja-

ponia la data desfășurării acțiunii, lumea occidentală, în ansamblul ei, în special S.U.A., la data scrierii romanului etc.

Acțiunea romanului se desfășoară în perioada aprilie-septembrie 1600, dar autorul face incursiuni largi în istoria celor 5 secole care preced momentul respectiv. Este vorba de un moment de răscruce al istoriei japoneze, la capătul unor evoluții seculare ale căror consecințe se fac simțite până în zilele noastre. Aceste evoluții au fost declanșate odată cu instituirea shogunatului.

hogunatul este o formă de guvernământ militară, specific japoneză, ereditară, bazată pe samurai, falmoșii războinici ai Japoniei de odinioară, în condițiile existenței unei autorități monarhice, nominală supremă, de asemenea, ereditară. Shogunul, respectiv Sei-i Tai-Shogun, marele general care-i supune pe barbari, cum sună titlatura completă, era nominal comandantul militar suprem și, în realitate, conducătorul absolut al țării. El exercita, însă, puterea în numele împăratului, care îi încredința lui și urmasilor săi sarcina de a governa. Shogunatul a cunoscut, ca și instituția imperială, o evoluție similară, mulți dintre shoguni fiind doar nominal conducătorii țării, puterea reală fiind exercitată fie de regenți, în cazul regenților Hojo, fie de consilieri din anturajul său, în timpul perioadei Edo (1603—1867).

Sistemul clanurilor. Shogunatul a fost instituit în 1192 și a fost abolit în 1867, această perioadă constituind evul mediu japonez. A apărut pe fondul slăbirii influenței curții imperiale și a nobilimii de la curte, ca urmare a luptelor pentru putere, societatea japoneză fiind marcată de persistența clanurilor semiautone, favorizată și de relieful montan, cu puține căi de legătură între zonele locuite. De-a lungul întregii istorii premoderne nipone șefii clanurilor s-au comportat ca niște monarhi locali evasiindependenți, de multe ori în conflict cu autoritatea centrală. Reflexe ale acestei evoluții pot fi depistate și astăzi, în special în modul de constituire și în mecanismul de funcționare a fracțiunilor din cadrul unor partide politice și în păstrarea spiritului de clan, în general, în viața politică și administrativă a țării, grație și faptului că în împărțirea administrativă actuală se păstrează, în mare măsură, limitele vechilor unități administrative, datînd încă din secolul al VII-lea.

pre sfîrșitul secolului al IX-lea procesul era deja foarte avansat putîndu-se vorbi de apariția samurailor și a clanurilor.

Samurai — cuvîntul însemnînd slujitor la curtea imperială sau la cele nobiliare — erau luptători însărcinați cu apărarea clanurilor militare. Ei încep, de acum, să-și facă tot mai puternic simțită prezența în societate, iar în 939, două din clanurile militare cele mai puternice, de descendență imperială, Taira și Minamoto, își fac intrarea pe scena politică, sfîdînd autoritatea centrală.

Certurile frecvente între clanuri, între templele budiste și sanctuarele shintoiste înarmate au făcut ca dezordinea să crească concomitent cu slăbirea autorității centrale care se vedea

Richard Chamberlaine în rolul eroului principal din „Shogun”

uneori constrînsă să apeleze la clanurile mai puternice pentru păstrarea ordinii, inclusiv în capitala imperială, Heiankyo, Kyoto de astăzi. Certurile dintre diferitele ramuri ale familiei Fujiwara și recurgerea la sprijinul armat al unor clanuri i-au adus în același timp pe samurai aproape de putere, astfel încît nobilii se vor vedea în curînd în situația de a fi la chereumul celor pe care ei îi chemaseră în ajutor.

În 1086 clanul Minamoto înăbușise o revoltă în nord-estul insulei Honshu asigurîndu-și dominația în estul țării, iar în 1135, clanul Taira lichidează bazele piraiilor din Seto Naikai, Marea Interioară, instituîndu-și controlul asupra vestului țării. În 1156, Hogen-no-Ran, dezordinile din Kyoto, declanșate de rivalitățile din sinul familiei Fujiwara sînt înăbușite de cele două clanuri, dar în 1159 forțele lor armate intră în conflict, victoria revenind familiei Taira.

instituirea shogunatului. Conducătorul clanului Taira. Tairono-Kiyomori (1118—1181), a obținut, în 1167, în mod oficial, puterea pe care a deținut-o pînă la moartea sa, în 1181. Prin intrigi, căsătorii politice, similare celor practicate de nobilii Fujiwara, prin asasinarea rivalilor și brutalități de tot felul, Taira Kiyomori

Figurină de lut ars, sec IV—VI, reprezentând un vânător cu soim pe umărul stîng

mori a ajuns să cumuleze treptat funcțiile guvernului central, inclusiv pe cea de Dajo Daijin, echivalentă cu cea de prim-ministru de astăzi, instituind un nou stil de guvernare militară, ce avea să fie ulterior perfecționat.

În 1180, șeful clanului rival, Minamoto-no-Yoritomo (1147—1199) ia armele împotriva familiei Taira și după 5 ani de lupte obține victoria finală asupra adversarilor. Aceste lupte și perioada cît clanul Taira s-a aflat la putere sînt descrise în epopeea Haike Monogatari, Povestea clanului Haike (Taira), una din capodoperele literaturii japoneze care a exercitat o mare influență asupra societății nipone în ansamblul ei. Reținem pentru tema care ne interesează faptul că în epopee bushi, războinicii, respectiv samuraili, sînt preocupați să acapareze cît mai multă putere pentru ei înșiși, iar curajul, vitejia, prețuirea pe care ei o acordau onoarei au marcat spiritul nipon. Această epopee constituie, de fapt, debutul real al samuraiului în arta, literatura și spiritualitatea niponă.

După înfringerea rivalilor săi, Yoritomo și-a răsplatit vasalii dîndu-le domeniile foștilor săi adversari creînd pentru ei funcția de jito, administrator, grupați pe provincii, sub conducerea unui Shugo, protector. Apoi, Yoritomo a înființat la Kamakura, o mică localitate aflată la 50 kilometri distanță de Tokio de astăzi, o administrație națională numită Bakufu, Oficiul din tabără, lăsînd intactă conducerea de la Kyoto, dar demonstrînd astfel că guvernarea țării se afla, în realitate, în mina militarilor. Alegerea

acestui loc drept reședință a fost motivată de necesitatea de a fi departe de curtea de la Kyoto pentru ca militarii să nu fie contaminați de slăbiciunile nobililor de la curte. Totodată, pe domeniile tuturor vasalilor săi, Yoritomo și-a trimis observatori proprii, samurai, care țineau astfel sub controlul bakufu întreaga țară. Tot sistemul se baza însă, aproape în exclusivitate, pe loialitatea personală a samurailor față de conducătorul clanului și, apoi, a shogunului Minamoto Yoritomo.

Ca și Taira Kiyomori, Minamoto Yoritomo a fost un conducător aspru, suspicios, care n-a avut încredere nici în propriii săi frați, asasinîndu-i de teamă de a nu-i lua locul. Povestea fratelui său, Yoshitsuna viteazul, conducătorul de la fața locului al luptelor cu clanul Taira și artizanul victoriilor, a impresionat pe japonezi generînd o literatură bogată pînă în epoca modernă. Una din legende de largă circulație susține, de exemplu, că Yoritomo i-a pus pe oamenii săi să-l ucidă, dar Yoshitsune a reușit să fugă pe continent unde a preluat conducerea mongolilor sub numele de Gengis khan.

În 1192, Yoritomo a primit de la împărat, un băiețel de 13 ani, titlul de Sei-i Tai-Shogun, întemeind astfel shogunatul și linia de shoguni care, aproape fără întrerupere, vor exercita o guvernare autoritară pînă la 1867, în timp ce împăratul va rămîne reprezentantul unei ierarhii de descendență divină, izolată la Kyoto.

erioada conflictelor neîncetate.

Bakufu de Kamakura a durat pînă la 1333. După moartea lui Yoritomo, la Kamakura s-a instituit un sistem de guvernare similar celui existent la Kyoto. Urmașii săi, lipsiți de fermitatea și tăria de caracter a înaintașului lor, au fost înlăturați de la conducerea reală a statului încă din 1203 de către familia Hojo, căreia îi aparținea văduva lui Yoritomo.

În 1219, al treilea shogun Minamoto a fost asasinat, puterea trecînd oficial, în întregime, în minile Hojo care au preferat, însă, s-o exercite prin intermediul unor shoguni numiți fie din familia Fujiwara, fie din rîndul prinților imperiali, reținîndu-și pentru ei titlul de shikken, regent.

Din secolul al XIII-lea, Japonia era condusă nominal de împărat, manipulat, de regulă, de un alt împărat abdicat de pe tron și de curteni din familia Fujiwara care se aflau sub controlul shogunului de la Kamakura, marionetă și acesta al unui shikken Hojo. Sistemul a funcționat atît timp cît regentul aflat în fruntea piramidei a fost o personalitate puternică, de natură să asigure loialitatea personală a vasalilor săi. El a cedat, însă, la primele semne de slăbiciune ale regenților Hojo, respectiv după respingerea celor două încercări de invazie mongolă din 1274 și 1281, ca urmare a nemulțumirii șefilor de clanuri care au luat parte la lupte că n-au fost răsplătiți cum și-au dorit.

Începînd din 1467, odată cu „războaiele Onin” — lupte între adepții shogunului — care timp de peste un deceniu au devastat Kyoto, arhipelagul s-a scufundat de-a binelea într-un război civil haotic, cu o durată de peste un secol. Este Sengoku Jidai, epoca războaielor civile, „perioada răsturnării celui aflat pe o treaptă ierarhică superioară de către cel aflat

pe una inferioară", cum spun japonezii. Vechi case nobiliare au fost anihilate de ceea ce unii istorici consideră a fi fost adevărați șefi de bandă înarmată. Apar acum nume noi provenind, în special, din shugo, foști magistrați shogunali, îmbogățiți și deveniți daimyo, nobili, se formează domenii noi, singurul obiectiv fiind acumularea de putere pe calea stringerii de avuții.

Pentru a-și întări stăpînirea asupra propriului domeniu, șeful clanului militar trebuia să-și mărească forța armată. Avea nevoie deci de noi pămînturi pentru a le distribui și spori astfel numărul luptătorilor. Confruntările armate între vechile și noile clanuri, cunoscute sub numele de sengoku daimyo, se duceau pentru ceea ce am putea numi „expansiune teritorială”, respectiv acapararea de noi domenii, cel mai puternic sub raport militar devenind și mai puternici.

Introducerea armelor de foc. Spre sfîrșitul perioadei Muro-machi, în 1542, o joncă, corabie chinezească, în drum spre Macao, a fost împinsă de furtună eșuind pe plaja insulei Tanegashima, situată la sudul țării marii insule sudice a arhipelagului nipon Kyushu, care constituia proprietatea clanului Stasuma. În loc de chinezi, din joncă au apărut niște făpturi ciudate, cum nu mai fuseseră văzute pe meleagurile nipone. Ei și-au vîndut mărfurile aflate la bord, inclusiv 2 muschete, explicîndu-le clienților lor cum să le folosească și promițînd să revină.

Erau portughezii, primii „barbari din sud”, europenii care aveau să deschidă un nou capitol cu consecințe imprevizibile la acea dată pentru viitorul arhipelagului. Japonezii s-au arătat foarte interesați de mărfurile ciudaților neguțători, în mod deosebit de muschete. În mai puțin de un an le-au copiat și au început să le producă, armele de foc fiind numite, de acum, Tanegashima teppo. În condițiile luptelor neînscrise între clanuri, noile arme s-au răspîndit cu repeziune, odată cu înmulțirea fortificațiilor sub formă de castele, înconjurare de ziduri puternice de piatră și pămînt, capabile să reziste asalturilor artileriei de atunci.

Odată cu comerțul și armele de foc, portughezii au adus și pe misionari, primul, ieziuitul spaniol Francisco de Xavier, sosind la Kagoshima, în sudul insulei Kyushu, în 1549. În cîțiva ani, noua religie număra deja sute de mii de convertiți, respectiv 300 000—600 000, la o populație de 15—20 milioane de locuitori.

În acest context politic se vor ridica succesiv 3 mari conducători de oști, cei mai mari după istoricii japonezi, Oda Nobunaga (1534—1582), Toyotomi Hideyoshi (1536—1598) și Tokugawa Ieyasu (1542—1616), ultimii doi începîndu-și cariera sub protecția primului.

Oda Nobunaga. A fost la origine un sengoku daimyo — familie care și-a sporit puterea în timpul războaielor civile — posedînd un domeniu alcătuit din 5 districte în partea centrală a țării, dar care descindea dintr-o ramură a familiei Taira. Deși reușise să-și asigure controlul asupra clanurilor din jur, cariera lui Nobunaga

Viitorul mare strateg militar Toyotomi Hideyoshi îl ajută pe seniorul său Oda Nobunaga să treacă un riu.

avea să înceapă odată cu instalarea la putere a ultimului shogun Ashikaga.

La începutul deceniului al șaptelea, tulburările au căpătat o asemenea amploare încît au scăpat de sub controlul administrației Ashikaga. Shogunul n-a reușit nici măcar să împiedice căderea palatului său în miinile rebelilor care l-au incendiat. În cursul tulburărilor shogunul însuși și-a pierdut viața, fratele său fiind solicitat de vasali să preia puterea și să restabilească controlul asupra capitalei. Noul shogun nu avea însă încredere în marii daimyo. În plus, nici unul dintre aceștia nu se arăta dispus să accepte misiunea de a prelua conducerea forțelor fidele shogunului și de a-i înfrînge pe rebeli.

În acest moment și-a făcut intrarea pe scena politică centrală Oda Nobunaga, oferindu-și serviciile noului shogun, lipsit, practic, de putere, și departe de capitală. În fruntea forțelor sale și a celor fidele noului shogun, Oda Nobunaga a intrat în Kyoto, în 1568, și l-a instalat pe acesta în funcție, obținînd pentru sine un titlu echivalent cu acela de șef al guvernului shogunal. Acesta este și momentul cînd, potrivit istoricilor japonezi, Nobunaga își începe efectiv campania de unificare a țării. În scurt timp, el a reușit să-și asigure controlul asupra regiunilor din partea centrală a insulei Honshu, zdro-

Portughezii, primii europeni sosiți pe
țărurile nipone

bind nu numai împotrivirea clanurilor rebele, ci lichidind, totodată, cu o cruzime rar întâlnită, forța militară a unor secte și temple budiste din Kyoto și din împrejurimi.

Sub pretextul pacificării țării, Oda Nobunaga și-a sporit atît propriile sale posesiuni, cît și pe cele ale vasalilor săi credincioși. Pe shogun l-a constrins să accepte un program de reforme. Drept urmare, shogunul încearcă să se debaraseze de puternicul său protector care se dovedește însă mai ager, îl capturează și îl exilează într-o fortăreață izolată, punind astfel capăt shogunatului Ashikaga.

Oda Nobunaga n-a îndrăznit să-și asume titlul de shogun, nefiind un Minamoto sau un Fujiwara, cum cerea o tradiție deja încetătenită la acea dată. Își construiește, însă, un castel de lemn, pe o fundație de piatră, la Azuchi, pe țărmul lacului Biwa, nu departe de capitală, de la care a fost imprumutat numele pentru perioada cît s-a aflat la putere.

N-a reușit să-și ducă la capăt opera de unificare a arhipelagului, fiind asasinat, la numai 48 de ani, de Akechi Mitsuhide (1526—1582), unul din generalii săi.

Toyotomi Hideyoshi. A preluat sarcina unificării țării, anihilind forțele militare ale asasinului lui Oda Nobunaga și ale celor doi fii ai acestuia. Originar dintr-o familie de țărani de lângă Nagoya, Toyotomi s-a angajat în serviciul lui Oda Nobunaga, de la care capătă, în 1562, dreptul de a-și lua un nume, întrucît, după cum se știe, înainte de epoca modernă, japonezii, cu excepția nobililor și samurailor, nu aveau nume de familie. Cea mai importantă sarcină pe care l-a încredințat-o Nobunaga a constat în cucerirea provinciilor de vest, operațiunile conducându-le de la Himeji, unde se și afla în momentul asasinării stăpînului său.

În mai puțin de 8 ani, Hideyoshi a reușit să

unifice țara și să pună capăt războaielor civile. A început cu clanul Oda care luase partea unuia dintre fiii lui Nobunaga. Următoarea campanie a fost îndreptată împotriva lui Tokugawa Ieyasu, la sprijinul căruia apelase celălalt fiu al lui Nobunaga, dar ambii au evitat să se angajeze într-o confruntare decisivă, cu toate forțele. După cîteva luni de tatonări și încercări de scoatere a adversarului din zonele fortificate, ei reușesc să ajungă la o înțelegere, Ieyasu acceptînd să fie vasalul lui Hideyoshi. A anihilat, apoi, cu ușurință, rezistența unor secte budiste, a determinat, cu o armată de 250 000 militari prezenți pe insulă, toate clanurile din Kyushu să se supună, inclusiv clanul Satsuma care era un fel de regat, practic, independent și, în final, a capturat, împreună cu Ieyasu, castelul de la Odawara, la sud de Tokio de astăzi, instituindu-și controlul și asupra clanurilor din nordul țării.

Ca și Oda Nobunaga, Toyotomi Hideyoshi n-a cutezat să-și asume titlul de shogun, din cauza originii sale umile, mulțumindu-se cu cel de kampaku, dictator civil. Și-a construit însă o fortăreață extrem de puternică, Castelul Osaka, pe locul unui important templu budist, Honganji sau Yshiyama Mido. Construcția a început în 1583, a durat peste 3 ani și a fost înălțată de peste 100 000 de muncitori, cu sprijinul financiar al marilor clanuri. Era una dintre cele mai mari construcții de acest tip, cu numeroase curți interioare și 20 de turnuri ce înconjurau incinta. A fost distrus și refăcut în mai multe rânduri, începînd cu asediul lui Tokugawa Hidetada, din 1615, și restaurarea ce a urmat, precum și în timpul luptelor din 1868 dintre trupele imperiale și cele shogunale și, din nou, în bombardamentele din al doilea război mondial. Donjonul reconstituit în beton în perioada postbelică, și numai 4 din cele 20 de turnuri de apărare se mai păstrează, terenurile actuale fiind mult mai mici decît cele inițiale.

Hideyoshi și-a mai construit 2 palate la Kyoto, renumite pentru fastul și luxul lor, Palatul Juraku și Castelul Fushimi, ultimul pe colina Momoyama. În 1594, care reflecta opulența și gustul baroc al conducătorului ce voia ca astfel să i se uite originea umilă. Cel mai bun artiști ai epocii au lucrat la Fushimi, realizînd, după unele aprecieri, cel mai luxos castel din Japonia medievală, iar această colină și-a imprumutat numele pentru desemnarea perioadei cît Hideyoshi a condus arhipelagul. A fost însă abandonat după moartea sa, shogunii Tokugawa demolînd-l apoi în întregime. Pe acest loc a fost construit în perioada postbelică un nou castel, de data aceasta din beton, care să ofere o idee despre fastuoasa reședință a lui Hideyoshi. De la Palatul Juraku, Hideyoshi a dirijat cele două expediții nereușite pentru cucerirea Coreei, din 1592 și 1596, pe care le voia un prim pas pentru cucerirea Chinei și, astfel, a lumii cunoscute atunci de el.

okugawa Ieyasu. Toyotomi Hideyoshi a murit în 1598 lăsînd un fiu, Hideyori, în vîrstă de numai 5 ani. De aceea, înainte de a muri a încercat un aranjament complicat care să-i asigure succesiunea, formînd, printre altele, un consiliu de regenți, sub Tokugawa Ieyasu, cumpatul său, și cel mai puternic dintre generalii săi.

Acum intră în scenă al treilea mare comandant de oști nipone care descindea în linie directă din Minamoto Yoshie, tatăl bunicului faimosului întemeietor al shogunatului, Minamoto Yoritomo, avînd rangul inițial de daimyo al provinciei Mikawa, prefectura Aichi de astăzi. El fusese remarcat de Odo Nobunaga căruia i-a fost atît de fidel încît și-a ucis soția și fiul cel mai mare pentru că pusese ră la cale un complot împotriva acestuia.

Ca aliat și vasal al lui Hideyoshi, a primit în 1590 domeniul Kanto, unde își va alege ca reședință vechiul castel al lui Ota Dokan, construit în 1457, pe care l-a reconstruit și extins. În jurul castelului se vor dezvolta pînă la sfîrșitul secolului temelile viitoarei capitale shogunale Edo, actuala capitală a Japoniei, Tokio.

La moartea lui Hideyoshi, Ieyasu controla deja o mare parte din clanurile zonei centrale a arhipelagului. Manevrînd cu abilitate, el a reușit să creeze disensiuni între diferitele clanuri rivale și, apoi, să-și asigure controlul asupra întregii Japonii prin bătălia de la Sekigahara de la 21 octombrie 1600. În această pitorască localitate de munte din prefectura Gifu, nu departe de monumentul ce marchează amplasamentul unei vechi bariere, se află locul unde s-au înfruntat forțele coalizate ale celor două tabere, respectiv a lui Toyotomi Hideiori, succesorul lui Hideyoshi, plasate sub comanda generalului Ishida Kazushiga, și cea a lui Tokugawa Ieyasu, pretendent la guvernare.

Aproape toată nobilimea epocii a fost prezentă la Sekigahara. Unii, între care Kobayakawa Hideaki, au urmărit cu atenție evoluția luptei, înainte de a se alătura taberei învingătorilor,

Castelul Osaka,
construit de Hideyoshi Toyotomi

iar alții, ca Mori Terumoto, daimyo de Hiroshima, a încercat în zadar, după înfrîngere, să obțină clemența lui Ieyasu. Se pare că la lupte au participat 210 000 de combatanți, fiind astfel cea mai mare bătălie din istoria medievală japoneză, soldată cu 30 000 de victime.

După Sekigahara nimic nu l-a mai putut împiedica pe Ieyasu să-și asume titlul de shogun ca descendent al familiei Minamoto, ceea ce a și făcut, în 1603, noul bakufu stabilindu-și reședința la Edo. Renunțînd oficial la acest titlu, din 1605, în favoarea fiului său, Hidetada, în vîrstă de 26 de ani, Ieyasu s-a retras la Sumpu, Shizouka de astăzi, de unde a continuat să conducă prin intermediul fiului său rămas la Edo.

Amenințarea familiei Toyotomi, decăzută acum la rangul de simplu daimyo, nu fusese însă complet înlăturată intrucît Yodogimi, văduva lui Hideyoshi, se retrăsese, împreună cu Hideiori, fiul lui Hideyoshi, în Castelul Osaka, fortăreață considerată pe atunci drept inexpugnabilă. În 1614, forțele lui Tokugawa au atacat castelul, dar abia în 1615, după un al doilea asediu, a putut fi cucerit de Hidetada.

Yodogimi și Hideiori s-au sinucis, pentru a nu cădea în mîinile lui Ieyasu, iar ultimul supraviețuitor al lui Toyotomi Hideyoshi, nepotul său,

Prințul Shotoku, una dintre cele mai mari personalități ale istoriei japoneze

Kunimatsu, în vîrstă de numai 8 ani, a fost ucis. Se spune că Ieyasu a luat această decizie aducîndu-și aminte faptul că Taira Kiyomori, înfrîngînd clanul Minamoto, a cruțat viața a doi copii, Yoritomo și Yoshimitsu, care aveau să aducă, ajunși la maturitate, ruina familiei Taira, primul instaurînd shogunatul.

În primăvara următoare, în 1616, avea să moară și Ieyasu, din cauza unei răni primite în timpul asediului Castelului Osaka.

e au reprezentat cei 3 mari conducători de oști pentru Japonia? Pentru a ilustra sugestiv răspunsul la această întrebare, japonezii obișnuiesc să spună, referindu-se la neîntrecuta lor artă de amenajare a grădinilor, că Oda Nobunaga a cioplit pietrele, Toyotomi Hideyoshi le-a șlefuit, iar Tokugawa Ieyasu le-a așezat la locul cel mai potrivit.

Modul în care cei 3 și-au dus opera la capăt, este sugerat, de asemenea, cu ajutorul unei cunoscutre istorioare care le surprinde foarte bine trăsăturile caracteristice. Toți 3 ar fi avut de a face cu o pasăre care ar fi refuzat să cînte. Reacția lui Nobunaga ar fi fost impulsivă: „O voi uide dacă nu cîntă”. Toyotomi, mai flexibil, ar fi spus: „O voi face-o să cînte pentru mine”. Tokugawa, cu răbdarea-i și prudența

proverbială, s-ar fi mulțumit să spună: „Am să aștept pînă va cînta”.

Timpu cît Nobunaga și Hideyoshi s-au aflat la conducerea Japoniei a primit numele de perioadă Azuchi-Momoyama (1573—1601), după numele locurilor unde cei doi și-au stabilit reședințele, respectiv castelele de la Azuchi, al lui Nobunaga, și de pe colina Momoyama, al lui Toyotomi.

Oda Nobunaga a fost asemuit de japonezi cu Taira Kiyomori din care descindea, fiind un samurai ambițios și un eminent strateg militar, lipsit de temă, de inhibiții religioase și de superstiții, cu o înfățișare aristocratică, dar extrem de dur. Avea fruntea înaltă, fața ovală, nas acvilin și o statură impozantă pentru japonezi. Purta barbă cu o mustață lungă, dar îmbrăcămîntea era sobră, armura simplă, fără decorațiuni în aur și argint. Un bărbat curajos, deschis, loial, de un orgoliu rar întîlnit, însă, mistuit, de asemenea, de o ambiție nemăsurată. Lui i se atribuie nu numai dorința de unificare și de supunere a clanurilor din arhipelag, ci și cea de cucerire, ulterioară, a Chinei.

Între altele, Oda Nobunaga a înțeles posibilitățile pe care le ofereau armele de foc aduse de portughezi și a reușit să-și asigure controlul asupra centrelor de producție a acestora, introducîndu-le în dotarea trupelor înaintea adversarilor săi. În 1575, a echipat 3 batalioane cu 3 000 de muschete și le-a instruit să tragă în serie obținînd un efect similar armelor automate. Cu această tactică a distrus, de exemplu, cavaleria clanului Takeda, socotită a fi fost cea mai de temut forță militară a epocii, într-o luptă ale cărei consecințe spectacorii de film le-au putut vedea în „Kagemusha”, remarcabilă realizare cinematografică a marelui regizor nipon Akira Kurosawa.

Tot Nobunaga a fost primul care și-a construit o flotă proprie, constituită din 6 corăbii mari, cum nu se mai văzuseră în Japonia.

Între măsurile lui Nobunaga se numără cele de întărire a rolului samurailor în societate, de stimulare a comerțului prin construirea de porturi libere pentru schimburile de mărfuri cu portughezii și cu spaniolii, abolirea practicilor de confiscare a mărfurilor și a taxelor prohibitive, deschiderea de noi drumuri, emisiuni monetare etc.

1159. Luptele opun două familii rivale Minamoto Taira. Supremăția clanului militar a creat o clasă de războinici care se luptă fără răgaz: samuraili.

Prin obiceiurile și comportamentul său, Oda Nobunaga aparține evului mediu japonez, dar prin viziunea și măsurile sale economice și politice el poate fi considerat predecesorul unui nou tip de om de stat, modern prin excelență. Avea un simț desăvârșit al ordinii și disciplinei și a înțeles necesitatea dezvoltării unor relații armonioase cu exteriorul, străinii, respectiv portughezii și misionarii, fiind bine primiți și protejați de el.

Toyotomi Hideyoshi avea să rămână în conștiința poporului japonez ca o figură legendară, fiind considerat una dintre cele mai fascinante personalități ale istoriei nipone. Însăși apariția sa pe lume ține de legendă. În satul Nakamura, din provincia Owari, în apropiere de Nagoya de astăzi, trăia un țăran sărac, foarte necăjit că nu avea copii. Anii se scurgeau unul după altul fără să aducă, spre disperarea lui, urmașul atât de dorit care să-i asigure perpetuarea numelui și amintirii, așa cum cerea tradiția. Căci absența unui urmaș făcea aproape obligatorie adoptarea unui băiat. Abia tirziu, spre anii senectuții, cind totul părea că s-a sfârșit, s-a întâmplat și minunea. Noul născut a primit numele de Hiyoshi, dar tatăl n-a avut parte să-și vadă feciorul mare, murind înainte ca acesta să împlinească 7 ani.

Mama lui Hiyoshi s-a recăsătorit la un an după moartea tatălui, cu un alt țăran din localitate, dar între băiat și tatăl vitreg nu s-a putut infiripa nici un sentiment de afecțiune.

Dorind ca băiatul să se facă bonz, călugăr budist, mama sa l-a trimis, cind a implinit 9 ani, la o minăstire budistă. Bonzul care l-a luat în primire a încercat în zadar să-l aducă pe calea dorită. În curind, băiatul avea să fie considerat sălbatic, lenș, neascultător, obraznic și brutal. La început i s-a dat de lucru la bucătărie, dar a fost surprins mincind pe furiș porțiile altor călugări. La reproșurile bonzului, băiatul a răspuns :

— O, stăpine greșești. Nu din lăcomie am făcut-o, ci pentru a-mi asigura mîncarea pe care nu mi-o dai.

Pe cind avea 12 ani, băiatul a fost surprins comportîndu-se ireverențios. Însărcinat să-i aducă lui Buda o ofrandă de orez, tinărul a pus vasul cu orez în poala statuii lui Buda zicînd cu năduf : „Na, mînincă !” Apoi a pus mina pe un rețev și a dat cu atîta forță în capul statuii încît a prăvălit-o la pămînt. Era prea mult pentru un lăcaș budist, astfel că bonzul i-a arătat poarta minăstirii punînd capăt uceniciei lui Hiyoshi.

zgonirea din minăstirea budistă a însemnat pentru Hiyoshi angajarea pe o cale plină de neprevăzut și aventuri. Uneori rățcea fără rost și fără să mînincă zile întregi, dormind sub cerul liber.

Într-o seară, culcîndu-se sub un poț, era cit pe ce să fie călcat de un samurai călare. Furios, Hiyoshi s-a repezit la samurai și a încercat să-i smulgă sabia pentru a-l determina să-i ceară iertare. Impresionat de furia, agilitatea și forța băiatului, samuraiul s-a interesat de situația lui și l-a întrebat unde-i sînt părinții.

— Tata a murit și eu nu vreau să mă fac bonz, cum vrea mama. Vreau să mă fac samurai, dar am numai 13 ani, i-a răspuns băiatul cu o voce puternică, plină de încredere, care nu

Minamoto Yoritomo, primul shogun, întemeietorul șogunatului.

se putea angaja ca luptător înainte de a implini 15 ani, vîrsta majoratului la acea dată.

— Îmi place, băiete, și pentru că nu ai de lucru, vino cu mine. Am să găsesc ceva potrivit pentru unul ca tine. Vrei să ajungi războinic ? Ei bine, am să-ți dau o sabie, i-a spus samuraiul.

Băiatul a acceptat cu bucurie oferta. Sabia pe care a primit-o era însă veche și aproape inutilizabilă.

— Îți bați joc de mine ! Vreau o sabie adevărată, cum este cea a domniei voastre, i-a spus băiatul samuraiului.

— Ei bine ! O vei avea. Cu condiția s-o iei fără ca eu să prind de veste, i-a răspuns samuraiul.

Condiția pusă echivala, practic, cu imposibilitatea de a obține o asemenea armă. Samuraii nu se despărțeau niciodată de săbiile lor. Le păstrau tot timpul la briu, iar noaptea sau în

Una din renumitele pagode din Nasa

alte împrejurări, le puneau lingă ei, la îndemână, gata să poate fi folosite la cel mai mic semn.

La 3 zile după această promisiune condiționată a izbucnit un incendiu. Samurailui, bănuind că Hiyoshi va profita de confuzia și de emoțiile provocate de incendiu pentru a-i fura sabia, și-a sporit atenția, dar ziua și noaptea au trecut fără să se întâmple ceva. Ziua următoare, obosit de atita veghe, samurailui s-a lăsat furat de somn doar pentru o clipă. Nu mică i-a fost mirarea când trezindu-se a constatat că sabia îi dispăruse. N-a avut de ales. A trebuit să-și respecte promisiunea, iar Hiyoshi a obținut arma mult dorită.

În mai puțin de 3 ani, Hiyoshi a cîștigat încrederea stăpînului clanului obținînd postul de administrator financiar al domeniului. Promovarea într-o asemenea poziție, într-un timp atît de scurt, i-a atras invidia și ura celorlalți slujitori, ceea ce l-a determinat pe Hiyoshi să părăsească domeniul. La plecare a primit o sumă de bani pentru a-și cumpăra zale.

Arzînd de dorința de a se angaja în serviciul clanului Nobunaga, cel mai puternic, pe atunci, în părțile acelea, Hiyoshi și-a cumpărat cu banii primiți îmbrăcămîntea potrivită pentru a se prezenta ca să solicite angajarea. La început i s-a dat o slujbă modestă — să îngrijească de cai — dar tînărul și-a spus că nimic nu-l va împiedica să obțină un post mai bun.

Oda Nobunaga era un stăpîn nerăbdător, iute la minie, care băgase spaima în slujitori, astfel că aceștia se fereau pe cît puteau să-i iasă în

cale. Hiyoshi nu avea însă motive să se ferească din calea noului său stăpîn. Dimpotrivă. S-a văzut chiar împins de ceilalți slujitori s-o facă și s-a străduit din răsuputeri să-l mulțumească pe Nobunaga.

Energia, priceperea și curajul tînărului Hiyoshi i-au atras atenția lui Oda Nobunaga care l-a îndrăgit pe tînăr și, în 1562, l-a făcut samurai, acordîndu-i, totodată, și dreptul de a-și lua un nume de familie. Astfel Hiyoshi a devenit samurailui Toyotomi Hideyoshi care a primit, în 1574, de la Nobunaga un domeniu propriu, cu un castel, ajungînd mina sa dreaptă și unul dintre cei mai de încredere generali.

După ce i-a răzbunat moartea lui Oda Nobunaga, ca un brav samurai, Hideyoshi se aștepta să fie invitat de vasalii stăpînului său să-i continue opera de unificare a țării. Aceștia au optat însă pentru fiii lui Nobunaga, refuzînd să permită unui „parvenit“ să ajungă la același rang glorios cu fostul lor stăpîn. Hideyoshi nu era însă omul care să suporte o asemenea umilință. Fără să se teamă că va fi socotit un rebel, și-a chemat trupele credincioase la arme și a pornit la luptă deschizîndu-și calea spre putere.

Nu numai originea țărănească a lui Toyotomi Hideyoshi, considerată umilă la data aceea, și ascensiunea sa extraordinară, ci și înfățișarea fizică a fascinat. Era mic de statură, urît — „un aventurier pitic, cu față de maimuță“, cum îl caracteriza un istoric britanic, James Murdoch, care-l considera însă „cel mai mare om de stat al secolului, atît din Japonia, cît și din Europa“ — dar producea asupra celor din jur o impresie covârșitoare de forță și vrajă.

A combinat într-o manieră imprevizibilă diplomația cu forța și a rearanjat cu o intuiție rar întâlnită harta arhipelagului.

A instituit o evidență clară a întregului teritoriu și a repartizat vasallilor săi domeniile astfel încît daimyo potențial periculoși să aibă drept vecini și să fie supravegheați de oameni de încredere, ținîndu-i astfel, cu fermitate și diplomație, strîns ca într-un clește.

A devenit celebră maniera în care i-a determinat pe șefii marilor clanuri să-i jure credință. Ca o demonstrație a raporturilor prietenești cu împăratul, Toyotomi Hideyoshi l-a invitat pe tînărul suveran, lipsit de apărare și sărac, să petreacă 5 zile la palatul său Juraku. A doua zi i-a chemat pe cei mai importanți daimyo și le-a cerut să jure credință atît suveranului cît și lui kampan Majestății Sale, adică lui.

ea mai importantă reformă a lui Hideyoshi privește clasa din mijlocul căreia s-a ridicat — țărănimea. A impus o linie clară de demarcație între țărani și samurai, a interzis tuturor țărănilor și slujitorilor de pe domeniul să le părăsească fără permisiunea stăpînului, și le-a cerut să depună toate armele aflate în minile lor.

Separarea clară a țărănilor de samurai, apreciază niponologul american Edwin Reischeuer, a forțat pe samuraili rurali să se decidă dacă să-și urmeze seniorul, ca slujitor remunerat de acesta, sau să rămînă să lucreze pămîntul pe care îl posedă ca țărani. Mulți dintre samuraili care au optat pentru această din urmă soluție au devenit căpetenii și lideri ai societății rurale.

Hideyoshi a rămas în istorie și ca primul conducător japonez care a recurs la persecuții împotriva creștinismului adus de europeni, în special pentru crucificarea, la Nagasaki, în februarie 1597, a unui număr de 26 creștini, inclusiv șase călugări franciscani spanioli. El este și autorul a două edicte de expulzare a străinilor, rămase fără urmă.

Viața culturală a perioadei Azuchi-Momoyama a fost bogată. În special arta a cunoscut o înflorire deosebită afirmându-se mai ales prin castele: Azuchi, Juraku, Fukushima, concomitent cu opulența și barocul gustate de Hideyoshi și artele influențate de gândirea zen, teatrul Noh, chanoyu, ceremonia ceaiului, ikebana, arta buchetului floral, arta amenajării grădinilor, personalitatea cea mai importantă a epocii fiind Sen-no-Rikyū.

În arhitectură, de exemplu, Toyotomi Hideyoshi a creat un nou model de reședință aristocratică fastuoasă, compusă dintr-un palat și unul sau mai multe pavilioane de ceai. În peisajul rustic din sudul capitalei Kyoto a înălțat Palatul Juraku, o reședință de o eleganță superemă în epocă, unde a oferit serbări atât de somptuoase încât nici un alt nobil japonez n-ar fi îndrăznit să aspire la organizarea lor.

Al treilea mare general, Tokugawa Ieyasu, este asemănat de japonezi cu Minamoto Yoritomo, și se spune că el însuși l-ar fi luat ca model pe ilustrul său înaintaș. El a identificat interesele Japoniei cu cele ale propriei sale familii, așa cum remarcă istoricul britanic Richard Storry, și și-a consacrat întreaga energie pentru a consolida supremația familiei sale pe bazele stabilite deja de cei doi înaintași, sub un bakufu situat, ca și cel de la Kamakura, departe de influența considerată nefastă a aristocrației de la curtea imperială din Kyoto.

Ieyasu a împărțit țara între propriul său domeniu și cele ale vasalilor, oprind pentru sine un sfert din terenurile agricole, toate orașele mari, porturile și minele.

Numărul vasalilor a fost inițial de 295, iar domeniile acordate au variat între cele capabile să asigure veniturile echivalente cu 10 000 koku de orez și 1 022 700 koku, unitate reprezentând valoarea orezului necesar unei persoane pentru a trăi un an, respectiv aproximativ 180,38 kilograme.

Profesorul Tsuchiya Takao apreciază, în „Istoria economică a Japoniei”, că, spre sfârșitul perioadei Edo, producția de orez a arhipelagului era de circa 30 milioane koku, din care 4,2 milioane reveneau shogunului și 2,6 milioane, slujitorilor săi.

Japonezi și portughezi în sec. al XVI-lea.
Pictură de epocă

Oda Nobunga asediat de rebeli își pune capăt vieții curmându-se astfel prima tentativă de unificare a arhipelagului nipon.

Administrația Tokugawa, Bakufu de Edo constituie un model de organizare a statului-familie ereditar. Pe baza principiilor elaborate de Ieyasu, shogunii Hidetada și Iemitsu au împărțit domeniile nobiliare în 3 categorii. Din prima categorie făceau parte domeniile fiilor lui Ieyasu și ale descendenților lor. Urmau fudai daimyo, domeniile nobililor ereditari constituiți din vasali de încredere ai lui Ieyasu, existenți înainte de bătălia de la Sekigahara. Ultimii erau tozama daimyo, nobili care s-au aliat lui Ieyasu înainte de bătălie și cîțiva care s-au supus în timpul, sau imediat după luptă.

Ieyasu și urmașii săi i-au tratat pe nobilii japonezi exclusiv în funcție de pozițiile pe care aceștia s-au situat în confruntarea de la Sekigahara. Cei ce i s-au împotrivit și-au pierdut domeniile, devenind, împreună cu samurailor lor, ronin, oameni fără căpătii, adică luptători fără stăpîni, o categorie socială cu o componentă pitorească incluzînd oameni cu însușiri aparte intrați în legendă pentru aventurile și actele lor de curaj.

Bătălia de la Shidigara. Victoria lui Tokugawa Ieyasu asupra forțelor lui Toyotomi Hideyori a asigurat întemeierea dinastiei șogunale Tokugawa

Bakufu de Edo a creat o structură de control foarte complicată, dar eficientă pentru a anihila orice tentativă de revoltă, ceea ce i-a asigurat o longevitate de 264 de ani. Deși domeniile erau complet autonome și nu plăteau taxe, daimyo trebuia să răspundă de loialitatea vasalilor și să facă față unor obligații costisitoare, cum erau construirea de palate și întreținerea unei curți la Edo, corespunzător rangului, unde să locuiască permanent familia sa, ca o garanție a loialității clanului, iar el însuși să se prezinte personal shogunului și să rămână în oraș jumătate de an inițial, apoi, alternativ, cite un an la Edo și altul pe domeniul său, evident, în contratimp cu vecinii domeniului său. Este sistemul Sankin Kotai instituit în 1635.

Toate călătoriile — cele mai faimoase desfășurându-se pe Tokaido, drumul Mării de Răsărit —, intrările și ieșirile din Edo erau strict controlate prin bariere și gărzii cu ordine severe să vadă dacă „intră arme sau ies femei”, indiciu considerat sigur al oricărui pregătire de revoltă. Printr-un sistem polițienesc bine organizat era supravegheată și viața particulară a daimyo care trebuiau să obțină permisiunea shogunului pentru o serie de acte de interes strict particular, în special pentru căsătoria lui sau a fiilor și fiicelor sale.

Societatea japoneză a fost împărțită în patru categorii strict delimitate, fiecare cu obligații

precise și cu norme rigide de relații între ele și în interiorul lor, respectiv, shi sau bushi, războinicii, adică samurarii, clasa conducătoare, noh, sau kyakusho, țărani, producători de bunuri de primă necesitate, în primul rând hrana, ko sau shokunin, artizanii, meseriași, producători de alte bunuri, și sho, sau shonin, negustorii, considerați cărauși parazitari ai bunurilor produse de țărani și meseriași. Toate celelalte profesii sau ocupații se aflau în afara societății oficiale, prezența lor fiind tolerată, cu excepția etei, cei ce practicau, ereditar, muncile considerate murdare — măcelari, tăbăcari, călăi etc. — izolați de restul societății în comunități închise. Shokunin și shonin constituiau choniu, orașenii, care aveau să-i depășească, în scurt timp, ca forță economică, pe hyakusho.

Pe domeniile lor, shogunii Tokugawa au instituit reguli meticuloase privind aproape toate aspectele vieții sociale și particulare atât ale vasalilor samurai, cit și ale celorlalte categorii, inclusiv tipul de locuință, îmbrăcămintea pe vîrste, sex, ocupație etc. Aceste reguli au servit ca model evasobligatoriu și pentru administrarea domeniilor lor de către ceilalți mari daimyo. Ei înșiși au respectat cu rigurozitate regulile privind viața militară și particulară, stabilite de shogun pentru samurai. În această perioadă se definitivează normele morale și etice ale samurailor care alcătuiesc faimosul cod Bushido, iar criteriul fundamental de apreciere a unui vasal sau supus, loialitatea necondiționată, a fost generalizat, atribuindu-i-se și o încărcătură emoțională mistică.

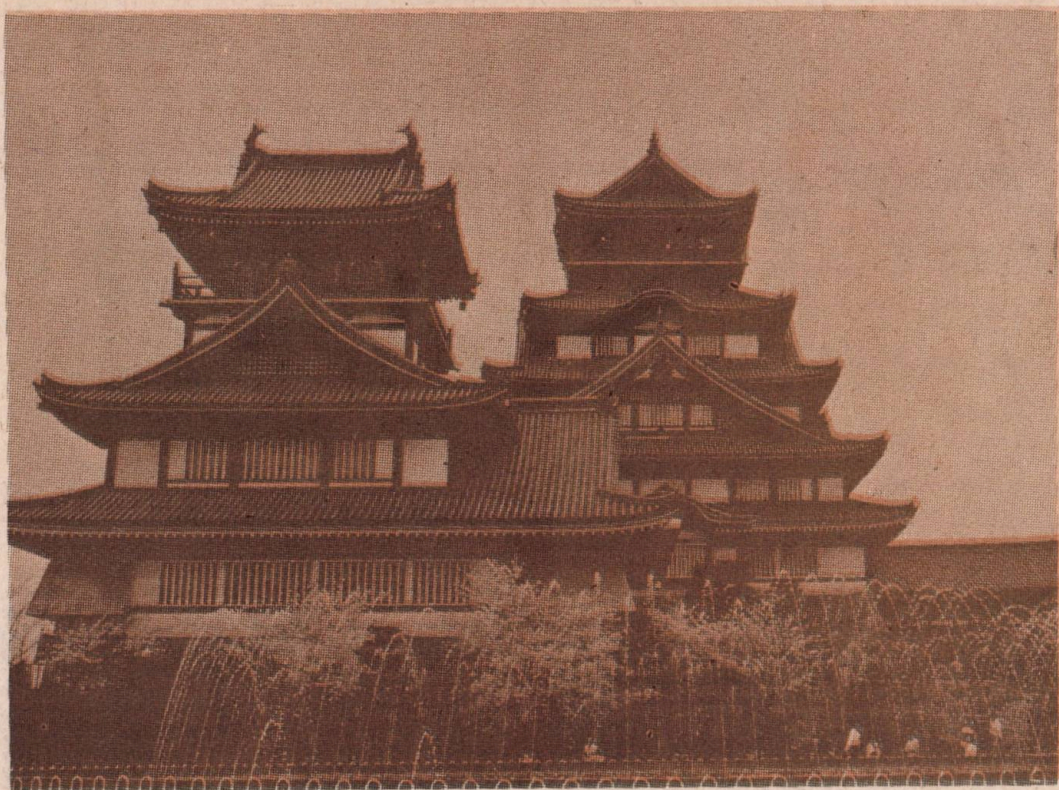
Perioada Tokugawa a rămas în istorie nu numai ca una dintre cele mai prodigioase pentru arta și cultura japoneză, dar și pentru izolarea Japoniei de lumea exterioară. Bakufu de Edo a reușit să păstreze timp de 2 secole și jumătate supremația familiei Tokugawa într-o ierarhie rigidă, pașnică, dominată de samurai, dar shogunii înșiși, ca și înaintașii lor Minamoto, sau ca suveranul de la Kyoto, au fost doar conducători nominali, cedind practic puterea unora dintre consilieri sau personalități din jurul lor. De aceea, în afara lui Ieyasu, întemeietorul dinastiei, ceilalți shoguni Tokugawa nu și-au impus o prezență puternică pe scena istoriei nipone. Cei alți nobili au urmat și ei cu fidelitate modelul, fiind doar nominal conducători domeniilor lor, care erau administrate, de fapt, de samurai „birocrati”, sau „grupuri de decizie”.

Personajele și modelele lor. Citorul recunoaște cu ușurință modelele istorice ale principalelor personaje ale romanului. Va identifica, cu siguranță, în Yoshi Toranaga — noh — Minowara, generalul țaran Nakamura și daimyo dictator Goro-da pe cei trei mari conducători de oști japonezi din secolul al XVI-lea, Tokugawa Ieyasu, Toyotomi Hideyoshi și Oda Nobunaga, observind că sint respectate, ca atare, datele istorice reale. Cele 3 familii care au dat lungul sir de shoguni pînă la 1600, Minowara, Fujimoto și Takashima sint Minamoto, Fujiwara și Taira, cu precizarea că ultima n-a dat, în realitate, nici un shogun.

Yoshi Sudara, fiul lui Toranaga, nu este altcineva decît Tokugawa Hidetada, care i-a succedat, ca shogun, tatălui său.

În tabăra ostilă lui Toranaga vom identifica pe generalul Ishido în persoana generalului

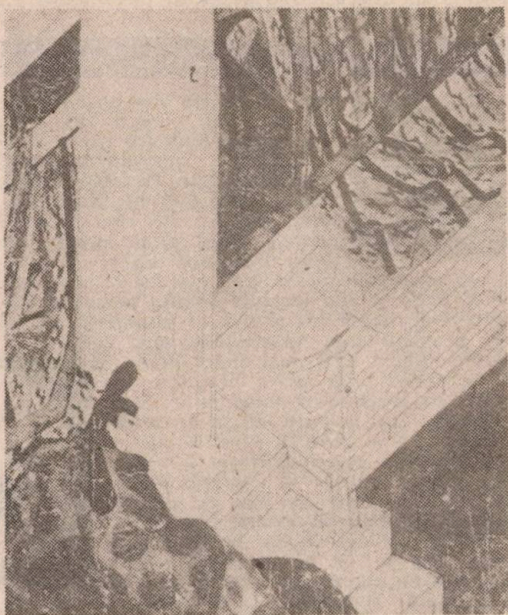

Castelul Fushimi de lângă Kyoto
construit de Hideyoshi Toyotomi

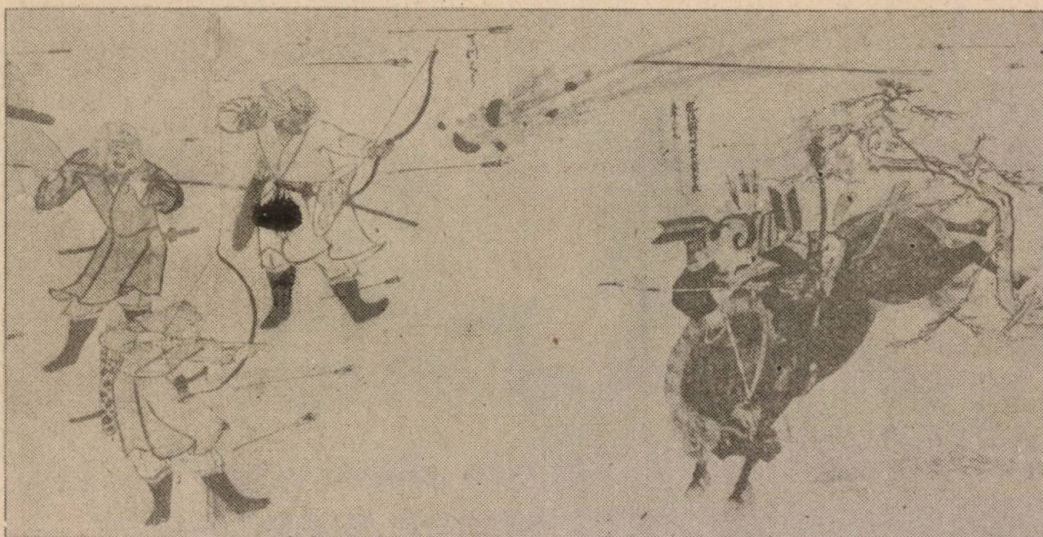
Ishida Kazushige, conducătorul trupelor lui Toyotomi Hideyori, micuțul Yaemon, din roman, iar pe doamna Ochiba, văduva lui Nakamura, în persoana lui Yodogimi, văduva reală a lui Hideyoshi.

În roman, Gotoda a fost asasinat de generalul Akechi Jinsai, tatăl lui Mariko, în realitate asasinul lui Oda Nobunaga a fost generalul Akechi Mitsuhide.

Nu dispunem de suficiente date pentru a stabili dacă și alte personaje au fost modelate după personalități istorice reale. Ceea ce putem afirma cu precizie este că în privința celor 3 mari conducători de ostii, Oda Nobunaga, Toyotomi Hideyoshi și Tokugawa Ieyasu, în roman Gotoda, Nakamura și Toranaga, James Clavell s-a ținut foarte aproape de adevărul istoric. Întîlnim în roman pagini de strictă valoare documentară asupra istoriei shogunatului, ca atare, a acțiunilor militare și politice ale celor 3, iar portretele lor sînt cele cunoscute de istoriografia japoneză.

Pictură din 1200 reprezentînd pe printul Genji. La 1005 doamna de onoare și poetesa Murasaki Shikibu a scris celebrul roman „Genji Monogatari”

Samuraili în luptă cu mongolii, în sec. al XIII-lea.
Fragment dintr-o pictură de epocă

Uneori, în roman sînt redade gînduri sau chiar fraze atribuite celor 3 mari personalități ale istoriei nipone, cum este cazul reproducerii aproape cuvînt cu cuvînt a textului legatului lui Ieyasu privind răbdarea.

Ce putem spune despre personajul central al romanului în jurul căruia se clădește acțiunea. Este John Blackthorne produsul imaginației lui James Clavell?

ANJINSAN

În apropiere de Nihonbashi, Podul Japoniei, punctul din centrul capitalei nipone de la care se măsoară, potrivit tradiției, toate distanțele, se află un memorial modest numit Anjincho-jinja, dedicat, așa cum îi arată numele, unui pilot, pentru că anjin înseamnă pilot naval în limba japoneză. Memorialul marchează, de fapt, locul unde se afla locuința acestui personaj, suficient de important pentru ca amintirea lui să fie în continuare marcată în zona centrală a unuia dintre cele mai mari orașe ale lumii, unde prețul unui metru pătrat de teren depășește cu mult orice imaginație. Este drept că o stradă care pornea de la acest memorial și căreia îi era acordat acest nume, a dispărut după marele cutremur de la 1 septembrie 1923, dar putem înțelege cu ușurință motivul privind clădirile moderne din jur, cu supermarketurile, băncile și oficiile diverselor firme.

Pentru cei descurajați de jungla de beton și sticlă din jur și de imaginea autostrăzii suspendate pe piloni de beton care o poartă peste Nihonbashi acoperindu-l, polițistul din cabina aflată la unul din capetele podului, îi va arăta, așa cum mi-a arătat și mie, drumul spre memorialul aflat în apropiere.

Nu este singurul monument dedicat acestui

personaj cu nume atît de ciudat. Dacă vei călători din Tokio, gara Shinagawa, pe linia ferată Keihin Kyoko-sen, ca să amintesc doar traseul pe care l-am parcurs eu însumi —, la Yokosuka, oraș cu peste 400 000 de locuitori și cu o mare bază navală americană, situat la numai 50 de kilometri de capitala niponă, vei întîlni o gară numită Anjinzuka. Aproape de Anjinzuka, de fapt între ea și gara Yokosuka, se înalță dealul Hatake, cu altitudinea de 208 metri, pe care a fost amenajat un parc numit Tsukayama. Pe culmea dealului, două stele funerare, una lingă alta, împrejmuite cu un garduș de fier, la umbra unui arbore, străjuiesc locul unde acest personaj și-a aflat, împreună cu soția sa japoneză, odihna de veci.

Am urcat pe o alee în trepte de piatră pe culmea dealului într-un peisaj tipic japonez, încununat primăvara de sakura, floarea de cireș, floarea florilor, cea mai îndrăgită de insulari. Aici am constatat că numele de familie al personajului numit Anjin este Miura, evident convențional, după cel al peninsulei ce conturează la sud gura golfului Tokio, unde se afla domeniul său. Am înțeles că numele face parte din categoria celor acordate, de regulă, de nobilii Japoniei medievale, oamenilor de rînd lipsiți de dreptul de a avea o identitate civilă pe care îi ridicau la rangul de samurai sau la alt rang nobiliar.

Solicitat, oricare dintre vizitatorii japonezi sînt gata să-ți ofere o mulțime de detalii și să-ți arate zona suburbană Hemi care constituia cîndva domeniul lui Anjin, sau mai bine zis Anjin-san, domnul Anjin, particula onorifică sau numid fi tradusă cu domnul. Astăzi, mai pot fi văzute încă aici căsuțe japoneze ce te fac să te întorci cu gîndul la farmecul natural al așezărilor de odinioară, cu minusculele lor grădini îndrăznind să se cațere pe pantele dealului. Departe, spre dreapta se vede, dincolo de oraș, rada portului Yokosuka.

Tot în apropiere de Tokio, la 120 kilometri, în Izu hanto, peninsula Izu, pe coasta orientală a acesteia, într-una dintre cele mai frumoase stațiuni balneare nipone, cu peste 800 de izvoare termale, Ito, cu aproape 1 000 000 locuitori,

am întâlnit un nou memorial dedicat aceluiași Anjinsan. Este și acesta situat într-un peisaj minunat, la sud-est de gara orașului, lângă estuarul lui Okawa. Nu departe de aici, în golful Kawana se reflectă semeața culmea lui Amagisan, cu altitudinea de 1 407 metri.

Aici memoria lui Miura Anjin este onorată, în fiecare an, cu un Anjin Matsuri. Festivalul pilotului, de trei zile, 8—10 august. În seara zilei de 9 august, pe piriul Matsu, afluent al lui Okawa, sint lansate o mie de toro nagashi, bărcuțe cu lampioane colorate. La 10 august are loc o ceremonie, la care participă, de regulă, și ambasaderii britanic și olandez.

Cine a fost Miura Anjin? ...19 aprilie 1600. În dimineața acestei zile, pescarii mici așezări Sashiu, de pe țărmul răsăritean al peninsulei Izu, văd cu uimire o corabie ciudată, eșuată pe bancurile de nisip din apropierea plajei, împinsă acolo, probabil, de furtuna violentă din timpul nopții. Vasul se numea Liefde și avea la bord 24 de supraviețuitori, dintr-un echipaj de 110 oameni. Era ultima dintr-un grup de 5 corăbii olandeze care părăsiseră Amsterdamul în 1598 pentru o călătorie în scopuri militare, comerciale și exploratorii și reușise să atingă țărmul nipon, la capătul unei înceștări supreme, de peste 4 luni, cu marele ocean, traversat pentru prima dată de acești europeni. Ajunși aici, supraviețuitorii aveau să se reîntâlnească cu ecoul îndepărtat al ostilităților de pe continentul european: ieziuiții aflați deja de cîteva decenii în arhipelag pretindeau că naufragiații sint pirați și trebuie condamnați la moarte.

ntre supraviețuitori se afla și un englez, William Adams, născut în 1554, la Gillingham în Kent, pilotul navei, care avea o constituție robustă și rezistase mai bine decît ceilalți. Pînă acum nimeni nu a reușit să infirme opinia că el a fost primul englez care a pus piciorul pe pămîntul nipon. Oricum, așa cum susține istoricul britanic Richard Storry în a sa „A History of Modern Japon”, „O istorie a Japoniei moderne” (Penguin Books, 1969), el s-a dovedit a fi și foarte norocos, a reușit să producă o impresie deosebită celui mai puternic om politic și militar nipon, Tokugawa Ieyasu, întemeietorul dinastiei shogunale cu același nume, și să-i cîștige încrederea.

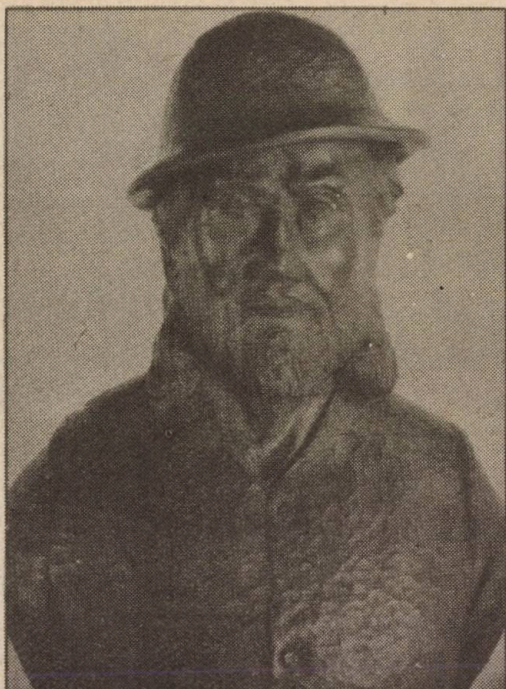
William Adams avea să rămînă pînă la sfîrșitul vieții sale în Japonia și să lase amintiri vii pînă astăzi în memoria locuitorilor acestor meleaguri. Cunoscător al cîtorva limbi, inclusiv portugheza, a învățat relativ ușor și japoneza și a devenit interpret și consilier al lui Ieyasu care l-a răsplătit cu rangul nobiliar de hatamoto, cu statut de samurai, și l-a înzestrat cu domeniul Hemi, precum și cu o soție japoneză cu care a avut 2 copii. Viitorul shogun a sesizat că ar fi util pentru el să stabilească un nou canal comercial pe lingă cele ale chinezilor, portughezilor și spaniolilor, prin intermediul noilor veniți, și a obținut cit mai multe date despre situația politică a Europei și a lumii de atunci, pe care le-a confruntat cu cele obținute de la ieziuiți. De asemenea, l-a convins pe englez să-i ofere o serie de cunoștințe de matematică, navigație, comerț internațional și să construiască, începînd din 1605, două corăbii similare celei cu care venise și care au fost lansate la Ito.

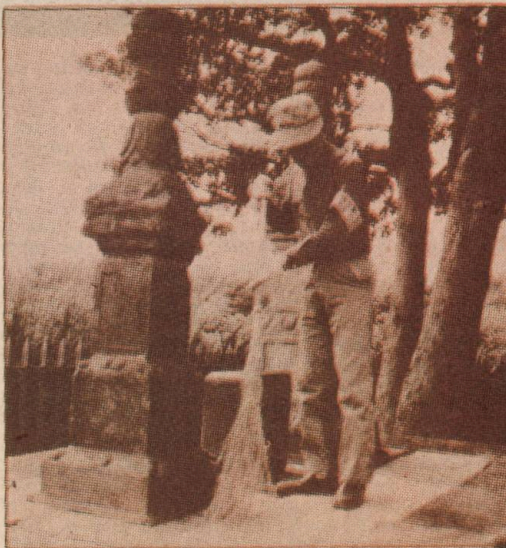
Castelul Osaka, donjonul principal

William Adams s-a străduit să-i ajute pe compatrioții săi și pe olandezi să stabilească relații comerciale cit mai avantajoase cu japonezii. Lui nu i s-a permis, inițial, să părăsească arhipelagul, dar a reușit să obțină această permisiune pentru camarazii supraviețuitori care au dus cu ei și o scrisoare a shogunului, invitîndu-i pe olandzi și englezi să facă negoț. Adams însuși a trimis la Londra mai multe scrisori, unele păstrîndu-se pînă astăzi, prin care îi sfătua pe britanici ce mărfuri să trimită — în special plumb, oțel, oglinzi, articole de sticlă și țesături fine — și îi informa că singurele taxe vamale necesare constau în darurile oferite shogunului. Dacă vreo corabie englezească ajunge în estul Japoniei, serie el, „să intrebe de mine. Sint cunoscut în limba japoneză sub numele de Anjin Sama”.

Primii au sosit olandezii care, cu ajutorul lui Adams, au obținut condiții comerciale mai favorabile decît cele ale portughezilor și spaniolilor și au înființat o casă de comerț, în 1609, sub conducerea lui Abraham Van Den Brock, în insula Hirado, de lingă țărmul mării

William Adams, primul englez care a ajuns în Japonia, la 1600, modelul lui John Blackthorne din romanul „Shogun”
 ● Mormintul lui Adams și al soției sale pe culmea dealului Hatake

însule sudice Kyushu, aproape de orașul Nagasaki. Astăzi, această insulă, rezervată cindva „barbarilor din sud”, a fost legată de țărm printr-un pod și este inclusă, grație peisajelor incântătoare, în Parcul Național Sakai, din prefectura Nagasaki.

Prima navă comercială englezească, „Clove”, a ancorat la Hirado la 11 iunie 1613, avînd instrucțiuni să se sfătuiască cu Adams, dar căpitanul acesteia l-a socotit prea „japonizat” și relațiile dintre cei doi au fost reci. Englezul samurai și-a sfătuit compatrioții să-și instaleze casa de comerț la Uraga, un punct strategic în Golful Tokio de astăzi, dar ei au preferat Hirado.

Deși primise permisiunea lui Ieyasu să se reîntoarcă în patrie, Adams s-a decis, în ultimul moment, din considerente neclarificate de istorici, să mai rămînă în arhipelag, sub pretextul că ar mai avea nevoie de timp ca să cîștige bani mai mulți. Deși avea o soție și un copil la Londra, el se bucura în arhipelag de o poziție socială și un prestigiu la care n-ar fi îndrăznit să aspire în propria sa patrie, sentiment întărit, probabil, și de atitudinea căpitanului corăbiei Clove, cu aere de superioritate nobiliară.

Odată cu moartea protectorului său Ieyasu, în 1616 a apus și norocul lui Adams. Hidetada, urmașul lui Ieyasu, și-a schimbat atitudinea devenind nefavorabil nu numai lui Adams, ci străinilor în general, în parte și ca urmare a temerilor că aceștia ar putea constitui o amenințare.

Englezul samurai și-a petrecut în cea mai mare parte ultimii săi ani de viață la Hirado, în apropiere de care a și murit în anul 1620. Trei ani mai târziu, englezii aveau să abandoneze cu totul comerțul cu arhipelagul nipon, concentrîndu-și toate forțele asupra Indiei, iar după încă 20 de ani, singurii străini tolerați de japonezi, olandezii, aveau să fie izolați sever pe insula artificială Dejima, din rada portului Nagasaki.

Viața lui Miura Anjin, William Adams, a fost învăluită treptat într-o aureolă de legendă și mister, intrînd în folclorul japonez, iar serii-torii l-au făcut eroul unor povestiri sau romane. „The Lord of the Golden Fan” (1970), semnat de Christopher Nicole, ni-l înfățișează ca eroul unei serii de petreceri nesfîrșite, departe de personalitatea pe care i-o conferă romanul Shogun, datorat scriitorului britanic James Clavell, care i-a adus, de altfel, faimă mondială cu imensul său succes de librerie.

Shogun, un roman al Japoniei de la 1600? Identificarea biografiei lui John Blackthorne, pînă la detaliu, cel puțin sugerată în roman, cu modelul său William Adams, englezul atît de cunoscut azi în lumea anglo-saxonă care a naufragiat în primăvara anului 1600 pe țărmul peninsulei Izu, ne determină să ne întrebăm de ce James Clavell n-a dat personajelor romanului său numele real pe care l-au avut în istorie. Nu cunoaștem dacă romancierul și-a exprimat opinia asupra acestui aspect, dar credem că, folosirea numelor reale i-ar fi impus anumite limite în ceea ce privește tratarea lor, dat fiind locul important pe care aceste personalități îl ocupă din istoria arhipelagului nipon.

Ca și Tokugawa Ieyasu, Yoshio Toranaga, de exemplu, este personajul principal al scenei politice nipone și al evenimentelor pe care le conduce sau le influențează cu dibăcie. Dar este greu de presupus că Tokugawa Ieyasu ar fi trecut prin seria de aventuri legate de „evadarea” lui Yoshio Toranaga din Castelul Osaka, iar William Adams l-ar fi „salvat” pe viitorul shogun, așa cum a făcut-o John Blackthorne, primind drept „recompensă” inobilarea ca samurai, cu rangul de hatamoto.

Aici putem distinge o primă linie de demarcație între istorie și ficțiune — cadrul general în care se desfășoară acțiunea romanului este cel istoric, real, dar elementele componente ale acțiunii, ca atare, țin de domeniul ficțiunii. Dacă-l putem identifica pe Toranaga cu Ieyasu în ceea ce privește rolul lui istoric în roman și în realitate, datele esențiale ale biografiei și marile acțiuni de anvergură istorică, inclusiv pregătirea înfruntării de la Sekigahara, în așteptarea căreia se edifică romanul, nu-l vom mai întâlni pe Ieyasu în urzeala dibace de intrigi și aventuri pe care acestea le-au generat. Intrigile sînt de domeniul ficțiunii, rezultatul lor este faptul istoric real. Istoria este tiparul romanului, iar substanța turnată în acest tipar este pe măsura inventivității autorului.

Este atunci Shogun un roman al Japoniei de la cumpăna secolelor XVI—XVII, menit să-l introducă pe cititor în societatea și cultura atât de exotice din arhipelagul nipon?

Dacă acesta ar fi fost obiectivul autorului, ne-am fi așteptat ca în roman să folosească numele reale ale personajelor și să-și găsească loc o serie de aspecte ale culturii și civilizației japoneze, de mare interes nu numai pentru publicul larg, ci și pentru cunoașterea și înțelegerea fenomenului nipon.

Lipsesc din roman marile monumente ale culturii japoneze de la Nara, Kyoto și Kamakura, deși acțiunea romanului se desfășoară tot timpul în apropierea acestor localități, primele două situate nu departe de Osaka, iar Kamakura aflându-se, practic, în zona de intersecție a drumurilor ce asigură legătura între

Una din primele bătălii cu arme de foc
în sec. al XVI-lea. Pictură de epocă

peninsula Izu, Edo și domeniul lui Blackthorne de lângă satul de pescari Yokohama. De fapt, observăm că, în general, domenii de importanță deosebită ale culturii și civilizației nipone, inclusiv literatura, arhitectura, pictura, sculptura, artele tradiționale servesc doar de fundal amorf al romanului. Lipsesc capodopere sau personalități de seamă ale epocii, cum sînt castelele de la Azuchi, Fushimi și Juraku, construite de Oda Nobunaga și Toyotomi Hideyoshi, sau Senno-Rikyu, marele maestru care a canonizat normele estetice ale chanoyu, ceremoniile ceaiului, extinse apoi la întreaga artă japoneză. Însăși soarta lui Rikyu care s-a bucurat de protecția și favorurile lui Toyotomi Hideyoshi, din ordinul căruia a trebuit să se sinucidă, în 1591, ar fi putut capta atenția și interesul autorului într-o astfel de perspectivă, oferindu-ne un episod firesc într-un roman al Japoniei anului 1600.

Interesul lui James Clavell se îndreaptă însă spre ceea ce este aproape în exclusivitate legat, într-un fel sau altul, de spiritualitatea samuraiului, de societatea războinicilor, cu păturile sociale și raporturile specifice dintre ele, cu statul și organismele sau organizarea de stat și, pe un plan mai general, de interacțiunea dintre acestea și elementul străin implantat în arhipelag, inclusiv schimburile comerciale.

În consecință, Shogun nu este și nici nu-și propune să fie un roman al Japoniei de la 1600, o frescă a societății nipone de atunci, ci se limitează la anumite aspecte ale ei. Sensul mesajului pe care autorul dorește să ni-l transmită rezidă tocmai în modul cum și în ceea ce selectează, precum și în felul în care ne sînt prezentate elementele respective.

Scenă
de luptă
din
picturile
de pe
rolul
„Războiul
de 12 ani”
din sec.
al XII-lea.

SAMURAI

hambara. Cuvântul samurai ne sugerează imediat imaginea luptătorului japonez cu daisho, cele două săbii la briu, nippon-to, sabia japoneză, lungă, și wakizashi, sabia scurtă, cu pârul ras în creștetul capului și coada împletită adusă în față pentru a forma chimage, fal-

mosul moț, imagine atît de familiară acum, grație, în primul rînd, filmelor și serialelor de televiziune. Imagine care pentru mulți spectatori europeni ia înfățișarea marelui actor Toshio Mifune, cel ce, cu peste 100 de roluri ale sale pe marele și pe micul ecran, pare să intruchipeze însăși tradiția samuraiului.

Trebuie să te afli cel puțin cîteva zile în Japonia pentru a începe să înțelegi cit de cit ce înseamnă samuraiul pentru japonezi și cultura lor. Festivalurilor tradiționale cu samurai, care reinvie cu fast și strălucire personaje istorice sau întimplări, expozițiilor și chiar muzeelor specializate în armuri și săbii, precum și artei și literaturii extrem de bogate pe această temă, li s-au adăugat mijloacele de expresie ale cinematografului și televiziunii.

Aproape n-a existat zi, în perioada cit m-am aflat în această țară, în care pe 6 din cele 7 canale de televiziune din zona Tokio — al șaptelea fiind exclusiv educativ — să nu fie prezentat cel puțin un jidai geki, film de epocă, cu samurai, pe care spectatorii le numesc chambara, urmărindu-le sute de mii sau chiar milioane de spectatori. De regulă, fiecare dintre aceste canale difuzează/cite un serial propriu întrecîndu-se să capteze atenția unui număr cit mai mare de telespectatori.

Ca și în cazul westernului american, chambara sînt în marea lor majoritate filme comerciale, acțiunea lor respectînd tiparele scenariilor filmelor cu cel mai mare succes la public. În general, acțiunea filmelor cu samurai are loc în perioada Edo (1603—1867), în mediul rural, unde o comunitate sătească este terorizată fie de bandiți, fie de samurai sau foști samurai, cu intenții rele. Sătenii apelează la samurai „buni” pentru a-i ajuta să se apere împotriva celor „răi”. Scenele romantice alternează cu scene de bătălie singeroase, eroii „buni” luptînd uneori cu 10—20 de adversari pe care, bineînțeles, îi înfrîng.

În studiourile Toei, de la Uzumasa, suburbie a capitalei nipone, sînt turnate anual peste 300 de astfel de filme destinate televiziunii, precum și aproximativ 10 lungi metraje pentru marile ecran. În total, se apreciază, în Japonia se produce anul 500—600 filme cu samurai, ceea ce relevă popularitatea acestor chambara, considerate, mai ales de către telespectatori, distractive, relaxante și ușor de urmărit, permițînd, totodată, și o reîntoarcere a japonezului din zilele noastre în trecutul nu prea îndepărtat. În același timp, aproape toți marii regizori și interpreți japonezi și-au început cariera cu chambara. Însuși marele regizor Akira Kurosawa, cunoscut spectatorilor noștri de cinema, între altele, prin „Cei 7 samurai” și „Kagemusha”, a turnat 9 filme care pot fi încadrate în această categorie.

„Ciine de pază”. Imaginea luptătorului cu cele două săbii la briu, cu care ne-au obișnuit filmele cu samurai, nu se suprapune însă exact peste modelul istoric real. Nici măcar cele două săbii n-au fost dintotdeauna semnul lor distinctiv, ei, culmea ironiei, au început să fie considerate astfel, tocmai în perioada în care

samuraiul își pierdea caracteristica sa esențială de luptător ce-i justifica însăși denumirea, devenind un fel de slujitor militar, uneori chiar administrator sau funcționar pe domeniul stăpînului său.

Inițial cuvîntul samurai desemna un luptător cu rang milliar înalt, la origine, de regulă țărăn, care avea privilegiul să lupte călare, fiind, după cît se pare, un derivat de la expresia saburau, care înseamnă a servi ca escortă unui nobil.

Samuraiul a apărut odată cu clanurile militare, pe parcursul unui îndelung proces ce acoperă secolele VIII—XII. Acești luptători, recrutați din rîndul țărănimii, puteau fi întîlniți, în secolele VIII—IX, sub formă de cete de călăreți înarmați cu arcuri și săbii lungi, drepte, protejați de armuri ușoare, flexibile, în serviciul clanurilor militare sau al unor temple.

Armurile șefilor de clanuri militare erau confecționate, de regulă, din lamele de oțel împletite cu fișii de piele colorată.

Este perioada în care rolul dominant în numeroasele confruntări militare, în general de mică amploare, sub forma mai de grabă, a unor încăierări, îl aveau încă luptătorii obișnuiți, fapt ilustrat și de persistența săbiei drepte, utilizabilă ca armă de impuns și nu de spintecat. În secolul al IX-lea ponderea acestor cete de călăreți a crescut, iar arcurile și săbiile drepte au fost înlocuite cu săbii ușor curbate spre exterior, arme de spintecat, mai potrivit unui luptător călare, care aveau să devină mai tirziu arma specifică samuraiului, „sufletul războinicului”.

Tactica de luptă a acestor noi războinici consta într-o succesiune de dueluri individuale călare, pînă cînd adversarii erau nimiciți sau se recunoșteau învinși. În toată această perioadă poziția samuraiului a fost asimilată, în virtutea unei vechi tradiții la curtea imperială, cu cea a unui „ciine de pază”.

abuto. În secolul al XII-lea, odată cu instituirea shogunatului, samuraiul devine figura dominantă în societatea japoneză și are ca semne distinctive Kabuto, coiful, și nipponto, sabia japoneză ușor curbată. Kabuto era constituită din hachi, partea metalică, destina-

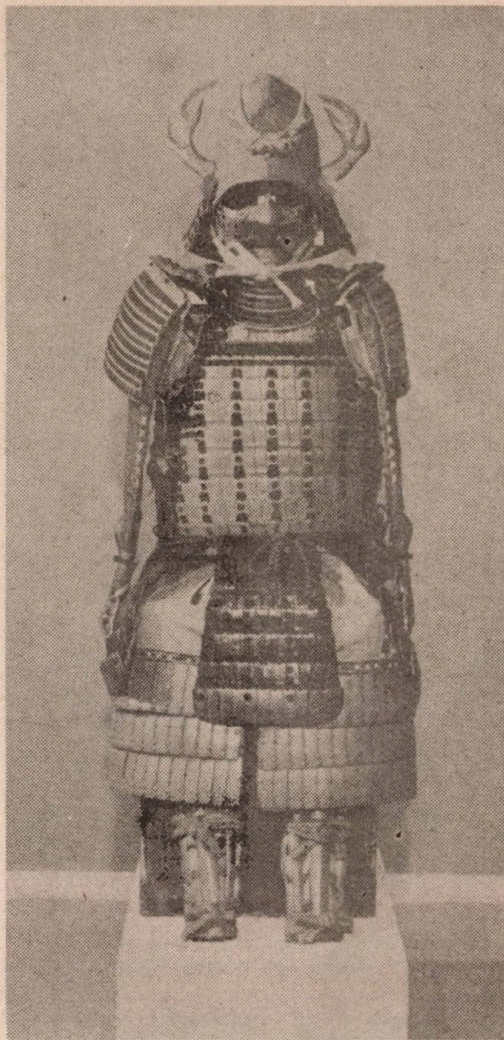
tă să acopere creștetul capului, de regulă făcută din fier, Shikoro, plăcile de protecție a gîtului, și maetate, ornamentul de pe frunte.

Shikoro, ca și armura propriu-zisă, din plăcuțe de metal împletite cu fișii de piele și țesături din mătase, este viu colorată și strălucitoare, iar maetate are de cele mai multe ori forma a două cornițe de metal strălucitor, de culoare aurie.

Shikoro și maetate de la kabuto, purtate de generali, serveau, totodată, ca semne distinctive pentru indicarea statutului și autorității persoanei respective. Unele dintre aceste kabuto sînt considerate obiecte de artă ale epocii fiind expuse în marile muzee. Astăzi kabuto miniaturale sînt folosite pentru a celebra nașterea unui băiat.

În această epocă wakizashi, sabia scurtă, nu-si făcuse încă apariția. Rareori bushi, luptătorii, se foloseau și de tanto, un fel de pumnal, care fusese mai intens utilizat în secolele anterioare.

Odată cu instituirea shogunatului, samuraiul

Armură de samurai din sec. XIV—XV

își afirma supremația prin monopolul asupra artelor marțiale. Costul armurii și armelor luptătorului a făcut din această indeletnicire o profesie aristocratică și a stabilit, implicit, o distincție clară între clasa militară dominantă și țărănimia din rîndul căreia se ridicaseră.

Tot aceasta este epoca de formare a gândirii războinicilor pe baza shintoismului și budismului, în special a sectei zen, și de constituire a normelor de comportare care aveau să se definitiveze pe parcursul secolelor și să fie cunoscute, în lumea modernă, sub numele de Bushido, Codul cavalerului. Se semnalează deja și primele cazuri de sinucidere după ritualul

Prințul Shotoku, una dintre cele mai mari personalități ale istoriei japoneze

seppuku, sau harakiri, cum i se spunea popular, denumire considerată, din această cauză, vulgară, care consta în spintecarea abdomenului, hara însemnând burtă, iar kiri a tăia, și avea să devină singura modalitate a samuraiului de a muri onorabil, alături de căderea în luptă.

Introducerea armelor de foc, tanegashima teppo. Cele două tentative de invazie mongolă din anii 1274 și 1281 au provocat mari schimbări în tehnica de luptă și în arme. Japonezii descoperă că felul de a lupta al mongolilor — în grup, folosind arcuri și chiar arme de foc, în special ghiulele de piatră — este mult mai eficient, ceea ce i-a determinat să și-l însușească și să-și perfecționeze armele. Între altele, și pumnalele devin mai lungi, cu lama mai lată, începând să semene cu o sabie scurtă. În a doua jumătate a secolului următor, wakizashi își făcuse deja apariția având o lungime de 30—60 centimetri

Introducerea armelor de foc, tanegashima teppo, după numele insulei din sudul arhipelagului unde au debarcat primii portughezi, în 1542, atrage cu sine cele mai mari schimbări în construirea fortificațiilor — castelele japoneze — tactica de luptă și chiar modul de organizare militară. Oda Nobunaga introduce, în 1573, batalioanele de muschete cu tragerea succesivă, iar Toyotomi Hideyoshi îi transformă pe samurai într-o castă ereditară relativ închisă, divizată la rindul ei în peste zece ranguri ereditare, fiecare samurai știind, încă de la venirea sa pe lume, ce avea de făcut în viață.

Măsura lui Toyotomi Hideyoshi se impusese deoarece retransformarea samuraiului în luptător pedestru, în special în cazul utilizării armelor de foc, spulberase înseși bazele inițiale ale distincției de clasă în raport cu țărănimea — costul înalt al echipamentelor militare și monopolul exclusiv al artelor marțiale. Drept rezultat, a doua jumătate a secolului al XIV-lea a înregistrat o mobilitate socială fără precedent, însuși Hideyoshi fiind produsul acestui fenomen.

Pentru samurai, Nobunaga și Toyotomi au declanșat astfel un proces care avea să fie încheiat abia în secolul al XVII-lea. Shogunii Tokugawa din secolul al XVII-lea au impus limite și mai severe între samurai și ceilalți locuitori, în cadrul politicii de menținere a stabilității și dominației proprii familii. Împrumutând vechiul precept confucianist care plasează pe negustori la baza piramidei sociale, iar deasupra, în ordine, pe artizani, țărani și clasa înțelepților administratori, reprezentată în Japonia de samurai, deasupra, ei urmăreau, pe de o parte, să-și întărească controlul asupra samurailor făcându-i caldă dominantă, în pofida sârăciei majorității membrilor ei și a îndatorării lor financiare față de negustorii bogați, iar pe de altă parte, să accentueze linia de demarcație între ei și restul populației.

Înainte de secolul al XVII-lea samurailor erau răsplătiți pentru serviciile lor acordându-li-se autoritatea administrativă asupra unei părți din domeniul daimyo. Începând din această perioadă, răsplata va consta în controlul administrativ sau chiar dreptul de proprietate ereditară asupra unei părți din domeniu. Dimensiunea răsplății este corespunzătoare acum rangului samuraiului și, în același timp, avea drept obiectiv încurajarea lui în îndeplinirea scrupuloasă a îndatoririlor față de stăpîn. Cei merituosi erau selecționați pentru anumite funcții și misiuni, remunerația fiind utilizată, în asemenea, cazuri, ca o pirghie eficientă de formare, în rîndul samurailor, a unei adevărate meritocrații, ocotindu-se astfel și normele stricte ale ierarhizării ereditare. Cu timpul s-a ajuns ca în multe cazuri samurarii să fie selecționați nu numai dintre egali lor de rang ereditar, ci indiferent de rang, după calitățile și pregătirea lor.

În funcție de răsplată erau, în același timp, stabilite în detaliu și condițiile serviciului militar la care samuraiul se obliga, cum sînt numărul de luptători pe care acesta se angaja să-i mobilizeze la cererea daimyo, numărul și calitatea armelor, precum și alte aranjamente, inclusiv de ordin personal, cum sînt cele privind căsătoria și adoptarea de copii.

Tot acum începe și un proces de educație etică sistematică a samurailor. Istoricii japonezi apreciază că în comparație cu a doua jumă-

Panoul pictat „Nanban Ryoku” înfățișând debarcarea portughezilor în Japonia, sec. XVI

tate a perioadei Edo, respectiv începînd din secolul al XVIII-lea, nivelul eticii de luptă a samurailor era foarte scăzut. În secolele XI—XII, departe de a excela în loialitate și spirit de sacrificiu, samurailor își păraseau, de regulă, stăpînul la primele semne de slăbiciune sau indicii că ar pierde lupta.

Spre sfîrșitul secolului al XVII-lea s-a generalizat daisho, perechea standard de săbii, nippono, sabia lungă, și wakizashi, sabia scurtă, iar spre mijlocul secolului al XVIII-lea portul lor devenise o emblema a statutului social al samurailor și parte integrantă a uniformei sale mai degrabă, decît arme de luptă. De aceea, săbiile produse acum sînt adevărate opere de artă.

murgul samurailor. În structura rigidă a societății Tokugawa au avut loc, totuși, mari schimbări economice, sociale și culturale. Între acestea se numără și evoluțiile pe care le-a cunoscut casta samurailor. De la începutul perioadei Edo pînă în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, shogunii Tokugawa au fost puternici, iar samurailor erau încă războinici, prin excelență, controlînd ferm activitatea economică și aparatul administrativ al țării. După statisticile vremii, samurailor, incluzînd luptătorii de rînd, constituiau aproximativ 6 la sută din cei aproape 30 de milioane de locuitori ai arhipelagului. Lor, și apoi prin ei, shogunatul a impus întregii societăți un model de gîndire și de comportare specific războinicului, idealurile și virtuțile acestuia. Treptat, însă, samurailor s-au transformat, în condițiile menținerii păcii, din războinici într-un fel de administratori și funcționari militari ereditari.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, deși purtau cu mîndrie cele două săbii și fă-

ceau instrucție severă, samurailor se transformaseră deja în minuiitori ai pensulei — japonezii scriînd după cum se știe, cu pensula — din minuiitori ai săbiei. Virtual, toți samurailor știau carte, iar mulți dintre ei s-au dedicat unor preocupări intelectuale, în special stăpînirea poemului scurt de 17 silabe, haiku, fiind la modă și evasiobligatorie pentru un samurai.

Acum, gîndirea samurailor se îmbogățește cu însușirea neoconfucianismului ale cărui norme vor fi aplicate la realitățile sociale nipone și vor fi incluse în Bushido. Dar mulți samurai își vinduseră sau amanetaseră armurile și armele, purtînd la briu doar minerele săbiilor. Foarte puțini știau să minuiască nu numai armele de foc, rămase la stadiul din secolul al XIV-lea, ci chiar și săbiile. În schimb, armele și armurile, în special ale generalilor, sefiilor de clanuri și nobililor erau frumos împodobite, devenind adevărate opere de artă foarte căutate astăzi de muzee și colecționari.

Sfîrșitul shogunatului, în 1867, avea să fie urmat la scurt timp și de ieșirea samurailor de pe scena istoriei. Mai întîi, în 1870 este abolită împărțirea societății în cele 4 clase: samurai, țărani, artizani și negustori, iar în 1872, samurailor li se permite, pentru a se integra procesului de modernizare, să-și taie chomage, moțul lor faimos, și să apară în public fără cele două săbii la cîngătoare. Apoi, în 1876, portul săbiilor este interzis, încheindu-se astfel unul dintre cele mai importante capitole ale istoriei japoneze.

Panoul pictat „Hikane Byolu” înfățișând în Ninja cîntăreți la shamisen, instrument japonez cu coarde, iar în dreapta jucători de go

amurajul ca militar modern. Ieșirea samuraiului de pe scena istoriei japoneze înseamnă oare și dispariția lui? Oricît de surprinzător ar părea, răspunsul la întrebare este negativ. Au dispărut, evident, casta, rangurile și însemnele lui atît de cunoscute, dar eliberat din chingile care

l-au încorsetat timp de peste 8 secole, samuraiul s-a metamorfozat și a pătruns și în alte domenii care-i păreau străine, depășindu-și condiția de militar.

Încă înainte de a-și pierde dreptul de a purta săbiile și alte semne distinctiv, samuraiului i s-a acordat prima mare compensație prin legiferarea, în 1873, a recrutării tuturor cetățenilor care, deși îi anula privilegiul de a constitui o castă închisă, îi deschidea un larg cîmp de acțiune. Luptele dintre foștii samurai răsculați, sub conducerea lui Saigo Takamori, din clanul Satsuma, în 1877, și trupele imperiale constituite prin recrutarea generală, aveau să dovedească, după cum afirma Yamagata Aritomo, din clanul Chosu, conducătorul de fapt al lor, că „indiferent dacă japonezul s-a născut sau nu samurai, el poate dobîndi prin instrucție calitățile și virtuțile acestuia”.

Neoficial însă samuraii ereditari au continuat să fie numiți shizoku, în opoziție cu heimin, oamenii de rînd, adică nesamuraii, termenii respectivi și, implicit, distincția socială fiind în uz curent pînă la sfîrșitul celui de al doilea război mondial.

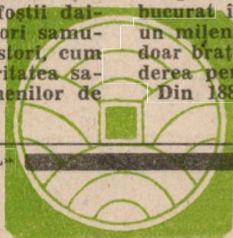
Restaurația Meiji a creat o nouă nobilime care consta din vechea nobilime a curții, foștii datmyo, cei mai ambițioși și întreprinzători samurai și unii dintre cei mai bogați negustori, cum este cazul familiei Mitsui. Deși majoritatea samuraiilor au decăzut în categoria oamenilor de

rînd, un mare număr dintre ei au ocupat poziții importante în armată, administrația de stat, economie și viața intelectuală.

Niponologul american Edwin Reischauer susține chiar că în anii 1930 jumătate din elita japoneză descindea din fosta clasă a samuraiilor, iar la începutul anilor 1960, aproximativ 20 la sută erau încă descendenți ai faimoșilor războinici de odinioară.

Majoritatea shizoku au îmbrățișat cariera militară constituind, în fapt, elita noii armate imperiale. Dacă avem în vedere că înlăturarea shogunatului a fost opera, în principal, a tinerilor samurai din clanurile Chosu, Satsuma, Tosa și Hizen, toate din vestul Japoniei, aflate în bătaia de la Sekigahara, din 1600, în tabăra adversă forțelor Tokugawa care incluseră deja, în trupele lor, și „voluntari” din rîndul țărănimii și orașenilor, vom înțelege motivele pentru care urmașii acestor samurai au avut un rol preponderent în armata imperială niponă pînă după primul război mondial. Acești samurai și urmașii lor aveau să fie cei care, sub deviza Fukuoku Kyohei, Țară bogată, armată puternică, și sub presiunea amenințării externe au preluat efectiv controlul asupra întregului aparat de stat și au ocupat poziții cheie în economie.

Samuraii care au constituit nucleul și au exercitat conducerea noii armate imperiale au adoptat inițial sistemul militar francez, iar după războiul civil seinan din 1877 s-au orientat spre sistemul militar prusac, pe care l-au considerat mai potrivit mentalității lor. Au adus cu ei și au transferat asupra noii armate poziția privilegiată și de prestigiu de care samuraii s-au bucurat în societatea japoneză timp de aproape un mileniu, însușindu-i sentimentul că nu este doar bratul înarmat al țării, ci poartă și răspunderea pentru starea fizică și morală a națiunii. Din 1880, armata a fost pusă sub comanda

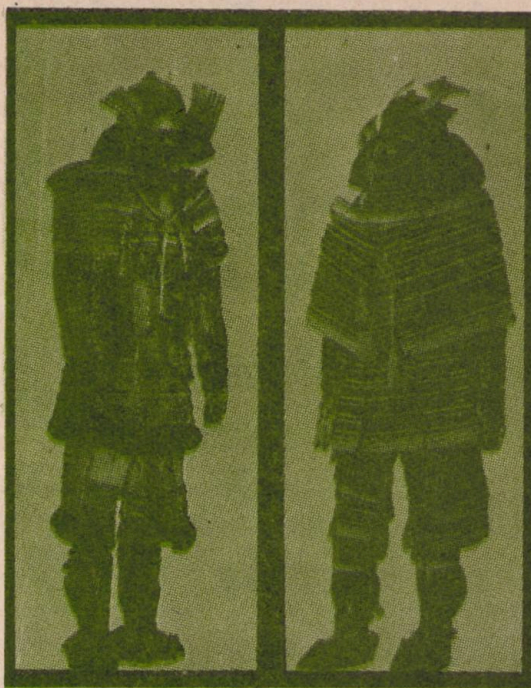
directă a împăratului, ceea ce însemna independența conducerii militare față de guvernul civil, rol întărit, de altfel, ulterior, prin reglementări care stipulau ocuparea funcțiilor militare ministeriale numai de către militarii activi. Codul militar utilizat de Japonia până la sfârșitul celui de al doilea război mondial a fost emis de împărat sub forma unui Rescript special, în ianuarie 1882, direct către forțele armate, el conținând elementele esențiale ale tradiționalului Bushido. De asemenea, în doctrina militară antebelică au fost incluse și alte elemente ale sistemului militar din perioada medievală.

Înainte de toate, trebuie amintit însă faptul că supralicitând virtuțile vechilor samurai, militarii extremiști și, ulterior, militaristii de tristă amintire care au împins arhipelagul nipon pe calea dezastrului, au încercat să-i convingă pe japonezi, în special pe țărani, — deși strămoșilor lor, în majoritatea lor covârșitoare, li se refuzase timp de secole dreptul de a purta arme și de a utiliza o sabie — că ar fi descendenții unei rase de războinici. Astfel, treptat, mai ales în timpul și după cel de al doilea război mondial, imaginea lumii despre Japonia avea să ia înfățișarea predominantă a unui samurai fioros și cumplit, fără scrupule, imagine care poate fi detectată încă în scrieri chiar recente despre Japonia.

iracolul" militar japonez. Războaiele cu China, din 1894—1895, și cu Rusia, 1904—1905, și victoriile nipone au fost o surpriză pentru marile puteri ale vremii care nu erau pregătite să primească în clubul lor pe noul venit și nici nu înțelegeau cum în mai puțin de patru decenii japonezii reușiseră să facă un salt atât de mare. Odată cu secolul al XX-lea își face apariția și o formulă, „miracolul japonez“, care avea să aibă o carieră prodigioasă și să fie încă în uz până în zilele noastre. Inițial, această formulă se referea la aspectul militar fiind folosită în presa vremii în sensul de „miracol militar“, de multe ori în asociere cu o altă formulă elocventă „pericolul galben“. Deși aparent această ultimă formulă constituise un reflex la sporirea emigrației din Extremul Orient, în special chineză și japoneză, în statele din vestul S.U.A., după războiul ruso-japonez, ea a început să fie utilizată tot mai insistent pe măsura sporirii forței și, implicit, amenințării potențiale militare nipone.

Care era starea de spirit a vremii ne-o relevă nu numai campania intensă din S.U.A., în special împotriva emigrației nipone, ci și scrisoarea adresată Casei Albe de la Washington, în 1905, de către kaiserul Wilhelm al II-lea, în care președintele american era avertizat că „pericolul galben mărșăluiește deja“, și că invadarea continentului american de către japonezi nu este de neconceput. Casa Albă n-a luat în serios oferta kaiserului de a trimite trupe în sprijinul Americii, în eventualitatea unei invazii japoneze, considerând-o o încercare de abateră a atenției marilor puteri asupra Extremului Orient pentru a slăbi presiunile asupra Germaniei. De acum înainte, însă, ineresul, de la cercetători până la cercurile largi ale opiniei publice, avea să se îndrepte asupra luptătorului cu moțul de păr adus în creștetul capului și cele două săbii încinate la briu și a urmașilor săi moderni și avea să crească tot mai insistent, concomitent cu sporirea puterii militare nipone, în parte și ca

Armuri de samurai din sec. XV—XVI

un reflex al necesității de a înțelege și a cunoaște modul japonez de a gândi și de a acționa. Este perioada în care apar o serie de cărți conținând aprecieri dintre cele mai contradictorii despre locuitorii arhipelagului.

amurari și disputele constituționale. Ocupația americană și demilitarizarea țării după al doilea război mondial n-au atenuat acest interes, ci dimpotrivă, date fiind semnele de întrebare pe care avea să le ridice modul în care se prezenta în comunitatea internațională o țară devenită prima victimă a unui bombardament atomic și care prin Constituția din 1946 renunțase la dreptul de beligeranță și de a avea forțe armate proprii.

Japonia postbelică a generat și generează încă temeri în legătură cu rolul pe care îl va avea într-o lume frământată de contradicții și crize, cu modul în care interacțiunea proceselor economice, politice și sociale complexe ale societății nipone, greu de înțeles din exterior, va evita transformarea marelui său potențial economic și uman, într-o forță militară similară cu cea a statelor puternic înarmate. Chiar documente oficiale japoneze — „cărțile albe“ în domeniul apărării — recunosc și asemenea temeri și au originea în imposibilitatea de a stabili în ce măsură elemente ale cadrului tradițional nipon care au dus la războiul din Pacific, au supraviețuit.

De aici și nota deosebită de acuitate a con-

Un „general“ în vîrstă de 5 ani „comandă“ într-un festival dintr-o localitate niponă de la nord de Tokyo o unitate de „războinici“ din sec. al XIII-lea

fruntării în problemele militare și, în mare măsură, și interesul opiniei publice internaționale față de politica niponă în domeniul apărării.

Dar ce legătură există între samurai și aceste evoluții? Oricît ar părea de ciudat, luptătorul medieval japonez, cu cele două săbii la cîngătoare, se află în centrul confruntărilor în problemele militare, samuraiul și valorile sale constituind idealul cercurilor de extremă — și chiar mai puțin decît de extremă — dreaptă și neomilitariste nipone. Ne găsim astfel în plină activitate politică niponă, cu campanii concertate ale unor astfel de forțe în direcția reinvierii „vechilor virtuți“, în încercarea de a atenua ostilitatea populară față de militari, prin supralicitarea a tot ce se leagă într-un fel sau altul de samurai.

Între asemenea manifestări se încadrează, de exemplu și yukoku-ki, „aniversarea patriotismului“, denumire sub care organizațiile de extremă dreaptă din Japonia comemorează, la 25 noiembrie, în fiecare an, sinuciderea după ritualul faimoșilor samurai de odinioară a cunoscutului scriitor Yukio Mishima, în anul 1970, ca parte a unei tentative de a provoca o lovitură de stat militară în vederea „reinstaurării tradiției samuraiului în Japonia“ și modificării Constituției pentru abolirea interdicțiilor privind extinderea puterii militare a țării. Scriitorul își constituise un grup paramilitar, Tate-no-kai, Societatea scutului, pe care o considera o „armată personală“, nucleul unei miliții care să pună bazele unei forțe militare puternice și să reinvie spiritul tradițional al samuraiilor.

amuraiul om politic. Cum și-a prelungit, însă, existența samuraiul în alte domenii? Se știe că Restaurația Meiji a fost o revoluție efectuată de sus, de către clasa conducătoare a războinicilor, în principal ca justificare a angajării țării pe calea modernizării pentru a evita să devină

colonie a marilor puteri ale epocii, așa cum se întimplase sau avea să se întimplă cu alte țări asiatice. Cei ce au întreprins această revoluție au fost numiți shishi, patrioți. Ei și samuraii lor au devenit conducătorii noului regim. Shishi aparțineau însă în majoritate samuraiilor de rang mic și mijlociu din tozama daimyo, clanurile din afara elitei shogunatului, descendenții celor învinși la 1600 de Ieyasu, la Sekigahara. Celelalte clanuri, inclusiv fudai daimyo, din interiorul elitei shogonale și samuraii de rang înalt erau mulțumiți de poziția lor și nu se arătau dispuși să se aventureze în schimbări cu consecințe imprevizibile pentru ei. De aici, și specificul acestei revoluții numite Restaurația Meiji, respectiv restaurarea puterii imperiale, prin înlăturarea shogunatului, denumire prin care se sugerează că japonezii nu s-au modernizat pur și simplu, ca urmare a descoperirii și admirației pentru civilizația și ideologiile europene, ci prin valorificarea resurselor proprii, inclusiv de ordin ideologic, recurgînd la o formă proprie de guvernămînt, existentă în secolul al IX-lea, înainte de uzurparea puterii imperiale de către nobilime și, apoi, shogunat.

Deși majoritatea celor peste 1.5 milioane samurai existenți la data Restaurației Meiji aveau să fie defavorizați, cîteva zeci de mii participînd chiar la revolta din 1877, samuraii din clanurile vestice au furnizat aproape în exclusivitate cadrele pentru aparatul de stat și administrativ și au ocupat posturile cheie din economie. Din care au condus, direct sau indirect, Japonia, pînă la sfîrșitul primului război mondial. Ei au format o oligarhie extrem de eficientă asigurîndu-și controlul asupra întregii societăți japoneze, fie guvernînd direct, fie ca genro, oameni de stat în vîrstă — care trebuiau consultați de guvern în stabilirea liniei politice generației și în adoptarea de hotărîri în probleme foarte importante — sau ulterior, prin intermediul partidelor politice.

Sistemul „genro“ a fost instituționalizat în perioada modernă prin recunoașterea de către împărat a rolului preeminent al liderilor Epocii Meiji ajunși la vîrstă senectutii. Sistemul însuși se insera în tradiția milenară niponă în virtutea căreia adevărații conducători ai arhipelagului se aflau în spatele liderilor nominali, uneori chiar în spatele unei serii întinse de figuranți. Retrasi în „spatele scenei politice“, genro aveau avantajul evitării pericolelor la care se expuneau conducătorii nominali, menținînd controlul ferm asupra guvernelor ce s-au succedat la conducerea țării.

Samuraii care aveau să se piardă în anonimatul istoriei au avut și ei un rol în modernizarea țării. Puțini dintre ei au ales, așa cum am văzut, calea răscoalei armate, dar cei mai mulți s-au angajat în lupta pentru drepturi politice și accesul la putere. Inițial, au fost formulate cereri prin care oligarhia Meiji era somată să împartă cu ei prestigiul și puterea, apoi au trecut la constituirea de asociații și organizații cu caracter politic, unele devenind partidele politice de orientare conservatoare de mai tirziu, altele or-

Sfîdarea morții constituie pentru samurai singura modalitate de a-și păstra viața. În imagine o scenă tipică dintr-un film cu samurai ● Armură de samurai din sec. al XVII-lea

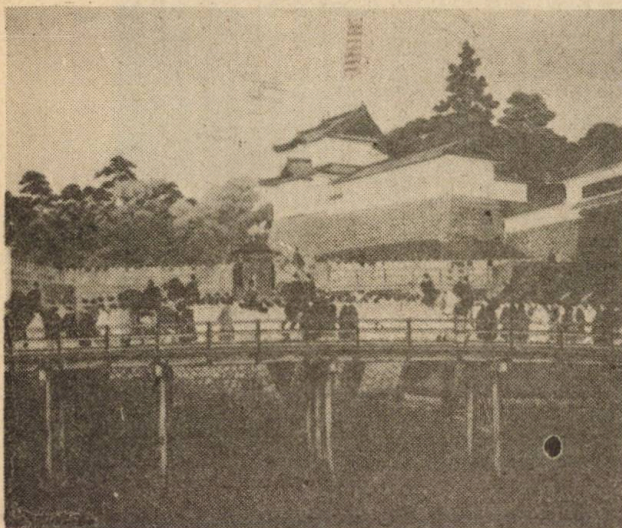
ganizații extremiste de dreapta, cum este cazul faimoasei Societăți a Dragonului Negru.

Reminiscențe ale prezenței samurailor în viața politică pot fi depistate și astăzi, pe de o parte în modul de organizare a organizațiilor de extremă dreaptă, iar pe de altă, în modul de constituire și funcționare a fracțiunilor politice conservatoare grupate, în principal, în actualul Partid Liberal-Democrat, de guvernământ, precum și în influența pe care o au asupra scenei politice nipone unele personalități retrase din activitate. Un exemplu concludent în acest ultim caz este oferit de Kakuei Tanaka, fost prim-ministru în anii 1972—1974, demisionat ca urmare a implicării sale într-un mare scandal financiar, pentru care a și fost condamnat în 1983, la 4 ani închisoare, dar care a continuat să exercite o mare influență asupra vieții politice nipone, inclusiv prin păstrarea mandatului de deputat în Camera Reprezentanților, camera inferioară a a parlamentului. Ceea ce i-a atras și numele de „Shogunul din umbră“.

amurarii oameni de afaceri. În viața economică samurarii aveau să imprime o evoluție proprie de natură să contribuie în mare măsură la ceea ce considerăm a fi specific arhipelagului nipon. În perioada cît samurarii au condus Japonia au considerat comerțul drept cea mai de jos ocupație și i-au tratat, ca atare, pe negustori. Producția manufacturieră s-a limitat exclusiv la artizanat și meșteșuguri, în ateliere mici individuale, sau cel mult, de familie.

Restaurația Meiji a recunoscut necesitatea adaptării la sistemul întreprinderii industriale moderne, complet diferit de sistemul micului atelier individual sau de familie din perioada shogunatului. Hotărîți să realizeze o „țară bogată, cu o armată puternică“, conducătorii din perioada Meiji nu au luat niciodată în serios alternativa lăsării sarcinii industrializării iniția-

Castelul Edo, Tokyo (astăzi). Pictură înfățișând cortegiul împăratului Meiji intrând în castelul de reședință al șogunilor Tokugawa

tivei particulare și, de la bun început, au respins și calea împrumutului de capital străin din străinătate pentru a evita amestecul extern în treburile interne.

Recurgând la finanțarea industrializării țării prin resurse proprii, respectiv prin impozite, în special asupra țărânimii, și la măsuri de protecție a pieței interne, conducătorii din perioada Meiji i-au preferat pe foștii samurai și i-au încurajat ori de câte ori aceștia s-au hotărât să intre în rindul oamenilor de afaceri. În același timp, puțini dintre negustori au recunoscut importanța formării de întreprinderi moderne, dar samuraii au sesizat corect intențiile oficiale și au luat inițiativa formării lor. Dintre acești samurai s-au ridicat Iwasaki Yataro (1834—1885), întemeietorul faimosului grup financiar Mitsubishi, și Shibusawa Fitchi (1840—1931), cunoscut și sub numele de „regele businessului”, „manager al lumii de afaceri”, întemeietorul unui număr de câteva sute de întreprinderi.

După înființarea primelor întreprinderi moderne, alți foști samurai, rămași fără ocupație, s-au angajat în afaceri comerciale, dar lipsa de experiență i-a dus la faliment, de unde și expresia peiorativă „comerț de samurai”. Cei care s-au menținut au format, împreună cu cei din industrie, un nou stil de conducere a activității economice, numit managementul de tip samurai. Pentru a se deosebi de „afacerile false” pe care le conduceau disprețuiții negustori în perioada shogunatului, samuraii manageri și-au numit propria lor activitate „jitsugyo”, „afaceri adevărate”, iar propriul stil de conducere, drept shikon shosai, adică management în spiritul samurailor. Samuraii deveniți oameni de afaceri s-au considerat, cu de la sine putere și încurajați de oficialități, elita lumii de afaceri și au impus o linie de demarcație netă între ei și negustorii „ordinari”.

aracteristicile „afacerilor adevărate”. Potrivit samurailor manageri, între tipul lor de activitate și cel al negustorilor tradiționali există două deosebiri importante. Prima ar consta în aceea că shikon shosai nu ar urmări profitul individual, ci unul național, iar a doua, în promovarea valorilor tradiționale pe care deseori negustorii le încălcă.

În special, obiectivul declarat al profitului național a corespuns politicii inițiate de guvernele Meiji vizând asigurarea independenței economice a țării și dezvoltarea industriei sub controlul statului, pentru a ajunge rapid, din urmă, puterile industrializate prin utilizarea planificată a resurselor naturale, financiare și umane, ale arhipelagului și adoptarea unei politici de protecție a industriei naționale. Ca rezultat al acestei politici și ca urmare a încurajării și sprijinirii întreprinderilor înființate de samurai, acestea au devenit adevărate întreprinderi naționale, aproape semiguvernamentale, fiind, totodată, mândrită și mindria managerilor samurai.

S-a ajuns astfel la relații de tip special între guvern și firmele japoneze, persistente într-o formă sau alta până în zilele noastre. Între altele, managerii samurai, prea mindri pentru a recurge la împrumuturi de la negustori interni sau externi ca să-și asigure capitalul necesar, s-au adresat aproape în exclusivitate guvernului pentru a-și asigura fondurile. De asemenea, întrucât piața tradițională internă era controlată de artizani, meseriași și negustori, și-au asigurat exclusivitatea asupra industriilor cu caracter militar și a sectoarelor publice, precum și protecția și subvenții din partea guvernului pentru a pătrunde și a controla piețele externe necesare aprovizionării cu materii prime și desfacerii produselor proprii, în conformitate cu politica economică oficială a țării.

Un ecou al managementului de tip samurai îl întâlnim și în armata imperială de la sfârșitul anilor 1920 și începutul anilor 1930, în accentul pus pe idealul serviciului și nu al profitului, ridicat de tinerii ofițeri de extremă dreaptă ca standard de luptă împotriva zaibatsu, marile concerne nipone antebelice. După acești extremiști, teroriști și demagogi care voiau o „restaurație Showno” — după numele acordat perioadei în care s-a născut împăratul Hirohito, — prin analogie cu restaurația Meiji, interesele capitaliste ale zaibatsu, în special goana lor după profit au corupt și lumea politică a vremii. Singurul rezultat ar fi constatat în predarea de către capitaliști a posesiunilor lor împăratului, așa cum s-a întâmplat la începutul perioadei Meiji nobilimea feudală și învestitura puterii de către partidele politice care fi devenit astfel posibilă „reconstrucția Japoniei” într-un „imperiu revoluționar” anticapitalist în interior și expansiv în exterior, în special sub aspect teritorial.

Pe de altă parte, strinsele relații existente între firmele managerilor samurai și politica guvernamentală, dependența lor de aceasta a favorizat apariția și răspândirea corupției, materializate prin izbucnirea unui număr foarte mare de scandaluri financiare în întreaga perioadă modernă a țării. Este încă vii amintirea ultimelor două mari scandaluri financiare, „Lockheed” și „Recruit-Cosmos”, ambele soldate, în 1974, și respectiv, în 1989, cu demisia primilor miniștri și compromiterea carierei multor oameni politici și de afaceri niponi.

Alte caracteristici imprimate economiei japoneze de managerii samurai constau în birocratizarea și occidentalizarea întreprinderii. Birocratizarea, susțin specialiștii niponi, este una din consecințele modului de a gândi al samuraiului pentru care aspectele formale și de prestigiu sînt mult mai importante decît substanța însăși. Pe de altă parte, samurail, deveniți în secolul al XVIII-lea, după cum am văzut, mai mult administratori și intelectuali decît minuiitori ai săbiei, au adus în întreprinderea japoneză curiozitatea și setea de cunoaștere specifică intelectualului, preocupîndu-se mai ales de adoptarea sistemelor occidentale de management, introducerea de noi tehnologii și asimilarea unor cunoștințe cit mai variate, totul fiind privit ca o modalitate importantă de sporire a eficienței și ca un mijloc de a se distinge de managementul „ordinar” al negustorilor.

anagerii americani și samurail. Unii economiști occidentali, în special americani, disting în managementul japonez chiar principii și tactici ale minuirii sabiei de către samurai. De o deosebită popularitate s-a bucurat în rîndul oamenilor de afaceri din S.U.A. o broșură de 100 de pagini, „Cartea celor 5 cercuri”, cu subtitlul „Ghid clasic de strategie”, în japoneză „Gorin no sho”, scrisă de un kinsei, „sfînt al săbiei” din secolul al XVII-lea, numit Miyamoto Musashi, mort în 1645. Acest Musashi, care a ucis peste 60 de luptători în duel, fiind considerat un spadassin invincibil, își atribuia măiestria și succesul

minuirii sabiei unui amestec filozofic de shintoism, budism și confucianism. Cartea are 5 capitole, fiecare dedicate unui cerc, respectiv Cartea pămîntului, Cartea apei, Cartea focului, Cartea vîntului și Cartea neantului și prezintă principiile, metodele și tehnicile Kendo, Calea săbiei, modalitățile de atac. Cartea publicată în 1974 de Editura Overlook Press din Woodstock, statul New York a fost primită de o serie de oameni de afaceri americani ca un răspuns posibil la penetrația economică masivă și rapidă a Japoniei în S.U.A., devenind în ultimii ani un mare succes de librărie.

De ce un asemenea interes? „Probabil, opina Mark Gompertz, de la Editura Overlook Press, acest interes trebuie pus în legătură cu disciplina mentală și elaborarea strategiei atît de importante pentru plasarea oricărui produs pe piață în America”.

Mulți oameni de afaceri japonezi, susțineau editorii, în altă ordine de idei, se folosesc de această carte ca de un ghid pentru a-și desfășura activitatea, organizînd campaniile de vânzare a produselor întocmai ca operațiunile militare, cu aceeași energie care-l justifică pe Musashi. Ca orice samurai care se respecta, Musashi, desigur, nu era cituși de puțin preocupat de problemele economice ale epocii, cu atît mai mult de cele ale oamenilor de afaceri americani din secolul al XX-lea, dar el sublinia că explicațiile sale sînt utile „pentru orice situație în care trebuie folosite planuri și tactici”. Comportamentul zilnic, susține el, trebuie să fie ghidat de „Calea săbiei”, gîndirea să fie „sinceră” — sincer avînd aici sensul specific concentrării zen, care ar putea fi echivalat cu mobilizarea

Tineri practicind Kendo,^o sport apreciat în artele marțiale nipone ca o modalitate de a dezvolta sentimentul onoarei și pe cel al integrității

tuturor resurselor gândirii — să cunoască bine „căile” tuturor profesiilor, să dezvolte intuiția, să acorde importanță amănuntelor aparent nesemnificative și să nu întreprindă nimic fără un scop anume.

„Dacă-ți vei însuși și vei stăpîni această strategie, nu vei pierde niciodată, chiar dacă va trebui să înfrunți 20 sau 30 de dușmani”, scrie Musashi avertizînd: „Trebuie să dobori complet adversarul, astfel încît să nu mai fie în stare să-și reia poziția”.

Decanul Facultății de Management a Institutului Politehnic din Rensselaer, George Allio, ținea să precizeze: „Afacerile trebuie să fie abordate ca și cînd partenerul ar fi un războinic. Problemele țin mai de grabă de atît, une și de concepțiile filozofice. Ele trebuie să aibă de a face cu noțiunea că managementul este mai mult decît o metodologie — trebuie să înveți să integrezi și să sintetizezi datele, să-ți folosești propria intuiție”.

Cartea a fost utilizată, între altele, de conducerea marelui concern american „IBM”, desi Gen Itasaka, profesor de literatură japoneză la Universitatea Harvard, consideră că popularitatea ei este amuzantă. Americanii, susține el, sînt atrași de ea ca de o nouă religie.

Indiferent dacă această lucrare este sau nu utilă oamenilor de afaceri, important și semnificativ prin el însuși este interesul pe care ea l-a generat. Mai bine zis, interesul față de gîndirea și comportamentul samuraiului evului mediu nipon al unor oameni de la sfîrșitul secolului al XX-lea, dintr-o altă țară și dintr-o societate cu preocupări complet diferite.

um apare însă samuraiul în Shogun? Cu înfățișarea tipică pe care o cunoaștem din chambara, filmele cu samurai, autorul prezentîndu-l cu daisio, cele două săbii standard încinse la la briu, nippono, sabia japoneză lungă, și nakizashi, sabia scurtă, cu părul ras în creștetul

capului și coada împletită adusă în față, formînd atît de cunoscutul chomage, moțul său. Autorul apelează astfel la o imagine eliseu, familiară cititorului atît anglo-saxon, cît și de pe alte meridiane, din chambara, trecînd peste faptul că portul celor două săbii s-a generalizat abia în secolul al XVII-lea, iar ca semn distinctiv al samuraiului a fost instituționalizat abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Este imposibil ca James Clavell să nu fi cunoscut aceste fapte, avînd în vedere documentarea exactă, în detaliu, așa cum se vede din roman, ci mai probabil, asemenea precizării nu prezintă importanță în punctul de vedere al mesajului pe care autorul dorește să ni-l transmită.

Spre deosebire de chambara, în Shogun nu avem de a face cu samuraii protagoniști sau cu personaje, mai mult sau mai puțin complexe, subiecte ale discursului epic, ci mai de grabă cu o masă compactă, omniprezentă, înfățișată ca atare, din care se desprind, în diferite momente ale povestirii, unele personaje cu rol limitat la momentul respectiv, cu caracter explicativ, menit să-l facă pe cititor să înțeleagă ceva anume. Sînt samuraii lui Clavell un fel de personaje argument pentru a ilustra, concretizînd, ceea ce scriitorul afirmase prin intermediul naratorului sau al altor personaje. Rămîne, după lectura romanului, imaginea globală a unei caste a samurailor, cu rolurile pe care le au samuraiul om de stat, ilustrat, în special prin Yoshio Toranaga, samuraiul daimyo, prin Kasigi Yabu, samuraiul luptător, cu diverse ranguri, de la luptătorul de rînd pînă la general, fiecare ilustrat prin unul sau mai multe tipuri considerate reprezentative de către autor, printre care se remarcă figuri ca Hiromatsu și fiul său Buntaro, sotul lui Mariko, Ygurashi sau Nebara Jozen, Kasigi Omi etc.

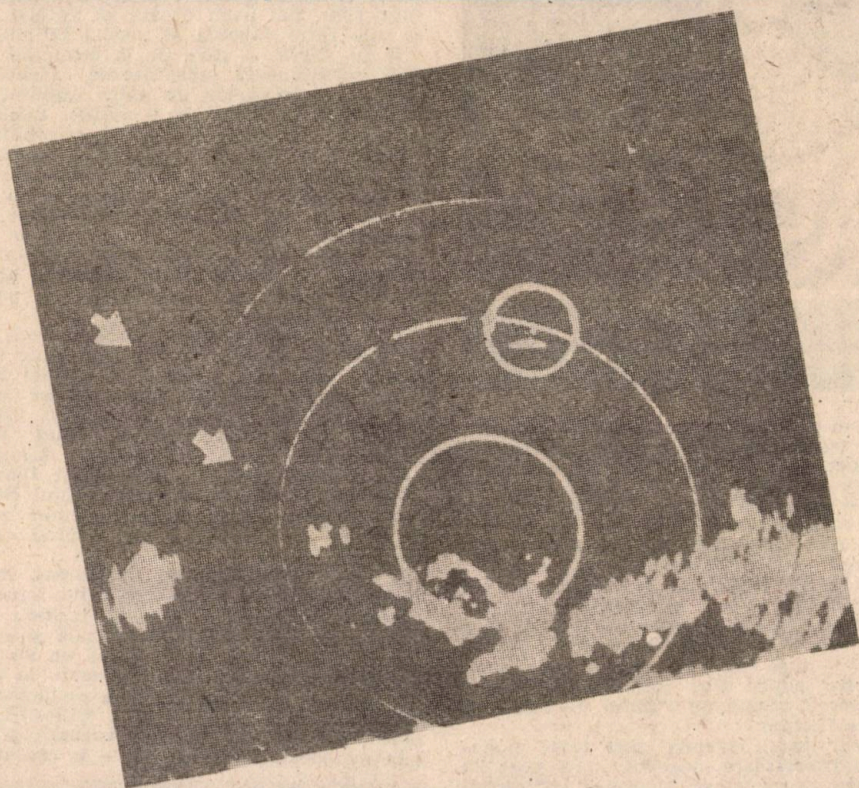
Alte aspecte ale vieții samuraiului care n-au legătură cu viața militară și, am putea spune, politico-administrativă de stat, sînt sporadic prezentate și servesc pentru reliefaarea mai puternică a primelor, cum ar fi, de exemplu, elemente ale vieții particulare ale lui Toranaga Sama, raporturile lui Kasigi Omi cu soția sa Midori și cu curtezaana Kiku.

Atenția scriitorului se îndreaptă spre ilustrarea, prin intermediul personajelor samurai, a celor mai variate aspecte legate de atitudinea față de viață și moarte a luptătorului cu cele două săbii, pornind de la înțelegerea modului de a gîndi și a normelor etice și estetice ale acestuia.

James Clavell încearcă să surprindă rolul shintoismului, budismului, cu insistență pe budismul zen, și confucianismului în formarea personalității și valorilor samuraiului din perspectiva europeanului, ceea ce implică o raportare și confruntare permanentă, tacită, a acestuia, nu numai cu realitățile vietii, în speță ale societății japoneze, ci și cu ale cititorului. Cu cît contrastul dintre aceste valori este mai mare, cu atît este mai intens dramatismul acțiunii, iar punerea lor în antiteză este de o mare forță de sugestie.

Paul Diaconu

TRIUNGHIUL BERMUDELOR

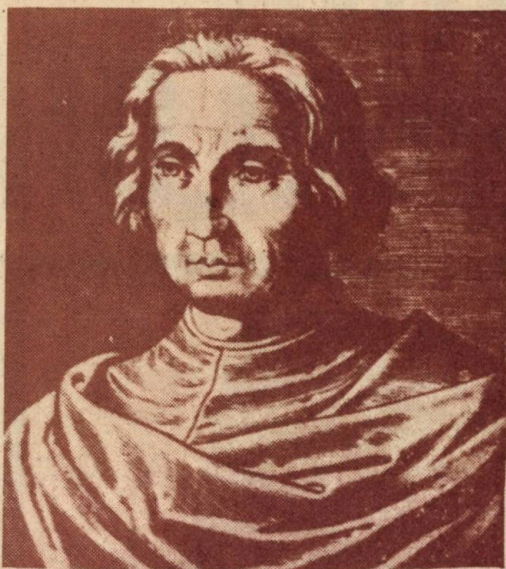
ȘI ALTE DISPARIȚII

În cele mai vechi timpuri au circulat povești, mai mult sau mai puțin reale, mai mult sau mai puțin credibile, referitoare la „corăbii-fantomă” care brăzdau mările și oceanele lumii, sau — mai recent — la dispariții misterioase de nave și avioane.

În scrierile lor, Platon (filozof grec, 427—347 î.e.n.) și Aristotel (savant și filozof grec, 384—

322 î.e.n.) povestesc despre o mare întinsă ce se găsea la o distanță de câteva zile de navigație spre apus de „Coloanele lui Hercule” (denumire dată de antici strimtorii Gibraltar) și în adâncimea căreia ar fi dispărut legendara Atlantida. Noroiul și ierburile în care se împotmoleau corăbiile ce încercau să străbată aceste ape, proveneau, după părerea lor, de la uscatul înghițit de ape. Despre această aglomerație de ierburi vorbește și filozoful Teofrast (372—287 î.e.n.) în lucrarea sa „Istoria pânzelor”.

Cristofor Columb, primul european care a străbătut Marea Sargaselor

În mijlocul acestei mări a ajuns Cristofor Columb la 16 septembrie 1492, în cursul primei sale călătorii spre „Lumea Nouă”. După două zile de navigație avea impresia că vasele sale intrau într-o veritabilă preerie. Numai după trei săptămâni corăbiile s-au găsit din nou în marea liberă. Astfel, Columb lasă posterității prima însemnare scrisă făcută „la fața locului”, privind pericolele ieșite din comun ale acestei zone oceanice. Tot el este acela care a observat acolo ciudate „fișii incandescenți” de „apă albă”. Și — ca o confirmare modernă a acestei consemnări — după relatările astronautilor americani, aceste scilpiri albe sînt ultimele lumini care mai pot fi văzute pe Pămînt de către cei ce pleacă în Cosmos.

S-a născut astfel legenda unei mări misterioase și înfricoșătoare, legenda care avea să dăinuie peste secole și să furnizeze scriitorilor subiecte fantastice și pasionante. Astfel, către mijlocul secolului trecut, William Robert Chambers descria această mare ca pe un imens „cimitir de epave din toate timpurile și de toate tonajele”. În 1898 scriitorul american Thomas Janvier, a publicat o carte de aventuri al cărei erou, marinarul Roger, reușește să se salveze de la un naufragiu pe o plută împinsă de curenți în mijlocul oceanului. Aici, el vede o îngrămădire halucinantă de epave, pe care se aflau navigatori morți la posturile lor, sclavi în lanțuri etc.

Marea Sargaselor — căci despre ea este vorba — spaima legendară a vaselor cu pinze, este un loc de pe glob atît de singular, încît poate fi considerată ca o regiune geografică distinctă. Nu este o mare propriu-zis, ci o porțiune din Atlanticul de Nord, înconjurată de marile curenți ai Canarelor și Golf Stream-ului, cu o suprafață de circa 6—7 milioane km². Iată cîteva din caracteristicile acestei zone :

1) Abundența foarte mare a speciilor de floră

și faună marină, ceea ce constituie un adevărat „El Dorado” pentru naturaliști ;

2) Fiind depărtată de orice țărmuri, ea este lipsită de aportul de apă dulce sau de gheață topită, constituind partea cea mai sărată din Oceanul Atlantic (36,5—37 la sută), care ei însuși este cel mai sărat dintre oceanele lumii ;

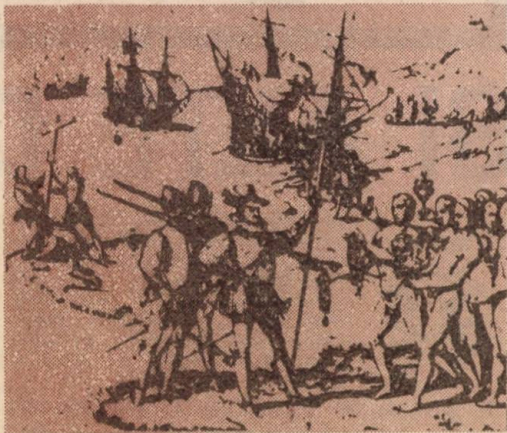
3) Transparența foarte mare a apelor sale (peste 65 m în adîncime) ;

4) S-a descoperit că aici este unul dintre singurele două puncte de pe glob unde busola indică nordul geografic și nu pe cel magnetic ! Celălalt punct care prezintă această ciudățenie, exact la antipod, este Marea Diavolului, despre care vom mai avea ocazia să vorbim, și care se află între Japonia și nordul Filipinelor ;

5) În sfîrșit, o știre de la începutul anului 1975, menționează măsurătorile făcute asupra suprafeței oceanelor de către satelitul american GEOS-C, lansat la 9 aprilie. Concluzia la care s-a ajuns este menită să sensibilizeze întreaga lume științifică : cîmpul magnetic terestru determină o scădere a nivelului apelor cu aproximativ 200 m pe o porțiune cu un diametru de circa 250 km în periculoasa Marea Sargaselor. Vapoarele care circulă în această zonă sînt forțate — fără a-și da seama — să pătrundă în această „vale” adîncă a oceanului, reducîndu-li-se, din diverse motive, posibilitățile de manevrare.

Dar Marea Sargaselor nu este decît o mică porțiune în apropierea unei alte zone a Atlanticului, care și-a cîștigat în ultimul timp un trist renume, datorită numeroaselor accidente și dispariții misterioase de avioane, vapoare și oameni. Cine nu a auzit de „Iadul mărilor”, „Triunghiul negru”, „Cimitirul Atlanticului”, „Marea nenorocirii”, „Triunghiul Diavolului”, „Triunghiul morții” sau „Triunghiul Bermudeilor” ? Oricare dintre aceste denumiri ne duce cu gîndul și imaginația spre același enigmatic loc de pe Terra.

O zonă a Atlanticului Occidental, în largul coastei de sud-est a Statelor Unite, formează un triunghi, delimitat la nord de Insulele Bermude, la vest de Florida Meridională și la sud de Puerto Rico. Acest sector ocupă un loc primordial, tulburător, chiar înimaginabil, în inventarul mondial al misterele încă neelucidate. Este vestitul „TRIUNGHII AL BERMEDELOR”, zonă unde mai mult de 100 vapoare și avioane s-au evaporat, pur și simplu — în cea mai mare

Primii europeni pe pămînt american

parte după anul 1945 — și unde peste 1 000 de vieți omenești au fost pierdute în cursul ultimelor decenii. Disparațiile se succedă cu o frecvență care pare în creștere, deși rutele maritime și aeriene sînt mult mai frecventate, cercetările sînt mai asidue, posibilitățile științifice și tehnologice de studiu sînt mai complexe și mai perfecționate, iar rapoartele mai atent și mai competent întocmite decît altădată.

ncercăm să schițăm în linii mari care au fost disparițiile corăbiilor, vapoarelor și avioanelor, atît în Triunghiul Bermudeilor cît și în celelalte zone enigmatice de pe Terra, începînd chiar din secolul trecut. Ne vom opri cu amănunte numai asupra celor mai reprezentative „cazuri” menționate de literatura de specialitate. Asupra acelor evenimente care au făcut multă vîlvă la vremea lor și cărora nici pînă astăzi nu li s-au găsit explicații rezonabile.

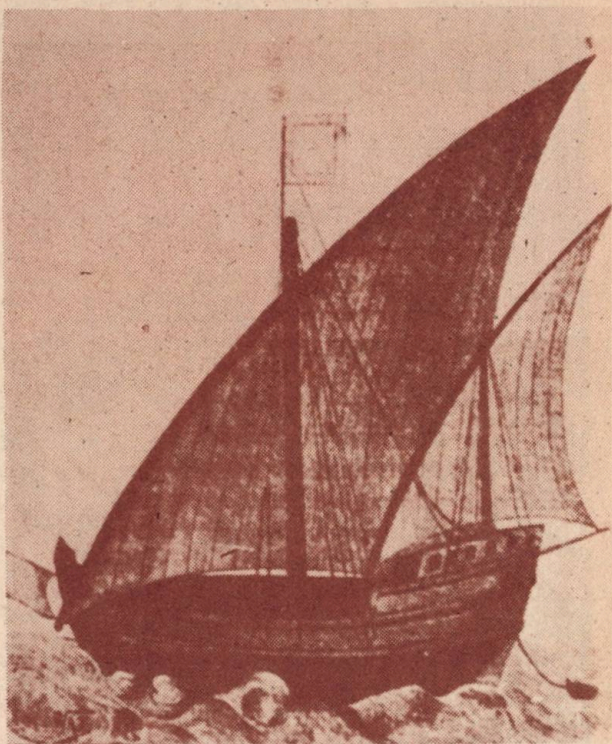
Să alegem ca punct de plecare începutul secolului XIX, pentru un motiv foarte simplu: atunci, istoria navigației cunoaște o cotitură crucială, trecerea de la vasele cu pinze la cele acționate de forța aburului. În 1819, corabia cu pinze și cu aburi „Savannah”, traversează Atlanticul în „timpul record” de 25 de zile, lăsînd în urma ei, din portul britanic Liverpool pînă în portul american New Orleans, cea mai lungă diră de fum din cîte se pomenise vreodată. De la acea dată, numărul vapoarelor se mărește vertiginos și continuu. Un singur secol avea să treacă și oceanele lumii urmau să fie brăzdate de zeci de mii de vapoare, veritabile uzine și hoteluri plutitoare, înlesnind transporturile și comunicațiile intercontinentale, mărind implicit și numărul accidentelor și observațiilor din Triunghiul Bermudeilor sau din alte zone.

Iată, așadar, istoria disparițiilor :

● Lista victimelor pare a fi deschisă încă în august 1800 de către vasul militar american „Insurgent”, care dispăre fără urme în Triunghi, cu cei 340 de oameni pe care-i avea la bord.

● În 1840, „Rosalie”, navă franceză cu vele, în drum spre Havana, este descoperită pustie, cu pinzele ridicate și încărcătura în stare bună, locuită doar de un canar, pe jumătate mort de foame în colivia sa. Experții care au examinat nava, au ajuns de comun acord la concluzia că, cei care au fost pe acest vas, „din cauza unor motive necunoscute, au înnebunit brusc și ca urmare, echipajul și pasagerii au părăsit în grabă vasul”.

● Vara anului 1850. În aceeași zonă, un velier de mare tonaj a atras atenția pescarilor și fermierilor din Easton-Beach, prin faptul că se îndrepta cu viteză spre țarm. Ea și-a continuat drumul și a eșuat cu mult în interiorul țărmlui „ca și cum ar fi fost transportată de o mină uriașă”. Nimeni nu a apărut pe punte, pentru singurul motiv că nu avea cine : vasul era pustiu, dar totul arăta că echipajul îl abandonase cu cel mult o oră, o oră și jumătate înainte. Mincarea aburea încă în bucătărie, cafeaua aștepta să fie turnată în cești... Comisia de cercetare, care a studiat cele întimplat pe „Seabird” — acesta este numele vasului — a renunțat la ipoteza măcelăririi echipajului, deoarece nu au fost găsite urme de violență nici pe bord, nici pe coridoare. În ziua aceea condițiile atmosferice au fost excelente, vasul na-

Caravelă lusitană din sec. XVI

viga în apropierea malului, dar valurile n-au aruncat pe țărm nici cadavre, nici bărci de salvare, nici alte sfărîmături. S-a mai putut afla că vasul chemase în ajutor, fără alte explicații, un vapor de pescuit din apropierea portului unde ancora de obicei, Newport, Rhode Island, S.U.A. Apoi, urmează lovitura : deși bine fixat în nisip, vasul a dispărut subit într-o noapte ! Firește, nici atunci și nici mai tîrziu nu s-a putut găsi o explicație cît de cît rezonabilă.

● În 1854, goeleta „Bella” dispăre total în Triunghi, fără indicarea precisă a locului, din lipsă de informații.

● Cazul următor, al vasului-fantomă „Marie Céleste”, a făcut multă vîlvă la vremea sa, nefiind elucidat nici astăzi. De aceea ne vom opri asupra lui cu mai multe amănunte, socotindu-l nu numai foarte interesant, ci și deosebit de reprezentativ pentru toată suita de dispariții misterioase de atunci.

În ziua de 5 decembrie 1872, vasul american cu pinze „Dei Grazia” naviga spre Gibraltar. La un moment dat, căpitanul Morehouse a zărit un bric care naviga liniștit cu toate pinzele sus. Era vorba de vasul „Marie Céleste”, la bordul căruia nu se vedea nici un om. Abordînd vasul, Morehouse a constatat că obiectele personale ale echipajului erau la locurile lor. Pe frîngii erau întinse rufe la uscat, ceasul de aur al căpitanului Briggs se afla pe masă, într-un cuvînt, totul era în ordine. Încercătura — butoale de spirit stivuite cu grijă — părea neatinsă. Morehouse știa că prietenul său Briggs își luase cu el soția și fetița de doi ani. Unde erau oamenii de pe „Marie Céleste” ? Au părăsit în grabă vasul ? Dar de ce ? Morehouse a

remorcau bricul pină la Gibraltar, unde au început cercetările. Dar tot atunci au început să se nască și ipotezele... Echipajul se îmbătase, îl omorise pe căpitan și familia sa, după care se imbarcase pe un alt vas, pretextând naufragiul. Nici un căpitan de vas n-ar fi dat însă crezare fugarilor, care ar fi trebuit să descrie amănunțit catastrofa și să comunice numele vasului scufundat... Dar de ce răzvrățiții n-au scufundat și vasul? Cu trecerea anilor, ipotezele s-au înmulțit. După mai bine de 11 ani, tragica întâmplare a revenit în coloanele revistei engleze „Cornhill Magazine”. În ianuarie 1884, această revistă a publicat relatările unui anume J. Habakuk Jeffson, care afirma că s-a aflat la bordul vasului și cunoștea secretul dispariției echipajului. Jeffson semnalase prezența unui anume Septimius Goring, care „avea ceva diabolic în el”... Într-o seară, căpitanul Briggs a năvălit în cabina lui Jeffson și i-a spus îngrozit că soția și fetița dispăruseră. Puțin după această întâmplare, Briggs s-a sinucis. După alte două zile, la orizont, în loc de Portugalia, s-au ivit țărmurile Africii. Corabia se abătuse din drum deoarece cineva umblase la aparatele de navigație. În seara aceleiași zile, Goring și încă trei marinari l-au legat pe Jeffson cu o funie. Toți pasagerii au fost aruncați peste bord. Cînd însă Goring a vrut să-l arunce și pe Jeffson, cei trei marinari, complicitii lui Goring, au protestat și s-au opus. Apoi au coborît cu toții într-o barcă și după multe peripeții au ajuns, într-un sat african. Într-o noapte însă, Jeffson a fost dus pe țarm, urcat într-o barcă și lăsat liber. Cinci zile mai târziu a fost cules de un vas și dus la

Liverpool... Senzaționalele relatări ale lui Jeffson au stîrnit multe comentarii, prilejuind publicarea unui mare număr de articole. Unii cereau autorităților să organizeze o expediție care să-l caute și să-l pedepsească pe criminalul Goring. În această direcție nu s-a întîmplat nimic, dar după cîțiva ani a ieșit la iveală că adevăratul autor al senzaționalei relatări despre „Marie Céleste” nu era altul decît... scriitorul englez Arthur Conan Doyle, părintele spiritual al lui Sherlock Holmes... Și cum exemplul este contaminant, în următorii ani au apărut relatări și ipoteze mai mult sau mai puțin plauzibile. Așa, de pildă, după unele ipoteze, căpitanul Briggs ar fi ordonat părăsirea vasului pentru că în fața lui ar fi apărut un imens ice-berg; după alte ipoteze, pirații africani ar fi atacat vasul, ar fi luat echipajul, pe care l-ar fi vîndut ca sclavi. O altă ipoteză senzațională a apărut în 1955 în Statele Unite: echipajul a fost luat de o „farfurie zburătoare”. În fine, în 1967, savantul american Rupert Furnaux a publicat o carte cu titlul „Misterul Marie Céleste”, în care explică lucrurile în felul următor: un butoiș de spirt a explodat, iar pe bord s-a iscat panică. În orice clipă putea să explodeze toată încărcătura. Oamenii au părăsit vasul în grabă. Dar vaporii care se acumulaseră sub punte s-au risipit și explozia nu s-a mai produs. Echipajul a hotărît să se întoarcă la bric, dar o rafală de vînt a minat vasul cu toate pinzele sus în larg, astfel că nu a mai putut fi ajuns din urmă. Barca supraincercată, s-a izbit, probabil, de recife de corali, scufundîndu-se cu întreg echipajul. Aceasta este ultima ipoteză cu privire la bricul „Marie Céleste”, care și-a găsit sfîrșitul în anul 1884, bînd s-a izbit de stînci și s-a scufundat în apropierea insulei Haïti.

● În 1880, fregata-scoală „Atlantă”, plecată din Bermude spre Anglia, a dispărut fără ca să lase urme, cu toți cei 290 de elevi-marinari aflați la bord.

● 1902. Vasul german cu trei catarge „Freya”, părăsește Manzanilla (Cuba) îndreptîndu-se spre Chile și este descoperit 17 zile mai târziu, distrus în parte, fără nici o persoană la bord. Ancora mai atîrna încă; nu se semnalase timp nefavorabil.

a 13 octombrie 1913, Albert Juel, proprietarul unui avion de mică putere, caracteristic epocii sa'e, decolează din Hampstead în direcția Stat-Island. Deși ziua este senină, iar Juel trebuia să zboare deasupra uneia dintre cele mai populate zone ale Cu-

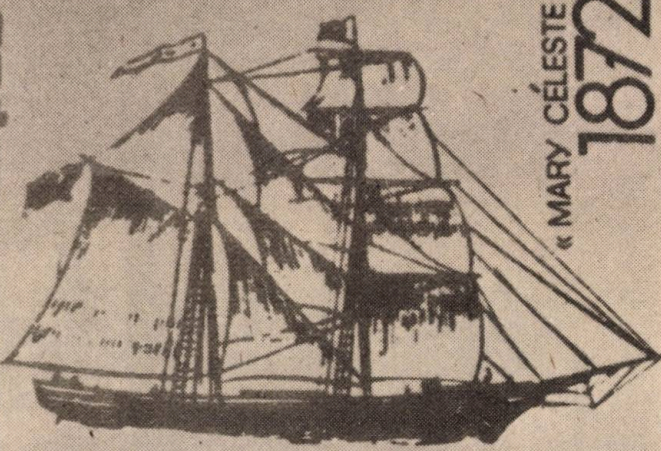
bel și deasupra mării străbătute de numeroase vase, el nu a ajuns niciodată la destinație și nu s-a mai aflat nimic despre el. Aceasta este socotită prima dispariție misterioasă în oceanul aerian.

● În 1918, vasul de aprovizionare „Cyolops”, 19 000 t., plecat din Barbade cu 309 persoane la bord, dispare fără să lase urme în Triunghiul Bermudelor.

● Căpitanul Manceli James, zbură la 29 mai 1919 din Lee, statul Massachusetts, S.U.A. El comunică prin radio că intenționează să aterizeze pe aerodromul Mitchell, Long-Island, după care dispare fără nici o urmă, deși a fost intens căutat.

„CARGOUL
BRIGG

„MARY CÉLESTE”
1872

● În 1921, lângă țărmurile Floridei, a fost găsit vasul american cu 5 catarge „Carol Dearing” care, cu numai două zile mai înainte, mai circula încă normal pe mare. Acum însă, nici echipajul, nici încărcătura, nici bărci de salvare nu se mai aflau la bord. În cabine domnea dezordinea. Cîrma era avariată, roata cîrmei zdrobită. Un amănunt interesant: pe catarg flutura steagul care semnaliza „Am pierdut controlul asupra vasului”.

● 1925. Cargoul „Cotopaxi”, plecat din Charleston spre Havana, se scufundă în mod inexplicabil.

● 1926. „Suduffco”, plecat din Port-Newark, dispăre cu cei 29 de oameni ai săi.

● În luna februarie 1928, celebrul aviator american Charles Lindbergh, pionierul traversării în zbor a Atlanticului, notează în timpul unei

Marie Céleste — vas dispărut în 1872

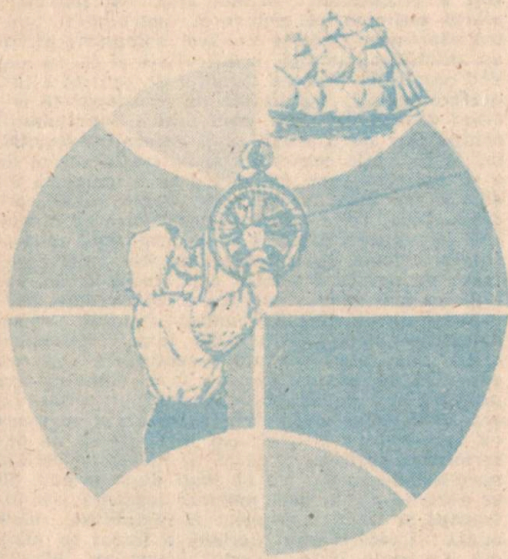
curse între Havana și Mexico City: „Pe cînd se lăsa noaptea, la scurtă vreme după ce am părăsit Florida, cele două busole de la bord n-au funcționat, acele lor se invirteau în toate direcțiile iar altimetru parecă înnebunise. Nu mă puteam orienta după stele din cauza cefii dense și n-am regăsit drumul decît dimineața, cînd mă aflam deasupra Insulelor Bahamas...”.

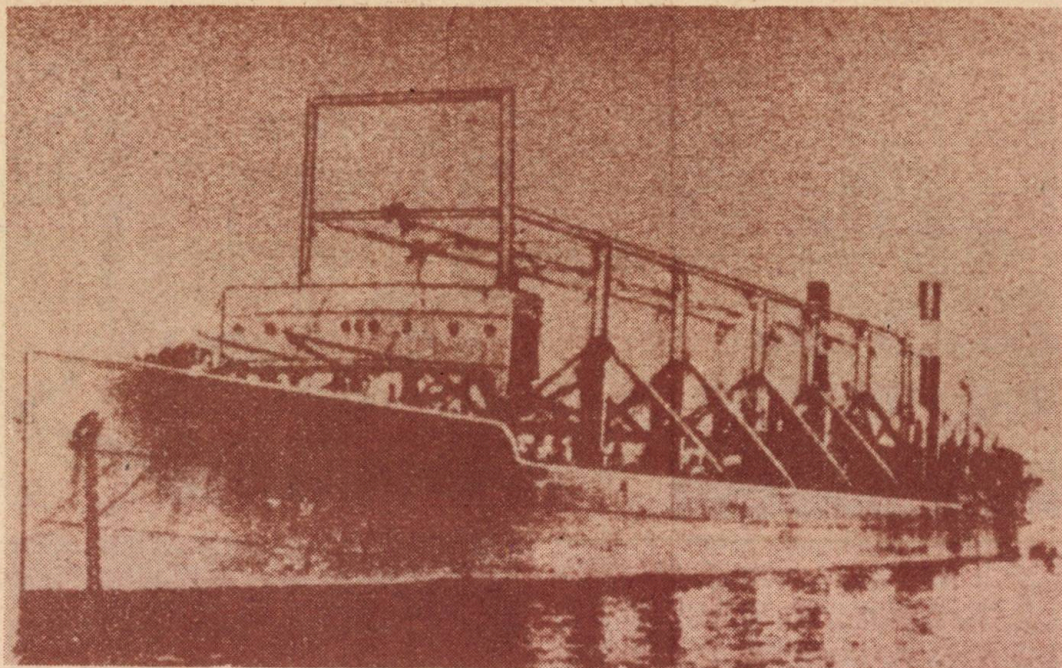
● În același an, un accident celebru despre care avea să se vorbească mult timp. La 10 iunie 1928, din Bergen, Norvegia, a decolat marelui hidroavion „Latham-47”, condus de doi piloți eminenți, norvegianul Dietrichsen și francezul Guilbaud. La bordul hidroavionului se afla și marele explorator polar Amundsen, care se grăbea să vină în ajutorul echipajului de pe dirijabilul „Italia”, aflat în nenorocire, undeva la nord de insula Spitzbergen. Comandantul dirijabilului era Umberto Nobile. Dar „Latham”-ul nu a ajuns niciodată la Spitzbergen. El a pierit undeva în Marea Barentz și nici pînă astăzi nu se știe ce s-a întimplat. (Jumătate de secol mai tîrziu, în 1978, cînd Umberto Nobile împlinea venerabila vîrstă de 93 de ani, acesta a fost complet reabilitat, negăsindu-i-se nici o vină în suita de întîmplări tragice din 1928).

● În 1932, bricul „John and Mary”, a fost găsit la 50 de mile sud de Bermude, cu pinzele legate, cu carena proaspăt vopsită, fără nici un om la bord.

● Către sfîrșitul anului 1935, vasul „Dahma” este găsit în largul insulelor Bermude, fără echipaj, cu pinzele sfîșiate și catargele trîntite în apă.

● La 12 august 1937, cvadrimotorul sovietic „N-209” decolează din Moscova în direcția Americii de Nord, dar... dispăre subit deasupra Polului Nord. Avionul era pilotat de 6 aviatori de înaltă calificare. O comisie guvernamentală a dirijat cercetările de căutare a celor 24 de avioane sovietice și 7 din alte țări, a spărgătoarelor de gheață și a grupelor terestre. Dar totul a rămas fără nici un rezultat.

● Spre sfârșitul anului 1939, cargoul cubanez „Rubicon” a fost găsit pustiu în largul peninsulei Florida. Vaporul era în stare excelentă, toate lucrurile echipajului se aflau pe bord. Un singur ciine rătăcea flămînd pe punte...

● În februarie 1940, este descoperit vasul „Gloria-Golite” din St-Vincent, la 200 mile sud de Mobile, în Golful Mexicului. Vasul era pustiu și totul era în ordine la bordul lui. Nimic nu indica o cauză a părăsirii... nici un indiciu nu lăsa să se întrevadă motivul dispariției echipajului.

ă mai adăugăm aici și incredibila dispariție a avionului pilotat de Antoine de Saint-Exupéry, plecat la sfârșitul lunii iulie 1944 de pe aerodromul din Corsica, într-o misiune de cercetare. După cum autorul spune în povestea „Micului Prinț”: „...știu sigur că el a revenit pe planeta sa, pentru că, la ivirea zorilor, nu i-am găsit trupul”, tot așa, pilotul și avionul său nu vor mai fi regăsiți niciodată... (Este adevărat, de-a lungul anilor s-au găsit diverse motivații acestei dispariții. Dar nici una dintre ele nu acoperă complet toate aspectele curioase legate de „Cazul lui Saint-Exupéry”).

● Incepe acum așa-numita „perioadă modernă” a misterioaselor dispariții din Triunghiul Bermudelor și din alte părți ale lumii. Ea debutează cu celebrul „Zbor nr. 19” din ziua de 5 decembrie 1945, cînd, la ora 14:00 (ora locală), cinci avioane de tipul „Grumman Avengers — TBM” decolau de la baza militară americană Fort Lauderdale din Florida. Echipajele lor, compuse din piloți cu mare experiență, avînd

„Cyclops” — vas dispărut în 1918 (după
«Science et vie» nr. 643/ apr. 1971

fiecare între 6 și 12 ani de practică aviatică, erau înzestrate cu bărci pneumatice și centuri de salvare. Era vorba de un zbor obișnuit de patrulare: 250 km spre est, 60 spre nord și întoarcerea la bază. La ora 15:15 turnul de control a recepționat primul apel al patrului: piloții trebuiau să primească instrucțiuni pentru aterizare. Contrar oricărei așteptări, piloții au anunțat că se află în dificultate și că nu mai văd pămîntul. Cererea turnului de control a fost perfect logică: era nevoie de coordonatele poziției avioanelor. Nici unul dintre comandanții echipajelor nu a reușit să-și determine poziția, iar la indicația controlorului de trafic aerian de a se îndrepta spre est, piloții au afirmat că nu știu în ce parte se găsește acest punct cardinal. Chiar dacă o furtună magnetică ar fi bîntuit în regiune, piloții s-ar fi putut lipsi de busole și orienta după soare. Dar, din motive rămase de neînțeles pentru cei rămași la sol, piloții nu mai vedeau soarele. Cîtăva vreme, personalul din turnul de control a putut urmări discuțiile purtate prin radio între avioanele aflate deasupra oceanului: echipajele păreau cuprinse de panică. La ora 16:00 comandantul patrului și-a predat funcția unui alt pilot. La ora 16:25, noul comandant a restabilit legătura cu aeroportul: „Nu simțem în stare să ne determinăm poziția... Cred că ne aflăm la 360 km nord-est de bază... Nu vă luați după mine... Mi se pare că...”. În acel moment legătura s-a întrerupt și nu a mai putut fi restabilită niciodată! Imediat, baza aeriană a intrat în alarmă. La orele 16:30, marele hidroavion „Martin

Mariner" a decolat cu un echipaj de 13 oameni și cu un echipament de salvare pentru orice situație. În tot acest timp, turnul de control continua să încerce să intre în legătură cu avioanele pierdute pentru a le anunța sosirea ajutorului: La ora 16:55 turnul de control a cerut coordonatele avionului de salvare. Nici un răspuns! Nimeni nu a înțeles ce se întâmplase... Baza de la Fort Lauderdale a cerut ajutorul serviciului de salvare din Miami, Florida, de unde a decolat un alt avion de salvare care a survolat presupusa zonă a accidentului, fără a observa nici o urmă a celor șase echipaje pierdute. Toată noaptea, avioane de salvare și nave ale flotei au făcut cercetări în speranța că înținericul va fi străpuns de o rachetă semnalizatoare lansată de vreunul din presupușii naufragiați. În cursul următoarei dimineți s-a declanșat una dintre cele mai vaste și intense operațiuni de salvare din istorie: 300 de avioane, 21 de nave și 12 grupe terestre americane au participat la operațiune, ajutate și de navele celei mai apropiate baze britanice. Fiecare metru pătrat al oceanului a fost examinat cu amănunțime. Inutil! Cercetările au fost extinse asupra întregii zone dintre Florida și Insulele Bermude, precum și asupra unei părți a Golfului Mexic. Nu a fost găsită nici o epavă. Responsabilii bazei aeriene erau în plină derută. În câteva ore, în condiții meteorologice ideale și într-o zonă relativ restrinsă, șase avioane și zeci de oameni dispăruseră fără urme. În cazul în care lipsa de combustibil le-ar fi obligat să amerizeze, avioanele ar fi putut să se mențină la suprafață destulă vreme, pentru a permite trecerea echipajelor în bărcile de salvare. Experiența a dovedit că un pilot înzestrat cu echipament de salvare de bună calitate, poate supraviețui câteva săptămâni pe mare. Toți piloții care dispăruseră își efectuaseră stagiul de antrenament pentru naufragii și erau echipați cu emițătoare radio. Nimeni nu a transmis nici un S.O.S. Comandantul bazei Fort Lauderdale a declarat că patrula de avioane a fost dezorientată de vântul violent; buletinele meteorologice au precizat că în zona respectivă vântul nu a depășit 20 m/sec.; e puțin probabil că un astfel de vânt ar fi putut îndepărta avioanele de pe ruta stabilită. Formarea unor trombe ar fi putut provoca o catastrofă, dar ipoteza nu este aplicabilă decât unor aparate care zboară foarte jos; patrula se afla însă la o altitudine care o situa în afara oricărui pericol de acest fel... În raportul comisiei maritime, care a fost nevoită să sisteze oficial cercetările, se arată: „Nu putem aprecia nici măcar aproximativ, ce s-a petrecut”. Întâmplarea din decembrie 1945 se situează în afara oricărei supoziții admisibile. Firește, dispariția misterioasă a celor cinci Avengers și a avionului Martin Mariner (aparate moderne pentru epoca lor) trimis în căutarea primelor, a pus atunci — ca și astăzi, de altfel — nenumărate semne de întrebare. S-au scurs mai bine de patru decenii și nimeni nu a putut să le găsească încă o rezolvare cit de cit acceptabilă.

Cele 5 „Grumman Avengers — TBM” dispărute la data de 5 decembrie 1945.
Celebru zbor nr. 19

dern” de la acest final de secol și de mileniu. Să dăm două exemple în acest sens:

1) Iată o știre apărută la începutul lunii martie 1987: „Descoperire. În apropiere de Key West, în apele Golfului Mexic, un grup de scafandri au descoperit resturile unui avion de tipul „Avengers” (!). Aparatul construit în urmă cu aproape cinci decenii, a făcut parte dintr-o formațiune de avioane care a decolat în decembrie 1945 de pe aerodromul Fort Lauderdale (!) din Florida într-un zbor de antrenament. Întreaga escadrilă a dispărut după aproape o oră și jumătate de zbor, când turnul de control a pierdut legătura cu aceste aparate. Ultima convorbire consemna defectarea aparatului de orientare. Un avion trimis special în căutarea escadrilei a dispărut și el în mod misterios cu 13 oameni la bord. Epava avionului descoperită de scafandri se află într-o zonă mult îndepărtată de locul unde se credea că ar fi avut loc accidentul și unde au avut loc cercetări.

aceasta nu înseamnă însă că au lipsit explicațiile „specialiștilor”. E drept, aceste „explicații” sînt adeseori într-atît de ridice, încît nu pot avea decât rolul de a da un motiv în plus de distracție celor care în viitor se vor încumeta să studieze modul de înțelegere a fenomenelor și de a gândi asupra lor ale „omului mo-

Studiarea resturilor aparatului va permite, probabil, emiterea de noi ipoteze (n.n. : este exact ceea ce lipsește — „emiterea de noi ipoteze“) în legătură cu ciudatele dispariții care au avut loc în misteriosul „triunghi al Bermudei“.

Trecind peste faptul că la vremea respectivă nu au existat numai cinci avioane din tipul... respectiv (cele dispărute !), ci probabil ceva mai multe și că deci cel descoperit în Golful Mexicului nu e musai să fie unul din cele ce au intrat în componența celebrului „Zbor nr. 19“, să mai reamintim și distanța deloc neglijabilă — circa 1600 mile marine — între locul presupus al accidentului din decembrie 1945 și locul descoperirii epavei unui avion de tip „Avengers“ în 1987 !

2) Și acum, de pe fundul mării să ne deplasăm în Cosmos, sau mai precis în spațiul circumterestru, unde, de asemenea, se pare că se află un alt avion al „Zborului nr. 19“. Un cercetător californian afirmă, nici mai mult nici mai puțin, că unul (cel puțin unul) din bombardierele dispărute în 1945 se află „închisat“ într-un bloc masiv de gheață care se învârtă în jurul Terrei la 700 km deasupra solului. Exolitația pe care „cercetătorul“ o dă acestui fapt este următoarea : grenadele anti-submarine lansate de bombardiere în timpul aplicației (afișăm astfel noutatea că avioanele se aflau în aplicații și nu în zbor de rutină, fapt care nu a fost menționat încă niciodată până acum !) au avariât în mod intimplător una din navele extraterestre parcate, sau ascunse sub apă. În momentul cind nava s-a ridicat din adâncuri cu enormă rapiditate pentru a evita exploziile grenadelor, s-a produs un vîrtej de aer și o trombă gigantică de apă care, întocmai ca un aspirator, au absorbit și azvîrlit pe orbită avioanele aflate intimplător în zonă. Evident, californianul are și „dovada certă“ care stă la baza afirmațiilor sale. El a observat blocul de gheață respectiv, cu avion cu tot, într-un film documentar video care cuprindea imagini retransmise de misiunea spațială „Apollo-11“. Nu are nici o importanță că nici unul dintre experții NASA și nici altcineva nu-i susține aberațiile ; important este ca o nouă „ipoteză“ să-și croiască

făgaș în conștiința consumatorului de naivități. Chiar dacă această ipoteză este puerilă, absurdă sau ridicolă !

ar să mergem mai departe. De la acel tragic „Zbor nr. 19“, suita disparițiilor din Triunghiul Bermudei continuă într-un ritm accelerat.

● În ianuarie 1947, pe panta ghețarului Tahomsk, la 3500 m altitudine, se prăbușește bimotorul „C-46“. Pe capitonajul interior al avionului sînt găsite urme de singe, ca mărturie ale îngrozitoare izbituri... Dar nu au fost găsite niciunde trupurile celor 32 de pasageri ai avionului !

● În 1947, o superfortăreață zburătoare S.U.A., dispăre cu echipaj cu tot, fără să lase urme, la 150 km de Bermude.

● La 31 ianuarie 1948, ora 1,00 noaptea, comandantul aeroportului din Bermude a dat alarma. Un avion de tipul Star-Tiger cu 27 de pasageri la bord, care trebuia să aterizeze în seara precedentă la ora 22:30, a dispărut la nord de Bermude. În ultimul său mesaj, pilotul anunța : „Sînt pe rută, 400 mile de Bermude. Timpul este bun, totul este în regulă“. Dar avionul nu a mai aterizat niciodată. El s-a volatilizat în noapte, pur și simplu. 30 de nave engleze și americane și 14 avioane au încercat în zadar să descopere o urmă a celor dispăruți.

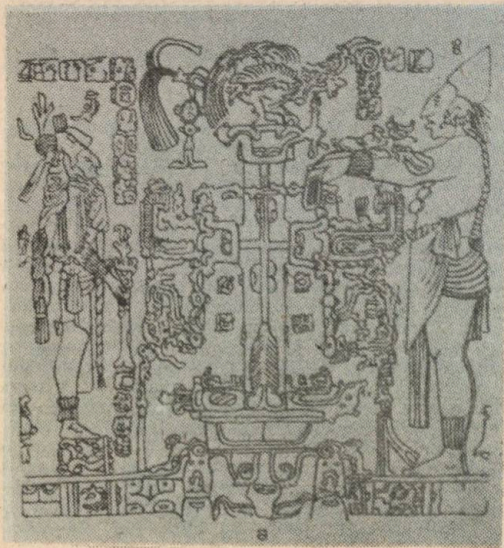
● În martie 1948, faimosul jockey american Al Snyder, pleacă la pescuit la Sandy Key, cu doi prieteni și nu s-a mai întors niciodată. O mie de oameni, o sută de ambarcațiuni, un dirijabil, un elicopter, participă zadarnic la cercetări. S-a promis o primă de 15 000 de dolari celui care îl va găsi morți sau viu...

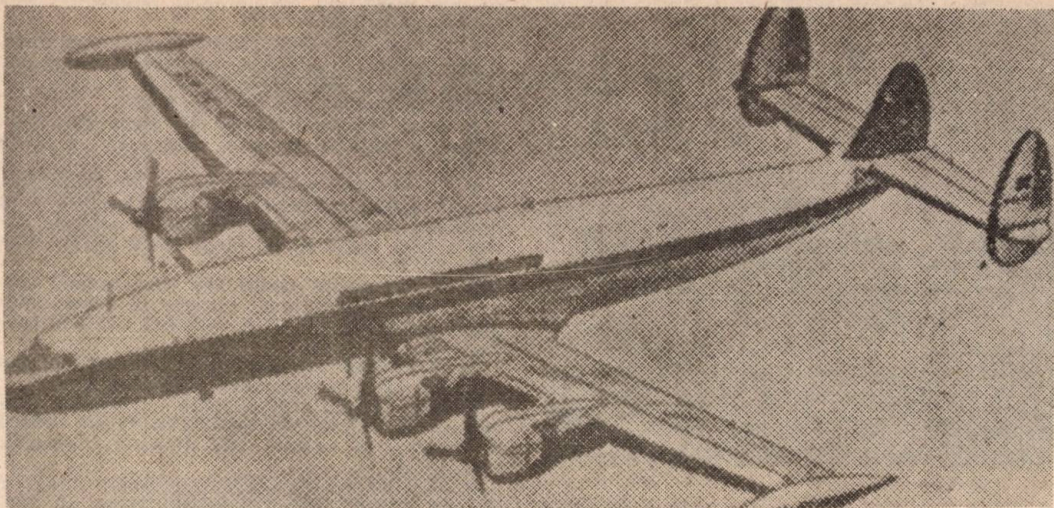
● 28 decembrie 1948. În acea noapte, un avion „Douglas-DC. 4“ pleacă de la San Juan, Puerto Rico, spre Miami, Florida ; ajunge la 80 km sud de locul de aterizare și intră în legătură cu turnul de control în momentul în care a văzut luminile insulei Key West. Avea 32 de pasageri la bord. La ora 4:13, ultimul mesaj afirma : „Ne apropiem de aeroport. Cerem permisiunea de aterizare“. Cîteva secunde mai tîrziu, legătura radio s-a întrerupt și nimeni n-a aflat niciodată ce s-a întîmplat. Cercetările făcute n-au dat nici un rezultat, deși apele puțin adînci în această regiune a țărîmului permit o bună vizibilitate a adîncurilor.

● La 17 ianuarie 1949, este rîndul unui „Ariel“ (similar cu Star-Tiger-ul din ianuarie 1948), care decolează din Bermude pentru Kingston, Jamaica (5 ore și 15 minute de zbor). 40 de minute de la decolare, se primea un mesaj : „Totul merge bine“, iar după aceasta nimic, nimeni nu l-a mai văzut vreodată. S-a făcut un efort imens pentru găsirea celui mai mic indiciu : zeci de vapoare și de avioane au brăzdat oceanul „plecîndu-l“ în lung și-n lat. Totul a fost în zadar, nici cea mai mică urmă nu a fost găsită, nici atunci și nici mai tîrziu !

● În martie 1950, un „Globemaster“ întorcîndu-se în Irlanda, dispăre la nord de Triunghi. Nu există indicații precise asupra locului exact al acestei dispariții.

● În iulie 1950, cargoul „Sandra“ pleacă din Savannah spre Venezuela. Trece prin dreptul lui Jacksonville, Sainte-Augustine, parcurgînd o rută foarte frecventată și nu se mai aude vorbindu-se niciodată de el.

„Super-Constellation“, avion cvadrimotor
dispărut la 31 octombrie 1954

● În 1951, nava de război braziliană „Sao Paulo” — ce urma să fie dată la fier vechi — traversa zona Triunghiului, însoțită de mai multe remorchere. Într-o dimineață nava nu a mai fost văzută; ea a dispărut brusc, împreună cu echipajul de supraveghere format din opt persoane. Navele și avioanele trimise în cercetare au recepționat numai „fenomene stranii”, „lumini inexplicabile” și „imaginea unor figuri sau contururi întunecate pe suprafața mării”.

● La începutul lunii februarie 1953, un avion cvadrimotor „British York”, cu 6 oameni ai echipajului și 33 de pasageri, dispăre la 900 mile nord de Triunghi, zburind pe ruta Azore — Gander (Newfoundland). A dispărut după ce s-a auzit un S.O.S., fără alte explicații.

● La 31 octombrie 1954, un alt cvadrimotor american de tip „Super-Constellation”, având 24 de persoane la bord, între care 4 femei și 5 copii, decolează din statul Mariland spre ins. Azore. Avionul era nou-nouț, înzestrat cu două

radio-emitoare puternice și cu diverse materiale de salvare pentru cazul unei amerizări forțate, chiar în mijlocul oceanului în caz de nevoie. Dar dispăre și el, de parcă s-ar fi dizolvat undeva deasupra Atlanticului, fără a emite nici un apel de primejdie.

statistică a societății britanice de asigurări Lloyd arată că între anii 1929 și 1954, mările și oceanele lumii au „înghițit” 222 de vapoare care nici n-au lansat S.O.S.-uri și nici n-au lăsat vreo urmă. (Această cifră nu cuprinde vasele scufundate în timpul celui de-al doilea război

mondial.)

● În septembrie 1955, iahtul „Connemara IV”, găsit abandonat la 400 mile sud-vest de Bermuda. Despre ocupanții săi nu s-a mai aflat niciodată nimic.

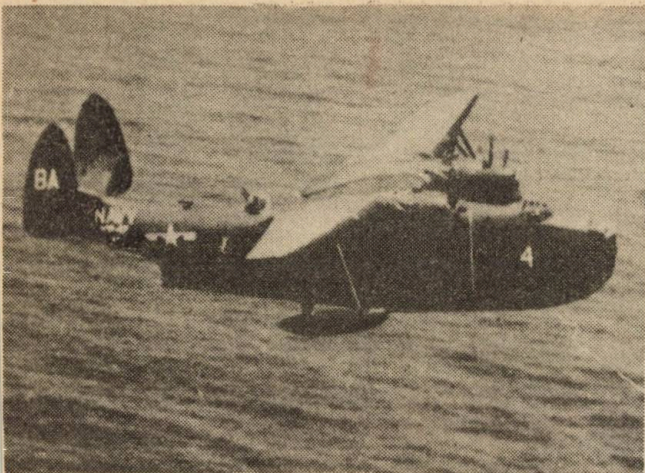
● La mijlocul lunii aprilie 1956, în zona sud-estică a Triunghiului dispăre un „Boeing B. 25 Mitchell” condus de trei piloți cu o îndelungată experiență aviatică.

● La 9 noiembrie 1956, un bombardier al marinei S.U.A., hidroavion de tip „Martin P. 5 Marlin”, se volatilizează în zona sudică a Triunghiului, împreună cu cele zece persoane de la bordul său.

● La 10 ianuarie 1962, un alt avion „Boeing KB. 50”, cu nouă oameni la bord, dispăre la scurt timp după decolarea sa de pe aeroportul bazei militare aeriene de la Langley, Virginia, S.U.A. În ciuda unei intense acțiuni de căutare, desfășurate pe parcursul a șase zile, nu au fost găsite niciodată urmele acestei catastrofe aeriene.

● Februarie 1963. Plecat din Beaumont, Texas, cu destinația Norfolk, Virginia, uriașul car-

gou „Marine Sulphur Queen“, 150 m lungime cu 39 de oameni la bord, dispare după ce transmite un mesaj obișnuit din largul Golfului Mexic.

● La începutul lunii iulie a aceluiași an, pescadorul „Sno' Boy“ (19 m lungime, 55 de oameni la bord) dispare în drumul său de la Kingstone, Jamaica, spre insulele Cay.

● În august 1963, dispare în apele Triunghiului vaporul britanic „City of Glasgow“, cu toți cei 480 de oameni aflați la bordul său. Cercetările intense care s-au declanșat nu au dus la descoperirea vreunui indiciu referitor la vapor, pasageri sau cauzele dezastrului.

● La 28 august 1963, două avioane cisternă „Strato-Tanker“ cu patru motoare, de tip KC-135, pleacă din Miami cu un echipaj de 11 oameni, pentru a aproviziona în zbor un grup de bombardiere deasupra Atlanticului. Au fost semnalate la 800 mile nord-est de Miami și la 300 mile vest de Bermude. Apoi... dispariție totală în plină zi, sub un cer senin. În urma căutărilor, au fost găsite resturi plutind pe apă, la 400 km sud-est de ins. Bermude. Două zile mai târziu, asemenea resturi au mai fost găsite la 250 km depărtare — ceea ce a exclus ipoteza ciocnirii în aer, emisă inițial.

● 5 iunie 1965. Un avion de tip „C. 119 Flying Boxcar“, dispare cu zece persoane la bord, în sudul Bahamas-ului, la aproximativ 280 mile de Miami. Operațiunile de căutare au durat 5 zile și s-au soldat cu un insucces total.

● În vara aceluiași an, 1965, nava comercială „El Arish“, 2 000 tone, a plecat din New Port, Anglia, spre Alexandria. S-au schimbat cu regularitate radiograme, până în momentul cind nava a ajuns la 140 mile marine în larg față de coasta spaniolă. Apoi a dispărut brusc, fără a i se mai putea găsi vreo urmă, deși au fost folosite cele mai moderne mijloace de căutare, inclusiv fotografierea în infraroșu din avion a fundului marin...

● Octombrie 1966. Remorcherul oceanic american „Southern Cities“ (19 m lungime) dispare la scurt timp după ce a părăsit portul Freeport, Texas, S.U.A., în timp ce tracta un șlep greu de 65 m lungime. De acesta din urmă a fost găsit atârând un fragment din parima de tractare. Concluzia anchetatorilor : „...sintem îndreptățiți a crede că pierderea remorcherului s-a produs

cu atita rapiditate, incit a făcut imposibilă emiteria unui S.O.S.“.

● 11 ianuarie 1967. Remorcherul american „Gulf Master“, navă modern echipată, a dispărut în drumul său dinspre portul Sechart, Columbia Britanică, spre Florida, S.U.A.

● Anul 1967 mai aduce și dispariția, lângă Miami, a iahtului de curse „Revonco“, lung de 14 m.

● La sfîrșitul aceluiași an, la 22 decembrie, o altă mică ambarcațiune, „Witchcraft“, 7 m lungime, dispare cu doi oameni la bord, la numai o milă (1 852 m) de țarm, lângă Miami, Florida, S.U.A.

● La începutul anului 1968, submarinul atomic francez „Minerve“, dispare în Marea Mediterană cu toți cei 52 de oameni aflați la bordul său.

● În aceeași perioadă și în același loc, dispare un alt submarin israelian „Dakar“.

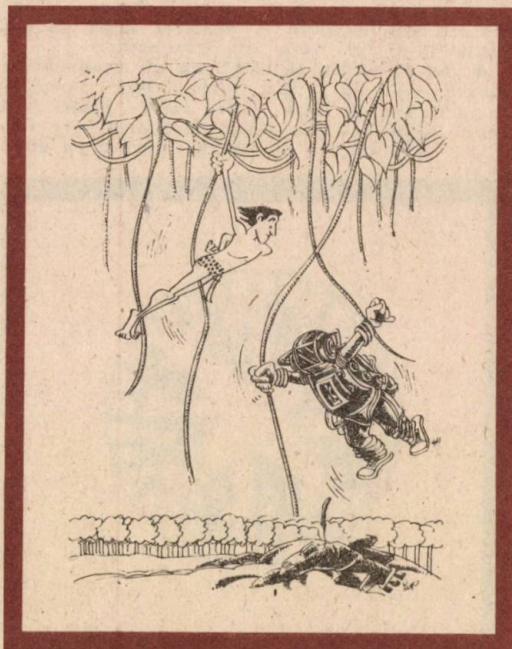
● În luna mai 1968 dispare submarinul atomic american „US Scorpion“, cu 90 de oameni în echipaj, în drumul său dinspre Gibraltar spre S.U.A.

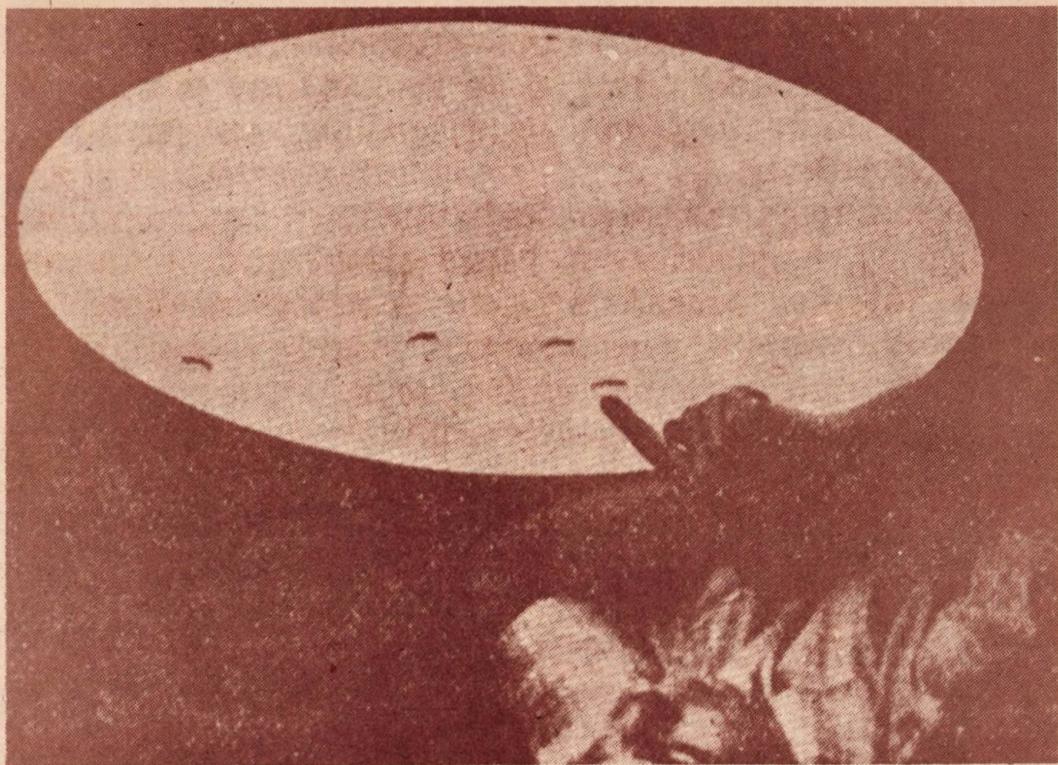
● Tot în zona Triunghiului dispare și cargoul „Ithaca Island“ care transporta grine, în luna noiembrie 1968, pe ruta Norfolk — Manchester.

● În lunile iunie și iulie 1969, au fost descoperite pe mările și oceanele lumii mai multe ambarcațiuni între 11 și 18 lungime, care pluteau în derivă sau răsturnate, fără ocupanți la bord. Nu s-au putut da explicații rezonabile nici acestor evenimente.

● În aprilie 1970, dispare în Triunghi cargoul „Milton Iatrides“ în drumul său din portul american New Orleans spre Cape Town, Africa de Sud.

● În același an 1970, un alt submarin atomic francez dispare tot în Marea Mediterană, în apropierea locului unde dispăruse „Minerve“ în 1968. Nici o explicație satisfăcătoare privind această pierdere.

ot în anul 1970, s-a întâmplat un eveniment pe aeroportul din Miami, la care nici cercetătorii, nici specialiștii, nici oamenii de știință nu au reușit încă să dea o explicație satisfăcătoare.

Cursa de pasageri a companiei National Airlines, care, cu 127 de pasageri la bord, se apropia de pista de aterizare, dirijată de turnul de control, din direcția nord-est, pe neașteptate a dispărut de pe ecranul instalației radar. Echipajul avionului n-a răspuns la nici unul din apelurile radio lansate de la sol. Dar, după numai 10 minute, totul a reintrat în normal: radarul semnală exact poziția avionului și nimic n-a mai conturbat aterizarea. După sosirea binevenită, personalul de la sol a ascultat cu încredere plină de griji pe membrii echipajului aterizat. Răspunsurile însă au fost surprinzătoare: cei de pe avion, fără excepție, au afirmat în mod hotărât că, după cunoștința lor, cu ei nu s-a întâmplat nimic deosebit! „Omule — explica unul dintre angajații turnului de control, pilotului — dar voi, timp de 10 minute, pur și simplu nu ați existat!”. Nimeni nu a înțeles ce s-a întâmplat, dar adevărata surpriză abia urma: pe avion, toate ceasurile, fără excepție, indicau cu 10 minute mai puțin decât timpul adevărat. Aceasta, cu atât mai surprinzător, cu cât, cu numai 20 de minute înaintea dispariției, echipajul avionului a confruntat timpul cu turnul de control, neconstatându-se nici o deviere la sol sau în aer...

● În perioada anilor 1960—1970, numărul navelor maritime dispărute în întreaga lume a

Un operator radar studiază apariția pe ecran a unei formațiuni aeriene deosebite.

fost de 71 (însumând 88 980 tone). La bordul lor se aflau 1 034 persoane, din care 1 021 mateloți, 10 femei și 3 copii. Despre toți aceștia nu se mai știe absolut nimic. Aceasta este constatarea la care a ajuns reporterul Philip Jordan de la ziarul londonez „Daily Mail”, în urma unei anchete pe cont propriu făcută în arhivele aceleiași societăți de asigurări Lloyd.

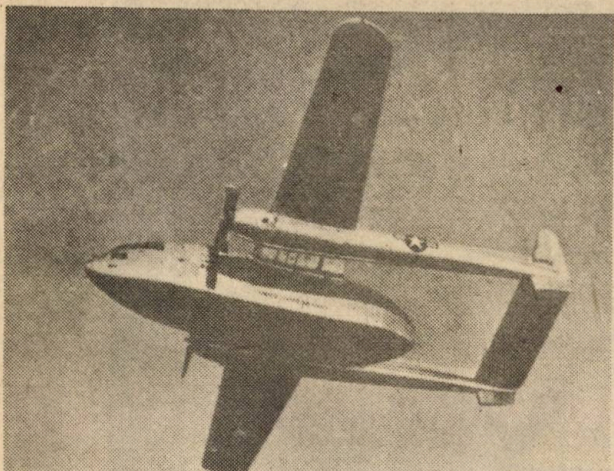
● La 26 aprilie 1971, a fost găsită la 10 mile de Canalul Panama, vasul de transport portughez „Angosh”, cu instalația radar și aparatura radio distruse. Din echipajul de 24 de persoane n-a mai rămas nici unul.

● La 25 martie 1973, cargoul norvegian „Anita” (162 m lungime) a fost dat dispărut în drumul său din portul Norfolk, S.U.A., spre Hamburg, R. F. Germania.

● La începutul lunii aprilie 1974, un vas pentru exploatarea petroliere având 16 oameni la bord, dispăre definitiv într-o zonă aflată între Scoția și insulele Orkney, după ce a dat alarma — în mod inexplicabil — cu mare întârziere.

● În același an, la sfârșitul lunii mai, în Marea Caraibilor, vasul „Niagara” suferă o avarie din cauze încă neelucidate. Nici un supraviețuitor.

● În iulie 1975, în fața coastelor braziliene a fost descoperit un vas părăsit, 165 t., aflat în derivă. Se părea că la bord s-a dat o luptă, apa-

ratul de emisie recepție fiind scos din funcțiune. Nu a fost găsită nici o urmă din cei aproximativ 30 de oameni aflați inițial la bord.

● În aceeași vară, celebrul oceanograf francez Jacques Cousteau, pregătește o serie de scufundări în regiunea arhipelagului Bahamas și a litoralului american, spre a stabili „locurile periculoase” pentru navigație.

● Cîteva luni mai tîrziu, în decembrie 1975, într-o zonă cuprinsă între Filipine și Japonia (despre această zonă, vom mai vorbi în ultima parte a acestui material), giganticul vas norvegian „Berge Bergesen D.Y.” se volatilizează subit, deși condițiile atmosferice în regiunea respectivă au fost normale.

● Februarie 1976. La peste 700 km vest de insulele Canare, este găsită coea răsturnată a unui trimaran, „Tripla Arrow”. Nici un semn de viață în apropierea epavei. Ea aparținuse lui Brian Cooke, 54 de ani, director de bancă din Marea Britanie, care plecase la 5 decembrie 1975 din portul Plymouth, într-o încercare de traversare solitară a Atlanticului.

● La 5 iunie 1976 se dă startul într-una dintre cele mai celebre competiții a curajului: cursa anuală de traversare solitară a oceanului Atlantic. Un număr de 7 dintre competitori nu vor ajunge niciodată la destinație, urma lor pierzîndu-se definitiv. Printre ei, cunoscutul Mike Flanagan, a cărui ambarcațiune a fost descoperită fără ocupant...

● În iulie 1976, Institutul pentru Economia Marină din Bremen, R.F.G., anunță că în ultimii 4 ani (1971—1975), din cele 754 de nave avariate din diferite motive pe mările și oceanele lumii (cloceniri, scufundări, incendii, furtuni etc), un număr de 12 sînt socotite ca fiind dispărute în condiții misterioase.

● În a doua jumătate a lunii august 1976, alte două dispariții. Prima: un avion avînd la bord 56 de persoane, dispare în Ecuador, între Quito și Cuenca, deasupra localității Ambato. A doua: un grup de 12 excursioniști pleacă cu o barcă spre insula Bonaventura, de la gurile fluviului Saint-Laurent, Canada. După 48 de ore, ambarcațiunea a fost găsită la 3 mîle de țarm, ocupanții fiind dați dispăruți.

● La mijlocul lui octombrie 1976, nava panameză „Sylvia L. Ossa” dispare în același Triunghi al Bermudei. Vasul avea o lungime

de 200 m și un echipaj de 37 de persoane la bord. Nu s-au putut găsi nici cadavre, nici supraviețuitori...

● Numai în luna decembrie 1976, s-au scufundat în apropierea coastelor estice ale Statelor Unite un număr de 11 petroliere. Ultimul este „Chester A. Poling”, despre al cărui echipaj nu s-a putut afla nimic.

● Ultima dispariție a celui an 1976 are loc la 29 decembrie. Un avion „Jumbo Star 310” cu 176 de oameni la bord, s-a volatilizat fără urmă în zona nordică a Triunghiului.

ă vedem acum ce s-a mai întâmplat în ultimul deceniu...

● În ianuarie 1978, un avion de pasageri al companiei „Braniff Airlines” efectua un zbor obișnuit pe ruta New York — Panama, pe care o parcurge zilnic. La scurt timp după intrarea într-o zonă de turbulență, situată în zona faimosului Triunghi al Bermudei, avionul a scăpat de sub control intrînd într-un picaj de cca 3 000 m. Deoarece atît echipajul cît și pasagerii prezentau contuzii, piloții — care au reușit să redrezeze avionul în ultimul moment, evitînd astfel o catastrofă de proporții — au hotărît aterizarea de urgență pe aeroportul de la Miami. Deși s-a deschis o anchetă amănunțită asupra acestui accident curios, rezultatele ei nu au fost date niciodată publicității.

● La sfîrșitul aceleiași luni, un alt avion de pasageri „Boeing-727”, avînd la bord 110 persoane, aflîndu-se în zbor deasupra Oceanului Atlantic pe ruta Fort Lauderdale, Florida — Newark, New Jersey, are o pană de curent

care durează aproximativ un minut. Toate cele trei turbine ale aparatului se blochează și el pierde aproape 4 000 m din altitudine. Piloții hotărâse revenirea urgentă pe aeroportul din Florida.

● În martie 1978, avionul american „Ka-6” cu doi oameni la bord efectua un zbor de antrenament în același Triunghi al Bermudelor. Abia pătruns în această zonă, avionul nu a mai răspuns chemărilor turnului de control. El a fost dat dispărut, iar cercetările întreprinse în căutarea lui nu au dus la nici un rezultat.

● Începând cu ultima decadă a aceleiași luni martie, satelitul meteorologic vest-european „Meteosat”, ținând sub strictă supraveghere zona nordică a Oceanului Atlantic, retransmițând zilnic unui centru de calcul din orașul vest-german Darmstadt, date culese de nava franceză „Henri Poincaré” privind temperatura apei și a aerului, curenții marini și atmosferici și în general starea vremii. Acest experiment efectuat pentru a se demonstra utilitatea legăturilor automate cu navele oceanice, realizate prin satelit, avea să dureze până în luna iulie a aceleiași an.

● Cercetătorii sovietici ajung la concluzia că în zona nordică a Oceanului Atlantic, situată între Groenlanda și Irlanda, există o uriașă „cascadă” submarină. Apele reci ale Arcticii, având o densitate foarte mare și un mare conținut de oxigen, se prăbuseau în abisul Oceanului Atlantic până la adâncimea de peste 3 000 de metri.

● Societatea britanică Lloyd dă publicității faptul că numai în cuprinsul anului 1977, flota comercială mondială a pierdut un număr de 337 de nave, totalizând 1 073 127 tone. Un număr însemnat al acestor nave au dispărut în condiții care nu au putut fi elucidate niciodată.

● În aprilie 1979, un alt avion de pasageri american „Boeing 727” al companiei TWA care transporta 87 de pasageri de la New York la Minneapolis, a suferit un accident curios: după o rostogolire de 360°, aparatul a „căzut” pur și simplu la 9 000 m cu viteză supersonică. În urma investigațiilor, care nu au dus totuși la nici un

rezultat, experții americani au declarat că este primul accident de acest fel din istoria aviației încheiat în mod fericit.

● În vara anului 1979, o altă expediție franco-italiană se deplasează în zona Triunghiului, având ca bază de plecare premisa că pe fundul oceanului s-ar afla vestigiile unor civilizații premayaze și preegiptene, cu o vechime de 15 000 de ani, printre care ar exista și niste construcții piramidale de mari proporții. De altfel, cu doi ani mai înainte, în primăvara anului 1977, publicul lua cunoștință cu o surpriză de mari proporții: Charles Berlitz, autorul mai multor cărți referitoare la subiect, printre care și „Triunghiul Bermudelor. — o fereastră spre cosmos?”, anunța descoperirea în această zonă a unei piramide cu înălțimea de cc. 128 m și baza de 164 m, la o adâncime de 900 m în apele Atlanticului de Nord. Piramida ar avea un

unghi identic celui al piramidei lui Keops și s-ar afla, curios, la exact aceeași latitudine cu piramida egipteană. Cei care acceptau ideea unei astfel de știri insolite, începeau să-și pună, pe drept cuvânt, întrebarea: să fie aceasta oare încă una din explicațiile altor dispariții în Triunghi?

● La Congresul Societății vest-germane de geofizică din luna august 1979 se mai face încă o comunicare interesantă: curentul Golf Stream se oprește în dreptul insulei Terra Nova și face cale întoarsă. Se pune atunci întrebarea: de unde vine apa caldă din nord-estul Atlanticului dacă nu este adusă de Golf Stream, așa cum se crezuse până acum?

● Noiembrie 1979, Nava „Zaria”, în acel moment singură din lume construită în întregime din materiale care nu se magnetizează, aflată în dotarea Academiei de Științe a U.R.S.S., pornește într-o expediție de cercetare în zona Atlanticului de nord-est.

● La începutul lunii decembrie 1979, de la baza Cap Canaveral este lansat satelițul american de telecomunicații „Satcom III”. Scurt timp după lansare, satelițul a dispărut, pur și simplu, în spațiu și nu a mai putut fi regăsit niciodată.

● Iar în februarie 1980, satelițul japonez de telecomunicații „Ayame 2”, dispărea de asemenea, la scurt timp după lansare.

● În a doua jumătate a lunii 1980, pachetotul „S.S. Norway” se afla într-o croazieră de două săptămâni în Marea Caraibilor, având la bord un număr de 2 400 de persoane. La apro-

ximativ 240 km nord de Haiti, vasul rămâne în pană (o pană a cărei natură nu a fost niciodată precizată), croaziera este întreruptă, iar serviciile de coastă americane întâmpină dificultăți la încercările de remorcare a lui.

● În ultimele zile ale anului 1980, dispărea în Pacific vasul iugoslav „Dunav”, cu 32 persoane la bord, la cca. 630 mile sud-est de portul japonez Yokohama.

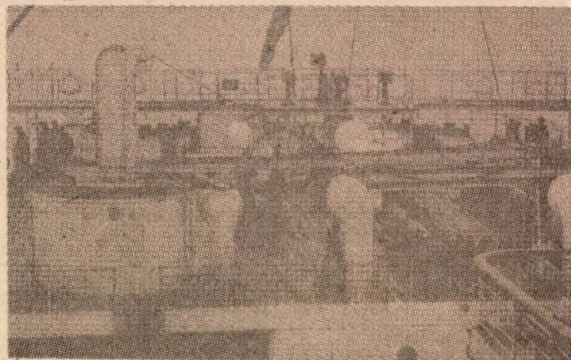
Iar în primele zile ale lui 1981, cargoul grec „Altiparos”, cu 35 de persoane la bord, dispărea în timp ce naviga dintr-un port canadian spre Osaka, Japonia.

n vara aceluiași an, la începutul lunii iunie, în Guatemala s-a anunțat dispariția instantanee, fără urmă, a tuturor locuitorilor — peste 60 de familii — unei așezări izolate din nordul țării. Toate încercările de găsire a celor dispăruți, nu au dat nici un rezultat.

Un alt accident curios s-a petrecut în luna decembrie 1981: „Locotenentul Thomas Tiller, 26 de ani, navigatorul unui avion de tipul „Phantom” aparținând aviației S.U.A. care a dispărut în mod misterios, a fost descoperit în stare de inconștiență, plutind în echipamentul său de salvare în largul coastelor statului Carolina de Sud, la 60 km sud-est de localitatea Charleston. Aflat în misiune de zbor, aparatul a dispărut după o manevră executată în zona din apropierea celebrului Triunghi al Bermudelor.” Un ofițer superior, colonelul Peter Kempf, a declarat că a fost intrigat de acest accident. „Niciodată nu am mai văzut așa ceva. Un avion care a dispărut pur și simplu, fără nici o comunicare sau contact vizual. În momentul în care pilotul a fost ejectat din aparat trebuia să intre în funcțiune un semnal radio pentru a localiza echipajul în vederea salvării lui, iar acest semnal nu a fost transmis. Cercetările continuă pentru a se încerca găsirea pilotului aparatului, lt. Michael Matson, 24 de ani”.

Deși, din cauza faimei din ce în ce mai proaste pe care și-o cîștiga fatalul Triunghi al Bermudelor, traficul maritim în această zonă devine de la an la an mai redus, numărul tris-telor evenimente de aici nu descrește. Astfel, conform statisticilor aceleiași societăți de asigurări Lloyd, numai autoritățile maritime americane înregistrează „dispariția a nu mai puțin

Vedere de pe puntea Titanicului

de 600 nave de diverse tipuri și dimensiuni, între 1971 și 1982“.

Separat, autoritățile portuare din Miami, Florida, S.U.A., au înregistrat „dispariția în condiții insolite, a 200 de iahturi cu echipaje cu tot“, numai în anul 1981 !

Accidentele navale și aeriene continuă în ritm susținut în acest deceniu. De la an la an crește numărul vaselor și avioanelor care dispar datorită uraganelor, ciocnirilor, incendiilor, actelor teroriste sau chiar... pirateriei moderne. Un bun procent al acestora îl constituie disparițiile — așa-numitele „alte accidente“ — cărora nu li s-au putut găsi niciodată cauzele sau explicații cît de cît acceptabile.

Bonin, mai precis între Iwo Jima și Marcus Island, sector renumit prin pericolele sale pentru vapoare și avioane. Presupunindu-se că navele au dispărut ca urmare a unor suite de erupții vulcanice submarine, sau furiș subite ale marelor, această zonă, numită frecvent „Marea Diavolului“, constituie obiectul unei reputații cel puțin tot atît de sinistre ca și aceea a Triunghiului Bermudelor, deoarece autoritățile japoneze au declarat-o zonă periculoasă și interzisă. Această decizie a fost luată în urma unei anchete a unităților de suprafață japoneze în 1955. În acel an a fost trimisă o navă, „Kaiyo Maru 5“, pe care se imbarcaseră mai mulți oameni de știință, care aveau ca scop tocmai elucidarea

ceastă fantastică succesiune de întimplări neobișnuite, nu formează decît o succintă trecere în revistă a celor ce se petrec în Triunghiul Bermudelor. Aceste evenimente misterioase și inexplicabile depășesc nu numai puterea noastră de înțelegere, ci

chiar posibilitățile de investiga- re ale științei și tehnologiei contemporane. Așa cum s-a observat, lista parcursă nu cuprinde numai evenimente petrecute în exclusivitate în zona fatalului Triunghi. Într-adevăr, se pare că aceasta nu este singura zonă de pe glob unde dispar nave și avioane în chip inexplicabil.

Cercetătorii care s-au ocupat de astfel de evenimente, au observat de mai mult timp existența unei zone oceanice misterioase situată la sud-est de Japonia, între această țară și Insulele

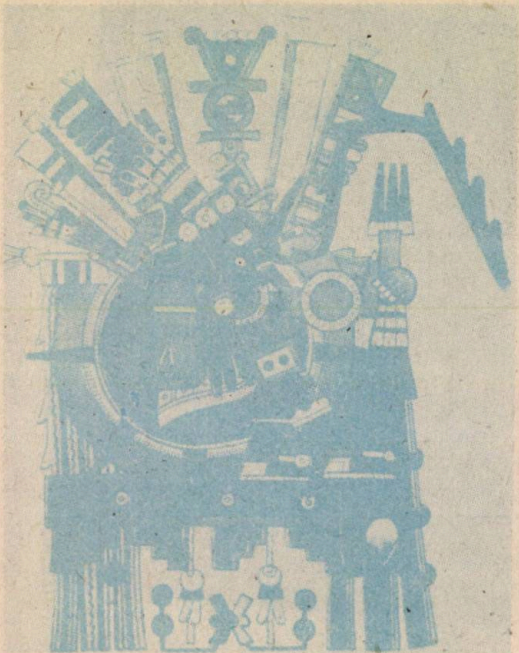
misterului legat de numeroasele dispariții din Marea Diavolului. Atît nava, cît și cei imbarcați pe ea au dispărut tot atît de subit și de misterios, helăsind în urma lor nici cea mai mica urmă.

De Marea Diavolului se temeau încă din vechime și pescarii, ei credeau că era locuită de monstri și demoni care puneau stăpînire pe corăbiile și vapoarele ale căror echipaje nu erau la post. Avioane și vapoare au dispărut în acest sector mai mulți ani la rînd, și în timpul anilor de pace, 1950—1954, s-au volatilizat nu mai puțin de nouă vapoare moderne, cu echipaje ce totalizau cîteva sute de oameni.

Împrejurările caracteristice care determină aceste dispariții, amintesc evenimentele petrecute în Triunghiul Bermudelor : operații de căutare intensive pe mare și în aer, lipsa — de cele mai multe ori — a epavelor sau sfîrșimăturilor

lor, a petelor de ulei, a cadavrelor oamenilor din echipaje sau a pasagerilor...

Triunghiul Bermudelor și Marea Diavolului mai au un curios punct comun: așezarea lor geografică. Aproape de extremitatea sa vestică, Triunghiul Bermudelor înglobează longitudinea 80° vest, meridian în care nordul real și cel magnetic se confundă și unde orice calcul de deviație este de prisos. Același meridian își schimbă denumirea cînd trece peste poli, pentru a deveni meridianul 150° est. Acesta, venind de la Polul Nord, coboară spre sud, trece pe la est de Japonia și traversează partea mediană a Mării Diavolului. În acest punct central, acul magnetic se îndreaptă și el spre nordul geografic, care se confundă cu nordul magnetic, la fel ca la limita vestică a Triunghiului Bermudelor de pe antemeridian.

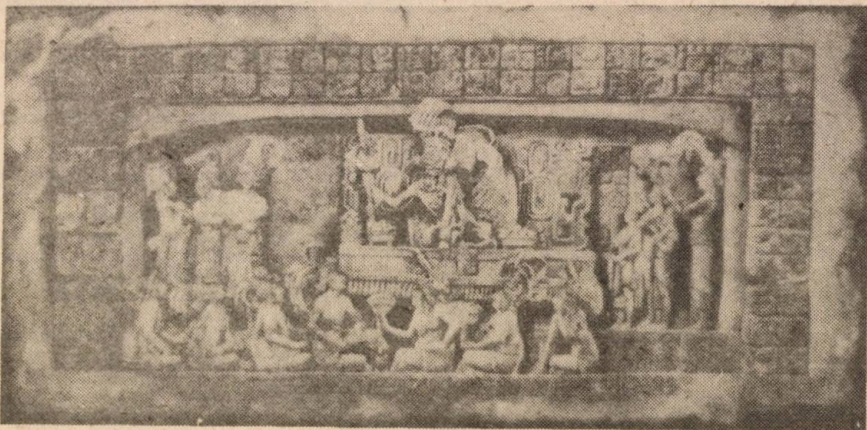
Un studiu mai aprofundat al Triunghiului Bermudelor și al altor sectoare suspecte, a fost întreprins de Ivan Sanderson și expus în articolul său „Cele 12 cimitire ale Diavolului străbat lumea”, scris pentru magazinul ilustrat „Saga”. Localizînd pe hartă dispariția vaselor și avioanelor din întreaga lume, Sanderson și colaboratorii săi și-au dat seama că majoritatea din aceste pierderi se produc în șase zone, a căror formă este mai mult sau mai puțin asemănătoare unor romburi și printr-o curioasă coincidență, se situează toate la latitudini cuprinse între 30° și 40°, la nord și la sud de Ecuator, înglobînd, evident, chiar Triunghiul Bermudelor și Marea Diavolului.

Aprofundîndu-și teoria, Ivan Sanderson stabilește o rețea de 12 anomalii, la un interval de 72° în jurul globului, centrate mai precis la 36° nord și sud: cinci zone pentru emisfera nordică, cinci pentru cea sudică și două pentru cei doi poli. Toate aceste zone ar avea formă mai mult de romb decît de triunghi. Motivul pentru care Triunghiul Bermudelor constituie cea mai celebră din aceste anomalii, s-ar datora după părerea lui, așezării sale într-o zonă mai frecventată. Celelalte 11 sectoare în discuție, prezintă tot atît de multe anomalii evidente de magnetism sau deviere spațiu-timp. Cercetări ulterioare aveau să confirme justetea acestei descoperiri.

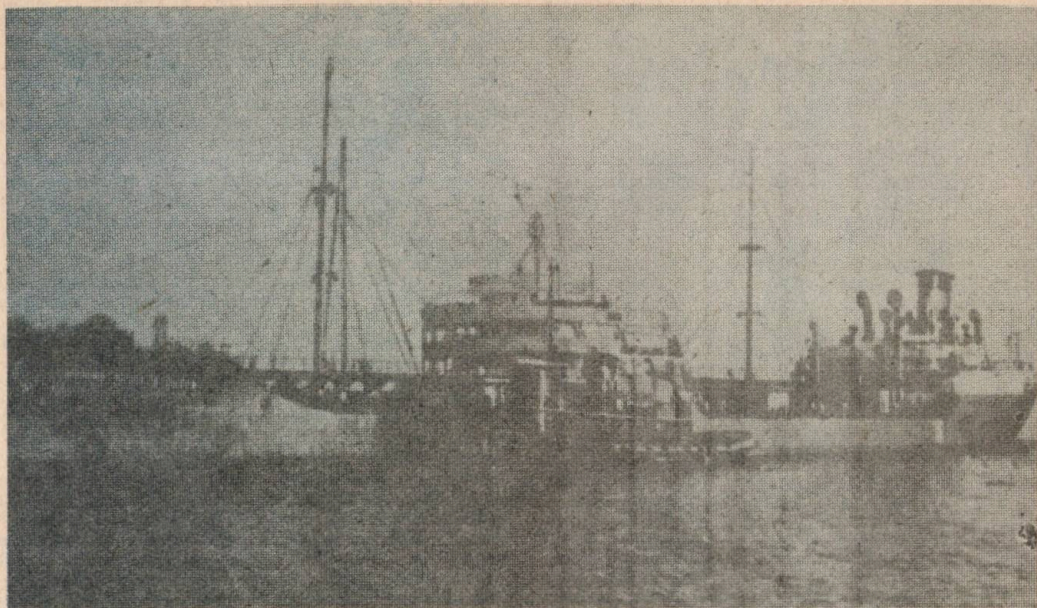
Printre altele, e bine să amintim aici și existența deasupra regiunii de vest a Columbiei a unei zone numită „cimitirul avioanelor”. Din cauze neelucidate încă, numai în perioada anilor 1969—1974, s-au prăbușit aici 12 avioane!

O altă zonă cu mari semne de întrebare pare a fi așa-numita „Rută a Morții” aflată în spațiul aerian ecuadorian, între orașele Quito (capitala țării) și Cuenca (150 000 locuitori), distanța dintre ele fiind de aproape 500 km. Între 1976 și 1984 dispar pe această rută șase avioane mari, cu un număr de cca. 300 de persoane la bord. Ecuadorienii au constatat cu stupeoare că nu pot găsi explicații rezonabile nici unuia dintre aceste incidente stranii.

Iar în Marea Marmara, specialiștii din Turcia au descoperit un puternic cîmp magnetic „asemănător celui din cunoscutul Triunghi al Bermudelor”. Se pare că s-a găsit astfel una din

Reprezentare
a unui
zeu aztec
(sus)
●
Relief
mayas

explicațiile posibile pentru numeroasele accidente navale și aeriene petrecute în această zonă de-a lungul anilor.

Majoritatea acestor zone active se situează la est de marile mase continentale, ale căror curenți oceanici calde, îndreptându-se spre nord, se lovesc de curenții reci, mergând spre sud. Aceste zone, locul de întâlnire al curenților amintiți, constituie de asemenea puncte importante, unde mișcarea de translație a curenților oceanici de suprafață se face într-un sens și al curenților de adâncime în alt sens. Marii curenți ai marelui ocean de sub fișa de apă de la suprafață, desfășurându-se tangent și influențați de diferența de temperatură, dau naștere la vortici magnetice, care afectează comunicațiile radiofonice, magnetismul, poate chiar și gravitația și eventual, în unele condiții, pot fi originea dispariției vapoarelor și avioanelor, care navigând sau zburând, au pătruns într-un punct diferit al spațiului și timpului. Un efect secundar, relativ la comportamentul ciudat observat în aceste zone, este subliniat de către Sanderson când remarcă „uimitoarele devansări ale orarului” zborurilor fixate cu grijă, când avioanele sosesc la destinație cu un asemenea avans, încât singura explicație credibilă ar fi un vânt care suflă din spate, de exemplu, cu viteza de 500 de noduri pe oră. Asemenea incidente pot fi rezultatul forței vântului, dar se pare că ele se produc mai frecvent în limita Triunghiului Bermudei și a altor zone cu vortici, ca și cum avioanele în discuție s-ar fi lovit de deviații, sau ar fi fost împinse fără dificultate printr-o spărtură din cer, costind viața atitor călători.

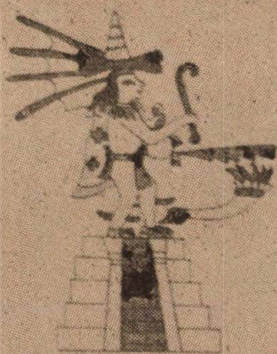
Luând în considerație faptul că electromagnetismul acționează asupra planetei noastre, Ivan Sanderson pune următoarea întrebare: Triunghiul Bermudei și celelalte sectoare în cauză nu constituie oare „niște mașini enorme, generatoare de multe anomalii... și care ar putea să creeze vortici în interiorul sau exteriorul unui alt spațiu-timp?”

ă ne întoarcem puțin înapoi. Perioada celui de-al doilea război mondial aduce în discuție și o altă problemă care începe să pună semne de întrebare opiniei publice din Statele Unite și din lumea largă.

Într-adevăr, zvonuri neconfirmate, susțineau prin anii '40 că au existat experimente reușite de transport instantaneu la distanță a unor nave, avioane și chiar a unor oameni. Că, în acea perioadă, guvernul american ar fi pus la dispoziție mijloacele necesare pentru așa-zisul „Philadelphia Experiment”; și că, deși acesta ar fi reușit în bună parte, sfișit tragic al echipajului unui vapor care apărea și dispărea „în timp”, ar fi determinat autoritățile să abandoneze pentru o perioadă nedeterminată proiectul fantasticei „mașini a timpului”, până când nivelul științei terestre va permite reluarea sa cu mai multe șanse de reușită. Fără îndoială, s-au pus — și

Reprezentări centro-americane
precolumbiene amintind de
iconografia creștină

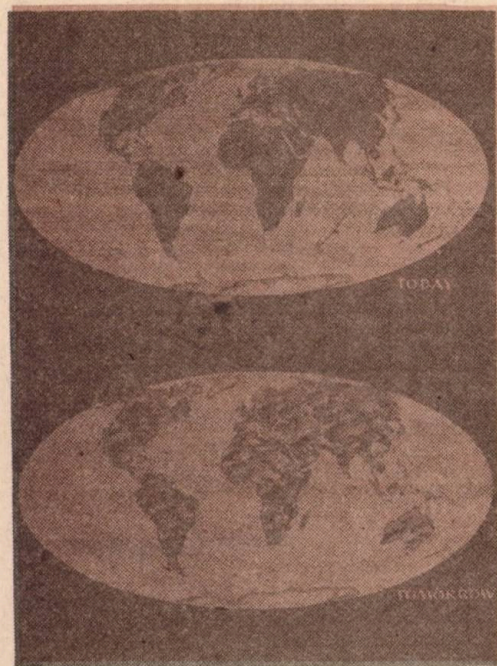
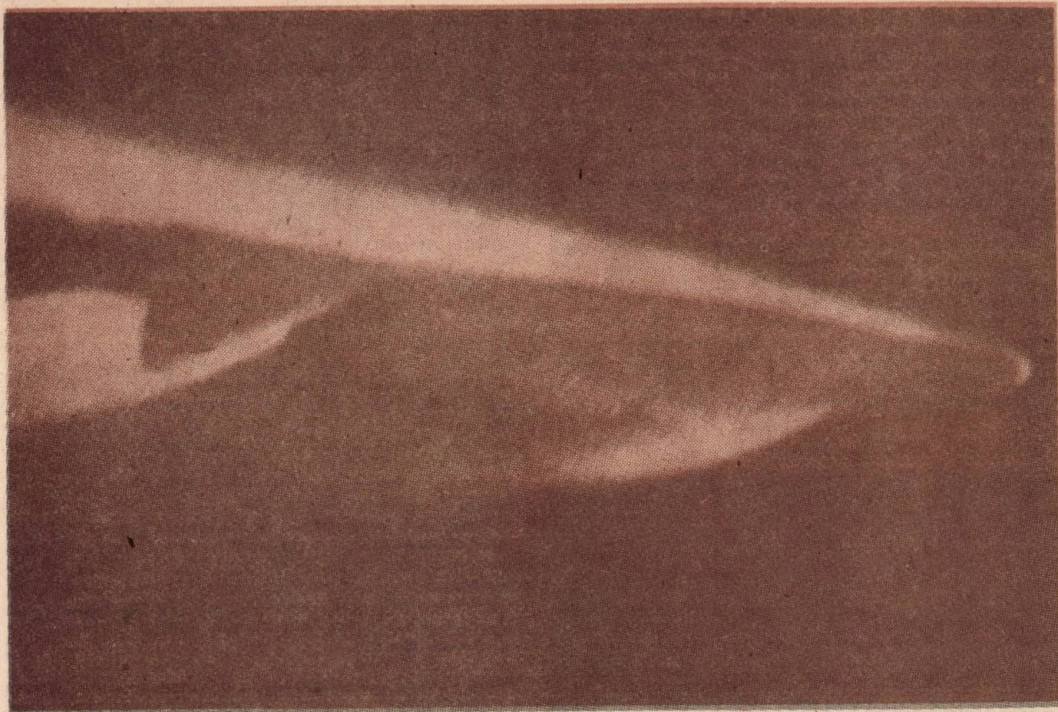

se pun încă — o serie de întrebări: a reușit Marina S.U.A. să aplice cu succes teoria lui Einstein cu privire la „cîmpul unitar” și să teleporteze în secret un vas de război de la Philadelphia pînă la Norfolk? A fost provocată completa invizibilitate a acestui vas de război și a echipajului său? Este oare adevărat că în urma acestui experiment fantastic — care ar fi avut loc în octombrie 1943 — mai mult de jumătate dintre membrii echipajului au fost internați pentru tot restul vieții lor în clinici de psihiatrie? De ce Pentagonul și Serviciul Amiralității Americane refuză să vorbească despre acest incident și declară că jurnalele de bord ale unor unități și chiar ale unor cargouri care s-au aflat în apropierea unor experiențe, nu sînt niciodată „disponibile”? În legătură cu aceste experiențe poate fi pusă și dispariția, imediat după război, a cargoului „Coronado Five”, cu cei 40 de matelosi pe care-i avea la bord și care plecase de la tîrmul britanic spre Golful Mexic? Ce legătură ar putea fi între „Philadelphia Experiment” și misterioasele dispariții din atît de controversatul Triunghi al Bermudeilor?

Cel care ar fi putut să răspundă cît de cît la toate aceste întrebări și la multe altele încă, ar fi fost dr. Morris K. Jessup, astronom, matematician, fizician și arheolog american. Dar acesta moare în mod misterios în dimineața zilei de 29 aprilie 1959. Deși poliștii care au anchetat cazul prezintă acest deces ca pe o sinucidere, mulți afirmă că, de fapt, acesta a fost prețul pe care a trebuit să-l plătească pentru că s-a apropiat prea mult de unele adevăruri... Dr. Jessup s-a ocupat îndeaproape de istoria disparițiilor din Triunghiul Bermudeilor și din alte zone ale lumii. Unul dintre cele mai interesante cazuri de care s-a ocupat, a fost acela al navei „Seabird” (vezi evenimentul din vara anului 1850). După ce a studiat mai multe accidente similare acestuia, dr. Jessup conchide că astfel de dispariții „sînt practic imposibil de explicat, doar provocate de sus... O forță acționînd de sus cu o putere considerabilă și cu o spontaneitate precisă în acțiune”. El evocă de asemenea „caracterul necruțător și selectiv al unei anumite disimulări și vicleunii” și adaugă că acestea sînt „trăsături care pun în evidență, toate, o anumită inteligență”.

Dr. Manson Valentine, zoolog, arheolog și oceanolog, a studiat mai multe decenii evenimentele neobișnuite din Triunghiul Bermudeilor, chiar în interiorul acestei zone: Miami, Bahamas și celelalte insule. Ca cercetător, el prezintă o excelentă sursă de informații pentru cei care se interesează de evenimentele deja petrecute, sau care se produc în prezent. O mare parte din informațiile de care dispune el — în special cele ce se referă la ultimele conversații cu dr. Jessup — este de-a dreptul stupefiantă. Puțin înainte de a muri, Jessup credea că a descoperit baza științifică a disparițiilor, susceptibile de a fi explicate prin teora „cîmpului unitar” al lui Einstein, care înglobează cîmpul gravitațional și cel electromagnetic și teoria spațiului-timp.

Ipotezele privind deviațiile antigravitaționale au fost emise presupunînd existența zonelor unde legile gravitației și atracției magnetice normale nu mai sînt valabile. Ralph Barker, autorul cărții „Marile mistere ale aerului”, remarcă faptul că ultimele progrese din domeniul fizicii, tînd să pună în evidență existența particulelor de materie antigravitațională. El susține prezența materiei antigravitaționale, de natură absolut contrară celei care este cunoscută pe planeta noastră... cu un caracter extraordinar de exploziv cînd ea se apropie de materia pe care o cunoaș-

tem noi... „ascunsă în zone localizate pe pământ“. El emite ipoteza potrivit căreia această materie a venit poate din spațiu și s-a infiltrat în scoarța terestră, uneori sub pământ, dar de cele mai multe ori sub mări și oceane. Această teorie oferă o explicație posibilă a deviațiilor electromagnetice într-o zonă dată, dar ea n-ar putea să explice numeroasele pierderi de vapoare și avioane.

De fapt, numărul teoriilor și ipotezelor care s-au emis pe marginea atitor dispariții este imens. Diferite explicații, adesea oferite de imaginații înfierbintate, au fost elaborate în speranța elucidării disparițiilor continui.

-au evocat marea neașteptate cauzate de cutremure; enorme valuri oceanice iscate brusc; bulgări de foc ce veneau în contact cu avioanele și le făceau să explodeze; atacuri ale monstrilor marini; un fel de „gaură în cer“; o deviație spațiu-timp care duce la o altă dimensiune; dereglări electromagnetice sau gravitaționale; s-a dat vina și pe apariția infrasunetelor care preced marile uragane; s-a emis părerea intervenției farfurilor zburătoare sau a submarinelor având la bord entități reinviate din vechile civilizații, venite dintr-o altă dimensiune sau din viitor, spre a-l „cuceri“ pe oameni; existența unei „grădini zoologice spațiale“ ai cărei pensionari — oamenii — nu ar trebui să știe încă de „paznicii“ săi etc., etc.

Dar, după cum era și firesc, nici una dintre aceste ipoteze nu a găsit sprijinul așa-numitei

„științe ortodoxe“! Aceasta, deși problema a fost dezbătută și în fața Organizației Națiunilor Unite, într-una dintre ședințele sale plenare. Eric Gairy, președintele Consiliului de Miniștri al statului insular Grenada, din Marea Caraibilor, a cerut formarea unei autorități O.N.U. pentru rezolvarea enigmei cu privire la triunghiul misterios al Bermudelor, instituție necesară pentru „ca oamenii să nu mai fie în continuare sclavii unor împrejurări care se află în afara controlului lor“.

Bineînțeles, nu se putea ca această zonă care face atâtea victime omenesti și aduce imense pagube materiale, să nu intre în obiectivul unor cercetări științifice serioase. Astfel :

La sfîrșitul anului 1973, presa din întreaga lume anunța una dintre cele mai interesante descoperiri făcute în urma primelor două misiuni „Sky-lab“. Studiindu-se fotografiile luate din cosmos asupra Golf-Stream-ului în lungul peninsulei

program științific sovietico-american numit „Polymode“ (format din mai multe nave americane și sovietice), care-și propune, timp de un an, să studieze fenomenele oceanice, curenții, vîrtejurile, magnetismul, meteorologia, geochimia, precum și explorarea interacțiunilor pămînt-atmosferă în zona respectivă. Vladimir Kort, șeful laboratorului Institutului de Oceanologie al Academiei de Științe a U.R.S.S. și conducătorul părții sovietice a experimentului „Polymode“, a fost întrebat, în cadrul unui interviu, dacă experiențele respective vor putea dezvălui taina disparițiilor navelor în Triunghiul Bermudelor. Acesta a răspuns textual : „Dispariția misterioasă a unor nave în această zonă a oceanului poate fi parțial explicată prin uragane puternice. Asemenea uragane, cuprinzînd suprafețe de 200—300 kmp, modifică direcțiile curenților sub-marini față de felul cum sînt ei trecuți în hărțile de navigație. Într-o asemenea situație, nava își poate pierde direcția, i se poate distruge cirna și se scufundă. Acest lucru se putea produce mai frecvent în urmă cu 15—20 de ani, cînd nu existau încă aparate moderne de radiolocație“. Fără comentarii.

Încă o curiozitate : în toamna anului 1977, este descoperită în dreptul Arhipelagului Bahamas o „pungă de apă străină“. După analizele efectuate, oceanograful ajung la concluzia că este vorba de apă din... Marea Mediterană ! Nici o explicație logică pentru acest fapt straniu care sfidează logica...

alucinantă aglomerație de date și fapte... Dacă statisticile nu ne-ar convinge că lucrurile se întîmplă într-adevăr așa, ne-am putea crede stăpîniți de coșmaruri a-bracadabrante. Se întîmplă ceva acolo, în Triunghiul Bermudelor — și nu numai — care scapă puterii noastre actuale de înțelegere.

Homo sapiens se dovedește, deocamdată, incapabil să găsească o explicație de bun simț suitei continue de fapte și evenimente al căror sens încearcă să-l pătrundă zadarnic.

Triunghiul Bermudelor, Marea Diavolului, și celelalte zone de acest fel de pe planeta Terra, rămîn în continuare în categoria fenomenelor misterioase, cărora contemporaneitatea nu le-a putut afla încă dezlegarea. Viitorul va găsi, fără doar și poate, răspunsul rezonabil pentru tot ceea ce noi considerăm astăzi „mister, taină, enigmă“. Va trebui însă să ne lepădăm de ignoranță, care nu a fost niciodată un argument, și de acea dăunătoare „politică a struțului“ care ne îndeamnă — printre altele — să afirmăm că sîntem atotștiutori, că nu mai avem nimic de învățat de la „mama natură“, ai cărui fil sîntem, în definitiv, cu toții.

Înceind „Pămînt al oamenilor“, Antoine de Saint-Exupery, unul din marii dispăruți despre care s-a amintit și în prezentul material, afirma : „Singur Spiritul, dacă suflă peste humă, singur el este în stare să creeze Omul“.

Prof. Călin Turcu

NOTĂ : Informațiile cuprinse în prezentul material au fost extrase din presa românească a ultimelor două decenii. O parte din conținut a fost publicat anterior în revista studențească „ORIENTARI“ (Galați), sub formă de serial, începînd cu nr. 32—33 din iunie 1978.

Yukatan, a fost observată o curioasă relație ocean-atmosferă, de neconceput pînă în acel moment pentru știință. În apele calde ale cunoscutului curent, au fost detectate zone largi de apă rece. Se pare că acesta ar fi motivul unor fapte curioase ca : evoluția oarecum dezordonată a uraganelor, schimbările clare de culoare a apelor oceanice, sau apariția unor materii organice neobișnuite în acele zone.

Mai tîrziu, la sfîrșitul anului 1976, o echipă de oameni de știință italieni pregătește o expediție de investigare a misteriosului Triunghi al Bermudelor. Nu s-a mai auzit nimic despre această expediție... Va fi avut oare loc ? Sau a dispărut și ea, devenind victima fatalului Triunghi ?

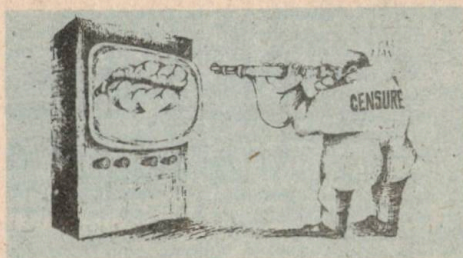
În vara anului 1977, nava științifică sovietică „Acad. Kurciatov“ (deplasament 7 000 tone, 26 laboratoare științifice, un centru de calcul) părăsește portul Kaliningrad îndreptîndu-se spre zona insulelor Bermude. Ea participă la un vasi

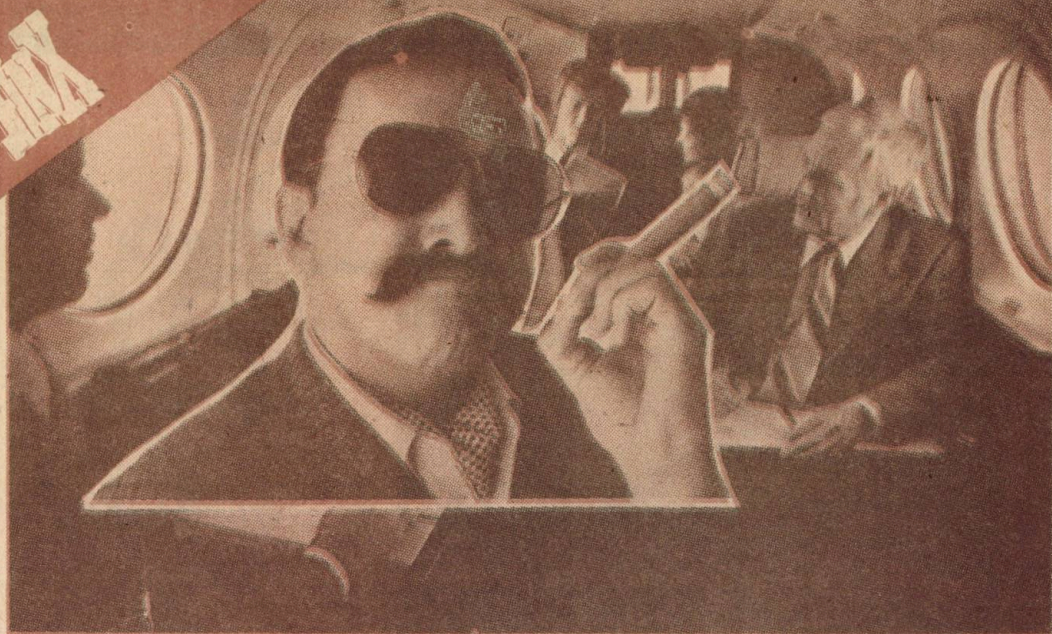
SEINX

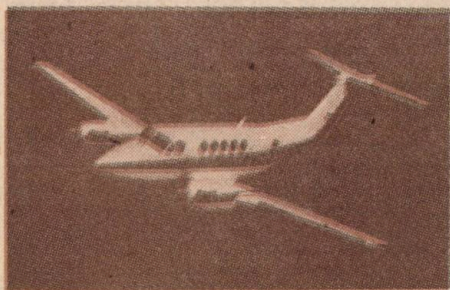
SEINX

WVA

Răpire

ROBERT FISH

Iua însorită era pe sfîrșite. La orizontul îndepărtat se contura linia slabă a norilor albi care pluteau deasupra dealurilor joase ale statului Tennessee, dealuri ce ajung spre Apus să fie un teren plan. Aeronava, un Boeing 727 cu trei reactoare, se afla la altitudinea de 28 000 picioare; plecase de pe Aeroportul Kennedy din New York îndreptîndu-se spre New Orleans. Acum se apropia de Tennessee River Valley. În spațiul ușii își făcu apariția radistul. Făcu un semn căpitanului apoi intră în cabina pilotului. Se așeză pe scaun și începu să răsucească butoanele. Căpitanul îl privi neîncrezător cîteva clipe, dar, cum expresia feței radistului nu-i spusese nimic deosebit, privi din nou înainte. Soarele dispăru încet după orizont. Căpitanul răsuci un buton și dădu drumul muzicii, care

se răspîndi în spațiul rezervat călătorilor. În același timp, întoarse și butonul magnetofonului care înregistra toate convorbirile.

— Doamnelor și domnilor, vă vorbește căpitanul aeronavei. La dreapta, chiar sub noi, vedeți lacul Wats Bar. Pasagerii de pe partea dreaptă pot vedea barajul și lacul Chikamagna. Cei care au vederea foarte bună pot vedea, în depărtare, Great Smoky Mountains...

După care dădu, din nou, tare, drumul muzicii. Exact în aceeași clipă pe panou se aprinse un beculeț. Căpitanul se aplecă și răsuci un buton.

— Da, alo...

— Căpitane, sînt Clarissa. Avem probleme!

— Probleme?

— Unul dintre pasageri s-a încuiat la toaletă împreună cu Milly, spuse fata după care continuă repede pentru a nu da naștere la presupuneri: Nu, nu, s-a dus după ea, e o răpire!

lasul stewardesei răsună metalic în toată cabina.

Radistul se ridică de la locul lui, lucru pe care îl făcu și pilotul secund. Căpitanul îl prinse pe acesta de mină.

— Unde sint agenții ?

— Unul este aici cu mine, răspunse Clarissă.

— Călătorii ?

— Deocamdată nu știu nimic.

— Bine, nu lăsați să transpire nimic ! Dă-mi-l pe agent !

Urmă o scurtă pauză după care în cabină se auzi vocea unuia dintre cei doi oameni înarmați care trebuia să vegheze la securitatea zborului.

— Alo, căpitane, bălatul ăla mai mult ca sigur că s-a îndreptat spre toaleta din spatele avionului obligînd-o pe stewardesă să-l urmeze. Am vorbit cu ea prin ușa încuiată. Deocamdată este — zicea — totul în regulă, dar tipul are pistol și cuțit și o sticlăuță cu un lichid dens galbui... Ce facem ?

— Nimic, răspunse căpitanul repede, cu glas ferm. O lasă pe Molly să vorbească pentru că de bună seamă o ține între el și ușă. Așezați-vă pe locurile dv. Eu voi rămîne în legătură cu Clarissa iar acum am să chem New Orleansul.

Radistul se puse imediat pe treabă încercînd să prindă cit mai repede legătura cu New Orleans.

— Alo, Clarissa !

— Da, căpitane.

— Pune pe ușa veceului tăblița cu „Defect“. Și trage draperia. Milly e-n ordine ?

— Da, domnule. Un moment, tocmai zice ceva. Alo, căpitane, zice că tipul vrea la Jacksonville, pentru completarea carburantului...

— Și după aceea ? Carburantul ne ajungea numai pînă în Cuba. Milly să-i explice că aeronava noastră nu este Boeing 747...

— Da, domnule.

— Știi cine este ?

— Pe listă este trecut cu numele Charles Wagner din Hartford. Ședea pe 16C, după decolare i-am servit prinzul...

— Cum arată ?

— Păi ca toți ceilalți, spuse Clarissa nesigură. La treizeci de ani, ceva mai lung, cu păr rar...

— Cit a băut ?

— O bere, sint sigură însă că nu era beat. Ce să fac ?

— Nimic, prefă-te că ai ceva de lucru acolo în spate, pentru ca pasagerii să nu presupună nimic. Nu uita tăblița. Și draperia.

Radistul se întoarse spre căpitan.

— Avem New Orleansul.

— Mayday, pronunță căpitanul la microfon formula care însemna pericol grav. Avem un răpitor la bord !

— Unde vrea să meargă ?

— Deocamdată la Jacksonville, zice că pentru completarea carburantului.

— Așteptați, revin imediat.

Căpitanul privi înainte cu fața nemișcată, ca de ceară. Strînsă pe manetă, mina nu-i tremura cituși de puțin. Jos, umbrele se alungeau nefiresc de mult. Așteptarea i se păru fără sfîrșit. Apoi, la radio, se auzi din nou vocea sigură și autoritară.

— Căpitanul Littlejohn ? Aici serviciul de securitate din New Orleans. Permite schimbarea rutei spre Jacksonville. Intrați în legătură cu aeroportul. Rămîn pe recepție. Terminat.

— O.K., spuse Littlejohn și își aruncă privirea pe harta adusă de secund. Se auzi glasul Clarissei :

— Căpitane !

— Da.

— Vrea bani. Zice să-i fie pregătiți la Jacksonville, altfel o ucidă pe Milly și aruncă avionul în aer !

— Cit ?

— Un sfert de million, răspunse Clarissa.

Expresia feței lui Littlejohn nu se schimbă cituși de puțin.

— Securitatea New Orleans, mă auziți ? !

Se auzi o voce nouă.

— Aici JAX, te aud.

— Răpitorul vrea un sfert de million...

— Dar cine este ?

— Unul Charles Wagner, Hartford, Connecticut.

— Mai vrea și altceva ?

— Un moment. Căpitanul puse microfonul și răsuci un buton. Clarissa, mai vrea ceva ?

— Da, domnule... Scuzați-mă, domnule, toaleta asta este defectă. Da, aceea, se auzi în reproducătorul din cabină glasul Clarissei.

Fata reveni :

— Tot eu sint, căpitane. Vrea să fie bancnote vechi de cincizeci și o sută, în pachetele de cîte douăzeci și cinci de mil. Cere ca aeronava să aterizeze pe pista 07/25 din Jacksonville, cit mai departe de terminal.

— Un moment, spuse căpitanul și întrebă în microfon : Ați auzit ?

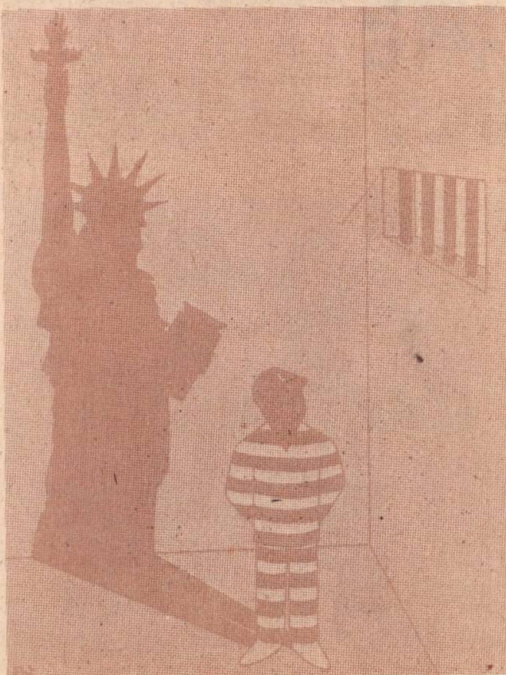
— Da, continuați, răspunse agentul de securitate.

— Continuă, Clarissa.

— Da, domnule... Spune că va lăsa pasagerii să coboare. După aceea vrea banii, dar să nu mai fie nimeni la bord. Și două parașute.

— Două ?

— Da, una sportivă, cealaltă militară.

Se auzi glasul agentului de securitate spunându-i cuiva: „Controlați imediat dacă nu cumva Charles Wagner este membru al vreunui club de parașutism!” După care reveni: Mai departe, căpitane.

— Clarissa!

— Asta e totul, căpitane. Deocamdată zice că va da alte instrucțiuni după aterizare.

— O.K., răspuse căpitănelul întrerupind butonul. Alo, securitatea? Eliberați și permiteți pista 07/25 indiferent de tăria vântului!

— Nțeles!

— Dar banii?

— Vor fi. Nu știu cât or să-i ajungă, dar i-i vom da. Și parașutele.

— O.K., răspuse căpitănelul. M-ar întrista foarte mult s-o pierd pe Milly, ca să nu mai vorbim de avionul plin de oameni.

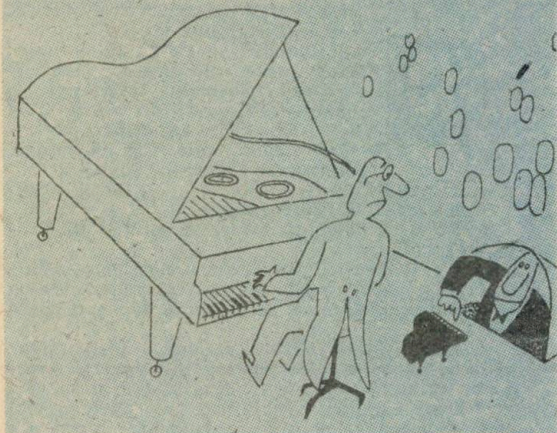
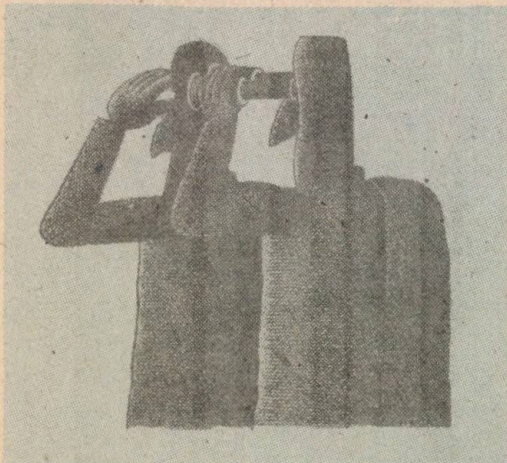
Căpitănelul se concentră asupra conducerii avionului. Sub aripile aeronavei umbrele lungi ale munților erau tot mai estompate. Recepționă semnale din Knoxville și Jacksonville, primi coordonatele culoarului de zbor și se înscrise pe direcția Sud. În întunericul care devenea tot mai dens motoarele urlau puternic... În sfârșit, luminile orașului Jacksonville. Căpitănelul predă comanda adjunctului iar el preluă funcția de informator.

— Doamnelor și domnilor, vă vorbește din nou comandantul aeronavei. Din cauza timpului nefavorabil sintem nevoiți să aterizăm la Jacksonville, Florida. Pe aeroport sînteți așteptați de reprezentantul societății care se va ocupa de continuarea zborului dv... Ne cerem scuze. Iar acum vă rog să vă legați centurile de siguranță, să vă fixați scaunele în poziție verticală și să nu fumați...

e scara avionului cobori ultimul pasager... Tancurile-cisternă terminară de făcut plinul iar autobuzul cu pasageri se îndepărtă de aeronavă. În locul lui trase un cîmbi din care coborîră doi bărbați. Unul dintre ei avea pe umăr o parașută mai mică și o sacosă, celălalt o parașută mare.

Urcară pe scară, puseră totul în ușa deschisă, priviră în direcția toaletei, îi făcură semne din cap Clarissei după care se întoarseră. Arătau

ca doi agenți FBI. Ceea ce și erau. Căpitănelul îi văzu urcîndu-se în mașina cu care veniseră și plecînd.

— Clarissa!

— Da, căpitane!

— Acum încotro vrea să zboare?

Urmă o lungă pauză după care se auzi din nou glasul fetei.

— La Miami... Viteza cea mai redusă iar ușa din spate să rămînă deschisă.

Insul de la securitate intră și el în discuție.

— Căpitane, din aeronava dv. se poate sări?

— Da, răspuse Littlejohn, de aceea a și ales un 727. Din 707 și 747 n-ar fi putut sări. Se vede treaba că a studiat ceva.

— S-a pregătit ca pentru un sfert de milion. Probabil va sări pentru prima oară pentru că nu figurează pe listele nici unui club de parașutism.

— În măsura în care îi știm numele adevărat... — Nu vă paște vreun pericol din cauza ușii rămase deschisă?

— La înălțimea asta, nu. Și acum?

După o scurtă pauză se auzi o voce nouă.

— Alo, căpitane! Sint maiorul Willoughby din aviația militară. Aveți vreo propunere?

— Am putea zbura deasupra apei, nu va avea curajul să sară. Pînă atunci puteți alarma cîteva dintre aparatele dv.

Intervenii și secundul care avea o bună experiență de zbor:

— Dacă va zbura așa ca la 500 de metri în cădere liberă n-au cum să-l observe.

— Să încercăm totuși.

— De acord, spuse maiorul. Vă asigurăm un culoar liber de zbor deasupra țărîmului. Străduiți-vă, pe cît posibil, să rămîneți deasupra apei pînă la Dayton. Acolo vă vom aștepta.

— O.K.!

— Căpitane, interveni Clarissa, începe să devină nervos!

— Spune-i că decolăm acum.

ăpitănelul ambală motoarele, gigantul aparat se îndreaptă spre pista de decolare, prinse viteză și după ce rulă pe pistă se desprînse ușor de pămînt. Luminile orașului rămaseră de-acum în urmă. Littlejohn luă înălțime și se înscrise pe un traseu care urma țărîmul în limita unei mîle.

Se auzi radioul :

— Ce face omul dv. ?
— Dumnezeu știe... Cind s-o vedea deasupra apei... Nu știu...

— Păstrați traseul pe care vă aflați.

— Clar.

— Căpitane ?!

— Da, Clarissa.

— Se pregătește să iasă...

Căpitanul reacționează rapid.

— Clarissa ! Șnurul microfonului ajunge pînă la scaunul cel mai apropiat. Leagă-te, și leag-o și pe Milly îndată ce apare. N-ai vrea ca vreuna din voi să zboare pe ușă odată cu individul. Mă auzi ?

— Da, domnule. Un moment... M-am legat. Tonul vocii îi era acum altul. A ieșit, căpitane !

— Dar Milly ?

— E albă ca varul. Așează-te, Milly, și leagă-te ! Pauză. Căpitane, a văzut apa ! Zice că dacă nu reveniți deasupra uscatului o ucid pe Milly apoi și pe mine !

— Reveniți deasupra uscatului ! se auzi de la sol, în reproducător, vocea agentului de securitate.

— În regulă, se auzi glasul maiorului Willoughby. Vă urmărm !

În clipa aceea aparatul căpitanului Littlejohn zbura deja deasupra uscatului. Jos se vedea plaja luminată și magistrala A1A.

— Căpitane !

— Da, Clarissa.

— Zice că...

— Dă-mi-l la telefon !

— O clipă... Nu vrea să vorbească la telefon. Vrea la Okaly, apoi direct spre Sud, la Naples, cu aceeași viteză, la aceeași înălțime. La Naples puteți ieși din cabină, el va fi sărit deja...

Din nou agentul de securitate :

— Conformati-vă, căpitane ! Nu riscați nimic. Soldații sînt pe urma dv. iar poliția de pe întregul traseu este alertată pentru prinderea unui parașutist. N-o să ajungă departe !

— În centrul Floridei sînt o multime de locuri pustii, remarcă căpitanul. Dar mergem înainte... Ne puteți asigura culoar de zbor de la Naples pînă la Miami și cazare la un hotel ca lumea ?

— S-a făcut.

Se auzi vocea nervoasă a Clarissei :

— Căpitane, trebuie să venim spre cabină, nu vrea să-l vedem cînd sare !

— Veniți.

Cei din cabină așteptau nerăbdători. În sfîrșit, se auziră bătăi. Ușa se deschise și în spațiul ei își făcură apariția două stewardese nervoase : Milly și Clarissa. Littlejohn le privi întrebător.

— Va fi în regulă, îl asigură Clarissa.

Littlejohn privi din nou înainte. Sub botul avionului apărură apoi dispărură repede orașul Dade apoi cîmpia nesfîrșită a Floridei. Radistul se uită pe hartă.

— Următorul oraș este Naples, spuse.

Trecură deasupra luminilor orașului și puse aparatul din nou în direcția mării. Littlejohn se întoarse spre secund.

— Mike, nu vrei să te uiți puțin ? Dar...

— Nu te teme, spuse secundul strecurîndu-se pe lingă stewardese spre locul rezervat pasagerilor. Străbătu întregul avion pînă la ușa din spate. Se uită în spate.

— S-a dus !

— Fiți fără grijă, o să punem mina pe el. Avem agenți pe întreg traseul. Iar acum, căpitane, drum bun pînă la Miami !

— Mulțumesc, răspunse Littlejohn și închise microfonul după care se întoarse spre echipaj : Așadar, tinerilor, am lăsat în urmă o zi oboșitoare. Să respirăm acum de voie...

ărtile fură aruncate pe podea în timp ce sacosa trona într-un scaun. Littlejohn se apropie de ei.

— Cincizeci de bătrîne pentru fiecare, spuse cu voce stinsă. Nu-i rău pentru cîteva ore de muncă și pentru o iscusită plănuire. Mai ales că sînt neimpozabili.

— Eu ar trebui să primesc mai mult, spuse Milly. Cinci ore într-un veciu cu un cadavru...

— Tu ? se auzi Clarissa. Atunci eu ce să mai zic, eu care l-am azvîrlit pe ușa deschisă ! Pur și simplu mi-a fost frică să nu zbor și eu după el...

— Numai că, doamnele mele, de petrecanie eu i-am făcut, spuse radistul.

Secundul nu acorda discuției nici o atenție, el își așeza cu grijă banii în geanta diplomat.

— Charles Wagner, spuse el ca pentru sine. Adică băiatul care a avut ghinionul să se ducă primul la toaletă...

Traducere și adaptare de
Nicolaie Nicoră

O SINUCIDERE STRANIE

PATRICIA HIGHSMITH

Doctorul Stephen McCullough ocupa singur un compartiment de clasa întâi în expresul Paris-Geneva. El răsfoia una dintre revistele medicale pe care le adusese din America, dar fără a-i acorda prea mare atenție. În realitate, el nutrea planul unei crime. Din această cauză luase el trenul în locul avionului, pentru a avea timp de reflecție sau poate pur și simplu de a visa.

Era un bărbat de patruzeci și cinci de ani, destul de corpulent, cu o figură gravă; avea un nas viguros și proeminent, o mustață brună, ochelari cu rame de baga, iar fruntea începea să devină golașă. Sprincenele vedeau o anumite tensiune ce provenea dintr-o îngoașă interioară pe care pacienții lui o luau totuși, adesea, drept o preocupare față de problemele lor. Adevărul era că el făcuse o căsătorie nefericită și, în ciuda refuzului său de a se certa cu Lillian — adică de a răspunde remarcilor sale — între ei domnea discordia. În ajun, la Paris, el îi ripostase totuși lui Lillian și aceasta în legătură cu o chestiune ridicolă: era vorba de cine dintre ei va duce înapoi la un magazin de pe rue Royale o geantă pe care ea, în cele din urmă, hotărîse că n-o mai vrea. El se infurase, nu pentru că fusese obligat să ducă înapoi geanta, ci pentru că acceptase, cu un sfer de oră mai devreme, într-un moment de slăbiciune, să meargă să-i facă o vizită lui Roger Fane la Geneva.

— Du-te să-l vezi, Steve, îi spusese Lillian ieri dimineață. Ești așa de aproape de Geneva, acum, de ce n-ai face-o? Gîndește-te ce plăcere i-ar face lui Roger.

Ce plăcere? Din ce motiv? Dar doctorul McCullough îi telefonase lui Roger la Ambasadă americană din Geneva și Roger se arătase foarte amabil, chiar prea amabil, insistase să rămînă cîteva zile pentru că avea destul spațiu pentru a-l găzdui. Doctorul McCullough accep-

tase să petreacă o noapte. Apoi urma să ia avionul pentru Roma unde îl aștepta Lillian.

Doctorul McCullough îl detesta pe Roger Fane. Era genul de ură pe care timpul n-o atenuează cu nimic. În urmă cu șaptesprezece ani, Roger Fane se căsătorise cu Margaret, femeia pe care o iubea doctorul McCullough. Margaret murise cu un an în urmă, într-un accident de mașină pe un drum de munte. Roger Fane era un personaj arogant, șiret, mulțumit de sine și nu foarte inteligent. În urmă cu șaptesprezece ani, Roger Fane îi spusese lui Margaret că el, Stephen McCullough, avea o legătură cu o altă fată. Nimic mai neadevărat, dar mai înainte ca Stephen să poată să-și dovedească nevinovăția, Margaret s-a căsătorit cu Roger. După previziunile lui McCullough, această căsătorie nu avea să dureze, dar în realitate menajul rezistase și, în cele din urmă, doctorul se căsătorise cu Lillian, a cărei figură îi amintea intrucitva de Margaret, dar aceasta era singura asemănare dintre cele două femei. De-a lungul anilor, doctorul McCullough îi întâlnise pe Roger și Margaret poate de trei ori, cînd veniseră la New York în scurte călătorii. Nu-l revăzuse pe Roger de la moartea lui Margaret.

Acum, cînd trenul alergea de-a lungul cîmpiei franceze, doctorul McCullough se gîndea la satisfacția pe care i-ar putea-o oferi asasinarea lui Roger Fane. Nu se gîndise niciodată să omoare pe cineva, dar cu o seară înainte, făcînd baie la hotelul parizian după conversația cu Roger, îi venise o idee: cei mai mulți criminali erau prinși pentru că uitaseră un indiciu cu toate eforturile lor de a le șterge pe toate. Doctorul înțelese că mulți criminali doreau să fie arestați și că, înconștient, lăsau în urma lor urme care puneau poliția pe urmele lor. Dar să presupunem că ucigașul lasă intenționat o duzină de indicii, practic chiar și cartea sa de vizită? Doctorului McCullough i se părea că

insăși evidența lucrului ar îndepărta bănuțelile. În special dacă persoana în cauză era un bărbat, ca el, bine văzut și cu un temperament lipsit de violență. De altminteri, anchetatorii nu i-ar putea descoperi nici un mobil, pentru că el nu-i spusese niciodată lui Eilian că o iubea cindva pe cea care devenise soția lui Roger. Firește unii dintre vechii lui prieteni erau la curent, dar doctorul McCullough nu le mai vorbise despre Margaret sau despre Roger de cel puțin zece ani.

ncercă să-și imagineze apartamentul lui Roger, care trebuia să fie pretentios și sinistru; poate că avea o servitoare permanentă care dormea acolo. O servitoare ar complica lucrurile. Dar, presupunind că nu exista servitoare, Roger și cu el ar bea un ultim pahar în salon sau în birou și atunci, chiar înainte de a-și spune noaptea bună, doctorul McCullough ar pune mîna pe un prespapier greu sau o vază mare și... După care și-ar vedea de drum liniștit. Bineînțeles, va trebui să doarmă în pat, deoarece era obligat să petreacă noaptea; ar fi deci mai bine să comită crima dimineața decît seara. Esențialul era să plece calm și la ora prevăzută. În cele din urmă doctorul își dădu seama că nu poate să-și pregătească planul de o manieră mai minuțioasă.

La Geneva, casa în care locuia Roger Fane arăta exact așa cum și-o imaginase: pe o stradă îngustă și întortocheată unde erau amestecate imobile cu birouri și vechi reședințe particulare

și care nu era prea bine luminată la nouă seara cind taxiul său s-a precipitat într-acolo. Dar, se gîndea doctorul, pentru elvețieni, cu respectul lor față de lege, străzile întunecoase nu trebuiau să prezinte vreun pericol. Ușa imobilului răspunse cu un biziit scurt după ce sunase el și o împinse. Era la fel de grea ca aceea a unui seif de bancă.

— Bună seara! strigă bucuros Roger din capul scării. Urcă, te rog. Stau la etajul trei.

— Ure imediat! spuse doctorul McCullough, fără să îndrăznească să ridice glasul în fața ușilor închise de pe holul de la intrare. Cu cîteva minute mai devreme, îi telefonase lui Roger de la gară, pentru că acesta îi spusese că va veni să-l aștepte. Roger se scuzase susținînd că fusese reținut la birou și îi propusese să ia un taxi și să vină direct la el acasă. Doctorul McCullough era

SORIN TRUȘCA

aproape convins că Roger nu fusese reținut de nimic, dar nu binevoise să fie amabil să-l aștepte la gară.

— Ei bine, dragul meu Steve! spuse Roger stringind energic mina doctorului. Ce bine-mi pare să te revăd! Intră, intră, te rog.

— Mă bucur să te revăd, Roger. Pătrunse în apartament.

În cameră erau covoare persane și lămpi cu ornamente excesive care răspindeau o lumină difuză. Atmosfera era chiar mai sofisticată decât se așteptase doctorul McCullough. Roger părea să fi slăbit puțin. Fața sa stearsă era în continuu surizătoare. Cum amândoi cinaseră deja, băură un whisky în salon.

— Deci, te întâlnești cu Lillian miine la Roma, spuse Roger. Îmi pare rău că nu rămii mai mult timp. Aveam de gând să te iau miine seara la țară ca să-ți prezint o prietenă. O femeie foarte frumoasă, adăugă el cu un suris.

— Aha! Păcat. Da, trebuie să iau avionul de ora unu după-amiază. Am făcut rezervarea la Paris.

Doctorul își dădea seama că vorbea ca un automat. În mod ciudat se simțea puțin amețit, Roger, alături de vesel și de afectat, îl enerva la culme. Roger nu făcuse nici o aluzie la Margaret, deși doctorul McCullough nu-l văzuse de la moartea ei. Trebuie spus că nici doctorul nu abordase acest subiect, nici măcar pentru a-și exprima condoleanțe. Și, după cit se părea, Roger avea în plan o nouă cucerire feminină. Abia trecuse de patruzeci de ani, avea o siluetă athletică și era încă atrăgător. Iar Margaret, acest giuvaer între femei, nu fusese, desigur, pentru el decât cineva care îl întâlnise, îl însoțise un moment și apoi plecase. Roger nu părea cituși de puțin îndurerat.

doctorul îl detesta pe Roger la fel de mult ca și în tren, dar Fane avea ceva care îl tulbura. Dacă îl ucidea, trebuia să-l atingă sau în orice caz să simtă realitatea fizică a lui Roger prin intermediul obiectului cu care l-ar lovi, rezistența cârnii. Iar în privința servitorilor, cum

se prezenta situația? Ca și cum i-ar fi ghicit gândurile, Roger declară:

— Am o fată care face curățenie în fiecare dimineață între zece și douăsprezece. Dacă vrei să-i ceri ceva, să spele sau să calce o cămașă, de exemplu, nu ezită. O cheamă Yvonne.

În acel moment sună telefonul. Roger răspunse și începu să vorbească în franceză. Bărbia i se îndoi ușor în timp ce accepta ceea ce-i spunea ocalaltă persoană. Se întoarse și-l informă pe doctor:

— Ah, ce enervant! Trebuie să iau avionul de Zürich miine dimineață la șapte. O personalitate neașteptată pe care trebuie s-o primesc la un mic dejun oficial. Deci, dragă prietene, am impresia că voi pleca înainte de a te scula.

— Ah! Doctorul McCullough rise fără se vrea. Crezi că medicii n-au obiceiul să se scoale devreme? Se înțelege că mă voi scula ca să-ți spun la revedere... și chiar să te conduc la aeroport.

Roger surise și mai tare.

— Ei bine, vom vedea. Cu siguranță eu nu te voi trezi pentru așa ceva. Simte-te ca acasă, voi lăsa un bilet pentru Yvonne ca să-ți pregătească sandvișurile și cafeaua. Sau poate preferi o masă mai consistentă pe la unsprezece?

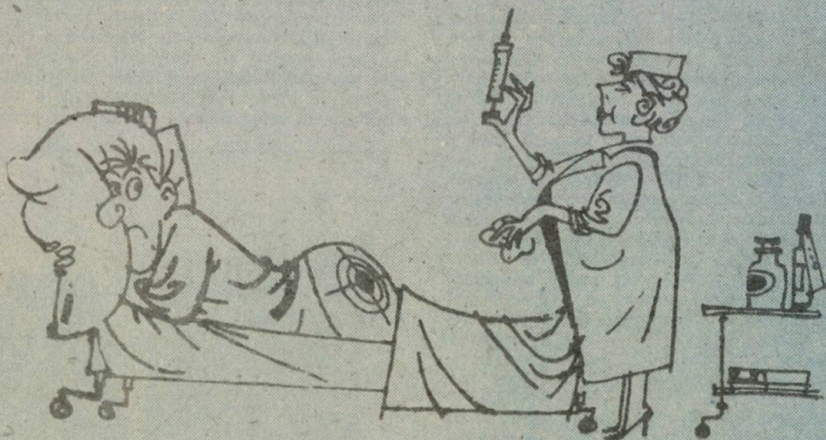
Doctorul McCullough nu acorda nici cea mai mică atenție cuvintelor lui Roger. Tocmai observase pe birou, lângă telefon, un set portstilu ce avea un soclu pătrat de marmură. Îi privea fruntea înaltă și ușor trandafirie a lui Roger.

— Aa, o masă... răspunse el vag. Nu, nu, pentru Dumnezeu! Se mănincă doar așa de mult în avion.

Gândurile lui se îndreptară spre Lillian și la cearta pe care o avuseseră în ajun la Paris. Simți cum crește ostilitatea în el ca focul sub cenușă. Roger se certase oare vreodată cu Margaret? Doctorul nu reușea să si-o închipuie pe Margaret arătându-se nedreaptă sau răutăcioasă. Nu era de mirare că fața lui Roger părea destinsă și calmă.

— La ce te gindești? spuse Roger ridicându-se pentru a umple paharele.

Doctorul abia dacă își băuse jumătate de pahar.

— Cred că sint puțin obosit răspunse el, trecându-și mina peste frunte. Cind ridică privirea, observă pe biroul din dreapta sa, o fotografie a lui Margaret. Instantaneul data de pe vremea cind avea douăzeci de ani. Avea aceeași alură ca atunci cind Roger o luase de soție, cind doctorul o iubise cu atita pasiune. McCullough îl privi deodată pe Roger. Toată ura îi reveni ca un val puternic care îl lăsa extenuat.

— Cred c-aș face mai bine să merg la culcare, spuse el; își puse cu grijă paharul pe măsuta joasă din fața lui și se ridică. Roger îi arătase deja camera.

— N-ai dori cumva un pic de coniac? întrebă Roger. Arăți complet epuizat. El se ținea drept și aborda un suris de om mulțumit.

Toată minia acumulată a doctorului îi reveni brusc. Cu o mină, înfăcă soclul de marmură și, înainte ca Roger să poată să se tragă înapoi, îl lovi cu violență în frunte. Era o lovitură fatală, și doctorul o știa. Roger se prăbuși și fără o ultimă crispare rămase întins, inert. Doctorul puse la loc soclul de marmură, adună creionul și stiloul care căzuseră și le așeză din nou în suport; apoi șterse cu batista marmura, precum și creionul și stiloul. De pe fruntea lui Roger curgea puțin singe. Îi pipăi încheietura minii, călduță încă, dar nu mai simți pulsul. Apoi ieși din cameră și merse pe culoar pînă la camera sa.

Se sculă a doua zi dimineata la opt și un sfert, după o noapte liniștită. Făcu un duș în baia situată între camera sa și cea a lui Roger, se bărbieri, se îmbracă și părăsi casa la nouă și un sfert.

a cinci și jumătate după-amiază se afla la Roma, în taxiul ce-l ducea de la aeroport la hotelul Majestic unde îl aștepta Lillian. Dar, cind ajunsese el, ea era ieșită în oraș. Doctorul comandă o cafea în cameră și atunci observă că nu mai avea servieta. Avusese de gînd să stea puțin întins pe pat bînd cafeaua și citind revistele medicale. Acum, își aducea bine aminte: dintr-un motiv oarecare, luase cu el servieta în salon, cu o seară înainte. Acest lucru nu-l deranja deloc. Era exact ce ar fi trebuit să facă în mod intenționat dacă s-ar fi gîndit. Numele și adresa lui erau înscrise pe eticheta de plastic fixată de miner. Și doctorul McCullough presupunea că Roger trecuse numele său într-o agendă, alături de ora sosirii sale.

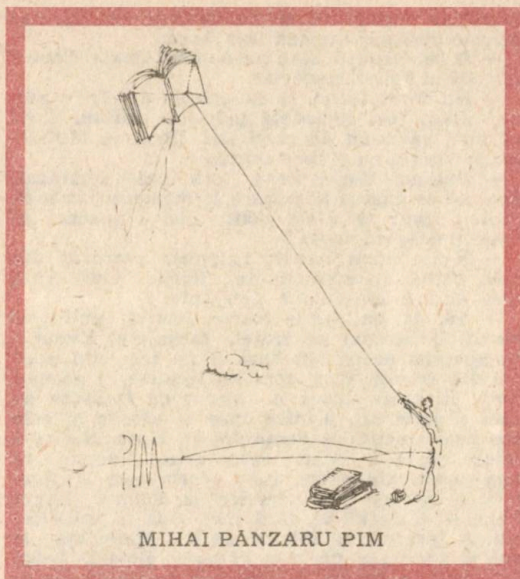
O găsi pe Lillian într-o excelentă dispoziție. Făcuse o sumedenie de cumpărături pe Via Condotti. Cinară împreună, apoi făcură o plimbare în carozza trecînd pe la Villa Borghese, Piazza de Spagna și Piazza del Popolo.

Vestea nu parveni decît a doua zi dimineata în timp ce Lillian și cu el luau micul dejun la Donay's pe Via Veneto. Pe prima pagină a ediției pariziene a ziarului Herald Tribune era un articol însoțit de fotografia lui Roger Fane, un portret oficial, cu cravată, în care avea un aer demn și serios.

— Dumnezeu! a exclamat Lillian. Dar... asta s-a petrecut în noaptea cind tu te afiai la el!

Privind peste umărul soției sale, doctorul McCullough simulă surpriza. Decedat între ora opt seara și trei dimineata, citi el. Eu i-am urât noapte bună pe la înșpezece, cred. Apoi m-am dus în camera mea.

— Și n-ai auzit nimic?

MIHAI PĂNZARU PIM

— Nu. Camera mea era la capătul culoarului.

— Și a doua zi dimineata? N-ai observat...

— Ți-am spus deja, Roger trebuia să ia avionul la ora șapte. Am bănuît că plecase. Am părăsit apartamentul pe la nouă.

— Și în tot acest timp el zăcea în salon! spuse Lillian, gîfîind. Dar este îngrozitor!

Așa să fi fost oare? Se întreba doctorul McCullough. Era chiar atît de înspăimîntător pentru ea? Vocea lui nu trăda vreun interes real. O privi drept în ochi.

— Firește că-i îngrozitor... dar Dumnezeu mi-e martor că n-am nici un amestec. Deci nu-ți face griji, Lillian.

Cind s-au întors la hotel poliția era acolo: doi inspectori în civil îl așteptau pe doctorul McCullough în hol. Aparțineau poliției elvețiene și vorbeau englezește. Îl interogară pe doctor așezat la o masă într-un colț lîngă intrare. La insistența sotului ei, Lillian urcase în cameră. Doctorul McCullough se întrebă de ce poliștii nu veniseră mai devreme — era atît de simplu de cercetat listele pasagerilor avioanelor care plecau de la Geneva — dar curînd descoperi motivul.

vonne, menajera, nu venise cu o zi înainte, și cadavrul lui Roger nu fusese descoperit decît spre ora șase seara cind cei de la birou, îngrijorați din cauza absenței lui, au trimis pe cineva acasă la el.

— Cred că aceasta-i servieta dumneavoastră, spuse inspectorul blond și slab, cu un suris, deschizînd coletul împachetat în hirtie ce-l avea sub braț.

— Da, vă mulțumesc. Azi mi-am dat seama că am uitat-o acolo. Doctorul luă servieta și o puse pe genunchi.

Cei doi elvețieni îl observară în liniște.

— Am fost consternat cind am aflat de această crimă revoltătoare, spuse doctorul McCullough. Chiar și acum nu-mi vine să cred. El aștepta nerăbdător ca ei să-i anunțe inculparea — dacă pentru asta veniseră — și să-i ceară să se în-

toarcă la Geneva cu ei. Amindoi păreau să manifeste aproape o teamă față de el.

— Îl cunoașteți bine pe domnul Roger Fane ?
întrebă al doilea inspector.

— Nu foarte bine. Îl cunoșteam de câțiva ani, dar n-am fost niciodată prietenii intimi. Cred că nu-l văzusem de cinci ani. Doctorul McCullough vorbea cu o voce calmă.

— Domnul Roger Fane era încă îmbrăcat, deci nu se dusesse la culcare în momentul crimei. Sinteti sigur că n-ai auzit nici o mișcare în casă în noaptea aceea ?

— N-am auzit nimic, răspunse doctorul din nou. Urmă un moment de liniște. Aveți vreo idee despre identitatea ucigașului ?

— Aa, da, da, spuse foarte natural polițistul blond. Îl bănuim pe fratele menajerei Yvonne. În noaptea aceea era beat și nu are alibi pentru ora crimei. El și sora lui locuiesc în aceeași casă. În seara aceea a plecat cu legătura de chei a sorei lui, printre care se găseau și cele ale apartamentului domnului R. Fane. Nu s-a întors acasă decît ieri către prînz. Yvonne era îngrijorată din cauza lui; acesta este motivul pentru care ea n-a mers ieri la domnul Roger Fane — și de altfel, fără chei, n-ar fi putut intra. A încercat să telefoneze ieri dimineață la opt și jumătate dar n-a răspuns nimeni. L-am interogat pe fratele ei, Anton. E un om de nimic.

Bărbatul ridică din umeri.

Doctorul McCullough își aminti că auzise soneria telefonului pe la opt și jumătate.

— Dar... mobilul ?

— Ah... o răfuială personală. Furtul poate, dacă el ar fi fost destul de lucid ca să găsească ceva de luat. Este un caz ce ține de psihiatrie sau de lupta împotriva alcoolismului. Domnul Roger Fane îl cunoștea și l-a putut lăsa să intre în apartament; se poate să fi intrat și singur, deoarece avea cheile. Yvonne a declarat că domnul Roger Fane încerca de mult timp s-o convingă să locuiască separat de fratele ei. Acesta

o bate și-i ia banii. Domnul Roger Fane stătuse de vorbă cu fratele ei de două sau trei ori și în dosarele noastre este înregistrat faptul că într-o zi domnul Fane a fost obligat să cheme poliția pentru a-l da afară pe Anton din casa lui unde venise să-și caute sora. Incidentul a avut loc la ora nouă seara, cînd sora lui nu este niciodată acolo. Vedeți cît de tulburat mintal este.

Doctorul McCullough își dresе glasul și întrebă :

— Și Anton a recunoscut ?

— Ah, e ca și cum ar fi făcut-o. Sărmanul, cred într-adevăr că o mare parte din timp nu știe ce face. Dar, cel puțin, în Elveția nu există pedeapsa cu moartea. Va avea deci tot timpul necesar să se dezalcooleze în închisoare, îi aruncă o privire colegului său și se ridică.

— Vă mulțumim, doctore McCullough.

— Pentru nimic, spuse doctorul. Mulțumesc pentru servietă.

Urcă în cameră cu servietă.

— Ce-au spus ? întrebă Lillian de îndată ce intră.

— Ei cred că fratele menajerei este făptașul. Un tip cam mărginit, alcoolic, care părea să aibă ceva împotriva lui Roger. Un om de nimic, din ce spun ei. Incruntîndu-se, merse la baie ca să se spele pe miini. Deodată, i se făcu silă de el; îi era silă și de Lillian pentru oftatul de ușurare și bucurie pe care tocmai îl scosese.

— Mulțumesc cerului, mulțumesc cerului ! spuse Lillian. Îți dai seama ce ar fi însemnat dacă... dacă ai fi fost tu acuzat ? întrebă ea pe un ton coborît, de parcă pereții aveau urechi, apropiindu-se de baie.

— Desigur, spuse doctorul McCullough, simțînd brusc cum furia făcea să-i clocotească singele. Ar fi trebuit să fac eforturi extraordinare pentru a dovedi că sint nevinovat, deoarece mă aflam acolo în momentul crimei.

— Exact. N-ai fi putut să-ți dovedești nevinovăția. Să-i mulțumesci cerului pentru acest Anton, oricine ar fi el. Fața ei mică strălucea, ochii îi scilipeau malițioși. Un om de nimic. Ha, ha ! Nouă ne-a făcut totuși un bine. Ea se îndepărtă cu un ris ascuțit.

— Nu văd ce te amuză, spuse el ștergîndu-și miinile. Este o situație tristă.

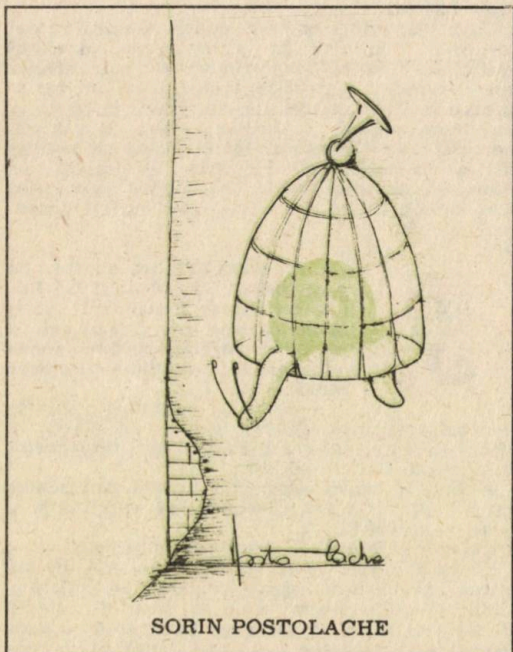
— Mai tristă decît dacă tu ai fi acuzat ? Hai, nu te arăta așa de altruist, dragul meu. Sau mai bine, gîndește-te la noi. Un bărbat căsătorit ucide un vechi rival după... să vedem... șaptesprezece ani, nu-i așa ? Și după unsprezece ani de căsătorie cu o altă femeie... flacăra dragostei arde continuu. Crezi că această versiune mi-ar place ?

— Lillian, despre ce vorbești ? spuse el, ieșînd din baie cu o mină amenințătoare.

— Știi foarte bine. Crezi că nu știu c-ai fost îndrăgostit de Margaret ? Că încă mai ești ? Crezi că nu știu că tu l-ai ucis pe Roger ? Ochii ei cenușii îi priviră feroce și sfidători.

El rămase mut de stupeoare, paralizat.

e priviră fix timp de vreo cinci-sprezece secunde în timp ce el încerca să depășească abisul pe care îl căscaseră în fața lui aceste cuvinte. Ultime că ea se gîndea încă la Margaret. Bineînțeles că ea știuse despre dragostea lui pentru Margaret. Cine-i întreținuse amintirea a-

SORIN POSTOLACHE

NU TRAGE, SÎNT AVION

VASILE CRĂIȚA MÂNDRĂ

cestei povești? Poate chiar el, prin tăcerea lui. Dar de acum înainte viitorul era cel care conta. Ea putea acum să-i atîrne deasupra capului sabia lui Damocles și să-l aibă mereu la discreție.

— Dar, iubita mea, te înșeli amarnic.

Lillian dădu din cap, se întoarse și se îndepărtă; doctorul își dădu seama că pierduse partida.

Restul zilei, acest subiect nu mai reveni deloc. Luară prinzul împreună, petrecură o oră rătăcind în muzeul Vaticanului, dar doctorul McCullough avea alte preocupări decît picturile lui Michelangelo. Avea de gînd să plece la Geneva să mărturisească adevărul, nu din onestitate sau pentru că îl chinuia conștiința, ci pentru că atîtudinea lui Lillian era insuportabilă. Mai insuportabilă chiar decît o lungă sedere în închisoare. Pe la cinci reuși s-o steargă englezește cîteva minute pentru a da un telefon. Avea un avion pentru Geneva la ora șapte și douăzeci de minute. La șase și un sfert luă un taxi pînă la aeroportul Ciampino. Avea la el doar pașaportul și cecurile de călătorie.

Ajunse la Geneva la unsprezece seara și sună imediat la poliție. Mai întîi au manifestat oarecare rețineri în a-i dezvălui locul unde se găsea omul acuzat de uciderea lui Roger Fane, dar doctorul McCullough se prezentă și afirmă că deține informații importante: poliția îl informă atunci că Anton Carpeau este în stare de arest. Doctorul McCullough sări într-un taxi care îl duse la periferia Genevei. Se găsea în fața unui imobil alb și nou, care nu corespundea deloc cu imaginea lui despre o închisoare.

Acolo, fu primit de unul dintre inspectorii în civil veniți să-l vadă, cel cu părul blond.

— Doctorul McCullough, spuse el cu suris discret. Mi s-a spus c-aveți informații noi. Mi-e teamă că-i puțin cam tîrziu.

— Oh?... De ce?

— Anton Carpeau tocmai s-a sinucis, — zdorbindu-și capul de pereții celei. Exact acum douăzeci de minute.

Omul ridică din umeri, avînd aerul că spune că totul se sfîrșise.

— Dumnezeu, spuse în șoaptă doctorul.

— Dar care erau informațiile dumneavoastră?

Doctorul ezită. Cuvintele nu voiau să-i iasă din gură. Își dădu seama atunci că lășitatea și rușinea îl obligau să tacă. Niciodată, în toată viața lui, nu se simțise atît de nedemn și avea impresia că este înfînit mai de disprețuit decît sârmanul bețiv care tocmai își luase zilele.

— Prefer să păstrez ceea ce știu pentru mine. În acest caz... vreau să spun... afacerea este terminată, nu? Era încă o probă împotriva lui

Anton și mă gindeam... dar la ce-ar mai servi acum? Este deja destul de trist... Cuvintele i se pierdură în gît.

— Cred că da, spuse polițistul elvețian.

— Ei, bine... nu-mi rămîne decît să vă urez noapte bună.

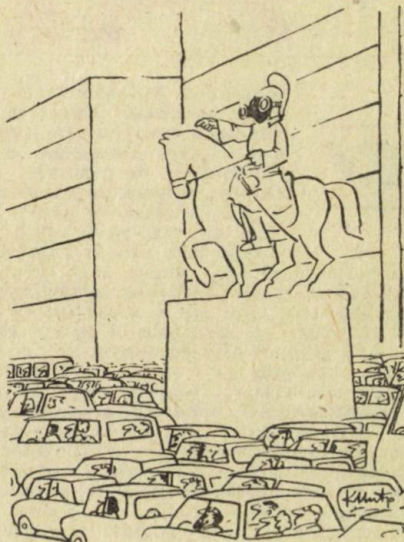
— Noapte bună, doctore McCullough.

Doctorul porni fără nici un țel în noapte. Simțea în el un vid ciudat, o senzație de neant care nu aducea cu nimic din ceea ce cunoscuse. Țelul său ucigaș îi reușise, dar îl antrenase în angrenajul unor tragedii mai îngrozitoare. Anton Carpeau. Și Lillian. În mod bizar, ucigîndu-l pe Roger se ucisese și pe sine. Era acum un om mort, un cadavru ambulant.

O

jumătate de oră mai tîrziu, de la înălțimea unui pod, contempla apa neagră a lacului Lemán. Rămase mult timp cu privirea ațîntită asupra acestui spectacol și își imagină corpul rostogolindu-se de mai multe ori, lovind apa fără prea mult zgomot și apoi scufundîndu-se. Contemplă cu aviditate această materie opacă care părea atît de solidă și care, totuși, ar ceda atît de ușor sub greutatea lui și l-ar înghiți atît de rapid în moarte. Dar el nu-și găsea încă curajul sau disperarea pentru a se sinucide. Într-o zi, totuși, o va face, era sigur. Într-o zi, cînd planul curajului va intersecta planul lășității într-un unghi potrivit. Și ziua aceea va fi o surpriză pentru el, ca și pentru toți cei care îl cunoșteau. Doctorul simți miinile agățate de parapetul de piatră împingîndu-l înapoi și porni cu pas greoi. Va căuta un hotel pentru o noapte și se va îngriji să se întoarcă la Roma a doua zi dintr-o dată.

Traducere și adaptare de
Valentin Negoită

Robert Fish

SINX

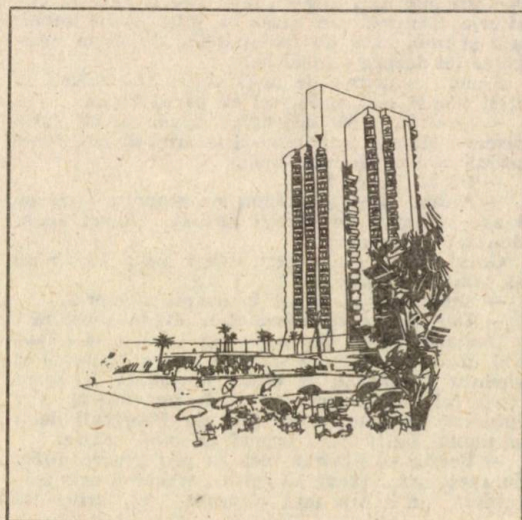

PARIUL

P

resupun că dacă aş urmări transmisia televizată a întoarcerii pe Pământ a unei misiuni selenare şi dacă Kek Huuygens ar ieşi din modulul de comandă după căderea acestuia în mare, nu aş fi peste măsură de uimit. Aş fi chiar şi mai puţin uimit să-l văd pe Kek suit în ghionturi la

bordul portavionului şi supus unei percheziţii complete de către un funcţionar vamal bănuitor. Vedeţi, Kek este unul din acei oameni ce obişnuiesc să apară în momente şi locuri imprevizibile. În plus, el este considerat de serviciile vamale ale aproape tuturor naţiunilor lumii ca fiind cel mai talentat contrabandist în viaţă. Polonez prin naştere, olandez prin numele adoptat, deţinătorul unui paşaport american valabil, poliglot, prestidigitator înnaşcut, Kek este o ţintă imposibil de atins pentru birocratul incuiat care gindeşte în termeni de tocuri goale de pantof şi geamantane cu fundul dublu. Cind şi cind, de-a lungul anilor, Kek mi-a îngăduit să public cîte ceva din „ştiinţa” sa în rubrica mea. Totuşi, ultima dată cind l-am întilnit, făcea un lucru foarte banal într-un decor obişnuit. Sub ochiul

critic al unui chelner, mingia o bere la acel mic local cu terasă din Rockefeller Center.

Înainte să ajung la masa lui, am încercat să descifrez indicile. Kek era frumos bronzat și avea un aer sănătos. Dar costumul lui avea un luciu care venea mai degrabă de la uzură decât de la țesătura de mătase. Croiala bună nu ascundea pe de-a-ntregul faptul că manșetele erau destrămate. Nu purta obișnuita floare la butonieră.

— Ți dau trei coniac de data trecută — Vaduz, nu-i așa? Ți le ofer acum, am spus în timp ce mă așezam.

— Ești un om de onoare, spuse el și chemă chelnerul, comandând un coniac foarte scump. Apoi îmi zîmbi larg, prietenos.

— Da, ai văzut semnele și sînt reale — dar nu din motivele pe care ți le-ai putea închipui. Poți observa, în fața dumatăle, sărăcirea ce vine de la o reușită totală. Cu eșecul te mai poți descurca, dar succesul e un lucru foarte greu de controlat... Ascunsă în spatele oricărui aforism al lui Kek Huuygens se află pe undeva o istorie, pe care dacă vrei să o auzi, trebuie să te prefaci complet indiferent.

— Da, am spus eu, eșecul îl stii în sufletul tău. Succesul e ceva ce stă în ochiul spectatorului. Cred...

— Vrei să asculți povestea ori ba? spuse Kek. Deși te previn că n-ai s-o poți folosi în ziarul tău.

— Poate cu timpul...

— Poate cu timpul, toate reglementările vamale barbare vor fi anulate, spuse el. Poate că ingerii vor cobori să domnească pe Pământ. Pînă atunci, numai dumneata și eu mine vom împărtăși această poveste.

Acesta era modul lui Kek de a spune: „Așteaptă pînă cînd lucrurile se vor mai fi liniștit”.

otul a început în Las Vegas (spuse Huuygens) și a fost provocat în primul rînd de doi factori nefavorabili: primul, că am rostit cuvîntul banco cu voce tare și, al doilea, că a fost auzit. Încă nu sînt convins că jucătorul din fața mea nu era cel mai bun mînuitor de cărți de joc din lume,

dar, în orice caz, m-am trezit privind la un vallet și la un nouă, în timp ce eu am scos cu greu un șase. Așa încît m-am uitat cum îmi dispar banii, m-am ridicat politicoș pentru a-l ceda locul următorului jucător și am luat-o către ieșire. Aveam bani destui în seiful hotelului ca să achit nota și ca să-mi cumpăr biletul de întoarcere spre New York — o precauție elementară pe care o recomand tuturor acelor care nu învață niciodată să se oprească la timp într-un joc de baccara — și, în plus, cîtiva dolari în buzunar, dar situația mea financiară nu era de natură să favorizeze un împrumut de la un băncier cu scaun la cap. Eram sigur că se va ivi ceva, așa cum s-a întîmplat întotdeauna și, de data asta, s-a ivit chiar mai repede ca de obicei, căci încă nu ajunsesem la ușă și cineva mă și opri.

Bărbatul care mi-a pus mina pe braț a făcut gestul acesta într-un mod absolut prietenos și mi l-am arătat ca fiind unul din grupul care stătea în jurul mesei în timpul jocului. Mi-era ceva vag cunoscut la el, dar chiar și fetele bine cunoscute trec neobservate la o masă de baccara; doar nu stai acolo ca să colecționezi autografe. Omul care mă ținea de braț era scund, masiv, oacheș, în genul care provoacă pe loc

aversiune oricărui observator perspicace. Ceea ce mi-a atras atenția a fost faptul că mi s-a adresat pe nume — și în franceză.

— M'sieu Huuygens? — a spus el.

Spre marea mea uimire mi-a pronunțat numele corect.

Am confirmat că eu eram, desigur, M'sieu Huuygens.

— Aș vrea să vă vorbesc o clipă și să vă ofer ceva de băut, spuse el.

— Aș putea accepta, am admis eu, și l-am lăsat să mă conducă la bar. În timp ce mergeam, am remarcat doi bărbați care stăteau deoparte, studiindu-și unghiile; s-au deplasat odată cu noi și au ocupat alte poziții, de-o parte și de alta, studiindu-și în continuare unghiile. S-ar putea crede că privitul unghiilor nu este o ocupație prea pasionantă, dar, aparent, pe aceștia doi nu-i plictisea. În timp ce mă așezam la masă, am mai privit o dată omul rotofei din fața mea și brusc l-am recunoscut.

A văzut cum mă luminez și a zîmbit, prezentîndu-mi o uimitoare colecție de dinți albi, tributară artei laboratorului dentar.

— Da, spuse el, sînt Antoine Duvivier, și făcu semn chelnerului. Am dat comanda și mi-am îndreptat din nou atenția asupra lui Duvivier — era președintele insulei St. Michel din Caraibe

sau mai precis a fost pînă cînd loialii săi su-
puși au hotărît că președinții trebuie aleși, după
care el a șters-o în miez de noapte, luînd cu
sine o mare parte din tezaurul fării. Putea ve-
dea roțițele învîrtindu-mi-se prin cap în timp
ce încercam să văd cum aș putea întrebuința
informația aceasta spre folosul meu și trebuie să
spun că a așteptat destul de politicoasă pînă cînd
am fost nevoit să mă dau bătut. Apoi spuse :

— Te-am privit în timp ce jucai. Este un ade-
vărat jucător, M'sieu Huuygens, dar asta e firesc
în domeniul în care lucrezi.

Mă văzu ridicînd din sprincene și adăugă
destul de rece :

— Da, M'sieu Huuygens, am făcut investigații
în ceea ce te privește, cu de-amanuntul. Dar în-
găduie-mi, te rog, să-ți explic că n-am făcut-o
din pură curiozitate. Vreau să-ți fac o propu-
nere.

Găsesc că în asemenea situații cu cît spui mai
puțin, cu atît mai bine, așa că n-am spus nimic.

— Da, continuă el, aș dori să-ți ofer... făcu o
pauză, ca și cînd și-ar fi cîntărit cuvintele, pă-
rînd de fapt jenat, ca și cum s-ar fi făcut vinovat
de-o gafă.

— Îngăduie-mi să-mi reformulez gîndul, spuse
el și căută o abordare mai potrivită.

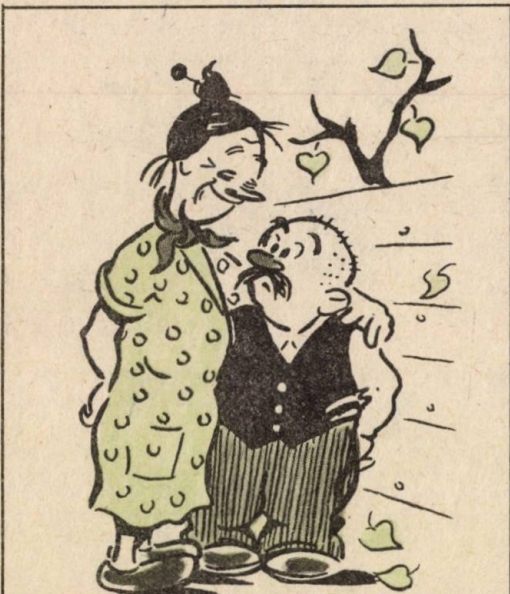
În sfîrșit, o găsi.

— Vreau să spun că aș dori să fac o prinsoare
care, sînt sigur, va fi extrem de interesantă
pentru un jucător ca dumneata.

De data aceasta, firește, a trebuit să răspund,
așa că am spus :

— Ah ! ?

— Da, spuse el, incîntat de înțelegerea mai
rapidă. Aș vrea să pariez douăzeci de mii de do-
lari, din banii mei, contra doi dolari de-ai du-
mitale, că nu vei aduce un anumit obiect din
Caraibe prin Vama Statelor Unite și că nu mi-l
vei livra în New York City.

— Sîntem de 30 de ani împreună. Nu
vrei să ne căsătorim ?

— Ba da, dar cine ne mai ia ?

rebuie să recunosc că admir
franchețea, chiar dacă aborda-
rea nu strălucea prin origina-
litate.

— Condițiile sînt rezonabile,
am recunoscut eu. S-ar putea
spune chiar generoasă. Despre
ce fel de obiect este vorba ?
Își coborî vocea.

— Este o sculptură, zise el. Un Tien Tse
Huwai, datînd din sec. opt i.e.n. Este din fildeș
și nu prea mare ; imi inchipui că ar putea să
incapă în buzunarul hainei dumitale, deși,
probabil, ar fi cam voluminoasă. Înfățișează o
scenă satească — dar dumneata, din cite-am
înțeles, ești un cunoscător de artă ; poate că ai
auzit de ea. În traducere, se numește „Dans
sătesc“.

În mod normal, imi pot controla trăsăturile,
dar se vede că mi-am arătat surprinderea, căci
Duvivier a continuat cu aceeași voce scăzută.

— Da, o am. Sculptura pusă sub geam la
Galeria Națională din St. Michel este o copie
— un mulaț din plastic, excelent realizat, dar
totuși o copie. Originalul se găsește în casa
unui prieten din Barbados. Am putut să-l duc
pînă acolo, dar mi-a fost teamă să încerc să-l
aduc tot restul drumului ; să-l fi pierdut ar
fi fost o tragedie. De atunci, am căutat pe
cineva suficient de isteț ca să-l aducă în Sta-
tele Unite fără să fie oprit la vamă. Rinji
brusc și dinții aceia albi aproape mă orbiră.

— Îți ofer un pariu de zece-mii—la-unu că
omul acela isteț nu ești dumneata.

Era o treabă dibace, dar nu asta mă interesa
pe mine în acel moment.

— M'sieu, îngăduiți-mi o întrebare : cunosc
bine „Dansul sătesc“ al lui Tien Tse. Nu am
văzut sculptura niciodată, dar i s-a făcut ceva
publicitate cînd Galeria d-voastră Națională a
achiziționat-o, fiindcă se considera — vă rog să
mă scuzați — că banii aceia ar fi putut fi mai
bine folosiți. Cu toate acestea, surprinderea
mea de acum o clipă nu se datoră faptului că
posedați sculptura ; este vorba despre oferta
domniei voastre. Acest Tien, peste mulți ani,
poate, firește, să valoreze mult, dar suma pe
care a plătit-o muzeul d-voastră cînd l-a cum-
părat nu era, după cît imi amintesc, cu mult
mai mare decît cei douăzeci de mii de dolari
pe care sînteți dispus să-i... pariați ca să-l
aduceți în țară. Și această valoare ar putea fi
realizată numai la o vînzare legală, ceea ce
ar fi dificil, pare-mi-se, în circumstanțele
actuale.

Zimbetul lui Duvivier se stînsese încet pe
măsură ce vorbeam. Acum mă privea cu un
aer dezamăgit.

— Nu înțelegeți, M'sieu, spuse el și în vocea
lui era un accent autentic de tristete în fața
lipsei mele de judecată. Pentru dumneata, mai
ales după pierderile din seara aceasta, sînt
sigur că suma de douăzeci de mii de dolari
pare o avere, dar, cu toată sinceritatea, pentru
mine nu este. Nu mă interesează valoarea bă-
nească a sculpturii ; nu am nicidecum intenția
să o vînd. Doresc pur și simplu s-o am.

Se uită la mine cu o expresie pe care am mai
văzut-o de multe ori înainte — privirea unui
fanatic, a unui habotnic. Un Colector, cu
C. mare.

— Dumneata nu poți înțelege, a repetat el,
cîtînd din cap. Este un lucru atît de incre-
dibil de frumos...

B

toare. In ceea ce privește modul de a aduce sculptura in Statele Unite, aveam și aici o idee. Tocmai imi examinam ideea mai in detaliu cind vocea lui mă intrerupse.

— Ei, bine? întrebă el, puțin nerăbdător.

— Tocmai ați încheiat un pariu, am spus. Dar va cere nițel timp.

— Cit timp?

Acuma, că mă angajasem, falsa prietenie dispăruse atît din voce cît și de pe figură; practic, eram acum un simplu angajat.

M-am gîndit o clipă.

— E greu de spus. Depinde, am spus eu in cele din urmă. Mai puțin de două luni, dar probabil mai mult de una.

Se încurcă.

— De ce atît de mult?

Eu m-am mulțumit să ridic din umeri și am întins mina după pahar.

— Bine, spuse el cu părere de rău. Și cum plănuiești să o treci prin vamă?

Răspunsul meu la această întrebare a fost un zimbet blajin, așa că a renunțat.

— Îți voi da o carte de vizită către prietenul meu din Barbados, care va lăsa sculptura in grija dumitale. După asta, zimbi din nou, însă de data asta cam rapace pentru gustul meu, pariul nostru se va încheia. Ne vom întîlni in apartamentul meu din New York. Imi dădu adresa lui, împreună cu numărul de telefon, apoi imi înmînă o a doua carte de vizită cu o mizgălitură pe dos pe un nume din Barbados și asta a fost tot. Am terminat de băut, ne-am strîns mina și am părăsit barul, mulțumit că voi lucra din nou și in egală măsură mulțumit că am scăpat de Duvivier, chiar și pentru puțin timp.

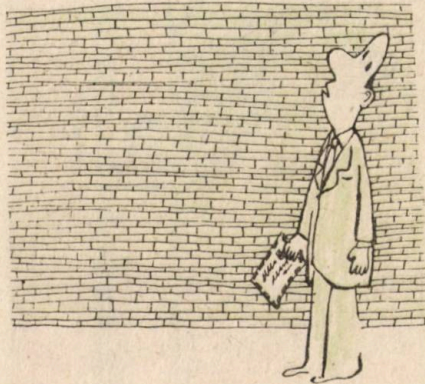
Huuygens făcu o pauză și mă privi, cu sprincelele lui diavolești ridicate a mirare. Am recunoscut această expresie și am făcut un gest circular deasupra paharelor, gest care a fost pe loc interpretat de chelnerul nostru. Kek așteptă pînă cind am fost serviți, mulțumi grav și bău. M-am pregătit din nou să ascult, in timp ce-mi sorbeam băutura. Și totuși, cind Huuygens vorbi din nou, am crezut la început că schimbase subiectul, dar curind am realizat că nu era cazul.

O

ricine spune că vremea călătoriei cu vaporul a trecut (continuă Kek) nu a examinat nicodată broșurile despre croazierele din Caraibe care umplu din abundență etajerele agenților de voiaj. Afli astfel că, între cursele dinspre New York și cele dinspre Port Everglades — ca să nu mai vorbim despre Miami, Baltimore, Norfolk și altele — aproape orice lucru care plutește trebuie pus grabnic in funcțiune pentru a-l transporta pe acești Americani cu cărți de credit și cu nițel timp liber către brizele înmiresmate și nisipurile strălucitoare ale insulelor. Au excursii pentru toate anotimpurile. Au rile și buzunarele. Există croaziere de bridge

spre Sf. Lucia, croaziere de canastă spre Trinidad, croaziere de golf pînă la St. Croix. Există croaziere de șapte zile in Bahamas, croaziere de opt zile in Jamaica, croaziere de 13 zile in Martinica; există chiar — nu am fost surprins să constat — croaziere de trei zile către nicăieri. Și m-a lovit ideea că, deși ne apropiam de sezonul de vară, o croazieră ar fi un mod ideal de a călători; acesta fusese unul din motivele principale pentru care cerusem atîta timp pentru consumarea pariului.

Așa că m-am dus la agenția de voiaj din holul hotelului, unde am fost pe dată acoperit de programe și broșuri. Am izbutit să car maldărul de propagandă pînă in cameră fără ajutorul băiatului, m-am așezat pe pat și am făcut cu grijă selecția. Cind am plănuit excursia in mod satisfăcător, am coborît din nou in holul hotelului și i-am prezentat programul agentului de acolo. A crezut probabil că nu sînt sănătos la cap, dar i-am explicat că sufăr de sindromul Widget și că am nevoie de mult aer sărat, la care el a ridicat din umeri și a pus mina pe telefon ca să obțină confirmarea rezervărilor de la sediul din New York. Cei de-acolo au acceptat fără dificultăți cartea mea de credit pentru nota de plată — pe care speram sincer să flu in stare să o onorez cind imi va fi prezentată — și două zile mai tirziu mă aflam la Miami, imbarcîndu-mă pe M.V. Andropolis pentru o veselă croazieră de 16 zile.

Aș fi putut alege una mai scurtă, dar aceasta era singura care se potrivea cu planul meu și simțeam că am meritat — sau voi merita în curând — și restul zilelor.

— Pot să-ți spun de pe-acum că a fost o călătorie incântătoare.

Aș fi preferat să iau cu mine propria-mi companie feminină, dar finanțele nu mi-o permitau; erau, la urma urmelor, cheltuieli în bani peșin cum ar fi notele de plată de la bar și bacșișurile. Cu toate acestea, nu duceam lipsă de femei neînsoțite la bord, unele din ele chiar prezentabile, și zilele — ca să spun așa — zburau lin. Ni s-a oferit obişnuitul punch cu rom la Ocho Rios, am scăpat cu greu de cerșetori în Port-au-Prince, am vizitat castelul lui Barbă-Albastră la Charlotte Amalie și am ajuns în cele din urmă în Barbados.

Barbados este o insulă fermecătoare cu drumuri înguste și sinuoase care merg de-a lungul oceanului și se întretaie între Caraibe și țarmurile Atlanticului, printre rînduri înalte de trestie-de-zahăr care ascund intr-un mod foarte eficient traficul din apropiere; dar mașina închiriată și cu mine am reușit să

ajungem la adresa indicată fără să fim la un pas de moarte mai mult de trei sau patru ori. Bărbatul căruia i-am prezentat cartea de vizită a fostului președinte nu a fost cîtuși de puțin tulburat că se desparte de sculptură; ba, mai degrabă, părea ușurat că a scăpat de răspundere. Obiectul era împachetat în paie, învelit în hirtie cafenie și legat cu sfoară și l-am lăsat exact așa cum era cît timp am condus înapoi spre port printre localnicii prietenoși, care, cu toții, își manifestau nepăsarea fericită, fără griji, mergînd prin mijlocul drumului.

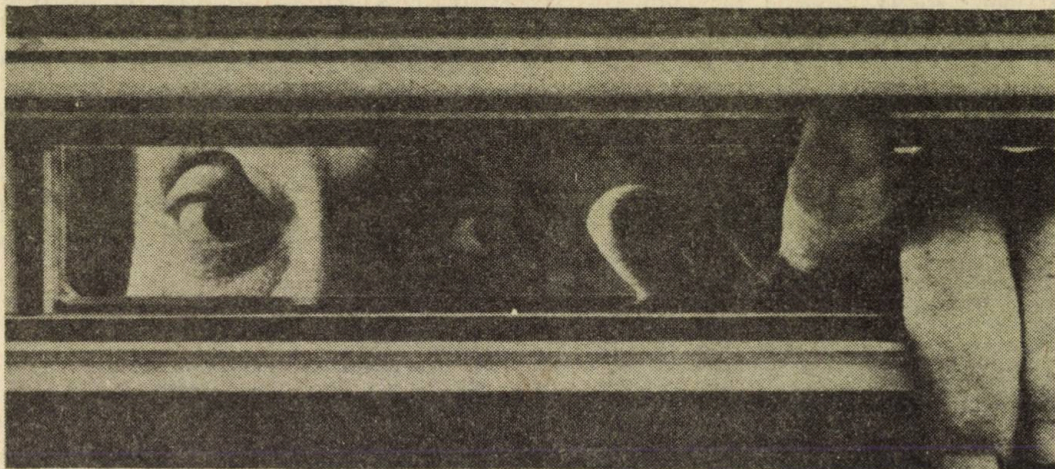
Nu a fost nici o problemă să duc pachetul la bord. Alți pasageri de pe M.V. Andropolis formau un șir continuu, asemenea furnicilor, către și dinspre vas, plecînd cu miinile goale pentru a se întoarce încărcăți cu porțelanuri de Wedgwood, figurine de Hummel, obiective pentru camere de luat vederi și pălării de paie din acelea caraghioase care nu se potrivesc niciodată. Am prezentat biletul, am urcat pe puntea mea și m-am înecuit în cabină, dornic să văd această sculptură pentru care M'sieu Duvivier era gata să parieze princiară sumă de 20 000 dolari americani.

Hirtia se desfăcu cu destulă ușurință. Am eliberat delicata sculptură din așternutul ei de paie și am pus-o în lumina lămpii de birou. La început, eram atît de preocupat să studiez piesa din punctul de vedere al autenticității încît adevărata ei frumusețe nu m-a izbit; dar cînd am ajuns în sfîrșit să admit că țineam în mină un veritabil Tien Tse Huwai și cînd m-am așezat să privesc piesa în sine, am fost nevoit să recunosc că M'sieu Duvivier, oricîte alte păcate ar fi avut, era un om cu un gust excepțional. M-am desfătat privind nuanțele delicate cu care Tien își realizase subiectul complicat, căldura pe care reușise să o dea materialului acela rece, umorul pe care-l instilase cu geniu în scena de fildes. Fiecare personaj din dansul acela țărănesc relaxat, deși ritual, avea postura sa proprie și deși erau pe puțin 40 sau 50 de bărbați și femei acolo, sculptați cu infinite detalii pe o placă nu mai mare de vreo douăzeci de centimetri lungime pe șapte centimetri lățime nu aveau senzația de multime. Aproape că te lăsaai atras în sculptură, închipuindu-ți mișcarea sau auzind fluierale. M-am mai delectat cîteva clipe privind capodopera, apoi am împachetat-o cu grijă la loc și am virit-o în conducta de aer condiționat a cabinei mele, bucurîndu-mă gîndul că prima parte a misiunii mele fusese dusă atît de lesne la bun sfîrșit. Am pus la loc grilajul și am urcat la bar, gata să profit de cele trei sau patru zile de adieri blinde — dacă nu de nisipuri strălucitoare — din moment ce Barbados fusese destinația noastră ultimă.

C

ălătoria de întoarcere la Miami a fost plăcută, dar fără evenimente. Am pierdut în campionatul de cărți, în mare parte din cauza unui partener miop, dar, în compensație, am cules un număr record de lingurițe de pe fundul bazinului de înot și am cîștigat, drept premiu, la petrecerea dată de căpitan, o scrumleră din cristal cu zeul Triton gravat pe ea. Vreau să spun că, una peste alta, m-am distrat de minune, iar călătoria a fost aproape o compensație pentru umiltoarea căutare „la piele“

DISPOZITIVUL

DE ASCULTARE

Atunci cînd, fiind încă în spital, abia refăcut după infarct, se dusesse la consult, doctorii îi spusese lui Bucky „să se ducă acasă să se odihnească”. Nu cutezase să le spună că nu are unde să se ducă. Locuise în multe camere cu chirie și existau și cîteva foste soții pe undeva, dar nu avea un cămin al lui. Mai avea 785 de dolari de la ultima lovitură, așa că închirie o cameră ieftină într-o zonă liniștită a orașului și se odihni, așa cum îi spusese cei de la spital. Ca o fiară în agonie, Bucky avea nevoie de protecția unei ambianțe necunoscute, unde numeroșii vagabonzi și derbedei pe care-i pusese la punct prin forța mușchilor săi în decursul anilor să nu prindă de veste că e la pămînt, fără apărare.

Săptămîni la rînd, întins pe patul îngust, Bucky se întreba ce să facă. Putea la o adică să se apuce din nou de jafuri, avea încă desulă forță pentru asta, dar gîndul că stimulatorul său s-ar putea opri în timp ce o ștergea de la locul faptei îi scădea încrederea în calitățile lui de expert în asemenea situații, încredere fără de care... Își pipăia adesea trupul vînjos și solid și se întreba de ce, după

ED LACY

cincizeci de ani de frecuşuri şi tot felul de primejdii, îl lăsa mască tocmai acum. În asemenea momente refuza să creadă că e bolnav; dar de câte ori cobora la baie cu paşi prea repezi, încordarea din piept îl readucea imediat la realitate.

Dormea foarte mult, citea şi încerca să nu se gândească prea mult la viitor. Chiria era de zece dolari pe săptămână, iar pentru încă unsprezece dolari bătrâna proprietăreaşa era încântată să-i aducă două mese uşoare pe zi şi ziarele şi revistele după ce le citea ea. Era cu adevărat încântată că are un chiriaş atât de cumsecade şi de liniştit. Bani nu erau o problemă presantă; cîţi avea i-ar ajunge să trăiască tihnit timp de şase luni de zile în condiţiile actuale. Dar după asta? Bucky era obişnuit cu banii câştigaţi uşor, cu băuturile tari, femeile frivole şi acţiunile dinamice.

După-amiezile stătea lângă singura fereastră a camerei, uitîndu-se la cabina telefonică din colţul străzii şi la blocurile cu apartamente modeste de peste drum. Strada însemna oameni, iar oamenii însemnau fraieri şi bani, cu condiţia ca Bucky să poată născoci vreo chestie istească, ceva care să poată fi pus în aplicare chiar şi de un tip cu inima în pioane. Necazul era că-i venea mai şuur să-şi folosească muşchii decît mintea.

Într-una din reviste găsi o reclamă pentru un dispozitiv de ascultare care utiliza acelaşi principiu ca şi cel folosit, păstrînd, fireşte, proporţiile, la urmărirea traiectoriei rachetelor teleghidate. Reclama susţinea că dispozitivul putea intercepta conversaţii purtate la o distanţă de pînă la două sau chiar trei sute de metri. Bucky se aventură pînă la cutia poştală din colţ, păşind lent şi precaut, ca să expedieze un plic cu douăzeci de dolari pentru jucăria descrisă.

Peste două zile primi un colet destul de mare. Bucky îl puse pe masa din camera lui. Nu se pricepea la electronică, dar respectă întocmai instrucţiunile de instalare. Dispozitivul consta dintr-un con metalic mare aşezat pe un trepied şi prevăzut cu o cască semănînd cu un stetoscop. Îndreptă conul spre două gospodine care pâlăvrăgeau pe trotuarul de vizavi şi, spre surprinderea lui, auzi: „...şi atunci i-am spus casierei că nu mă interesează ce scrie pe cutie, în reclama din ziar scria trei cutii la dolar, aşa că...“.

Îl îndreptă apoi către trei fete care săreau coarda. „I, J, K, L, M... Ai greşit la M. Înseamnă că prietenul său este... Marvin!“

Pentru prima dată de cînd i se făcuse rău într-un bar, Bucky uită de inima sa, petrecîndu-şi restul după-amiezii cu casca dispozitivului de ascultare la urechi. Pe la 4 după-amiază se simţi brusc obosit şi se culcă.

Îl trezi proprietăreaşa la 6, aducîndu-i o

cină frugală. După aceea, Bucky ascultă radio timp de o oră, dar nu reuşea să se concentreze deloc. Cînd se făcu în sfîrşit întineric şi toate ferestrele caselor de pe partea cealaltă a străzii se luminară, Bucky îşi puse halatul şi trase dispozitivul de ascultare lîngă geam. Îşi vîrî în urechi capetele delicate ale căştii şi îndreptă conul spre ferestrele de vizavi. Rareori se arăta cite ceva la ferestrele deschise, dar auzea clar conversaţiile.

„...să închizi televizorul! Termină-ţi temele mai întîi! Nu-mi place să te pisălogesc, dar...“.

„Păcat că nu erai şi tu acolo să-i vezi mura — ştii că pare mereu căzută din lună — cînd am făcut un şlem mic. Era gata să cadă sub masă.“

„...să-mi permit. Şi-apoi sînt şi obosit. Ce-ar fi să stăm şi noi o seară acasă?“

„N-ai decît să alegi, amice: sau îmi dai un cal odihnit, un pistol cu şase gloanţe şi aurul, sau îţi crestez muierea. Am trimis destui pe lumea cealaltă de la Dodge City la Buffalo Hills, aşa că un păcat în plus nu schimbă cu nimic lucrurile în ce mă priveşte, absolut deloc... Ascultă, femeie, nu umbra cu chestii din astea! Se pare că frumuşica asta ştie că...“

Trecînd de la fereastră la fereastră, Bucky surprinse cîteva discuţii între nişte adolescenţi, fragmente din emisiunile de la radio şi televizor, flecăreli banale şi certuri de familie. Începu apoi să mişte încet conul spre ferestrele celuiilalt bloc.

Cînd ajunse la o fereastră slab luminată de la etajul trei, Bucky crezu la început că dăduse peste un film la televizor.

„...găsească banii! Acum ştii tot, Beth. Ce părere ai?“

„Asta-i tot ce poți spune? Ai înnebunit, Frank? Douăzeci de mii de dolari! Crezi că n-o să se observe lipsa lor la bancă! Vrei să infunzi pușcăria?”

„S-ar putea, dar sper că nu. Am un sistem perfect. În fond, dacă nu ți-ai fi virat nasul prin lucrurile mele, n-ai fi aflat niciodată de treaba asta.”

„Și ce ai de gând să faci cu banii, Frank?”

„Deocamdată nimic. Am luat cite o mie pe lună din conturi vechi la care nu s-a mai

umblat de ani de zile. În momentul cînd ajung la cincizeci de mii, o șterg. Dacă vrei să vii cu mine, bine. Dacă nu...”

„Să merg cu tine? Unde, Frank, la închisoare?”

„Ascultă, Beth, n-am vrut ca tu să știi de unde am banii. Aveam de gând să-ți spun că am cîștigat la curse... Nu se mai poate așa, iubito. Rutina asta jalnică — muncă, mincare, somn — a ajuns să ne îndobitocească, sugrumînd fericirea de care ne bucuram odată. Nu putem duce o viață adevărată muncind amîndoi ca niște sclavi. N-am chef să ajung să mînc o pensie de casier, sau director al al vreunei sucursale amărîte de bancă la șaizeci și cinci de ani.”

„Dar, Frank, asta înseamnă furt!”

„Din punctul de vedere al legii, da. Dar le-am făcut cadou cîteva sute de mii de dolari cînd cu încercarea de jefuire a băncii. Am încasat un glonte în burță și cu ce m-am ales? Cu o scrisoare de...”

„Ți-au dat două luni de concediu de boală, ți-au plătit spitalizarea...”

„Cîtă mîrînimie din partea lor! Beth, n-are rost să ne certăm. Vreau să stau zece ani în Europa, vreau să încep să pictez ca lumea. Aș vrea să vii cu mine, dar dacă nu accepți, o să mă duc singur.”

„Frank, Frank, vino-ți în fire! Pune banii la loc cît mai este timp! Te rog!”

„Nu-i pot pune înapoi, iubito, ar fi ca și cum aș mărturisii. Și-n plus, nici nu vreau. Nu înțelegi cît de mult îmi doresc șansa asta de a fi fericit? Cîtă vreme am să mai fiu tinăr? Îmi pară rău, dar hotărîrea mea e luată.”

„Te rog, Frank, te rog, pune-i înapoi, explică-le...”

„Imposibil! Nu mai există nici o cale de întoarcere, așa că nu te mai văicări. Mă duc să mă plimb puțin.”

Bucky auzi o ușă trîntindu-se, apoi se lăsă o tăcere grea. Încordîndu-și privirea, văzu un bărbat înalt ieșind din bloc după cîteva minute, dar în lumina slabă nu putu distinge prea multe. O auzi pe Beth plîngînd, apoi formînd un număr la telefon.

„Eddie? Beth. Da, i-am spus că știu. Nu, refuză categoric să-i pună la loc. Spune că e imposibil. Ah, Eddie, nu știu ce să fac în situația asta. Aș..., bineînțeles că nu m-am răzgîndit, dar nu pot să-l las în încurcătura în care s-a virat ca un prost.”

rmă o scurtă tăcere. Bucky nu putea auzi ce spunea Eddie la celălalt capăt al firului. Apoi, din nou vocea lui Beth:

„Sigur că am să fiu fermă. Dar e un adevărat coșmar. Da, bine. Noapte bună, iubitu.”

Pe urmă se auziră iar hohote de plîns și zgomot de vase spălate. Scoțîndu-și căștile, Bucky aprinse lumina și făcu o schiță sumară a ferestrelor blocului, marcînd-o cu

un X pe cea de la etajul al treilea.

Stingind din nou lumina, Bucky îndreptă conul dispozitivului de ascultare spre fereastră de la etajul întâi și auzi :

„...zice ea. Mă știi doar cum sînt, i-am arătat eu ei cu cine are de-a face. După care ea îl cheamă pe patron și eu i-am spus că de cînd cumpăr în magazinul lui am plătit întotdeauna cu bani peșin și că am fost înșelată cu un sfert de dolar la rest. Și el îmi face o plecăciune și zice : Mary, dă-i doamnei Parks 25 de cenți. Se mai întîmplă, doamnă Parks. Vă rog s-o scuzați pe casiera noastră.”

Bucky puse dispozitivul pe masă și aprinse lumina. Scrise pe schița făcută de el, în dreptul apartamentului de la etajul întâi, D-na PARKS, apoi luă una din pilulele lui și dormi tun, știind deja care avea să fie mișcarea următoare.

a 6 dimineața era la post din nou, cu pîlnia metalică îndreptată spre fereastra celor doi. Rămase nemișcat în lumina cenușie a zorilor pînă la 6,45, cînd auzi, în sfîrșit, muzică la radio. După cîteva minute, Beth spuse :

„Trezește-te, Frank !”

Zgomotul apei curgînd amestecat cu muzică și vocea crainicului prezentînd știrile zilei. La 7,10, Beth scrigă :

„Frank, ți se răcește cafeaua. Cîte ouă vrei ?”

„Nici unul, mulțumesc. Numai pîine prăjită.”

„Nu prea mînînci în ultima vreme. Nu-ți dai seama cît de încordat ești din cauza banilor ălor ? Te împlor să...”

„Încetează, Beth. Nu vreau să mai discutăm despre bani ! Vorbesc foarte serios ! La un singur lucru trebuie să te gîndești tu : dacă vrei să vii cu mine atunci cînd am s-o șterg.”

„Dar asta se va întîmpla peste doi ani sau mai mult. Și dacă cei de la bancă descoperă între timp ?”

„E un risc pus în calcul de la început. Dacă sînt prins, am să ispășesc numai eu. Uită că ai văzut banii din cutia de pantofi din șifonier și n-o să ți se întîmple nimic. De acord ? Nu începe iar să te smiorcăi, Beth. Dă-mi zahărul, te rog.”

Bucky îi auzi ieșind din apartament, dar erau atîtea perechi tinere plecînd la serviciu încît nu-i putu identifica pe Frank și Beth. Dar asta n-avea nici o importanță.

Se întoarse în pat și moțăi timp de două ore pînă cînd veni proprietăreasa cu micul dejun. Văzînd conul ciudat de pe masă, ea spuse :

— Deci asta era în cutia aceea mare de ieri. Ce-i asta ?

— O antenă specială pentru radioul meu. În prospect scrie că poți prinde posturile din California cu ea. Pare o zi frumoasă, cred că am să stau un pic la soare.

— Da. Ai grijă însă să nu stai prea mult.

PAVEL GRIGORE PAGRI

— Unul din drepturile omului cucerite prin revoluție e acela de a călători liber peste frontiere, neținînd seama de grăniceri și vameși...

a 5,30 după-amiază, conul dispozitivului său de ascultare era îndreptat spre fereastra familiei Edwards. Bucky își notă ora cînd se deschise ușa : 5,45. După vreo douăzeci de minute auzi din nou ușa deschizîndu-se și vocea lui Beth :

„Frank ?”

„Sînt în dormitor, lucrez.”

„Încep să pregătesc cina.”

Bucky ținu conul îndreptat permanent spre fereastra apartamentului familiei Edwards în următoarele cîteva ore, făcînd pauză numai că să cîneze. Audie fragmente din diferite emisiuni TV, iar la un moment dat auzi vocea lui Frank :

„Iubito, dă televizorul puțin mai încet. Nu mă pot concentra.”

Bucky rămase în pat pînă după micul dejun, punînd la punct detaliile șantajului. Era perfect, nu se putea face nici o legătură cu el ; nu știa cum arată Frank Edwards, iar acesta nu-l văzuse niciodată și nici măcar

nu auzise de Bucky. Frank nu văzuse nici conul și nici nu-l va vedea vreodată. Perfect, fără nici o fisură.

Odihnindu-se toată ziua, Bucky ajunsese la concluzia că nu era bine să folosească telefonul din holul blocului de vizavi. La 5,15 după-amiază o luă agale spre cabina telefonică din colț și formă numărul lui Frank Edwards. Nu răspunse nimeni. Continuă să formeze numărul cu pauze de câteva minute. Auzi în sfârșit o voce de bărbat :

- Da ?
- Ce mai faci, Frankie ?
- Bine. Cine-i la telefon ?
- Un prieten. Ascultă, vreau să...
- Cine-i la telefon ?

— Frankie, lasă fleacurile și ascultă cu atenție. Cred că nu vrei ca banca să știe de cele douăzeci de mii pe care le-ai luat, nu-i așa ?

Urmă o secundă de tăcere încordată, pe urmă Edwards întrebă :

- Cine ești dumneata ?

— Nu contează cine sînt. Frankie, să nu încerci s-o ștergi din oraș sau să mă depistezi, altfel mă voi vedea nevoit să le vînd pontul celor de la bancă. Te costă numai cinci mii ca să...

— Nu știu despre ce vorbești dumneata acolo ! replică Frank scurt și închise.

Bucky așteaptă puțin, apoi formă din nou numărul. Când Edwards răspunse, Bucky i se adresă vorbind printre dinți :

- Prețul a crescut, vreau șase mii. Te avertizez că dacă mai închizi, o să te coste. Ascultă, știu totul despre banii

din șifonier, în cutia de pantofi. Am să te mai sun, Frankie.

— Eu sînt un timid. Am înregistrat cererea în căsătorie pe bandă de magnetofon.

Bucky puse receptorul în furcă, așteptă o vreme, pe urmă ieși din cabină și se pierdu în mulțimea de oameni care se întorceau de la lucru.

Cînd ajunsese în cameră, gîfîind un pic, Bucky se instalează în fața dispozitivului său de ascultare și o auzi pe Beth spunînd :

„Nu fii tîmpit, Frank ! Bineînțeles că n-am vorbit cu nimeni despre bani. Mi-e teamă pînă și să mă gîndesc la ei. Ce te face să-mi pui o asemenea întrebare ?”

„Nimic. Ai grijă să nu spui la nimeni. Poate că nu mă crezi, dar, în felul meu, am făcut asta pentru amîndoi.”

„Aș da orice să n-o fi făcut.”

„Bine, hai să nu mai vorbim despre asta, Beth.”

Bucky se dezbracă încet și se odihni. După cină citi ziarele și se culcă. A doua zi după-amiază, la 5,45, era în cabina telefonică. Frank răspunse la primul apel. Bucky îi spuse imediat :

— Frankie, o bănuiești degeaba pe Beth, nu mi-a spus nimic.

— Cine ești dumneata ? Vocea îi tremura de furie neputincioasă.

— Un tip care știe că ai douăzeci de mii de dolari și că scoți cite o mie pe lună de la bancă, cu gîndul să pleci cîndva în Europa. Ca să pictezi. Visul ăsta al tău face șase mii, nu ? Ce zici, artistule ?

Nici un răspuns. Uitîndu-se la ceas, Bucky spuse :

— Nu fi nepoliticos, Frankie, că te mai costă o mie.

— Ce vrei de la mine ?

— Așa cum ți-am spus și ieri, șase mii ca să tac din gură. Am și eu visul meu. Nu-ți cer prea mult și nici n-o să te mai necăjesc după aceea.

— Cum pot fi sigur de asta ?

— Nu poți, amice, chicoti Bucky. Dar crede-mă pe cuvînt, ca între doi hoți cinstiți. Facem tîrgul, amice ?

— Da. Cînd... ne vedem ?

— Am să te anunț din vreme cînd și unde să pui biștarii. Noapte bună, Frankie.

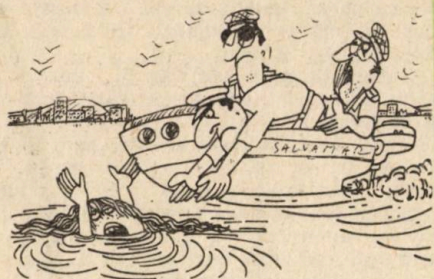
Cînd ajunsese în cameră, Bucky se uită pe furiș pe fereastră și văzu un tînr înalt cu părul roșu privind la cei care treceau pe stradă de la fereastra familiei Edwards. Chicotînd, Bucky se dezbracă și se întinde în așteptarea cinei. Mai tîrziu, în odaia întunecată, împinse masa la fereastră, efortul stîrnindu-i durerea în pieptul voluminos. Instalează dispozitivul astfel ca nici una din piesele lui să nu fie pe pervaz. Îndreptă conul spre fereastra familiei Edwards și o auzi pe Beth întrebînd :

„De ce ești atît de posomorît în seara asta, Frank ?”

„N-am nimic. Sînt... puțin obosit.”

„Simbăta asta e ziua de naștere a mamei. Ce-ar fi să ne petrecem week-end-ul la ai mei ? Ai nevoie de o schimbare.”

„N-ar fi mai bine să te duci singură, Beth ?”

— De câte ori treci tu p-alci, de-atâtea ori are fata asta nevoie de ajutor !

Aș putea și eu să-mi aduc treburile la zi și m-aș și odihni cum trebuie.“

„Vezi ce-au făcut banii din tine ? Ți-e frică să pleci de-acasă ! Am ajuns și eu să tresar la orice zgomot.“

„Prostii. Ascultă, Beth, știi ce-o să se întâmple dacă vin și eu, obișnuita ciondăneală. N-aș face decât să stric petrecerea. Ai putea pleca vineri cu trenul și te-ai întoarce duminică după-amiază.“

„Oricum se așteaptă să vin... Frank, vrei să te uiți la Danny Kaye ?“

„Sigur, iubito, dă drumul la televizor. Nu ne-am uitat de multă vreme împreună la o emisiune.“

— Alo ? Prietenul tău la telefon, îi spuse Bucky lui Frank a doua zi după-amiază.

— Halal prieten !

— Să știi că-ți sînt prieten. Am să-ți vînd un pont. Frankie. Să nu-ți vopsești părul cînd ai s-o tulești în sfîrșit în Europa. Dacă ai să fii urmărit de copoi, acesta este primul lucru la care se vor aștepta din partea ta.

— Mulțumesc ! Mai bine mi-ai spune cînd ne vedem, ca să terminăm odată !

— Nu-ți fă griji, Frankie, am să te anunț din timp.

— Vineri sau sîmbătă ar fi cel mai bine.

— Nu-mi da ordine, Frankie. Știu că Beth pleacă la ai ei. Apropo, îți mai vînd un pont : Beth îți pune coarne. Cu unul Eddie, care...

— Eddie este... Mare canalie mai ești !

— Ce limbaj ! Ar trebui să ridic prețul. Te sun curînd, să ai banii pregătiți, spuse Bucky, uitîndu-se la ceas în timp ce punea receptorul jos.

În noaptea aceea Frank Edwards rămase la fereastră, privindu-i atent pe cei care treceau pe strada întunecată. Sprijinit comod de tăblia patului, Bucky își permise să fumeze o țigară ! Pe vremuri, cînd lucra pentru un rechin în

treacă pe lîngă șirul de cabine telefonice din fața bibliotecii municipale. Bucky era instalat din vreme într-o cabină telefonică din holul clădirii de vizavi de bibliotecă, de unde putea vedea strada și cabinele de peste drum. După ce victima trecuse, șeful lui Bucky nu făcuse decât să telefoneze din cabina în care se găsea la aceea unde era Bucky, iar acesta ridicase prada de la locul stabilit.

Bucky se hotări să aplice aceeași tactică și de data aceasta. Îi va spune lui Frank să pună cei șase mii de dolari într-o pungă de hîrtie obișnuită și să aștepte. Va lua un taxi pînă la bibliotecă și-l va suna de acolo, spunîndu-i să fie peste o oră lîngă ultima cabină. Se va instala din timp în cabina din holul de peste drum. Va suna cabina în fața căreia va aștepta Frankie, acesta va răspunde și-i va spune să pună punga sub banchetă și să plece acasă. Va putea urmări permanent mișcările lui Frankie. Dacă treaba mergea cum trebuie, nu avea decât să traverseze agale strada, să ia banii și să se întoarcă în camera lui, schimbînd cîteva taxiuri pînă acolo.

Bucky era sigur că nu va fi ceva prea obositor. Iar dacă Frankie ar face-o pe timpu-l și ar încerca ceva, se va ține departe de cabina cu pricina și va face un alt aranjament peste cîteva zile. Timpul era de partea lui.

În seara următoare Bucky nu-i dădu telefon lui Frankie. Stătea în camera întunecată, cu căștile dispozitivului de ascultare în urechi, ascuțind ce se petrecea în apartamentul familiei Edwards. Nu se auzea decât televizorul, dar Beth întrebă la un moment dat :

„Frank, ce te neliniștește ? Te tot uiți la telefon.“

— Te rog să-l duci tatii. Vezi, să-l sem-neze !

Vineri, Bucky telefonă la 5,45 după-amiază. Nu răspune nimeni. Frank răspunde în sfârșit la 6,20.

— Ai condus-o pe Beth ? îl întreabă Bucky.

— Da, lua-te-ar dracu' !

— Frankie, sint gata să-mi primesc răs-plata. Te sun mai tirziu ca să-ți spun cum să procedezi. Dar să nu încerci s-o faci pe deșteptul, n-o să-ți meargă. Chiar dacă încerci numai, luni dau telefon la bancă.

— De acord, n-am să-ți ies din cuvînt. Cînd îmi telefonezi ?

Bucky rînji. Frank credea că are de-a face cu un amator.

— Măcar cu aproximație, continuă acesta. Am nevoie de timp ca să pregătesc banii.

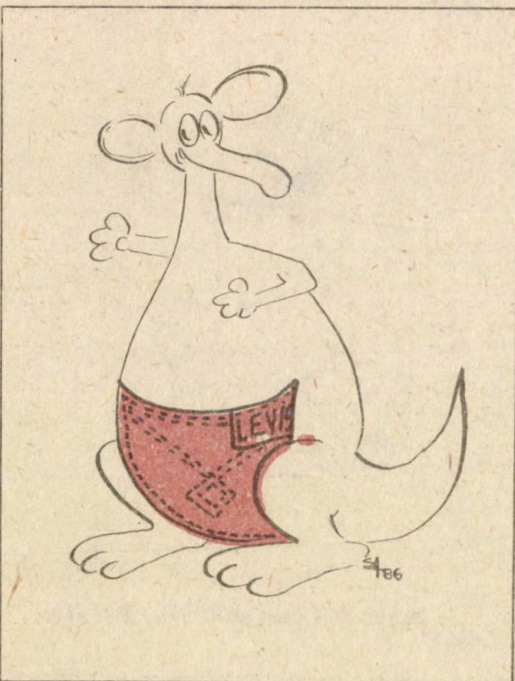
— Cît îți ia ca să pui șase mii de dolari într-o pungă de hîrtie ? Am să te sun disea-ră, miine sau duminică. Stai lângă telefon, prietene.

Buck puse receptorul în furcă, așteaptă pînă cînd un grup mai mare de oameni trecu pe lîngă cabină și se amestecă printre ei.

juns în camera sa, Bucky nu-și găsea locul. Luă încă una din pilulele lui pentru inimă, apoi se hotărî să declanșeze acțiunea chiar în seara aceea. Îi va telefona lui Frankie la 7,30 și-i va spune să aștepte un al doilea telefon,

pe urmă va lua un taxi pînă la bibliotecă și-l va suna de acolo. Holul clădirii de peste drum rămînea deschis pînă la ora 9, așa că afacerea trebuia încheiată pînă atunci, fără să-și supună inima la un efort prea mare.

La 7,10, cînd Bucky închise ușa cabinei telefonice din colț, era întuneric deja, așa că lumina se aprinse automat de îndată ce începu să formeze numărul lui Frank. Acesta răspunde la primul apel.

— Aceasta este der Tag *), bătrîne. Ziua D, de la dolari. Ai banii pregătiți într-o pungă de hîrtie ?

— Da. Ascultă, poți să mă scuzi o clipă ?

— Sigur că da, nu-i nici o grabă, spuse Bucky uitîndu-se la ceas. Cretinul încearcă să-și dea seama dacă telefonez dintr-o cabină publică, așteptînd să audă telefonista cerîndu-mi să mai pun bani în aparat. Ca și cum asta i-ar sluji la ceva, își zise el.

După treizeci de secunde de așteptare, Bucky închise. După patru minute, simțînd că-i crapă buza după o țigară, formă din nou numărul și auzi semnalul caracteristic de ocupat : receptorul lui Frank Edwards nu era deci în furcă.

Consternat, Bucky se răsuci în cabina strîmtă ca să arunce o privire spre blocul lui Frankie, apoi în sus, către fereastra acestuia. Era întuneric, dar lumina chioară a becului de la un stîlp se reflecta slab într-un fel de inel rotund, ceva metalic... rotund... care semăna cu un dispozitiv de ascultare !

Bucky văzu capul roșu al lui Frank Edwards puțin înaintea ca acesta să iasă în goană din bloc. Împinse frenetic ușa cabinei și începu să alerge spre casă. După cîțiva pași simți cum i se moale picioarele și se prăbuși pe trotuar cu fața în jos.

Ridicîndu-și privirile de pe carnețel spre cei adunați în jurul cadavrului, polițistul întrebă :

— Cine l-a văzut pe omul ăsta în momentul cînd a făcut infarct ?

— E într-adevăr mort ? întreabă Frank Edwards.

— Cum nu se poate mai mort. Ați văzut totul ?

— ...Da cred că da, spuse Frank lent. Locuiesc peste drum și mă duceam să cumpăr ...niște bere. L-am văzut pe omul acesta ieșind din cabina telefonică. Alerga sau, în orice caz, mergea foarte repede. Nu m-am uitat prea atent la el decît atunci cînd a căzut. Asta-i tot.

— Îl cunoașteți ? L-ați mai văzut vreodată ? întreabă polițistul.

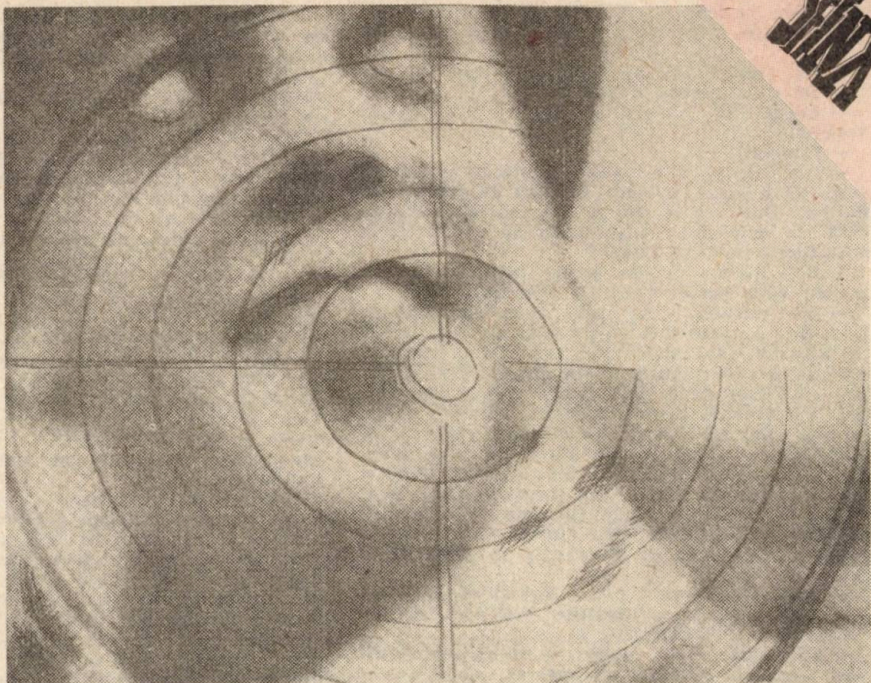
— Nu, nu l-am văzut în viața mea, răspunde Frank, dînd din cap. În tonul consternat al vocii lui se simțea o uimire sinceră.

**În românește de
Mihai-Eugen Avădanei**

(Din volumul : „Death Can Be Beautiful“. Fourteen Stories Chosen by ALFRED HITCHCOCK, London : Tandem, 1974).

*) Ziua (în germană în textul original) (N.t.).

RICHARD CONNELL

CEL MAI PRIMEJDIOS VÎNĂTOR

ndeava, acolo, în dreapta noastră, se află o insulă mare, învăluită de mister, spune Whitney.

— Ce insulă?, întreabă Rainsford.

— Pe hărțile vechi, poartă denumirea „Capcana de vase”, răspunde Whitney. Un nume

grăitor, nu-i așa? Marinarii au față de locul ăsta o teamă ciudată. Nu știu de ce. Vreo superstiție.

— N-o pot vedea, constată Rainsford, încercând să străpungă cu privirea noaptea tropicală, pe care umiditatea o făcea palpabilă și care învăluia iahtul într-o obscuritate caldă și impenetrabilă.

— Știu că ai ochi buni, spune Whitney rîzînd. Te-am văzut reperînd, la mai bine de trei sute de metri, un elan gonind pe fundalul cenușiu al vegetației de toamnă, dar vederea ta nu poate distinge nimic la șase kilometri, pe o noapte fără lună în Caraibe.

— Nici măcar la șase metri, recunosc Rainsford. Oribil! Ai zice că-i o catifea udă.

— O să fie destulă lumină la Rio, îi promise

Whitney. Ar trebui să fim acolo în câteva zile. Sper că puștile pentru vînătoria de jaguari au sosit de la Purdey. Putem face câteva vînători pe cînte urcînd pe firul Amazonului. Minuat sport, vînătoria.

— Cel mai frumos din lume, confirmă Rainsford.

— Pentru vînător, îl corectă Whitney. Nu pentru jaguar.

— Nu spune prostii, Whitney. Vinezi fiare sălbatice, nu faci filozofie. Cui îi pasă de sentimentele jaguarului?

— Lui, poate, remarcă Whitney.

— Nici vorbă! Îi lipsește inteligența.

— Cred că înțelege cel puțin un lucru: frica. Frica de durere și frica de moarte.

— Ce glumă! spuse Rainsford rîzînd. Căldura asta te molește, Whitney. Fii realist. Lumea este alcătuită din două categorii de creaturi: cei care vinează și cei care sînt vi-

nați. Din fericire, dumneata și cu mine, sintem vinători. Crezi că am trecut deja de insula aceea ?

— Nu știu, e-atît de întuneric. Sper că da.

— De ce ? întrebă Rainsford.

— Locul ăsta are o reputație... o reputație proastă.

— Canibali ?

— Nu tocmăi. Nici măcar canibalii n-ar accepta să trăiască într-un loc atît de abandonat de zei. Dar, nu se știe de ce, insula e cunoscută de marinari. N-ai observat că mateloții erau foarte nervoși, astăzi ?

— Da, acumă că-mi spui, într-adevăr, se purtau cam bizar. Chiar și căpitanul Nielsen.

— Da, suedezul ăsta oțelît, care s-ar duce și la diavol în persoană să-i ceară un foc. Ochii lui albaștri, fără strălucire, aveau o privire pe care nu o mai văzusem pînă atunci. Tot ce-am putut să scot de la el a fost : „Locul ăsta are o faimă proastă printre oamenii mărilor, domnule”. Apoi mi-a spus pe un ton grav : „Nu simți nimic ? E ca și cum aerul din jurul nostru ar fi pestilențial”. Ei bine, să nu rizi de ce-am să-ți spun acum : am simțit deodată ceva care m-a înghețat. Nu sufla briza. Marea era netedă ca o oglindă. Ne apropiem de insulă. Simțeam frigul acela de gheață în mine ca o spaimă subită.

— Pură imaginație ! spuse Rainsford. Credințele unui marinar superstițios sînt de-ajuns să contamineze toți oamenii de la bord.

— Se poate. Dar, uneori, cred că marinarii sînt inzestrați cu un simț special, care-i avertizează de primejdia ce-i amenință. Mi s-a întimplat să gîndesc că pericolul este un lucru tangibil, cu lungimi de undă proprii, asemenea sunetului sau luminii. Un loc blestemat poate difuza, ca să spunem așa, niște vibrații maligne. Oricum, sînt bucuros că ne îndepărtăm de locurile astea malefice. Cred că o să merg înăuntru, Rainsford.

— Nu mi-e somn. Rămin pe puntea din spațe să fumez o pipă.

— Atunci, noapte bună. Ne vedem la micul dejun.

— Bine. Noapte bună, Whitney.

Nici un zgomot nu tulbura noaptea, în afară de pulsațiile greoaie ale motorului care propulsa iahtul prin tenebre, cu o viteză bună, și de freacățul elicei în apă.

— Vă voi fi de mare ajutor pe ceață.

Sint căpitan de cursă lungă.

Răsturnat într-un șezlong, Rainsford trăgea cu nonșalanță din pipa sa din lemn de tîndafir. Toropeala voluptuoasă a nopții îi apăsa. „Este atîta întuneric, gîndi el, că aș putea dormi cu ochii deschiși ; noaptea mi-ar ține loc de pleoape”.

Deodată, un zgomot îl făcu să tresară. Îl auzise acolo, în dreapta, iar urechea lui de vîntor nu se putea înșela. Din nou același sunet. Undeva departe, în obscuritate, cineva trăsesese trei focuri de pușcă.

Intrigat, Rainsford sări în picioare și se îndreptă rapid spre bastingaj. Își încordă privirea în direcția de unde veniseră împușcăturile, dar era ca și cum ar fi încercat să vadă printr-o pătură. Se urcă pe bastingaj, încercînd să-și mențină echilibrul în picioare. Pipa se lovi de un odgon și-i căzu. Se aplecă brusc înainte, încercînd să o prindă. Scoase un strigăt răgușit, scurt, cînd își dădu seama că se aplecase prea mult și-și pierduse echilibrul. Strigătul încetă subit în clipa în care apele Mării Caraibilor, calde ca singele, se închiseseră deasupra capului său.

Reuși să urce la suprafață și încercă să strige foarte tare, însă valurile ridicate de trecerea iahtului îl plesneau în față și cînd deschidea gura, apa sărată îl sufoca. Începu să înoate cu furie, cu mișcări ample, spre luminile iahtului care se îndepărta, dar se opri înainte de-a fi parcurs o sută de metri. Recăpătase un dram de singe rece : nu era prima oară cînd se afla într-o situație dificilă. Există o șansă ca strigătele lui să fie auzite de pe iaht, dar șansa aceasta era minimă și se reducea pe măsură ce iahtul se îndepărta. Cu mare greutate, se descotorosi de haine și strigă din răsuferință. Luminile iahtului nu mai erau decît niște licurici palizi, gata să dispară. Apoi noaptea le înghiți cu desăvîrșire. Rainsford își aminti de împușcături. Venind dinspre dreapta. Înotă deci cu hotărîre în acea direcție, cu mișcări largi, regulate, economisindu-și forțele. Continuă să lupte cu marea o bucată de vreme ce i se păru interminabilă. Începu să-și numere cu disperare mișcărilor, poate că mai reușea să ajungă la o sută, și-apoi... Rainsford auzi un zgomot în beznă ; era un urlet ascuțit, urletul unui animal în paroxismul spaimii.

Nu recunoștea animalul care urlase astfel : nici nu încercă să-l identifice. Cu o energie sporită, înotă în direcția zgomotului. Urletul se mai auzi o dată, apoi fu retezat de un alt zgomot, sec, sacadat.

„Un pistol”, gîndi Rainsford, continuînd să înoate. După alte zece minute de eforturi susținute, urechile lui percepură un alt zgomot, cel mai agreabil ce-i fusese dat vreodată s-audă : rumoarea surdă și tumultul valurilor spărgîndu-se de coastă. Ajunsesse pe stînci înainte chiar să-și fi dat seama ; folosi restul de forțe ce-i rămîneau ca să se degajeze dintre ele. Forme colțuroase păreau să se detașeze din tenebrele opace ; cu miinile însingurate, cu răsufierea tăiată, se cățăra cu greu, pînă atinse faleza. O junglă compactă se întindea pînă la marginea acesteia. Ce primejdii îl pîneau în deșul acesta de copaci și ierburi ?

Pentru moment, Rainsford nu se neliniști în privința asta. Tot ce știa era că scăpase de dușmanca sa marea și că simțea o imensă oboseală. Se lăsă să cadă la marginea junglei și se scufundă în somnul cel mai adînc pe care-l avusese vreodată. Cînd deschise ochii văzu, după poziția soarelui, că era tirziu după-amia-

za. Somnul îi redase vigoarea ; simțea impun-
săturile foamei. Privi în jurul lui cu un fel de
bucurie.

„Acolo unde se aud împușcături, există oame-
neni. Acolo unde sînt oameni, e de mîncare“,
gîndi el. „Dar ce fel de oameni trăiesc într-un
loc atît de sinistru ?“ O margine neîntreruptă
de junglă inextricabilă și inegală străjuia
coasta.

N u văzu nici o urmă de pistă
în acea învălmășeală de arbori
și de ierburi. Era mai simplu
s-o ia de-a lungul coastei ;
înapoia pe marginea apei. Nu
departe de locul unde ieșise
la mal, se opri. Vreo ființă
rănită, un animal mare, jude-
cînd după urme, se năpustise
în hățișuri. Plantele erau strivite și mușchii
sfîșiați. Într-un loc, iarba era minjită cu ceva
stacojiu. Un mic obiect care lucea îi atrase
privirea. Era un cartuș gol.

„Calibru douăzeci și doi“, constată Rainsford.
„Ciudat. În plus, animalul trebuie să fi fost
destul de mare. Este un vînător îndrăzneț dacă
l-a înfruntat cu o armă de calibru mic. E clar
că fiara s-a apărat. Primele trei împușcături
pe care le-am auzit au fost trase cînd vînăto-
rul și-a hăituit prada și-a rănit-o, iar ultima
cînd a urmărit-o pînă aici și-a ucis-o“.

Cercetă solul cu atenție și descoperi ceea ce
spera să găsească : urmele unor cizme de vînă-
toare. Erau îndreptate spre falează și porneau
în direcția în care mergea el. Nerăbdător, alu-
necînd uneori pe o creangă putredă sau pe o
piatră instabilă, înapoia prin noaptea ce înce-
pea să coboare peste insulă.

O întunecime mohorîtă acoperea marea și
jungla în momentul cînd Rainsford zări niște
lumini, după o cotitură a coastei. Crezu mai
întîi că are în fața lui un sat, căci era multă
lumină. Dar, înapoind, văzu, spre uimirea lui,
că toate luminile proveneau de la o clădire
enormă, un edificiu foarte înalt, ale cărui tur-
nuri ascuțite se pierdeau sus, în întuneric.
Privirea sa desluși contururile neclare ale unui
castel grandios. Era clădit pe o falează înaltă.
Pe trei părți, stîncile se prăvăleau pînă în lo-
cul unde marea, în mijlocul umbrelor, își lingea
colții lacomi.

„Un miraj“, își zise Rainsford. Dar deschizînd
marea poartă de fier cu bare în virf de lance,
realiză că nu era un miraj. Treptele de piatră
erau cît se poate de reale ; poarta masivă cu
belciug de piatră reprezentînd o figură gro-
tescă era și ea reală, dar, cu toate acestea, un
aer de irealitate plutea peste lucruri.

R idică belciugul, care era înțe-
penit și scîrțîia de parcă n-ar
fi fost folosit niciodată. Îl lăsa
să cadă și tresări auzind zgo-
motul de tunet pe care-l stir-
nise. Îl ridică din nou. În mo-
mentul acela, poarta se des-
chise, atît de brusc de parcă
ar fi fost acționată de un arc,
iar Rainsford rămase nemișcat, clipind din
ochi în intensitatea valului de lumină aurie
care se revărsa dinăuntru. Primul lucru pe
care-l putu desluși era un bărbat, cel mai mare
pe care-l văzuse vreodată, o creatură uriașă,
solid construită, cu o barbă neagră care-i cădea

pînă la briu. Ținea în mînă un revolver cu
țeavă lungă, îndreptat spre inima lui Rainsford.

Din hățișul de pînă care-l acoperea fața, doi
ochi mici îl priveau.

— Nu vă fie teamă, spuse Rainsford cu un
suris pe care-l voia dezarmant. Nu sînt hoț ;
am căzut de pe-un iaht. Numele meu e Sanger
Rainsford și sînt din New York City.

Amenințarea persista în privirea omului.
Ținea revolverul ațîțit asupra lui cu rigidita-
tea unei statui. Nimic nu dovedea că ar fi în-
țeles cuvintele lui Rainsford sau chiar că le-ar
fi auzit. Purta o uniformă neagră, bordată cu
astrahan gri.

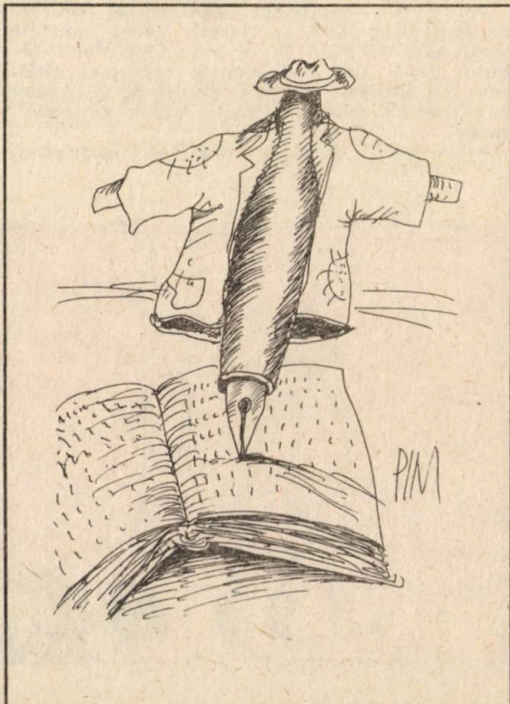
— Sînt Sanger Rainsford, din New York,
reluă Rainsford. Am căzut de pe un iaht. Mi-e
foame.

În loc de răspuns, omul ridică cocoșul armei
cu degetul mare. Apoi Rainsford îl văzu du-
cîndu-și mîna liberă la frunte pentru salutul
militar, lovindu-și călcîiele cu un pocnet și ră-
minînd în poziție de drepti. Un alt bărbat
cobora scara largă de marmură, un bărbat
subțire, foarte drept, în ținută de seară. Cu o
voce distinsă, cu un ușor accent care punea
în evidență precizia și lentoarea vorbirii, spuse :

— Este o mare plăcere pentru mine și o
mare onoare să-l primesc pe domnul Sanger
Rainsford, celebrul vînător.

Rainsford strînse mașinal mîna bărbatului.

— Am citit cartea d-voastră despre vînăto-
area de leoparzi în zăpezile Tibetului, explică
bărbatul. Sînt generalul Zaroff. Ceea ce l-a
frapat mai întîi pe Rainsford a fost frumuse-
țea deosebită a acestui bărbat, apoi originalita-
tea, aproape ciudățenia chipului său. Era un
bărbat înalt, mai în vîrstă, căci părul său era
de un alb strălucitor. Dar sprincenele groase,
ca și mustața ascuțită, erau la fel de negre
ca noaptea pe care Rainsford tocmai o pără-

sise. Avea ochi negri, pomeți proeminenți, nasul bine desenat, fața subțire, tenul mat, fizionomia unui om obișnuit să comande: un chip aristocratic. Întorcându-se spre gigantul în uniformă, generalul îi făcu un semn. Uriașul își puse la loc pistolul, salută militarist și se retrase.

— Ivan are o forță incredibilă, remarcă generalul, dar, din păcate, este surdo-mut. O ființă simplă, cam feroce însă, aidoma tuturor celor de felul lui.

— E rus?

— E cazac, spuse generalul zimbând și zimbetul îi puse în evidență buzele roșii și dinții ascuțiți. Ca și mine. Dar nu e cazul să zăbovim aici. Vom putea sta de vorbă mai târziu. Deocamdată, aveți nevoie de haine, de hrană și de odihnă. Le veți avea. Locul acesta este foarte odihnitor. Ivan apără din nou, iar generalul îi vorbi mișcându-și buzele, fără să scoată nici un sunet.

— Am să vă rog să-l urmați pe Ivan, domnule Rainsford. Tocmai mă pregăteam să iau cina cind ați sosit. Vă aștept. Cred că hainele mele vi se potrivesc.

Rainsford îl urmă pe uriașul tăcut într-o încăpăre imensă cu birne aparente și un pat cu baldachin în care ar fi încăput șase oameni. Ivan pregăti un costum de seară pe care Rainsford îl îmbracă, constatând că provenea de la un croitor londonez care nu-și punea, de obicei, foarfece și acul în slujba cuiva care n-avea cel puțin rangul de duce.

Suprafrageria în care-l conduse Ivan, remarcabilă în multe privințe, era de o magnificență medievală. Te ducea cu gândul la sala mare a unui baron din epoca feudală, prin lemnăria de stejar, înălțimea tavanului și masa lungă la care ar fi putut sta patruzeci de inși. De jur împrejurul sălii se puteau vedea capetele împăiate a tot felul de animale: lei, tigri, elefanți, elani, urși, speciile cele mai mari, cele mai perfecte pe care Rainsford le văzuse vreodată. La masa cea mare stătea generalul, singur.

— Un cocteil, domnule Rainsford? Întrebă el.

Cocteilul era incomparabil și Rainsford observă că întregul serviciu — cristaluri, argintărie, porțelanuri — era dintre cele mai rafinate.

Mincară borș, supă aceea care le place rușilor atât de mult, o supă groasă, roșie, cu smântină acrișoară. Scuzându-se oarecum, generalul Zaroff spuse:

— Facem tot ce putem ca să menținem aici confortul civilizației. Vă rog să închideți ochii asupra imperfecțiunilor. Ne aflăm departe de căile bătute, nu-i așa? Vi se pare că șampania a avut de suferit de pe urma lungii traversări?

— Nicidecum, declară Rainsford.

Vedea în persoana generalului o gazdă amabilă, plină de atenție, un veritabil cosmopolit. Și totuși, era la el ceva care-l neliniștea. De fiecare dată cind ridica privirea din farfurie, îi vedea pe general observându-l, evaluându-l.

— Ați fost uimit, poate, spuse generalul Zaroff, că vă știu numele. Trebuie să vă spun că am citit toate cărțile despre vinătoare publicate în engleză, franceză, rusă. Am o singură pasiune în viață: vinătoria.

— Aveți câteva exemplare minunate, spuse Rainsford, gustind dintr-un mușchiuleț deosebit de bine preparat. Bivolul acesta din zona Capului e cel mai mare pe care l-am văzut vreodată.

— Într-adevăr, domnule Rainsford, era un monstru...

— Am considerat întotdeauna, spuse Rainsford, că, din vinatul mare, bivolul de la Cap este cel mai periculos.

Generalul nu răspunse imediat. Avea zimbetul acela ciudat al buzelor lui roșii.

— Vă înșelați, domnule; bivolul de la Cap nu este vinatul cel mai periculos.

Își bău vinul cu înghițituri mici.

— Aici, în rezervația mea, pe această insulă, vinează un vinat mai periculos.

Rainsford își manifestă surpriza.

— Există vinat mare pe insulă?

Generalul dădu din cap afirmativ.

— Cel mai mare.

— Adevărat?

— Sigur că nu se găsește aici în mod obișnuit. Trebuie să populez insula.

— Ce-ați importat, domnule general? întrebă Rainsford. Tigri? Generalul zimbă.

— Nu ; vinătoarea de tigri a încetat să mă mai intereseze de cîțiva ani. Le-am epuizat posibilitățile. Nu-mi mai dau fiori. Nu trec printr-o primejdie reală. Eu trăiesc pentru primejdie, domnule Rainsford.

— Dar ce vinat... ? începu Rainsford.

— Am să vă spun. O să vă amuze ideea, sînt sigur, și cred, cu toată modestia, că am reușit un lucru rar. Am inventat o senzație nouă. Pot să vă mai torn un pahar de vin, domnule Rainsford ?

— Da, mulțumesc.

Generalul umplu cele două pahare și spuse :

— Dumnezeu îi creează pe unii oameni poeți, Pe unii îi face regi, pe alții cerșetori. Pe mine m-a făcut vinător. Mina mea a fost făcută pentru trăgaci, cum spunea tatăl meu. Era un om foarte bogat, care poseda 500 000 de ha în Crimeea și era un vinător fervent. N-aveam nici cinci ani cînd mi-a dăruit o mică pușcă, fabricată la Moscova special pentru mine, ca să vinez vrăbii. Am folosit-o ca să omor cîțiva din curcanii lui preferați ; nu m-a pedepsit ; m-a felicitat pentru precizia tirului. Am ucis primul urs în Caucaz, la vîrsta de zece ani. Toată viața mea a fost o lungă partidă de vînațoare. Am intrat în armată ; asta se cerea fiilor nobilimii. Cîțva timp, am comandat o divizie de cavalerie cazacă, dar ceea ce mă interesa cu-adevărat era tot vînațoare. Am vînat tot felul de vinat în toate țările. Mi-ar fi imposibil să vă spun cîte fiare am ucis.

Generalul trase un fum.

— După revoluție, am părăsit țara. Ar fi fost imprudent pentru un ofițer al țarului să rămînă acolo. Mulți nobili și-au pierdut toată averea. În ce mă privește, investisem, din ferice, sume mari în titluri americane și nu va fi nevoie

niciodată să deschid o ceainărie în Monte-Carlo sau să mă fac șofer de taxi la Paris. Bineînțeles, am continuat să vinez : ursul grizzli în Munții Stîncosi, crocodilii din Gange, rinocerii din Africa orientală. În Africa, am fost rănit de acest bivol, ceea ce m-a obligat să zac timp de șase luni. De îndată ce m-am vindecat, am plecat să vinez jaguarii în zona Amazonului, căci auzisem spunîndu-se că sînt deosebit de vicleni. Lucru care nu s-a adevărit. Cazacul oftă.

— Nu erau deloc pe măsura unui vînațor cu multă prezență de spirit și o pușcă de calibru mare. A fost o decepție amară. Stăteam culcat în cortul meu, într-o noapte, cu o durere de cap teribilă, cînd mi-a trecut prin minte un gînd îngrozitor. Vînațoare începea să mă plictisească ! Și, după cum v-am spus, asta era toată viața mea. Am auzit că în America oamenii de afaceri se prăbușesc cînd renunță la ce-a fost viața lor.

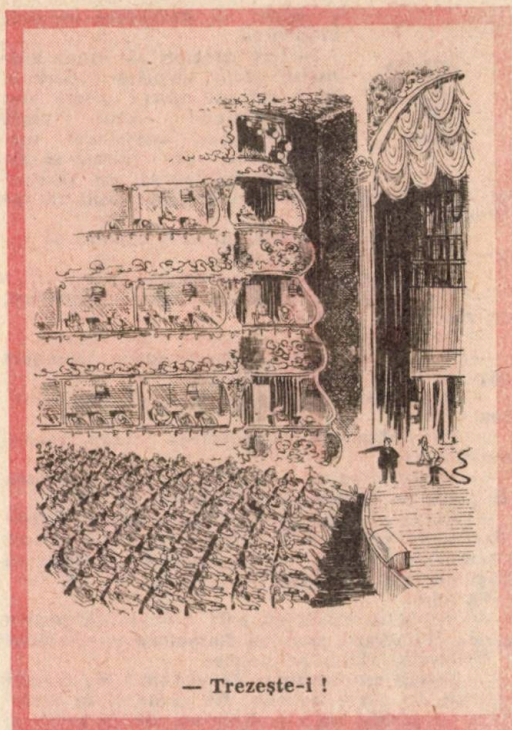
— E-adevărat, spuse Rainsford.

Generalul își aprinse altă țigară.

— Nu voiam să mă prăbușesc. Trebuia să fac ceva. Or, am spirit de analiză, domnule Rainsford. Acesta este, fără îndoială, motivul pentru care vînațoare mă distrează.

— Fără nici o îndoială, domnule general.

— M-am întrebat deci, continuă generalul, de ce vînațoare a încetat să mă mai fascineze. Sînteți cu mult mai tînăr decît mine, domnule Rainsford, și nu ați vînat la fel de mult ca mine, dar poate că ghiciți răspunsul.

— Trezește-i !

— Și ?

— Pur și simplu nu mai era ceea ce-am putea numi o distracție. Devenise prea ușoară. Nu mi-a scăpat niciodată prada. Niciodată. Nimic nu este mai fastidios ca perfecțiunea.

Generalul își aprinse altă țigară.

— Nici un animal nu avea vreo șansă să-mi scape. Nu mă laud. E o certitudine matematică. Animalul nu posedă decît etichete și instinctul. Instinctul nu se poate măsura cu rațiunea. Cînd mi-a trecut prin minte lucrul acesta, a fost pentru mine un moment tragic, credeți-mă !

Captivat de ceea ce-i spunea gazda lui, Rainsford se aplecă deasupra mesei.

— Am avut subit revelația a ceea ce trebuia să fac, continuă generalul.

— Adică ?

Generalul zîmbi, cu zîmbetul liniștit al cuiva care a înfruntat un obstacol și a ieșit invins.

— A trebuit să inventez un vinat nou.

— Un vinat nou ? Glumiți.

— De fel. Nu glumesc niciodată cînd e vorba de vînațoare. Îmi trebuia un animal nou. L-am găsit. Am cumpărat deci insula, am construit casa aceasta și aici vinez. Insula corespunde de minune scopului meu. Este aici o junglă în care se găsesc meandre de cărări, dealuri, mlaștini...

— Dar animalul, domnule general...

— Ah ! îi datorez vînațoare cea mai pasionantă din lume. Nici o altă vînațoare nu se poate compara cu aceasta. Vinez în fiecare zi și nu mă plictisesc niciodată, fiindcă am de-a face cu un vinat împotriva căruia pot apela la resursele minții mele.

e chipul lui Rainsford se cîtea stupoarea.

— Imi doream să vinez animalul ideal, explică generalul. Deci mi-am spus : „Care sint caracteristicile unui vinat ideal ?” Iar răspunsul era, bineînțeles, că trebuie să fie inzeștrăat cu curaj, cu violenție

și, mai presus de orice, să fie capabil să raționeze.

— Dar nici un animal nu este capabil să raționeze, obiectă Rainsford.

— Există unul, stimată domn.

— Nu vă puteți gândi la... spuse Rainsford, cu răsuflarea tăiată.

— De ce nu ?

— Nu pot să cred că sînteți serios, domnule general ! Este o glumă sinistră.

— De ce n-aș fi serios ? Vorbesc de vinătoare.

— De vinătoare ? Dumnezeule mare, vorbiți de crimă !

Generalul rise cu cea mai perfectă bonomie. Il privi pe Rainsford cu un aer malițios :

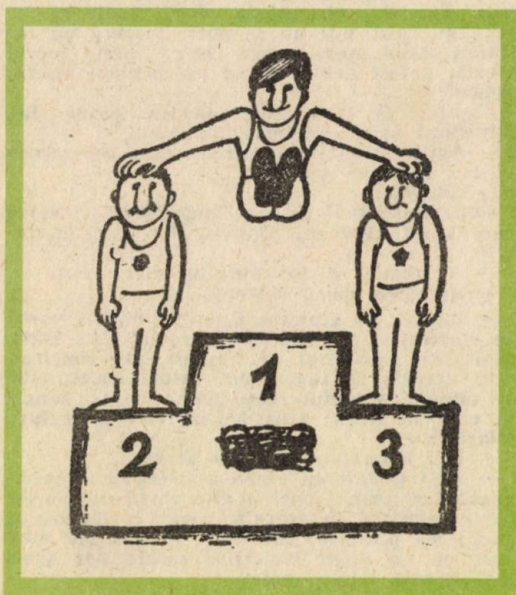
— Refuz să cred că un tinăr modern și civilizat cum păreți a fi poate avea idei atît de romantice asupra vieții omenești. Desigur că experiențele d-voastră de război...

Se opri.

— Nu m-au făcut să arăt indulgență pentru crima deliberată, termină Rainsford cu asprime.

Generalul rîdea în hohote.

— Sînteți extraordinar de nostim ! Nu te mai aștepti, în zilele noastre, fie chiar și în America, să găsești un om dintr-un mediu luminat, care să aibă vederi atît de naive și, dacă-mi pot permite această apreciere, care să poarte atît de evident pecetea spiritului epocii victoriene. Da, bineînțeles, trebuie să fi avut strămoși puritani. Este cazul atîtor americani. Aș putea să pariez că veți uita aceste idei cînd veți vina cu mine. Vă așteaptă emoții autentice și inedite, domnule Rainsford.

— Mulțumesc ; eu sînt vinător, nu asasin.

— O, Doamne, spuse generalul, care nu părea deloc afectat, iarăși cuvîntul acesta urît. Dar am convingerea că vă voi dovedi cit de nefondate sînt scrupulele d-voastră.

— Da ?

— Viața e pentru cei tari, trebuie trăită de cei tari și, la nevoie, curmată de cei tari. Cei slabi au fost aduși în această lume pentru plăcerea celor tari. Sînt tare. De ce să nu folosească acest dar ? Vinez drojdia pămîntului, marelui de pe cargouri, negri, galbeni, albi, mețiși. Un pur-sînge sau un ciine de rasă valorează cit douăzeci dintre ei.

— Dar sînt oameni, protestă Rainsford.

— Tocmai de-aceia. Iată de ce mă servesc de ei. Lucrul acesta imi produce plăcere. Ei raționează, mai mult sau mai puțin. Sînt deci periculoși.

— De unde-i luați ?

— Insula se numește „Capcana de vase”. Uneori, în minia lui, un zeu al mării mi-i trimite. Alteleori, cînd Providența nu e destul de binevoitoare, o ajut puțin. Veniți cu mine la fereastră.

Rainsford privi înspre mare.

— Priviți într-acolo, în larg, spuse generalul, întinzînd mina în întuneric.

chii lui Rainsford nu vedeau decît beznă. Generalul spîșă pe un buton ; acolo, în larg, Rainsford văzu apărînd niște lumini.

Generalul rise, satisfăcut.

— Luminile indică un canal care nu există. Stînci uriașe sînt ascunse acolo, asemenea

unui monstru marin cu botul căscat. Pot sfărîma un vas la fel de lesne cum sparg eu nuca aceasta.

Lăsă să cadă o nucă pe parchetul din lemn tare și o zdrobi cu călcîiul.

— Ah, da ! spuse el neglijent, ca și cum ar fi răspuns unei întrebări. Avem electricitate. Ne străduim să fim civilizați, aici.

— Civilizați ? Și trageți asupra oamenilor ?

În ochii negri ai generalului trecu, preț de o secundă, un licăr de minie, apoi acesta spuse, cu tonul cel mai amabil :

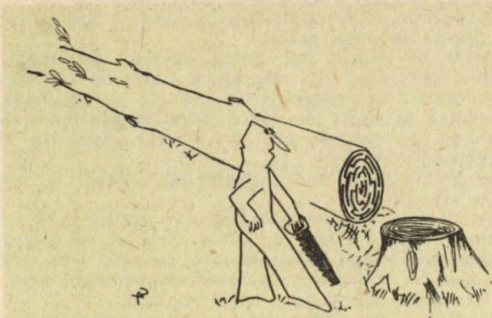
— Dumnezeu ! Ce tinăr virtuos ! Vă asigur că nu fac ceea ce sugerați d-voastră. Ar fi un lucru barbar. Îi tratez pe acești vizitatori cu toată considerația posibilă. Nu le lipsește nici hrană bună, nici antrenamentul. Ajung foarte repede într-o condiție fizică perfectă. O să vă puteți convinge și singur, mîine.

— Ce vreți să spuneți ?

— Vom vizita centrul meu de antrenament, spuse generalul zîmbînd. Se află la subsol. Am acolo, deocamdată, în jur de doisprezece oameni. Provin de pe vasul spaniol San Lucar, care a avut ghinionul să se sfarme de stînci, acolo. Un lot de calitate inferioară, din păcate. Niște biete specimene, obișnuite mai degrabă cu punea decît cu jungla.

Ridică mina și Ivan, care era și majordom, aduse cafele negre, tari. Rainsford făcu un efort ca să nu vorbească.

— Trebuie să înțelegeți că e un joc, spuse generalul, afabil. Propun unuia dintre ei o partidă de vinătoare. Îi dau provizii și-un excelent cuțit de vinătoare. Îi las un avans de trei ore față de mine. Este stabilit că-l urmez, cu un pistol de calibru foarte mic și cu bătaie

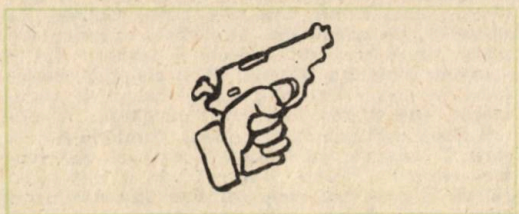
foarte scurtă. Dacă vinatul îmi scapă timp de trei zile întregi, cîştigă partida. Dacă-l găsesc... Generalul zîmbi viclean.

— ...pierde.

— Şi dacă refuză să fie vinat?

— E de la sine înţeles că-l las să aleagă.

Nu e obligat să joace acest joc dacă nu vrea. Dar dacă nu vrea, îl dau pe mina lui Ivan. Ivan a avut odinioară onoarea să trăiască la curtea Marelui Ţar Alb, unde era însărcinat cu pedepsirea cu knutul; are o idee destul de personală despre ce-nseamnă o distracţie. Oa-

menii aleg invariabil vinătoarea, domnule Rainsford, invariabil.

— Şi dacă cîştigă?

Generalul zîmbi cu şi mai multă satisfacţie.

— Pînă acum, nu am pierdut.

Apoi adăugă imediat:

— Nu vreau să credeţi că mă laud, domnule Rainsford. Mulţi dintre ei nu pun decît probleme de genul cel mai elementar. Doar din cînd în cînd mai găsesc cîte unul pe măsura mea. A fost odată unul care era cît pe ce să cîştige. A trebuit, în ultimă instanţă, să recurg la ciini.

— La ciini?

— Pe aici, vă rog. Am să vi-l arăt.

Generalul îl conduse pe Rainsford către o fereastră. Lumina proiecta prin ferestre o diră tremurătoare care alcătua desene groţesti pe solul curţii de sub el. Rainsford putea vedea mişcîndu-se trei sau patru umbre negre şi enorme. Cînd ridică privirea spre el, ochii le străluciră cu ape verzi.

— Este o haită destul de bună, după părerea mea, observă generalul. Lă se dă drumul la ora şapte în fiecare seară. Dacă cineva ar încerca să intre în casă, sau să iasă, i s-ar întîmpla ceva extrem de dezagreabil.

Fredonă o frîntură dintr-o melodie de la Follies-Bergères.

— Şi-acum, spuse generalul, am să vă arăt

colecţia cea nouă de capete. Vreţi să veniţi cu mine pînă în bibliotecă?

— Sper că mă veţi scuza în seara aceasta. Nu mă simt prea bine.

— Adevărat? întrebă generalul cu solicitudine. Cred că nu e nimic anormal în starea d-voastră; aţi înnotat atît de mult! Aveţi nevoie de o noapte de somn bun, de odihnă. Miine, sînt sigur că vă veţi simţi alt om. Şi o să vinăm, da? Am în vedere ceva destul de promiţător.

Rainsford ieşi din încăpere în mare grabă.

— Regret că nu puteţi veni cu mine în astă seară, strigă generalul. Mă aştept la o vinătoare destul de bună: un negru mare, viguros. Pare plin de resurse. El bine, noapte bună, domnule Rainsford. Sper să vă odihniţi bine.

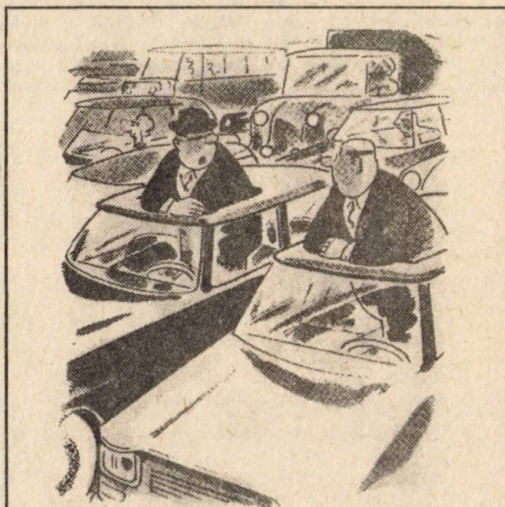
P

atul era bun, iar pljamaus din mătasea cea mai moale. Rainsford simţea oboseala în toate fibrele fiinţei sale. Cu toate acestea, narcoticul somnului nu-l aduse calmul. Stătea întins, cu ochii larg deschişi. O dată i se păru că aude pe culoar nişte paşi furiaşi, chiar lîngă uşa lui. Încercă să deschidă uşa brusc; era zăvorâtă. Se duse la fereastră şi privi afară. Camera se afla sus, într-unul din turnuri. Luminile castelului erau stinse acum. Totul era întunecat şi liniştit; dar, cum apăruse un colţ de lună galbenă, lumina palidă pe care o răspindea îi permise să întrezărească curtea. Nişte forme negre, tăcute, intrau şi ieşeau din conul de lumină într-un du-te-vino continuu.

Ciini! îi auzi şi ridică capul; aşteptarea îi se citea în ochii verzi. Rainsford se întoarse în pat, se întinse. Încercă diverse metode ca să adoarmă. Izbutise să aţipească cînd, auzi acolo, în junglă, zgomotul slab al unei împuşcături.

Generalul Zaroff nu apărui decît la ora prînzului. Era impecabil îmbrăcat într-un costum de tweed, ca un gentilom de ţară. Se interesă de starea sănătăţii lui Rainsford.

— În ce mă priveşte, oftă generalul, nu mă simt tocmai bine. Sînt îngrijorat, domnule Rains-

— Nu se mai poate, domne, trebuie să schimb maşina cu una mai rapidă!

ford. Aseară am surprins în mine simptome ale vechii mele boli.

La privirea întrebătoare a lui Rainsford, generalul răspunse :

— Plictiseala ; plictiseala.

Apoi, servindu-se încă o dată cu clătite, explică :

— Vinătoarea n-a fost bună noaptea trecută. Individul și-a pierdut cumpătul. A pornit-o drept înainte, pe o pistă care nu punea nici o problemă. Acesta este inconvenientul cu marinarii. Nu-și folosesc creierul și nu știu să se orienteze în pădure. Fac lucruri atât de stupide și de evidente ! E foarte plictisitor. Încă un pahar de vin, domnule Rainsford ?

— Domnule general, spuse Rainsford cu o voce fermă, vreau să părăsesc insula imediat. Generalul își ridică sprincenele stufoase. Părea afectat.

— Dar, dragul meu domn, de-abia ai sosit. Încă nu ai vinat.

— Dorese să plece astăzi, spuse Rainsford.

Văzu ochii de un negru mat ai generalului fixați asupra lui ; îl observau. Deodată, fața generalului Zaroff se lumină.

Umplu paharul lui Rainsford cu un vin de o vechime considerabilă, provenind dintr-o sticlă prăfuită.

— În seara asta, spuse generalul, vom vîna împreună.

Rainsford dădu din cap.

— Nu, domnule general, nu vreau să vînez.

Generalul ridică din umeri, mincînd delicat un strugure de seră.

— Cum doriți, stimabile domn. Dumneavoastră decideți. Dar poate îmi îngăduiți să vă sugerez că o să găsiți concepția mea asupra vînaătorii mai amuzantă decît aceea a lui Ivan ?

u o mișcare a capului, arătă spre colțul în care stătea uriașul, cu un aer amenințător, cu brațele lui groase încrucișate peste butia ce-i ținea loc de piept.

— N-o să-mi spuneți că... se indignă Rainsford.

— Dragul meu domn, v-am avertizat că nu glumesc niciodată cînd e vorba de vînaătoare ! Am fost într-adevăr inspirat. Ridic paharul în onoarea unui dușman de o cali-

tate în sfîrșit comparabilă cu a mea !

Generalul ridică paharul, în timp ce Rainsford îl privea cu ochii măriți.

— O să vedeți că jocul merită osteneala, spuse generalul cu entuziasm. Creierul d-voastră împotriva creierului meu. Forța și rezistența d-voastră în luptă cu forța și rezistența mea. O partidă de șah în aer liber ! Iar miza nu e neglijabilă, nu ?

— Și dacă câștig ? întrebă Rainsford cu un glas răgușit.

— Mă voi recunoaște bucuros învins dacă la miezul nopții, după cea de-a treia zi, nu v-am găsit, spuse generalul Zaroff. Șalupa mea vă va lăsa pe continent, în proximitatea unui oraș.

Generalul citi gîndul lui Rainsford.

— Puteți avea încredere în mine, spuse generalul. Vă dau cuvîntul meu de gentleman și de vînaător. Desigur, d-voastră, pe de altă parte, îmi veți promite să nu spuneți nimic despre vizita pe care ați făcut-o aici.

— Nu voi face nici o promisiune de acest gen, spuse Rainsford.

— A, în acest caz... dar de ce să discutăm de-acum despre aceste lucruri ? După trei zile, vom putea discuta savurînd o sticlă de Veuve Cliquot, dacă nu cumva...

Generalul își degusta vinul.

Apoi se însufleți și, cu eficiența unui om de afaceri, îi spuse lui Rainsford :

— Ivan vă va da haine de vînaătoare, provizii și un cuțit. Vă sfătuiesc să vă încălțați cu mocasini ; amprenteale sînt mai puțin vizibile. Vă sfătuiesc, de asemenea, să evitați mlaștina cea mare din partea de sud-est a insulei. Noi îi spunem Mlaștina Morții. Sînt nisipuri mișcătoare pe acolo. Un idiot a încercat să se aventureze. Din păcate Lazarus îl urmărea. Vă puteți lesne închipui ce-am simțit, domnule Rainsford. Îl adoram pe Lazarus ; era cel mai frumos ciine din haină. Dar mă văd nevoit acum să vă rog să mă scuzați. Fac întotdeauna o siestă după dejun. Veți avea timp doar cît să trageți un pui de somn, din păcate. Fără îndoială, veți dori să plecați imediat. Nu vă urmez înainte de apusul soarelui. Vinătoarea e mult mai fertilă în emoții noaptea decît ziua, nu credeți ? La revedere, domnule Rainsford, la revedere.

Generalul Zaroff părăsi încăperea, fără grabă, cu o plecăciune adîncă, de o politețe rafinată.

Pe o altă ușă intră Ivan.

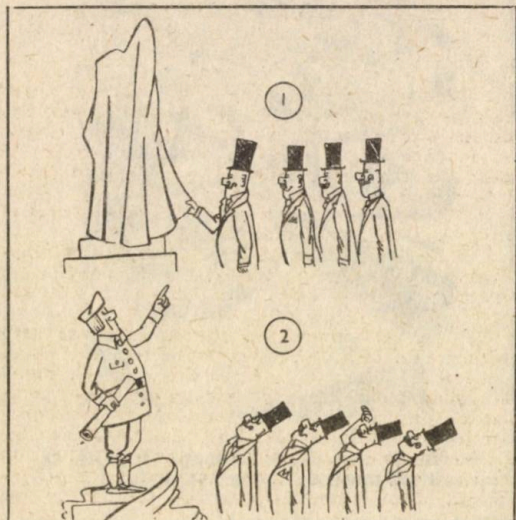
Ducea sub braț niște haine de vînaătoare kaki ; o raniță cu provizii, o teacă de piele cu un cuțit de vînaătoare cu lamă lungă ; mina sa dreaptă se odihnea pe un revolver armat, trecut pe sub briul roșu care-i încingea mijlocul...

e două ore, Rainsford își croia drum prin junglă cu mare greutate.

„Trebuie să-mi păstrez singele rece ; trebuie să-mi păstrez singele rece”, își spunea el, stringînd din dinți.

Nu prea mai știa ce face din momentul cînd porțile castelului se închiseseră cu zgomot în urma lui. La început, nu avusese decît o singură idee : să pună între el și generalul Zaroff o distanță cît mai mare. O luase la goană drept înainte, mînat de pîntenii ascuțiți ai unui sentiment foarte apropiat de panică. Acum își revenise și se oprise, cîntărind situația.

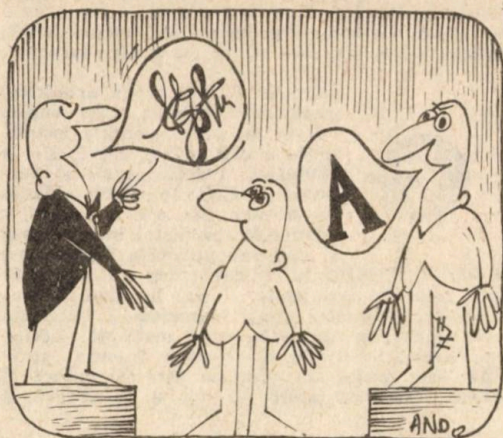

Înțelese că era pueril să fugă în linie dreaptă, lucru care l-ar duce în mod inevitabil față în față cu marea. Era prins într-un tablou încadrat de apă, iar mișcările lui, era de la sine înțeles, trebuiau să se înscrie în acest cadru.

— O să-i dau o pistă de urmat, murmură Rainsford, părăsind așa-zisul drum pe care-l urmase și infundându-se în jungla nestrăbătută de vreo cârare. Trasă o serie de bucle complicate, reveni de nenumărate ori pe urmele pașilor săi, aducându-și aminte de tot ce învățase despre vânătoarea de vulpi și despre subterfugile pe care le folosește acest animal. Noaptea îl găsi cu picioarele obosite, miinile și fața zdrelite de crengi, pe o ridicătură de pământ cu copaci înghesuți. Știa că e nebuie curată să meargă mai departe orbecând prin întuneric, chiar presupunând că mai avea destulă forță. Simțea o nevoie imperioasă de odihnă. Gîndi: „Am făcut pe vulpea; acum trebuie să fiu pisica din fabulă”. Se afla lângă un copac mare cu trunchiul gros, cu crengile întinse; cu mare grijă, ca să nu lase nici o urmă, se cățăra în furca crengilor și, întinzându-se pe o cracă mai joasă, se odihni, de bine de rău. Odihna îi spori încrederea; se simțea aproape în siguranță. Un vînător, chiar dotat cu zelul de care dădea generalul Zaroff, nu putea să-l descopere. Iși spunea el; doar diavolul ar putea, după lăsarea întunericului, să urmărească prin junglă această pistă incurcată. Dar poate că generalul era chiar diavolul.

lină de temeri, noaptea se tira, interminabilă, aidoma unui șarpe rănit. Somnul nu cobori asupra lui Rainsford, deși peste junglă se lăsase tăcerea unei lumi moarte. Către dimineață, pe cînd un cenușiu murdar colora cerul, țipătul unei păsări speriate îl făcui să-și concentreze atenția în direcția aceea. Ceva înainta prin hățșuri, avansa încet, cu prudență, pe același drum sinuos pe care-l urmase Rainsford.

ANDO

Se lipi de creangă și pîndi prin ecranul de frunze, aproape la fel de gros ca un covor. Acel ceva care se apropia era un om.

Era generalul Zaroff. Înainta, cu ochii așintii pe pămînt, în fața lui, extrem de concentrat. Se opri, aproape sub copac, ingenuche și examină solul. Impulsul lui Rainsford fu să sară jos, ca o panteră, însă văzu în mina dreaptă a generalului un obiect metalic: un pistol automat.

Vînătorul clătina din cap de mai multe ori, ca și cum ar fi fost perplex. Apoi se ridică și scoase din tabacheră una din țigările lui negre. Fumul acru urca asemenea tămîiei pînă la nările lui Rainsford, care-ți ținea respirația. Privirea generalului părăsise solul și urca, centimetru cu centimetru, de-a lungul trunchiului. Acolo sus, Rainsford încremenise, cu toți mușchii încordați pentru săritură. Dar privirea sfredelitoare a vînătorului se opri înainte de-a ajunge la craca pe care stătea Rainsford. Pe fața bronzată a generalului apărui un zîmbet. Cu o încetineală calculată, aruncă în aer un rotocol de fum; apoi întoarse spatele copacului și se îndepărtă cu nonșalanță, reluînd pista pe care venise. Foșnetul ierburilor frecîndu-se de cizmele lui de vînătoare se auzi din ce în ce mai slab.

Plămîni lui Rainsford eliberă brusc aerul cald pe care-l țînuseră închis. Se simțea cuprins de neliniște și înjepeuit. Generalul era în stare să urmărească o pistă pe timp de noapte. O pistă extrem de complicată; poseda fără îndoială puteri supranaturale.

Nu lipsise decît foarte puțin ca generalul Zaroff să-și descopere prada.

Cel de-al doilea gînd care-i veni lui Rainsford era și mai cumplit; îi provocă un fior de groază care-i străbătu tot trupul. „Nu vreau să-mi pierd singele rece. Nu vreau”.

Se lăsă să alunece pe pămînt și porni prin pădure. Pe față i se citea tensiunea și-și forța creierul să lucreze. La vreo trei sute de metri de ascunzătoare, se opri într-un loc unde greutatea uriașă a unui copac mort se sprijinea precar de un alt copac mai mic, viu. Descotorosîndu-se de sacul cu provizii, scoase cuțitul din teacă și se puse pe lucru adunîndu-și toată energia. Cînd termină în sfîrșit treaba, se as-

SORIN POSTOLOCHE

cunse în dosul unei crengi căzute la vreo sută de metri distanță. Nu trebuia să aștepte mult. Pisica venea din nou să se joace cu soarelele.

Generalul Zaroff venea urmărind pista cu siguranța unui copoi. Nimic nu scăpa privirii iscoditoare a ochilor lui negri, nici o rămurică îndoită, nici o amprentă, oricât de slabă, lăsată în mușchi. Era atît de absorbit de urmărirea pistei încît ajunse la capcana pregătită înainte s-o fi văzut. Piciorul lui atinse craca ridicată care juca rolul de declanșator. Chiar în clipa în care o atinse, generalul simți primejdia și făcu un salt înapoi cu agilitatea unei maimuțe. Totuși nu fusese destul de iute; copacul mort, sprînjinit ușor peste cel viu, pe care Rainsford îl tăiasse, căzu cu mult zgomot și, în cădere, îl

atinse pe general, alunecîndu-i de-a lungul umărului. Fără promptitudinea acestuia, ar fi fost în mod inevitabil strivit sub greutatea copacului. Se clătina, dar nu căzu și nu dădu drumul pistolului. Rămase acolo, nemișcat, frecîndu-și umărul lovit. Rainsford, cu inima strînsă de teamă, auzi răsunînd în junglă risul sarcastic al generalului.

— Domnule Rainsford, dacă sînteți pe-aproape și mă puteți auzi, cum credeți, permiteți-mi să vă felicit. Nu sînt mulți acela care știu să facă o capcană malaeză de oameni. Din fericire pentru mine, și eu am vinat în peninsula Malacca. Nu sînteți lipsit de interes, domnule Rainsford. Mă duce acum să-mi pansez rana. E superficială. Voi reveni, voi reveni.

Cînd generalul se îndepărtă, frecîndu-și umărul rănit, Rainsford își reluă fuga. Era într-adevăr o fugă acum, sălbatică, disperată, care-l făcu să uite trecerea timpului. Soarele ajunse la amurg, apoi se făcu întuneric și el înainta mereu în același ritm. Solul deveni mai moale sub pașii lui: vegetația era mai luxuriantă, mai deasă, insectele se năpusteau asupra lui să-l înțepe. În timp ce înalța, piciorul i se înfundă în mil. Încercă să-l scoată, dar limonul, ca o lipitoare enormă, îi suga piciorul cu furie. Reuși să se degajeze printr-un efort violent. Știa acum unde se află: era Mlastina Morții cu nisipurile ei mișcătoare.

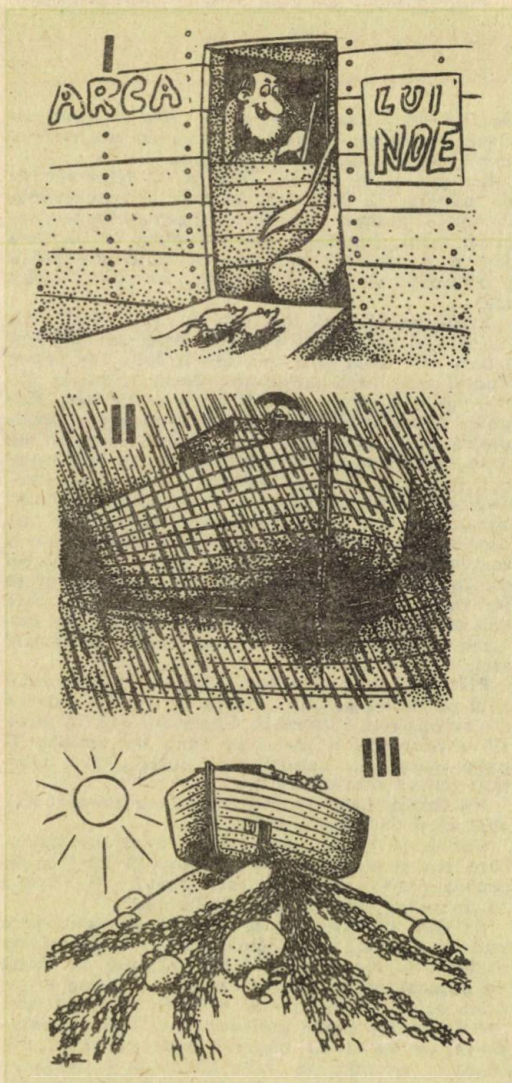
Stătea cu pumnii strînși, crispați, ca și cum calmul era ceva tangibil, pe care cineva, din întuneric, încerca să-l smulgă din prinoarea lui. Pămîntul acela moale îi dădu o idee. Se îndepărtă vreo zece metri de nisipurile mișcătoare și, asemenea unui enorm castor preistoric, începu să sape.

În timpul războiului, Rainsford își săpase adăposturi în Franța, atunci cînd fiecare secundă de întîrziere îi putea aduce moartea. Dar, în comparație cu ceea ce făcea acum, aceea era o distracție liniștită. Groapa devenea din ce în ce mai adîncă. Cînd îi ajunse mai sus de umeri, ieși din ea, tăie cițiva arbuști tineri și tari, din care făcu țepi cu virfurile ascuțite. Îi înfipse pe fundul gropii, cu virfurile în sus. Cu degetele sale îndeminatice și rapide, țesu un covor grosolan din ierburi și crengi, cu care acoperi groapa. Apoi, leocă de sudoare, cu o oboseală dureroasă în trup, se ghemui în dosul unei buturugi, rămăsă dintr-un copac pe care-l lovisse fulgerul.

Știa că acela care-l hăitua era pe-aproape. Auzea zgomotul înăbușit al pașilor pe pămîntul moale. Briza nocturnă îi aducea aroma țigării generalului. Lui Rainsford i se părea că dușmanul său înaintează cu o rapiditate neobișnuită; nu bijbiia, pas cu pas. Rainsford, ghemuit

cum era, nu-l putea vedea pe general; nu vedea nici măcar capcana. Trăi un an în răstimp de un minut. Apoi îi veni să urle de bucurie, auzind trosnetul uscat al crengilor care se rupeau, în clipa în care covorul de crengi al capcanei cedă. Auzi un urlet ascuțit de durere atunci cînd țepii cei ascuțiți își îndepliniseră misiunea. Sări din ascunzătoare, dar se dădu înapoi, îngrozit. La un metru de groapă, un om stătea în picioare, cu o lanternă în mînă.

— Ați făcut o treabă bună, doamnăle Rainsford, strigă generalul. Capcana asta de tigri, în manieră birmană, mă costă viața unuia din cei

mai buni cini ai mei. Ați mai marcat un punct. Să vedem ce puteți face împotriva întregii haite. Acum mă întorc acasă să mă odihnesc. Mulțumesc pentru seara aceasta foarte amuzantă.

În zori, Rainsford, care dormea în preajma mlaștinii, fu trezit de un zgomot care-l făcu să-nțeleagă imediat că încă mai avea de învățat în materie de frică. Zgomotul acesta, îndepărtat și incert încă, îl recunoștea : erau lătrăturile unei haite.

Rainsford știa că nu putea face decât două lucruri : să rămână pe loc și să aștepte, ceea ce-ar fi echivalat cu o sinucidere. Sau să o ia la goană, aminind puțin inevitabilul. Rămase acolo o clipă, reflectând. Îi veni o idee care părea să aibă umbra unei șanse ; porni în direcția opusă mlaștinii.

Lătrăturile haitei se apropiau. Rainsford se sui într-un copac pe o movilă. În albia unei ape, la aproximativ o jumătate de kilometru, vedea hățișurile mișcându-se. Forțându-și privirea, distinse silueta subțire a generalului Zaroff. Chiar în fața acestuia, Rainsford zări o siluetă, ai cărei umeri pătrați dominau ierburile junglei. Era Ivan, uriașul. Fărea tras înainte de o forță invizibilă ; Rainsford deduse că ținea haita în lesă.

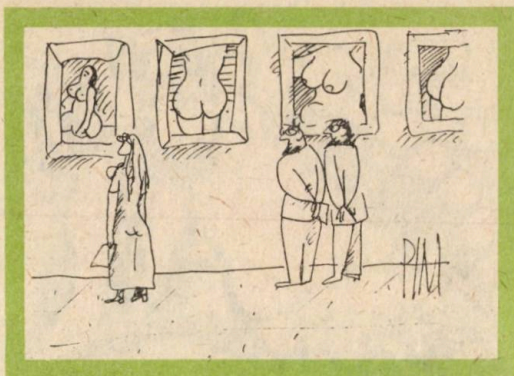
Avea să dea peste el dintr-o clipă în alta. Mîntea lui funcționa cu precizie. Își aminti de o stratagemă pe care o învățase de la indigenii din Uganda. Cobori din copac, apucă un arbust tinăr și flexibil de care-și legă cuțitul de vînătoare, cu lama îndreptată spre urmăritori. Îndoi arbustul și-l legă cu viță sălbatică. Apoi începu să alerge din răspuleri. Zgomotul haitei crescuse atunci cînd cîinii descoperiră urmele proaspete. Rainsford știa acum ce trebuie să simtă un animal hăituit.

Trebuî să se oprească ca să-și tragă sufletul. Lătratul cîinilor încetă brusc și inima lui Rainsford se opri și ea. Probabil că ajunseseră în dreptul cuțitului.

Se cățăară cu febrilitate într-un copac și privi în urma lui. Urmăritorii se opriseră. Însă speranța care se născuse în mîntea lui în timp ce se urca în copac se stînsese. În valea nu prea adîncă, îl văzu pe generalul Zaroff tot în picioare. Dar Ivan dispăruse. Cuțitul, acționat de reculul flexibil, nu-și ratase într-un totuș ținta.

Rainsford de-abia avusese timp să coboare din copac și lătrăturile începuseră din nou.

„Sînge rece ! sînge rece !” își spunea el gîlind și alergînd drept înainte. Haita se tot apropia. Rainsford înainta către breșă. Era coasta. Ajunse la ea. De cealaltă parte a unui golfuleț, putea vedea sinistrele pietre cenușii

ale castelului. La ceva mai puțin de trei metri sub el, marea tuna și șuiera. Rainsford ezită. Auzi haita. Se aruncă în mare.

Cînd haita ajunse la locul unde Rainsford sărise în mare, generalul se opri. Timp de cîteva minute, rămase acolo, privind întinderea de un albastru verzui a valurilor. Ridică din umeri. Apoi se așază, trase un git de coniac dintr-un flacon de argint, își aprinse o țigară aromată și fredonă o arie din Madame Butterfly.

În seara aceea, generalul Zaroff luă o masă excelentă în sufrageria cu lambriuri. O completă cu o sticlă de Poi Roger și o jumătate de sticlă de Chamberlain. Două lucruri îi umbreau bucuria, împiedicînd-o să fie perfectă : gîndul că-i va fi greu să-l înlocuiască pe Ivan și ideea că-l scăpase prada. Bineînțeles, americanul nu jucase jocul, gîndea generalul degustîndu-și coniacul. Apoi merse în bibliotecă și, ca să se consoleze, citi fragmente din Marc Aureliu. La ora zece, urcă în cameră. Simțea o oboseală delicioasă, gîndi el în timp ce închidea ușa cu cheia. Era un ușor clar de lună ; înainte să aprindă lumina, se duse la fereastră și privirea lui se opri asupra curții. Văzu cîinii cei mari și le strigă :

— Veți avea mai mult noroc altă dată !

Apoi invirti comutatorul.

Un bărbat care fusese ascuns după draperiile patului, stătea acolo, în picioare.

— Rainsford, urlă generalul. Pentru numele lui Dumnezeu, cum ai ajuns aici ?

— Înot, spuse Rainsford. Mîi s-a părut că ajung mai repede astfel decît mergînd prin junglă.

Generalul inspiră adînc și zîmbi.

— Te felicit, spuse el. Ai cîștigat partida.

Rainsford nu zîmbea.

— Tot mai sînt o flară hăituită, spuse el cu voce joasă și răgușită. Pregătiți-vă, domnule general.

Generalul făcu o plecăciune adîncă.

— Aha ! Splendid ! Unul din noi va furniza o masă haitei. Celălalt va dormi în patul acesta excelent. En garde, domnule Rainsford !

„N-am dormit niciodată într-un pat atît de bun”, gîndi Rainsford.

Traducere și adaptare de
Doina Buje

CURSA GRUNZEI

Inginerul era cunoscut pentru caracterul său integr, pentru modestia, echilibrul și calmul său chiar în cele mai dificile situații. Mai presus de toate oamenii apreciau însă la seful lor, înțelepciunea sa. Totul la el era firesc, omenesc, fără ostentație. Chiar și acum cind se adresa celor ce răspundeau de coloane, „Cu cît vei pătrunde mai mult în sufletul oamenilor, simpli soferi așa cum sînt ei, le spunea el, cu atît îi vei face mai buni, îi vei cunoaște mai bine. La rîndul lor, vor fi mai satisfăcuți de munca lor, o vor face cu mai multă plăcere”. Fiecare om e o umanitate, o istorie întreagă” spune un învățat. „O istorie care nu e identică cu nici o altă” e parcă replica altui om de știință care a scris o carte intitulată tulburător „Omul, acest mare necunoscut”, spunea bărbatul cu părul cărunt. Apoi, după cîteva clipe continuă: Vreau să vă dau un caz de la noi de aici, o situație care arată ce valoare imensă are cunoașterea oamenilor cu care lucrăm, necazurile, bucuriile fiecăruia. Iată cazul lui Septimiu: Cind a fost trimis într-o cursă destul de lungă, se stia doar că nevasta lui, e pe cale să nască. Știți cît o iubeste el pe Dana, ce emoționat, preocupat, chiar îngrijorat era în ultimul timp. Primul an de căsnicie, întîiul copil... El însăși, viitorii părinți, niște copii. El 21 și ea 19 ani. În plus nu aveau pe nimeni apropiat să le dea o mîin de ajutor. Și unuia și altuia părinții le muriseră mai demult. Nici tu frate, nici tu soră, se știe cum l-a rugat pe Niță, seful de coloană, cu

lacrimi în ochi: „Nu mă trimiteți, vă rog, nu mă trimiteți în cursă, n-o pot lăsa pe Dana doar în grija unei vecine. După ce-mi naste nevasta mă duc oriunde, oriunde, lucrez zi și noapte fără întrerupere cît va fi nevoie”. „Intr-adevăr era un moment greu atunci. Trebuiau făcute multe transporturi care erau foarte urgente. Nu putem însă abdica niciodată de la omenie. Măcar, domnule șef, să te fi sfătuit cu mine. Găseam noi o soluție”. Cîte adinci l se formează inginerului pe frunte cind vorbește despre urmările ce le-a avut inoportuna trimitere a tînărului sofer în cursă. „Mai departe o să vă istorisească chiar el. Vorbele lui sînt mai convingătoare. Nu-l putem acuza de nesinceritate, de exagerări. E un băiat serios, cuminte, curat la suflet. Împărțirea oamenilor în buni, rău și soferi nu se potrivește deloc în cazul său”. Cu o voce tristă, joasă, tînărul își povestește supliciu. „Din oră în oră opream și fugeam la telefon. Prima dată mi-a răspuns Dănuța. Se plîngea de dureri. Apoi sotia mea n-a mai răspuns. M-am speriat. Inima-mi se zbătea ca o pasăre captivă. Am sunat-o pe vecină. Mi-a comunicat soțul ei că femeia o însoțește pe Dana la spital. N-avea nici o știre deocamdată, însă imi comunică numărul de la clinică. Conduceam mașina ca un automat, ca un robot prost dirijat, dereglat. Observam tirziu obstacolele, mă apropiam periculos de vehiculele din față. N-am sesizat din vreme o umbră ce se legăna. Era un biciclist băut. L-am ocolit în ultima clipă. Apoi fu rîndul unui om ce ducea o legătură de crengi în spate cît p-aci să fie acroșat. Nici acum nu-mi dau seama cum am reușit să-l feresc. Acceleram, acceleram mereu să ajung la alt telefon. Asta imi era unica dorință. Pe la două de abia am putut intra în legătură cu medicul. Vorbele nu-i erau cîtuși de puțin incurajatoare. Mă gindeam cu groază că Dănuței i se întimplase ceva grav. M-a cuprins din nou o spaimă cumplită. De la celălalt capăt al firului doctorul a intuit starea mea. Cu tact, încercă să mă liniștească, chiar să mă încurajeze. Era de așteptat o naștere grea, se iviseră complicații, spunea el. Dispunerea fătului îi dădeau probleme. M-a rugat să-l sun peste o oră. Am parcurs distanța pînă la orașelul următor într-o stare de surescitare cum nu mă aflasem niciodată. Frămîntarea imi alunga somnul. Gîndurile mele nu erau la drum, la mașină, ci aclo departe, la sala de operații. Oare va reuși doctorul? Șoseaua se golise la acea oră tirzie ceea ce nu mă împiedica să fac greșală după greșală. Fugeam ca un bezmetic. Mă pomeneam că intru în curbe strînse cu viteze mai mult decît periculoase. Apăsam apoi ca un disperat pe frîne, reușind cu greu să redresez în ultimele clipe mașina. Cum de nu m-am răsturnat rămîne un mister pentru mine. Cind, în momentul coborîrii din cabină, instinctiv, m-am uitat la ceas, am rămas înmărmurit.

ăcusem 40 de km în jumătate de oră pe un drum plin de serpentine. Mi-a ieșit repede din mînte „performanța” mea. Vestii, să aflu vesti despre Dana. dorința asta imi sfredelea creierul. Medicul n-a putut veni la telefon. Operația se prelungea.

Alarmat, am început să le întreb pe asistente. Cine îți poate da relații despre ceva ce se petrece în sala de operații, departe de privirile

lui? Eu care mă pretindeam tare am izbucnit în plins la telefon. Asistenta, o femeie mai în vîrstă, s-a dovedit un suflet bun. „Lasă mamă, totul va fi bine, calmează-te”. Blindea din vocea ei care mi-o amintea pe a mamei, mi-a dat un pic de curaj. Cînd am ajuns la destinație, oamenii de la depozit s-au mirat. „Te așteptam pe la 12 și la nici șase, iată-te aci”. „Telefonul, unde aveți telefon?” am început să întreb agitat. M-au condus la aparat. Am intrat în legătură cu medicul. O voce obosită mă anunța că operația s-a terminat. „Copilul e bine, să vă trăiască, aveți un băiat, dar starea soției durne rămîne critică. Facem totul s-o ajutăm și sperăm că totul va fi pînă la urmă bine. Fă cumva și întoarce-te cît mai curînd. Vino direct la spital”. „Cuvintele doctorului ascundeau o situație gravă. Probabil dorește s-o mai găsesc în viață. Singura soluție de întoarcere rămîne tot mașina. Următorul tren pleca la prînz și ajungea seara. Omul de la transporturi, blajin, de treabă altfel încercă să mă rețină. „Sep-timiule, ești frînt de oboseală, plus emoțiile astea care te-au dat gata. Rămii, odihnește-te măcar o oră, două”. „Parcă un om în starea mea se mai poate odihni?”. „Poate că ai dreptate, dar n-am vrea să ți se întîmple ceva”. „Pe la jumătatea drumului de înapoiere am dat din nou telefon la spital. Dănuța era la reanimare. Am înțeles că nu survenise nici o ameliorare. Din altă împrejurare îmi rămăsese în minte o replică a unui doctor pe care medicul Dănuței, ce-i drept nu mi-o spusese direct, însă mă făcuse s-o înțeleg rostind-o pe ocolite”. „Depinde și de... materialul clientului”. „Întoarcerea a fost un nou calvar. Oboseala își spunea cu duritate cuvîntul. Luasem în cabină un coleg, ce întîmplător se învîrta și el la bază. De cîteva ori m-am pomenit că intervine rotînd volanul pentru a curma mersul haotic al mașinii”. Trezește-te, băiete și oprește. Așa nu se mai poate continua. Murim amîndoi ca proștii!”. „Am dat cu puțină apă pe față. Omul n-a reușit să mă convingă. Nu voiam să mă opresc pentru o scurtă haltă”. „Eu mă duc la gară, am nevastă, copii. Bea o gură de cafea din termosul meu. Te va înviora. Și... ține-te tare”. „Nu puteam deloc să mă concentrez asupra soselei. O vedeam în fața ochilor mereu pe Dănuța cu obrazul ei de fetiță, cu năsul în vînt și cositele bălaie. Îmi stăruia în minte rugămîntea ei cînd ne despărțisem. „Nu mă lăsa prea mult singură, dragul meu”. Noaptea aceea zbuciumată, neliniștea ce nu mă slăbise nici o clipă, echivala cu o săptămînă de muncă istovitoare. M-a doborît pînă la urmă. La curba ce coborî Dealul Morii, mașina nu mai era practic condusă. Camionul a trecut prin parapet și a luat-o la vale. Cînd a intrat violent în dîmb, abia atunci m-am trezit înspăimîntat. Era tîrziu să mai pot face ceva. Autovehicolul s-a dat peste cap. În cădere, l-am lovit pe puîl de cioban ce-și păstă oile. S-a ales cu picioarele fracturate. Mărfuri deteriorate, mașina distrusă, băietelul rănit grav. Voi răspunde, altfel nu se poate. Nu-i reproșez nimic șefului de coloană. A avut probleme cu cererile mari de transport. Dacă putea, sînt convins că nu mă trimitea în cursă. Am în schimb doar o singură și imensă mîntuire. Că Dănuța a fost salvată și băietelul e bine. Merg zilnic la spital. Mă rog de medicul ce ciobănasul să nu rămînă cumva infirm. Ce vină are el că eu conduceam în starea aceea vecină cu nebunia?”

Ilustrații de Eugen Taras Oituz

RECONSTITUIREA

Reconstituirea are loc chiar lingă podețul unde a fost găsită victima. Un puști de vreo zece ani, cu o nutrișoară puțin speriată, e vădit coplesit de gravitatea întîmplării și seriozitatea discuției la care ia și el parte. N-a mai văzut așa ceva niciodată. Sînt de față reprezentanții autorităților, inculpatul și martorii. Băiatul, cu o față neobișnuit de albă, pigmentată de pistrii, vorbește cu întreruperi. E nevoie mereu de intervenția bărbatului înalt, cu pălărie și bluză cu fermoar. Tremură ușor după fiecare rafală de vînt care bate destul de puternic dinspre pădure. „Nu-ți fie frică Vasilică, îl încurajează acesta cu blîndețe. Tu spune ce ai văzut alaltăieri dimineața, cînd te duceai spre centrul comunei”. „Păi... eu îmi ascund mînea sub podeț în fiecare zi cînd că întorc de la școală. Dimineața o scot din ascunzătoare și o iau cu mine. Tata mi-a zis să nu mai bat mînea. Zice că nu mai învăț. De fapt noi ne jucăm cu ea numai în recreații”. Și picul face cu mîna un gest de dezvinovățire. „Vrînd să scot mînea, am dat cu mîna de ceva umed și lipicios. Cînd m-am uitat, eram roșu pe degete. Mi-am dat seama că era sînge. Am luat-o la fugă spre casa lui nenea Briscă. Dumnealui e aci de față”. Și băietelul arată cu mîna spre un om cu fața galbenă ca ceara, îmbătrînit prematur probabil de vreo boală ce-l chinuie. „Așa e, confirmă aces-

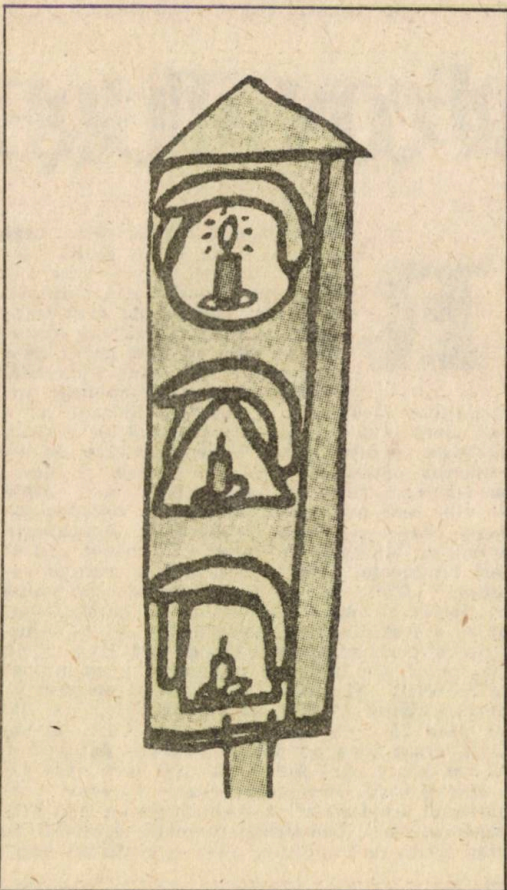
ta. Am plecat imediat cu băiatul la podeț, acolo zăcea un om într-o baltă de singe. Am anunțat la post și au venit polițiștii care au început cercetările. Mai mult, eu nu știu nimic", conchide bărbatul, cu intenția nedisimulată de a arăta că nu mai e cazul să i se pună și alte întrebări. Șoferul, care în timpul relatărilor băiatului și omului cu înfățișare de bolnav privea indiferent spre pădurile de munte învăluite în ceața subțire a dimineții, intervine cu o voce calmă în discuție. „Văd că priviți spre mine. Să fie clar, repet pentru a nu știu cita oară. Eu nu numai că nu l-am tirit pe om sub pod, dar nici măcar nu l-am lovit. S-au găsit fire de păr sub rezervorul de motorină al camionului. L-oi fi agățat, nu zic nu. Dar fără să-mi dau seamă. N-am simțit nimic. Nici cel mai mic șoc, nici o zdruncinătură. În cabină era doar și domnul inginer Vinea. E aci prezent, întrebați-l". Cine privește cu atenție chipul tinărului subțire la trup, îmbrăcat cu haină și pantaloni din piele gri, realizează că omul trece printr-o mare frământare. Ochiul trădează cel mai evident zbuciumul său sufleteșc. Sint tulburi, neliniștiți. Evită privirile celorlalți. Fruntea-i plină de cute adânci arată și ea îngrijorare. Vorbeste nesigur, neconvincător, cu o voce sfârșită. „Da, așa e, cum spune șoferul. Eu de fapt dormeam. Am ațipit de cum m-am așezat lângă el. Dacă șoferul a oprit pe parcurs?" Parcă surprins, Vinea se bilbie ușor. „S-ar putea, nu-mi dau seama, oricum eu n-am sesizat. Dacă am recu-

noscut în persoana victimei pe sudorul de la tronsonul doi? Sigur că da. Deși capul îi era plin de singe, mi-am dat seama că e el după fața-i prelungă și statura înaltă". „Cred că e aici o mică neînțelegeră, intervine bărbatul în bluză. Cind l-ați văzut dv., cadavrul era spălat, pregătit pentru înhumare". Fața tinărului devine stacojie. Arată ca a un copil ce a fost prins coplind la teză.

După ce face remarcă, omul nu mai insistă. Pronunță sec „Ne întâlnim mâine dimineată la aceeași oră, tot aici, la podeț". Șoferul împreună cu inginerul se îndreaptă spre un ARO care-i așteaptă nu departe de locul unde s-a purtat discuția. Cind cei doi ies din raza vizua-

lă a reprezentanților autorităților, Ambrozie, șoferul, începe să vorbească vădit nervos, agitat. Se poate don' inginer? Ați dat totul peste cap. V-ați trădat; mai bine zis ne-am dat de gol. Cum a fost posibil să spuneți că obrazul îi era plin de singe. Nu ne-am înțeles noi s-o țineți una și bună „Eu domnilor n-am simțit nimic, n-am auzit nimic, dormeam". Doamne, ce greșală copilărească! Nici nu-mi dau seama ce vom putea spune mâine dimineată. Cum să mai dregem busuiocul? Și ce bine decurgea totul, repetă cu năduf Ambrozie. Era clar că n-au dovezi. Una e să lovești pe cineva fără să-ți dai seama, mai ales că era noapte, ceață, ploua, și alta să se stabilească că eu, după ce am doborât omul la pământ, l-am tirit sub podeț și apoi am dispărut. Mai apasă și altă chestie. Cel mort e colegul de șantier și concetățeanul meu. Cit de bine fixasem toate detaliile. Ce să zic eu, ce să spuneți dv. V-ați fisticit exact ca un copil scos la tablă". Deodată fața inginerului se metamorfozează. E acum destinsă, ochii îi sint limpezi, privirea clară. Se adresează calm șoferului: „Nene Ambrozie, am greșit într-adevăr grav. Nu că m-am incurcat în declarația făcută la reconstituire, ci că ți-a promis să te acopăr. Am refuzat cei cinci mii de lei lei care mi i-ai oferit ca preț al tăcerii", am făcut bine pină la un punct însă, căci m-am lăsat atras în jocul ăsta murdar. Știu, sint tinăr, n-am experiența vieții, dar tatăl meu ce m-a crescut și m-a ținut cinci ani în facultate e un om la fel de simplu și necăjit ca bietul sudor pe care îi omorîrăm aci, nu departe". „Don' inginer, bănuiesc ce vreți să spuneți în continuare. Nu mă nenorociți, am nevastă, copii..." „Știu Ambrozie, dar nu pot să-mi încerc conștiința pentru toată viața. Întotdeauna mi-am dorit să fiu în orice împrejurare eu insumi, să nu capăt alt chip, ce nu-mi aparține, să dorm liniștit, fără coșmaruri. Pe vremea cind eram de vîrsta băiatului, eu mingeai, așa mă învăța tata. L-ai tirit pe om sub podeț pentru a întîrzia descoperirea faptelor iar eu am asistat ca un laș la toată mirșăvia". Eguindu-i tactica rugămintilor, șoferul trecu la amenințări apoi încearcă din nou să-l convingă pe tinăr să-și mențină depozitia. „Don' inginer. Viața mea e în miinile dv. Indurați-vă!" Sfîrșeste printr-un argument cu care speră să-l dea gata pe inginer. „Oricum imi sinteți complice. Chiar dacă faceți declarația așa cum văd că intenționați, tot în boxă, alături de mine ajungeți. În calitate de complice". „Dar, dar mărturisind, mă voi despo-văra de o faptă groaznică".

Victor Beda

DRAGOSTE CU PISTOLUL

e zece ani încoace, oricine se respectă cit de cit în Statele Unite fredonează un cintec al cărui refren este „Crima nu rentează”. Ceea ce cam așa și este.

Și totuși astăzi în zona North Clark din Chicago există un mare magazin de țigări, pe al cărui frontispiciu numele „Eddie” este scris cu litere artistice, cromate și încă patru magazine de țigări și două standuri de apă gazoasă, care etalează ostentativ același nume și același proprietar.

„Eddie” nu este numele lui adevărat, dar și eu și agenții federali știm că Eddie este singurul gangster veritabil și implacabil care a

profitat de pe urma crimei în perioada anului 1929, an de vîrf în fabricarea ilicită de băuturi alcoolice, contrabandă, aruncarea în aer de magazine și escrocherie.

A scăpat cu fața curată pentru că s-a descurcat cel mai bine.

Să fiu însă atent ce spun, pentru că soția sa Gerda, care de altfel îmi era prietenă și care se crede o persoană „bine”, se aprinde ușor cînd cineva încearcă să-și bage nasul în viața lui Eddie, și nu vreau să primesc o palmă nici chiar prin poștă.

În 1929, Chicago era un oraș deschis, în măsura în care poate fi astfel un oraș clasat mereu primul în evaziunea prohibiției, de cînd în Statele Unite se trăia „pe uscat”. Mafia, politicienii, pistolarii liber-profesioniști și, îmi pare rău c-o spun, chiar unii polițiști — de toate rangurile — erau cu toții implicați într-un mare angrenaj al crimei. Așa încît, chiar și autorităților le venea greu să se descurce.

Cu toate acestea, mai rămăseseră mulți polițiști care nu se lăsaseră niciodată mituiți, și care, spre dezavantajul lor, își făceau citeodată datoria. Printre ei se număra și căpitanul de poliție Nils Olinsen, un exemplar uman de șase picioare înălțime, care putea fi identificat prin doi ochi albaștri, doi pumni, și al cărui tată fusese suedez iar mama irlandeză — descendență destul de bună pentru oricine, mai ales în Chicago.

Într-o seară, căpetenia mafiei ordonă o mică execuție cu ridicata în cartierul de nord (care, fiindcă veni vorba, este o zonă drăguță a ora-

sului, unde crima cu ridicata nu are căutare), iar Olinsen arestă pe cineva, care era în termeni așa de buni cu toți politicienii locali, de la cel mai ieftin secretar, până la cel mai scump reprezentant al administrației publice la nivel înalt, încât se bucurase în trecut de imunitate completă în fața poliției.

În sine, acest act ar putea să demonstreze curajul lui Olinsen, care împlinise 50 de ani. Curajul nu-l ducea însă la nimic bun.

A doua zi dimineață, domnul care săvîrșise crimele ieșea pe cauțiune, în timp ce Olinsen primea o adresă oficială, prin care i se anunța transferul la o secție de poliție de cealaltă parte a străzii North Clark, unde nu se întâmpla niciodată nimic și un căpitan de poliție încă ambițios putea să stea toată ziua degeaba bătînd darabana, fără să aibă vreodată șansa unei promovări.

Acest proces (numit „deportarea în Siberia”) era o metodă curentă pe care politicienii simpatizanți ai Mafiei o foloseau pentru a potoli ofițerii de poliție prea entuziaști. De obicei, inima le ceda în mai puțin de o lună.

Ceea ce nu se întâmplă și în cazul de față. Citind adresa, Olinsen făcu o grimasă și se îndreptă spre noua secție, însoțit de doi detectivi, transferați și ei pentru că luaseră parte la arestare, pe nume Yates și Shansy.

Pe drum, Shansy, irlandez de origine, le spuse că a cumpărat două jocuri „de răbdare” pentru noul birou, ca să-și omoare cumva timpul.

Trei luni mai târziu, soarta hotări să le vină în ajutor și un anume domn Anselmo Perruqui care se mută în zona străzii North Clark. Perruqui se ocupase de afacerile cu alcool. Se estima că în procesul agonisirii banilor „lichidase” tot ațiția, dacă nu mai mulți, concurenți decît majoritatea predecesorilor săi.

Prin acest simplu fapt, se distingea ca persoană de vază. Dar Perruqui, a cărui ambiție nu era încă satisfăcută, hotări să-și extindă operațiile și asupra vopsitorilor și curățătorilor care existau din belșug în împrejurimile străzii North Clark.

Imediat după ce se stabili, Anselmo Perruqui începu să-și trimită emisarii prin cartier, invitînd politicos pe proprietarii de vopsitorii și curățătorii să se înscrie în „asociația sa de protecție”.

Cei inclinați să ezite erau informați cu zimbetul pe buze că cel mai bun lucru ar fi să se decidă rapid, altfel s-ar putea ca cineva să arunce un „ananas” în vopsitoria lor — un „ananas” fiind o bombă simplă de mărimea mîinii, foarte populară pe atunci printre băieții care se ocupau cu aruncarea în aer a abonatilor șovăitori.

Din păcate, majoritatea proprietarilor vopsitorilor și curățătorilor din zonă ajunseseră la concluzia că este mai indicat să-i plătească lui Perruqui, decît să li se arunce în aer magazinele, să li se deturneze campioanele și să li se ardă conținutul — toți, cu excepția unui individ încăpăținat, Jake Sharman de la Sharman Cleaners Inc. („Vonsim pe placul dumneavoastră”) care-l primi foarte nepoliticos pe trimisul lui Perruqui.

Tristul rezultat fu că, trei zile mai târziu, o persoană rău intenționată aruncă un „ananas” prin ușa deschisă a celui mai mare magazin Sharman din Barrell Street. Distrugerea fu totală și, cu spume la gură, Jake îl sună pe Nils Olinsen ca să-l întrebe dacă mai există poliție în zonă și dacă da, cu ce se ocupă.

Nils acționează rapid. Voia un caz simplu urma de condamnarea imediată a celui care aruncase bomba. Yates și Shansy nu erau cunoscuți în zonă, așa că la o oră după telefonul lui Sharman colindau deja sălile de biliard și crîșmele clandestine cu care cartierul era, și încă mai este, înșesat.

Shansy avu noroc. În numai 24 de ore prinsese firul expertului în ananas și după alte 12, putea să-i raporteze lui Olinsen că cel care aruncase bomba era un tip de 25 de ani, extrem de arătos, cu mare succes la femei, și care răspundea la numele de „Eddie” — celălalt nume nefiind cunoscut.

Shansy mai raportă că Eddie fusese recrutat de curind în echipa de aruncători de bombe a lui Perruqui și că locuise în zona North Clark aproape toată viața.

Olinen mirii și-i ordonă lui Shansy să-l aducă pe aruncătorul de bombe, 48 de ore mai tirziu acesta apără la secție cu Eddie, pe a cărui față înflorea un incântător zîmbet nevinovat, care exprima totală lui uluire față de posibilitatea de a fi bănuț de ceva.

Cu o țigară îndelung mestecată atîrnînd în colțul gurii, Olinen stătea la birou într-un scaun dat pe spate. Îl privi pe Eddie ușor dezgustat.

— Deci tu ești deșteptul care a aruncat în aer fațada magazinului Sharman, hi? spuse el. Bănuiești că ai un alibi.

— Sigur, zise Eddie, nepăsător. Magazinul Sharman a fost aruncat în aer marți la ora 11. Ei bine, chiar atunci eu mă aflam la sala de biliard Seegar pe strada 12, unde la acea oră mai erau vreo 40 de tipi, care să confirme ce v-am spus.

Surisul îi deveni mai dezarmant ca niciodată.

— Stiu, spuse Olinen. Stiu tot. Alibiul ți-era pregătit înainte să te apuci de treabă. Perruqui a avut grijă de asta, iar tu te bazezi pe faptul că, dacă totuși te-a văzut cineva la treabă, n-o să aibă curajul să intre în boxa martorilor. Ar fi prea bine „aranjați” de cițiva din prietenii tăi.

Îl măsură pe Eddie din cap pînă-n picioare.

— Arăți bine pentru un golan dezgustător. Un copil. Ai umeri lați, brațe și picioare puternice și un zîmbet dulce. Cred că fetele sînt moarte după tine. Te știu eu! N-ai dosar la poliție pentru că abia te-ai alăturat lui Perruqui, și-mi pare rău că n-ai.

Aruncă chiștocul la coș.

— Ești un golan ieftin — unul din rezultatele prohibiției, continuă el. Ești un copil timpit și crezi că numai mutra contează în viață. Îți imaginezi că poți să-i storci lui Perruqui 200 de dolari pe săptămînă și totul o să meargă la neșfîrșit.

Se opri puțin, dar Eddie nu spuse nimic.

— Stiu pe ce căi ajungeți voi la crimă, continuă Olinen. Nu degeaba sint polițist de 25 de ani. Începeți de copii, subtilizînd mere de la standurile stradale, apoi intrați la ziare, stați pe la colțuri de stradă și vindeți un pont găinarilor să nu fie surprinși de vreun polițai. Cînd creșteți, nu vă mai doriți decît să intrați în mafie. Sfișiți la Sing Sing, în scaunul electric sau la morgă. Mă-ntreb, tu unde o să ajungi?

Zîmbetul lui Eddie să lăți. Lui Olinen îi trecu prin cap că e un puști al naibii de bine făcut.

— N-am de unde să știu, spuse Eddie. Dumneavoastră știți totul. Spuneți-mi dumneavoastră!

Căpitanul de poliție se încruntă în semn de dezgust.

— Ieși afară, zise. N-am pentru ce să te rețin. Amîndoi știm că tu ai aruncat în aer magazinul lui Sharman, dar nu pot s-o dovedesc și tu știi că nu pot. Dar te avertizez: dacă te mai prind vreodată cu ceva, indiferent ce, o să pun pe unul din băieții mei să te ducă într-o fundătură și să-ți dea drumul. Tu o să alergi, iar el o să-și exerseze puțin tirul. Acum, șterge-o!

Eddie duse degetul la pălărie și zîmbi dulce.

— Dumneavoastră sinteți șeful, spuse el. Mulțumesc de invitație. M-am simțit bine! Ieși din biroul lui Olinen cu pas ușor.

Afară, pe coridor, îl aștepta Shansy.

— Hai, golane, zise Shansy. Mișcă! Nu-mi plac gangsterii ieftini. Într-o bună zi, am să vă trimit cîteva cărți de vizită din teava puștii!

Dar Eddie nu-l asculta. De după ușile bătănte ale coridorului apără o față. Avea 22 de ani și era din acelea care îi tăiau răsufierea cînd le priveai. Avea părul blond cenușiu, chipul și corpul minunate și tot ce mai trebuia.

— Cerule! murmură Eddie. Vezi și tu ce vād eu?

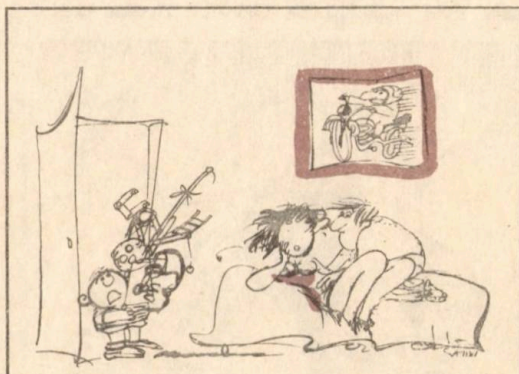
— Mișcă, păduche, mirii Shansy, și n-o mai privi pe domnișoara Olinen așa. Tu nu meriți să te uiți la nici o femeie decentă.

Eddie nu scoase un cuvînt, dar părea cufundat în gînduri. Apoi, rinji la Shansy și dispără.

Peste patru zile, o mașină plină de acoliți ai lui Perruqui atacă filiala unei bănci la mai puțin de jumătate de milă depărtare de secție. Un casier fu ucis, iar doi clienți răniți.

De data asta, existau dovezi. Se găsi mașina și apărău chiar și un martor, care era gata să jure asupra identității unuia din bandiți. Era clar mina lui Perruqui, iar Olinen se dedică urmării lui.

În acea seară, făcu razie în două crîșme clandestine, pe unde și pierdeau vremea băieții lui Perruqui și adună vreo șase într-o mașină a poliției. A doua zi, Yates îl ridică pe „șeful de personal” al lui Perruqui de pe Walnut Avenue și îl împușcă cînd acesta încercă să fugă. Olinen începuse să-l agaseze pe Perruqui.

— Nu-i așa că vă e indiferent dacă vă jucați în doi sau în trei?

În după-amiaza zilei următoare, Gerda Olin- sen plecă de acasă pentru a-și vizita tatăl la secție, dar nu mai ajunse. Seara pe la 6, Olin- sen și soția începură să se-ngrîjoreze. La 8 își dădură seama că aveau într-adevăr motiv de îngrijorare.

La secție se primi un telefon anonim, aver- tizându-l pe Olin- sen că dacă ținea să-și mai vadă fiica — în viață — era mai bine s-o lase mai moale și să accepte cautiunea pentru cei șase băieți ai lui Perruqui, pe care-i ținea la răcoare.

Perruqui pusese mina pe Gerda.

Abia a doua zi dimineața, Shansy își aminti de remarcă lui Eddie despre Gerda, în ziua cînd Olin- sen ordonase să fie adus la anchetă.

— El e în spatele afacerii acesteia, zise Shansy. Bănuiesc că în momentul cînd ai por- nit împotriva lui Perruqui, tipul ăsta cum-îl- cheamă i-a zis șefului că a văzut-o pe Gerda pe aici și că, umflindu-o, și-ar regla conturile. Se scărpină în cap. Ce-ai de gînd să faci? In- trebă el.

Olin- sen se gîndi o clipă și-i răspunse ursuz :

— Cred că ai dreptate, Shansy. Pustiul e în spatele răpirii. Pune-i pe toți oamenii din sec- ție să-l caute pe Eddie. Cercetează toate cri- mele în care a fost văzut vreodată și cînd îl găsești, nu face nimic. Mă anunți pe mine. Vreau să stau de vorbă cu el personal.

— O.K., zise Shansy.

Spera ca Olin- sen să pună mina pe Eddie înainte să i se întîmple ceva Gerdei.

Dar nu le mai parveni nici o veste despre Gerda.

este trei săptămîni, Shansy dădu de urma lui Eddie. În acea după-amiază, îl sună pe Olin- sen, al cărui păr albise pu- țin, și-i spuse că Eddie locu- iește la hotelul Altimira pe Green Street la Cloane; că avea un apartament la etajul 3 spre spate, numărul 264 B și că

se afla la hotel la acea oră.

— O.K., Shansy. Muțumesc mult. Vino îna- poi, te rog. Mă ocup eu de asta.

Apoi își puse pistolul de serviciu în toc și luă un taxi spre Altimira.

Se îndreaptă spre lift, urcă la etajul 3, merse pe coridor pînă la 264 B. Ușa era încuiată, dar asta nu-l neliniști pe Olin- sen. Scoase pistolul

și trase în broască, după care intră în cameră.

De cealaltă parte, cu fața spre ușă, Eddie stătea la birou și scria o scrisoare. Cînd intră Olin- sen, viri mină în sertarul biroului.

— Scoate mina din sertar, spuse Olin- sen. Ambele miini pe masă! Poate-ți mai aduci aminte ce-am vorbit nu demult?! Ți-am spus că tipi ca tine sfîrșesc întotdeauna la Sing Sing, în scaunul electric sau la morgă. Mai ții minte? Ei bine, tu mergi la morgă. Dar înainte de asta aș vrea să știu unde este fiica mea Gerda și, dac-ai fi deștept, i-ai da drumul că, după cum probabil știi, există două moduri de a împușca un gangster: unul rapid și altul lent. Dacă nu vorbești, trag unde te va dura mai tare și va dura mai mult.

Eddie nu spuse nimic. Același zîmbet larg îi înfloreau pe fața frumoașă și prelungă. Toc- mai voia să spună ceva, cînd Olin- sen văzu cum Eddie se uita peste el la ușa din spate. Olin- sen zîmbi răutăcios. Truc vechi să încerce să-l facă pe omul cu pistolul să se uite în spate! Nu căzu în cursă. Îndreptă mai sus pistolul spre Eddie.

În acea fracțiune de secundă, mina lui Eddie intră din nou în sertar, de unde reapăru cu un revolver calibrul 38, cîrn și răutăcios. Olin- sen apăsă pe trăgaci, și Eddie se prăbuși pe birou, dar căpitanul de poliție observă că ochii îi mai fixau încă ușa. Olin- sen privi în spate. În ușa stătea Perruqui. Ținea în mină un pistol și se pregătea să-l ridice, cînd Eddie, căzut pe birou, trase primul.

Olin- sen crezu că în el, dar se înșela.

Glonțul lui Eddie îl lovi pe Perruqui drept între ochi. Șeful se mototoli și se prăvăli pe podea.

Olin- sen puse la loc pistolul și se îndreptă spre Eddie, care abia mai zîmbea.

— Nu-nțeleg, spuse Olin- sen. Ce-nseamnă asta?

— Ascultă-mă, zise Eddie, fiindcă nu prea am chef de conversație. Perruqui a răpit-o pe Gerda și cred că ar fi mierlit-o de mult dar mie nu prea mi-a suris ideea. Am văzut-o în ziua în care mi-ai ținut discursul ăla lung despre gangsteri, și privirea ta se potrivea cu ochii ei, dacă pricepi. O.K. Ei bine, i-am fu- rat-o lui Perruqui. E încuiată în ultima came- ră a apartamentului. Am ținut-o acolo pentru că știam că mă caută pe mine — și pe ea. E nevătămată.

Reuși să zîmbească slab.

— Și poți să chemi o ambulanță, spuse el. Am nevoie de puțină atenție, chiar dacă n-am să mor, fiindcă toată lumea știe că voi, poli- țai naibii, nu știți să trageți.

Se prăbuși peste birou.

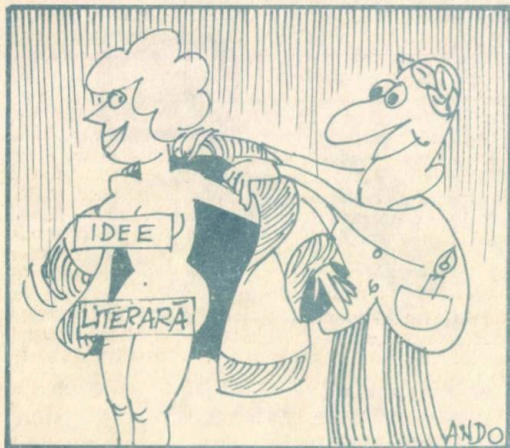
În ziua în care Olin- sen le spusese lui Yates și Shansy că-și dăduse permisiunea ca Gerda să se mărite cu Eddie, băieții mai că muriră de inimă.

Toată seara băură whisky dublu și se între- bară dacă într-adevăr crima rentează și cum naiba este drept ca un golan ca Eddie să se însoare cu o fată ca Gerda.

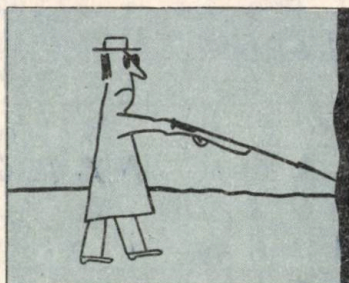
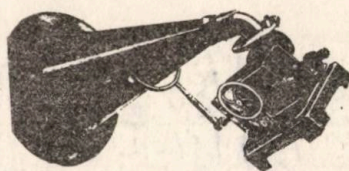
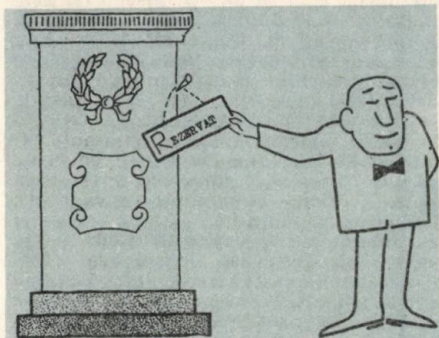
Ceea ce, bineînțeles, nu-și dădeau seama era că Eddie nu era chiar un escroc. Credea că este.

Și închei în această notă, pentru că, după cum v-am mai spus, nu țin să fiu palmuit de Gerda — nici măcar prin poștă!

În românește de
Lidia Todan

domino

CAREURI ȘI ENIGMISTICĂ de Prof. ARNOLD HELMAN

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
A	L	A	V	T	A			H			
R	A	V		D	C	A		O			
M	U	Z	I	C	U	T		A	R	O	
O	T		M	A	S	V	R	I		U	T
N	A	I		T	T		C	O	B	R	A
I		T	R	A	I	T		A			
C	O	R	H		C	A	V	A	L		
A	R	I		C	A	R	D		E	R	E
G		R	E		A	C		A	R	E	T
C	A	I		R	V	G	A		I	C	A
M		O	M	A	N	D	O	L	I	N	A
C	L	A	P		G	O	T	I	T	E	R

sfrîșit ! — Părți ale metrului ce se deosebesc după mărime, valori, precum și după numărul, poziția și intensitatea accentului — Veche notă muzicală. 5. Instrument popular de suflat cu mai multe fluieri — Tudor Tomescu — Șarpe otrăvitor. 6. Care a viețuit — Porție. 7. Instrument muzical de suflat, omonim cu numele unui arbore și al unui aluat copt — Fluier mare ciobănesc, din paltin sau alun. 8. Măsură... în orchestre ! — O tobă ca la carte ! — Zeița tineretii, soția lui Hercule. 9. Notă muzicală — Construcție secundară. 10. Puși la... fugă ! — „Marea mesă” a lui Mozart — Diminutiv feminin în... armonică ! 11. Instrument muzical cu coarde ciupite, provenit din lăută. 12. Albe și negre la pian. — O altă denumire veche a citerii.

VERTICAL : 1. Instrument muzical cu burduf — Cîntă din oră-n oră. 2. Cobia lui Barbu, „starostele și cobzarul” — Instrument muzical cu claviatură și tuburi. 3. Simț cărui se adresează muzica — Localitate în Italia (o găsiți în litri !) — Rimă fără cap ! 4. Ion Mureșanu, autorul poeziei „Un răsunset” — Ultimele sunete din... corn ! — Anton Pann. 5. Lucrare muzicală pentru instrumente cu claviatură, cu sens actual piesă instrumentală cu mișcare rapidă. — A trece prin sită. 6. Parte a fizicii ce studiază sunetele ; cea muzicală tratează sunetele folosite în muzică și legile percepției lor — Intrat la apă. 7. Culoare care bate (poate fi și tobă !) — Clarinet de origine bănățeană. 8. Radical al arceșului — Interpreți fără instrumente muzicale. 9. Primele noțiuni — Sinonim cu nimic — Spețtează... în orice chitară ! 10. Fir subțire și uscat — Specialiste mobile în compoziții și armonie, care interpretează muzica altora. 11. Grupări de semne de alterație (diezi, bemoli) plasate la începutul portativului, după cheie — Semn muzical pentru restabilirea înălțimii de bază a unei trepte. 12. Mic instrument de percucie, de origine spaniolă, compus din plăci de lemn.

Dictionar : EBE, ITRI.

Concursul Artelei este în desfășurare

DIALOGUL ARTELOR

ORIZONTAL : 1. Altă denumire a lăutei, întâlnită și în titlul unei reviste scoasă de Gh. Asachi („...românească”) — Se lasă peste clapele pianului. 2. Poet din Cluj (n. 1939), autor al unor poezii intitulate „Cîntec posibil”, „Cîntec șoptit”, „Cîntec la lună” — Măsură de greutate veche — Obiect mic de metal pus transversal la instrumente populare cu coarde ciupite. 3. Mic instrument muzical de suflat și armonică — Marcă românească de mașină. 4. Notă fără început și

*ISRAEL - Ierusalime Telefon cu orele 2000 = 700.000 lei în
costurile dar nu se cunosc costurile*

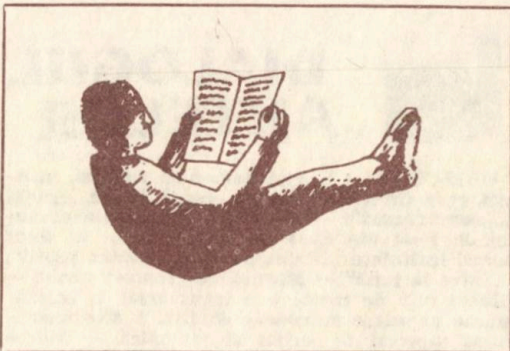
PAGINI DE LITERATURĂ

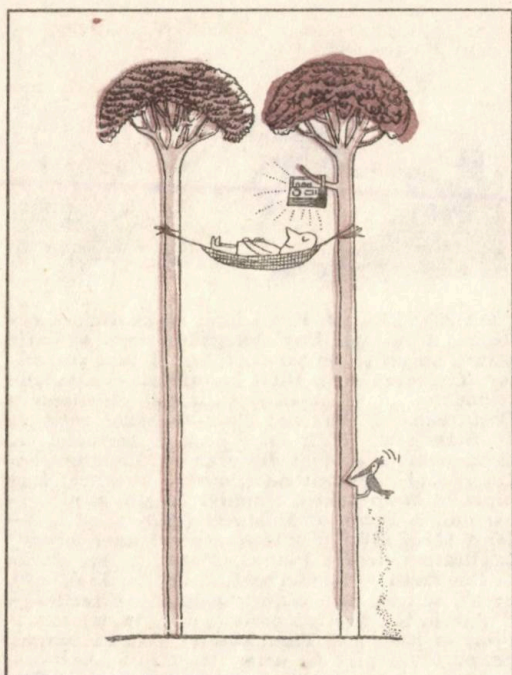
ORIZONTAL : 1. Rădăcinile din titlul unui roman de Zaharia Stancu și migdalele lui Topircanu — Istoric și critic literar, coautor al unui dicționar al literaturii române până la 1900. 2. „Cealăul prozei românești” care debutează în anul 1904 cu patru cărți: „Dureri înăbușite”, „Cristina lui moș Precu”, „Povestiri”, „Șoimii” — „... 1840”, poezie cu caracter vizionar de Gr. Alexandrescu (neart.). 3. „Scrisoare către... micii”, unul din volumele prozatorului Aurel Antonie (neart.). 4. Pseudonimul sub care este cunoscut E. Botez, autorul romanului „Europolis”. 5. „... te legeni”, cunoscută elegie eminesciană — Opere literare. 6. „... Ancuței” de M. Sadoveanu, „roman à tiroir” cu nouă povestiri (neart.). 7. Pronume posesiv — Volum. 8. Sinonim pentru perioadă, folosit în istoria literaturii când se tratează momentul 1848 sau al marilor clasici — Cătălina din „Lucașfăru”, „ce poartă pas cu pas a-mpărătesei rochii”. 9. Istoric literar și folclorist, a colaborat la redactarea tratatului „Istoria literaturii române” — Primele litere. 10. Reduplicat în dadaism! — Specie a prozei epice din care fac parte „Mara”, „Viața la țară”, „Clococii vechi și noi” — Nefericit personaj feminin din „Ion” de L. Rebreanu. 11. Istoric literar coautor al unei Antologii a scriitorilor birlădeni, autor al unor studii despre St. Petică și G. Tutoveanu — Popor cărui îi aparține Zamolxe, personajul principal din titlul unei piese de L. Blaga. 12. Fata hangului, „cu ochi verzi ca leusteanul...” din „Cade o lacrimă”, poezie a lui O. Goga — Notă definitorie a realismului prin care se realizează caractere cu valoare general-umană, socială, etică, psihologică. 13. Personalitate renașcentistă, autorul, printre altele, al unor romane: „Enigma Otiliei”, „Bietul Ioanide”, „Serinul negru” — Fruntaș. 14. Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului ro-

mân, înființată în 1861 la Sibiu — Genul dramatic în care au excelat I. L. Caragiale, G. Ciprian, Tudor Muștescu, A. Baranga.

VERTICAL : 1. Scriitor și îndrumător al culturii în Moldova, a scris poezii, în special ode, nuvele și piese istorice (1788—1869) — G. Bogdan..., cumnat al lui N. Iorga, istoric și critic literar, cu opere ca „Istoria literaturii române moderne”, monografiile „Petrul Maior”, „Gheorghe Lazăr”, „Ioan Barac”. 2. „Slutul și uritul”, „grosul și-artașul” din balada „Toma Alimoș” — Istoric literar care a publicat împreună cu I. E. Torouțiu în 13 volume „Studii și documente literare”, între anii 1931—1946. 3. Diminutiv masculin — Virful virfului din munții Făgăraș — Săritură. 4. Centru al culturii europene în care au studiat reprezentanții ai Școlii Ardelene precum și G. Călinescu — Istoric și critic literar a reeditat monumentală creație călinesciană „Istoria literaturii române de la origini...” — Ion Rotaru. 5. Eterna femeie, al cărei „trunchi de fum” iese din „coasta bărbătească” în poezia „Timbru” de Ion Barbu — Enunțul „Închin această carte tatălui meu în semn de respect pentru munca producătoare de bunuri materiale” pus pe frontispiciul cărții „O istorie a literaturii române” de I. Rotaru — Etna! 6. Personaj feminin din „Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război” de Camil Petrescu — „Libertății din Blaj marcată în istoria literaturii și prin discursul lui Simion Bărnuțiu în mai 1848 (neart.). 7. Ministerul Afacerilor Externe (abr.) — Ființa care ne-a dat viață cîntată în poezii de M. Eminescu, G. Coșbuc, N. Labiș — Interjecție. 8. În lan! — Comparativ — Index de autori, opere și periodice cuprins în partea finală a lucrărilor de istorie literară. 9. Compoziție vocală și instrumentală de origine arabă — Pann Anton — Oraș în Republica Dominicană. 10. „...prozatorilor români”, operă de referință a lui Tudor Vianu — Prenumele unei cunoscute cîntărețe române („...de Barbu). 11. Specialist în literatura română veche, a publicat „Cărțile populare în literatura românească”, „Istoria literaturii române vechi” în trei volume — Titlul unei poezii de G. Bacovia care începe cu versurile: „Singur, singur, singur, / Într-un han departe — / Doarme și hangul, / Străzile-s deșarte, / Singur, singur, singur...” 12. Autorul operei didactice-moralizatoare „Didahii” numit după locul de origine Ivireanu — Prozator și dramaturg contemporan din opera cărui cităm: „Pompierul și opera”, „Iubirea e un lucru foarte mare”, „Preșul”.

Dicționar : NUBA, AZUA.

Reflecții

● Viața fără binefacerile științei și fără frumusețile artei nu înseamnă nimic.

● Artă își găsește existența pretutindeni.

● Fiecare artă, în parte, exprimă epoca ei. Dar vai și amar dacă exprimă numai epoca respectivă. Adevărata artă exprimă toate epocile, pentru că îl exprimă pe om.

● Un artist care nu este în stare să compună, descompune și se intitulează „modern”.

● Nu-i frumos ce e frumos, e frumos ce-i place criticului de artă.

● Masa tăcerii! — o adevărată masă rotundă.

● E mai cinstit să batjocorești un lucru pe care nu-l pricepi, decât să te prefaci a-l pricepe.

● Artă este o lungă suferință, o întrebare pe care ți-o pui tot mereu ție însuși. Trebuie o sută de flori ca să faci o picătură de parfum.

Culese de GHEORGHE GROSU

CULISE

ACCIDENT

Dupont stă la cinema în stal. Plasatoarea cere să-i vadă biletul:

— Dar, domnule, cum stați la parter, cînd locul dv. este la balcon?

— Păi, să vedeți!... De acolo am căzut aici.

CREDIBILITATE

Un hoț intră într-un magazin de bijuterii și cere, amenințînd cu pistolul, un inel de toată frumusețea. Vinzătorul, speriat, i-l dă.

— Cît valorează? întrebă hoțul.

— 45 000 franci.

— Dați-mi altul, care să coste numai 12 000. Vreau să-l dăruiesc nevastei, și trebuie să crească că l-am cumpărat.

IN VESTUL SĂLBATIC

Un cîntăreț, fluierat de public într-un mic orașel din vest, îl spune indignat șerifului:

— Să ajung să flu spinzurat, și nu mai cale în orașul acesta!

— Puteți fi sigur că dacă mai călcați, chiar așa se va întîmpla.

SCOȚIANA

Un scoțian o întreabă pe tinăra sa soție:

— Maggy, știi care-i diferența dintre un tramvai și un taxi?

— Nu!

— În aceste condiții, vom lua tramvaiul!

ANIVERSARE

— Fac cîteva pregătiri, nu multe. O să am cîteva invitați.

— Felicitări! Spune-mi, ce vîrstă n-o să ai?

DRAGĂ DOAMNĂ

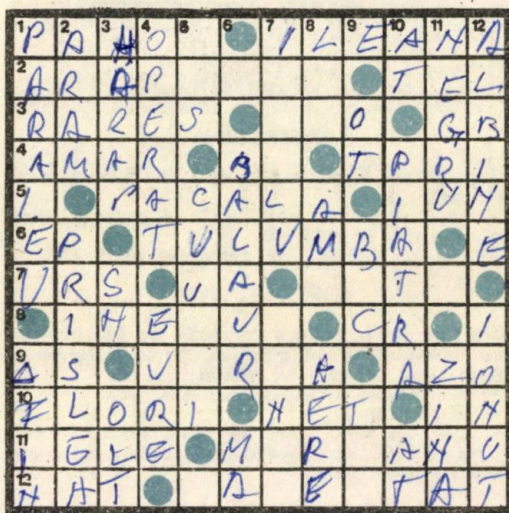
Într-un compartiment o doamnă către un domn care fumează pipă:

— Soțul meu are 60 de ani și pînă acum încă n-a ținut o pipă în gură!

— Dragă doamnă, eu am tot 60 de ani dar pînă acum n-am reușit să țin pipa în altă parte!

A. P.

ORIZONTAL : 1. Eroul unui basm dintr-o cu-
legere a lui Ion Pop Reteganul, care străbate
călare pe un șarpe țara șerpilor și țara soareci-
lor (figurează și în titlul basmului) — Simbolul
frumuseții și al purității sufletești, Sinziana și
Cosinzeana. 2. Personaj dintr-un basm cules de
D. Stăncescu, ființă între zină și zmecoaică, al
cărei nume a derivat din arap — Sinonim pen-
tru scopul urmărit de ființele benefice, care
luptă în basm pentru triumful binelui și al ade-
vărului. 3. Domn al Moldovei (1527—38 și 1541—
46) a cărui soție se află în centrul unei legende
explicative despre Pietrele Doamnei din Rarău
— Cui turtit — Gheorghe Brătescu. 4. Jale, chin,
necaz, termen des întâlnit în doine — Beriliu —
A ține în loc, precum peria și oglinda, metamor-
fozat în basme. 5. Tipul omului glumeț, poznaș,
un personaj plin de umor din multe snoave și
basme — Iunie (abr.). 6. Elena Popescu. — De-
numire populară a gropii de fântină, în care
Spinul îl închide pe Harap Alb. 7. Animal recu-
noscător față de voinicul ce-i cruță viața în
„Tugulea, fiul unchișului și al mătușei”; și
păcălit de vulpe în altă poveste — Udrea An-
drescu — Transport rutier mecanizat. 8. Voinic
dintr-un basm ce primește ca răsplătă din partea
serpoaicei un inel fermecat, care-i împlinește
toate dorințele — Cap de crai ! 9. Campion —
Vitează, figurează în titlul unui basm cu Nucea-
făr-de moarte, puterea lui constind în trei gâr-
găuni, o tabacheră, o prepețită, o rață, o capră
— Azot nesfârșit ! 10. Doamna acestor plante,
Rozuna, e o zină vegetală cu palate inconjurate
de grădini — Categorie, ferm — Plantă textilă
din titlul unei povești de Ion Creangă, care dia-
loghează cu cămașa. 11. Ființe malefice, fac mult
rău în basmele „Cei trei frați”, „Dafin -impărat”,
„Tugulea”, „Limir-impărat” etc. — Zorilă... din
basmul cu același nume, frate cu Decuseară și
Miez-de-noapte, toți trei filii ai lui Mirea. 12. Fe-
cior bănățean... de la natură ! — I-au hărăzit
ursitoarele daruri încă de la naștere.

VERTICAL : 1. Termen care într-o sintagmă
cu leu caracterizează un personaj de basm, cu
o mare forță fizică, ce aruncă buzduganul cale
de multe poste, dintr-o lovitură își îngroapă ri-
valul până la briu sau git etc. — Frate cu Dafin,
în unele variante numit Afirn, ce vine în con-
tact cu simbolurile meteorologice : muma vintu-
lui, muma crivățului, muma vintului turbat. 2.
Craiul zmeilor care are o cetate de aramă (de
unde vine și numele lui) în basmul Angher
Viteazul — Mezinul împăratului, un viteaz ce-i
aduce tatălui mere de aur, după aceea îi urmă-
rește pe furii merelor în tărîmul celălalt. 3.
...Alb, eroul celui mai frumos basm din creația
cultă și populară — Început de snoavă ! — Riul,
frate cu Mureșul, personificat într-o legendă. 4.
Supus unei operații — Riu în Franța. 5. Cuvînt
din folclorul copiilor — Mică plantă erbacee. 6.

Din lumea

basmelor

Monstrul din basme, o reptilă uriașă cu mai multe capete, o apariție malefică — Capul mașterei ! 7. Iconete — Un epitet ce se referă la bătrânețe. 8. Numele lui Amira-Arap dintr-un basm aromân, semnificând în limba populară negru (termenul figurează la genul feminin și în Miorița) — Numele unei femei întâlnite des în poveștile cu caracter hagiografic ; e amintită pentru isprăvile ei de Vitoria Lipan în romanul „Baltagul” de M. Sadoveanu — Ifose. 9. În total ! — Pasăre, simbol al solitudinii, nu e prezentă în împărăția de basm a păsărilor, dar e întâlnită într-o legendă din culegerea „Voinicul Ineluș” — Fețișoara lui... 10. Sinonim dobrogean pentru cal, un protagonist năzdrăvan al basmelor, auxiliar prețios al Feților-Frumoși — Sfarmă..., eroul de basm, tovarăș cu Srimbă-Lemne, personaje preluate de Sadoveanu în „Frații Jderi”, denumindu-i pe Samoilă și Onofrei — Andrei Tomescu. 11. Numele legendar al volevodului-cititor al Mănăstirii Argeșului, și în baladă, și în legendă, dar și împăratul dintr-un basm, „Din fată-fecior” din culegerea lui Ion Pop Reteganul — Personaj frumos, nemuritor și cu puteri miraculoase, atita vreme cit nu se îndrăgostește de muritorii de rind. 12. Insecte ce aduc „colb mărunt de aur” în „Călin-File din povești” de M. Eminescu, iar în „Poveștea lui Harap Alb” îl vor ajuta pe erou după ce acesta le face urdiniș — Personajul central din romanul „Frații Jderi” de M. Sadoveanu, mezinul Jder care prin înfățișare și isprăvi se aseamănă cu eroii de basm.

Cuvinte rare : ARAM, EVRE, NUS.

ARENA

LOGICA

Doi bețivi într-un local din San Francisco :
— Băiete, zice unul, pune-mi la grătar o limbă de elefant, mi-e tare foame.
— În cazul ăsta, zise celălalt, eu am să servesc coadă de elefant... mi-ar părea rău ca bucatărul să fie nevoit să taie doi elefanți.

HIEROGLIFE

Un tinăr care curta o fată se lăuda, între altele, că ar ști limba chineză. A dus-o la un restaurant chinez, unde i s-a prezentat un meniu în limba chineză. S-a uitat cu atenție, după care s-a adresat chelnerului, arătându-i câteva hieroglifice :

— Să servești, te rog, din asta, două porții.
— Imposibil, domnule. E numele patronului.

EXPLICAȚIE

Într-un restaurant din Bronx, o femeie între două vârste îi cere ospătarului să deschidă instalația de încălzire. După o vreme, transpirată, îi cere ospătarului să închidă căldura.

Vecinul, psihologul William Cunningham, îl întreabă la un moment dat pe ospătar : „Amice, cred că te-a scos din minți femeia asta tot punându-te să închizi și să deschizi căldura, nu ?”

„Da de unde, domnule, spune ospătarul, eu am scos-o pe ea din minți. Nici nu avem instalație de încălzire”.

— Și, mă rog frumos, de ce-l căutați pe băiatul meu ?

Dicționar de limbă ascuțită

BABA — operă migăloasă a timpului
BAC — plută trasă pe sfoară
BACI — cioban ajuns sus
BACȘIȘ — unguent de buzunar
BANAL — ceva deosebit de obișnuit
BANC — glumă cu nisip și pește
BANCHIZĂ — ghiață pe care o trec apele
BANDAJ — cîrpă bună de pus la rană
BANDA — bătaia de joc a mașinii de scris
BAOBAB — pădure într-un picior
BAR — circumă cu insomnie
BARAJ — făcut să nu-l treacă apele
BARBA — plete căzute pe fălci
BARCA — corabie retrogradată
BARDA — argument care te face să-ți pierzi capul
BAROMETRU — meteorolog pus la zid
BARZA — pasăre care scutește părinții de osteneală
BASM — science-fiction din bătrîni
BAGHETA — nuia pentru amenințarea orchestrei
BALADA — poveste cu cîntec
BALAMA — invirteală pentru uși și ferestre
BALAMUC — loc unde mai poți găsi în viață pe marii dispăruți
BALANSOAR — urcare și coborîre în scaun
BALANȚA — dreptate la tarabă
BALAUR — șarpe cu suflet fierbinte
BALCON — dependență pentru serenade și murături
BALDACHIN — pat ce se poartă cu perdea
BALTAG — topor cu gura mare

PAVEL GRIGORE-PAGRI

ANAGrameLE DIN «Țiganiada» de ION BUDAI DELEANU

ea mai însemnată epopee din literatura română, capodopera iluminismului nostru, „Țiganiada” de Ion Budai Deleanu conține în titlu următoarea continuare: „Poemation eroi-comico-satiric. Alcătuit în douăsprezece cinturi de Leonachi Dianeu. Îmbogățit cu multe înșămări și luare aminte critice, filosofice, istorice, filologhice și gramatece de către MITRU PEREA s-alții mai mulți, în anul 1800”. În prolog autorul se iscălește Leon(achi) Dianeu și alcătuieste o epistolă închinătoare către Mitru Perea, vestit cîntăret, în care scrie, printre altele: „Eu mă chiem acum Leon Dianeu precum stii tu, bine, că la noi în Țara Românească ba și la Moldova, toți s’adaugă numele cu achi... după grece, fiind că sună mai cilibiu... Dar să stii că acest nume, Leon Dianeu cuprinde în sine întreg numele meu, prin strămutarea slovelor sau anagramă... Și numele tău este strămutat prin anagramă, căci am avut multe pricini la aceasta, ca să nu stie toți cine este izvoditoriul acestei poezii și cărui s-au închinat.”

În mărturisirea de credință a scriitorului se găsește și cauzele care l-au îndreptățit să recurgă la anagrame: cel ce a scris această satiră la adresa orînduirii feudale și a despotismului habsburgic era pasibil de represalii; de altfel scriitorul și-a trăit a doua parte a vieții departe de țară, murind la Lemberg, lăsînd în urmă puține stiri despre sine. Strămutat pe meleaguri străine, Ion Budai Deleanu este unul dintre puținii scriitori din epoca veche, fără material iconografic, iar opera lui a împărtășit nefericitul destin al „Istoriei ieroglifice” de D. Cantemir, fiind redescoperită și intrînd în circuitul literaturii române, tirziu, abia în a doua jumătate a secolului trecut.

Chiar la o analiză sumară anagrama pseudo-nimică din Ion Deleanu își dezvăluie originea: Leon, prenume grecesc cu un corespondent latin Leo, Dianeu, nume de familie mai puțin uzitat, dar plauzibil prin structura sau fonetică, puțînd fi raportat la un eventual etimon Dian — din zeița romană Diana — și un sufix lexical eu, întîlnit mai tirziu și la alte nume, ca Hașdeu, Hirjeu, Brinzeu, ilustre figuri ale științei și culturii românești.

A doua anagramă, Mitru Perea, e obținută din Petru Maior. Aci se impun cîteva observații:

- se păstrează echilibrul fonetic prin distribuția identică a consoanelor și a vocalelor, la două nume bisilabice formate din cîte cinci litere.

- hipocoristicul Mitru, derivat de la Dumitru — nume grecesc imprumutat și de romani — primește certificatul literar; el va fi folosit peste ani și pentru personajul central al romanului „Setea” de către scriitorul Titus Popovici.

- celălalt nume, Perea, ca și Dianeu, necunoscut în onomastică, unde există un Petrea, (deci analogie premisa unui nume prin elipsă), ar putea fi asociat unei rădăcini latine — pereo = a pieri (peri). Sau să nu uităm prefixul latin per, care intră în alcătuirea a sute de cuvinte derivate. O simplă supoziție fără a atrage acuzația de etimologie fantezistă.

Ceramică de Nicolae Gadonschi

Dar la o privire mai atentă se observă că Mitru Perea nu poate fi anagramat decît din Petru Maior (și nu Maior), nume pe care-l citează, într-un subsol și o ediție a „Țiganiadei” (Lyceum, 1969).

Intr-un colind transilvănean există o variantă: „fata de maior”. Nu este vorba de termenul ierarhiei militare, ci de o formă a regionalismului maior, însemnînd cioban instărit. Forma e confirmată și de Dicționarul invers (ed. Academiei din 1957), explicația fiind dată și de unul dintre exegeții „Mioriței”, folcloristul Amzulescu.

E îndubitabil că cele două anagrame ale lui I. Budai Deleanu, cărturar preocupat și de problemele limbii, sînt dovezi certe ale cunostin-

țelor sale în domeniul onomasticii cu etimologie latină, subsumate ideii de a demonstra — în spiritul Școlii Ardelene — latinitatea poporului și a limbii române; în același timp ele sînt ilustrative și pentru virtuozitatea lingvistică a scriitorului, vădită și în registrul onomastic al „Țiganiadei”, în care există nume ca: Slobozan, Baroreu, Goleman, Corodel, Eruditian, Filologos, Simplitian și Romândor, ultimul intruchidînd idealul de libertate.

ține titlul epopeii autorul a desenat o piramidă. Un istoric literar, Mircea Vaida, face observația că piramida, echerul, compasul, soarele și luna sînt simboluri consacrate ale societăților exotice ale epocii, ele apărînd în multe gravuri și tablouri rituale.

În piramidă este încifrat și simbolul triunghiului, care apare în vechile manuscrise orientale; în manuscrisele caldeene, semn al silabei ROU — semnifică ideea de construcție, fiind sigla profesională a unui grup social: zidarii.

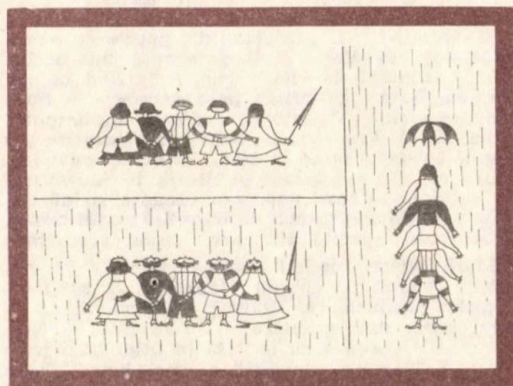
În limbaj criptic triunghiul sau echerul pot exprima în epoca iluminismului conceptele de dreptate și datorie, pentru care, în fond, militează Ion Budai Deleanu, iscălit Leon Dianeu — scriind de la piramidă și așteptînd tot acolo răspunsul.

Triunghiul adăugat la piramidă ar putea simboliza și ideea unității de neam și limbă a românilor din cele trei provincii.

Istoricul literar Mircea Vaida face și o asocieri în alt plan: în răscoala din 1784 Horea dădea ca reper simbolic și mitologic al întîlnirii, parola «la gorun». Budai-Deleanu precizează locul întîlnirii «la piramidă». Aceasta plecînd de la premisa că obiectivele răscoalei și ale epopeii lumîniste Țiganiada sînt asemănătoare.

Sînt cîteva din explicațiile pe care le poate oferi o decodare a însemnării existente din prima pagină a Țiganiadei, lăsînd imaginației dar și logicii alternativele interpretării în consonanță cu intenția autorului.

Arnold Helman

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										
11										
12										

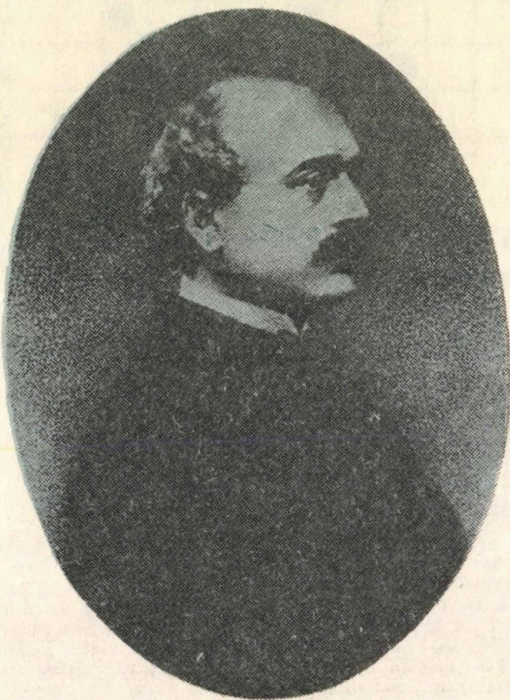
PRETEXT TEATRAL

ORIZONTAL: 1) Artă cu rafinament de bun gust. 2. Se dau în spectacol de replici cu imprecății. 3. Asigură dezvoltarea culturii. — Stau în față la o piesă, și încă la premieră! 4. Un fel de spectacol în aer liber. — Qui pro quo simplificat. 5. Păsările într-un singur scenariu. — În fața noastră e omul datoriei. 6. Jocul ieilor cu un singur personaj: ea. — Fac parte din recuzita poveștilor de dragoste (inv.). 7. Intrare în forță pe scenă. — Uneori e deasupra parterului, și a balconului, în alte cazuri. — Intră la timp! 8. Reflector din antichitatea orientală. — Apa într-o distribuție... hibernală. — Scoase din casetă! 9. Model de prezentare, într-o ținută exemplară — Floarea aromelor ametoare. 10. Scenă în care se încrucșează tiradele retorice. — Nu și-a intrat în rol. 11. Calificativ acordat unor scene pe un teatru de operațiuni — O invitație pusă în scenă! 12. Nu suportă distribuția.

VERTICAL: 1. Scene casnice cu decor menager în toate stagiunile. 2. Forfotă (du-te-vino) pe scena vieții. 3. Avangardă pentru rolul de mamă. — Apreciați pozitiv. 4. Fotoliu în față. — Sînt prezenți cu părinții la premiere. 5. Adversarul muștelor într-un decor bisericesc. — Intră ce declanșează conflictul. 6) Practicabile la plugușor. — Spune pe drept cuvînt: Et in Arcadia ego! — E dedublare! 7. Sabla lui Damosles într-un spectacol în aer liber — Exprimă o mare intensitate a energiei — Repetiție onomastică. 8. Stabilește o permanență — A face varză. 9. Pus pe portativ — Trag sforile la teatrul de păpuși — Piesă de destindere într-un anumit ansamblu. 10. Vorbe, vorbe, vorbe... 11. Aflat în faza repetițiilor.

Vasile Alecsandri

CENTENAR

ORIZONTAL : 1. Specie a poeziei lirice, creată între 1867—1869, la Mircești după afirmația poetului „diferite tablouri de frumusețile naturii și de munca cimpului”, din care cităm : Serile la Mircești, Secerișul, Rodica, Iarna, Miezul iernei, Sania. — Viteaza copilă a lui Ursan, „frumos odor... / și naltă-i e făptura / Sub genele-i umbroase doi ochi lucesc ca mura” (Dan, Căpitan de plai.) 2. „Steluța” lui V. Alecsandri, sora lui C. Negri, căreia poetul îi dedică majoritatea poeziilor din ciclul „Lăcrămioare”. — Theodor Aman — Bucată de email ! 3. Nirvana la începuturile ei ! — Nume chinezesc. — „...de la miazăzi”, titlul unei legende etiologice de antologie. 4. Marele poet la care se referă Alecsandri în „Unor critici” : „E unul care cîntă mai dulce decît mine ? / Cu-atît mai bine țării și lui cu-atît mai bine, / Apuce înainte s-ajungă cit de sus, / La răsăritu-i falnic se-nchină-al meu apus”. — Literă elină. 5. Misiunea diplomatică pe care o îndeplinește o lungă perioadă poetul, în Apus, în 1859, pentru a obține recunoașterea Unirii sub un singur domn, după cum acționase propagandistic împreună cu exilații politici moldoveni și munteni, și în 1848 pentru cauza țărilor române. (pl.) — Poezie scrisă la Mircești în 1886, în care patria e „gură dulce-a raiului” ca în Miorița. — În versuri ! 6. Pastel dedicat muncilor agricole ce se încheie cu rostirea unei păsări măiestre : „Dulce-a mai fi pinea de la snopurile lor !” (neart.) — „...n veci curge, fără a se opri din cale” în pastelul „Malul Siretului”. 7. Dialect melanezian. — Apelativ telefonic. 8. „Prin foc, prin spângi, prin glonți, prin fum, / Prin mii de baionete, / Urcăm, luptăm...” în „cea zi de singe udă” la atacul redutei Grivița. — În „Adio Moldovei”, poezie scrisă în 1848, îi zice țării : „O, Moldovo ce jelesc. / Adio ! rămii ferice. / Ferice să te găsească”. 9) Nota traductorului. — O haltă fără cap ! — Antonomază care în sintagmă cu „de la Mircești” îl caracterizează pe poetul „Doinelor” și al „Pastelurilor”. 10. Soldați otomani împotriva cărora luptau românii în „Balcanul și Carpatul”, „Peneș Curcanul”, „Frații Jderi” din ciclul „Ostașii noștri”. — Mijloc de canion ! 11. Transilvania, căreia V. Alecsandri i-a dedicat o poezie, de fapt o horă scrisă la Brașov în 1848, de unde prima strofă a trecut neschimbată în „Hora Unirii”. — Denumirea populară a lunii aprilie în titlul unei legende „...și fata iernii”.

VERTICAL : 1. „...Curcanul”, poezie ce evocă eroismul ostașilor „toți dorobanți, toți căciulari, / Români de viță veche, / Purtind opinci, suman, ițari / Și cușma pe-o ureche”. — Poezie din ciclul „Pasteluri”, dedicată anotimpului hibernal. 2. Personajul „haiduc din țara de jos / nalt la stat / mare la sfat / și viteaz cum n-a mai stat” dintr-o baladă publicată de Alecsandri în volumul „Poezii populare adunate și îndreptate”. — Un metru cub de lemn. 3 „...Mircești”, titlul unui pastel din care cităm versurile : „Afară plouă, ninge ! afară-i vijelie, / Și crivățul aleargă pe cîmpul înnegrit” (2 cuv.). — Nicolae Dimachi. 4. Teatrul Nottara (abr.) — Prenumele revoluționarului de la 1848 — Bălcescu — figurează cu inițială în titlul unei poezii : „N. Bălcescu murind”, cu mențiunea „frate

iubit a tuturor celor ce l-au cunoscut". 5. Paruped fabulos african. — Răsăriteană. 6. Sinonim pentru „Stelele” și „Steluța”, în sensul lor propriu. — Ideal, năzuință ca Revoluția de la 1848 sau Unirea pentru care Alecsandri a militat și prin poezii ca : „Deșteptarea României”, „Hora Unirii”. 7. A săruta (reg.) — Din nou. 8. Notă muzicală în falset ! — Tovarășul de luptă al lui Dan, căpitan de plai, „om aspru care doarme culcat pe-un buzdugan, / ...pletos ca zimbrul, cu pieptul gras și lat, / Cu brațul de bărbat, cu pumnul apăsător...” — Ioan Petrovici. 9. În Liberia și în Libia ! 10. Alt epitet pentru miora năzdrăvană, bucălaie, din „Miorița”, baladă publicată pentru prima oară de V. Alecsandri. — „Către...”, titlul cu care a apărut ne-semnată, în februarie 1848, răspindită pe foi volante ca manifest mobilizator poezia „Deșteptarea României”. 11. „Cîntecul... latine”, poezie care glorifică lupta pentru libertate, romanitatea, premiată la concursul de la Montpéllier din 1878, în juriu fiind prezent și viitorul laureat al premiului Nobel, F. Mistral. — Însoteste cîntecul comic sau vodevilul, specie abordată de V. Alecsandri prin „Barbu Lăutaru”, „Coana Anghelușa doftoroaie”, „Clevetici ultra-demagogul” etc. 12. „...monastirei Putna” baladă cu un subiect cules chiar în locul unde e mormîntul ctitorului, după cum mărturisește poetul ; legenda e menționată însă și în „O samă de cuvinte” de I. Neculce. — „...de călătorie”, „...de mare” (neart.), prima din ciclul „Suvenir”, a doua din „Mărgăritărele”.

Cuvinte rare : LAO, LOSI, EALE

ANECDOTE?

SIMȚUL PROPRIETĂȚII

Un automobilist face plinul la benzinărie. Trece un prieten.

- Asta e mașina ta ?
- Depinde.
- Cum așa : depinde ?
- Simplu. Cînd e spălată, o ia fiică-mea. Cînd e vreun meci, e a băiatului. Alteori e a nevastei. Cînd nu mai are benzină, e a mea.

POLIVALENȚĂ

În fața unei case cu obloanele închise, fanfara locală cîntă întregul ei repertoriu. Un turist care observă scena se apropie și întreabă :

- Cu ce ocazie cîntați ?
- Îi facem o serenadă primarului, e aniversarea lui.
- Nu prea e politicos primarul dumneavoastră. Putea să se arate la fereastră.
- Atunci trombonul se oprește :
- Nu pot să fiu în două locuri deodată !

METEOROLOGICĂ

Aflați în Anglia de două săptămîni, doi francezi n-au văzut deloc soarele. Plictisiți de ploaia permanentă, întrebă pe funcționarul de la recepția hotelului :

- Plouă așa des pe aici ?
- Cam de două ori pe an, domnule.
- Și ține mult ?
- Cam șase luni.

RECORD DE VITEZĂ

Judecătorul interoghează un martor :

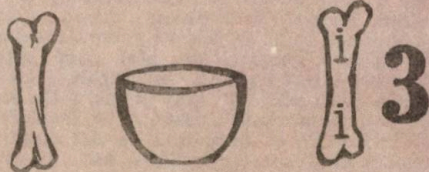
- Cam la ce distanță de locul dramei vă aflați cînd ați auzit primul foc de armă ?
- Cam la 50 de metri.
- Și după 30 de secunde, cînd s-a tras al doilea foc ?
- La vreun kilometru și ceva.

R. R.

**CICLURILE DE POEZII
ALE LUI**

Vasile Alecsandri

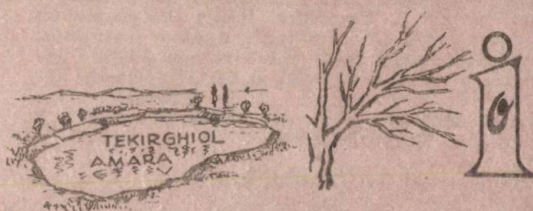
**Criptorebus
(7-6)**

**Monoverb
(5)**

**Criptorebus
(10)**

**Criptorebus
(13)**

**Criptorebus
(8)**

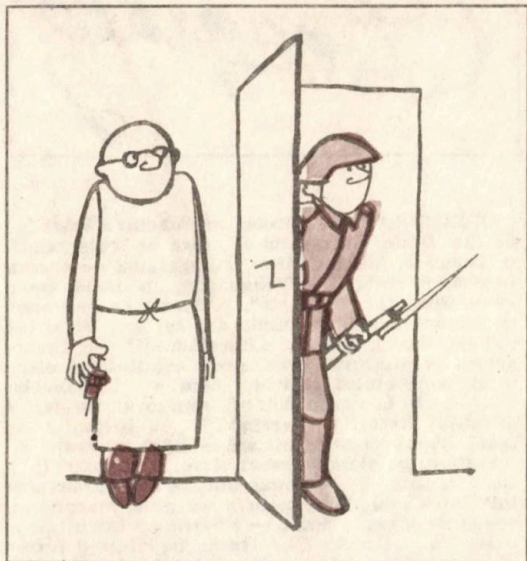

**Rebus eliptic
(9)**

**Monoverb
(4-7)**

CAZONA

Un soldat, de cind a fost incorporat, intrigă pe toată lumea. Umblă prin curtea cazărnilor, ridică de jos orice hirtie, o desface, o privește cu atenție, apoi o aruncă spunind :

— Nu, nu-i asta !

Ca urmare a acestui comportament ciudat, după o vreme i se dă ordinul de reformare. Toți se așteaptă să arunce și această hirtie, ca și pe celelalte, dar el o ia, o desface, o citește și zice :

— Ah ! Da, asta e !

NOSTALGIE

În curtea închisorii :

— Cind mă gindesc, acum trei luni am deschis un magazin de bijuterii, chiar lângă Operă... Doar cu un umăr și cu o rangă...

VÎNĂTOREASCĂ

— Cum ? N-ai vînat nimic ?

— Ce vrei, dragă, cu reputația mea, iepurii cum mă vîd, cum se ascund.

CULTURĂ

Un fermier texan, foarte bogat, își trimite fiul în Europa să se instruiască. La întoarcere îl întreabă :

— Și Veneția cum e ?

— Nu știu, tată, n-am putut s-o vizitez. Era inundată.

LOGICĂ

Vînătoare de tigri la televizor. André, cinci ani, privește, apoi întreabă :

— Mămico, de ce-l împușcă pe tigrul ?

— Pentru că tigrul omoară vacile și oile...

— Păi atunci de ce nu-l împușcă și pe mace-lari ?

Acum 100 de ani...

DOCTORUL BÉRILLON DECLARĂ : „CEI CĂRORA LE PLACE VITEZA EXCESIVĂ SÎNT NIȘTE DEGENERATI !”

Catastrofa cu care s-a terminat concursul de automobile de la Turbie pare să dea integral dreptate savanților care, cu o săptămînă în urmă, discutau, la Societatea de Hipnologie și Psihologie, despre dorința de viteză excesivă.

Doctorul Hachet-Souplet susține că acela care circula cu viteză mare, în momentul respectiv este stăpînit numai de impresiile puternice pe care le încearcă. Nu-și mai aparține, este imbatat ! Capătă sentimente care, în stare normală, nu-i sînt caracteristice : orgoliu, combativitate, furie, ură, răutate, violență. Desigur că ele variază ca formă și intensitate în funcție de numeroși factori : ciclistul și automobilistul fiind cel mai vulnerabil la beția vitezei.

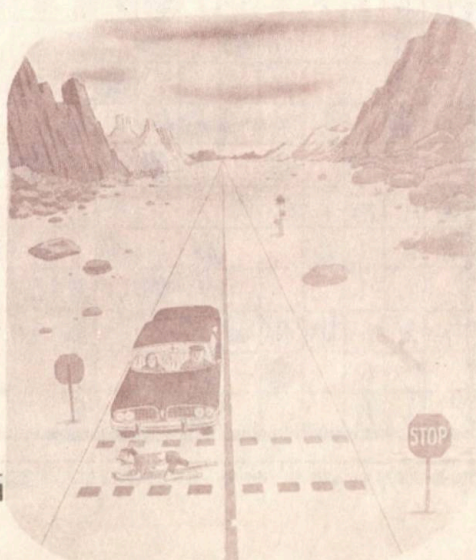
Pentru doctorul Bérillon, există o mare asemănare între beția vitezei și eurofia provocată de morfină. Cel care circula cu viteză de dragul vitezei, fără să fie necesar, sînt, de cele mai multe ori, degenerați, lipsiți de moderație ; neputîndu-se stăpîni, îl apucă furia împotriva obstacolelor, chiar dacă acestea sînt minime. „Am fost zguduit de următorul fapt : un automobilist, la ieșirea dintr-un sat, strîvește un om fără să-și dea seama, continuîndu-și drumul în mare viteză. După cîteva zile, citește în ziare despre accident și-și dă seama că el este autorul. Nu-l văzuse nimeni, era sigur că nu va păși nimic. Dar simțul moral prevalează ; se autodenunță și despăgubește familia cu o sumă deloc neglijabilă.

Această tristă întîmplare nu l-a lecuit ; continuă să circule cu viteză ca și pînă acum”.

Doctorul Jules Voison de la Salpêtrière a caracterizat faptul petrecut în următorii termeni : „Cînd o astfel de catastrofă nu constituie o lecție și autorul ei nu s-a lecuit pentru totdeauna, înseamnă că este vorba de un individ lipsit de capacitatea de a se tempera ; ne găsim în prezența unei adevărate obsesii”.

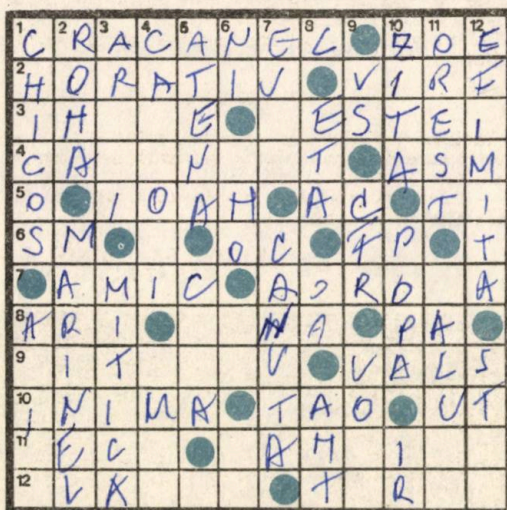
M.P.

(„Le Petit Journal”, 4 aprilie 1903)

Personajele lui CARAGIALE

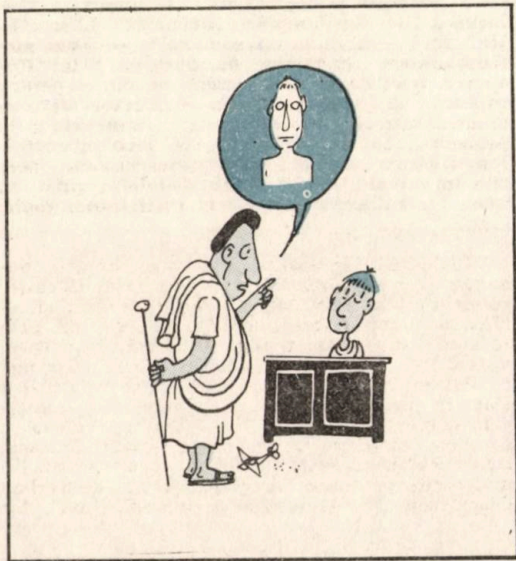
Caragiale

ORIZONTAL : 1. Porecla lui Mache Răzăchescu din „D'ale carnavalului”, care se recomandă și Telemac, bibicul Miței, mângăfaa. — Coana Joița, nevasta lui Trahanache, „o damă mare în politica din provincie”. 2. Nume cu rezonanță literară latină, al unuia din cei trei fii ai lui Caliopei Georgescu din „Bacalaureat”. — Președintele comitetului permanent, comitetului electoral, comitetului agricol, cum e Trahanache (fig). 3. De la nenea Andrei, senatorul, pe care-l primește Acrivița, pierzindu-i „un brîlăntel de toată frumusețea”, care apare apoi la acul de cravată al prietenului casei, Mișu, în „Cadou” (pl.) Bară la jug. 4. Personaj din „D'ale carnavalului”, care catindează pentru un post, măcar un copist de clasă a doua. — Sfirșitul oricărui pleonasm ! 5. ...Corvin Ghe Huniaghe dintr-o întrebare nepedagogică a pedagogului de școală nouă, conținând și răspunsul. — Purta de Mișu la cravată în schița „Cadou” — Prenumele inițial... din Tipătescu ! 6. Simion Mehedinți. — Intrate în joc, la sfârșit ! — Filip Petrescu. 7. X, un tip eminamente simpatice, gata pretutindeni a te saluta cu toată afabilitatea. — Ziarul în care apare articolul „Groaznica sinucidere din strada Fidelității” (de altfel titlul schiței), unde citim că răsoapta domnișoară Portia Popescu se „sinucide” cu gămălii de chibrituri dizolvate în spirit. 8. Măsură agnare. — Roman din ciclul „Comăneștenilor” de Duiliu Zamfirescu. — Adio. 9. Ghiță, fiul de negustor cu dare de mină, care reușește la concurs printr-un fals în dauna colegului aproape țiz, Niță Ghițescu, în „Triumful talentului”. — „Dans vaporos și adorat”, a cărui regină „înfatigabilă silfidă” este Athenais Gregorachco, născută Perjoiu din „High life”. 10. Titircă... Rea, porecla lui jupin Dumitrache, chereștegiu, „om cu ambiție” care ține la „onoarea de familist” cu ajutorul lui Chiriac. — Taormina... la început ! — Conjunecție latină... la Utan ! 11. Huhurezi. — Madame Esméralde Piscopescu, amfitrioana cu „jour-fixe” care invită la „five o'clock tea” dame din cercul monden, pentru causerie. 12. Altă gazetă caragialiană la care ar fi ajuns director-proprietare Rică Venturiano în proiectata comedie „Titircă Sotiresco et co.” — Ion din „Arendașul român”, încărcat cu zece zile la prăsilă, bătut și insultat de Arghir cu invective : „opinearule, mămăligarule, țopirlanule.”

VERTICAL : 1. Marius... Rostogan din „Un pedagog de școală nouă”, care și-a început cariera printr-o memorabilă conferință didactică. — Mătușa domnișoarei Lucreția Ionescu, de profesie văduvă, pensionară viageră. („Proces-verbal”). 2. Comună în județul Sălaj. — Termen ce definește costumul pe care-l poartă domnul Goe, în pronunția mamei, provocând o adevărată dispută lingvistică în familie. 3. Profesoara Ionescu, colegă de cancelarie cu Sevasti Ionescu, Aristi Popescu. — Mică lichea bucureșteană, în mai multe proze de Caragiale, numită de Serban Cioculescu „pierde-vară și pseudo-spiritual”, dar

reconsiderată de Camil Petrescu în piesa... „...Popescu.“ 4. Doamna Georgescu din „Bacalaureat“, mama lui Virgiliu, Horațiu și Ovidiu, femeie care dă în viața ei trei bacalaureate. — Prințul arab din „Noapte de decembrie“ de Al. Macedonski. 5. Nume feminin de unde provin hipocristicile Atenaise (din „Telegrame“) și Athenais din „High-life“. — „Caut...“, schiță în care apare omul mărunț, micul slujbaş urmărind bombasticile anunțuri „de închiriat“. 6. Pronume — Elemen tôponimic slav. — Nae Cafavencu, avocat, director, proprietar al ziarului „Răcnetul Carpaților“. — Silabă maternă! 7. Orașel în Finlanda. — Omul sucit, din titlul unei proze, „un tip moral reprezentativ de inadptabil“ — după opinia lui Ș. Cioculescu — „tipul medioeru al unui soi de refractar trăindu-și viața în contratiimp.“ 8. Literă grecească la Aneta și Greta. — Diftong. — Din neamul anților. 9. Vladimir Streinu, criticul literar care remarcă indeterminarea psihologică a eroilor caragialieni, ceea ce înseamnă ridicarea către valoarea clasică de general-umană. — Schiță în care Niță și Ghiță se amuză pe seama intrusului venit la masa lor, pină ce totul devine lipsit de haz, cind aceștia află că nevastă-sa Mița e sora „șefului“ cu care călătorea închisă într-un cupeu. — Majestatea-Sa căruia Gudurău îi adresează în „Telegrame“ o depeșă încheiată cu formula: Trăiască Dinastia. 10. Sora Vetei „fată frumoasă, modistă, învățată și trei ani la pansion“ în „O noapte furtunoasă“. — Petcu, preot pitoresc, „venerabil“, dar și un bun băutor, răgușit de libații, cu limbaj colorat de contraste profane și sacre, din „Art. 214“. — Alifie. 11. Inseparabil de Pilad, ambii simbolul antic al amicitiei, etichetă aplicată lui Lache și Mache. — Prenumele actriței Stavreasca din „Din carnetul unui vechi suflor“, nefericita suverană dintr-o „melodramă înfricoșată“, pe care publicul o întîmpină cu risete într-o scenă tragică. 12. Consoarta conului Leonida care crede cu sfîntenie în spusele fanteziste ale bătrînului: „Ei! cum le spui dumneata, să tot să ascuți, ca dumneata, bobocule, mai rău cineva.“ — Simpaticele și bravul Popescu, unul din conspiratori, „republicanul de la Ploiești“, din schița „Boborul“.

Cuvinte rare : CECI, RONA, DNO

cu trenul

DIFERENȚA DE CLASĂ

- Dumneavoastră aveți bilet de clasa a II-a. De ce stați într-un compartiment de clasa I?
- Oh, e mult mai comod aici.

LOGICĂ

Slavomir Mrozek călătorea cu trenul și-și pusese geamantanul într-un loc în care era luat în picioare de toți pasagerii.

- N-ai vrea să-l muțai în plasa de bagaje, ca să nu ne mai împiedicăm de el?, fu întrebare.
- În nici un caz. Dacă nu se va mai împiedica nimeni de el, precis îl uit în tren.

A LEȘINAT O FEMEIE

Trenul înghițea kilometri după kilometri. Pînă la prima stație mai erau vreo două ore. Pe culoarul vagonului de dormit, un pasager aleargă strigînd:

- Cine are puțin whisky, cine are puțin whisky —! ? A leșinat o femeie.

Imediat mai mulți bărbați ies din cușete cu sticlele de whisky în mînă întinzîndu-le spre el. Acesta apucă o sticlă plină, o duce precipitat la gură și-ncepe să bea spre stupefarea celorlalți. După ce golește jumătate din sticlă, se șterge la gură, respiră adînc, inapoloază sticla și zice:

- Ah, ce bine. N-aveți idee ce rău mi se face cînd văd o femeie leșinată!

MERSUL TRENURILOR

- Oameni buni, se vîita în gura mare o femeie care tocmai intrase în compartiment. Abia m-am urcat și mi s-a furat poșeta.

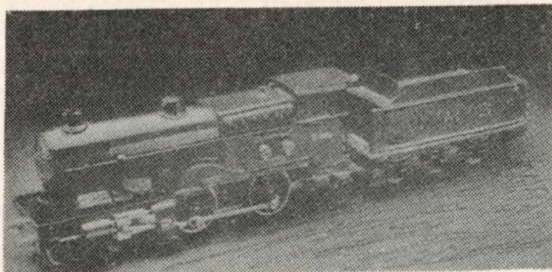
- Se vede că e un tren rapid — recunosc un călător

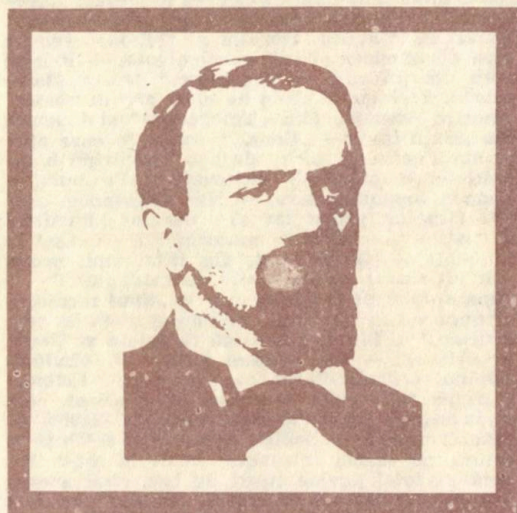
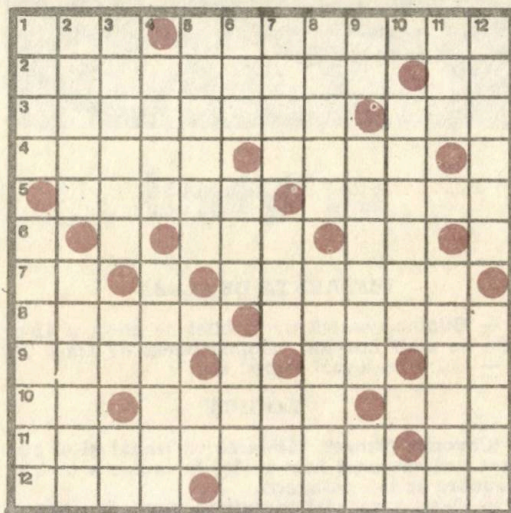
PIANUL

Înainte de plecarea trenului, soțul îi spune soției care a împachetat o grămadă de lucruri inutile:

- Păcat că n-ai luat și pianul. Acolo au rămas biletele de tren.

EMILIA SĂLCEANU și
MIHAI BURDUJA

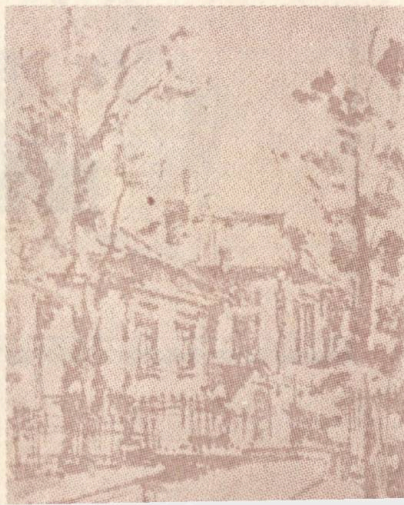
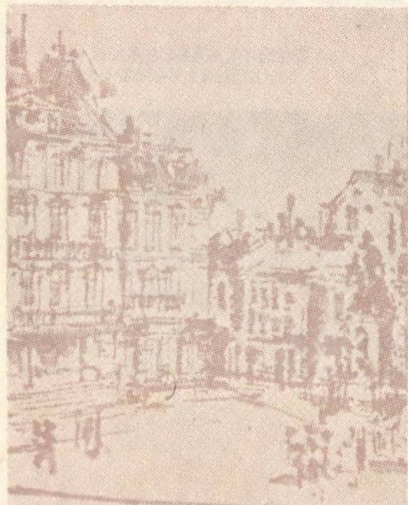

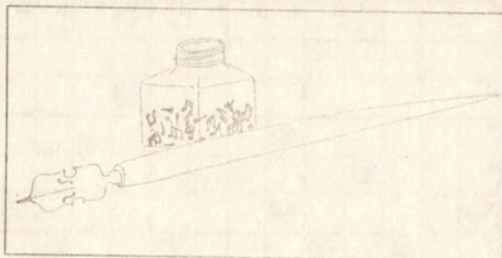
TITU MAIORESCU. CONTEMPORANUL NOSTRU

ORIZONTAL : 1. Poet, debutant în 1905 cu volumul „Poezii”, despre care Maiorescu scrie un raport academic, subliniind că „Patriotismul este în inimile sincere... un simțămînt adevărat și adînc, și intrucît este astfel, poate fi, în certe împrejurări, născător de poezie”. — Secvență din lucrări de istorie literară, ca cea numărată I. „Către T.L. Maiorescu” din „Scrisori” de V. Alecsandri, publicată în 1904, sau cele din „T. Maiorescu și contemporanii lui” de E. Lovinescu. 2. Filozof antic grec, a scris o Poetică, de la care criticul preia ideea catharsisului — funcția moralizatoare a artei — dezbătută în studiul „Comediile d-lui I.L. Caragiale”. — Afirmatie. 3. Specific al literaturii în corelație cu universalul la care se referă Maiorescu la apariția în limba germană a unor traduceri din opera lui Alecsandri, Eminescu, Bolintineanu, Slavici, Odobescu, Gane, scriind că „toți autorii acestia... ne-au înfățișat ceea ce este, ceea ce gîndește, și ceea ce simte românul în partea cea mai alacă a firei lui etnice” („Literatura română și străinătatea”). — Pronume posesiv. 4. Limbă clasică cunoscută de critic care citează în „O cer-

cetare critică asupra poeziei de la 1867” imbinări de cuvinte, în original, din Iliada. — Rescos din creșă ! 5. În capitolul „Condițiunea ideală a poeziei” din „O cercetare critică...” afirmă că aceasta nu poate fi obiect al poeziei, ci numai al științei, intrind în sfera cugetării intelectuale. — Adevărat (popular). 6. Apelativ telefonic... — În ton ! 7. Ury Benador. — Ziar al cărui redactor, ca și cel de la „Federațiunea” și „Transilvania”, îi dă lui T. Maiorescu răspunsuri polemice considerate de el „stricăcioase prin forma și cuprinsul lor”. — „... din Mircești” din „Pasteluri”, ciclu considerat „cea mai mare podoabă a poeziei lui Alecsandri, o podoabă a literaturii române indeobște” („Direcția nouă în poezia și proza română”). — Unul din simțămintele apropiate de tristețe, disperare, minie, socotite obiecte poetice în „O cercetare critică...”. 9. Format din trei. — Comparativ. — Anton Pann. 10. Un meșteșug terminat ! — Adjectiv, citat de Maiorescu în „Neologismele” pentru care n-ar trebui împrumutat sinonimul sever, intrucît și primul e de origine latină. — Alt eu, latin. 11. Existență obiectivă, reflectată subiec-

tiv în artă, problema discutată în „Comediile d-lui I.L. Caragiale”, care se arată că drama-turgul o oglindește din partea ei comică”. — Obiect ascuțit: 12. În „O cercetare critică...” e considerată un mod anumit de a privi lumea, un chip de „o înțelegere, iar în „Comediile...” — morală prin faptul de a fi, moralitatea ei notată „ideală”, ci „ideală”. — Modalitate ale în critica negativă care curăță locul spre a pregăti literatura ulterioară, cit și în critica afirmativă în care se emit judecăți de valoare, deși criticul „Junimii” e un spirit mai sintetic.

VERTICAL : 1. Autorul unor pagini memo-rialistice despre Junimea și prelegerile lui T. Maiorescu din 1864, citat de critic pentru nule-tele sale în „Direcția nouă în poezia și proza română”. — „În cotra direcției de astăzi în... română”, studiul maioresean abordând „formele fără fond”. 2. — Trăsătură a folclorului, „co-moară de poezie” despre care Maiorescu scrie în „Asupra poeziei noastre populare” (fem. pl.). — Poet german citat împreună cu Heine, Lenau, Uhland, culegător de folclor, amintit de T. Maiorescu în răspunsul la discursul de recepție rostit de D. Zamfirescu la Academia Română (1909). 3. Gitlej (reg.) — Pronume. — Cal. 4. Măgari. — Instituție la propășirea căreia T. Maiorescu contribuie prin articolele „Învățămintul primar amenințat” (1870), „Despre reforma învățămintului public” (1870), manuale: „Regulile limbii române pentru începători”, „Despre scrierea limbii române”, „Logica elementară”. 5. Termen incriminat de Maiorescu în „Neo-logisme”, propus de dicționarul purist al lui Laurian și Massim, împreună cu maior (diminu-tiv din mai) pentru ciocan. — Conjunție coordonatoare. 6. Corp geometric. — Pronume demonstrativ. — A alege. 7. „Sinteză generală în...”, astfel definește criticul perioada până la 1881, în care accentul nu cade pe interpretare, ci pe judecarea fenomenelor culturale, nota fun-damentală a gândirii sale teoretice. — Holdă fără început și fără sfârșit! — Zeița mării în mitologia scandinavă. 8. Castel din Sinaia care apare în trei titluri din poeziile lui V. Alecsan-dri, socotit de T. Maiorescu „cap al poeziei românești” în studiul „Direcția nouă...”. — Scriitor, autorul unui volum „Duiliu Zamfirescu și Titu Maiorescu în scrisori”, apărut în 1937 (Emanuil). 9. Pronume în Vasile! — Specie de poezie lirică, a cărei denumire o folosește Maiorescu înlocuind termenul „Scrisoare” în edi-ția princeps Eminescu din 1883 și în studiul „Eminescu și poeziile lui” din 1889. — Dinsul 10. În antiteză cu „Venere” în titlul unei poezii de Eminescu analizată de critic în „Direcția nouă în poezia și proza română” (1872), prilej de a-l considera pe tânărul poet „om al timpului modern, reflexiv, poet în toată puterea cuvintului”. (pl.). 11. Specie clasică abordată de M. Eminescu „în metru antic”, ceea ce remarcă și Maiorescu cind scrie despre predilecția poetului „pentru forme rafinate de poezie” (pl.). — Ma-sină de gătit cu gaze. 12. Titlul unei poezii de O. Goga, din care T. Maiorescu citează versuri ca și din Rugăciune, Oltul, Noi în raportul academie „Poeziile domnului Octavian Goga”. — Termen generic pentru perioadă folosit în sin-teză cu marii elascici, referințe fiind la T. Maiorescu, M. Eminescu, I. Creangă, I.L. Cara-giale, I. Slavici.

Cuvinte rare : RAN

Scotiene

SOLUȚIE

În trenul Londra — Edinburg, un pasager trage din greșeală semnalul de alarmă. Trenul se oprește... în plină noapte.

— Ei, drăcie, ce greșeală! Acum o să plătesc o amendă de zece lire sterline.

— Stai un pic — intervine scoțianul din com-partment — dă-mi cinci sterline și eu voi si-mula imediat o criză de epilepsie...

CHIBRITURI ENGLEZEȘTI

Un scoțian călătorește în același compartiment cu un englez. Scoțianul aprinde o țigară, se in-stalează comod și începe să fumeze visător. En-glezul se scotocește prin buzunare și negăsind ce căuta, spune :

— Sinteți atât de amabil să-mi dați un chi-brit, domnule ?

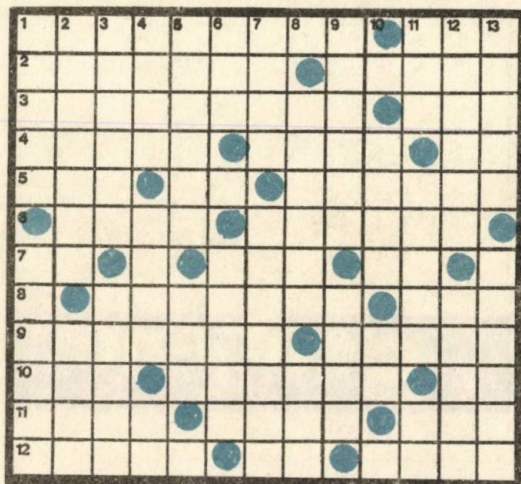
Scoțianul scoate din cutie un băț de chibrit și-l pune pe canapea, alături de englez, care continua să se scotocească.

— Ce ghinion ! Mi-am uitat și țigările acasă.

— În cazul ăsta, zice scoțianul, nu vă trebuie chibritul.

Și pune bățul la loc, în cutie.

Compunere de nota zece

NUME DE NEUITAT
IN LITERATURA ROMÂNĂ

ORIZONTAL : 1. „Demagogul latrans“ din „O scrisoare pierdută“ care nu cunoaște sensul unor termeni ca : travaliu, faliți, capitaliști, secular. — Locul „de la Chitilă, peste drum de Nimerilă“, de unde e „vestitul Ochilă frate cu Orbilă, văr primar cu Chiorilă“ din „Povestea lui Harap Alb“. 2. Diminutiv ridicol al lui Agamemnon Dandanache din „O scrisoare pierdută“, estropiat de Trahanache în „Gagamiță“. — Moș..., ilustrare a spiritului cazon din schițele lui A. Bacalbașa, recruții lui „ori dezertau, ori muureau, dar ieșeau adevărați soldați“. 3. Postelnicul incornorat de petrecărețea Luxița în „Iașii în carnaval“ de V. Alecsandri. — Turn fără vîrf ! 4. O adresează Mugur-Împărat în finalul baladei „Nunta Zamferei“ de G. Coșbuc prin cuvintele : „Cît mac e prin livezi, / Ațiția ani la miri urez !...“ — „...lui Vodă“, povestea din „Hanu Ancuței“ în care răzășul îi spune unui boier care era în realitate domnitorul Sturza că „dacă nici Vodă nu i-a face dreptate, atunci să poftescă măriasa să-i pupe... nu departe de coadă !“. — Elena Dumitrescu. 5. Interjecție... motănească. — Un alter-ego franțuzesc ! — Nume din teatrul lui Alecsandri, care ca și Hirzobeanu, Răzvrătescu, Năucescu, Balamucea,

Fărăoacăstă, Buimăcilă etc. e de natură comică „cu totul specific structurii limbii... în care porecele cele mai pitorești cu puțință mișună“. 6. Conjunție concesivă. — Aristița și Calipsița pe care Chirița vrea să le mărite cu Pungescovici și Bondici, doi escroci, în comedia lui Alecsandri „Două fete și o neneacă“. 7. Pe cal. — O ratare mai mică ! — Pronume. 8. Avocatul din „Telegrame“ de Caragiale, care după ce este ultragiagat, trimite o ultimă depeșă : „Împăcat cu directoru. Papat toți piața endependenți“. — Hipocoristic pe care-l poartă Gîrimea, „frizer și subehirurg“, „bibicul“ incurcat cu Mița Baston și Didina Mazu în „D'ale carnavalului“. 9. Personajul dintr-o piesă de G.M. Zamfirescu („Idolul și Ion...“) poreclit astfel din cauza inofensiviei manii de a asculta discursuri, închis în camera sa, în fond un suflet generos, altruist, neînțeles de meschini. — Moș Ion din cele două povestiri de Creangă, care se prefăce greu de cap cînd boierul îl dăscălește cu pilde despre Unire, dar îi interpretează perfect parabola cu bolovanul. 10. Noi, într-un termen popular (găsim în nuiăua ruptă !) — Eroul unor snoave populare intrat în literatură prin opera lui A. Pann, V. Alecsandri, C. Negruzzi. — Horia Teișanu. 11. Pictor clasic român, a cărui văduvă e numită „Zmeoaică“, „cruntă, cumplită cu suflet hidos, ce varsă catran și pucioasă pe nări“ de Șt. O. Iosif, într-o vreme custode al muzeului (existent și astăzi) — Venturiano „arhivar la judecătoria de pace, circumscriptia de galben, poet liric, colaboratore la „Vocea patriotului național“, publicist și student în drept“, precum se recomandă în „O noapte furtunoasă“ — Evreul Zelig din piesa „Manasse“ de Ronetti-Roman, un misit volubil, o „gură rea“, modelul lui Ianke din comedia lui V.I. Popa. 12. Purtătorul unui cusur, semn al unei infirmități morale, de unde derivă numele baronului Nichita Calivevski din romanul „Ciocoi vechi și noi“ de N. Filimon, personaj ce-i învață pe boieri un joc drăcesc. — „Titircă Sotirescu... co“, manuscrisul unui proiect de comedie a lui I.L. Caragiale, în care eroii din „O noapte furtunoasă“ pătrund în protipendadă. — Prenumele lui Șt. Popescu din „În jurul unui divorț“ de G. Topirceanu, care „...săraca Zoe cînd l-a cunoscut / Era fără slujbă și dator vindut“ ; unii spun că e imoral, alții că e un soț model.

VERTICAL : 1. Băcan de mahala și gardist civic dintr-o schiță din epoca „Ghimpeiului“ de Caragiale, „foarte gelos de cucoana dumisale“ aflată în paza teighetarului Ilie, situație similară cu a lui Jupin Dumitrache. — Înaintaș în arborele genealogic al tipului Spanachidi, creat de Bacalbașa, care apare „răpănos, pirlit, bocciu, umil“, dar e un cameleon politic urmînd o școală numită „spanachidism“. 2. O mîinecă părinții și fiilor li se strepezez dinții, într-un proverb amintit de cal, lui Harap Alb, care pesemne a avut să tragă un păcat strămoșesc, îndurînd cruzimea Spinului. — Prenumele ridicolului latinist din „Trei crai de la Răsărit“ de Hașdeu, cu capul atît de mult ticsit de purism, încît nu concepe să aibă o soție care să nu cunoască „romana ortografia“. 3. Scatiu, cel mai antipatic personaj din literatura noastră „mitocan, mojic, bădăran“, arendașul caracterizat drept „o molie a satelor“ din romanul lui D. I. Zamfirescu. — Formă domesticită a gaurului, animal din insulele indoneziene. 4. Gustul unor „migdale“ ale lui Topirceanu, în care Ghiță Popindău prezent în niște poezii lansează

ză o asemenea „cugetare”: „Amorul e un lucru foarte mare”. — Casa albinelor pe care o îngrijește Harap Alb. — Pronume. 5. „Trei...”, poema neterminată a lui Ion Budai Deleanu în care apar Beșcherec Istoc, „un hidalgo ruginit”, chiar Calos de Cucureaza, un parvenit, și Născocor de Cirlibaba „fudul și îngimfat”. — Bondoc (fig.). 6. Interjecție la... fete! — Meșter de covate, de scafe, cauce, linguri, apropiat ca sens de lingurar, peste care e conducător, în „Țiganiada”, Neagul „ce numai de o parte aude”. 7. Rolul pe care-l propune Leonas, Chiriței și lui Grigore Birzoi, la nunta sa cu Luluța, în comedia lui V. Alecsandri. — Unchișul din titlul unei piese de Al. Macedonski, făcând elogiu omului nevoiaș, dar bogat în virtuți morale. 8. „Omul sucit” al lui Caragiale, „care toată viața lui nu s-a putut potrivi cu lumea”, cu un nume „fără praznic în calendar”. — „...venețian”, piesa lui Camil Petrescu, în care cuvântul „sigisbeu” ca un semn al decăderii și depravării venețiene, aplicat lui Cellino, semnifică un personaj cu „o gingașă funcțiune” de „adorator delicat și stăruitor” al unei femei măritate. 9. Mătușa lui Darie din „Descult” de Zaharia Stancu, „are dinți mari ca de cal, verzi la rădăcină, negri, galbeni”; mama Diței, cea „cu buză de iepure”. — A striga. 10. Al dollea nume al lui Petru, care și-a tăiat fratele, pe Bogdan-Vodă Mușat, prins cu juvățul la o nuntă, judecat apoi și el după legea talionului, fapt relatat în „Frații Jderi” de M. Sadoveanu. — Diftong făcut de... oale! 11. Ori. — Numele din care derivă diminutivul popular al mătușii din Broșteni, cu o cocioabă și două capre slabe și rijoase, în „A-mintiri din copilărie”. — Conjecție coordonatoare. 12. Ursuze, supărăcioase, ca cele trei gașe din comedia lui Al. Kirilescu (fig.) — Unul dintre mușchetarii lui Dumas, scriitorul pe care Călinescu îl compară cu Hașdeu, prin tendința de „a reconstitui dintr-un dinte de cal un dinozaur”. 13. Porecla părintelui Trandafir din Sărăceni din titlul unei nuvele de I. Slavici, — Dramaturgia, domeniu al literaturii populat de personaje nemuritoare ca Sandu Napoia, Ultra-retrogradul, Chirița, Trahanache, Spirache („Titanic vals”), Mitică Popescu etc.

Cuvinte rare : GAIAL.

— Încă un pahar, iubito și te ajut cu multă dragoste !

Părinți și copii

NEÎNȚELEGERE

Trei copii necăjesc măgarul unei țărânci venite la țirg. Trece un puști, în drum spre școală, și primește o palmă de la stăpina animalului. Furios, ținându-se cu mina de falcă, bălatul intră în școală și se izbește de învățător, pentru care mai încasează o palmă.

În culmea furiei, intră la director și spune :
— Domnule, învățătorul mi-a tras o palmă. Și nu-i făcusem nimic, măgarului !
Drept care mai primește și a treia palmă.

ACCIDENT

— Mamă, mamă, am răsturnat biblioteca !
— Foarte rău ! Am să-i spun tatăl.
— Tata știe deja. E dedesubt.

RĂSPUNS CORECT

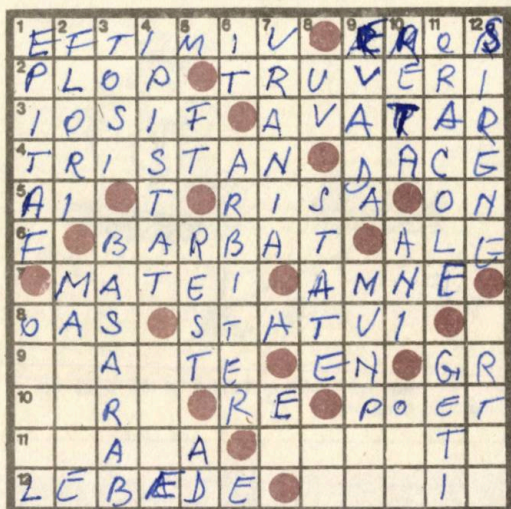
Profesorul : Ionele, care sînt cele două cuvinte folosite cel mai des de elevi ?
Ionel : Nu știu, domnule profesor.
Profesorul : Foarte bine ! Exact despre aceste cuvinte era vorba.

PRECOCITATE

— Ce desenezi acolo, Petrișor ? Fă calul și minzul așa cum arată în realitate !
— Știu, tăticele, dar eu am trecut la... „abstracționism”.

DIDACTICĂ

La o școală din Anglia sosește inspectorul, specialist în istoria artelor. Constată cu plăcere că în clasă există o copie a tabloului lui Rafael „Îngerul”, care-și ține capul între mîini.
— Frumos tablou, observă el.
— Și nu mai puțin instructiv, completează profesorul. L-au atîrnat acolo pentru ca elevii să-și dea seama cît e de urît să-ți sprijini capul în mîini.

Sonetul românesc

ORIZONTAL : 1. Cel mai prolific sonetist din literatura noastră, autor a peste o mie de sonete, adevărate perfecțiuni formale de un mare rafinament, multe incluse în volumul „Odă limbii române”. — Constituie tema majorității „Ultimelor sonete inchiuite ale lui Shakespeare. În traducere imaginată” de Vasile Voiculescu. 2. Arbore cu rezonanțe poetice, cîntat și de Eminescu, și de Coșbuc, titlul unui sonet de M. Codreanu, în care „sobra majestate” a acestuia se contopește cu omul — Poetii medievali francezi, la singular în titlul unui sonet de V. Eftimiu debutînd cu o enumerație : „Villon, Ronsard... Victor Hugo, Musset, Verlaine, Alecsandri...” 3. „Steo”, poetul care a scris „Sonet modern” și alte scenete : „Sîncal”, „Cîrlova”, „Cronicarii” etc. — Sonet de Macedonski, în care printr-o regresie în timp eul liric se regăsește la Roma, în epoca lui August. 4. Cu Isolda în titlul unei poezii din „Cielul iubitului defunct” de Victor Eftimiu, suportînd, „wagnerienele su-

— Mercedes, pe tine te-am visat mereu !

placii”. — Din neamul geto-scîților de care aminteste sonetul „Doar scrisul cronicarilor rămîne” de V. Eftimiu (fem. pl.). 5. Pesezi. — Batjocorită, satirizată — Scoase din... sonet ! 6. Epitet pentru pănușul codrilor din sonetul „Haiducul” de Șt. O. Iosif, folosit, de altfel, și de Alecsandri pentru Andrii-Popa. — Articol genitival la Alecsandri ! 7. Prenumele fiului lui L.L. Caragiale — fără acel aristocratic u final — Sonetist care dă în „Pajere” o galerie de sonete-portret ca : „Înțeleptul”, „Cronicarul”, „Domnița”, „Trintorul” etc. — Comună în Franța, o găsim în amnezie ! 8. Tără pitorească în Maramureș. — Volum de Mihail Codreanu, apărut în 1914, conținea 99 de sonete și titlul ediției definitive a operei sale publicate în 1939 cu adnotarea „Sonete și evadări din sonet”. 9. „... și versete”, postumele lui Bacovia, ce conțin multe poezii avînd patruşprezece versuri, ca sonetul. — În tren, la mijloc ! — George Ranetti, autorul unui sonet „Le printemps”, în care expresii românești se traduc în franceză în maniera Chiritei lui V. Alecsandri. 10. Şiruri de tablouri : „cimpil, și văi, și munți, și ape eară” din sonetul lui Șt. O. Iosif „Adio”, cărora le repetă în raport refrenul „Adio dar ! Adio dragă...”. — Literă elină la Roma ! — Sonetele numerotate din „Zile de durere” de Panait Cerna, dedicată răscăleii din 1907. 11. Părînte Duhu, invățătorul lui Nică din „Amintiri din copilărie” — „Paggiaccio”, titlul unuia din Sonetele parnaslene de G. Topirceanu, parodie după M. Codreanu (de altfel și denumirea operei lui Leoncavallo). 12. Le dedică un sonet mult comentat Mallarmé, în care primul vers are cuvintele „toate albe” sugerînd „polifonic imersunea în imaterial” cum remarcă poetul simbolist N. Davidescu. — Noul venit din titlul unui sonet de V. Eftimiu în care este evocată grădina lui Akademos cu emulii lui Socrate și noul sosit ce „sfîlnic se strecoară” : Aristotel.

DIVERSE

CONVINGERE

Într-un compartiment de tren un cetățean vizibil „amețit” se uită pe fereastră și de cîte ori trece de o gară mormăie : „groaznic !” „Domnule, de ce spui la fiecare stație groaznic ?” întrebă curios vecinul de compartiment. Bețivul se uită trist la el și-i răspunde : „Pentru că fiecare gară mă convinge tot mai mult că am greșit trenul”.

NUANȚA

Un domn vrea să intre la Cazine. Portarul îl oprește :

VERTICAL : 1. Sonetul cu numărul 1000 de V. Eftimiu, „un om venit din plaiuri epirote”... Un pădurar, în Pind, îl fu străbunul... / Din osul lui s-a plămădit nebunul / Ce-a ticluit opt sute de sonete”. — Caracterul bătrinei din sonetul „Aspra” de M. Caragiale pe care „Nimic nu o-mblinzește, nimic nu o-ncovoale. / Și fără preget luptă, împilă și juipoale...”. 2. „...de singe”, sonet care concentrează posibilitățile lirice ale poetului Al. Obedenaru, colaborator la „Literaturul” lui Macedonski. — „Valuri de...”, sonet de Neculuță, în care ca și în „Cusătorea-sa” (tot sonet) se deplînge condiția femeii în societatea burgheză, ambele poezii descinzînd din „Viața” de M. Eminescu. 3. Compozitor italian — Familie veche din care s-au ridicat mai mulți domni (amintită cu Mussolini în Scrisoarea III de M. Eminescu) al neamului căreia e cel de „vităz epătar în-a lupte” și „asteapă să-i sosească flințul de domni”. Dar „îl prind cu birii ascunse și armăsu-i tăie după” într-un sonet de Matei Caragiale. 4. Variantă pentru epistat, personă caricat. — Diminutiv masculin. 5. Fete! — Rămășiță. — În cadă! — 6. Ion Trivale — „...elegantiarum”, expresie ce-l denumea pe scriitorul latin Petronius, titlul unui sonet de Păstorel Teodoreanu, în care Petronius viră în pieptul unui cerșetor schilod cuțitul răs-punzînd apoi la întrebarea iubitei „de ce l-ai omorît?” — „Era urît...”. 7. Muză, patroana astronomiei, căreia Gabriel Donna, poet de factură parnasiană, îi dedică un ciclu de sonete, apărut în 1902. — Opuscul. 8. Ulpia Vasilescu — Tări — Bidiviu. 9. A scăpa — Sonet de Ion Barbu, în care ca și în „Banchizele”, „Lavă”, poetul cîntă formele geologice, aci „Suprema încordare de granit / Rămasă dintr-o altă întoc-mire”. 10. Diminutiv de la Margareta. — „Tre-cut-au... ca nori lungi pe șesuri...”, sau „Sint... la mijloc și-nă mulți vor trece / Din ceasul sfînt în care ne-nîlnirăm”, versuri din două sonete eminesciene. (neart.). — Sint din... Bran! 11. Ciclu de poezii de V. Voiculescu, care include sonetele „Orfeu”, „Ariadna”, „Hermes”, „Icar” etc — Semințele strămoșească într-o enumerare din sonetul „Doar scrisul cronicarilor rămîne”. 12. Ființe mitologice, combinație între femeie și pește în sonetul lui Eftimiu „Apele Venetiei”. — Numele popular al lunii aprilie, titlul unui sonet de M. Codreanu, remarcat de E. Lovinescu alături de alte cîteva prin aceea că „se cristali-zează definitiv în jurul unei emoțiuni sau idei poetice”.

- Nu puteți intra fără cravată, domnule, imi pare rău.
- Dar acela, protestează domnul, arătînd spre un altul, care nu are nici cămașă?
- Dar acest domn nu intră, e i lese!

INVITAȚIE

- Iubițule, mergem la cinema?
- Nici nu mă gîndesc!
- Noapte bună! Mă duc singură...
- Ei, dacă mă rogi așa frumos, sigur că merg.

INTÎLNIRE

- Ei, dragă prietene, ia-ți-te întors din vacanță!
- Da, tocmai am venit de la Baden-Baden!
- Doamne sfînte! Și-acum te bilbiți?

VIRSTE

căutate și găsite

Un spectator se află pentru prima oară la un concurs de atletism.

— De ce fug așa? Îi întrebă pe veci-nul din tribună.

— Primul primește o medalie, explică acestuia.

— Atunci ceilalți de ce mai fug?

— Dar de ce l-ai scos dincolo, pacientului fără a i se face anestezie? Întrebă asistenta doctorului stomatolog.

— Fiindcă omul acesta îmi blochează locul de parcare a mașinii.

— Am șanse să scap? Întrebă pacientul înainte de operație.

— Cred că da, se laudă doctorul, din zece pacienți pe care-l operez scapă unul.

— Nu este prea mică șansa?

— Pentru dvs. nu, fiindcă cei nouă pe care l-am operat pînă acum nu au scăpat, iar dvs. sunteți al zecelea.

— Recunoașteți deci că l-ați furat vicar vicinului dvs.? Întrebă judecătorul.

— Da.

— Dar, continuă judecătorul, dvs. nici nu știți să cîntați din violă.

— Nu, domnule judecător, dar nici vecinul meu nu știe să cînte.

— De ce l-ați lăsat pe infractor să vă scape? Nu v-am spus să păziți toate feștile?

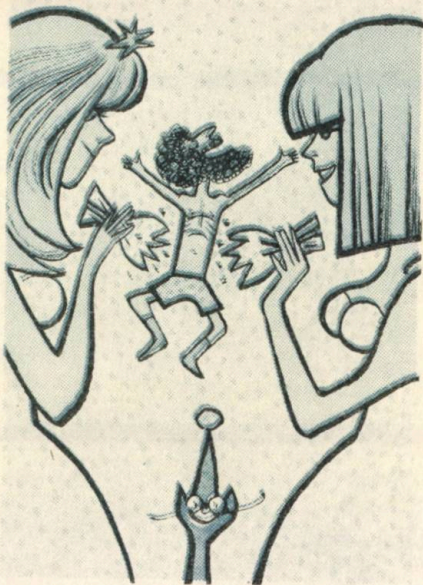
— Asta am și făcut, se apără unul din echipă, dar eu cred că a fugit nu pe la feștile ci pe la intrare.

Un imitator de voci de animale și sofie sa se aflau în pat cînd au decedat zgomete sus-pete.

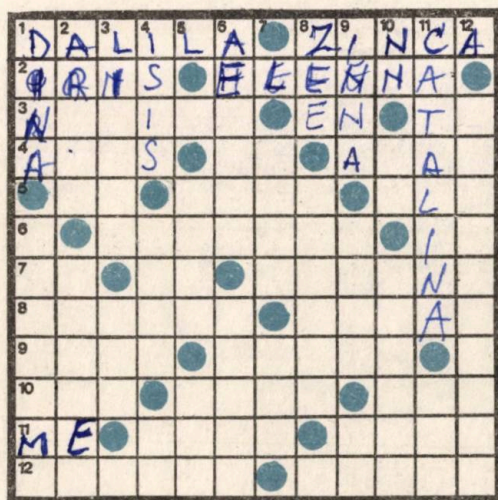
— Un hoț, șopteste sofia speriată.

— Ah, fir-ar să fie, se enervează soțul, și toc-mai azi cînd sint răgușit și nu pot să latru.

GHEORGHE CROȘU

Eternul feminin în poezie

ORIZONTAL : 1. Prototipul femeii trădătoare în „Scrisoarea V” de M. Eminescu, care a devenit și titlul poeziei pentru unii critici literari. — Frumoasa florărească din „Flori de mucigai” de T. Arghezi ce „în coșul ei cu soare, / Proptit în sold, pe cingătoare, / Ducea snopi de ochi galbeni, cu gene de lapte, / Și garoafe de noapte.” 2. „Copilă fără pată”, căreia i se adresează Panait Cerna în poezia „Către...”, cu paranteza „din Byron”. — Eroină mitologică, titlul unei poezii de Cezar Bolliac, cu o scenă la bale, ce dezvăluie — după părerea lui G. Călinescu —

„o artă decorativă vrednică de un Th. Gautier”. 3. Diminutivul folosit de V. Alecsandri în ciclul „Lăcrămioare” pentru Steluța sa — Elena Negri (poezile „Cintec de fericire”, „Gondoleta”) — Ion Dumitrescu, a scris muzică de scenă : „Maria Stuart” (Schiller), „Lucreția Borgia” (V. Hugo). — Posesiv feminin. 4. Munte văzut de Bolintineanu în Macedonia, cu care prilej — notează G. Călinescu referindu-se la impresiile de călătorie — „il interesează femeile pentru frumusețea cărora are un simț deosebit”, fiind obsedat de nume ca Evelina, Dora, Lilia, Milia, Zilia, Corela, Zora etc. ce apar în creația sa. — Eterna întrebare. — Nume generic al omului, din a cărui „coastă bărbătească” iese „al Evei trunchi de fum” (Ion Barbu — „Timbru”). 5. Măsură de teren. — Orașul în Azerbaidjan (U.R.S.S.) — Nume feminin, titlul unei poezii de Depărateanu, considerată „un suav portret raffaellit” (în poezie apare cu l reduplicat) și personajul din „Ultima noapte de dragoste, înțila noapte de război” de Camil Petrescu. 6. Îi adresează Gh. Asachi „Imnul de seară”, cu indicația „către...”, nume ce ar putea fi și cel al fiicei sale, căsătorită mai târziu cu Edgar Quinet, — Ileana cea mică ! 7. Un pronume în... Aneta ! — Asia ! — Fata din „Dragoste învrăbită” de G. Coșbuc, din cauza cerței cu Li-sandru trece prin frământate stări sufletești. 8. Zină a adăncurilor apelor în mitologia nordică, atrăgând bărbații și ducându-i într-un palat de cristal, i-a inspirat pe Gautier, Pușkin, Giradoux și pe Eminescu, autorul unui proiect de poem în mai multe variante, ce îl poartă numele. — Termen arhaic pentru ban, dat bacșiș. 9. Nume feminin, titlul unei poezii de Gr. Alexandrescu ; după opinia lui Bogdan Duică, inspirată de o a treia dragoste a poetului pentru o necunoscută ; de relevant că numele mai apăruse anterior și în fruntea unei poezii de Iancu Văcărescu. — Femeia cu nume exotic, numită și Mesh-Ume, căreia îi adresează Ollănescu-Ascanio, „figură literară dezvoltată în umbra lui Alecsandri”, „Cintec de harem”. 10. Riga Crypto și-a pierdut capul pentru o laponă ! — Femeie care frapază ; împreună cu „Casta...” e titlul unei pieșe de H. Lecca, în care rolul titular îl deține Aristizsa Romanescu. — Fluviu pe care e stînca, unde „un chip de femeie / S-arată din negură blind” cîntind un cîntec de vrajă în „Loreley” de St. O. Iosif. 11. Mihail Eminescu, autorul poeziei „Venere și madonă”. — Corcodușa, curtezana din „Craii de Curtea Veche”, imortalizată și de Ion Barbu, care o consideră în dedicația la „Domnișoara Hus” „roaba aceleiași zodii”, iar în „Protocol al unui club Matei Caragiale” „aspra floare de maidan”. — Fenomen meteorologic de la care cu sufixul „oase” derivă numele unor femei malefice din mitologia populară, care apar în titlul unei poezii de G. Coșbuc ; ele îl fac pe băiat să fugă de la mireasă și să moară. 12. „Palida nororă a lui Ahti și femeia lui Muhtar”, nume oriental pitoresc din „Florile Bosforului” de D. Bolintineanu. — Zeița romană, căreia Duiliu Zamfirescu îi dedică o poezie, iar în „Traianida” de Bolintineanu Cosinzeana îi cumulează funcțiile, fiind o divinitate a munților, a muzicii și a poeziei.

VERTICAL : 1. Femela ce-l însoțește pe Milian — și în titlul unei poezii de Anachi, cu o acțiune plasată în timpul domniei lui Ștefan cel Mare. — Cîntăreața din poezia lui Ion Minulescu ; „cînta la fereastra cu perdelele-nflorate, / Că nu-l cîntec de femeie / Și nici cîntec de vioară ?” 2. Crîsmărița din poezia lui Goga, „un drac cu ochii vineți”, „O bălale cu trupșor subțire-nalt”. — Lapona lui Ion Barbu, care-l refuză pe Crypto astfel : „Că dacă-n iarnă sint făcută / Și ursul alb mi-e vărul drept, / Din umbra deasă, desfăcută, / Mă-nchin la soarele-nțelept.” 3. Logodnica mortului, a strigolului dintr-o cunoscută baladă de Bürger, prelucrată de Șt. O. Iosif, pe care a intenționat s-o traducă și Eminescu. — Abreviere uzuală pentru doamnă 4. Zeiță egipteană prezentă în manuscrisul eminescian „Cîntec de sirenă”, ca și în „Traianida” lui Bolintineanu, unde devinise „zeitate pizmașă” a dacilor. — Al doilea prenume al Lindei „filica lui Boabdil”, prezentă în două poezii scrise de Bolintineanu, într-una chiar în titlu, a doua fiind o „Seguidilla” (cîntec popular spaniol). — Prepoziție. 5. Pictor clasic român, pe a cărui soție, din resentiment, Șt. O. Iosif o înflorează în poezia cu accent satiric „Zmeoalca”. — Sfîrșit de... Idee ! 6. Poet și prozator moldovean, o cîntă pe iubita sa Bianca Milesi în versuri petrarchiste, uneori și traduce numele în grecește spunîndu-i Leuca, Leufca, Lefca, alteori Cinnia. — Fata săracă înșelată în iubire și părăsită dintr-o poezie a volumului „Fără titlu” de D. Zamfirescu. 7. Sinonim pentru moralitate, unghi de vedere prin care Eminescu tratează femeia societății burgheze în Sorisori și alte creații, vorbind de „privirile galante”, „protecție de fuste”, „orgii obscene”. — După legendă, prima femeie, căreia șarpele îi întinde mărul într-o poezie din „Poezele luminii” de L. Blaga : „De-atunci femeia ascunde sub pleoape-o taină / și-și mișcă geana parc-ar zice / că ea știe ceva ce noi nu știm, / ce nimenea nu știe...” 8. Localitate în R. P. Chineză. — Fata din titlul unei poezii, din ciclul „Satul meu” de Ion Pillat, o microbiografie ce dezvăluie o existență aspră și mizeră, căci „Boțorul tinăr a plecat de mult / că voi mamă n-am vreo bucurie...” 9. Poezie de T. Arghezi, din volumul „Prisaca”, în care „Între iezi din cireadă / S-a născut de-o săptămînă, / Dintr-o capră mai bătrînă / Dar zburdalnică” — ...o fată cu stea în frunte. — Amalgam... incomplet ! — Pronume în vis ! 10. Nene ! — Prepoziție. — Denumire antică ce o poartă și astăzi peninsula din extremitatea vestică a continentului, în care au trăit femei celebre intrate în literatură : portugheza Ines de Castro, spaniolele Isabela de Castilia, Cayetana de Alba. 11. Simbolul terestru-lui, „o preafrumoasă fată” la care aspiră astrul Hyperion din „Lucașfărul”. — Afluent al Dunării. 12. Regina ostrogoților din poezia cu acest titlu de G. Coșbuc, închisă în turn de cruntul Teodot, căruia înaintea morții îi spune : „Tu erai un om de luptă, fără rang și fără nume, / Eu ți-am dat coroana țării să te fac stăpîn pe-o lume...”

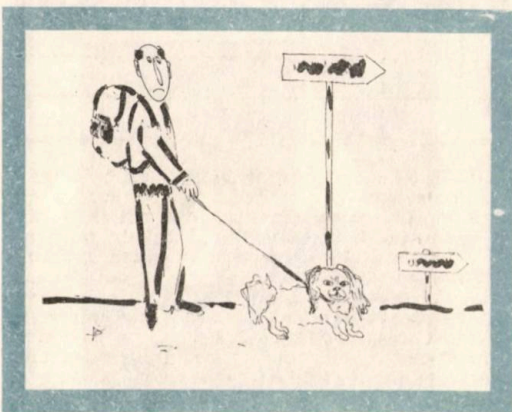
Cuvinte rare : AHTA, SABAS, TSI, DNA, INN.

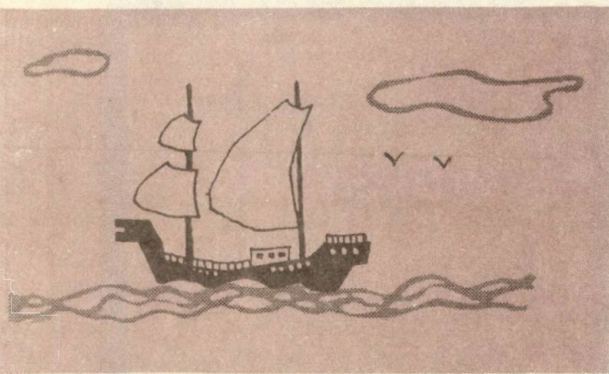

Nu-i totuna....

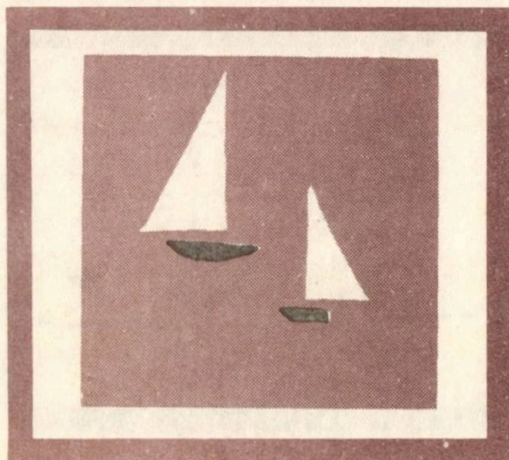
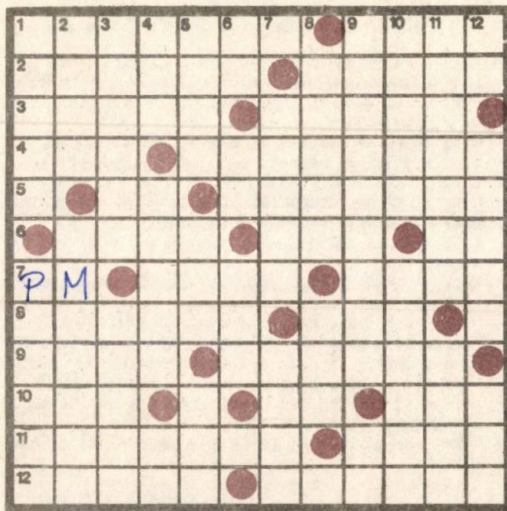
- Una e să fii cuminte și alta e să fii cu minte.
- Una e să nu ai față și alta e să nu ai obraz.
- Una e cînd unii sint drepiți și alta e cînd unii stau drepiți.
- Una e să te apleci și alta e să te pleci.
- Una e cînd e secretă și alta e cînd secretă.
- Una e să ceară ceară și alta e să ceară.
- Una e să te consumi și alta e să consumi.
- Una e a îndoi și-alta e a te îndoi.
- Una e cînd dă mina și alta e cînd ți se dă mina.
- Una e cînd poate găsi și alta e cînd poate va găsi.
- Una e a-ți bate capul și alta e a bate capul.
- Una e să dai în gol și alta e să te dai de gol.
- Una e pară și alta e cum trebuie să pară.
- Una e un simț bun și alta e un bun simț.
- Una e să înceapă să cadă și alta e să înceapă să decadă.
- Una e să-ți lovești ținta și alta e să-ți atingi ținta.

GHEORGHE GROSU

POEZIA MĂRII

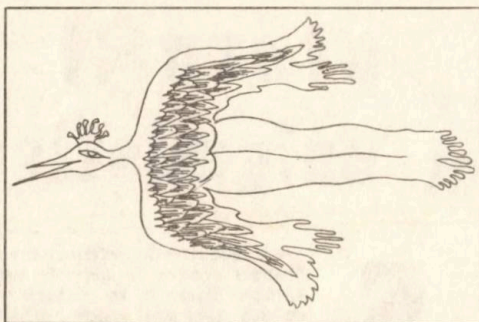
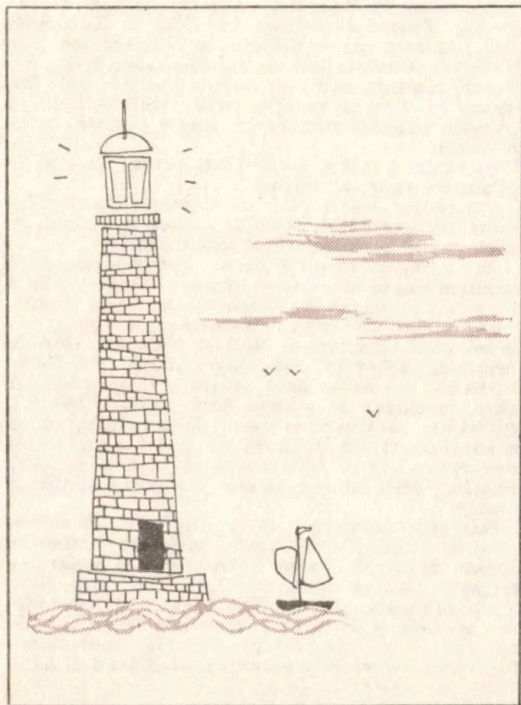

ORIZONTAL : 1. Poet (1876—1903), căruia Minulescu îi dedică „Romanța marilor dispăruți”, a cîntat în „La polul Nord” singurătățile glaciale, „cîmpii de gheață ce adorm pe așternuturile mării ud.” — „Mama Venerii eterne”, într-o poezie de O. Goga din „Cîntă apele”. 2. Ulise, eroul epopeii homerice cu care este comparat poetul defăimat ce pleacă de la curte și-și tocmește-n port o navă în „Pe un papirus” de Al. Philippide. — Poezie de Camil Petrescu, în grupajul „Din versurile lui Ladima”, ce începe astfel : „Marea crîncenă de plumb visează salbe / Și resoarbe-nveninată, spume albe”, exprimînd starea de spirit a inadaptabilului din „Patul lui Procust”. 3. Articol nehotărît. — Alt nume al Venerii, sinonim cu Afrodita, cea născută din spuma mării, explicînd titlul poeziei marine „Mama Venerii eterne” de O. Goga. 4. Zeul vînturilor, „pe harfele marine a suspinat...” / Vestind uritul zării și-al apelor în friguri”, în „Chemare” de Ion Vinea. — Încurajat 5. Aurel Petrescu. — Poet, autorul volumului „Mare incognitum”, explorînd în poemele sale ceea ce denumește simbolic „marea necunoscută”, suprafețe înfinite, spații fără hotar. 6. Pictor (1881—1958), autorul unor pinze inspirate de peisajul marin și dobrogean căruia Ion Vinea i-a dedicat o poezie, purtîndu-i numele în care e sesizabilă predilecția artistului pentru subiectele marine. — Articol genitiv. — Idem pe jumătate ! 7. Petru Maior. — Jumătate din material ! — Insulă pe lacul Titicaca. 8. Titlul unei poezii de Ion Minulescu din ciclul „Nu sînt ce par a fi”, în care apare imaginea mării cu „aceeași rece-mbrățișare: de-albastru, violet și verde...” din care pornesc Sirenele cîntînd”. — Veche măsură de greutate. 9. Unul din părinți : cerul ; mămă fiind marea, într-o metamorfoză a Luceafărului eminescian, ceea ce i-a determinat pe unii exegeți să-l considere pe Hyperion, Neptun. — Poezie din „Cîntă apele” de O. Goga, spre deosebire de postumele ciclului „În larg” ale aceluiași autor. 10. Un miraj fără de-nceput și de sfîrșit ! — Scor alb. — Perioadă de timp. 11. Poezie de Ion Pillat în care poetul se adresează amatorului de drumuri din el ca unui străin : „Ai fost, ne spui, prin insuli cu nume spaniole... / Și inima, din mare în mare ți-o lega / Cînd infloreau catarge cu pinzele corole”, (neart.). — „Roditoare...” / Se-ndoaie supuse de frică” la „ceasul de horă păgînă / Cînd vîfor purcede din haos” în poezia lui Goga „Furtuna” (sing.). 12. Insule de corali, devenite titlul unei poezii de D. Nanu, în care mărgeanul e poetul, iar marea e iubirea. — Autorul dramei „Vlaicu Vodă”, al cărei personaj central rosteste replica : „Pe marea vieții cînd te duce vîntul / Fie-ți cîrmă cugetarea, de ți-e pinză simțămîntul”, cu un pronunțat caracter aforistic.

VERTICAL : 1. Formă fixă de poezie cum e „Marea” de V. Eftimiu din ciclul „Finistere”. — Poet simbolist (1877—1904) va cînta și el în „Semi Orient” și în alte poezii mirajul mării, rezultat al înclinării spre evaziune : „Se mișcă apacetișor, / Și pinzele s-au ridicat / În vînt ușoare fluturînd...” 2. La revedere pe care-l adresează nostalgic de șapte ori I. Minulescu în poezia „Spre insula enigmă.” — „...și proletar”, poemul eminescian cu un decor marin romantic în ultima sa parte : „Scînteie marea lină și placele ei sure”, cadru al reflecțiilor cezarului exilat. 3. Sinonim pentru lopătar, cum e luntrașul Levante care prin a vislelor lovire turbură

etatea Missolonghi, ce „pe o coastă-ntr-o lagune, doarme dusă la al cărei glas ușor” într-un poem de Duiliu Zamfirescu. — Cielu macedon-skian, evocind țara lui Dante, ca și în „Noaptea de noiembrie”, unde apar „Florența, Roma, Neapol, culcat pe lângă mare”. 4. Eugeniu Ștefănescu — „autorul unei poezii simboliste citate și de G. Călinescu prin versurile: „Într-un crepuscul violet / Pe țărmul unei mări vopsite / Cu cel mai otrăvit albastru / Venisem să privesc serbarea / Colorilor ne mai văzute”. — Nestemata mării, sub semnul căreia stă barocul — cum demonstrează E. Papu —, Mircea Eliade văzind în motivul ei și al scoicii un simbol al fecundității. — Articol în baltă ! 5. Lac finlandez... „și riu sud-american. — A cunoaște 6. Prepoziție. — Tese ! — Mare dregător în trecut. 7. Spațiul marin pentru delfin. — Punct cardinal, ce-l atrage pe poetul Artur Enășescu, care într-un sonet îl numește „semeată zeitate / Sennaltă peste-albastrul relief”. 8. Adjectiv desemnând un organ menit să producă punctul. — Prefix medical în... motonavă ! 9. Autorul volumului „Romanțe pentru mai târziu”, multe cu temă marină ca : „Spre insula enigmă”, „Crepuscul la Tomis”, „Romanța celor trei corăbii”. — La mijloc de fluviu ! 10. A desființa. — „... și dragoste”, volum publicat de Cicerone Theodorescu în 1958, din care se desprind poezii erotice și marine comunicând suavități și nostalgii. 11.. Punct cardinal, titlul unei poezii de Artur Enășescu, în care „Mama Tetis, dulce mie / Prinsă-n vâl de cununie / Sprinten bolul și-l mlație, / Spumegind trandafir” — Medic german (1815—1848). — 12. Dinsul. — Poet, care, după G. Călinescu, sub „rare obscurități înșelătoare” cultivă o poezie fantezistă, autorul unor creații ca „Port” și „Iacht”. — Trei picături vocalice identice din Marea Neagră !

Cuvinte rare : SOTO, SEES, RIO, ERDL

Fabula nostalgiei

În Delta Nilului, în pribegie,
Nenumărate păsări se adună.
Din apă și din mil, nici o fișie,
Că vede, nimeni, nu poate să spună.
E-un șir multicolor nemăsurat.
Sint pelicani cu-al lor penaj roz-pal
Și lebede în alb imaculat.
Flamingi, în picloroange, stau spre mal.
Iar lebedele-noată cu prestanță.
Cu aripile falnic ridicate
Ce-arată o nespusă eleganță.
Corăbii par, de vînt, ușor purtate.
Egretle cu mantii vapoaroase
Alunecă pe apă grațioase
Iar razele de soare, în strălucirea lor,
Fac albul să apară de-a dreptul orbitor.
O gîscă ce-nota pe lac alene
În cîrful ce părea neîrîmînat,
Văzînd egreta cu frumoase pene
S-o ia peste picior, a încercat :
„— Să știi că mă întreb adeseori,
În Delta Dunării nu vă e drag ?
Egretle, pelicani, flamingi, cocori
De ce ați părăsit acel meleag ?”
Pe dată i-a răspuns atunci egreta :
„— Prea multe griji să nu vă faceți voi !
Că am venit, n-aveți ce regreta.
Cînd trece larna, mergem înapoi.
Da, gîscuțito, ne întorcem iară
Să viețuim din nou pe-acel ținut.
Niciînd nu vom uita de vara
Și cuibul cald în care ne-am născut.”

IONEL GOLOGAN

pictorii și enigmistica

pre deosebire de scriitori care a-
deseori recurg la diferite pseu-
donime literare, în pictură pro-
cedul este mai puțin utilizat.
Arta cuvintului, spre deosebire
de arta figurativă, apelează la
calambururi, jocuri de cuvinte u-
neori scilpitoare, șarade, enigme,
palindromuri.

Și totuși în lumea artiștilor plastici — nu pu-
tini dintre ei și literați; să-i cităm pe Da
Vinci, Michelangelo — genul enigmatic, chiar
dacă nu a proliferat, a găsit oameni înclinați
spre o exprimare criptică.

Pictorul Toulouse-Lautrec, a cărui operă re-
fectă sfârșitul unui secol și începutul altuia —
perioadă numită Belle Epoque — este fiu de
conte. Pentru a nu compromite ilustrul nume de
familie, tatăl său îi cere să semneze cu un pseu-
donim tablourile. Între anii 1885—1887 pictorul
își iscăiește pinzele (unul din tablouri e „Con-
tesa de Toulouse-Lautrec dejunând la Malromé”) cu
pseudonimul TRECLAU — care constituie o
anagramă simplă din LAUTREC — de fapt o
învărsare a silabelor.

Henri Rousseau-Douanier (Vameșul), artistul
în opera căruiă pictura naivă excelează prin ar-
monia cromatică, semnează criptic un tablou de
mici dimensiuni înfățișând o scenă de bilci. Acest
tablou îi este atribuit lui H. Rousseau de către
acad. G. Oprescu. Argumentul peremptoriu care
l-a determinat pe G. Oprescu să-i atribuie aceas-
tă pictură este iscălitura bizară, incifrată pusă pe
tablou. În termeni enigmatistici este vorba de un
rebus — dezlegat prin identificarea sau deco-
darea imaginilor, iar cuvintele rezultate se ligan-
tează.

Iscălitura lui H. Rousseau vizibilă pe colțul ta-
bloului este compusă din trei desene: un topor,
o roată și o găleată. În limba franceză:
hache, roue, seau.

Acestea dau numele pictorului H. (hache)
Rousseau (roue-seau) în transcripție fonetică.

În'ius Pascin este un pictor născut la Vidin,
naturalizat în America, dar trăind mult timp în
boema artistică pariziană. Picturile lui Pascin
imortalizează eternul feminin cu o aură de
senzualitate, ele fiind definite printr-un erotism
subtil.

Numele acestui pictor care a trăit între
1885—1930 — sfârșind tragic — este, de fapt un
pseudonim. În realitate el s-a numit PINCAS,
care prin anagramare a dat numele cu rezonan-
ță slavă PASCIN.

OROARE

Un francez a fost întrebat de ce îi plăcea atât
de mult să cineze la restaurantul din Turnul
Eiffel. Răspuns:

— Este singurul colț din Paris de unde eu pot
să nu văd această oroare.

În cartea „Popas lângă Notre-Dame” Ion Vi-
tner, urmărind Parisul într-un itinerar spiritual,
îi consacră pictorului un capitol „Mormintul din
azur al lui Pascin”.

Rememorind locurile de întâlnire ale artiștilor
de toate naționalitățile la cafenelele din Mont-
parnasse-ul interbelic, autorul îi citează pe Ilya
Ehrenburg care era convins că Pascin fusese
român; deși născut la Vidin, pictorul, după spu-
sele lui Ehrenburg, și-a petrecut copilăria și
adolescența la București. Autorul notează că fa-
milia Pincas s-a mutat în 1892 la București,
unde viitorul pictor urmează cursul primar. Dar
nașginea Bucureștilor cu străzile, localurile, oa-
menii, lăutarii care l-au încântat cu cîntecele lor,
apare în diferite creații, ca în celebrul desen
„Cîntec popular românesc”, într-o revistă mîn-
cheneză.

Și să nu-l uităm pe E. Hemingway care scrie
„Pascin este o sărbătoare”.

Dar recent, într-o carte de memorialistică „Sec-
țiune transversală”, Méliusz Jozsef îi dedică ci-
teva pagini pictorului PINCAS-PASCIN.

El se referă la un Pincas, bucureștean, care
primise cadou un mic și frumos tablou semnat
Pascin, din partea lui Zambaccian. Acest Pincas,
poate o posibilă rudă a pictorului, a vîndut ta-
bloul unui necunoscut. Méliusz a căutat, într-un
original, arborele genealogic al lui PINCAS-
PASCIN, cercetînd dacă acesta a fost român. A
găsit în cartea de telefon două nume PINCAS,
PINKAS, persoane pe care le-a întrebat dacă
n-au emigrat din Bulgaria. și autorul scrie mai
departe: „ar fi fost frumoasă legenda asta:
Pascin, pictorul român sau, cel puțin și pictor
român”.

Dar enigma originii lui e dezlegată în cartea
„Popas lângă Notre-Dame”, unde în încheiere
consemnează că „datorită desenelor și acuarele-
lor sale, expuse în muzeele lumii, la Paris, New
York, München, Berlin, Budapesta, Tel-Aviv etc.
etc., numele și pitorescul irezistibil al București-
lor este larg celebrat pe diferite meridiane.
Bucureștii reprezintă paradisul copilăriei și ado-

lescenței sale febrile". O dovadă peremptorie a reminiscențelor bucureștene transfigurate într-o mare artă.

Walter Mehring n-are deci dreptate în capitolul pe care i-l consacră în „Pictura excomunicată” că „grațiosul bulgar Jules Pascin (Pincas) e de origine jumătate spaniolă, jumătate italiană”.

Oskar Koloschka (1886—1980), unul din marii artiști ai secolului nostru, creează o operă care stă sub semnul simbolismului și al expresionismului, atât ca pictor, desenator, ciț și ca gravor. Dar celebrul pictor, ca și personalitățile renașcentiste, abordează și alte domenii ale artei — ca poezia și dramaturgia.

El este autorul unui poem intitulat ALLOS MAKAR, pe care l-a și ilustrat. Titlul poemului este rezultatul unei combinații a literelor — deci anagramă — ce formează prenumele OSKAR și ALMA.

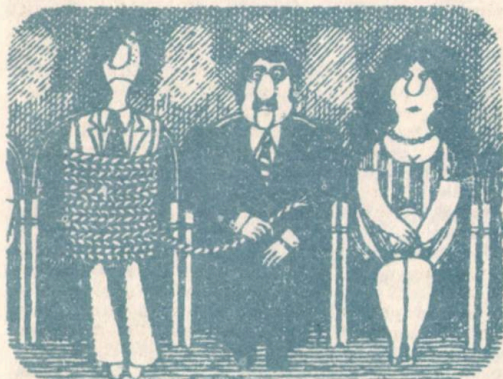
Pictorul-poet evocă aci un episod erotic din viața lui; iubirea pentru Alma Mahler, văduva compozitorului Gustav Mahler, care în 1915 se va recăsători cu renumitul scriitor Franz Werfel. După despărțirea de Alma, Koloschka va suferi mai mulți ani și își va immortaliza fosta iubită în câteva tablouri ca „Logodnica vîntului” și într-o litografie „Alma Mahler” ce se găsește la Muzeul de Artă al României, și va scrie poemul în care numele cuplului sînt anagramate.

Salvador Dali, ultimul monstru sacru al picturii moderne, și-a văzut numele anagramat într-o expresie peiorativă, adevărată poreclă: Avida dollars, ceea ce insinua dorința de ciștig a artistului. La care Dali a replicat că „majoritatea oamenilor muncesc ca să ciștige bani. Eu ciștig bani pentru a munci”.

Dar cel care a făcut anagrama nu este altcineva decît teoreticianul suprarealismului, nu mai puțin celebrul André Breton, demonstrînd, dacă mai era cazul, că jocurile de cuvinte cultivate de publicațiile avangardiste și în mod special de suprarealiști, intră în sfera predilectă a valorificării resurselor limbii, în același timp sancționînd o carență a acestui artist genial, în jurul vieții căruia s-a țesut o adevărată mitologie, unde fabulosul și extravagantul dețin ponderea.

Salvador Dali — „Avida dollars” — rămîne în conștiința umanității ca un pictor căruia harul i-a dăruit și bogăție, spre deosebire de Van Gogh sau Modigliani, morți într-o cumplită mizerie.

ARNOLD HELMAN

Fotografie de familie

de toate...

NUCA DE COCOS

La o masă un tînăr spune o ghicitoare :
— Care e diferența dintre un scoțian și o nucă de cocos ?

Nimeni nu răspunde.

— E foarte simplu — explică tînărul. O nucă de cocos îți oferă întotdeauna să bei, un scoțian niciodată.

Un alt tînăr intervine.

— Un moment... Eu sînt scoțian. Dorești să bei ceva ?

— Eh... da, desigur, cu plăcere...

— Atunci cumpără-ți o nucă de cocos !

CINCI STERLINE

Într-un bar din Londra, un domn elegant și puțin amețit rămîne fără țigări :

— Două lire sterline celui care-mi dă o țigară — exclamă el adresîndu-se consumatorilor din local. Dar nimeni nu-i dă atenție. Domnul mărește încetul cu încetul suma ajungînd la cinci lire sterline.

— Cinci sterline pentru o țigară.

Cum nimeni nu se obosește să-i răspundă, strigă infurcat :

— Domnilor, afară este mașina mea Rolls Royce. Vrea cineva s-o ia în schimbul unei țigări ?

— Din ce an este mașina ? întreabă cineva.

ÎN „PLACE DE LA CONCORDE”

Un parizian beat turtă se urcă cu ultimele puteri într-un taxi și îi spune șoferului :

— În „Place de la Concorde”.

— Sîntem în „Place de la Concorde”, domnule. Pasagerul scoate port-vizitul, se pregătește să coboare, și, imminîndu-i o bancnotă îi spune șoferului :

— Poftim. Dar altădată, te rog, nu mai goni așa !

ECHILIBRU

Într-un autobuz din New York, un călător beat se ține cu disperare de una din curelele ce atîrnă de plafon. Controlorul îi cere și lui biletul. Bețivul încearcă fără succes să se caute prin buzunare.

— Pot să te ajut ? — îl întreabă controlorul.

— Desigur. Ține dumeata blestemată asta de curea, pînă caut eu biletul.

UNDE ?

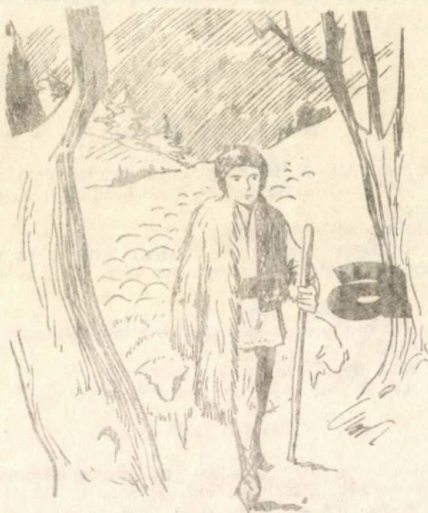
— Vă rog frumos — se adresează un cetățean amețit de băutură unui trecător — unde mă aflu ?

— La intersecția dintre strada Hugo și bulevardul Mozart.

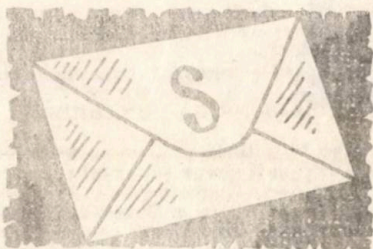
— Nu mă interesează străzile, monsieur, ci orașul.

EMILIA SĂLCEANU și
MIHAI BURDUJA

POZIȚIONALĂ
(Sinoverb eliptic : (6) + 4 = 9)

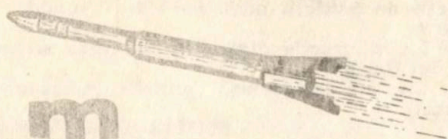
CU FIOR
(Metagramă anagramată :
0xxxxxxx — xxxxx(xxx))

MUZICALĂ
(Scart anagramat : xxx0xxxx)

REDAȚIONALĂ
(Metagramă : 0xxxxxx)

La minut

EXACT INVERS

O americană stabilită la Roma este întrebată care este diferența dintre bărbații americani și cei italieni.

— Este ceea ce m-a făcut să locuiesc la Roma ! Americanii muncesc atât de mult, încât nu le mai rămâne timp să se ocupe de femei. Pe cînd italienii procedează exact invers !

DE CE ?

— Cum găsești noul meu costum ?, își întreabă un bărbat soția.

— Nu-ți vine bine deloc !

— Așa crezi ?

— Și-apoi nici nu-mi pasă, doar tu ai să-l porți !

— Mai exact, am să port numai haina și vesta, murmură soțul suspinînd profund.

INTOTDEAUNA

Deși adora femeile, Sacha Guitry nu scăpa nici un prilej să le ironizeze.

— Femeile întotdeauna sînt convinse că au dat dovadă de spirit de inițiativă dacă au făcut exact contrariul a ceea ce le-ai cerut.

ASA ESTE !

Luîndu-și micul dejun, soțul îi spune soției :

— Azi-noapte cînd m-am întors acasă nu te-am mai trezit. Vezi că am grijă să te odihnești ?

— Așa este, numai că spune prietenilor tăi care te cărau să nu mai cînte în gura mare !

INTRE PRIETENE

O mamă îi spune fiicei sale :

— Cum de-ți trece prin cap să te măriți cu băiatul ăsta despre care nu știi nimic ?

— Ba știu totul despre el ! A fost logodit o lună de zile cu cea mai bună prietenă a mea !

DIN TRANSMISIUNILE DE FOTBAL DE LA CRAIOVA

- Balonul se plimbă prin pădurea de picioare.
- Craiovenii se agată de orice balon.
- Balonul curge pe lingă poarta rapidistă.
- Portarul trimite balonul la întimplare.
- Negrilă mingiile balonul.
- Rapidul încearcă să care baloane în careul craiovean.
- Portarul deține foarte elegant balonul.
- Portarul prinde îngrozit balonul.

DUMITRU VASI SOIMOȘAN

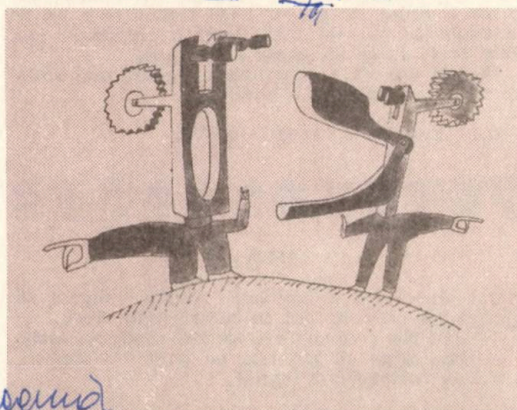
Insemnări

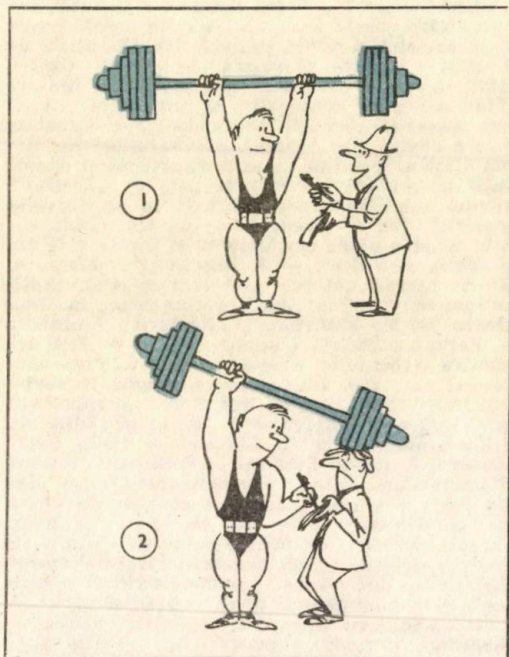
literare

ORIZONTAL : 1. „Ceahlăul prozei românești”, creatorul romanului istoric, descinde artistic din linia moldoveană a lui Neculce și Creangă și din eposul popular — Singular (abr.). 2. Prototip mitic al frumuseții cu care poate fi asemănat „Fătălăul” lui Tudor Arghezi. — Prozator contemporan, a scris „Cuvintul de soldat”, „Cătarce la orizont”, „Alarmă la dana zero”, „Tărna fără catarge”. 3. Hidrocarbură cu uz combustibil. — Armă albă ce curmă vieți în dramele romantice „Despot-vodă” și „Vlaicu-vodă”. 4. A lucra ogorul — Dinsii. — Figuri nesuferite. 5. Nicolae Carotjan. — Poet la „Contemporanul” și alte publicații ale epocii, care și-a adăugat numelui și pseudonimul Pincio. — „...unui pierde vară”, unul din cele patru volume de poezii ale lui Coșbuc (neart.). 6. Localitate în Finlanda. — Parvenirea pentru personaje literare ca Păturică, Scatiu, Urmatecu. 7. Critic de artă, autorul unor cărți ca „Arta țărănească la români”, „N. Grigorescu” ce se disting prin erudiție și simț al frumosului plastic. — Primește ! 8. Organizație Comercială Locală (abr.) — Punct cardinal adăugat ca particulă a numelui său de poetul simbolist Eugeniu Ștefănescu. — Un oboi nesfârșit ! 9. Critic literar, care la apariția „Cuvintelor potrivite” a scris o cronică în care-l consideră pe Arghezi cel mai mare poet român — după Eminescu. — Ovidiu (presc.) — Dat popii ! (Veche monedă). 10. Oraș irlandez... în minister ! — Geniul povestitor caracterizat de G. Călinescu „o expresie monumentală a naturii umane în ipostaza ei istorică ce se numește poporul român”. 11. Numele a doi frați, unul Dominic — prozator și dramaturg, celălalt Radu, poet de factură romantică și dramaturg. — Infățișat. 12. Poetul „Noptilor”, teoretician al simbolismului românesc în revista „Literatorul”.

VERTICAL : 1. Curent literar de factură tradiționalistă, de la începutul acestui secol, a cultivat pastelul și proza peisagistică, literatura de inspirație istorică și rurală. 2. Literat (1891—1962), autor al volumului de interviuri literare „Mărturia unei generații”, al romanului științifico-fantastic „Orașele scufundate”. — Cronicar care a copiat „De neamul moldovenilor” de Mircea Costin, inserind în mod nepotrivit și observații personale. 3. Sinonim pentru „Zestre”, năvelă a lui Rebreanu din care se va dezvolta romanul „Ion”. — Poet pașoptist din poezia căruia Hașdeu alege un moto la al dolcea cînt din „Răzvan și Vidra”. — 4. Diminutiv feminin. — Istoric literar, autorul unor lucrări „Contribuții eminesciene”, „Contribuții documentare la biografia lui M. Eminescu”, „Mărturie... Eminescu — Veronica Micle”. (Augustin Z.N.). — Altă denumire a orașului egiptean Isna. 5. Poet modernist care și-a adunat opera risipită în revistele interbelice, abia în 1964 cînd a publicat volumul „Ora fîntînilor”. — „... de plată”, idilă din lirica erotică a lui G. Coșbuc — Cella Delavrancea. 6. Eugen Simion. — Scriitoare, autoare a volumelor „Faima detașamentului”, „O stea din toate e a mea”, dedicate copiilor de vîrstă școlară (Gica). — Fire de... caolin ! 7. Tatăl lui Grigore Ureche, el însuși autor de cronici. 8. Poet, a debutat sub semnul suprarrealismului, astăzi unul din cei mai apreciați scriitori pentru copii prin volumele „Cartea cu Apolodor”, „A doua carte cu Apolodor”. — Liviu Călin — Element prozodic, pentru Ion Pillat chiar „poeme într-un singur...”. 9. Precursor român al avangardismului, autorul unor antiproze ca „Piilnia și Stamate”, „Ismail și Turnavitu”. — Interjecție. — Echipă de fotbal grecească. 10. Ivireanul, care a scris opera cu caracter educativ-moralizator „Didahil”. — Coautor cu Cezar Petrescu al dramei „Pirjolul”, evocare a răcoalei țărănești din 1907 (1905—1972). 11. Pseudonimul Smarandei Gheorghiu, literată și militantă pe tărîm social-cultural, la sfîrșitul secolului trecut, evocată în cartea lui P. Gh. Birlea „O româncă spre Polul Sud”, a cărei profesiune de credință suna : „Pasiunea mea de scriitoare a fost călătoria”. — Personalitate renascentistă a culturii noastre, istoric de reputație mondială, care a scris și „Istoria literaturii românești contemporane” în trei volume. 12. „...cu viață sălbatică”, romanul lui Constantin Toiu, apărut în 1976. — În poezia cosbuciană „Treii, Doamne, și toți trei !”, „avea și dînsul trei feciori...”.

Cuvinte rare : AABO, INIS, ESNE, AEK.

Acum 100 de ani...

AVEȚI NEVOIE DE O GHILOTINĂ ?

Iată — ca o curiozitate — devizul pentru construirea unei ghilotine model nou, care credem că a fost inaugurată nu de mult : — Șarpanta și planșul pe care ghilotina e montată : 1200 franci. — Ferecătura : 500 franci. — Cele două cuțite (dintre care unul de rezervă) : 500 franci. — Scripeții și canelurile : 900 franci. — Barosul în fier forjat : 500 franci. — Două coșuri de răchită pentru corpul celui executat : 400 franci. — Două ligheane de zinc pentru capul victimei : 300 franci. — Fringhiile : 60 franci. — În total : 4410 franci.

Această notă cu prețuri exagerate a fost supusă spre aprobare unei comisii însărcinate să studieze mașinaria și prețul ei. Susnumita comisie a redus prețul cu 1132 franci, ceea ce ar însemna în jur de 25%. Deci o ghilotină, așa cum arată ea astăzi, costă 3278 franci.

Cu plăcere vă recomandăm moduri mai interesante de a vă cheltui banii.

(„Le Rapel”, 10 decembrie 1887)

DUO

Doi tineri, pe o bicicletă dublă, reușesc să ajungă cu chiu cu vai în virful unui deal.

— Uf ! Nu credeam c-o să mai ajungem aici...

— Da... Bine că am pus eu frină tot timpul, altfel ne rostogoleam înapoi.

Epigrame

UNEI CELIBATARE

Dacă ea nu se mărită,
Deși toți la cap o bat,
Face-n formă ocolită
Fericit pe... un bărbat.

CONJUGALĂ

Pentru-a ei guriță dulce
I-a pus verighetă, sacrei,
Dar vru viața să-l încurce,
Divorț de gura... soacrei.

UNUI CHIULANGIU

Pentru cei care-l întreabă
Zice, c-un elan plener,
C-a pus umărul la treabă
Dar.. cu mina-n buzunar.

Provebe răstălmăcite

Spune-o vorbă din străbuni :
„De tine să-mi spun părerea
Zi-mi cu cine te aduni”
Să fac din total... scăderea.

„Unde-s doi, puterea crește”
Însă noi, suspicioși,
Completăm : Doamne ferește
De doi înși... neputincioși !

„Poți s-ajungi departe
Cînd te scoli în zori” ;
Totu-i ca la carte,
Din pat de cobori...

„Cine fură azi un ou,
Mîine va fura un bou”
Poi miine o motoreță,
Răspoi miine o... rachetă.

„La plăcintă, înainte,
La război înapoi”,
În cantină scrie,
La... țesătorie.

„Nu aduce anul
Ce aduce-un ceas”,
Își zicea golanul
Dîndu-l pe-un preț gras...

„Capul ce-i plecat
— Spune o povăță —
Scapă de tălat” ;
Firesc, nu-i de față...

„Cine are carte
O să albă parte”,
Dar vă zic în șoaptă :
Multe-l mai așteaptă...

Că e scurtă în picioare
De minciună vor să zică ;
E așa c-o precizare :
Minciuna să fie... mică.

PAVEL GRIGORE-PAGRI

Par Si Simflu

JOCURILE SCHIMBULUI

Vrînd să-l sugereze lui Walter Scott că s-a inspirat intrucîtva din romanele sale, Alessandro Manzoni îi spuse acestuia cînd îl întîlni :

— De fapt romanul meu e opera dumneavoastră...

Scott prețui franchisea lui Manzoni și îi răspunse :

— În cazul acesta, personal cred că e vorba de cel mai bun roman al meu...

MĂRTURISIRE

Alphons Allais povestea unui prieten :

— Cînd o femeie îmi cere un autograf, scriu așa : „Celei pe care o iubesc mai mult decît orice”.

— Dar ce îndrăzneț ești ! ?

— Aș ! Nu mă costă nimic și pe ea o face fericită !

RECTIFICARE

În romanul său Fluvîul de foc, François Mauriac scria : „Nu există ceva mai oribil decît un compartiment de clasa a II-a pe ruta spre Sud, vară”.

Directorul Companiei de cale ferată i-a trimis următoarea scrisoare :

„Vă cer scuze, dar există și clasa a treia !”

GLUMĂ

Pierre Dac intră într-un restaurant și comandă limbă de vacă. Se răzgindește : „Nu, nu mai vreau, este dezgustător cînd te gîndești că limba este din gura unui animal ! Mai bine dă-mi o omletă !”

EROISM SAU INCONȘTIENȚĂ ?

Doi prieteni se întîlnesc și unul îi spune celuilalt :

— Imaginează-ți că mi-am pierdut soția !

— Bietul meu prieten !

— Îți mulțumesc pentru condoleanțe, dar intenționez să mă căsătoresc.

— Nu se poate spune despre tine că ești ranchiunos.

INOCENȚĂ

— Mamă, mamă, am răsturnat scara !

— Foarte rău. Tata o să te certe.

— Nu poate. El a rămas să se țină de lustră.

FRAGMENTE

PREȚURI

Un marțian intră într-un local și cere un whisky. Tulburat de apariția ciudatului client, barmanul îi spune, punîndu-i paharul pe tețghea :

— Trei dolari... Știiți, n-am mai văzut marțieni...

— Nici nu-l de mirare, replică marțianul. Cu asemenea prețuri...

CHESTIE DE NAȚIONALITATE

Într-un bar din Saint-Germain-des-Près, un antialcoolic încerca să-l convingă să nu mai bea pe un bețiv care se agățase de tețghea ca să nu cadă la pămînt :

— Știiți dumneavoastră oare, că alcoolul ucide, în fiecare an cel puțin o sută de mii de francezi ?

— Dacă vrei să știi, mie puțin îmi pasă, răspunse bețivul. Eu sînt belgian !

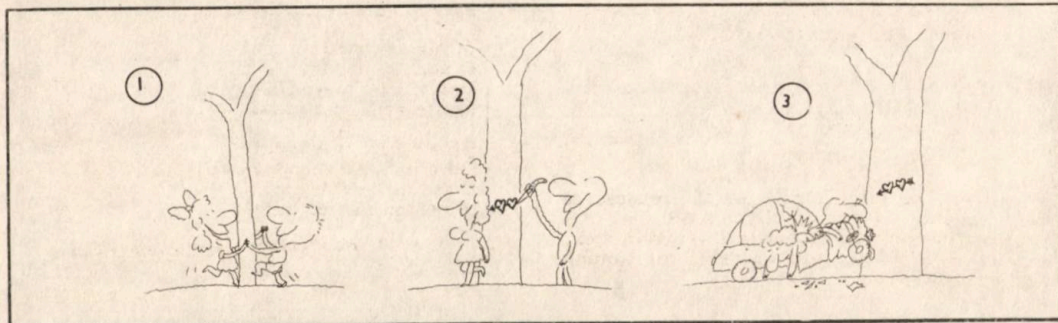
PĂCALEALA

Într-un „Saloon” din West stau și beau mai mulți bărbați, cînd intră un pistolar și zice :

— Cine dintre voi este John ?

Un om care bea se întoarce : Eu sînt John.

Pistolarul scoate pistolul și-l impușcă. Omul cade, dar înainte de a muri îi zice : Ți-am făcut-o, nu sînt eu John !

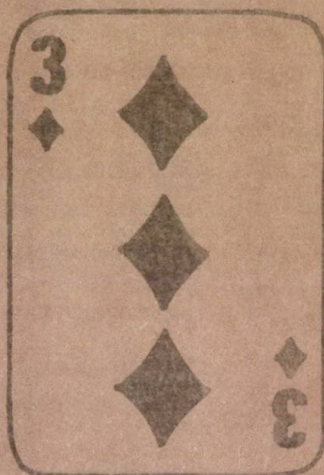
RETORICA
(Monoverb cu încadrare :
"XXXXX900X")

LITERARA
(Rebă eliptic anagramat
G+ (2) = 9)

ZIARISTICA
(Monoverb eliptic anagramat :
4 + (2) + 4 = 9)

MONTANA
(Monoverb : 3—7)

XI-VI=V

ENIGMISTICĂ de ADAM STOICA

Luceafărul

Director : LAURENȚIU ULICI

Redactor șef-adjunct : EUGEN URICARU

1991 se apropie !

Vă rugăm să vă reînnoiți
abonamentele la revista

LUCEAFĂRUL

săptăminal editat
de Uniunea Scriitorilor din România,
revistă întemeiată în 1902

precum și la noile publicații
care apar sub egida Luceafărului

supliment de opoziție
al revistei „Luceafărul”

NOUAZEC

supliment de direcție
al revistei „Luceafărul”

Nu uitați cele două almanahuri
anuale editate de „Luceafărul” :

„SENTINȚE PENTRU ETERNITATE ?”

precum și revistele
„Luceafărul copiilor” și „Domino”

Revista „Luceafărul” își propune să
editeze în 1991 volume de debut ale celor
mai talentați poeți, prozatori, dramaturgi
și critici literari ca și o serie de publicații
care să pună în lumină mutațiile petrecute
în conștiința Europei de Est

SENTINȚE PENTRU ETERNITATE?

Almanah Luceafărul

Secretar general de redacție : Mircea Croitoru

Au colaborat : ● Ion Cucu ● Alexandru Enache ● Nicolae Gadonschi
Margareta Popescu ● Coperta : Dan Stanciu

DOSARE CARE SE REDESCHID • BOLILE DICTATORILOR • CE ȘTIȚI DESPRE PARANOIA?
 CALVARUL PRIZONIERILOR ROMÂNI • ENIGMELE SÎNT APROAPE • MAREA ISPITIRE
 MARILYN MONROE : CRIMA SAU SINUCIDERE ? • ÎN ANTURAJUL LUI HITLER
 RĂPIREA LUI MUSSOLINI • CARIERA LUI ROMMEL • AMIRALUL MĂRII OCEAN
 TRIUNGHUL BERMUDELOR • S.F. • ISAAC ASIMOV : NIMIC PENTRU NIMIC • SHOGUN
 AROMÂNII ȘI NEGOTUL ROMÂNESC • ULTIMA ZI A LUI EMINESCU • COINCIDENTE ?
 ÎNVINGĂTORII LUI AL CAPONE • INCORUPTIBILII • O LEGENDĂ RASUNĂTOARE
 SFÎNX • DISPOZITIVUL DE ASCULTARE • O SINUCIDERE STRANIE • PARIUL
 DRAGOSTE CU PISTOLUL • DOMINO • ENIGMISTICA • ANECDOTE • CULISE
 CUVINTE INCRUCIȘATE • CURSA GROAZEI • ARENA

ALMANAH LUCEAFĂRUL

almanah LUCEAFĂRUL